TUDOR VIANU

OPERE

14

CORESPONDENȚĂ
INTERVIURI
POEMUL „ARCADIA"

Ediție îngrijită și note
de
VLAD ALEXANDRESCU

Cu un text
de
Gelu Ionescu

EDITURA MINERVA
București — 1990

ISBN 973—21—01 56—3

1

Către Al. Busuioceanu

[București, mai 1916]

Prietene [1],

Am cetit articolul tău *Iluziunea umanitarismului.* [2] Trebuie să-ți mărturisesc — spre lauda ta și satisfacția mea — că n-am avut nici o surpriză cetindu-l.

Spre lauda ta într-adevăr, căci conținutul articolului se află într-o perfectă consecvență față de cugetarea ta integrală. Ca și în celelalte manifestări ale tale, aflu și aici pe omul ce crede adînc în realitatea colectivităților naționale, pe tradiționalistul în a cărui esență intimă dăinuiește potențialitatea energiilor străbune.

Spre satisfacția mea, căci intuiția complexului tău sufletesc mi-a confirmat un adevăr ce îmi este cu deosebire scump, acela că iubirea și înțelegerea se condiționează reciproc.

O singură părere de rău am avut, rezultînd din neacordul vederilor noastre în această privință. E aici semnul unor naturi felurite, dar și al temeiniciei prieteniei noastre.

M-am hotărît astfel a-ți răspunde, știind că în dosul vederilor tale nu se ascunde un dogmatism strîmt, că, înainte de a fi în ordinea intelectuală ceea ce ești, te cunosc ca pe un suflet larg și primitor.

*

Încercînd să respingi doctrina umanitaristă, te concentrezi în discuția ta asupra celor două forme mai importante pe care această doctrină le-a luat în cursul vremurilor: *misticismul umanitarist* și *umanitarismul raționalist,* după cum le numești tu. *Misticismul umanitarist* îl asimilezi — dacă nu mă înșel — cu viziunea

socială a creștinismului ; iar *umanitarismul raționalist* îl faci să izvorască din cugetarea teoreticianilor utopici și socialiști și din pozitivism.

Împotriva acestora aduci anumite argumente. A respinge argumentele tale nu însemnează încă a dovedi dreptatea atitudinii opuse. Pot dovedi — de pildă — că balena nu e pește, fără a putea stabili că e un mamifer.

Mai înainte deci de a-ți răspunde, voi pune chestiunea într-o altă perspectivă. Poate că ea va apare mai luminoasă și noi doar asta urmărim. Spun *poate* căci nu e înlăturat să mă înșel eu. Sunt atîtea pricini de rătăcire în noi, încît adeseori îmi vine să cred că *adevărul* nu e din lumea noastră...

Poate că adevărurile noastre sunt înșelăciunile fiecăruia dintre noi. Astfel, *după chipul meu de a mă înșela*, problema se prezintă altfel.

*

Condiția umană cred că e prin excelență socială. Mai înainte de a fi ceva prin sine, individul aparține unui grup social. O individualitate absolută mi-e cu neputință de închipuit. Cazurile rare ale marilor izolați nu ne dau încă exemplul unor făpturi ce s-au putut sustrage sugestiilor sociale sau inconștientului hereditar. Un individ e o rezultantă socială.

Pornind de la asemenea adevăruri, vechea problemă a primitivității egoismului sau simpatiei mi se pare că primește o soluție mulțumitoare.

Căci în adevăr, dacă — pe de o parte — egoismul înseamnă o îngrădire în propriul tău *eu*, o concentrare asupra persoanei tale, iar simpatia, dimpotrivă, o extindere a *eului* tău, o revărsare asupra celorlalte euri ; dacă simpatia este puterea de a te pune la un *unison sufletesc* cu alții, de a te identifica, de a te contopi, de a te întrupa în altul, de a trăi mii de vieți ; dacă — pe de altă parte — starea socială e inerentă condițiunei umane, atunci fără îndoială că simpatia e primară, iar egoismul derivat.

Viața în societate admite implicit o sumă de tendințe identice, o imitare reciprocă, o comunitate de interese, o identitate de mijloace și prin aceasta însăși o unitate sufletească.

Această unitate sufletească implică la rîndul ei o mai mare putere de înțelegere. Psihologia modernă ne învață că orice *cunoaștere e o recunoaștere ;* că nu putem înțelege decît ceea ce într-o anumită măsură se află în noi ; că, în percepțiunile noastre chiar, *noi* ne adăugăm impresiunilor ce vin din afară.

În chipul acesta identitatea aproximativă dintre oameni aduce cu sine înțelegerea lor.

...Și dacă înțeleg un om, voi simpatiza cu el. Asociațiunile prin asemănare aduc cu sine o răsfrîngere a sentimentului de la un factor asupra celuilalt.

Cunoștința intelectuală a suferinței unui individ mă va îndurera.

Simpatia e la baza colectivităților omenești. Ea e în același timp consecința directă a condițiunei sociale a individului și temeiul acestei condițiuni.

Simpatia variază cu extinderea legăturilor sociale.

Redusă înlăuntrul unui trib la primitiv, înlăuntrul unei națiuni la un anumit stadiu de civilizație, cred că se poate extinde pînă la umanitate în genere, adică pînă la *umanitarism.*

O singură piedică se pare că se opune acestei extinderi generale : *valorile etnice,* adică acel complex de sentimente, tendințe, care admite implicit o simpatie restrînsă în sfera a ceea ce cu un cuvînt se numește o *individualitate etnică.* Se pare că *specificul* acestei individualități etnice, și deci al indivizilor izolați ce fac parte din ea, mărginește puterea lor de înțelegere și, paralel, facultatea lor de a simpatiza pînă la umanitarism.

*

Cunoscînd ce e o individualitate etnică, să urmărim chipul cum ea s-a format.

O colectivitate omenească așezată în anumite condițiuni cosmice a căutat să se adapteze acestora. A rezultat de aici o anumită producție și dezvoltarea anumitor funcțiuni și facultăți sufletești. Din ele s-au dezvoltat apoi o anumită concepțiune religioasă, un cult anumit și o anumită artă.

Condiția cosmică primară s-a propagat prin cauzalitate pînă la o cultură și un caracter specific.

Dacă însă admitem că simpatia e condiționată de înțelegere, iar aceasta de asemănarea între indivizi — atunci individualitățile etnice exclud o simpatie extinsă. Așa ar fi dacă cultura în formele ei superioare și experiența generalizată a omenirei n-ar fi venit să remedieze răul.

*

Mărginirea omului era cristalizată în forme specifice de știință (explicarea lumei din concepția religioasă), de cult și artă. Era firesc să fie așa cînd omul era cu totul subordonat condițiunei cosmice.

Timpurile noi au adus însă cu sine — cel puțin într-o anumită măsură — o inversare de roluri. Omul se ridică deasupra condițiunei cosmice.

Știința dobîndește un caracter de universalitate, scuturîndu-se de jugul mentalităților etnice: formele de credință se generalizează, iar arta mare are caracterul eternului și generalului omenesc.

Cred că această generoasă generalizare se datorește facultății de abstracțiune care a progresat în om. Acesta a reușit să discrimineze din complexul haotic al manifestărilor umane ceea ce e permanent și invariabil.

Toate manifestările moderne ale spiritului omenesc au la bază abstracțiuni. De aici caracterul concret, adeseori antropomorfic, al vechii atitudini spirituale și, dimpotrivă, caracterul abstract, sterilizat aproape, al atitudinei moderne.

Condițiunea și circumscrierea etnică a mai fost întrecută și prin generalizarea experienței umane.

Omul modern are intuiția adevărului că cu toate diversitățile dintre indivizi, un element e statornic și general, cel puțin în fundamentul lui; acest element e *sentimentul*.

Sentimentul este chipul intim al individului de a reacționa față de circumstanțe externe. Desigur că diversități vor fi și aici, cu toate acestea el are un profund caracter de generalitate.

Prin sentiment se unesc oamenii în răspîndirea lor pe cuprinsul planetei noastre. Prin sentiment se face legătura dintre indivizii ce s-au rugat lui Ormuz și Ahriman și acei ce s-au rugat în sumbre galerii subterane

trinității creștine. Prin sentiment introducem în unitatea aceleiași înțelegeri simpatice pe Didona, nenorocita amantă a lui Aeneas, și pe Ana Karenina.

Prin sentiment ne sunt apropiate sufletește figuri atît de deosebite, ca frivolul și admirabilul Alcibiade, integrul Cato Porcius Censorius, visătorul Jean-Jacques sau energicul Bismarck.

E o rară putere de unificare în sentiment.

Cînd printr-o sforțare de abstracțiune voi discrimina din complexul însușirilor morale, care adeseori se cristalizează în valori etnice, ceea ce e fundamental și permanent, sentimentul; cînd, adică, mă voi apropia de condiția umană generală, drumul simpatiei umanitariste va fi luat.

Umanitarismul e o realitate; poate numai o realitate în potență, dar ea se impune spiritului omenesc cu o fatalitate mecanică.

*

Desigur că de aci pînă la o societate în care toată umanitatea să intre e un abis ce nu se poate trece. Aceasta nu din motive psihologice ci din motive pur practice. Din imposibilitatea extinderii unui mecanism social regulator la generalitatea omenească. Ba o resursă psihologică mi se pare că s-ar putea întrevedea în unificarea intereselor, care ar aduce cu sine o unificare sufletească ce ar converge cu progresul simpatiei schițat mai sus.

Dar problema noastră nu e aceasta și e inutil s-o discutăm. Umanitarismul poate exista și fără de societatea generală omenească pe care cîțiva visători au întrevăzut-o.

*

Oare toate acestea le-ai gîndit tu, dragă prietene? Unitatea organică pe care o constatăm în întregul cugetării tale poate a fost de data aceasta o pricină de eroare.

Iluziunea umanitaristă ți-e dovedită ție prin contrazicerea pe care concretul-istoric a adus-o concepțiunei sociale a creștinismului.

Aici n-am avea decît dovada faptului că creştinismul a întrecut epoca sa, că stadiul umanitarist n-a corespuns celui creştin.

Acelaşi răspuns ţi-l dau pentru argumentul pe care-l scoţi din experienţa vremurilor de azi. El nu arată decît că stadiul umanitarist nu s-a actualizat, dar nu că e irealizabil.

Poate că pentru actualizarea umanitarismului trebuie să treacă milenii; el se impune însă sociologului speculativ cu o necesitate absolută.

*

Îmi închipui că vremurile triste pe care le trăim ţi-au transmis o sugestie dureroasă care te-a adus la negarea umanitarismului. Dacă aici stă raţiunea de căpetenie, temeiul sufletesc al cugetării tale, te îndemn să nu te laşi în voia lui.

Umanitarismul e o realitate. Consultă-ţi sufletul şi-l vei găsi afirmîndu-se.

Tudor Vianu

2

Către Marcel Romanescu

[Bucureşti, 7 iunie 1916, d. p. [1]]

Dragă Marcel [2],

Cînd mi-ai tras chiulul 1-a oară m-am mirat.
„ „ „ „ 2-a „ am făcut haz.
„ „ „ „ 3-a „ m-am iritat.
. . . .
. . . .

Cînd mi-ai tras chiulul a 1 (cu cîteva zerouri) oară m-am supărat straşnic.

În aceste dispoziţiuni îţi scrie

Vianu

3

Către Marcel Romanescu

[Giurgiu,] 17 iunie 1916

Marcel dragă,

Iată-mă acasă. Odaia largă şi sumbră prin sistemul ei de masive draperii mă adăposteşte de toriditatea celui mai călduros oraş din ţară. Acum cînd mă sculai în urma somnului digestiv, aşteptam vizita ta postmeridiană. După cum era de aşteptat, n-ai venit.

Iar tragi chiulul, Marcel, şi mă înciudai foarte — dar cronologia îmi dădu controlul şi scuza ta, în tot cazul *iluziunea* aceasta fu o perpetuare de realităţi trecute... Îmi pare rău că nu mai suntem împreună; curînd, curînd îmi voi face drum la Bucureşti.

Trimite-mi te rog un no. din *Viaţa literară,* nu l-am găsit aici. [1] Îţi pregătesc ceva pentru numărul ce va veni Nu te uită şi te îmbrăţişează frăţeşte,

Vianu

4

Către Ovid Densusianu

[Giurgiu,] 25 iunie 1916

Stimate domnule Densusianu,

Lipsind cîteva zile din Giurgiu n-am putut să vă înapoiez corectura. Întors — însă — mă grăbesc s-o fac, rugîndu-vă să-mi scuzaţi întîrzierea.

Vă mărturisesc că imperfecţiunea din vers[ul] 3, asupra căreia îmi atrageţi atenţia, mă pune în încurcătură. [1]

În ce priveşte soluţia ce mi-o propuneţi, am impresia că nu e destul de fericită, întrucît sacrifică expresia *flori*

de lumină și introduce — poate de prisos — cuvîntul *mereu*.

Sunt de părere a păstra versul sub forma lui actuală, mai ales că imperfecțiunea — pe care o ureche atentă o surprinde — trece în citire aproape neobservată.

Cît despre primul emistih, vers[ul] 1, str[ofa] 4, dacă credeți că e puțin stereotipic, îl putem înlocui prin : *Dar nu ești mort*.

De altfel, în ambele cazuri, dacă găsiți o soluție mai fericită vă rog s-o utilizați.

Peste cîteva zile plec la țară. Cînd mă voi întoarce la București — în jurul lui 1 oct. — îmi voi lua permisiunea de a vă vizita.

Pînă atunci vă rog să primiți expresia devotamentului meu.

Tudor Vianu

5

Către Marcel Romanescu

[Giurgiu, 3 iulie 1916, d.p.]

Dragă Marcel,

Îți trimit niște *notițe pentru* „Cronică". Pe cea cu *Țăranu* pune-o în fruntea „Cronicei" : e un mic necrolog.

Nu știu dacă ai primit cartea mea poștală de zilele trecute. Te rugam să-mi trimiți un număr al revistei (ultimul număr). Te rog nu uita, căci la Giurgiu nu găsesc.

Ce mai nou ? Ce-ai mai aflat ? L-ai mai văzut pe Maestru [1] ? Cînd pleci tu ?

A propos, să-mi scrii pînă cînd trebuie să-ți trimit articolul. Dacă însă nu-l voi putea face (mă voi strădui totuși), pui poezia ce ți-am dat-o.

Scrie-mi, dragă Marcel ; mă simt puțin izolat aici. Nu vă faceți complici cu împrejurările întru izolarea mea completă.

Cu dragoste fraternă,

Tudor V.

6

Către Marcel Romanescu

[Giurgiu, 5 iulie 1916, d.p.]

Dragă Marcel,

Revista și scrisoarea mi-au ajuns. Joi, la ora 9,30, sosesc în București prin gara Filaret. Mă bucur ca un copil. Giurgiu mă opresează, n-am cu cine schimba un cuvînt. (Îți vei explica astfel frecvența scrisorilor mele. Îmi lipsești.) Nu voi sta însă mult la București : vreo 2 zile ; trebuie să-mi procur fascicole de drept ; mă prepar pentru *supliciile juridice* (sărman Sisif !) [1].

Altfel... bine (ca să zic așa). Stau în casă, citesc, dorm (oh, dorm !), am scris o scenă din *Echo și Narcis*, de atunci stagnez și mă dovedesc de o cumplită sterilitate (aici vei încrunta din sprîncene). La revedere. Îmbrățișări frățești.

Tudor V.

7

Către Marcel Romanescu

[Giurgiu, 26 iulie 1916, d. p.]

Dragă Marcel,

Scrisoarea ta m-a găsit după o noapte trecută la lumina lămpii și în tovărășia vechiului, fermecătorului și perfidului meu prieten, vinul.

Începuse să se ivească zorile, apoi se luminase de-a binelea, violetul zilei ne năvălea pe ferești și ne întu-

neca lampa, cînd un om ne aduse corespondența de la primărie.

...Și cum de obicei se întîmplă după o noapte astfel petrecută, oboselii organice i se asociase o tonalitate sufletească melancolizată, amestecată cu inerentul remord al zorilor de zi.

Îți închipui ce bine mi-a făcut scrisoarea ta. Cum m-a calmat, cum m-a restabilit sufletește scrisoarea ta, cu totul asemenea ție : caligrafia ta impecabilă, sinceritatea ta perfectă, entuziasmul tău atît de tînăr, atît de sănătos.

Ce am simțit în clipa aceea e greu de spus. După liniștirea inițială, măgulirea extremă ce am resimțit-o văzînd că nu mă uiți, că mă păstrezi în conștiința ta. Ți-am mulțumit. E o mare mulțumire să simți că ai un prieten. Și nu mi-e teamă s-o spui — am văzut totdeauna în ochii tăi o scînteie de înțelegere simpatică în ce mă privește. Am un fond intim complex și capricios. O știi prea bine. În asemenea împrejurări un prieten e o apariție rară.

Cînd mă aflu în fața cuiva care nu mi se poate apropia sufletește, încerc un sentiment de jenă, mă restrîng, aproape mă umilesc, în tendința mea de a nu accentua deosebirile de natură. Față de tine însă am sentimentul completei revărsări a personalității ; simt că în tine eu nu apar ca o surpriză, care poate fi uneori și ridicolă, că impresia ce o suscit se altoiește pe un fond înțelegător.

De aceea m-am apropiat de tine atît de repede. Am un anumit spirit de devinație, care rareori mă înșală. Te-am cunoscut de la prima convorbire. Te-am apreciat de la a doua... și te-am iubit după prima seară petrecută împreună. Iată de ce prietenia ta mi-e atît de scumpă ; iată de ce scrisoarea ta mi-a făcut atîta bine.

Îmi scrii multe lucruri, dragă Marcel, și mă simt obligat să-ți scriu despre aceleași. Îmi vorbești de sporturi. Nu știu bine ce sunt astea... Mi se pare că sunt niște jocuri destul de plicticoase și foarte manierate.

În genere sunt împotriva exercițiului, pentru rațiuni personale (o anumită predispoziție de a sta cu ochii în cer și cu țigara în gură), cînd însă îl practic, apoi îi asociez o violență și o incoerență coreografică, care îți poate da cel puțin o beție... mecanică (știi tu, eternul cult al senzației adverse și acute).

Bine ai făcut că l-ai lăsat. E prea simetric. Dezordinea e mediul marilor reacțiuni interioare. Cele mai reușite dintre poeziile mele, cele mai echilibrate, au răsărit pe brazdele răscolite ale dezordinelor nocturne. (Lucrurile acestea nu le putem vorbi decît între noi. Te pomenești că dacă le-ar afla estetica oficială, le-ar întoarce în corp de doctrină.)

Îmi vorbești de Nenițescu[1]. Nenițescu ! ? E adevărat că Nenițescu e un izvor de surprize rare. În înfățișarea lui modestă, nu însă inofensivă și nu lipsită de tentații enigmatice, se ascunde un fond de o reală valoare. Eu îl cunosc foarte bine, am avut un contact prelungit cu dînsul și cred că pot vorbi despre dînsul în cunoștință de cauză. E o natură cultivată, fină, contemplativă, concentrată în sine, poetică prin excelență și fără de contest, cu nuanțe mistice, cu ieșiri de un lirism impetuos, prea impetuos. Sentimentul la el evoluează natural către abstractizare și aici e terenul pe care fondul său intim e în primejdie de a se compromite. În adevăr, o mică incitație îi trebuie, natura sa lirică se revarsă și îndată pierde contactul cu realitatea. La el, legătura cu concretul nu se menține nici o secundă. Imediat simte nevoia să îmbrățișeze universalul și absolutul. Această tendință către ireal. această despărțire de concret îi compromite adeseori și arta. Căci în definitiv, dragă Marcel, prin ce valorează poezia dacă nu prin putința de a substitui concretului, adeseori trivial, prototipul acestui concret sau acest concret idealizat, dar în perpetuă comuniune cu acel pe care îl cunoaștem ? Și ce este poezia dacă nu ilustrarea idealului prin real ? Realul, deci, este în poezie postamentul și izvorul idealului. Pierzi contactul cu concretul, inspirația, oricît de puternică ar fi, apare factice. Pierzi acest contact sacrat, arta nu mai apare în mărețul ei simbolism. Dar pentru că apreciez atît de mult concretul, să nu-l părăsesc. Simt nevoia unui exemplu. Ți-aduci aminte, de pildă, de scena minunată din *Werther*, cînd Lotte împărțea pîine frățiorilor ei. Ce sănătate și ce bucurie e în scena aceea. Ce universalitate are sentimentul acela și ce întrupare realistă. Iată cum un mare artist a știut să rupă o scînteie din mediul etern al *bucuriei* omenești (atît de omenești) și să-l întrupeze în scena aceea atît de reală.

Idealul cu realul se exclud doar în inteligențele convenționale. În sufletele marilor poeți însă, ele se înfrățesc, se contopesc și realizează poezia.

Poezia e sublimul hermafrodit care unește grația *etern feminină* a idealului cu vigoarea masculină a realului. Iată ce pierde din vedere Nenițescu cînd își abstractizează sentimentul și își suprimă fundamentul său concret. Iată de ce poezia sa suferă cînd universalul pe care, fără îndoială, îl simte în adîncul său nu primește o întrupare concretă.

Ai ascultat desigur cîteva poezii de ale lui. Ai surprins desigur ritmul puternic care le animă. Ai înțeles că poezia aceea pornește dintr-o puternică reacțiune sufletească. N-ai avut însă impresia că lucrul nu e complet ? Nu-ți lipsea oare cazul concret în care să se poată concentra sentimentul acela ?

Iarăși un exemplu. Cerna (care și el are destulă abstracțiune, așa încît exemplul nu poate fi socotit ca tendenționist) iubește. Nenițescu iubește. Iubirea e un sentiment de o perfectă universalitate. Cerna va iubi însă o persoană anumită, cu specificul ei, situată în împrejurări anumite, foarte omenească, foarte reală, trăind printre noi, arătîndu-ni-se adeseori. Nenițescu va iubi o formă vagă, neomenească în irealul ei, o formă pe care nu o cunoaștem, despre care nu știm nimic... Cerna va iubi realități trăite : o femeie, poporul etc. Nenițescu, un vag ispecific, difuz. De aici confuzia care adeseori domnește în poezia lui. Poate că aceasta provine din lipsa unei experiențe a vieții, sunt înclinat a o crede. Cînd omul acesta se va uni mai mult cu concretul, cînd nu va disprețui realitatea brută a vieții, el va putea ajunge un mare poet. Are tot ce îi trebuie pentru aceasta : entuziasm liric, receptivitate largă, o natură senzitivă și un fond cultivat. Toate acestea i le-am spus de multe ori... Și te asigur că acum e mai puțin abstract ca înainte. E probabil evoluția naturală a talentului lui, și e o evoluție fericită.

Îmi scrii de revistă și mă întrebi ce cred. Cred că e bine să ai un organ propriu, față de care făcînd anumite sacrificii să-l perfecționezi neîncetat și să-l răspîndești. Dar întrucît aceste sacrificii ar fi prea mari și ar cere și marele sacrificiu al timpului, el e menit (vezi, prin urmare, că nu e vorba de o hotărîre a noastră, ci de o fatalitate inexorabilă) să fie opresat prin formula *ça ne vaut pas la peine*.

Îl vom lăsa deci. Dar vom ajuta *Lumina nouă* și vom căuta mai ales s-o răspîndim. E absolut necesar să avem acest organ. A scrie cu o anumită independență la o revistă e un chip ofensiv de a te comporta... Și noi avem nevoie de aceasta, mai ales că pigmeii au început să-și arate colții (știi la cine mă refer).

Numărul de la 1 iulie l-ai scos ? A propos, știi că Macedonski a fost pe la Giurgiu. M-a căutat acasă. L-a primit tată-meu, l-a întreținut toată ziua. L-a reținut la masă, l-a dus prin familie și după ceai l-a condus la gară. [2] Îmi pare foarte bine că i-am dat o mică satisfacție maestrului. Era o datorie de conștiință față de acest om care, pe lîngă defectul lui de a nu se fi putut adapta, are merite mari.

Nu știu însă ce ecou va fi avut articolul meu. Tu citești revistele ? Ai văzut ceva ?

Dar Busuioceanu unde e ? A apărut *Lumina nouă,* cu articolele noastre ? Nu mai știu nimic. Trăiesc într-o desăvîrșită izolare.

Dacă te vei duce la Constanța, vei întîlni acolo pe Dragoș Protopopescu și pe Ionel Pavelescu. Dacă îi vezi, salută-i din partea mea.

Mă vei întreba ce fac ? Citesc la drept. Mă lupt acum cu civilul. Am citit binișor pînă acum... Și apoi mai am atîta timp înaintea mea. Versuri nu pot scrie. O altă dispoziție îți trebuie pentru aceasta. Am avut într-o seară, după ce lucrasem toată ziua, impresia că voi putea scrie ceva. Am început și am părăsit condeiul îndată. Îmi lipsea versul, deși sentimentul era întreg și bine definit. Vroiam să dau necesitatea ce o simte bărbatul și femeia de a se apropia, într-o duioasă comuniune sufletească, cînd restriștea vieții apasă pe suflete, în calmul orei de seară.

Începusem astfel :

Se isprăvise ziua și obosiți de muncă
Noi ne priveam cu ochii uimiți că ne privim.

Apoi am lăsat-o. Un greier țiuia undeva, foarte aproape de mine. Nu părăsesc însă ideea. O voi relua. Te las, dragă Marcel. Aș mai sta cu tine de vorbă încă cîteva ceasuri, ca în serile de vară pe care le petreceam împreună, dar... Nu e așa că n-o să mă uiți, că îmi vei scrie ? Te îmbrățișez cu dragoste de frate,

Tudor V.

8

Către Ovid Densusianu

[București,] 24 septembrie [1916]

Stimate domnule Densusianu,

Am continuat să mă gîndesc la modificarea pe care — după propunerea dv. — am introdus-o în strofa ultimă a poeziei *Moartea* [1]. Versiunea ultimă :

Vai, cine ar mai simți revolta dreaptă

mi se pare puțin cam comun. Toată lumea spune că „simte revolta". De aceea m-am hotărît a păstra cuvîntul „ură" cu atît mai mult, cu cît el reia cuvîntul deja întrebuințat în versul precedent. E o chestiune de simetrie. De aceea, versul de care e vorba ar fi :

Vai, cine-ar mai simți o ură dreaptă.

Dacă credeți că această modificare e întemeiată, vă rog s-o introduceți.

Cu tot respectul,

Tudor Vianu

9

Către Simon Bayer

[București,] 5 noiembrie 1916

Dragul meu [1],

De ce nu-mi răspunzi cărții mele poștale scrise în tovărășia lui Vasile Olănescu ? Desigur că ai primit-o... și răspunsul îl aștept zi de zi. Dacă ai ști cît mă ocupi ? Ce faci ? Cum te împaci cu regimul ? Care e starea ta generală ? Cîte, cîte aș vrea să aflu. Îmi lipsești foarte mult și aș vrea să te am lîngă mine, cel puțin sub forma ideală a descrierii, a amănuntului despre tine. Îl vreau, îl doresc, acest amănunt. Nu întîrzia de a mi-l trimite. Pe cine ai mai cunoscut ? Ce prietenii noi ai făcut ?

Cît de mult aș vrea să te văd, o zi, numai una, să fim împreună — aș avea să-ți spun atîtea și desigur aș avea să ascult atîtea. Vei întîlni la Iași pe Vasile Olănescu, venit ca voluntar. Mă gîndesc cu bucurie că vă veți întîlni și că vei găsi în el un prieten. Să știi că Olănescu te prețuiește, iar el însuși e o inteligență de excepție și un caracter rar, capabil de prietenia cea mai pură.

Vrei să afli cîte ceva despre mine ? Iată, mi-am trecut examenul destul de binișor (3 albe, 1 roșie). Am început cursurile din nou... și l'éternel retour — iarăși grijile, nemulțumirile mele, goana, neliniștea mea de fiecare clipă. O accept, e însăși condițiunea vieții mele. Tu mă înțelegi așa de bine ; ce am să-ți spun mai mult ție care mi-ai fost tovarășul celei mai adînci și mai tainice tresăriri de cuget, tu care ai participat pururea la viața celei mai umile celule... Nici o vorbă mai mult, dacă nu m-aș descrie m-ai ghici. Trăiesc însă un *relief*. Citesc acuma cartea lui Romain Rolland *Jean Cristophe*. O singură umbră în lumina ei : că nu ești și tu aci, s-o citești

și tu, să împărțim bucuria. Ce măreție! Sunt copleșit. Nu credeam vreodată ca fondul meu de mizerie, de nemulțumire, de obidă, să fie capabil a trăi clipe de o asemenea expansiune, de o asemenea luminozitate, atît de fericite. Glasul mi se taie. Mă întreb ce să fac? Să plîng, să cînt... Sunt copleșit. Îți voi vorbi în o altă scrisoare de *Jean Cristophe*, acum nu pot.

Continuu cu *Didona*[2]. Dacă îl vei întîlni pe Vasile, îți va vorbi dînsul. Cred că am realizat pe alocuri accente de lirism sau situație clasică. Îmi place mult tema și aceasta e de ajuns. Cred că o voi termina curînd. Am scris și alte lucruri. Dar, Dumnezeule bun, cînd va veni vestea mare, solia din cer care să hotărască asupra prezentului și viitorului? O aștept. O așteptăm cu toții. Desigur că ea nu va veni *acum*. Dar cînd? Visul nostru s-a îndepărtat.

Mă întîlnesc foarte des cu Marcel Romanescu. Are un mare dar de a mă odihni Marcel... îl iubesc mult. Scrie lucruri frumoase acum, unele foarte frumoase. Îl întîlnesc și pe Nenițescu... are un mare dar de a mă obosi. E o constatare care se impune tuturor care îl cunosc. Chipul de a vorbi *traînant* și parantetic, nararea lui confuză, atitudinile suprasensibile sau... transcendente, mania de a recita mult prea mult și lucruri foarte lungi, în sfîrșit e obositor... și totuși e valoros. Cine se îndoiește?

Zilele astea va fi la Iași și tată-meu, venit în inspecție. Dacă poți caută de-l vezi.

Ți-am scris cîteva scrisori între timp. Nu ți le-am expediat pentru motive pe care le vei afla altă dată, dacă nu le bănuiești acum.

Fii sănătos, dragul meu, și scrie-mi multe, multe. Într-o seară cînd te vei simți mai obosit, dar doritor de a mă afla, pune *abat-jour*-ul lampei, luminează-ți foaia și scrie-mi. Să știi că în *semiobscuritatea* odăii mă voi găsi eu, în partea mea cea mai pură, poate, în semiobscuritatea odăii tale se va afla dorul meu, iubirea mea.

Te îmbrățișez cu drag,

Tudor

10

Către Simon Bayer

[Botoșani,] 6 decembrie 1916

Dragul meu,

Îți pierdusem de urmă: zilele astea însă l-am întîlnit pe vărul tău, S., care, spunîndu-mi numărul bateriei tale, mi-a dat ideea să-ți scriu la școală — adresa ta particulară bănuind a fi alta decît aceea pe care o știu eu. Astfel se explică cum cu toată dorința mea de a-ți scrie — care înlocuiește în chip imperfect nevoia de a comunica direct — n-am făcut-o atîta timp.

Te-am așteptat de Crăciun pe tine și pe Vasile. Auzisem cu cîteva zile înainte că nu veți putea ieși din garnizoană. Nu vroiam să cred — și nu vroiam pentru că v-aș fi vrut mai aproape de mine... Eternul *sofism al conștiinței* (expresia ta e infinită ca aplicare). În sfîrșit, ziua Crăciunului sosise, am ieșit în drumul celor ce veneau de la gară: lume multă — voi, însă, nu. Îți închipui ce dezamăgire! Închipuisem o mare de bucurii la revederea noastră; în locul lor o suferință care nu se poate spune. Am simțit că mi-e foarte dor de voi. O, cît îmi lipsiți. Doamne, cum ne smulge, ne risipește vremea! Mă fură timpul înapoi. Zilele astea, în special, am avut atîtea rememorări afective. Aveam sentimentul nu știu cărei expansiuni a ființei, un fel de bucurie infinită care se localiza pe străzile umblate de noi, în odăițele noastre — pe *largul bulevard* năvălit de măreția apusului sau în după-amiezile pline de soare, undeva rătăciți... Cîte amintiri comune — fără de substratul unei anecdote, ci numai emoționale. Cîtă veselie — și altă dată cîtă zguduire... Sunt copleșit.

Vrei să afli ceva despre mine! Am plecat de la Iași — în ce dispoziții! La Dorohoi — cîte n-aș avea să-ți povestesc — am fost amînat. Am plecat fără a-l mai putea vedea pe Barbilian. Era singurul meu regret, că mă despart de el. Sunt un incorigibil sentimental. Cum îl voi putea uita cînd el împreună cu tine înseamnă... atîtea

amintiri bune... În urmă am aflat că a fost reformat Acum este la Iași ? M-am întors la Botoșani. Dar foarte stînjenit, încurcat. Ce voi face ? Am început să citesc Citesc mult, mult. Am avut multe idei. Îmi lipsește însă putința unei lecturi coordonate. Și apoi nu e timpul ideologiei — sunt deci puțin timid ca avînt intelectual. N-am putut să scriu mai nimic. Crearea, cel puțin la mine, rodește în dispoziții fericite. Nu voi putea uita odăița mea din C[alea] Plevnei : a tresărit acolo o inimă fericită. Luni plecăm de aici. Iar pribegie, o nouă expediție în necunoscut, ne ducem într-un sat la 6 km de Iași. Iată deci perspectiva aurită de a ne revedea. Săptămîna viitoare cred că voi veni la Iași. Mi se descrețește fruntea Ce păcat că nu ești mai liber ! Mi-e frică să nu mi se întîmple ca rîndul trecut. Eram interzis, neputincios de a scoate un cuvînt din miile pe care le aveam în suflet. Aș vrea să vorbesc o noapte întreagă — ca altădată.

Așteaptă-mă ! Cum voi putea, voi veni. Sărutări de frate.

Tudor

11

Către Simon Bayer

[Botoșani,] 10 decembrie 1916

Dragul meu,

Sunt la Botoșani... După refuzul de a fi primit în școala de artilerie, m-am dus la Dorohoi. Acolo... Ce să-ți spun ? Nespus de rău ca ambianță... Încazarmare etc., etc. Afară de asta, 2 500 locuri și 4 000 de cereri... S-au format două serii. Am fost repartizat în a doua serie, care va începe în martie. Astfel iată-mă acum în Botoșani, singur — nu-ți închipui cît sunt de singur — doar gîndurile îmi țin tovărășie. E un prieten capricios gîndul : cînd exuberant de vesel, cînd sfîșietor de trist. Adeseori el îmi întinde puntea către tine... Întind brațele. De ce nu ești aici ? Amîndoi ne-am simți mai bine. Și cînd te gîndești că ne despart cîțiva pași... Și totuși e așa greu să ne vedem. Cînd am fost la Iași de-abia am avut timpul să ne spunem *bună ziua.* Oboseala ta ne-a despărțit. Cînd m-am deșteptat, plecaseși. Ziua care a urmat a fost tristă. Era un cer admirabil de toamnă. O amintire des bătătorită îmi veni în minte. M-am plimbat în Copou, ca în dimineața aceea (sunt doi ani) la șosea. Seara am vrut să revin. M-au reținut treburile (am alergat pe la minister, la Direcția școalelor etc.), n-am putut. Am plecat în aceeași zi la Dorohoi... Ah ! Noaptea aceea de călătorie, care însemna epilogul iluziei de a fi împreună. În aceeași zi l-am văzut pe Vasile. Din întîmplare pe stradă... Cîteva cuvinte doar... apoi o strîngere de mînă. Și vorba lui — ca și vorba ta — era săracă... și vorba mea de asemeni. Doamne, durerea mare e că nu putem fi aceiași. Între noi stă acum durerea lumii, ceața viitorului și atîtea griji... Ele ne prefac, ne încrețesc fruntea, ne copleșesc. Uneori am impresia că n-o voi putea duce pînă la capăt, că voi muri de durere. Știi ce se întîmplă cu pițigoiul în captivitate ? Suntem robiți de griji. Dacă îmi va rămîne capul printre gratii, tot așteptînd un timp mai bun ? Pe unde ne-am petrecut vîrsta de aur, ce va fi acum ? Dar nu ! Cuvinte de astea nu-ți trebuiesc ție. Mi-am spus-o de atîtea ori... Și totuși nu pot rezista. Cui, dacă nu ție, aș putea să le spun ? Sunt așa de slab ! Ți-aduci aminte cînd schițam îndrăznețul cult al energiei ? Ce fericiți eram pe atunci. Se dovedește acum că era defectuoasă direcția aceea. O formulă etică trebuie să se adapteze cu rectitudine slăbiciunii naturale a omului. Omul e slab, acesta e adevărul. Idealul moral trebuie să se scoboare pînă la umilința condițiunii omenești. El trebuie să fie ca bunul samaritean ce se abate din drum pentru a lega rana drumețului căzut în noroi... Zilele din urmă am citit din Renan. Multe idei vîntur acum. M-aș rușina să-ți vorbesc de ele — nu e vremea oisivităților elegante — dar în Renan găsești totdeauna un sol de pace și de mîngîiere. Cred că, în ce privește directiva generală de spirit, voi fi totdeauna alături de acest mare sacerdot al simpatiei. N-am găsit pînă acum un complex sufletesc cu care să fiu mai deopotrivă... Desigur

știt cît pot fi deopotrivă o năzuință cu un ideal. Văzu-tu-s-a vreodată o alcătuire sufletească mai armonioasă ? Intelectualicește o candoare de copil unită cu o extensi-une perceptivă de savant — nici o dogmă, dar o putință de înțelegere ce nu cunoaște vreo barieră intelectuală. Sentimentalicește : o simpatie nemărginită ce colorează însăși negarea.

O admirație sanctificatoare pentru tot ce e lucru su-fletesc... Un respect pentru convingerea personală ce mer-ge chiar împotriva vieții sale... Un suflet de călugăr blînd — agnus Domini — unit cu o inteligență de critic și o erudiție de istoric. A fost adeseori trecut printre scep-ticii sec. XIX și Paulhan — în *Le nouveau mysticisme* — socotește ideologia lui ca reprezentativă pentru starea anarhică a ultimului veac. Nu pot admite ideea aceasta. Anarhia e lipsă de ordine, negare și ură. La el totul e ordine luminoasă și simpatie afirmativă. Desigur că ex-tinderea interesului lui, lipsa de dogmă și aprobarea una-nimă poate fi primejdioasă pentru spiritele care cer un ideal anume și care fără de această formă fixă se găsesc — cum să spun — neorientate. El nu întrupează însă mai puțin ceea ce s-ar numi *idealul integral* al omenirii.

Aș fi fericit să-mi trimiți și tu un gînd. Vezi, sforța-rea intelectuală te abstrage condițiunii concrete a exis-tenței. Adeseori m-am gîndit la o morală care s-ar pu-tea reduce într-un cuvînt : studiu. E o mică lașitate a recurge la ea ; dar mulțumirea noastră de o clipă scuză și scăderea aceasta Suntem niște copii plăpînzi, scutecele tuturor îngrijirilor și scăderilor noastre nu ne ajung. Aș vrea cît mai mult să mă abstrag : îmi lipsesc cărțile. Pe aici nu se poate găsi nimic. M-ar interesa *Le Pragmatisme* a lui James și *La vie des vérités* a lui Le Bon. Nu poți tu să mi le procuri ? La primire ți-aș înapoia banii prin man-dat.

Te rog răspunde-mi neîntîrziat : am îndoieli în ce pri-vește adresa și n-aș vrea să fiu în nesiguranță în ce pri-vește primirea acesteia. Te las, dragul meu ; o perspec-tivă luminoasă îmi stă înainte. Vei veni de Crăciun ? O mie de sărutări de frate, cel mai bun gînd și amintirea cea mai bună.

Tudor

12

Către Simon Bayer

11 noiembrie [1917], Iași

Dragul meu,

Tocmai citeam cînd aud afară numele tău printre alte cuvinte neînțelese, am sărit afară gata să îmbrățișez tri-misul, care — presimțeam — nu putea să întîrzieze.

Îți închipui ce bucurie mi-a făcut scrisoarea ta ! Cum să-ți mulțumesc ? !

Îmi vorbești de țigări și de cărți. Îți trimit o sută de țigări dintr-o sărăcie pe care sunt fericit s-o împart cu tine (știi tu : ca-n alte timpuri). Cît despre cărți e mai greu. Am răsfoit hărțuita bibliotecă pe care am purtat-o prin mai multe orașe și case cu o nostalgie ce ne e co-mună și am găsit *La vie de Beethoven,* a lui Rolland, mai vrednică de cetit între celelalte. E un document de acea frumoasă suferință care astăzi nu mai ne e îngă-duită.

Cred că îți fac plăcere trimițîndu-ți un volum din Samain.

Mîine dimineață voi colinda librăriile cu speranța că-ți voi mai putea găsi ceva (soldatul care a adus scrisoarea mi-a făgăduit că va veni după răspuns mîine la 12)

Aubry nu pot să ți-l dau, căci e transportat la Bu-ciumi, unde e garnizoana lui tată-meu, care nu se duce mîine (duminică) pe acolo. În alte împrejurări ți l-aș fi putut da. Dacă mai ai vreo ocazie, află că lucrul e posibil

Le Monde comme Volonté... a rămas la București cu anul pe care l-am lăsat în urmă !

Mă întrebi dacă am dat vreun examen : nici unul ! Nu e posibil. Sunt într-o stare de spirit îngrozitoare, fă-cută numai din enervare, impacientă și neliniște intelec-tuală. Sunt într-un curent de idei pe care ți l-aș înfățișa dacă ne-am întîlni — (e vorba de a da un fundament is-toric psihologiei, pentru a explica unele stări de spirit incomprehensibile prin actuala metodă naturalistă). Cre-de-mă însă că consider aceste lucruri cu totul lipsite de

importanță în fața entuziasmului ce-l am de a comunica cu tine : îi cedez, de altfel, pasul.

Barbilian e cu școala de geniu la Huși. A avut un concediu de cîteva zile pe care și l-a petrecut aici ; am fost mai tot timpul împreună. Am vorbit mult de tot despre tine. Altfel, l-am găsit colosal de schimbat. Să vezi ce *domestic* a devenit, ce timid și ce conciliant. De altfel, ăsta este fondul lui adevărat : un suflet foarte bun și numai cîteva naivități de formă.

Întîlnirea asta m-a încălzit : am revenit pe frumoșii 4—5 ani din urmă.

Vrei să-ți fac o plăcere ? Ascultă : „O seară de toamnă. Arde focul. Odaia e mai mult lungă decît înaltă. Pe o bibliotecă rulantă stau cîteva cărți sub privirea umedă a unui portret sub care scrie : «Priez pour le pauvre Gaspard». Doi stau față-n față : unul citește, altul transcrie note luate din lecturile făcute peste zi. Fețele ard și creierii au devenit lirici. Se încinge o discuție. Intervine un al treilea, cu extravaganțe sinistre. După un sfert de ceas, camera e părăsită, vîntul suflă și pardessus-urile sunt subțiri. În zori, bulevardul trepidează sub un dans ce acumulase-n sine lumină, cîntece și vise".

12 n[oiembrie]

Am întrerupt aseară scrisoarea. Mă întorc acum acasă după ce am răscolit toate librăriile : cîteva cărți românești fără relief. colecții de reviste vechi și... patologie internă. Nu se găsesc deloc cărți, eu citesc cînd am vreme pe la Biblioteca Universității și împrumut uneori cînd aflu ceva ce mă interesează. Ți-aduci aminte acea voluptate aleasă de a te țintui avid în fața unei vitrine savante, de a cumpăra o carte ca o speranță nouă și apoi de a-i tăia foile cu un fel de grijă și înfiorare delicioasă : pe acestea trebuie să le trecem printre renunțările zilei de azi.

Mă întrebi dacă am mai scris ceva : da, de la plecarea ta ; nu, de la o vreme încoace. În schimb am adunat cele mai bune din anii 1914—1917. Am materialul unui volum. Făcînd munca asta am avut însă impresia penibilă a unui — cum să-ți spun — a unui *neisprăvit*. O, Doamne, un sfert să fi dat din acel entuziasm liric care a făcut atîția ani de zile legătura organică a prieteniei noastre. Ce operă ar fi fost ! Și apoi parcă am răscolit o criptă... De ce nu ne fixează viața în forma cea mai exuberantă ? De ce trebuie să vie și îndoiala și critica ?...

Nu mi-ai mai scris nimic despre Olănescu. Nu știu dacă ai primit scrisorile mele, cînd îți ceream, încă sub impresia nespus de dureroasă a morții lui, amănunte despre aceasta. Nu-ți pot spune cît am suferit și cît sufăr încă : eram adînc legat de dînsul. Zilele trecute am fost prin fața casei care ne-a adăpostit iarna trecută. Am avut multe clipe rele acolo, dar și unele plăcute. Ți-aduci aminte cînd ne întrebam (el punea întrebarea) dacă ne vom mai regăsi cu toții după război ? Îi fu dat lui ca să dispară. În ce mă privește sunt izolat de toate afecțiunile mele — cu toții s-au răzlețit — și tu care cunoști nevoia mea de o caldă sociabilitate îți închipui cît sufăr de această izolare.

De ce nu-mi scrii mai mult ? Îmi spui că nu poți să-mi scrii, o anumită stare de spirit etc. Dă-mi voie să-ți spun că nu mă mulțumește un asemenea argument. De pildă, cînd mi-ai scris biletul prin soldat — de ce în locul acestuia nu mi-ai făcut o scrisoare lungă în care să-mi fi spus ce faci toată ziua, ce camaraderii ai, ce citești sau ce gîndești ? Rîndurile pe care mi le scrii sunt o anemică coajă de pîine la o foame pantagruelică.

De ce nu cauți să obții un concediu ? Întîlnesc aci la Iași pe mai toți din foștii tăi colegi de promoție.

Mi-a căzut în mînă de cîteva ori *Gazeta Bucureștilor*. Ce oroare ! Îți sîngeră inima.

Din cele reproduse prin ziarele de aici am putut afla că viața s-a restabilit la Giurgiu, unde este primar Sc. Stăncescu. Ai tăi probabil că s-au reîntors acasă.

Cineva m-a asigurat (Mihai Bădulescu) că a citit în G[*azeta*] B[*ucureștilor*] că Macedonski a citit la „Blanduzia" *Moartea lui Dante*. Numărul era din iunie, cred. Am cunoscut aci și sunt camarad cu Manole Slătineanu, avocat din București și frate vitreg cu Mme Macedonski [1]. E un admirator și are o mare dragoste pentru M. : am vorbit despre dînsul mult împreună. Aș vrea mult să-l regăsim pe bătrîn cînd ne-om reîntoarce.

Întîlnesc aci pe Pillat și pe Stamatiad. Lui Stamatiad i-am vorbit multe despre tine, așa încît te cunoaște bine, deși ar vrea să te știe și altfel. De cîte ori mă vede, mă întreabă : „Ce mai face Bayer, ai mai primit ceva de la dînsul ?" Înțelegi că cu asta nu mă prea pot lăuda. Eu mai stau cîtva timp pe la Iași, unde fac practica tunului românesc cu tragere antiaeriană. Îți spun drept că în asemenea complicații artileristice nu speram să intru : o să mă descurc și eu cum voi putea.

Tu ce ești — agent la divizion ? Pardon. Îmi vine să rîd.

După cererea pe care mi-o faci, văd că te-ai hotărît și pentru drept. Vom pleca la Paris după terminarea războiului. Mi-am propus să mă corijez și, după restabilirea situației, să fiu totdeauna mulțumit. Numai de-oi putea să mă țin de cuvînt.

Înainte de a pleca pe front, îți voi mai scrie cu speranța că voi avea și un răspuns să-ți dau.

A bătut 12. Aștept soldatul. Îmi închei scrisoarea cu tot dorul și toată dragostea pe care ți-o poartă prietenul tău,

Tudor
Str. V. Conta, 1

13

Către Simon Bayer

Iași, 31 ianuarie 1918

Dragul meu,

Îți scriu prin Ionel Țăranu pe care l-am întîlnit la Iași și care — după cum îmi spune — are posibilitatea de a ți-o remite. Îți scriu cu tot entuziasmul și cu tot dorul pe care îl naște în mine depărtarea noastră de 10 luni de timp și sute de km de loc. Sunt de vreo două

săptămîni, întors de pe front, unde cît p-aci era să vin să te văd, dar iată ce s-a întîmplat : comandam un post antiaerian la Verdea, mă interesez unde se află reg[imentul] 22, mi se spune că el se află la Cîmpuri. Tocmai plănuiam ca a doua zi să încalec un cal și să pornesc în căutarea ta, în același moment telefonul — brr. — iau receptorul la ureche — și ce aud :

— Imediat veți porni la comandamentul bateriei. Deci, imediat pornesc etc., etc. Ajung acolo după 6 ceasuri de drum călare și de acolo sunt trimis la comanda altui post, 80 km depărtare de tine. Îmi venea să plîng de necaz. Speram însă că spre sfîrșitul lui ianuarie să mă înapoiez la Verdea, spre sfîrșitul lui ianuarie fui însă chemat la Iași... A fost un făcut !

Sunt însă vesel de știrile pe care Țăranu mi le-a dat despre tine. El îmi spune că mi ai scris în mai multe rînduri, dar eu n-am primit nimic. Am impresia că în una din ultimele mele scrisori ți am comunicat greșit adresa mea : în loc să spun Mîrzescu, 13, am scris Mavrogheni ! De aci înainte însă îmi vei scrie pe vechea și cunoscuta de tine adresă : V. Conta, 1 (colț cu str. Muzelor).

Dragul meu, am o fericită aprehensiune pentru viitor. Așa e atmosfera pe aci! Să fie numai o simplă si zădarnică iluziune... ? Dar cînd mă voi întoarce voi îngenunchea și voi săruta asfaltul ca pe un obraz omenesc. Sufletul meu a prins aripi, în fiece zi mă poartă pe acolo, dar lutul e inert și tîrzielnic. Înăbuș sub o aspirație uriașă. Vești venite din teritoriul ocupat ne spun că Macedonski trăiește, e sănătos și are o atitudine demnă.

O informație publicată în ziare ne anunță că vaporul cu care Romaneștii au străbătut marea a fost înecat, dar ei — toată familia — au scăpat și că acum se află la Paris. Voi încerca să le scriu.

Cineva îmi spune că Busuioceanu ar fi murit. Adevărat să fie ?! Ce rău mi-ar părea ! O, vremea asta în care viața e o întrebare ! Tu nu te poți interesa ? Reg[imentul] lui — 5 Vînători — nu este în regiunea ta ? Am scris în ultimul timp — deși de cîtva timp nu mai scriu — și mi-am completat și organizat volumul de poezii. Am scris și pentru un alt volum de proză : schițe — poeme cu caracter liric-filosofic [1]. Face impre-

sie ! Aş vrea să-ţi citesc şi sunt curios de opinia ta ! Dar... dar pe cînd ? De ce nu vii la Iaşi într-o permisie ? Gîndeşte-te : 10 (zece) luni ! Nu mă face să aştept prea mult răspunsul tău. Dacă aveţi vreun delegat pentru Iaşi, dă-i o scrisoare pentru mine.

Pe Barbilian l-am văzut luna trecută : sănătos şi... cuminte. Scrie lucruri frumoase şi te doreşte. Dacă vrei să-i scrii : Elev Barbilian D., Şcoala de geniu-Huşi. Ce să-ţi mai scriu ? Ce să-ţi scriu afară de dorul meu nemăsurat de a te vedea, afară de sărutările frăţeşti ce ţi le trimit ? La revedere,

Tudor

14

Către Ovid Densusianu

[Bucureşti,] Luni, 22 iulie 1918

Preaonorate domnule Densusianu,

Vă rog să-mi scuzaţi tăcerea : dar de la sosirea mea am fost prins într-un asemenea vîrtej de împrejurări, am avut atîta de suferit de la privaţiunile vieţii de aici şi de la situaţiunea specială vremurilor, încît nevoile m-au tras într-o mie de părţi — deşi gîndul mi a fost zilnic, aproape, acolo unde am lăsat un regret bine-înţeles.

Afară de aceasta, în ultimul timp, slăbiciunea şi enervarea au sfîrşit prin a mă trînti la pat timp de o săptămînă.

Micile însărcinări ce aţi binevoit a mi le da, le-am îndeplinit după cum s-a putut şi d-nii Damianovici [1] şi Paraschivescu [2] cred că v-au scris înaintea mea, ţinîndu-vă la curent.

Colaborez la *Literatorul.* Această colaborare are însă un punct de vedere bine lămurit, pe care însăşi revista a ţinut să-l accentueze [3].

Cred că dintre numerele apărute v-au căzut şi dv. în mînă cele trimese în Moldova.

Aş vrea să-i scriu şi lui Pillat ; nu ştiu însă dacă mai e în Iaşi...

A început să vie multă lume şi cred că n-aţi greşi dacă v-aţi reîntoarce sub *unicul* punct de vedere al greutăţii de a mai ţine apartamentul dv. neocupat, greutate pe care d-l Damianovici o mărturiseşte.

Revista apare ? E în curs de tipărire ? A apărut ? [4] Noi suntem într-o ignoranţă completă de cele ce se petrec în Moldova. Oricum, aici nu poate fi vorba de publicare : absenţă de hîrtie, scumpete exorbitantă a tiparului. Vă rog, d-le Densusianu, să primiţi expresiunea profundului meu respect şi devotament.

Tudor Vianu

15

Către Vasile Voiculescu

[Bucureşti,] 5 sept. 1918

Preastimate domnule Doctor

Rîndurile dv. au fost bucuria săptămînei pentru noi. La o asemenea satisfacţie — numai — putem năzui aici, printre greutăţile şi încercările de tot felul.

Mă bucură de asemeni că urmăriţi *Literatorul* — şi cred că aţi luat aminte la sforţarea noastră de a înlătura şovăielile şi slăbiciunile debutului său. [1]

Pentru cei ce sunt binevoitori cu noi, ţin să fiu garanţia *sănătăţei...*

D-l Macedonski păstrează o bună şi călduroasă amintire despre dv. — Stamatiad şi cu mine, care v-am urmărit în *România,* aveam pentru dv. o desăvîrşită stimă literară.

În asemenea împrejurări, și întru cît tovarășia noastră vă poate inspira încredere, îndrăznesc să vă solicit colaborarea dv. pretioasă.

Vă închipuiți că avem nevoie de un ajutor ; iar ajutorul dv. ar fi dintre cele mai mari.

Pot oare să vă mulțumesc cu anticipație ?

Oricum, rămîn cu cele mai bune sentimente

al dv.

Tudor Vianu

16

Către Marcel Romanescu

București, joi, 10 octombrie [1918]

Scumpe și mult dorite prieten,

Aflu adresa ta (de la Băbeanu). Înțelegi graba cu care îți scriu — eu care ți-am purtat atîta de grijă, care te-am dorit atîta. Te țineam în Elveția și iată că noua veste zice că ești mult mai departe. Sper însă în apropiata ta reîntoarcere. — Sunt întors de cîteva luni din Moldova. După plecarea ta (în decembrie 1916) am intrat în Școala de artilerie. Terminînd o am plecat pe front în Corpul Apărării Antiaeriene, unde am stat pînă în februarie 1918, cînd, reîntors la Iași, am rămas acolo pînă la plecarea din Moldova (iunie). Aici, la București, sunt redactorul *Literatorului* care a reapărut și lucrez și la alte publicațiuni recente.[1] Mi-a mers și mai rău, și mai bine în timpul acesta... deși greutățile trecute sunt oricum prilej de satisfacție. Mi-ai fost pururi în amintire și de mai multe ori aș fi vrut să-ți scriu, dar indiciile despre tine erau prea vagi și prea nesigure.

Am scris, deși nu mult, în ultimul timp, dar marea experiență sufletească la care am luat parte sper să-și ia de aci înainte o formă. Mă gîndesc la tine : mai liniștit decît mine, mai liber de a te adînci și de a te perfecționa, tu trebuie să fii altul. Cît de mult te doresc, cum aștept reîntoarcerea ta !

Am tristețea să-ți anunț moartea bunului nostru prieten Vasile Olănescu, în marile lupte din iulie 1917. Am fost crud încercat prin pierderea acestui necomparat amic... și îmi închipui impresiunea ce o vei încerca și tu. — Mai multe detalii, despre mine și despre altele, la o viitoare scrisoare ce va urma răspunsului tău, pe care îl sper neîntîrziat. Bune amintiri fraților tăi ; cele mai respectuoase salutări d-nei și d-lui Romanescu. Ție, scumpe Marcel, o mie de sărutări frățești.

Tudor Vianu
Str. Cortului, 14
(colț cu Precupeții Noi)
București

17

Către Marcel Romanescu

București, 28 octombrie 1918

Scumpe prietene,

O bucurie delirantă mi-a pricinuit cartea ta poștală. Nu-mi vine să-mi cred ochilor privind : în adevăr, ale tale sunt rîndurile pe care le am în față — al tău e scrisul ăsta, pe care totuși îl cunosc așa de bine ? În sfîrșit, după doi ani, ne regăsim — dar, din păcate, atît de depărtați încă... Nu-mi scrii cînd aveți intenția să vă reîntoarceți. O doresc cît de curînd, cît de curînd, iar evenimentul acesta mi-l făgăduiesc ca marea bucurie a anului... Scrisoarea ta n-am primit-o ; eu, însă, îți răspund neîntîrziat la cartea poștală ; gelos de a pierde măcar o

clipă din timpul în care putem comunica iarăşi. — Neapărat, dacă vrei să-mi trimiţi articole de acolo, din nord, eu le voi face loc nu numai în *Literatorul,* dar pretutindeni unde pătrund şi eu... Voi scrie un articol despre tine : bucuria de a te fi regăsit vreau s-o împart, larg, cu toată lumea. Te fericesc ! Împrejurările, pe tine, te-au îmbogăţit şi te-au mărit. Ce curios sunt să aflu noul unghi al orientării tale. Iată ce îţi propun: scrie-mi în fiecare săptămînă cîte o carte poştală — dacă scrisorile nu ajung ; în chipul acesta voi afla mai multe despre tine, mai mult decît pot afla din primele, laconicele tale rînduri care adaugă la bucuria ce mi-au pricinuit-o şi indignarea de a nu-mi spune mai mult... Apar în Bucureşti, ca reviste, deocamdată, *Spicul.* sub direcţia lui Galaction, *Revista critică* a lui Prodan, *Scena,* o mizeră foaie teatrală a lui Herz, *Cronicarul,* o foaie teatrală şi literară a lui Caion. Dragoş Protopopescu va scoate revista *Letopiseţi,* Al. Vlahuţă, *Sămănătorul.*

Întoarce-te : vom scoate-o pe-a noastră ! Încet, încet, pe aici, viaţa reintră în normal. Aş vrea să-ţi spun multe — pe care ţi le promit pentru scrisori viitoare. Oricum, nu mă lipsi de veştile tale. Te sărut cu un dor nemărginit,

Tudor Vianu
Cortului, 14

Bune salutări fraţilor tăi.

18

Către Marcel Romanescu

Bucureşti, 30 octombrie 1918

Dragă Marcel,

Am primit alaltăieri cartea ta poştală şi ieri scrisoarea — am răspuns în aceeaşi zi celei dintîi, răspund astăzi

celei de a doua, stăpînit, încă, de o emoţie la fel cu aceea pe care mi-au trezit-o primele tale rînduri.

Sunt în ceasurile de odihnă pe care mi le îngăduie munca pentru examenele ce se apropie. Stau în faţa hîrtiei, evaziv şi tulburat. Cu ce să încep, ce să-ţi spun mai întîi ? Am atîtea să-ţi spun ! Ţi-am purtat aspru de grijă pe aici ! Circulau o mulţime de zvonuri rele cu privire la voi. N-aveam nici un temei serios să le cred — le respingeam cu siguranţa ce-mi dădea intuiţia mea... Dar oricum ? Zvonurile acelea nu erau de natură să-mi facă plăcere. La Iaşi am locuit în aceeaşi casă cu Vasilică şi Bayer. Eu venisem cu speranţa că te voi găsi, în ianuarie. Primele zile, înainte de a-mi întîlni prietenii, mă aşteptam să te văd apărînd la vreun colţ de stradă. Îţi închipui cu ce reală suferinţă am înregistrat vestea plecării tale. Luni de zile, după aceea, Vasile nu contenea să vorbească despre voi. În aprilie a plecat şi el, împreună cu Bayer. Astfel, izolarea cu care debutasem la Iaşi, prin plecarea ta, se desăvîrşise acuma cu plecarea lor. De la Iaşi eu am plecat la Botoşani în mai. Primeam veşti rare. Vasile, în special, mi-a scris numai de vreo două ori. Îi plăcea peisajul locului, care îi amintea Oltul lui ; se simţea bine „în exerciţiul funcţiunii“ — erau chiar cuvintele lui. În iulie îmi vine vestea morţii lui, pe care Bayer mi-o confirmă printr-o carte poştală sfîşietoare. Vasile ceruse, expres, trimiterea lui pe front — acolo colonelul, aflîndu-l slab, voise să-l dea la un birou de informaţii. Vasile refuză. La 17 sau 18 iulie, în timpul marilor lupte din sectorul Soveja, un obuz cade în baterie şi-l răneşte, profund, la ambele picioare. Anemic, în 12 ore, sucombă prin hemoragie. Cu două zile înainte spusese lui Bayer, cu care era în acelaşi regiment, presentimentul morţii. Natură nervoasă şi senzitivă — era ceva pe care îl putea deviná în complexul determinărilor din jurul lui. Mă întrebi dacă l am plîns ? N-aş fi crezut să provoace în mine asemenea răsturnări sufleteşti evenimentul acesta pe care, în definitiv, puteam să-l aştept cu oarecare pregătire. Nu ştiu cine a comunicat familiei lui la Paris tristul eveniment. Eu n-am avut bravura s-o fac. În clipa aceasta, chiar, scriindu-ţi despre el, reîncerc ceva din prima mea durere. Cît despre moartea lui, eu nu gîndesc la fel cu tine. În jertfa forţei tinere şi fru-

moase găsesc nu știu ce prilej de melancolică blîndețe. În asemenea împrejurări, suferința se complică cu o pură voluptate sufletească. Îmi place de altfel să regăsesc în tine sufletul acela „cu pofte de atlet“ și în care, probabil, influențele de acolo au întîlnit și au întărit tendințele individualiste. E mare și frumos ce spui tu, dragă Marcel. Orientarea mea e însă în sensul credinței, e mai mult mistică, ceea ce, în definitiv, e forma cea mai înaltă a solidarității, o solidaritate cu întregul univers.

Poeziile tale mi-au plăcut mult. *Liber* e o minunată poemă imperialistă, care clădește pe suferință și pe încercările durerii. *Leul* e o plastică viziune parnasiană. Cea dintîi am dat-o la *Literatorul,* împreună cu o notiță de a mea pe care am scris-o cu inima. *Leul* l-am dat la *Revista critică* a lui Prodan, unde se publică mai multe lucruri bune și unde Nichifor Crainic este elementul cel mai activ.[1] Cînd vor apare, le voi detașa din revistele respective și ți le voi trimite. Trimite-mi mereu. Voi căuta să le public în toate revistele de pe aici. În curînd, Vlahuță va face să apară, în același timp, un cotidian, *Dacia,* și o revistă literară, *Dacia literară,* la care am fost solicitat să lucrez și la care vor mai lucra : D. Tomescu, Nichifor Crainic, Ioan Dragu, Alex. Busuioceanu etc. Înțelegi că în chipul acesta îți voi putea asigura și aici colaborarea regulată.

Ar fi bine, însă, să redijezi o serie de articole cu caracter informativ și critic asupra mișcării culturale de acolo... Lucrurile acestea s-ar putea publica cu mult succes aici. Dacă însă ai intenția să te întorci curind — o, cît o doresc ! — atunci păstrează-le pentru reîntoarcerea ta, căci cine știe dacă nu vom avea nevoie pentru o publicație personală... Cît de mult aș vrea să fim iarăși împreună, să muncim alături, comunicînd într-un același entuziasm. Scrie-mi neapărat cînd aveți de gînd să vă reîntoarceți ! Aici, la București, mai apare *Spicul,* pe care îl scoate Galaction împreună cu un rabin, Algazi. E o mișcare de inspirație — vrea să fie — mai mult religioasă ; Nenițescu publică regulat la *Spicul.* Noua lui orientare e tot în sensul credinței... dar realizările lui sunt inferioare oricărei așteptări. Are un bogat și puternic suflet Nenițescu, dar nu reușește încă să se exprime și forma explodează în țăndări sub presiunea emoțiunii

lăuntrice. În genere, dar, nu mi-am schimbat opinia cu privire la Nenițescu, deși continuu să sper în el.

Literatura războiului a fost, altfel, cu totul inferioară, ca și aiurea, pe aci. Nu s-a scris nimic cumsecade. Stamatiad, care împreună cu mine lucrează la *Literatorul,* a cunoscut și el o întoarcere, cel puțin în formă, către credință, întoarcere din care au rezultat *Psalmii,* o producție poetică cu totul slabă și foarte puțin gustată. A devenit de altfel foarte nervos și în fiecare zi slăbește și se epuizează. Moșoiu (Alfred), cu care m-am împrietenit, are o piesă, *Jocul apelor,* la Teatrul Național, și un volum de nuvele, sub presă, ce pare a fi menit la o vîlvă mare. Demostene Botez a publicat o plachetă de versuri, *Munții,* care cred că e lucrul cel bun din literatura războiului și care e vorba să fie premiată de Academie[2]. A propos, la Academie a fost ales, în locul lui Delavrancea, Brătescu-Voinești. Altfel ce să-ți mai spun ; au mai publicat literatură de război, în afară de cei mulți și anonimi, dar uneori interesanți, Sadoveanu, un volum slab, Mircea Rădulescu, prin ziare, Nichifor Crainic — un potop, Iorga, căruia i s-a jucat la teatru și *Invierea lui Ștefan cel Mare,* cu un succes atît de negativ încît doar umerii lui ar fi putut să-l poarte. Iorga, de altfel, a avut o atitudine admirabilă și articolele lui au fost uneori de-un dramatism și de o elevațiune de sentiment cum nu s-a mai pomenit la noi. La București, în timpul ocupației, Adrian Maniu cu Sc. Froda au scris și au jucat o comedie lirică, *Fata din Dafin.* O comedie lirică, *Serenada din trecut,* a jucat și Mircea Rădulescu la Iași. Iată cîte ceva din ce s-a făcut pe aici. Puțin lucru față de măreția vremurilor. Munca trebuie începută de aci înainte... Și e mult de făcut.[3]

M-am grăbit să vorbesc despre tine tuturor prietenilor noștri comuni : s-au bucurat cu toții aflînd despre tine, mai mulți îți vor scrie. Maestrul, pe care l-am văzut ieri, m-a însărcinat cu etc. Iartă-mi te rog neglijența cu care am scris și cu care am expus. Am atîtea să-ți spun... Și iată că, după ce am umplut patru pagini cu literă măruntă și încîlcită, tot nu ți-am spus nimic, nimic din ceea ce îți păstrez cu dragoste și nețărmurit dor.

Mi-ar face plăcere să aflu detalii despre toți frații tăi, pentru care păstrez cea mai frumoasă amintire și pe care

îi doresc mult. Salutări lor. Pe tine, frate Marcel, te sărut cu dor de frate.

Tudor

P.S. Răspunde-mi neîntîrziat și trimite poezii sau articole. Te sărut,

T.

19

Către Eugen Lovinescu

[București, octombrie 1919]

Stimate domnule Lovinescu,

În clipa de a porni la tipografie cu manuscrisul noii cronici, pe care urma s-o încep în *Sburătorul*, am fost oprit în loc de o întrebare ciudată.

Cronica era gata. Curățasem fraza, proporționasem compoziția, revizuisem informația. Cronica era gata și eram mulțumit de ea. În alte împrejurări aș fi dus-o vesel la tipografie și aș fi așteptat cu oarecare nerăbdare corectura, pentru a consulta sugestia textului tipărit. Vedeți, în orice activitate profesională se produce o deturnare a atenției de la fondul ei de umanitate către resorturile mecanismului său. Orice profesionist e un tehnician. Mi-aduc aminte de stăruința unui bătrîn maestru de la Iași în a discuta, într-un articol de ziar, felul în care un tînăr violonist se comporta cu instrumentul său. Funcționarul observă simetria hîrtiei, logica exterioară a rezoluțiilor de pe ea; pictorul, anatomia figurilor și amestecul pastelor. Se gradează în estetică interesele diverselor categorii de indivizi în relațiunile lor cu opera de artă. Cel mai steril dintre acestea, cel mai vid, cel mai formal este acordat artiștilor înșiși : interesul tehnic. Ce departe suntem cu aceasta de concepțiunea poeților *vates*. Nu fără prezumțiune, Lamartine reclama pentru sine titlul de *diletant*.

Așadar, cronica mea era gata și eram mulțumit. Deși, totdeauna călăuzit de un bun instinct, am simțit și am căutat să ocolesc primejdia ce există în profesiune, de data aceasta mă uitam. Mă simțeam mulțumit. S-a petrecut atunci o bruscă întoarcere în gîndurile mele către mine, o reurcare a unui vechi fond de ingenuitate, nu știu ce amestec de fericit primitivism și noutate a conștiinței. Eram turburat. Cronica despre care vă vorbesc era o încercare despre cîteva chestiuni actuale în sfera literaturii. Printre unele cuvinte bune se găseau destule rele privitoare la cîțiva oameni cunoscuți și necunoscuți. Cu alte cuvinte, pornind de la anumite date și comparîndu-le cu anumite credințe ale mele, formulam judecăți. Eram cinstit și poate eram în dreptul meu s-o fac.

Mi-aduc aminte de cuvîntul unui tînăr critic francez, care cerea pentru aprecierile sale onoarea adevărului în raport cu sine. Ar fi fost și greu de cerut altceva.

Oricum, în clipa despre care vă vorbesc, m-am simțit clătinat în tăria mea și temelia dreptului meu am simțit-o foarte șubredă. Trăiam o clipă rară. Două idei se disociau : ideea de faptă și ideea de răsplată. Munca și prețuirea sa. Visurile și realitatea. O amintire din copilărie îmi veni în minte.

Pe d-l Arghir, grădinarul, nu l-am uitat. Era cărunt, umbla zdrențuit și avea slăbiciunea să poarte o pălărie tare în cap. Noi, copiii, ne veseleam mult în apropierea d-lui Arghir, căci în purtarea sa față de flori avea feluri noi și plăcute de a fi.

Cînd le uda, le vorbea ca la păsări :

— Pui-pui-pui-pui !...

Și cînd le scobea pămîntul la rădăcină, le certa :

— Mișele ! Mișele ! Nemernicelor...

Bun grădinar, artist, d-l Arghir avea slăbiciunea băuturii. În vremea prînzului, d-l Arghir se întorcea și ușa grădinii îi scăpa cam tare. Știam atunci că d-l Arghir caută răcoarea beciului, de unde nu ieșea decît cînd

soarele se trecuse și florile ofilite așteptau, în umbra obosită, stropii lui Dumnezeu și vorbele d-lui Arghir

Cum într-o zi se uitase, stăpînul casei îl întîmpină mustrător, în clipa chiar în care vinovatul înainta greu și nesigur din gura beciului :

— Frumos, frumos, domnule Arghir ! D-ta dormi și florile așteaptă însetate de ceasuri... Asta e trîndăvie, d-le Arghir, trîndăvie...

— Trîndăvie... trîndăvie ? ! repetă și d-l Arghir.

Se transfigura. Ochii se măreau în orbitele lor și obrajii cădeau.

— E trîndăvie ?

Crud ofensat, omul se încăpățîna într-un cuvînt. Apoi, repezindu-se ca un vîrtej în mijlocul florilor, deștelenind cu picioarele buchetele înfipte în pămînt, smulgînd frunzele arbuștilor grași :

— Asta e trîndăvie, urla d-l Arghir, asta e muncă, e muncă, e muncă.

În cîteva secunde, sub grindina năprasnică a mîniei, grădina zăcea devastată.

Trebuia să plece. Stăpînul nedrept îl opri în ușă întinzîndu-i socoteala ; dar d-l Arghir refuză :

— N-am pentru ce...

Prețuindu-se în munca sa, d-l Arghir cerea înțelegerea ei. Fiindcă aceasta i se refuzase, el se simțea nedemn de răsplată. Mai mult, fiindcă munca sa nu se rostea în roadele sale, el n-a stat la îndoială să le distrugă. Ce puteau însemna roadele ? Numai sforțarea sa omenească sădită în fragilul material putea să însemne ceva. Și d-l Arghir, care era un mare disociator de idei, plecă fără o părere de rău pentru docilele existențe rînduite în zvelte acolade și ronduri bogate.

În vremea lui, Isus disociase și el, ca d-l Arghir.

Ideea de iubire strîns unită cu aceea de plăcere trupească, prin sforțarea de atenție a geniului, el o despărți, înălțînd-o în puritatea și absolutul ei. Oamenii avură pentru Dumnezeu *adorația* și pentru semenii lor *caritatea*, „fără de care totul este ca arama sunătoare". A fost un cîștig pentru umanitate, dacă nu pentru societăți. Scăpată de relațiunile satisfacției, iubirea își merita pentru întîia oară numele. Scăpată de relațiunile recompensei și ale rezultatului, munca d-lui Arghir fusese o adevărată muncă.

Plecați peste sute și sute de file avem impresia dureroasă și aproape unanimă a naufragiului. Îndrăznesc să cred că în proporțiunea uriașă a producțiunei literare, realizările se pierd printre neglijențele calculului. E înduioșător de contemplat trista armată a nevoiașilor de ideal. Sub greutatea înaripată a visului lor, fiecare cade la rîndul său. Cine s-ar putea ridica spre a le cere ceea ce ei nu pot da ? Și cine ar putea să-i certe pentru aceasta ? O asemenea pretențiune ar fi nejustificată și într-un fel inferioară. În grijile ortodoxe ale estetului puritan ghicesc încă un egoism al naturii umane. El vrea o satisfacție deplină ; dar el vrea o satisfacție. Muncii artistice el îi cere un rol ; visului, o realizare. El cere ; cere...

Munca își ajunge însă sieși și prezența visului motivează absurdul și chiar hidosul.

Pentru că în timpul din urmă am vorbit despre umanitarism [1], mă gîndesc că într-o asemenea societate astfel ar apare și ar fi prețuit omul. În perpetuarea neconstrînsă a naturii sale, fiecare și-ar afla rostul existenței. Plini de griji ne-am apleca, unul asupra celuilalt, nu pentru a ne judeca, ci pentru a ne înțelege ; pentru a ne bucura de umanitatea fiecăruia din noi.

M-am întrebat în clipa de a vorbi despre oameni, cine îmi dă dreptul de a o face și dacă prezența umanității nu-mi ajunge.

Eu știu că o asemenea soluțiune este primejdioasă și că într-o asemenea fericită contemplație, destinele omenești ar mistui termenul evoluțiunii lor. Indulgența nu e recomandabilă.

O utopie valorează însă cît un sens, cît sensul unei tendințe.

...Și față de atîți cerberi păzitori reamintirea omului poate fi folositoare.

Acestea pentru a explica lipsa mea.

Tudor Vianu [2]

20

Către Alexandru T. Stamatiad

[București,] 12 noiembrie 1919

Iubite nene Alexandre,

Bolnav îndelung în ultimul timp și prins de examenele acum terminate, n-am putut să-ți scriu și nici să te văd cînd, în ultimul timp, după cum mi se spune, ai fost prin București. Că n-ai venit să mă vezi a fost întristarea mea, supărarea și apoi scuza venită de la sine gîndind că în graba treburilor care te-au adus vei fi fost silit să alergi mult și să pleci repede.

Ce ai făcut? Ai terminat procesul? Te însori? Ești mulțumit, acolo? Cîntă inima în liniște visată, în bună ordine calmă, între munca de toate zilele și dragostea potolită? Mă știi vechiul d-tale confident, omul cu urechea atentă și cu vorba caldă la nevoi: Spune-mi!

Și mai vreau să știu dacă scrii și ce scrii... E important și mă interesează. În burgul de-acolo vreau să te știu cu des suflet evadat. Fă-mă părtaș planurilor de evadare!...

Ce să-ți spun despre mine? În mic progres față de criza sufletească care de mult mă frămîntă, mă topește între tendințe contradictorii, mă îneacă în străluciri de spaimă ca să mă aducă zdrobit în fața materiei pentru care n-am găsit încă dalta cea bună. Asta în ce privește încurcăturile mele metafizice. În privința celorlalte, iată. Parisul studiilor mele e încă departe. Dacă pînă în primăvară nu plec, atunci prind rădăcini încă un an, pe aici. Am mai multe de făcut — și le vei vedea.

La Arad am și eu un dor: Perpessicius. Nu vreau însă să-i scriu. Sunt grav supărat... O-fen-sat! I-am așteptat rîndurile pe care n-a găsit cu cale să mi le trimeată. Ridic la rîndu-mi protestul tăcerii (clocotitoare ca un stup!). De-acum înainte am de gînd să-l trec în subconștient. Spune-i uitările mele...

Să te mustru și pe d-ta pentru atîta tăcere? Nu: ai circumstanțe:

Recomandă-mă amintirei d-șoarei Laetitia, ai cărei ochi senini te fac să-ți uiți prietenii.

Te sărut frățește, nene!

Tudor

21

Către Alexandru T. Stamatiad

[București,] 2 ianuarie 1920

Dragă nene Alexandre,

Îmi pare rău că nu te-am putut mulțumi acum, în urmă: am întîrziat cu comisionul și nu ți-am scris scrisoarea pe care eu însumi o doream. Te rog să mă crezi însă că am fost foarte ocupat, am avut o epocă de necazuri și turmente — cum probabil că ai avut și d-ta adeseori — și, pe deasupra, boala lui bietu tată-meu care a îmbătrînit teribil în ultima vreme și care o duce șovăitor de tot — sănătatea lui mă îngrijorează peste măsură. N-am avut nici răgazul și nici seninătatea — și cînd ți-am scris am făcut-o pe colțul unei mese și cu făgăduința intimă că voi reveni, după dragostea și amiciția mea.

Cît despre reviste, ți le-am trimis după cum deosebit mi le-ai cerut în cele două scrisori (o greșeală probabil) — iar *Umanitatea*, care n-a apărut de două luni, am așteptat-o într-un număr nou. Fiindcă ești însă probabil curios să-i vezi înfățișarea, îți trimit un număr mai vechi — care mi se întîmplă pe masă. Romanescu e numit atașat de legație la Vatican, a plecat și pînă acum nu am nici o știre de la el, încît nu-i știu adresa. Cum voi putea coresponda, îi voi transmite cuvintele d-tale. Îți voi comunica, de altfel, și d-tale adresa lui.

Și acum cred că ești mulțumit, nu mai ești supărat pe mine și nici așa de răutăcios cum te-ai arătat în scrisoarea din urmă. E adevărat că atunci cînd nu cunoști gîndul din urmă al unui om, fondul sufletului unui om, ești înclinat a-l judeca cu asprime. E destul însă ca omul să ți se înfățișează, pentru a-l ghici, înțelege și iubi. E o filosofie de care eu mă conduc totdeauna și grație căreia eu nu m-am simțit împiedicat de a descoperi, chiar sub ironiile d-tale, inima prietenului drag pe care cred că îl voi avea totdeauna în persoana d-tale.

Căci, iubite nene Alexandre, lucrurile stau astfel : mă zbat ca un pește pe uscat, uneori mă simt bine, lucrez și uneori mi se pare că merg un drum bun și sigur, dar sunt mereu prizonierul unei rețele de împrejurări din care nu mai știu uneori cum să ies. Să nu mă crezi prea fericit, nici prea plin de mine : cunosc umilința condițiunii omenești. Maaare ? O, nu. Poate că uneori aș dori să fiu, s-o cred. Sentimentul vieții mele e însă un altul. Ador semințele divine puse în om și îmi prăpădesc viața ca să le întîlnesc și crește, dar drept consolare, una singură : viitorul. Vezi, prin urmare, că nu poate fi vorba de un timp scurt în care eu aș fi dobîndit conștiința cine știe cărei perfecțiuni personale. Te rog, astfel, să mă judeci totdeauna cu gîndurile d-tale cele mai înalte și mai bune.

Ce să-ți mai spun altfel ? Sper să public în lunile ce vor urma cîteva essai-uri de extensiune și întrucît am întîrziat pînă acum, îndată ce voi lua o siguranță despre anunțarea sănătății lui tată-meu, cred a pleca din nou în străinătate. Aș vrea s-o fac după sărbători. În așteptare, stau mult în casă, citesc aproape neîntrerupt, notez și elaborez. Cînd vine către mine un gînd de prieten, mă înviorez și mă simt bine, cu atît mai mult mă mîhnește cînd un prieten îmi trimite o solie aspră, sau grăbită, sau amarnică.

Aștept neapărat rînduri de la d-ta.

Te îmbrățișează, pînă atunci, al d-tale,

mai mic,

Tudor Vianu

22

Către Alexandru T. Stamatiad

Dresda, 7 mai 1920

Dragă nene Alexandre,

Mă reîntorc la Viena după un drum neuitat prin locurile cele mai frumoase ale Germaniei. [1] Reinstalat, îți voi scrie mai larg ; mi-ar plăcea pînă atunci să primesc știrile d-tale pe adresa d-lui Alfred Swoboda, VIII, Albertplatz, 5, Stock I (p. T. Vianu).

Te dorește al d-tale

Tudor Vianu

23

Către Alexandru T. Stamatiad

Viena, 1 august 1920

Dragă nene Alexandre,

În cîteva zile mă înapoiez în țară după aproape șase luni de perspective nouă, muncă conștientă și, uneori, revelatoare.

Ți-am scris de cîteva ori din călătoria mea în Germania. Mi-ar fi făcut plăcere să-ți văd slova și să-ți aflu veștile. Dar le-ai primit pe ale mele ? Acum că mă apropiu doresc mai mult să te văd. Mă bătea gîndul chiar să-mi întrerup călătoria la Arad, să te găsesc, să te ascult și să plec mai departe... Mi-e teamă, însă, că nu vei fi în localitate și, apoi — drept să-ți spun ! — mă grăbesc să termin cu drumurile din care am de ajuns.

Așadar, am călătorit prin Germania, am văzut lumea asta foarte interesantă și, înainte de toate, nouă.

M-am bucurat cu ochii și am înțeles cu mintea. Am învățat o limbă și, instalat la Viena, unde am urmat semestrul universitar, am pus la cale o lucrare de psihologie pentru care cercetările făcute m-au dus pînă în pragul redactării...[1] Lucrului ăsta vreau să-i dedic luna august, la București. Ce voi face pe urmă nu știu. Acum că pot folosi cartea nemțească, Germania a încetat de a mai deveni o necesitate vitală. Mă gîndesc la Paris. Dar am cheltuit foarte mulți bani, îmi mai trebuie de mai multe ori atît și deocamdată nu știu de unde să-i scot. Trebuie, însă. Și la București mă pregătesc să mă zbat din răsputeri pentru a confirma destinul, care — văd eu — mă duce prin străinătăți.

Iată, în ce mă privește. Dar d-ta ce mai faci ? Ai terminat procesul ? Rămîi la Arad ? Ce scrii, ce plănuiești ? Ce dispoziții dezvolți ? Ce soartă a avut ultimul volum ?

Mă gîndesc că trebuie să te întîlnesc la București. Înscrie-mă printre primele vizite. Dar, pînă atunci, mi-ar plăcea să-ți știu de sănătate și pe altă cale. Scrie-mi la București (str. Cortului, 14). Ai un prieten bun care te ascultă și te înțelege.

Reamintește-mă logodnicei — și arată-i salutările mele.

Te îmbrățișează, cu drag,

Tudor Vianu

24

Către Alexandru T. Stamatiad

[București,] 15 decembrie 1920

Dragă nene Alexandre,

Ți-am trimis, recomandat, ieri, revistele pe care mi le ceri în scrisoarea d-tale și te rog să mă scuzi că, prins într-un vîrtej de treburi sau amînînd zi de zi, am făcut-o așa de tîrziu. D-ta ce mai faci ? Ce mai scrii ?

Cum e probabil să rămîn și în timpul vacanței de Crăciun la București — cine știe ? — poate că ne vom întîlni. Eu o doresc din tot sufletul, căci e mult de cînd nu ne-am văzut și în revederile noastre trăiește un mic trecut comun care mi-e drag. Mă bucur totdeauna cînd primesc vești de la d-ta.

Îți urează multă sănătate și voie bună

T. Vianu

25

Către G. Ibrăileanu

[București,] 9 aprilie 1921

Onorate domnule Ibrăileanu[1],

Îmi iau permisiunea să adaug recenziunii mele despre Nichifor Crainic[2] poemul unui prieten excelent, poetul Ion Barbu. Nu știu dacă v-au căzut în mînă unele din bucățile sale. A început să publice acum doi ani și a provocat oarecare surpriză în cercurile din București. E un om de 26 de ani și ca particularitate : e licențiat în matematici. Aș fi încîntat ca înclinația mea pentru eposul acestui faun-copil și român care evoluează într-un cadru larg de natură să se verifice în judecata dvs. Poate că atunci *După melci* va putea figura cu cinste în paginile *Vieții românești.*[3]

L-am întîlnit aseară pe d-l D. D. Pătrășcanu. Am schimbat cîteva cuvinte și am refăcut dispoziția mea *ieșeană.* E oare în orașul acesta taina vreunui farmec irezistibil ? Mă gîndesc totdeauna cu emoție la tot ce am resimțit acolo... Poate că dacă voi rămîne în țară. voi relua, pe vară, drumul Moldovei și, dacă voi fi acceptat, o tovărășie (chiar numai de ucenic) la Neamț. Dar știu eu ce voi face ? Se pare că d-l D. Gusti, pe care l-am întîlnit, ar fi dispus să se intereseze de teza mea de doctorat. În cazul acesta, pentru 4 sau 5 luni, va trebui să caut liniștea deplină a tuturor gîndurilor. Caut, prin urmare, o soluție radicală...

Oriunde mă voi afla, voi nutri însă, onorate domnule Ibrăileanu, devotamentul cordial și respectuos de care ține să vă asigure

Tudor Vianu
Str. Cortului, 14

26

Către Lucian Blaga

[București,] 25 april 1921

Iubite Blaga,

Îți vin tîrziu rîndurile mele... Nu știam însă îndeajuns unde te afli și pregetam să-ți scriu. Un cunoscut clujean, întîlnit, îmi dă vești despre tine. Mă grăbesc să-ți mulțumesc pentru volumul tău [1] pe care l-am primit, l-am citit, recitit, comparat cu interesul cald pe care totdeauna mi l-a inspirat producția ta. Mă gîndesc chiar să scriu ceva : rămîi un subiect atractiv pentru critică. Și mă gîndesc că discutînd cu tine, chiar numai în forma aceasta a contactului de gînduri necontingente, reiau o tovărășie mai veche și într-atîtea feluri fermecătoare.

Doresc totuși să te văd. Și dacă te întîmpli cîndva la București nu neglija să mă cauți.

Cu multă dragoste prietenească,

T. Vianu

27

Către Lucian Blaga

[București,] 15 iunie 1921 [1]

Mă vei ierta, desigur, scumpul meu Lucian Blaga, dacă răspund așa de tîrziu rîndurilor tale. Cum să-ți lămuresc însă starea de spirit în care trăiesc de mai multe luni de zile ? În scurt : sunt în plină elaborare a unei cărți pe care o nădăjduiesc gata către sfîrșitul toamnei. Sper ca în cîteva zile să plec undeva, la munte, poate la Cîmpulung, unde să încep actul „solemn“ al redactării. Dar ce va fi cartea aceasta, iată ce nu vreau încă să-ți spun. Atunci, însă, cînd voi vedea-o frumos așezată între cartoanele pe care mi le-am pregătit, atunci tu încă poate nu știi cît de folositor îmi vei fi. Abia atunci sper să fim prieteni, așa cum am dorit totdeauna.

Iată, însă, că în vreme ce eu întîrziam răspunsul meu, s-au întîmplat unele lucruri pe care vreau să le amintesc. Așa, premiul Academiei, pe care l-ai dobîndit tu pentru *Poemele luminii* [2], și pe care noi îl prevedeam, dar care nu ne-a bucurat mai puțin. Te felicit din inimă. Dar Academia vine totdeauna tîrziu și ea premiază astăzi cartea admirabilă care e *Poemele luminii,* cînd poetul a trecut mai departe și poate a luat-o pe un drum care se desfăcea din cel pe care pornise. El vrea astfel să știe ce fac în vremea aceasta privitorii din marginea șoselei. Și, dacă nu mă înșel, ghicesc în rîndurile tale o neliniște de acest fel. Apoi, tu însuți o știi și o spui anume : *Pașii profetului* înseamnă o evoluție hotărîtă într-o direcție diferită. Tu crezi chiar că spiritul din această ultimă culegere se poate lega de ceea ce s-a numit „expresionism“ și mă întrebi. Neapărat ai dreptate cînd vezi în expresionism o înțelegere nouă a lucrurilor. Adică, la drept vorbind, în toate epocile romantice s-a pus accentul pe subiectivitate și totdeauna în lumina acesteia au căutat romanticii să înțeleagă lucrurile. „Lucrurile“ la rîndul lor au devenit atunci „valori“, vreau să spun, și am mai spus-o și altă dată, „ocaziuni de credință, de afirmare spirituală“ — și aici stă romantismul și expresionismul. Numai că niciodată ca în această ultimă vreme, spiritul nu s-a dovedit mai orgolios, mai străbătător, mai stăpîn pe destinele lumii — pe destinele lui. Așa că ai dreptate să bănuiești, fie și numai pe temeiul articolului pe care l-am publicat eu în *Ideea europeană,* simpatia mea pentru acest ultim curent sufletesc.

Rămîne însă ceva. Dacă expresionismul e un însemnat fapt în cultura modernă, dacă el poartă sufletul omului pînă la „focare" și îl așează în unda pe care o stîrni Dumnezeu cînd azvîrli în lumea asta „cuvîntul", „verbul", nu știu dacă legitimitatea lui e tot așa de strălucită și în arta pe care sufletul tău o iubește, căci aici noi admirăm de cîteva mii de ani acea titanică stăpînire a artistului, care înfățișează strașnica îmbinare de pasiune și răceală, iubire și cruzime, subconștiență și claritate, încît, mai zilele trecute, m-a lăsat multă vreme gînditor o vorbă a lui Flaubert (în *Corespondență)*, care după ce enumeră pe giganții nepătrunși, Homer, Rabelais, Shakespeare, îi numește „impitoyables", *nemiloși*. Și dacă sunt ei, în adevăr, așa, pricina stă în aceea că titanii aștia sunt niște activi, niște zei voliționali (îmi permiți expresia ?), sau poate numai oameni extraordinari și energici, care apasă degete robuste în plasma sentimentului și ajung astfel la *forme*, adică la răceală, la cruzime și la claritate. Vezi că atunci artistul a ajuns deodată și la condițiunea obiectivă și că faza subiectivistă a expresionismului oprește procesul creator la jumătate de drum. Așa mă învață pe mine anticul sentiment artistic al omului. Acum, dacă expresionismul se va libera și va străbate în adevăr la lumină, dacă el va evada din închisoarea subconștiinței și va ajunge la forme, marea experiență mistică pe care omul o va fi făcut-o prin el va da înfățișărilor sale o adîncime, o seriozitate, o conștiință mai vie a lui Dumnezeu, pe care formele trecute ale artei nu le vor fi cunoscut. Expresionismul, deci, pentru artă, înseamnă în înțelegerea mea tocmai această intensă experiență mistică și universală. Ți-am lămurit, însă, cum lucrul acesta nu poate însemna totul.

Ce gîndești tu despre lucrurile astea ? M-ai provocat și trebuie să-mi răspunzi. Și în viitor voi încerca să mă precizez și în legătură cu delicatul accent din *Pașii profetului*. Căci altceva mai bun ce am putea noi face ! ? În jurul nostru e un nivel ticălos. Mi-e silă să deschid ochii, îi țin mereu închiși și dacă vrei să mă vizitezi în singurătatea mea, voi socoti oricînd rîndurile tale ca un sol de dulce și spirituală frăție.

Tudor Vianu

Către Marcel Romanescu

[București,] 29 iunie 1921

Dragă Marcel,

Alecu[1] pleacă astăzi la Roma — o călătorie de plăcere : după cum singur îți va explica — și în graba propriilor mele preparative de a mă deplasa pentru durata verii, îți aștern cîteva rînduri care vor, mai întîi, să te asigure de dorul pe care ți-l poartă bunul tău prieten.

Mă duc, scumpe, la Cîmpulung, pentru cel puțin trei luni de zile, unde mă reclamă nevoia concentrării și interesele unei cărți pe care o sper astfel gata pentru toamnă. Ce voi face mai în urmă — nu știu. Deocamdată sufletul îmi este în întregime dat acestei lucrări despre *Ideile esteticii contemporane (Dualismul estetic)* și îți mărturisesc sincer că la capătul ei văd și sfîrșitul tuturor proiectelor mele prezente. Cînd o voi avea gata, îți voi scrie mai multe despre ideile care mă muncesc astăzi, mă chinuiesc, îmi iau odihna nopților și uneori mă exaltează și îți voi trimite acel strigăt de frăție cu care mi-a plăcut totdeauna să te întîmpin.

Dar, pînă atunci, mi-ar place să am vești despre tine și află că scriindu-mi la București, scrisoarea ta nu va întîrzia să mă ajungă oriunde aș fi. Aș vrea să știu ce faci, ca planuri și realizări literare, ca viață, ca mulțumire — căci iată, frații tăi (indiscreți ?), pe care îi întîlnesc uneori și totdeauna cu mare plăcere, mă informează că ești gata să aluneci într-o plasă de intrigi romanțioase și... „nobile", ceea ce pe noi, rămașii aici, ne umple de oarecare îngrijorare și de suficientă invidie.

Scrie-mi, bunul meu prieten, căci vecinic rîndurile tale îmi vor părea ca o solie a unor vremuri pe care — semn rău ! — am început să le regretăm și ori de cîte ori rînduri de-ale tale îmi vor ajunge, ele vor provoca răspunsul meu cu aceeași simțire de revedere fericită. Căci, oricum, la aceasta ajungem : aș vrea să te mai ve-

dem printre noi și o asemenea veste ar fi bucuria cea mai mare.

La Roma mai am o datorie : vreau să-l salut și să-l îmbrățișez pe Nenițescu. Fă-o tu, dacă nu o va putea face Alecu, care nu-i cunoaște adresa. Și tot prin intermediul fratelui meu, eu sper să obțin vești cît mai vii de la tine, după cum el e însărcinat să-ți comunice toate cîte scrisoarea mea nu poate să cuprindă.

Al tău,

Tudor Vianu [2]

29

Către Corneliu Moldovanu

[București,] 28 IX 1921

Stimate domnule Moldovanu [1],

Mă vei scuza dacă prin intervenția aceasta — puțin tardivă ; o recunosc — îți voi aduce oarecari neplăceri. Se întîmplă însă că autoritatea școlară mă împovărează cu un număr de ore de care n-am aflat decît în urma convorbirilor noastre cu d-l Mavrodi.

În cazul acesta, aș fi obligat să neglijez ori școala, ori foiletonul de la *Viitorul* [2], ori lucrarea mea filosofică pe care o nutresc de o vreme așa de îndelungată. Aceasta din urmă mi se pare, de altfel, că are dreptul la o prioritate pe care eu nu trebuie s-o uit.

Cred că mai este vreme de a reveni asupra făgăduinței făcute d-lui Mavrodi, dacă d-ta, păstrînd aceeași bunăvoință, pentru care îți mulțumesc, îți vei lua osteneala de a explica directorului *Viitorului* împrejurările survenite în urmă.

Dacă aș fi început colaborarea, situația s-ar fi schimbat, desigur, și aș fi consimțit atunci la un sacrificiu pe care d-ta, ca scriitor, trebuie să îl înțelegi cît e de penibil.

Știu apoi, din spusele d-tale, că există altcineva care m-ar putea înlocui : lucrul mă consolează în parte.

Rugîndu-te să mă scuzi pentru neplăcerea pe care ți-o fac — dar îngăduindu-mi să cred că ea nu este nici prea mare, nici ireparabilă — primește, te rog, asigurarea sentimentelor mele foarte devotate,

Tudor Vianu

30

Către Alexandru T. Stamatiad

[București,] Vineri [13 noiembrie 1921, d.p.]

Dragă nene Alexandre,

Îți scriu în grabă : sunt pe punctul de a pleca la școală și zilele acestea am fost foarte prins de conferința pe care trebuie s-o țin mîine la Fundație. N-am putut-o redacta pînă acum și mă gîndesc să fac față printr-o improvizație.

Îți trimit certificatul de care ai nevoie. Au pus oarecare timp să mi-l dea, căci nu găseau condica de prezență. I-am zorit eu și lucrurile s-au făcut în cele din urmă. Răspunde-mi de primire ca să fiu liniștit.

Adresa lui Galaction : Str. Mihail Cornea, 44.

Nu m-am putut duce pînă acum la Pârvan. Nu știu dacă n-a plecat la Roma, unde trebuie să inaugureze Școala Română. O voi face cum voi fi mai liber.

Ce să-ți spun despre Struțeanu ? Cu ocaziunea lui Speranția am avut o părere comună ; alarmat, mi-a scris în această privință și Dragoș. Face, desigur, o greșeală care îi este generală. Merge prea ușor la principii și lasă în urmă o mulțime de lucruri particulare interesante. Sper că putem vorbi altă dată mai pe larg.

Te îmbrățișez din toată inima, al d-tale

Teodor Vianu

31

Către Alexandru T. Stamatiad

București, 10 decembrie 1921

Iubite nene Alexandre,

Am căutat să mă achit îndată de însărcinarea pe care mi-o dai. Directorul Roman a recunoscut fără greutate dreptatea doleanței d-tale. El a dispus să ți se elibereze un nou certificat în care să se corecteze datele, așa cum ceri și este drept. E nevoie însă ca d-ta să înapoiezi certificatul pe care ți l-am trimis eu. Am insistat să nu se aștepte „rambursul" d-tale și să ți se expedieze neîntîrziat certificatul rectificat : pentru aceasta am dat asigurările mele și m-am angajat personal. Cred că voi fi ascultat. Vezi, prin urmare, nu întîrzia cu înapoierea certificatului pentru a liniști conștiința lor biurocratică. Dacă vei crede că e mai comod, poți să mi-l adresezi recomandat mie, ca unul ce am iscălit de primirea lui.

Lucrez mult la studiul meu. În curînd voi avea lucruri mai depline și-ți voi trimite poate vești bune. Am reluat relațiile cu prof. Gusti, care e foarte prevenitor. Ce mai faci ? Cînd vii la București ?

Te îmbrățișează

Tudor Vianu

32

Către Simon Bayer

[Tübingen, 24 mai 1922]

Dragul meu,

Singurătatea grozavă în care trăiesc de trei luni aici [1] și-a găsit în sfîrșit o mîngîiere. Statura caracteristică a amicului nostru [2] a descins acum două zile în gara Tübingen și am strîns atunci în brațe trecutul nostru al tuturor. Dan te-a pus la curent de ceea ce tu însuți puteai bănui. Ne ești necontenit în minte și neîncetat întoarcem întrebarea : ce mai face prietenul nostru ? Adică : Cine mai este el ? Vremea a răsunat zilele astea în jurul nostru cu vuiet — și sufletele noastre s-au umplut de dezolare. Am găsit un Dan considerabil adîncit, dar încă suficient de „mauvais sujet" ca să poată scandaliza (știu eu ?) poate un șef de familie și în genere o conștiință onestă. În această privință, el însuși îți alătură un document și numai indicația mea specială (așa cum am făcut-o mai sus) îl poate răscumpăra și poate completa figura lui.

Socotește rîndurile astea ca o preparație la o scrisoare mai largă, așa cum toată vremea am dat s-o scriu, cum neîncetat sentimentul că pregătesc ceva m-a împiedicat, cum în sfîrșit marele dor pe care mi-l inspiri o proiectează.

Arată din parte-mi multe salutări nevestei tale și pe tine lasă-mă să te sărut și să te rețin o clipă la pieptul meu.

Scriem în „condițiuni tehnice" rele. Iartă-ne forma exterioară.

Tudor

33

Către Simon Bayer

Tübingen, 28 iunie 1922

Scumpul, scumpul meu,

Ce lucru înspăimîntător ți se întîmplă ! Prin ce-ți este dat ție să treci — ce rea a fost soarta cu tine ! Abia astăzi primesc vestea nenorocirii tale și mă cutremur gîndindu-mă că de cel puțin o săptămînă tu suporți conse-

cinţele acestei lovituri absurde.[1] Ieri a plecat Barbilian de la mine, cu care timp de patru zile m-am întreţinut aproape tot timpul despre tine. Rîvneam împreună la fericirea ta, îţi lăudam cuminţenia, te socoteam întru totul deasupra noastră. Ţi-am scris şi o scrisoare în care voiam să fixăm un moment de dispoziţie uşoară. Şi în vremea asta tu... Îmi aduc aminte că la nunta ta am observat în ochii femeii tale o oboseală, o slăbiciune. Ce s-a întîmplat ? Cum s-a petrecut lucrul ăsta care seamănă cu o mişelie a soartei ? Da, ai dreptul să blestemi şi să urăşti. Mi-e frică numai de sufletul tău — mă roade o remuşcare adîncă spunîndu-mi cît de puţin fericiţi am fost cu toţii pînă acum şi ce nedreptate ţi se face ţie, care eşti numai — dreptate. Acum văd lucrurile clar şi îmi spun că a trebuit să se întîmple astfel ca să înţeleg ce frumuseţe mare locuieşte în tine : e cineva care te iubeşte şi care a vrut să-ţi dea şi această nobleţe. Niciodată nu vom mai cunoaşte uitarea ; niciodată nu vom mai descreţi fruntea. Totul e important şi cutremurător Lasă-mă să fiu nenorocit împreună cu tine. Te îmbrăţişez şi aş vrea să te ţin lung la pieptul meu.

Tudor

34

Către Dan Barbilian

Tübingen, 9 iulie 1922 (seara)

Dragă Dane,

Îţi trimit scrisoarea bietului nostru Bayer. Vezi şi tu ce bine au căzut rîndurile noastre de la Tübingen. Dar n-aveam de unde să ştim ; şi în afară de ironia generală cu care încheie, nu cred să ne facă un alt reproş sau să ne dispreţuiască mai mult.

Eu i-am scris îndată ce am aflat catastrofa: zece rînduri de căineală, puţin incoerente şi cu atîta căldură cîtă mai poate să dea inima asta uscată pe care aş vrea să mi-o smulg din piept.[1] Dumnezeu să-l aibă în pază ! E multă nobleţe în el şi durerea care l-a izbit o să-l înalţe, o să-l facă mai frumos ! Sunt trist. Mă simt bolnav. Astăzi am avut o zi de amintiri, m-am reluat iarăşi întreg şi m-am pus în balanţă. Mi-e gura plină de fiere şi mă doare în moalele capului. Aş vrea să dorm vreo două săptămîni în şir şi mă descurajează numai ideea că la urmă tot va trebui să mă redeştept. Am reluat, astăzi, toate ostenelile pe care le trăiesc de patru, cinci ani încoace. Lupta cu mine însumi, aspiraţiile, dorinţa sălbatică de a dezvolta în mine iluzia germenului de perfecţiune pe care am crezut că-l stăpînesc. Ce obosit mă simt ! Ce sfîrşit ! Am dat totul în lături — am amînat totul. Cît aş fi vrut să mă bucur de viaţă, să trăiesc fericit, să mă devotez : am amînat totul ! De cîte ori mi am spus că în doi-trei ani voi fi liber şi că atunci voi putea fi fericit, că mă voi putea bucura, că îmi voi alege o femeie, că îmi voi organiza înţelepteşte viaţa. Aşteptînd, am trăit între visul meu de ocnaş, de muncitor de noapte, luptînd cu lenea, cu frivolitatea, cu inerţia spiritului, ţipînd uneori înăbuşit de durere şi de oboseală, şi între evadările mele sumbre în nereguli grave... Şi anii s-au lungit şi s-au adunat şi nu ştiu cînd o să termin şi cînd voi putea conta pe o armonie statornică şi dacă voi mai putea să mă bucur vreodată, dacă mai e vreo speranţă să mă curăţ vreodată, dacă nu cumva mi-am încheiat aici viaţa... Aş vrea să spun lucrurile astea tare, să le strig. Sunt singur. Sunt nenorocit şi condamnat. Niciodată n-am simţit plăcerea că trăiesc. Am păcătuit mereu prin mohoreală. Aş vrea să pot blestema pe cineva. Totul e vinovat. Rădăcinile sunt putrede. Mediu ticălos, lipsă de delicateţă morală, din faşe. Mult m-am chinuit. Nu ţi-am spus cum m-am hotărît să plec din nou în străinătate Într-o zi m-a prins o asemenea deznădejde, încît ca din senin, eram la masă, m-a izbucnit plînsul şi am trecut în odaia mea şi am plîns vreo două ceasuri. E grozav lucru să plîngi fără o ocazie momentană ! Mă simţeam pierdut şi atunci mi-am spus că singura scăpare e să plec, mai întîi să uit, pe urmă să caut să mă transform, să mă reeduc (sau ţi-am mai povestit ?). Şi am venit aici Şi acum ? Nu ştiu cum o să subzist. Am făcut un act de

deznădejde, plecînd. Cum o s-o duc mai departe? De unde o să scot „averea" care îmi trebuie pînă la urmă? Dacă mă întorc sunt însă cu adevărat pierdut. Dacă mă întorc înainte de a mă simţi însănătoşit deplin, stăpîn pe mine, cu autoritate internă, smuls îndoielilor, dacă mă întorc înainte de astea, atunci mă înnămolesc pentru totdeauna, pier în mocirlă. Ah! Iartă mă. Sunt îndobitocit astă-seară. Tu poţi să mă ierţi. M-am gîndit mereu la tine. Şi tu eşti în criză grea. Îmi spun că trebuie să luptăm — să ne sprijinim. De ce nu mi-ai scris nimic? Nu cumva te-a dezamăgit întîlnirea noastră? Înţeleg puţin că trebuie să fi fost aşa. N-am fost veseli. Dar tu înţelegi de ce — şi n-a fost numai din vina mea. Poate cu toate acestea că acum se petrece un lucru definitiv. Poate că acum se pregăteşte o renaştere, o pacificare. Aş vrea să fie cineva lîngă mine care să mă consoleze, să mă raţioneze, să mă aducă să sper. Şi tu trebuie să simţi lucrul ăsta — sau poate că tu te simţi de pe acum mai bine.

Vezi de răspunde-mi, spune-mi că lucrezi, că nu te mai frămînţi, că te cauţi. Dacă nu învingi în viaţă eşti un ticălos. Aplecarea drapelelor n-are niciodată nici o scuză. Trebuie să învingi toate tristeţile. Trebuie să te înalţi pînă la melancolie. Cînd voi putea să întrec toate tristeţile? Să uit anii ăştia pierduţi în deznădejde, sărăcia, neantul? Acum, în jurul meu e moarte. Cîţi s-au dus! Şi-acum în urmă omul ăsta pe care îl iubim, Bayer, atins aşa de greu, încărcat de o suferinţă care o să-i apese toată viaţa. Vezi, asta se numeşte ratare! Un complot al împrejurărilor care îţi pune pe inimă o pecete de foc; ceva care nu se mai poate uita, infinit şi incalculabil în consecinţe. Pînă la un punct totul ţi se pare uşor în viaţă şi trecător. Şi deodată se întîmplă ceva care îţi descoperă seriosul tragic al vieţii. Şi dacă nu eşti pregătit? Şi noi nu suntem pregătiţi. El încă mai mult decît noi. Cred că el va putea scoate de aici aur. Dar noi ce am fi putut face? Nu ştiu dacă are şir ce îţi scriu şi nici nu am tăria să recitesc ce am scris. Întîmplarea lui Bayer mi-a vorbit adînc. Dacă nu i-ai scris trebuie s-o faci. Să faci ca şi cum n-ai şti nimic — nu se poate. Trebuie să-i scrii. Vezi de nu mă uita nici pe mine.

Cînd mă voi simţi mai limpede o să-ţi scriu din nou şi cu mai multă ordine decît o pot face acum. Te sărut,

Tudor

P.S. I: Am scris la München pentru o odaie, dacă nimeresc un răspuns favorabil, plec acolo în august să văd dacă pe acolo faţa pămîntului nu e cumva altfel.

Ştii ce mi-a trecut prin cap ieri? Să plec în Indii, în China sau în Ţara de Foc. Asta ca ceva foarte serios, ca o tentativă practică, nu estetică. Lucrul rămîne totuşi o reverie, şi imboldul mi l-a dat o lectură poignantă: cele 5 volume de corespondenţă ale lui Flaubert. Aştept veştile tale.

T.

P.S. II: Înapoiază-mi foaia lui Bayer, pe care aş vrea s-o păstrez.

35

Către Simon Bayer

Tübingen, 16 iulie 1922

Scumpul meu băiat Bayer,

Am primit rîndurile tale şi i le-am comunicat lui Dan.[1] De altfel, atît eu cît şi el eram informaţi asupra catastrofei. O aflasem mai întîi eu dintr-un ziar care îmi aducea această veste de necrezut şi, în acelaşi sfert de oră, aiurit şi fără răsuflet, am aşternut două rînduri pentru Dan şi o pagină de jale ţie. Nu mai ştiu bine ce ţi-am scris şi nici, primind-o, dacă ai putut-o înţelege. Ştiu numai că mă simţeam ca şi cum cineva mi-ar fi apăsat un genunchi greu pe piept şi că eram cuprins de o amărăciune, de o mirare, că mă simţeam aşa de pierdut şi fără ajutor ca şi cum nu ştiu ce dramă teribilă ar fi luat sfîrşit, că o ultimă speranţă fusese stinsă din sufletul meu şi că zăceam pierdut în noapte şi pustietate Ah! dragul meu Bayer, vasăzică sufletul ăsta tot mai

poate scoate o notă. Nu suntem așa de uscați pe cît ne credem. Vine deodată ceva și aflăm atunci că mai e un sens în lucruri, că nu suntem așa de pierduți pe cît socoteam. Pentru că, vezi ! chiar excesul suferinței ne obligă să ne refacem și să strîngem și să ordonăm și să armonizăm fărămiturile astea împrăștiate de furtună. Așa, îmi spun (și parcă am înțeles-o de la început : într-o clipă demonică de ciudată și tragică bucurie), da, îmi spun că vei trece peste încercarea asta și că vei scoate înțelepciune din ea. E duminică, astăzi. N-am nici o poftă de lucru și nici un fel de poftă. E o vreme curioasă, cînd plouă și bate vînt, cînd apare soarele. Dacă aș fi la București, mi-aș lua pălăria și aș porni să te caut. Ne-am văzut puțin în ultimul an. Eu eram prins în lucrări absurde și zăceam cumplit de neurastenic — tu, erai om ocupat și amenințai să devii chiar unul serios. Ei, vezi ! acum aș vrea să strig și o și fac, aici, singur, în odaia mea. De ce mi se pare că ceea ce ți se întîmplă pune capăt unei epoci în care te-ai înstrăinat de tine ? De ce mi se pare că te simt acum mai aproape de mine, așa cum nu te-am mai simțit de trei sau patru ani ? Sunt un ticălos. Parcă asta îți trebuie ție ? cineva care să te scormonească ! Nici nu știu ce vreau să spun ; n-am nici un plan. Vreau numai să stau de vorbă cu tine, pentru că mi-e urît și n-am pe nimeni aici. Și de asta strîng literele așa ; vreau să stăm mai mult împreună. M-am așteptat toată săptămîna asta să primesc o scrisoare de la tine — în care să-mi povestești. Cum s-a întîmplat ? Ce a adus deznodămîntul ăsta așa de neașteptat ? A fost mult timp bolnavă ? Ce a avut ? Într-o noapte, Bayere, v-am și visat împreună. Dar tu erai într-o formă mai tînără, băiat, și ea avea multă grație și veselie. Un vis foarte senin și m-am deșteptat dimineața ușor melancolizat și aproape vesel. Am reluat atunci amintirile așa de multe care ne leagă și totul mi-a apărut așa de frumos și nu știu ce nevoie artistică, de compoziție, punea scenele care îmi veneau în minte într-o natură anumită, sub un cer trandafiriu și într-o atmosferă sonoră și foarte umedă. Eu, după cum poate știi, sunt foarte receptiv la senzațiile inferioare, adică vreau să spun că le trăiesc cu multă intensitate și că extrag din ele o poezie specială, valori de temperament foarte interesante. Mi se pare că și tu te comporți la fel. Ei bine, retrăiam atunci zile din acelea, răcorite de furtuni, dar deja uscate, pornind în oraș, plin de visuri — bolnav de plinătate, călcînd pe un trotuar uscat, primind din cînd în cînd o răbufneală umedă și parfumată de grădini și simțind deodată o elasticitate specială a sufletului, un salt colosal pornit din călcîie, o curbă fantastică prin aer, un joc de zefiri. Așa am fost eu ca băiat. Așa ai fost și tu — și visul îmi readucea starea asta. Atunci ai început tu iubirea care trebuia să devină viața și durerea ta. Eu n-am fost în stare de nici o iubire — de un asemenea sentiment important și cu consecințe. Asta n-a mers însă împreună cu neutralitatea simțirii. Dimpotrivă. Am avut o întreagă experiență erotică, rămasă ție necunoscută. De douăzeci, de treizeci de ori (poate exagerez) am simțit un junghi adînc înfipit în inimă, o înduioșare teribilă care mă storcea și o neputință de a mai duce viața fără unire, fără contopire. Odată criza asta a ținut o lună (s-a întîmplat de curînd) și în timpul ăsta am fost literalmente nebun. Am avut nenorocul să apar, de la început, prea original, puțin sucit și, prin urmare, incomod — și cu toate că prilejuisem o idee foarte înaltă despre spiritul meu, am fost ținut la distanță. Da, am fost nebun în deplină știință că sunt astfel. Ce să-ți mai povestesc... Încetul cu încetul m-am liniștit și am îngropat această întîmplare ca pe un capitol confuz și exterior naturii mele. Adevărul e că n-am iubit niciodată în mod serios. Dar tu ?... Tu ai iubit pentru că în tine există și capacitatea de viață socială, de trăire prin raportare la B. Ai o fire generoasă și devotată. Și cînd te gîndești că însăși noblețea firii tale te condamnă la ce trebuiai să suferi ! Ce mizerie !

17 iulie [2]

36

Către N. Bagdasar

Tübingen, 22 iulie 1922

Iubite Bagdasar [1],

Răspund cu plăcere întrebărilor pe care mi le pui și o fac îndată după primirea scrisorii d-tale. [2] Hotărîrea d-tale de a veni în Germania mă bucură — foloasele

completării aici le cunoşti d-ta prea bine ca să le mai pun eu încă o dată în lumină — şi-ţi doresc numai să-ţi duci planul la bun sfîrşit. Dar, mai întîi, dragul meu Bagdasar, trebuie să-ţi garniseşti bine punga. Viaţa a devenit grozav de scumpă şi are o tendinţă evidentă de urcare. Ultima scădere a mărcii a produs ravagii în economie şi oamenii încreţesc fruntea aşteptîndu-se la timpuri grele. Iată ! din martie de cînd sunt aici scumpetea vieţii a sărit pe toată linia la dublu. Am stat şi am socotit şi m-am gîndit în toate felurile : ei bine, sub 5 000 Mk. lunar nu trebuie să te aştepţi a putea trăi în Germania. Bănuiesc că eşti un om sobru şi înzestrat cu un anumit grad de resemnare pentru că altfel ar trebui să încarc mult socoteala d-tale, la scara senzualităţii şi a fantaziei ! Apoi, o asemenea socoteală angajează numai prezentul şi un viitor foarte apropiat, căci cine ştie ce ne va aduce toamna şi ce surprize ne rezervă anii care vor veni. Singura speranţă stă în îmbunătăţirea valutară a leului nostru. Eşti optimist ? Eu unul am adesea crize de melancolie gîndindu-mă cum noi, ţară sporită, cu „munţi care poartă aur", după cum spune cîntecul, şi „grînar al Europei", după cum stă la gazetă, am ajuns să fim a patra putere în lume în ordinea becizniciei. Toate astea vor să-ţi spună ce neputincios e sfatul meu şi cum d-ta însuţi trebuie să hotărăşti după slabele indicaţii pe care ţi le dau. Nu te lăsa cu toate astea intimidat, luptă, fă-ţi curaj şi închide puţin ochii : instinctul ne scapă.

Vei veni aici şi te vei simţi liber, dar trebuie să-ţi atrag luare-aminte şi asupra altor neplăceri care altfel ar putea să-ţi cază pe neaşteptate în spate. Aşa, taxele universitare sunt încincite pentru străini şi — admiţînd că vei ocupa un număr restrîns de prelegeri — asta înseamnă vreo 1 500—2 000 Mk. Apoi, permisiunea de a rămîne în oraşul de studii nu se dobîndeşte decît în schimbul unei taxe care în martie era de 800 Mk., dar care aud că s-a ridicat. Astea se repetă la începutul fiecărui semestru şi provoacă o reacţiune specifică şi periodică — un fel de febră intermitentă. În sfîrşit, vei fi aşezat şi te vei consacra studiilor. Dar cît timp vrei să stai ? Ştii nemţeşte, ca să nu-ţi pierzi boiereşte vremea confundînd casa cu masa şi cerul cu mînerul şi să crezi că profesorul îţi vorbeşte de ticăloşia pămîntului

cînd el, dimpotrivă, dovedeşte clar avantajele Empireului !? Licenţa d-tale nu capătă o valoare eventuală decît dacă, după ce lucrînd o teză şi simţindu-te destul de înstărit ca să suporţi un examen, ai cere pe baza ei o scurtare a stagiului. Altfel trebuie să aştepţi 3—4 ani (după Universitate) mai înainte de a simţi că titlul de „doktor" care ţi se dă la berărie nu este numai o graţiozitate şi îngîmfarea ta simplă uzurpare. Iată, dragă Bagdasar, cîte hidre îţi stau în cale şi ce idee mare îmi fac despre energia d-tale, pentru că nu mă îndoiesc că vei şti să le retezi capetele şi să ajungi aici. Dacă vrei să te consacri filosofiei (iartă-mi locul comun !), singurul drum posibil duce în Germania, chiar dacă cineva i-ar întoarce pietrele cu partea ascuţită în sus, după cum făcea Cato pentru tinerii visători care umblau pe uliţele Romei.

Restul formelor este relativ simplu şi îţi cere numai oarecare imunitate pentru plictiseala ministerelor şi oarecare indulgenţă pentru a sta de vorbă cu uşierii. Dacă te-ai fi dus la Ambasada Germană ai fi căpătat acolo sub forma unui tipic mănunchiul de recomandaţiuni necesare. Vei fi aflat că îţi trebuie extractul de naştere, absolvirea liceului, diploma platonică de licenţă, un certificat de la urbea pe care o locuieşti că ai cu ce să te întreţii în străinătate (toate traduse în nemţeşte şi legalizate la Ministerul de Externe şi la Ambasada Germană), la care vei adăuga un curriculum vitae * *(Lebenslauf)*, scris cu mîna proprie în nemţeşte, şi o dovadă că posezi limba cuprinsă, de altfel, în certificatul d-tale de liceu (după cum vei observa — ca ceva de la sine înţeles — în *Lebenslauf*-ul pe care l-am amintit). După ce vei fi strîns toate acestea acte (şi încă unul de bună purtare, liberat de poliţie, mi se pare), le închizi într-un plic, împreună cu o cerere de înscriere adresată Magnificenţei Sale Rectorale şi cu respectivele mărci poştale de răspuns **. Operaţia asta o faci în luna august sau începutul lui septembrie şi aştepţi apoi liniştit răspunsul. El îţi va veni fără îndoială şi aproape sigur afirmativ (există totuşi Münchenul, care se aude că e încă rebarbativ) şi pe baza acestui răspuns vei căpăta

* Pe care îl cumperi de la Ambasada Germană.
** Idem.

viza de călătorie în Germania. E clar? Crede-mă că nu e nici prea complicat. Ce vrei? Lumea s-a sălbătăcit puţin după război, a devenit prudentă, se înconjură în măsuri şi se sufocă în paragrafe. Caută însă şi fă-ţi loc: vei găsi pe aici oameni de treabă, un mediu de emulaţie şi perspective sigure de dezvoltare. Îţi doresc, aşadar, noroc şi pentru că ne vom afla între aceleaşi granițe — cine ştie? — îţi spun: la revedere!

Dacă îmi este permis un mic drept de reciprocitate, îţi voi face şi eu o rugăminte. Salută din parte-mi pe prieteni. Am fost aşa de prins, aşa de departe dus de valurile visării ăştia care mă ţine de zece ani, încît — deşi mi-e sufletul plin de amiciţie şi mintea populată cu năluci plăcute — n-am scris nimănui. (De unde ai găsit adresa mea?) Salută pe Claudian şi întreabă-l cum a mers la „Mihaiu". M-ar bucura să aflu ceva despre el şi despre planurile lui. Dacă îl vezi pe Ţuţuianu — care în ultimul timp luase un cap de „malfaiteur" — salută-l de asemeni, spune-i că am bune speranţe ca în curînd să-l văd omnesresscibolitor (cuvînt inventat ad-hoc şi pentru uzul lui) şi că am găsit 444 de paradoxe pe care i le voi debita la înapoiere. Ţi-aş spune poate ceva despre mine, dar d-ta mă opreşti s-o fac (nu?) şi eu profit bucuros de ocazie pentru a reintra în cuşcă. Dacă totuşi ne vom reîntîlni, îţi voi spune pe larg povestea omului cu un lanţ de gît. Mă crezi? Primind scrisoarea d-tale, mi s-a făcut dor să mai spun palavre în româneşte. Iartă-mă, te rog, dacă am şi făcut-o fără să bag de seamă — şi fii sănătos.

Tudor Vianu

37

Către G. Ibrăileanu

Tübingen, Brunnenstrasse 8
4 august 1922

Onorate domnule Ibrăileanu,

De aproape cinci luni de zile mă găsesc la Tübingen. Termin acum semestrul de vară şi mă pregătesc

pentru redactarea tezei de doctorat pe care este probabil că o voi trece cu profesorul Groos [1], a cărui prezenţă aci m-a şi făcut să aleg acest mic centru universitar. Hotărîrea de a relua contact cu lumea germană n a venit astfel tocmai uşor. În martie trecut, la epoca vizitei neuitate făcute Iaşilor, mă credeam mult mai aproape de sfîrşitul studiilor mele. Mi-a fost dat de-atunci să trăiesc şaptesprezece luni de lupte cu mine însumi şi cu împrejurările, care m-au adus nu numai la un ocol lung (dar poate necesar), dar şi la imposibilitatea de a proba cercului de la Iaşi un devotament pe care aş vrea acum să i-l fac cît mai degrabă cunoscut şi în modul cel mai folositor. Am lăsat în urmă un an greu. Un an pe care îl sper mai uşor mă aşteaptă. E posibil ca în toamna viitoare să fiu gata. Dar chiar pînă atunci cred că voi avea destulă libertate pentru a relua o colaborare atîta vreme întreruptă. Trimit deocamdată un articol asupra *Cubismului* [2], şi voi urma cu altele în legătură cu unele din chestiunile pentru care mediul de aci îmi oferă material şi îndemnuri. Aş fi fericit să ştiu, onorate domnule Ibrăileanu, că articolele mele vor găsi oarecare interes în judecata dvs. şi că lunga mea tăcere nu va fi fost altfel interpretată decît drept ceea ce a fost: tăcerea unuia care prins de năzuinţa de a face mai bine a pregetat multă vreme de a mai manifesta în vreun fel. Abia acum revine acea limpezire pe care ni este dat s-o simţim la capătul crizelor lungi. Revin, prin urmare, la postul pe care în gînd nu l-am părăsit niciodată.

Asigurîndu-vă de sentimentele mele statornice şi respectuoase, rămîn al dvs. foarte devotat

Tudor Vianu [3]

38

Către Constantin Barbilian

[Hanovra, 7 august 1922, d.p.]

Dragă tată,

Sunt în Hanovra, unde petrec pentru cîteva ore pe Tudor Vianu, care mi-a întors vizita şi trece mai de-

parte spre nordul Germaniei. Deocamdată, multă sănătate. Am să-ţi scriu mai pe larg din Göttingen.

Dan [Barbilian]

Fericit de a fi întîlnit din nou pe amicul Dan, îmi iau permisiunea de a vă trimite salutările mele respectuoase.

Vianu [1]

39

Către Simon Bayer

Norderney, 22 august 1922, ora 2 noaptea

Dragul meu Bayer,

Scrisoarea ta m-a găsit la Norderney.[1] Sunt pe insula aceasta din apropierea coastei germane şi olandeze de două săptămîni, iau băi de mare, mă odihnesc şi încerc să mă adun. Rămîn aici încă o săptămînă şi apoi mă duc la Berlin, pentru ca, spre mijlocul lui septembrie, să mă înapoiez la Tübingen. La venirea încoace m-am oprit două zile la Hanovra, unde mă aştepta Barbilian. Toată vremea ne-am întreţinut despre tine şi pentru a fixa momentul ţi-am trimis două rînduri. Le-ai primit? Am fi vrut noi să-ţi spunem mai multe, dar am găsit cuvintele opace şi am fi dorit mai bine să te avem lîngă noi şi să-ţi dăm în sărutarea de frate ceea ce în zadar am fi încercat să-ţi spunem. Ce-ar fi, spunea Barbilian, dacă deodată ne-ar apărea Bayer în faţă. Lucrul nu e cu neputinţă. Cine ştie? Poate că i-a venit gîndul să călătorească în Germania. — La care replicam: Lucrul i-ar fi în tot cazul necesar. Aspectele noi l-ar distrage şi ar grăbi însănătoşirea sufletului lui. Pe urmă, mai mult ghicindu-ne şi în sfîrşit pronunţînd anume ceea ce gîndeam, amestecarăm jalea unei suferinţe împărţite în adevăr cu imputarea, timidă şi topită în înduioşare, adusă lipsei tale, ca şi cum această lipsă ar fi tălmăcit şi o separaţie în suflete, o divergenţă de drumuri. Numai o clipă a ţinut această supărare îndreptată cu o faţă de amant către tine — şi cu pumnii strînşi către destinul seductor, care te răpise lanţului nostru de jocuri, pentru a-ţi înfige pumnalul în inimă — pe urmă simţirăm că toate personagiile ascunse ale intrigii acesteia pot fi iertate şi că rămîne o înţelepciune la care trebuie să ne ridicăm. Dacă prietenia noastră valorează ceva este întru cît, manifestînd sorţi felurite, ne rămîne un bun în inimă care ne scoate din dispersiunea întîmplării şi ne menţine în legătură cu trecutul — şi cu viitorul. Să dea Dumnezeu ca vorbele prieteniei să-ţi ajute la ceva şi să poţi găsi în afecţiunea noastră ceea ce inimii tale încercate îi trebuie.

Bunul şi săracul meu băiat! nu numai că ai avut să trăieşti o catastrofă trimeasă din ceruri, dar după cum îmi spui, trăsnetul ăsta a făcut să ţîşnească şi noroiul pămîntului: Ce s-a întîmplat? Cine te-a supărat? Ştiu şi eu cum deodată ce se lasă negurile pe o casă şi doliul pătrunde într-un suflet, mai adînc — apar strigoii cei vii, spiritele rele ale vulgarităţii. Aide, rîde împreună cu mine! În mod general îmi închipui ce trebuie să ţi se fi petrecut — ah! şi cînd îmi spun că noi nu putem avea la îndemînă decît dispreţul! Îmi spui că citeşti pe Freud. Ce terapeutică superioară, ce perspective admirabile de curăţenie deschide în morală! Şi asta nu pe calea întoarsă şi ineficace, a tartufismului, ci cu un curaj eroic şi cu o privire de meduză menită să conjure realitatea. Mă gîndesc foarte serios la o morală freudiană şi o compar în avantagiile ei cu moralismul kantian. În locul catehismului, al conversaţiilor morale, al preceptelor („Lucrează astfel încît legea acţiunii tale etc."), admir aici liberalismul absolut al concepţiei, convingerea că singurul mijloc de a extirpa răul este să-l laşi să se desăvîrşească, optimismul metafizic care afirmă substanţialitatea binelui — esenţa pură a sufletului, întrucît prezenţa răului turbură funcţiunea lui normală şi-l detracheazâ. Toate astea nu le spune Freud, dar cu siguranţă sunt închise în învăţătura lui psihiatrică, după cum e închis sîmburele în fructă. O morală freudiană ar trebui să se aplice însă pentru întreg domeniul vieţii (şi pentru toate instinctele bestiei!). Tipul moralistului freudian este divulgatorul,

nu acela care poate găsi o formulă și în ironia apatică a scepticului, ci acela care împreună realismul viziunii cu eroismul transcendent al concepției. El este de fapt: Revoluționarul, pe care lumea se cazneşte să-l nască de atîta vreme. El va fi — ca în cuvintele Evangheliei — *Șarpele* și *Porumbelul* în sfîrșit uniți, omul pe care Nietzsche îl visa și pe care, în făptura lui de contraste cosmice, reconciliind pe Satan cu Arhangelii și Domnul, îl presimțim și îl dorim cu toții. Morala a trăit un moment mare la vremea lui Socrate și epoca întreagă care a urmat a culminat în Kant. În tot timpul acesta și de-atunci nu s-a mai inventat nimic în morală. Nietzsche a întrezărit desigur ceva foarte important, dar felul favorabil pentru observația vieții în care ne pune teoria freudiană va permite o cristalizare etică nouă. Deosebirea dintre cele două morale se va putea rezuma astfel: în ce privește *metoda* — în loc de *inhibiție, incitație;* drumul către bine nu este *educația,* ci *liberarea;* și în ce privește atitudinea față de problema raportului dintre bine și capacitatea etică umană („păcatul original"), în locul unui bine *transcendent condițiilor realității,* unul *imanent normalității sufletului.* Aceasta va accentua însă dualismul materiei și psihei — și este un punct în care Nietzsche, ca barbar, nu va putea fi confirmat.

Toate astea este posibil să le fi gîndit și tu și poate că supărarea pe care oamenii ți-au adus-o, după ce soarta ți-a dat o lovitură așa de tragică, să-ți fi născut în suflet surîsul acela de speranțe „infinite" pe care orice ticăloșie omenească trebuie de aci înainte să-l nască în noi.

Mă întrebi de proiectele mele, de teza mea. Îți voi scrie altă dată mai pe larg. Deocamdată nu-ți pot spune decît că teza va fi o aplicație la un caz concret a ideilor elaborate în țară. Este probabil că o voi trece cu K. Groos (care, ca filosof, desigur că ți-e cunoscut). Groos, cu care am stabilit oarecare raporturi de intimitate, pare interesat de ideația mea. S-a nimerit să mă găsesc într-un cerc de idei care nu-i era deloc străin și tocmai la epoca asta. Altfel este un om blînd, delicat și atent, cu nici una din pretențiile sau brutalitățile pe care oamenii la noi le capătă de îndată ce dobîndesc o anumită influență socială.[2]

40

Către Simon Bayer

Berlin, 31 august 1922

Băiatul nostru drag,

Scrisoarea pe care mi-ai adresat-o mie personal am primit-o la Norderney, o insulă și plajă în Marea Nordului, unde timp de trei săptămîni am încercat să mă refac de oboselile anului. Am plecat de-acolo acum cîteva zile pentru a-l întîlni pe Dan la Berlin. În drum spre Norderney îl văzusem încă la Hanovra și într-o seară de bună intimitate ți-am trimis două rînduri de amintiri. Le-ai primit? Suntem și acum împreună, anonimizați în mulțimea unei cafenele uriașe, depuși de fluxul bulevardelor. Se aprind luminile și strada privită prin fereastră se îneacă în ceață. E nu știu ce fatalitate în atmosferă! Ne lipsești. Te-am vrea aici, lîngă noi. Sunt oare așa de absurde supozițiii ca acelea pe care le făcea Dan:

— Ce-ar fi dacă deodată Bayer ne-ar ieși în față? Nu ne uita, așadar, niciodată și scoate de aici ceea ce altfel nu se poate spune. Rămîn aici pînă la mijlocul lui septembrie, cînd mă voi reîntoarce la Tübingen. Mă așteaptă un an nou de muncă, la capătul căruia bănuiesc mai multe rezultate — și mai multă fericire? Viitorul mă apasă și trecutul mă doare. Fii sănătos — și tare.

Tudor

În cîteva rînduri m-am încercat să-ți scriu. N-am izbutit fiindcă nu m-am priceput. Astăzi o pot face fără ca tonul meu ușuratic să te jignească prea mult. Timpul te va fi pansat și pe tine, viața își va fi reluat cursul indiferent.

Ce paralelism între destinele mele și ale lui Tudor — pînă astăzi cel puțin! Noi nu încetăm de a ne minuna. Consideră: amîndoi tomnatici și flăcăi, amîndoi fără carieră definită; unul omorîndu-se de muncă la

Tübingen, altul, de urît la Göttingen (rimează, iei seama ?).

Analogie exterioară, căci temperamentele noastre sunt in divorț. Tudor a rămas buchinistul din strada Berzii, Eroului etc. ... clientul, cumpărător numai al Eschinazilor. Aici îmi otrăvește sufletul cu haltele de jumătăți de ceasuri la vitrinele de librării. Eu, mai chel, mai adus de spate, dar tot viril, îmi urmez linear cariera mea : cariera de amant universal. O singură ambițiune mă domină : îmbunătățirea rasei teutone printr-un puternic influx de singe valah. Je fais de mon mieux, te rog să mă crezi. Dacă pînă la urmă nu voi duplica Berlinul cu un furnicar de mici barbilieni, vina e a numerelor de șase țifre cu care se scontează fetele aici. Gestul însă va rămîne. El singur importă.

Vino, băiatul nostru drag, între noi cît mai vom sta pe aici, un an de zile adică. Eu peste o lună isprăvesc cu Göttingenul și trec la Bonn. Acolo e altfel și sper la mai multă treabă. Pînă atunci dă-mi de știre tot la Göttingen.

Te sărut,

Dan

41

Către Simon Bayer

[Wannsee,] 7 septembrie 1922

Suntem din nou împreună la Wannsee, lîngă Berlin Decor romantic. Frumuseți germanice își beau cafeaua. Pe terasă, flori roșii. Toamna se anunță și ne dă sentimentul „de la rentrée prochaine". În cîteva zile ne înapoiem unul la Tübingen, altul la Göttingen și apoi la Bonn.

[*Tudor Vianu*]

Ce vei mai fi făcînd tu ? Bea și pentru noi cînd treci și te oprești pe la Capșa o țuică ambrată cu măsline sau fără. Wir sehnen nach...[1] Toate Wannseele din lume nu fac cît colțul cunoscut unde servește Titu.

[*Dan Barbilian*]

Consimt numai parțial la nostalgia amicului.

[*Tudor Vianu*]

42

Către Cornelia și Charles Beligrădeanu

[Tübingen,] 19 sept. 1922

Dragii mei[1],

Am ajuns în Tübingen aseară (cu același tren care acum șase luni mă aducea aici pentru întîia oară). Călătoria am făcut-o bine, cu excepțiunea orelor de întrerupere la Göppingen[2], unde permanența unei ploi torențiale m-a făcut să simt încă mai bine lipsurile garderobei mele. Primul meu gest a fost... generos : am vrut să-mi cumpăr o umbrelă. 3300 Mk., atît cît costa, mi a vîrît iarăși mîinile în buzunar, m-a oprit cîtăva vreme melancolic în pragul pasagiului și de-acolo m-a trimis vertiginos, peste drum, în elegantul hall al hotelului Marguarat. Aici, am sorbit cu flegmă un ceai în vecinătate de misse englezoaice și de prințese haitiene (care aveau umbrelă !) și, fără să-mi dau seama, timpul a trecut. La 7.30 eram la Tübingen. Un cunoscut am întîlnit încă de la gară ; masa am luat-o la Kommerel[3]. Plăcerea mare a fost însă reintîlnirea cu bunul, cu vechiul meu palton. Cum l-am mai scuturat de praf, cum l-am mai periat, cum i-am mai dat cu cerneală pe la cusături ! Era înduioșător ! După un somn aprofundat de 4 beri istorice, azi dimineață m-am deșteptat sănătos. Odaia mi-a plăcut din nou, pestriță de cărțile mele și cu perdeluțele pe care

Mme Danner [4] mi le-a destinat între timp. Mi-am urmat programul: am fost la baie și m-am înscris. După masă am scris scrisori și am și lucrat ceva. Este ora 7½ seara și mă pregătesc să ies în oraș. Pe aici nu e nimeni — dar absolut nimeni. La bibliotecă moțăiau azi-dimineață vreo trei indivizi suspecți. Cînd umblu pe Wilhelmstrasse mi se aud pașii tocmai la Lamm și aud eu însumi pe cineva care coboară de la castel. E cam trist fără băieți. Între timp cele 20 de ceasuri ale T[urnului] bat cu gravitate, și asta înseamnă că timpul trece și că va fi în curînd mai bine. Îl rog pe Ch[arles] să treacă pe la gazda mea în Berlin și să ceară corespondența primită pentru mine. Mme D[anner] mi-a trimes în ultima vreme scrisori sosite aici — la Norderney. De la N[orderney] trebuie să mi se fi transmis la Berlin și bănuiesc că printre ele va fi fost și una mult așteptată de la Iași [5]. Vă rog mult să nu neglijați. Aștept veștile voastre, vă sărut și îmi dau o dulce încurajare spunîndu-vă: la revedere. Al vostru

Theodor Vianu
Akademischer Bürger
in Tübingen

Către Simon Bayer

Tübingen, 19 septembrie 1922, ora 12 noaptea

Dragul meu Bayer,

Rîndurile tale au constituit un eveniment important pentru mine [1]. Gîndul că în curînd te-aș putea vedea și că te-aș putea păstra lîngă mine m-a pus într-o fierbere pe care este greu să ți-o deslușesc. Cum să-ți spun? De unde să încep? Astă-seară am ascultat muzică, un allegro mozartian strigat de trei coarde subțiri laolaltă. S-au mișcat lucrurile de la fund și mi se pare că am avut lacrimi în ochi. Hotărîrea ta de a reintra în romantică mi-a dat mie însumi sentimentul unei identități pierdute.

Firește, trebuie să te gîndești bine dacă face să te abați de la orientarea ta practică, dacă face să amîni din nou „instalarea" și „calmarea". Se pare că la un moment dat te hotărîseși într-un fel, dar lovitura de coarne pe care ai primit-o în ultima vreme nu ți-a făcut ție niciodată impresia că a fost rezultatul fatal și nenorocit al unei *divergențe* cu tine însuți? Venind aici s-ar putea spune că ai conjurat puterile cele rele ale destinului și că ai reintrat în matca ta. În sfîrșit, lucrul atîrnă de un sentiment foarte concret: dacă simți că la București îți pierzi vremea, dacă te vestejești acolo fără nici o încredere în ceea ce faci și fără nici o conștiință de posibilități, dacă poți pleca fără să renunți la nimic însemnat — atunci... Atunci nu sta nici o clipă la îndoială ca să pleci, te vei desface aci în libertate și, fără îndoială, vei culege odată roade. Ascultă-mă, dragul meu Bayer, suntem destul de trăiți pentru a nu mai confunda o anumită vioiciune a temperamentului cu vocațiunea adevărată. Faptul serios și esențial al vieții răspunde totdeauna cînd este întrebat — la vîrsta noastră, mai ales, nu se poate să nu răspundă. Dacă te vei hotărî, prin urmare, să pleci înseamnă cel puțin că ai stabilit un drum și în felul ăsta vei scăpa de îndoielile, dezgustul și oscilările care în țara românească te îmbărbătează fără să te maturifice.

Îndată după primirea scrisorii tale m-am dus la cafenea, unde am întîlnit un cunoscut neamț, student în economie politică pe care l-am putut întreba despre ceea ce ne interesează. Tu îmi vorbești de drept și de economie politică. Mai întîi, lucrurile sunt deosebite și condițiunile variate. În ce privește „titlul" trebuie să te decizi, pentru că altfel nimic nu te împiedică să studiezi drept comercial de pildă, chiar figurînd ca „Nationalöconom". Economiștii de aici urmează mai toți prelegeri de drept, ba chiar unele ramuri ale acestuia din urmă sunt cerute la examenul lor. Studiul dreptului durează la Universitatea din Tübingen 7 semestre, pentru „Staatswissenschaft", autoritatea *de aci* pretinde și cîteva semestre de practică într-o bancă: asta este o măsură pur tübingeneză și care la alte universități nu există. Tot ce ți-am spus pînă acum valorează numai pentru nemți. Pentru tine, care vii cu licența din București și cu ani de barou,

lucrurile se schimbă. În 3—4 semestre, dacă te simți pregătit, ceri abrevierea stagiului pe baza diplomei tale universitare și cererea nu poate să nu-ți fie admisă. E bine în tot cazul să întrebi pe cineva care s-a găsit în condițiile tale. Dintre numeroșii doctori economi care forfotesc la București (toți de origine nemțească) trebuie să fie cîțiva care să fi plecat cu licența din țară. Eu știu pe unul, pe Horia Maniu, care mi se pare că a expediat lucrurile destul de simplu. Îl cunoști ? El trebuie să se învîrtească pe la barou. Caută de-l cunoaște, sau pune să-l întrebe pe unul dintre prietenii lui, pe Hurmuz Asnavorian, de pildă. Îți trimit alăturat lista prelegerilor de drept și economie care se vor ține semestrul acesta. Vei întîlni acolo numele ilustru al lui Wilbrandt, care face facultatea din Tübingen foarte recomandabilă. Îți mai trimit și o pagină smulsă din regulament pentru a vedea actele cu care trebuie să te prevezi. Vei mai vedea acolo că pentru semestrul care va începe acum, în octombrie, cererea de înscriere trebuia s-o faci pînă la 15 septembrie. Se fac cu toate acestea și excepții — regulamentul după cum vei vedea le menționează și eu însumi cunosc cazul unui grec retardatar — încît dacă te-ai decide și te-ai grăbi ai putea încă să ajungi semestrul de iarnă.

Actele poți să le trimiți încă din țară, în traducerea nemțească a Ministerului de Externe și cu viza legațiunii germane. Ba chiar legațiunea germană nu va voi să-ți dea viza pe passeport înainte de a fi primit răspunsul de accepțiune al Universității. Măsura poate fi înconjurată : spui că pleci pentru afaceri sau „Familienangelegenheiten“, și atunci o primești numaidecît. (Dacă trimiți actele prin poștă nu uita să adaugi mărcile de răspuns pe care le poți cumpăra la legațiunea germană.) Universitatea de aci a ridicat orice măsură de exclusivism față de străini, încît poți conta pe primire. Acum îmi aduc aminte și îți adaug o notiță din *Frankfurter Zeitung,* 12 septembrie 1922, care menționează acest lucru și pe care la nevoie poți s-o și valorifici în fața legațiunii. Acolo vei putea găsi, de altfel, și restul informațiilor care mie pot acum să-mi scape.

Viața ! Viața s-a scumpit. Cînd am venit se putea trăi încă cu 3—4 000 Mk., astăzi trebuie să contezi neapărat pe 10—12 000 Mk. Cine știe ce ne mai așteaptă ! Norocul este că orice eventuală scădere a mărcii (cauza care urcă prețurile) urcă în mod mecanic valoarea leului și menține astfel „socoteala de-acasă“ care se face în lei. Gîndindu-te bine : 12 000 Mk. nu este tocmai mult în moneda noastră. Chiar cu scumpetea de acum viața rămîne mai ieftină decît la București ! Să nu-ți închipui însă că cu suma pe care ți-o indic poți să-ți dai drumul fantaziei și să înglobezi în ea toate „voluptuariile“. Cumpărarea multă de cărți, călătorii etc. urcă cifra.

Tübingenul ? Fiind împreună o să-l suporți și de cum se va împrimăvăra o să-ți facă chiar plăcere. E un cuib de verdeață, protejat de dealuri grațioase cu multe mărturii de viață veche și cu pitorescul pestriț și juvenil al unui tîrg *exclusiv* universitar. E străbătut de Neckarul frumos și stă în pragul „Pădurii Negre“ (Schwarzwald), unde se respiră romantismul german. Burguri și castele vechi îi fac pe o rază de kilometri o centură de glorie și fixează puncte de reper pentru excursioniști. În apropiere, Stuttgartul (capitala Württembergului), unde se face muzică și teatru bun. Nici Rinul nu e prea departe. În sfîrșit, dacă nu-ți va conveni, poți să-l schimbi după un semestru sau două, potrivit obiceiului studențesc. Încă ceva : să știi că nici la Berlin viața nu e mult mai scumpă — ca atare — numai numărul tentațiilor o pot spori pînă la fabulos. Despre Berlin și, în genere, informații poate să-ți dea și Barbu Solacolu, care studiază economia politică acolo și care acum se găsește, de vacanții, la București. Caută-l neapărat. Să știi însă că Berlinul nu o să-ți placă nici ție, după cum mie mi a displăcut violent. E parvenit, și n-are nici o amenitate, afectează genul „fin de siècle“ și poartă, cu toate acestea, cizme de iuft. În sud și în micile orașe universitare se trăiește o viață mai puțin factice și cu o psihologie mai adîncă. Berlinul îl vei vizita și vei înțelege atunci de ce e antipatic. În sfîrșit, dacă vrei să întreci „conștiința provincialului“ pe care noi o păstrăm aici, și dacă vrei să ajungi pînă la un fel de „Weltbürgertum“ cu ghete de lac, cu miros de cauciuc și cu cunoștințe variate, te poți duce să trăiești acolo într-un semestru de iarnă, cînd în provincie este „crepuscular“. Pentru început și pentru intimitate, este recomandabil orașul mic. Vei face cunoștința profesorului cu care vei voi să treci doctoratul (în regulă generală

un om amabil și fără afectare), vei începe să lucrezi, îți vei aparține fără limită și te vei simți mulțumit. Haide, curaj! Primul gest de inițiativă e greu, apoi toate dificultățile se aplanează și necesitatea situației va purta de grijă chiar acolo unde prevederea ta a lipsit. Cînd am plecat nu știam bine cum o s-o scot la capăt — astăzi stau pe aci relativ liniștit. Dacă n-ar fi germenul de sălbăticie din mine, mișcarea negativă a sentimentului, căderea grea la fund — am ajuns să înțeleg: caracterul suferind al naturii mele — oh, de cîte ori ar trebui să mă felicit! Cine știe — cine știe! poate că odată voi înceta dușmănia cu mine, poate că vor veni și alte timpuri.

Nu-ți mai scriu despre lucrul și gîndurile mele pentru că acum sper să ți le pot împărtăși pe altă cale. De la Norderney, de la Hanovra și Berlin, împreună cu Dan, ți-am scris în repetate rînduri. Ai primit totul? Inima mi s-a deschis de atîtea ori după tine și astăzi... vestea care m-a pus în friguri. Sunt nerăbdător să știu ce-ai hotărît. Răspunde-mi chiar înaintea unei deciziuni, *imediat,* pentru a avea siguranța că ai primit scrisoarea asta ceva cam încărcată. Te îmbrățișează și îți spune — cu bune presimțiri — la revedere,

al tău

Tudor

44

Către Gala Galaction

[Tübingen, octombrie 1922]

Preasfințite Părinte Galaction,

Prietenul A. Dominic, care m-a vizitat la Tübingen, mi-a adus, printre alte vești, una care m-a mișcat îndeosebi [1]. Așa cum trăiesc de un an și jumătate, fără multe știri din țară, uitat aproape de toți cunoscuții și camarazii, n-am avut de unde să aflu despre hirotonisirea sfinției tale. Noi toți ăștia care ne consacrăm unei cariere idealiste trăim în nădejdea că va veni odată o clipă de mare cunoștință și împăcare. Dacă inima mea nu mă înșeală, atunci cred că momentul acesta a venit pentru sfinția ta și de aceea m-am bucurat și m-am simțit mișcat pînă în adînc. Să dea Dumnezeu să ni te ție sănătos și să ne stai ca exemplu!

Eu am de gînd să mai întîrzii pe aici pînă către sfîrșitul toamnei. Vreau apoi să mă înapoiez în țară și să încep să lucrez. Dar ce anume? Tocmai ăsta e gîndul care uneori mă neliniștește. Poate ceva publicistică și mai ales școală. Îmi spun că o sarcină se găsește totdeauna atunci cînd există bunăvoință și ceva voioșie.

Surîd gîndului de a te putea revedea, sfinte Părinte Galaction. Deși în București nu ne întîlneam prea des, cu unul mă simțeam peste măsură de mulțumit ori de cîte ori drumurile ni se încrucișau. Pînă la revedere, primește te rog din partea-mi o îmbrățișare și crede în devotamentul și venerația pe care ți-o poartă

al d-tale foarte plecat,

Tudor Vianu

45

Către Simon Bayer

[Stuttgart,] 2 octombrie 1922

Sunt în Stuttgart pentru simfonicul de luni, ca de obicei. De cînd mi-ai scris nu mi se mai ia gîndul de la tine. [1] Mă crezi că uneori am copilăria să tresar cînd aud deschizîndu-se ușa de jos a casei și să-mi spun că trebuie să fi venit? Ai primit scrisoarea mea cu detalii și cu extractul din regulament etc. De ce nu-mi răspunzi? Cum te-ai hotărît? Haide, ia-ți curajul și vino mai cu-

rînd. Scoate-ți *passeport*-ul și vino cu actele încoace. Dacă ai veni am fi fiecare din noi mai puțin triști.

Aștept veștile tale. Te îmbrățișez,

Tudor

46

Către G. Ibrăileanu

Tübingen, 3 octombrie 1922

Preaonorate domnule Ibrăileanu,

Scrisoarea d-voastre am găsit-o la înapoierea din vacanții. Am petrecut cîteva săptămîni la Marea Nordului, și alte cîteva la Berlin. Îmi propusesem ca pe lunile verii să mă consacru exclusiv lucrării de doctorat. La începutul lui august însă mi-am simțit nervii așa de obosiți, încît am ascultat recomandările unui medic cu care m-am împrietenit aci și m-am dus să mă odihnesc. Marea mi-a ajutat puțin — după trei săptămîni am părăsit-o. La Berlin am reluat unele din preocupările mai vechi și mă întorceam cu gîndul ca, printre altele, să fixez ceva pentru *Viața românească*. Sper ca în curînd să vă pot trimite un articol nou sau poate o corespondență.

Pentru că aveți marea bunăvoință să vă interesați de mine, iată ceea ce pot răspunde deocamdată. Doctoratul nu-l pot trece decît peste două semestre. Numai la sfîrșitul viitorului semestru de vară voi împlini stagiul celor trei ani, care se cer pentru admiterea la examen. Acesta, apoi, nu se depune imediat din pricina vacanțiilor care împrăștie pe profesori. De obicei, el are loc la începutul semestrului care urmează. În mod regulat nu mă văd, prin urmare, cu toate treburile terminate decît în octombrie sau noiembrie 1923.

Mi-a zîmbit în ultima vreme un gînd menit să apropie puțin termenul acesta pe care îl urmăresc, acum, de opt ani de zile. Dacă aș valorifica licența mea din țară s-ar putea să mi se admită trecerea doctoratului in luna iunie. Candidații străini obțin uneori favoarea aceasta atunci cînd dovedesc expirarea unui concediu sau chemarea la o sarcină publică sau o circumstanță familială importantă care îi reclamă în patrie. Cum nu voi putea face dovada nici uneia din aceste condițiuni voi încerca numai cu timiditate valorificarea diplomei mele românești. Ar fi bine, cu toate acestea, să mă aflu liber ceva mai devreme. M-aș duce pentru cîteva luni la Paris și m-aș întoarce în țară prin Italia.

Firește, păstrez ca un gînd scump, onorate domnule Ibrăileanu, proiectul de a da un rost vieții mele în Iași. Simpatia pe care orașul mi-a trezit-o la epoca vizitei ultime n-o explică numai frumoasa lui așezare și liniștea lui reculeasă, dar și atracțiunea pentru o societate în mod general mai intuitivă și pentru cercul intelectual mai consistent. Dacă mă gîndesc apoi la toate pricinile care m-au adus de-atîtea ori, în vremea din urmă, la contradicție internă și la suferință, descopăr și singurătatea în care mă aflu, singurătatea morală a unei vieți care nu se organizează din raportul cu semenii. De ani de zile mă supraveghez, nuanțez și fac proiecte, pe cînd tendința mea adîncă mă poartă către activitate, către dobîndirea unei pozițiuni de eficacitate în gîndire și în faptă.

Mă întrebați dacă fac psihologie. Întrebarea dvs. mă duce la o durere mai veche. În 1920, cînd plecam la Viena, duceam cu mine gîndul de a face o lucrare despre *Recunoaștere*. Am muncit șase luni cîte opt ceasuri pe zi în bibliotecă și m-am întors la București bolnav. Cînd m-am simțit mai bine, interesul meu s-a purtat în altă parte. Am întreprins o cercetare estetică de principii, din care, aici, profesorul Groos mi-a recomandat să extrag și să aplic. Așa am ajuns la teza de astăzi care — dacă nu voi mai schimba-o — urmărește să prezinte cîteva aspecte noi din tehnica epicei. Prof. Groos își datorește marea sa reputație consecvenței cu care a reprezentat punctul de vedere pozitivist în științele morale — în pedagogie, în estetică și psihologie. E o natură delicată, cu

un simț incisiv și abil. Cunoaște însă toată întinderea primejdiei care se leagă de lucrurile ce nu se pot exprima decît în mod aproximativ. Pentru a transforma impresia în judecată, spune el, se cere cercetare minuțioasă, adică atenție îndelungă la un domeniu restrîns. De aceea recomandă la lucrările de doctorat luarea în considerare a unei *singure* probleme în lumina unui caz concret limitat. Poate că *Flaubert* va da materia cercetării mele. [1]

Între timp, lucrurile vechi pe care nu le-am dus la capăt au venit din nou să mă neliniștească. De data aceasta am văzut mai limpede în natura sarcinii mele. Cred acum că aș putea face cu ușurință o lucrare, de data asta despre *Reprezentări*. Problema s-a ramificat și m-a adus să mă întreb asupra obiectului psihologiei. Am străbătut o bună parte din literatura psihologică actuală dominată de o mai mare nevoie de „totalitate" și care urmărește o tratare „sintetică" a problemelor sufletului. Am în mare parte notele necesare pentru redactarea unei încercări de expunere a acestor curente noi. Numai timp îmi trebuie pentru a închega și pune la punct toate lucrările acestea existente deja în „ébauche". Aș fi mulțumit dacă în anul de răgaz care-mi mai rămîne aș putea duce la capăt, în afara de teză, cel puțin una din ele. Mă gîndesc, de altfel, ca încă de pe acum să string în articole teoretice cîte ceva din cele ce au preocupat anii mei de studii. Simt eu însumi nevoia de a da o expresie frămîntării trăite atîta vreme în singurătate.

Totul stă în început, onorate domnule Ibrăileanu, și îmi permit să cer de la dvs. menținerea bunăvoinței cu care mă onorați. În scurt timp mă voi simți în stare să dovedesc că „talantul" n-a fost încredințat în mîinile celui mai netrebnic. Va fi atunci începutul timpului în care voi încerca să mă fac util.

Aș adăuga rugămintea să dispuneți să mi se trimeată și mie *V[iața] r[omânească]*. Primesc în genere puține vești din țară, iar despre ce se mai gîndește și ce se scrie nu mai știu nimic. *V[iața] r[omânească],* de cîte ori ar veni ar fi ca o vizită plăcută dintr-o lume pe care mă grăbesc s-o reajung.

Asigurîndu-vă de sentimentele mele foarte respectuoase, rămîn al dvs. devotat

Tudor Vianu

47

Către Simon Bayer

Tübingen, 21 octombrie 1922

Dragă Bayere,

Am întîrziat să-ți răspund [1] pentru că în ultimele două săptămîni am fost necăjit mai toată vremea. Sîcîieli materiale; n-au importanță. Trec mai departe. Iată cum stau lucrurile cu privire la cărțile pe care vrei să le ai. Aici, la Tübingen, n-am găsit decît Gierke, *Handelsrecht* (care costă între 350—400 — prețurile oscilează săptămînal, după valută), și ți-aș fi trimis-o numaidecît, dacă nu m-aș fi gîndit că e mai bine să te consult și în privința celorlalte, ca să-ți trimit apoi împreună toate cîte se pot procura. Jodl, *Geschichte der Ethik*, n-am aflat-o nicăieri și ce preț poartă actualmente această operă în două volume nu-mi poate spune librarul decît după ce va întreba la editor, operație care poate să dureze vreo zece zile. După presupunerile lui cam vreo 3 000 Mk! Cît despre cărțile lui Ihering, ele nu se mai găsesc de multă vreme la editor și numai norocul poate să le scoată la iveală din depozitul vreunui librar mare din Leipzig. Se pare, de altfel, că întreaga operă a lui Ihering e în retipărire și că în curînd vom avea ediții noi. Ce să fac, prin urmare? Să ți-l trimit pe Gierke? Să-l comand pe Jodl? Să-l pun în urmărire pe Ihering? În cazul că mă vei însărcina cu toate aceste operații, trebuie să te înarmezi cu oarecare răbdare, căci operația durează. Aștept răspunsul tău.

Mi-ai dat un fior în spate cu rîndurile tale. Eu te vedeam aproape călătorind încoace și devenisem liric.

Așa mi se întîmplă totdeauna : fantazia îmi pornește înainte. Am deschis plicul așteptîndu-mă să găsesc precizări... asupra epocii venirii. Cînd colo, tu, cuminte și serios, mă pui la locul meu și îmi arăți foarte bine că lucrurile nu merg așa cum cred eu, că ele nu se tranșează cu una cu două. Poate că ai dreptate. Un mugur de speranță se încăpățînează cu toate astea undeva. Iartă-mă.

Mă gîndesc, de altfel, să mi scurtez și eu șederea pe aici. Cînd am plecat îmi socoteam înapoierea după Paștele 1924. Acum fac proiectul să doctorez în iunie 1923 sau cel mai tîrziu în oct.-nov. ale aceluiași an. Lucrarea mea e aproape gata. Sper în curînd să i-o pot arăta lui Groos (pe care probabil că îl cunoști din filosofie) și dacă ea va fi agreată, atunci încerc în mod energic să-mi scurtez șederea. Sunt plin de gînduri și de proiecte. Am strîns un material felurit și bogat. Citesc și notez zece ore pe zi. Nu cumva devin un învățat ? În sfîrșit, trebuie odată să spun ceva hotărît, să dau un corp fantasmelor, să arunc la o parte îndoielile tinereții — ducă-se dracului !

Cum o mai duci cu sufletul ? De ce ești laconic ? De ce nu-mi scrii mai multe — chiar maxime și baliverne ? Haide, așază-te și flecărește ca „dans les temps d'antan". Măi, mult mi-e dor de tine, ingratule nerușinat ! — mult mi-e dor să mai pierd o noapte spunînd lucruri de ocară și cuvinte de religie adîncă, să vie zorile, să prind în naștere fenomenul luminii și să mă îmbăt de prospețimi. Țara Nemțească mă sufocă prin lipsă de fantazie și temperament. Dacă ai veni am crea aici o sucursală a lirismului sudic — nu-ți fie frică — cu deplină exteritorialitate morală. Cu Dan nu mai e nimic de făcut. Își păstrează încă pe umeri capul lui metafizic, dar este iremediabil pierdut. La fiecare 10 minute tresare, îți smulge nasturii și te întoarce pe scaun ca să-ți arate vreo „damă". În genere, apoi, este acaparat de femei — mai toate babe și pocite. Oare imperiul „impersonalului" este definitiv părăsit ? Pe amantul Barbilian l-am apostrofat de cîteva ori ! Te apostrofez și pe tine, avocate Bayer ! Și te îmbrățișez. Scrie-mi.

Tudor

48

Către G. Ibrăileanu

[Tübingen, 31 octombrie 1922]

Onorate domnule Ibrăileanu,

De data aceasta o corespondență despre mișcarea pedagogică. Am ales forma corespondenței pentru că altfel, într-un „articol științific", ar fi trebuit să intru în detalii care mi-ar fi luat cine știe cîtă vreme. Așa am tras linii mari, am simplificat și poate că am spus ce este esențial. [1]

Plec mîine la Nürnberg pentru cîteva zile. Vreau să-l văd pe Dürer la el acasă. Dacă timpul va fi frumos, mă înapoiez prin Bayreuth. De o săptămînă sunt zile minunate de primăvară, umede și încropite. S-au întors deodată lucrurile pe dos și de unde tremuram ca de gerul Bobotezei, într-o bună dimineață ne-am trezit în alt anotimp. E comic să vezi cum renasc insectele. Mi-a venit gîndul să plec — și plec. Mă urmărește de o bucată de vreme compoziția lui Dürer : *Melancholia*. Cum de i-a venit ideea să pună la un loc o zînă meditativă, un compas, un cub perfect, o bestie blajină ațipindă și în fund, într-o dimineață fără margini, răsfirarea unui curcubeu ? Și de ce complexul ăsta se numește așa de adevărat *Melancholie ?*

În cîteva zile sunt înapoi și mă reașez la lucru.

Cred că v-a ajuns scrisoarea mea de la 4 octombrie.

Vă rog să primiți salutările mele respectuoase și devotate.

Tudor Vianu

49

Către Simon Bayer

[Nürnberg,] 1 noiembrie 1922

Da — dorul de noi încă nu te-a putut urni. Cel puțin perspectiva unor ore de Stimmung în această Bratwurst-

göcklein să ni te aducă! Albrecht Dürer a stat la masa la care-ți scriem noi astăzi. Cu el și lîngă el — Hans Sachs. Să-ți fie de ajuns aceste nume.

Dan [Barbilian]

Nu, nu-ți putem spune cîte ne vorbesc aici la Nürnberg. Le vom povesti în ore lungi de noapte cînd ne vom revedea. Cînd? Localul în care ne aflăm datează de la 1336, e fixat în coasta unei biserici. E așa de solemn încît ne vin lacrimi în ochi.

Tudor[1]

50

Către Simon Bayer

[Tübingen,] 15 noiembrie 1922

Dragă Bayere,

Abia astăzi, 15 XI, am primit cele 20 000 M[1]. Comanda am făcut-o însă mai dinainte. În curînd voi fi în măsură să-ți trimet cărțile care te interesează. Este probabil că le vei primi în două transporturi: o parte din cărți vine de la Stuttgart și le voi avea aici mai curînd, cealaltă de la Leipzig (editorul Teubner) va depune, după cîte îmi spune librarul, oarecare întîrziere. Fii răbdător și sigur că voi îngriji să fii satisfăcut cît mai bine. Nu știu încă dacă sunt procurabile toate cărțile pe care le ceri. În ce privește pe Spengler, vol. I din *Untergang* etc., este de mult epuizat și nu se vorbește încă de reeditarea lui; în ce privește vol. II, este și el epuizat, o a doua ediție este însă așteptată pentru începutul lunii viitoare. Mă gîndesc că nu face să-ți trimit opera incompletă. Ce să fac? O dată cu fiecare transport (sau prin scrisoare concomitentă) vei primi și contul cărților. În principiu, considerînd scumpetea de necrezut a imprimatului, nu cred să pot avea toate cărțile pînă la concurența sumei în chestie. Te rog să mă ții în curent cu primirile. Te mai rog ceva. Treci pe la tribunal și achită pentru mine cotizația la barou. Țin să-mi mențin drepturile mele virtuale acolo. Nici eu nu știu pentru ce! E o superstiție. Te sărut.

Tudor

51

Către Mihail Dragomirescu

[Tübingen, noiembrie 1922]

Onorate domnule Profesor,

Îmi iau permisiunea să vă mulțumesc cu recunoștință pentru intervenția dvs. neașteptată și binevoitoare, căreia îi datoresc valorarea cererei pe care o îndreptasem Ministrului de Instrucție. Tatăl meu, doctorul Al. Vianu, care se afla în ziua de 4 nov. în cabinetul Ministrului, îmi descrie cu emoție gestul dvs. E o solie pe care o primesc în singurătate și care sporește în mine nu numai devotamentul pentru fostul meu profesor, dar și tăria hotărîrii pentru scopurile cele bune.

Mă găsesc în activitate de studii, ca auditor ordinar al Universității din Tübingen, de aproape nouă luni de zile. Cîte nu-mi trec pe dinainte cînd caut să strîng laolaltă toate cîte le-am trăit în această vreme! Plecasem din țară printr-o inițiativă furtunoasă, spărgînd o fereastră către libertatea de care mă bucur aici. Subt streșinele vechi ale acestui oraș universitar, pe care nu-l părăsesc decît foarte rar, am trăit zile minunate de mîntuire. Anul pe care îl voi încheia peste puțină vreme m-a întărit ca o ședere în munți, dacă nu cumva m-a făcut să înaintez. Sîrguința cel puțin nu mi-a lipsit și, într-o concentrare susținută de la zi la zi, am adunat mult material și am fixat cîteva idei.

Mă îndreptam către Tübingen, pentru a găsi aici pe profesorul Karl Groos, al cărui renume de psiholog și estetician ajunsese pînă la mine încă din vremea în care mă aflam la Viena. L-am întîlnit în adevăr și este probabil că voi promova la doctorat subt auspiciile sale. Lucrez acum la teză, care aparține domeniului pe care Groos l-a denumit „Psihologia literaturii", și cu toate că raporturile stabilite cu această ocazie nu merg fără oarecari greutăți, pornite din divergență de intuiție și situare, sper să pot duce lucrurile, într-un scurt timp, la bun sfîrșit! Nu mă grăbesc. Sunt încă multe de făcut și cred, în genere, că ocupăm o pozițiune bună atunci cînd reușim să înfrățim în noi speranța și umilința. Dacă formal voi fi gata în toamna viitoare, voi considera că am realizat la data cea mai apropiată pe care mi-o puteam propune.

Aș dori, onorate domnule Profesor, să dau cît mai curînd dovada roadelor acestor multe osteneli din ultimii ani: dar pentru că am aflat că numai în timp stă secretul faptei mature, vă rog să mențineți încrederea cu care binevoiți a mă onora. Fac poate parte dintre acei care se numesc „tîrzielnici" și mă consolez numai gîndindu-mă că o anumită indulgență poate trece și peste acest defect. Mi-am făgăduit însă de multă vreme să nu slăbesc în încordare.

Repetîndu-vă mulțumirile mele, vă rog să primiți asigurarea respectuosului meu devotament.

Tudor Vianu

52

Către Cornelia și Charles Beligrădeanu

[Tübingen,] 1 dec. 1922

[Dragii m]ei copii,

[Gînd la g]înd * cu bucurie! Tocmai vă expediasem două scrisori alarmate, cînd primesc (în sfîrșit!) mult doritele voastre vești. Bine că sunteți sănătoși și — după cum se pare — bine că ați depășit criza... Ce s-a întîmplat în definitiv? Păcat că nu sunteți echipați de iarnă, altfel poate că ați mai fi rămas prin Germania și de Crăciun aș fi venit să vă găsesc undeva. Așa, nu prea știu ce să fac. Am o invitație pentru Austria, la familia Viditz din Gratz — dar nu știu încă dacă mă voi duce. S-o pornesc spre München — sau mai bine să rămîn acasă? Cred că rîndurile acestea vă vor mai găsi la Zoppot. Răspundeți-mi spre siguranță. Vă dorește bună dispoziție și noroc — și vă îmbrățișează

Tudor

53

Către Simon Bayer

Tübingen, 16 aprilie 1923

Dragul meu Bayer [1],

Îți mărturisesc că tăcerea ta începuse să mă neliniștească. O abținere așa de lungă semăna cu uitarea. Împrejurarea scrisorii demente, pe care ți-o trimisesem împreună cu Dan, năștea în mine și o altă bănuială, o altă temere. Aflasem între timp despre broșura ta [2] și mă chinuiam închipuindu-mi cum trebuie să fi căzut farsa noastră în mijlocul preocupărilor tale serioase. Despre agitațiile antisemite am fost ținut și eu la curent, aproape zilnic, prin jurnalele pe care tată-meu are grijă să mi le trimită. Ce să zic? Sunt trist. E ca și cum aș fi suferit o trădare în idealurile mele. Și mă gîndesc că așa trebuie să fie și pentru tine, dragul meu Bayer. În seninătatea morală în care te știu că trăiești, agitația „gorilei" trebuie să fi semănat cu o surpriză, cu un atac pe la spate. Mă întreb însă mereu cine va fi compunînd

* Colțul din stînga sus al scrisorii este rupt (n. ed.).

„massa" asta? Nu pot să o reconstitui precis din cîtă omenire cunosc eu în țara românească! Ce funduri mlăștinoase de barbarie au aruncat o la suprafață? ce descompuneri au provocat această vermină? Îmi arde inima să mă regăsesc din nou printre toți prietenii mei și să mă conving că gîndurile bune ale tinereții noastre n-au pierit. Ar fi altfel, în adevăr, o tristețe de moarte dacă am ști că în țara românească „sufletul" nu mai are drepturi de cetate. Nu se poate ca în cei care au venit după noi să nu mai existe oameni care ne seamănă — și numai asta mă mîngîie.

Am citit broșura ta cu mult interes. Este limpede, precisă si convingătoare. Este o excelentă schiță științifică de sociologie. Nu știu ce i s-ar putea replica după buna rațiune omenească. Dacă ai fi realizat-o în 150 de pagini ai fi putut spera și la o mai mare influentă. Lucrul îl și făgăduiești tu în „Prefață" și cred că nu ți-ar fi prea greu. Ar trebui numai să orchestrezi în mod mai bogat aceleași idei, căci lucrul important, tonul, l-ai găsit de pe acum: stăpînit, rece, incisiv. În cazul că te-ai decide să-ți desăvîrșești lucrarea ar mai trebui poate să mai arunci o privire către bibliografia chestiunii. Cunoști, de pildă, lucrările lui M. Mendelssohn, filosoful din sec. XVIII, amicul lui Lessing și al lui Nicolai? Dar pe ale lui Hermann Cohen, șeful școlii neo-kantiene din Marburg? Printre savanții evrei din Germania cred că mai trebuie să fie și alții care au resimțit și au pus chestiunea în mod *practic*, în legătură cu interesele de fapt ale culturii. Scrie-mi ce ecou a trezit lucrarea ta. Cine a vorbit despre ea și ce s-a spus?

Despre mine ce să-ți povestesc? Am intrat în al doilea an de cînd trăiesc în orășelul ăsta amabil. Aș avea aproape motive să fiu fericit dacă mi-aș putea îngădui să fiu mai puțin precipitat. Sediul ăsta al meu de „străinătate" ar fi trebuit să aibă la dispoziție patru-cinci ani. Atunci în visări lungi, în lecturi proporționate cu restul timpului, aș fi obținut un ritm pe care acum nu-l realizez. Dar poate că și timpurile ar fi trebuit să fie altele! Ceea ce îmi lipsește acum sunt pauzele, răgazul armonios în care să înregistrez rezonanțele... Mă ucid muncind, înghit săptămînal cantități spăimîntătoare de pagini tipărite. Ceea ce mă împinge la calvarul ăsta este și natura tezei mele: o lucrare în primul rînd de erudiție. Urmăresc problema dualismului literar („antic — „modern"; „clasic" — „romantic"; „naiv" — „sentimental"; „apolinar" — „dionisic" etc., etc.) de la francezii din sec. XVII la clasicii germani, la romanticii germani din a doua generație și pînă la Nietzsche sau chiar mai tîrziu. Metoda este „durch und durch" nemțească. Mă cuprinde astăzi o nostalgie grozavă cînd citesc un „essai" frumos de Taine, cu linia sintetică și generală, cu o gradațiune egală și susținută de poem dramatic. La nemți se lucrează altfel. Trebuie să detaliezi la nesfîrșit, să suferi cumplit sub pletora istoriei și vieții. Integrarea nu se face printr-un act fericit de spontaneitate, ci reproducînd drama realității, felul în care elementele se caută reciproc, fără cunoștință de perspectivele pe care le servesc

Nu știu cînd voi termina. Aș vrea în toamnă. Dar poate că voi fi nevoit să rămîn pînă în primăvara cealaltă. Mai am atîtea lucruri de făcut încît încă un an de studii și meditații mi-ar prinde bine! Simt că e undeva un centru adînc al personalității la centura căruia mă găsesc, pe care mai trebuie să-l cuceresc. Și încă o dată, ce păcat că nu am mai mult timp! Dacă m-aș decide să mai rămîn pe aici încă un an, un an jumătate, m-aș duce să mă plimb, să mai cercetez în liniște și să mai notez. Dar așa cum sunt împrejurările, e greu. Sunt veșnic în „penurie". Îmi număr zilele... Trebuie să termin... Și... „chauffez". Sunt obosit, obosit. E o stridență în mine; o lipsă de înțelepciune în felul vieții... Un păcat mare. Ah, dragul meu Bayer, cum aș mai vrea să fiu cu tine alături, să mă odihnesc alături de tine. M-a bucurat ce-mi scrii despre Alecu. Îl iubesc și eu mult de tot. E aici un fel de „misticism" de-al meu. Cheamă-l pe la tine, stai de vorbă cu el și pe urmă scrie-mi. Nu știu ce lucru anume mi-a scăpat mie, ce fericire mi-a fugit de subt mînă, și pe care trebuie el s-o găsească. Sunt aici multe lucruri de spus. Viața începe să se stabilească pe un regret. Îți voi scrie altă dată.

De două luni sunt din nou împreună cu Dan. Ne purtăm alături „chimerele" în spinare. Uneori ne ciocnim.

în realitate ne iubim frățește. Minunată coincidență aceea care ne-a întrunit pe drumul vieții. Ce m-aș fi făcut în vremea asta fără el. Uite, acum, stînd față în față și scriindu-ți ție ne-a apucat un dor de regăsire și ne-am hotărît să plecăm mîine în zori la Stuttgart și să ucidem o zi vorbind despre lucruri care ne privesc de-aproape. Vorbim des de tine. Nu ne uita nici tu. Scrie-ne mai des. Te îmbrățișez cu mare dor,

Tudor

54

Către Cornelia și Charles Beligrădeanu

[Tübingen,] 25 aug. 1923

Dragii mei,

Am primit ieri prin poștă (trimeși din Berlin) zece milioane de la voi și vă mulțumesc foarte mult. Au venit bine, căci așa nu voi fi obligat să schimb leii românești pe care îi am la mine ; voi putea aștepta astfel un curs mai bun. Totul tinde aici către paritatea în aur ; prețurile au crescut mult peste relația valutară. Nu știu dacă nu cumva chiar acum nu se trăiește aici tot așa de scump ca în Elveția sau Franța. Rezultatul întregei situații este că trebuie să termin mai curînd... Și am bune speranțe. Acum, de pildă, lucrez la punerea la punct în nemțește a tezei mele. Pe la 15—20 sept. aș vrea s-o predau facultății. De aci înainte nu mai depinde însă de mine ; totul atîrnă de cei care trebuie să mi-o judece și care eventual pot să-mi recomande corecturi menite să ia cine știe cît timp. Mai e apoi munca migăloasă și cam școlărească a examenului în secundar ; dar asta mă îngrijește mai puțin. Vedeți dar că, dacă norocul mă va ajuta puțin, sunt mulți sorți să mă înapoiez către sfîrșitul lui nov. Vă spun drept că o doresc din toată inima și chiar cu un fel de încordare care mă face să nu am nici o privire și nici un interes pentru ceea ce m-ar mai putea atrage pe aici.

Dar voi ce mai faceți ? Puține lucruri lăsați să se audă despre voi. Și doar vă doresc într-atîta și sunt nespus de nerăbdător să vă regăsesc și să vă văd la voi...

A primit Alecu scrisoarea în care confirmam primirea miei de lei din depozitul meu de la Petre[1] ? Aflu acum, de la Barbilian, că Min[isterul] de Finanțe acordă pentru studenții români permisiunea de a li se trimete lei, pînă la 3000. Operația aceasta se face prin *scrisoare de valoare*. Barb[ilian] a primit chiar azi o asemenea scrisoare. L-aș ruga pe tăicuțu sau pe Alecu să se intereseze și să-mi trimeată și mie pe această cale bani, la cerere. Arătați-le, prin urmare, și lor ceea ce vă scriu aici.

Cum l-ați găsit pe tăicuțu la înapoiere ? Alecu ce face ? Cumplit dor mi-e și de băiatul ăsta. Și de voi toți, scumpii mei copii. Vă îmbrățișez și să dea Dumnezeu să ne vedem sănătoși pe curînd,

al vostru

Tudor

55

Către Cezar Petrescu

[București,] 10. II. 1924

Dragă domnule Petrescu,

Negreșit ! cronica despre volumul d-lui Pătrășcanu poate să apară.[1] Cum este însă vorba despre pagini scrise cu cîțiva ani în urmă, te-aș ruga să-mi trimiți corectura

în şpalt pentru eventuale îmbunătăţiri ale *formei*. Îmi rezerv de asemeni dreptul de a iscăli cu o iniţială.

Salutări şi multă sănătate,

Vianu

56

Către Cesar Stoika

20 iunie 924, Tighina

Scumpe Stoica [1],

Din nefericire nu l-am putut vedea la Chişinău pe Titus [2]. Ajuns după două ore de straşnică hurducare, a trebuit să mă duc la generalul Panaitescu, care m-a reţinut pînă seara ; a doua zi la 5 dim[ineaţa] plecam încoace. Cu neputinţă să-mi găsesc momentul de a-mi vedea fostul şef şi simpaticul amic ! Sper ca, reîntorcîndu-mă prin Chişinău, să am mai mult noroc.

La Tighina am ţinut astăzi prima conferinţă. Public şcolar — profesoral, autorităţile mai atente decît la [Orhei] * (sunt primit de prefect), în minus un amic care, ca d-ta, iubite Stoica, să-mi ofere o aşa de bună tovărăşie. Încă o dată : mulţumiri !

Duminică dim[ineaţă] plec la Căuşani pentru serbările Caselor Naţionale ; apoi îndărăt la Bucureşti, cu o haltă la Chişinău şi alta la Iaşi.

La Tighina, atmosfera mai turbure. E un fior în aer ! Se vorbeşte încă de incursiunile din 1919... Şi stai uimit cînd vezi ţărmul rusesc dincolo, peste Nistru, la 150 de metri.

Sper ca amiciţia noastră reînnodată la Orhei să nu se piardă în nisip. Îmi spun, aşadar, că poate îmi vei scrie. Eu rămîn sincer devotatul d-tale,

T. Vianu

---

* Cuvînt deteriorat (n.ed.)

57

Către Al. Bogdan

Bucureşti, 10 august 924

Iubite Bogdane [1],

Mă încarci de cinste şi mă umpli de confuzie. Acum cîteva săptămîni cînd ai remarcat articolul meu din *Revista română* [2] şi acum în urmă, cînd, amintind de poezia mea *În vie* [3], ai atins punctul nevralgic al conştiinţei mele, n-am ştiut cum să combat roşeaţa care mi se urcă în faţă sau cum să mă apăr mai bine de ispita la care mă supuneai. Am înţeles îndată că în atenţia cu care urmăreşti neînsemnata mea producţie joacă un rol şi tovărăşia noastră visătoare de acum zece ani, în felul în care în toate iubirile de mai tîrziu se oglindeşte ceva din prima erupţie de sensibilitate a copilăriei. Lasă-mă deci să-ţi mulţumesc pentru această reamintire a trecutului şi pentru delicata inteligenţă a prieteniei ca o făgăduinţă reciprocă între adolescenţi că vor atinge scopurile obiective ale vieţii. În ce priveşte speranţa ta de a vedea vreodată strofele mele adunate, sunt trist să-ţi spun că puţine, prea puţine lucruri dintre cele pe care le însemnam odată pe petece răzleţe de hîrtie îmi par şi astăzi demne de a-şi supravieţui, deşi mi-aş minţi şi te-aş înşela dacă n-aş mărturisi că idei de realizare literară mă nelinişteşc şi acum, cînd ca un farmec, cînd ca o remuşcare. Dar cum să găseşti răgaz pentru astfel de fapte cînd şi greutăţile vieţii şi ale carierei, pe care este mîndria noastră să le tratăm cu humor, dar mai ales cînd tema de clarificare intelectuală către care eu m-am jurat, te abat hotărît de la ceea ce pare a fi tocmai contrariul ? Între acestea trăim singurateci şi cînd, desfiguraţi de disensiuni lăuntrice, se întîmplă să întîlnim răsfrîntă imaginea noastră mai armonioasă, ei da ! lucrul ne face plăcere.

Nu-mi scapă nici unul din articolele tale din *Lupta*, din care se pot învăţa multe. Ultimul dintre ele despre lirica nouă mi s-a părut deosebit de bine organizat şi cred că s-ar lăsa dezvoltat. Sunt sigur că te-ai gîndit la

aceasta și îmi spun că ar fi bine dacă în ocaziile viitoare te-ai adresa publicului revistelor. Cred, de pildă, că *Revista română,* al cărei secretar de redacție este acum Camil Petrescu, ar fi fericită dacă ar putea avea vreodată essai-urile tale literare. Ce spui ?

Toate acestea în scris, pentru că din nefericire ne vedem rar. Eu însă aș fi prea mulțumit dacă te-ai hotărî cîndva să vii pe la mine sau dacă, scriindu-mi, mi-ai da prilejul să vin să te găsesc. Cu frățească dragoste,

T. Vianu

58

Către Ion Marin Sadoveanu

București, 14 august 1924

Dragă Ioane,

Pentru că sunt în fundul mării, rădăcinele tale nu pot fi decît mai puternice. Îți pizmuiesc, așadar, regăsirea printre brize și cadențe și mă încînt de emanația de tinerețe pe care ești bun că mi-o trimeți. Aceasta tocmai în momentul cînd poate ultima mea legătură cu trecutul copilăriei s-a desfăcut. Te conjur să ții acest secret pe care nu mi-aș ierta niciodată să fi contribuit a-l răspîndi. Oamenii nu iartă nimănui aventura fantastică în care Barbilian s-a angajat. Și pentru că eu continuu să sper cu nostalgie o răscumpărare din moarte, o reîntîlnire cu prietenul la țărmurile rîurilor infernale, n-aș vrea tocmai eu să-i pregătesc la înapoiere manifestația nerușinată a măgarilor. Cînd mă neliniștise, precum ți-am scris, Barbu îmi mărturisise visuri grotești și confuze, pe care este absurd acum să le mai istorisesc. Enigma trebuia să se dezlege chiar a treia zi. A venit ca un înțelept și ca un prieten să-și ia rămas bun. Mi-a amintit încă o dată tot ce ne leagă. Și pentru că, închiși între patru ziduri, nimeni nu ne auzea, mi-a destăinuit viața lui bîntuită de spirite, urzeala otrăvită de complicități în care căzuse prizonier. După asta s-a rupt de mine și nici o putere din lume nu l ar mai fi putut reține. Am trimes imediat după tată-său, care mi-a venit cu sufletul pe buze. L am căutat îndelung și a fost regăsit tocmai a doua zi către seară, alungat de furii și măcinat de drumuri. Așa s-a terminat experiența pe care o începusem împreună acum cincisprezece ani. Doctorii speră cu toate acestea într-o vindecare, dacă cel puțin de data asta va fi înconjurat de un devotament mai luminat.

În București a devenit din nou îngrozitor de cald și dacă privești pe fereastră vezi cum se zvîrcolește în zare un val de praf, un balaur de moloz incandescent. Plictiseala se complică la mine de cîteva zile cu o stare febrilă, care se intensifică pe la zece seara. Nopțile trecute am avut frisoane în regulă și temperatură ridicată. Se vede că este gripa, de care aud că și altă lume se plînge, sau poate o impaludare.

Iau deci chinină. De pe la cinci încolo, încep să curgă burlane și să țiuie greieri. E dezolant. Nu mai pot lucra nimic. Astăzi totuși, tocmai cînd urma să-ți primesc scrisoarea, am observat o ușoară relevare, cu mers nerăbdător prin casă, cu nervozitatea mîinilor, cu înmuguriri de idei. Ai văzut vreodată o cultură de microbi ? În respectiva bucată de gelatină se ivește deodată o constelație de puncte roșii, care tind să ia proporții. Așa și cu ideile ! E în procesul invenției o contagiune ascunsă, o infecție generalizată, un parazitism pe trupul materiei. Poate că sunt așa de dezgustat pentru că sufăr enorm în munca la care mă aplic acum. Și de data asta va trebui să mă reduc la o seacă lucrare didactică. Speram că am terminat definitiv cu școlăria, la doctorat. Dar nu, și acum e la fel ! Cît timp nu voi fi ajuns să lucrez numai pentru mine, iar nu și pentru alții, nu voi putea fi mulțumit. Căci este în mine o turbată nevoie de totalitate, un eroism exacerbat, un apetit tragic. Între acestea trebuie să fac lucruri impersonale, cuviincioase și mediocre pentru știința universitară. *La philosophie et la philosophie officielle !* Mizerie !

Iartă-mă că îți scriu lucruri de astea. Scrisoarea ta mi-a făcut bine pentru că respiră din ea o dispoziție armonioasă și aristocratică, pe care ar trebui să ți-o conservi

cu orice preț. Ce fire de om fericit ai tu! Sociabil, contemplativ, curios, deschis la lumea din afară, puțin senzual, imperceptibil egoist, ai toate însușirile pentru ca să-ți poți menține limitele, să te încînte mersul aparențelor și oamenii să nu te necăjească prea mult.

T.V.

59

Către Charles Maurras

Bucarest, le 22 Octobre 1921

Monsieur et cher Maître[1],

Je viens de traduire en roumain votre *l'Avenir de l'Intelligence* (l'étude qui se trouve au début du volume portant le même nom)[2] et comme je pensais de la faire imprimer, des amis, admirateurs de votre oeuvre, s'offrent de m'aider. Il paraîtra prochainement à Bucarest, sous les auspices de la Fondation culturelle „Le Prince Charles", une nouvelle collection littéraire, se proposant comme but de présenter au public roumain à côté de quelques oeuvres indigènes les principaux documents ayant rapport aux courants d'idées qui agitent notre époque. Les amis qui vont diriger la nouvelle collection estimant, comme moi, votre oeuvre d'un interêt général et extrêmement suggestif en ce qui concerne les processus qui ont engendré la physionomie de l'Europe actuelle, ils se sont chargés avec plaisir de faire place à ma traduction dans la nouvelle collection. Il ne s'agit maintenant que de vous prier de bien vouloir me donner la permission d'imprimer le traduction déjà faite.

Je dois ajouter, Monsieur et cher Maître, que je ne me fais aucunement l'illusion d'avoir donné en roumain tout l'éclat et la verve incomparable de votre style. Je crois pourtant ne l'avoir pas trop déformé ; j'ai tâché du moins de faire de mon mieux. J'ai été sensible à la finesse du trait et à la fluidité du rythme et je me suis efforcé d'en trouver l'équivalent roumain. Mes amis ont même la bonté de croire que je n'ai pas trop mal réussi.

Comme c'est la première traduction roumaine qu'on fait de vous, j'accompagnerai l'ouvrage d'une petite étude introductive expliquant l'ensemble de votre oeuvre et le rôle que vous tenez si glorieusement dans les lettres françaises. J'ai mis en outre au cours de la traduction quelques notes pour mieux faire comprendre les circonstances historiques auxquelles vous faites allusion.

La collection „Cartea Vremii" („Le Livre du Temps", car c'est ainsi qu'elle s'appellera) commence avec de modestes ressources et ce n'est que le but qu'elle se propose qui l'encourage dans ses entreprises. Aussi compte-t-elle sur votre sollicitude.

Osant espérer votre réponse, je suis, Monsieur et cher Maître, votre très humble admirateur et dévoué

Tudor Vianu
docteur ès lettres
Membre de la Société
des gens de lettres
roumains

București, 22 octombrie 1921

Domnule și iubite Maestre[1],

Am terminat de tradus în românește cartea dvs. ***Viitorul inteligenței*** (studiul care deschide lucrarea cu același titlu)[2] și, cum aș vrea s-o tipăresc, cîțiva prieteni, admiratori ai operei dvs., se oferă să mă ajute. În curînd, va apărea la București, sub auspiciile Fundației culturale „Principele Carol", o nouă colecție literară ce își propune să prezinte publicului român, alături de unele opere autohtone și principalele documente ale curentelor de idei care agită epoca noastră.

Deoarece prietenii care vor conduce noua colecție socotesc ca și mine opera dvs. de un interes general și foarte sugestiv în ce privește procesele care au zămislit fizionomia Europei actuale, ei au primit cu plăcere să găzduiască traducerea mea în noua colecție. Nu mai rămîne deci decît sa vă rog să binevoiți a-mi îngădui imprimarea traducerii pe care am isprăvit-o.

Trebuie să adaug, domnule și iubite Maestre, că nu-mi fac defel iluzia de a fi redat în românește întreaga strălucire și

verva incomparabilă a stilului dvs. Cred totuși că nu l-am deformat, încercînd să mă achit cît mai bine de obligațiile mele. Am fost sensibil la finețea tușei și la cursivitatea ritmului și m-am străduit să le găsesc echivalentul românesc. Prietenii mei au chiar bunătatea să creadă că am izbutit destul de bine.

Cum este prima traducere românească din opera dvs., voi însoți lucrarea cu un mic studiu introductiv, explicînd ansamblul operei dvs. și locul pe care îl ocupați, cu atîta relief, în cadrul literelor franceze. Am distribuit în cuprinsul traducerii unele note care să facă mai lesne de înțeles împrejurările istorice la care vă referiți.

Colecția „Cartea Vremii" (căci așa se va numi) începe cu resurse modeste și numai scopul pe care și-l propune îi însuflețește inițiativele. De aceea, ea se bizuie pe solicitudinea dvs.

Îndrăznind să sper în răspunsul dvs., rămîn, domnule și iubite Maestre, admiratorul dvs. umil și devotat

Tudor Vianu
doctor în litere,
membru al Societății Scriitorilor Români

60

Către Liviu Rebreanu

[București,] Luni, ora 3 d.a. [8 noiembrie 1924]

Dragă Maestre,

Am scris articolul făgăduit. O vorbă de-a d-tale, astăzi la ora 7¼, cînd voi trece pe la Capșa, mă va face să-l scot din geantă și să ți-l dau, deși asta ar fi oarecum contra sentimentului meu. Cred că am fixat în *Masca timpului* cîteva adevăruri esențiale menite să stîrnească discuții în jurul gazetei noastre.[1] Sunt însă nemulțumit de redacție ; cred că unele lucruri mai trebuie limpezite, poate cîteva adăugate. De ce să ne grăbim și, așteptînd o săptămînă, să nu avem lucrul împlinit și rotund pe care îl doresc ? Îmi permit această propunere pentru că știu că pînă marți tipograful poate să aștepte. Dar — precum am spus — cuvîntul d-tale va decide și astfel și mă va face să trec peste scriitoricească mea neliniște (d-ta desigur că o cunoști).

Cu dragoste și devotament,

T. Vianu

P.S. Am lăsat cronica cinematografică. Sîmbătă i-am dat lui Struțeanu contribuția mea pentru *Curier* și *Efemeride*. Le-ai primit ?

61

Către G. Ibrăileanu

București, 12 noiembrie 1924

Preaonorate domnule Ibrăileanu,

Am satisfacția să vă trimit un exemplar din lucrarea mea nemțească despre Schiller, care se tipărește, așadar, tîrziu și cu oarecari sacrificii.[1] Sunt încîntat să vă aduc acest omagiu pentru că, desigur fără s-o știți, aveți o anumită contribuție la lucrarea mea. În vremea cînd, aflîndu-mă în Germania, strîngeam numai fișe, fără să mă pot stabili la un subiect și complăcîndu-mă în definitiv în visarea și vagabondajul meu, am primit de la dvs. o scrisoare care a fost pentru mine hotărîtoare[2]. Găseam acolo încrederea și dovada unui interes pe care nu-l știam reciproc și care, deși stimulă în mine un devotament mai vechi, mă lăsă pe gînduri. Trebuia să răspund la întrebarea „ce am de gînd să fac ?" și pentru că la lucrul acesta nu mă gîndisem bine pînă atunci, trebuia să iau acum hotărîrea. Mi-aduc aminte că am dat ca sigură terminarea studiilor mele pînă într-un an și cuvîntul de care m-am legat atunci nu mi-a dat liniște pînă nu l-am tradus în fapt.

A trecut de la data trecerii doctoratului meu un alt an plin și sufletește nu mă simt mai eliberat. Primirea pe care mi-au făcut-o oamenii pe care îi regăseam n-a ex-

celat prin bunăvoință și chiar din partea acelora care mă întîmpinară mai favorabil am avut de înregistrat mai tîrziu numai deziluzii. Sunt uneori obosit de instabilitatea, de incoherența caracterelor cu care sunt adus să iau contact. Și pentru că în adevăr oboseala este sentimentul care pune mai ușor stăpînire pe mine, iată-mă uneori înclinat să renunț. Ar fi desigur o satisfacție pe care mă măgulesc să cred că adversarii mei n-o merită. Nu este vorba numaidecît de cariera sau, cum se spune cu oarecare trivialitate, de o „situație", pentru că în cursul experiențelor mele am constatat cu surpriză că nu sunt nici măcar un ambițios. Este vorba numai de acel cerc de emulație pe care nu reușesc nicidecum să-l găsesc aci. Și este vorba de singura situație la care cu modestie poate aspira un intelectual, aceea de a fi pus în condițiile lucrului care îi place și i se potrivește. Dar cum să ajung eu la toate acestea ? Cele patru zile pe săptămînă pe care mi le ocupă funcția mea de suplinitor de lb. germană la Liceul Lazăr, articolele pe care mi le cere disperata mea activitate de publicist [3] mă răpesc de la lucrurile mai însemnate pe care socotesc că le-aș putea face. Iată ! sunt mai multe săptămîni de cînd nu m-am mai putut ocupa deloc de lucrarea mea despre *Arta și filosofia culturii*, care așteaptă să fie numai revăzută și transcrisă. [4] Cu *Viața românească*, altă comedie ! Încercările mele de a scrie acolo unde mi-ar fi plăcut nu izbutesc decît în mici schițe fără însemnătate (așa și acum în urmă cu articolul pe care i l-am trimis astăzi lui Ralea [5]). Și doar nu-mi economisesc nici nopțile nici zilele de libertate care îmi mai rămîn !

Iată de ce, onorate domnule Ibrăileanu, mă adresez pentru întîia oară dvs. pentru a vă întreba dacă nu se poate aranja nimic pentru mine toamna aceasta, la Iași. Cuvintele pe care le-am schimbat cu dvs. astă-vară, conversațiile cu Ralea, cu d-l Marinescu, îmi dădeau bune speranțe și-mi deschideau perspectiva liniștei și sporului la muncă după care însetoșez. Știu că nu faceți parte dintre „epistolari" și n-aș vrea să exercit nici cea mai ușoară violență asupra preferințelor dvs. Îmi spun că se va găsi totuși mijlocul să mi se comunice dacă se va găsi vreodată în curs una din posibilitățile pe care dvs. și prietenii mei le întrevedeau.

Recitesc scrisoarea și întîmpin chiar eu rezistență să citesc litera mea măruntă : scuze.

Asigurîndu-vă încă o dată de afectuosul meu devotament, rămîn al dvs.,

T. Vianu

62

Către Alexandru T. Stamatiad

București, 18. III. 1925

Iubite nene Alexandre,

Îți mulțumesc pentru *Salonul literar* [1]. Mi-a plăcut : elegant tipărit, materie aleasă și peste tot, ca o atmosferă, ceva din rectitudinea d-tale de spirit. Îmi va face plăcere și onoare să colaborez. Te rog numai la o mică îngăduință de timp pînă ce mă voi libera de multele obligații care în prezent mă asaltează. Dar în curînd, în curînd, cred că voi putea răspunde la amabila d-tale invitație.

Te așteptăm de Paști la București. Pînă atunci te îmbrățișez și încă o dată : felicitări.

Al d-tale,

T. Vianu

63

Către Vasile Băncilă

[București, aprilie 1925]

Stimate domnule Băncilă [1],

Îți mulțumesc foarte mult pentru gîndul de a-mi trimete studiul d-tale despre predarea religiei și te rog să

mă scuzi că răspund cu oarecare întîrziere. Am cetit studiul d-tale cu un viu interes și bogăția argumentelor pe care le aduci, verva cu totul deosebită pe care o depui au cîștigat în mine un adept al punctului d-tale de vedere. Socotesc și eu acum că tot învățătorul trebuie însărcinat cu predarea religiei în școala primară și aceasta din motivul fundamental al unității de atmosferă etică și religioasă, realizabilă numai pe calea concentrării, cum și din celelalte numeroase motive pe care d-ta le deduci, cu un foarte delicat simț de observație, din starea de fapt. Acum că ai fixat principiul pentru școala primară cred că îl vei urmări și mai departe și că te vei întreba care ar putea fi modalitățile unei adînciri religioase și în cuprinsul celorlalte trepte de învățămînt. Chipul foarte sugestiv în care d-ta prezinți problema mă face să prevăd că ne vei arăta că dacă învățămîntul religios în școala primară nu-și poate propune decît începutul muncii de ridicare a micului primitiv la umanitate, rămîne în sarcina învățămîntului pe celelalte trepte să adîncească acest proces și că lucrul nu poate să izbutească decît pe calea unei concentrări idealiste.

Tot materiile umaniste, și tot profesorii de adevărată vocație pedagogică, recrutabili mai cu seamă printre aceia care predau aceste materii, vor fi cei mai buni factori de emulație religioasă, pentru că și eu socotesc că orice valoare spirituală trăită integral și gîndită pînă la capăt sfîrșește în ideea de Dumnezeu. Lucrul acesta îl simțim și îl aplicăm noi în mod instinctiv și poate tocmai aceasta deosebește metoda noastră de aceea a profesorilor ceva mai bătrîni. Tendința de a integra cît mai vast, pornind de la specialitate, cred că este caracteristica bunei metode de care avem nevoie. Unde d-ta mă pui în fața unei probleme dificile și unde nu te pot urma în întregime este cînd vorbești de circumstanțele adverse pe care înclinația religioasă le-ar întîmpina în lumea modernă. Am trăit cîtăva vreme în străinătate și atenția mea a fost mereu izbită de împrejurarea că condițiile proprii ale lumii de acolo nu numai că nu împiedicau avîntul religios, dar că, dimpotrivă, îl liberau și-l fortificau. Se pare că specialitatea științifică sau tehnică, interesînd numai o parte a complexiunii psihice, și nu cea mai mare, lasă deplină libertate celeilalte părți, de care atîrnă preocuparea religioasă și care este și cea mai mare și cea mai însemnată. Sau va fi poate numai o tendință de compensație aceea care îmbină atît de caracteristic împrejurări foarte moderne de viață cu o neobicinuită emulație a conștiinței religioase? Adevărul este că religia care rezultă are un caracter mai mult filosofic și general decît confesional și tradițional-național, cum pare a fi aceea la care te gîndești d-ta. Încît mi se pare de absolută nevoie să nu oprești cercetarea d-tale asupra acestei laturi a problemei pentru a decide în ce sens trebuie continuată educația religioasă și ce loc pot avea rezultatele ei în contextul fatal al societății prezente și mai ales viitoare. Personal mărturisesc că n-am reflectat îndeajuns asupra problemei pentru a mă putea pronunța. Religia a rămas pînă acum pentru mine numai obiectul unei stricte experiențe lăuntrice și încă și acolo ce spectacol dureros și dramatic ne oferă șirul intermitent al trăirii și această detestabilă neputință omenească de a stăpîni și menține sensurile superioare revelate în clipe răzlețe. De cîte ori n-am vrut să pedepsesc în mine animalul mărginit și greoi care este omul. Dar poate că și aici totul atîrnă de răbdare și exercițiu. [2]

Aștept cu mult interes continuarea cercetărilor d-tale și felicitîndu-te încă o dată în chip călduros, rămîn al d tale foarte devotat,

Tudor Vianu

64

Către Alexandru T. Stamatiad

[București, mai 1925]

Dragă nene Alexandre,

Am făcut ce am putut și tot am scris înainte de 1 iunie articolul pe care mi l-ai cerut. [1] Sunt cu toate aces-

tea foarte obosit și dornic de odihnă și singurătate. Școala mă mai ține la București pînă la 20—25 iunie, cînd sper să plec la Constanța. La București e actualmente foarte urît : căldură, praf și pestilență. Ziua nu se poate lucra și noaptea nu se poate dormi. Abia aștept să plec.

Te rog ca îndată ce articolul meu va fi cules și corectat, să-mi trimiți un *șpalt* pentru colecția mea de *coupure* (altfel ar trebui să jertfesc un exemplar sau chiar două).

Nu cred să vii la București în iunie și pentru că eu voi rămîne la Constanța pînă la 1 sept., nu cred să te pot vedea înainte de toamnă. Îți doresc vacanții bune, multă sănătate și noroc.

Al d-tale,

Tudor

65

Către Oscar Walter Cisek

FUNDAȚIA CULTURALĂ
PRINCIPELE CAROL

București, 1925
Str. Latină, 10

Dragă domnule Cisek,

Toată lumea Fundației se întreabă de d-ta și este alarmată. Ești cumva bolnav? Ești supărat? Directorul a vrut zilele astea să-ți vorbească și m-a însărcinat să te văd. N-am putut-o face, imobilizat cum sunt de necazurile pe care mi le cunoști. Îți scriu acum pentru a te ruga să ne dai vești despre d-ta. În speranța că ne vom revedea în curînd, rămîn al dumitale devotat prieten,

Vianu

66

Către Vasile Pârvan

București, 9 septembrie 1925

Onorate domnule Profesor,

Zilele trecute am fost anunțat de dl. Andrei Braniște că în urma intervenției dvs. manuscrisul pe care îl dădusem de mai multă vreme „Culturei naționale" a fost trimes la tipar și că în curînd volumul meu va apărea. [1] Pentru că în cele două rînduri din urmă, luîndu-mi permisiunea să vă vizitez, v-am găsit la masa de lucru, și cum n-aș vrea să vă turbur și a treia oară (deși rarele ocazii în care îmi este dat să vă văd sunt pentru mine și ocazii de deosebită reconfortare sufletească), mă adresez dvs. prin scris.

Vreau anume să vă mulțumesc pentru gestul de mare bunăvoință cu care m-ați onorat. Trăind mai mult retras și constatînd cu surpriză și melancolie începuturile acelui proces pe care l-ați descris odată și la capătul căruia se împlinește singurătatea fatală a omului [2] — cîtă mîngîiere, ce dulce încîntare îmi aduce semnul pe care mi-l dați! Abia mă trezesc din gîndurile cele bune și mă apasă cu sentimentul unei neprevăzute răspunderi ideea că bunăvoința dvs. vine să sprijine o lucrare atît de modestă ca aceea care va vedea, așadar, în curînd lumina tiparului. Îmi îngădui deci să vă rog să-mi acordați și de aci înainte încrederea dvs. și să așteptați de la mine și lucruri mai bune decît acelea pe care le-am putut da pînă acum.

Al dvs. foarte devotat,
Tudor Vianu

67

Către Alexandru T. Stamatiad

[București,] 23 nov. 1925

Dragă nene Alexandre,

Te rog să mă scuzi că-ți răspund cu întîrziere. Am tot așteptat crezînd că voi găsi momentul să aștern ceva

pentru S[alonul] l[iterar][1]. *În zadar*. Plec dimineața și mă întorc seara. În vremea din urmă timpul meu liber s-a împuținat încă din pricina unei slujbe pe care am luat-o la Fundația Principele Carol. Mă gîndesc că acum a trecut momentul oportun pentru nr. viitor al revistei.

Deși sunt mult ocupat, m-am angajat cu foiletonul literar la *Cuvîntul*. Încep de săptămîna viitoare. Astfel voi avea prilejul plăcut de a scrie și despre volumul d-tale : o voi face chiar în primele foiletoane. Nu crede că vechiul d-tale prieten te-a uitat. Nu, asta nu. Trebuie să te gîndești numai că la București trăim mai agitați. Pentru S[alonul] l[iterar], lasă-mă pentru un alt număr. Urmărește-mă în *Cuvîntul*[2]. Cred că de Crăciun te voi vedea. Îți doresc multe lucruri bune și te îmbrățișez.

Tudor

68

Către H. Blazian

București, 10 decembrie 1925

Dragă domnule Blazian,

Vino te rog cît mai curînd pe la mine. Cred că am găsit ceva pentru d-ta. E bine să nu pierdem timpul[1].

Salutări,

Vianu

69

Către Cornelia și Charles Beligrădeanu

[București,] 28 ianuarie 1926

Scumpii mei copilași,

Cîteva zile Tantzi[1] n-a avut liniște cu noi : atîtea detalii îi ceream despre voi și tot nu ni se părea de ajuns. Păcat că n-are mai multă nevoie (proprie) de povestit : suferam de o adevărată sete și foame. Mai mult ne-a vorbit fotografia unde sunteți cîteșipatru. V-am admirat eleganța, zîmbetul delicios, buna dispoziție. Fotografia mi-a amintit una asemănătoare, unde figuram și eu, de la Nordeney... Și iată, prin asociație de idei, că mă duc cu gîndul la unele împrejurări cînd am fost împreună și ce trist mi se pare acum că sunt singur, de atîta vreme despărțit de voi.

Astăzi primesc și c[artea] p[oștală] din Monaco. Judecînd după decor, lumină și costum cred că sunteți dimineața, înainte de masă. Îmi scrieți că e soare și cald. Aici e frig, înotăm prin noroaie sau alunecăm pe gheață (nu din sport !). Dar sunteți mai serioși. Ați stat tîrziu azi-noapte ? Tu, Nellico, ești mereu adorabilă. Tantzi ne spune că n-ai fost niciodată mai drăguță. Tu, Branganti-nule, ai luat un aer care îmi impune fără rezervă, ceva complicat și mare stil, un amestec făcut din lup de mare (apropierea Mediteranei ?), sportman (săracu' Botez), mare jucător (desigur Monaco !) și mare financiar (felicitări !). Dincolo, pe cartea poștală adresată avocatului Alecu, iar îmi zîmbiți, copilașii mei dragi. Da, da, așa vă vreau totdeauna. În definitiv, voi luați partea cea bună a vieții și bine faceți.

Despre mine ce să vă mai spui. Noutățile mele sunt totdeauna lucruri vechi. Vrînd să dau noutăți, risc să mă repet. Ca totdeauna, lucrez, public (acum în urmă două cărți), mă lupt cu micile mele crize, din care mă aranjez cum pot, și din cînd în cînd (ca totdeauna, v-am spus doar că n-am noutăți) un mic chef.

Noutăți urmează să ne dați voi. Și cît mai des. Haide, inițiativă ! ascuțiți-vă creioanele ! E ora mesei. Conu Alecu s-a înapoiat. Vrea să adauge și el cîteva cuvinte. Îi las deci locul. Vă sărută, cu nesfîrșit drag și dor

Tudor

Scumpilor ! Ce bine îmi pare cînd vă văd voioși și cu adorabilul vostru zîmbet în fotografiile pe care ni le trimiteți. Ce rău e, pe de altă parte, că nu sunt și eu cu voi dacă nu la Monte-Carlo cel puțin la București. Pot spune că de la plecarea voastră n-am mai tras un chef

entuziast. Numai voi știți să animați admirabila voastră tinerețe și sănătate. Ar trebui cel puțin să știu pe cînd putem spera să vă revedem. Tantzi și Lulu[2] sunt încîntați de sejour-ul lor la Nice și spun totdeauna că le-ați fost cei mai agreabili tovarăși.

Eu sunt ocupat mai toată ziua cu contencioasele mele și foarte des cu tribunalul. Sunt mulțumit că am aceste ocupații, deși nu sunt deloc încîntat că-mi rămîne prea puțin pentru mine.

În momentul cînd voi putea pleca la Paris o voi face în tot cazul, de-ar fi chiar să mă roage zece societăți să le protejez (!) cu serviciile mele avocățești.

Pe conștiinciosul militar care e Codin îl văd mult mai rar acum, cînd e ocupat toată ziua la cazarmă. Mărturisesc că-mi lipsește. De voi vorbim totdeauna cînd ne vedem și facem o adevărată întrecere în accente de dragoste.

Cu dor nemărginit,

vă îmbrățișez,

Alecu

70

Către Alexandru T. Stamatiad

[București, martie 1926]

Dragă nene Alexandre,

În zbuciumul vieții mele la București, cîte remușcări îmi produce, cît mă complică ideea că nu-ți pot fi mai de folos, că nu te pot servi precum aș dori. Iată totuși un articol, smuls serilor mele.[1] Altă dată, unul mai bun, unul mai consistent.

La *Cuvîntul*, după cum ai văzut, am încetat să mai fac „Cronica literară“ : îmi împovăra prea mult programul și așa destul de încărcat. Regret cum nu se poate mai mult că n-am apucat să scriu despre volumul d-tale de la Casa Șc[oalelor].[2] O voi face, însă, aiurea — și cît de curînd. Îmi spun chiar că poate pînă atunci voi avea volumul pe care îl anunți și atunci — lucru favorabil mie — scriind despre un lucru mai puțin cunoscut, celebru, discutat și supradiscutat, nu voi întîmpina riscul — ca acum, cînd ar trebui să vorbesc despre lucruri mult știute și iubite — ar trebui să repet și să mă repet chiar pe mine. Dar toate astea n-au a face. Te iubesc mult, în ciuda reprimandelor pe care — ingratule ! — mi le aplici sistematic și periodic.

Tudor

71

Către Cornelia Beligrădeanu

Buc., 1 aprilie 1926

Dragă Nellico,

Fetele ți-au făcut cunoscută diagnoza pe care medicii i-au pus-o lui tăicuțu[1] la Viena. Și acolo și aici, la înapoiere, i s-a recomandat operația și tăicuțu s-a pregătit sufletește pentru a se supune intervenției chirurgicale chiar în primele zile după Paști. Noi, deși suntem apăsați de un grozav și chinuitor sentiment de răspundere, îl sprijinim în această hotărîre, pentru că ni s-a explicat că, lăsînd boala în voia ei, catastrofa nu poate întîrzia (e teribil cuvîntul pe care trebuie să-l scriu), pe cînd operația poate să aducă o ameliorare simțitoare și o amînare a groaznicei fatalități. Ne-a fost dat să trăim aceste momente și suntem cu inimele sfîșiate. Trebuie însă să păstrăm tot calmul și chiar o mină surîzătoare, pentru că tăicuțu nu bănuiește nimic depre adevăratul caracter al boalei lui. Rămîne o consolare pentru el îngrijirea și afecțiunea cu care este înconjurat în tot timpul zilei și pînă seara tîrziu. Fetele sunt foarte drăguțe, au o mie de atenții pentru tăicuțu, căruia vezi că îi crește inima de bucurie — cît despre Viky, ea a fost în tot timpul voiajului de un devotament îngeresc. Sub influența bunei stări morale și desigur și a regimului care acum este mai supravegheat decît în trecut, tăicuțu suferă mai puțin, el

crede chiar că se îndreaptă către vindecare și socotește că operația i-ar aduce și sănătatea completă. Ce fericire ar fi dacă sentimentul lui ar fi just, iar nu cele ce știm noi de la doctori. Uneori sper într-o minune, îmi lucește raza de speranță cum că doctorii s-au înșelat și că răul lui este de o natură mai benignă. În defintiv, numai la operație se va vedea și se va ști totul.

Nellișor dragă, mă gîndesc în ce măsură te vor bulversa știrile rele pe care ți le dăm. Multă vreme n-am vrut să-ți scriem nimic. În cele din urmă ne-am spus însă că suntem datori să-ți facem și ție cunoscut ; altfel ai fi avut dreptul să ne faci aspre reproșuri. Te rog numai — din suflet te rog — ține-ți calmul, după cum ni-l ținem și noi. Gîndește-te apoi că tăicuțu este bine îngrijit, că în jurul lui este un zid de afecțiune și că din ce este omenește posibil nimic nu se va omite. Nu lăsa să transpire din scrisorile tale nimic din îngrijorarea ta. Stai apoi pe loc ; o înapoiere precipitată a ta în țară l-ar alarma și ar crea pentru dînsul o enigmă, o bănuială. Mai mult bine i-ar face veștile bune pe care i le-ai da despre voi. Noi toți aici îl ocrotim cu dragoste și dacă am vedea — Doamne ferește — că lucrurile empirează, te-am vesti din vreme. Deocamdată nimic nu pare că presează, iar cît despre sucesul operației avem mai mult asigurări liniștitoare. Aș fi profund dezolat — și la mîhnirea mea s-ar adăuga una nouă — dacă aș ști că rîndurile mele ți-au dat o stare de enervare intolerabilă. Nu pierdeți continuitatea cu planurile voastre : vă rog din suflet. Dacă va fi să fie precum ne-au spus doctorii, nu ne rămîne decît să primim cu resemnare urgia soartei. Doctorii e drept că nu ne dau multe speranțe, dar nici nu ne neliniștesc pentru viitorul cel mai apropiat. Gîndește-te apoi că starea lui morală e bună și că și fizicește suferă mai puțin ca înainte de a pleca la Viena. Poate că minunea în care sper se va transforma totuși în realitate !

Alecu nu e acum acasă, încît nu poate adăugi și el — după cum desigur ar fi vrut.

Îmbrățișează-l cu mult drag și dor pe Charles din parte-mi ; pe tine te sărută cu multă emoție și-ți dorește tot binele — după inima mea de frate,

Tudor

72

Către Alexandru T. Stamatiad

[București,] 26. I. 1927

Dragă nene Alexandre,

Adresa lui Crainic este în str. Polonă, 38. Poți să-i scrii însă și la Minister.

Cu d-l Marinescu am vorbit o dată în treacăt. Și voi reveni cînd îl voi găsi mai liber.

Te anunț că m-am retras de la *Gîndirea* pentru cauze despre care te voi întreține cînd ne vom vedea. Am scris însă nota despre *Sufletul lui Baudelaire,* și ea va apărea în numărul care se pregătește acum. [1]

Mă găsesc actualmente în examenul de docență : sunt deci foarte încordat și nerăbdător să văd mai ales recomandarea mea la conferință. Asta explică și graba cu care îți scriu și pentru care îți cer scuze.

Cînd ne mai vedem ? Îți doresc multe lucruri bune și te sărut pe amîndoi obrajii.

Tudor

73

Către G. Ibrăileanu

București, 14 mai 1927

Onorate domnule Ibrăileanu,

Vă mulțumesc cu multă recunoștință pentru *Scriitori români și străini* [1]. Am recitit cu vechea admirație toate studiile dvs., pe care, de altfel, le cunoșteam bine din *V[iața] r[omânească]*, unde le așteptăm totdeauna cu nerăbdare. Mă bucur că le văd acum adunate la un loc și că pot mai ușor să revin pe ele, cum mă simt destul de des îndemnat s-o fac. Din *Analiză și creație* n-am regăsit însă decît un fragment. Pe cînd oare retipărirea restului ?

Mă încerc de mai multă vreme să trimit ceva *V[ieții] r[omânești]*. Dar nu numai că scrisul merge destul de greu (încît, adeseori, întocmai ca poetul, mă trezesc amenințînd cu ruperea penei), dar și zecile de sarcini la care contimporanii te obligă, cînd mai bucuros ți-ai vedea de gîndurile tale mai apropiate, mă abat către țintele cele mai variate. Dacă n-aș ști la cîtă indulgență pot spera din partea dvs. ar trebui să mă rușinez rău.

Multă vreme îmi iau acum cursurile mele, pe care, în sfîrșit, după peripețiile despre care prietenul Ralea poate că v-a vorbit, le-am început și le continuu. Ele sunt și plăcerea mea mai de seamă. Cînd mă simt mai cotropit de îndoială sau de urît, o oră de curs, petrecută cu preocuparea de a fi limpede și util, îmi face bine, mă sporește.

De mult timp îmi tot propun să vin la Iași pentru a vă revedea. Povestesc deseori prietenilor vizita mea din 1919, care mi-a rămas ca o excelentă amintire. De atunci vreau neapărat s-o repet. Dar în cei opt ani (cîți s-au scurs), afară de excepția unei după-amiezi între două trenuri, n-am reușit decît să-mi transform dorința într-o veleitate. Totuși, cine știe ? poate mai tîrziu...

Mulțumindu-vă încă o dată pentru darul dvs., vă rog să primiți asigurarea sentimentelor mele foarte respectuoase și devotate,

T. Vianu

74

Către I. M. Rașcu

București, 17 mai 1927
Bd. Carol, 59

Dragă domnule Rașcu [1],

Îți mulțumesc mult prentru atenția și buna amintire cu care întovărășești placheta d-tale [2]. Am citit-o îndată și cu aceeași plăcere pe care am încercat-o cînd parcurgeam mai întîi bucățile d-tale în *Versuri și proză* și *Vieața nouă*. Dă-mi voie să-ți spun cît le admir pentru dulcele și intimul lor sentiment. Asta mă consolează de obscuritatea, de chinuitul suflet înghețat al cîtorva din cei care au venit după noi. Nu, n-aș putea să mă simt în nici un caz bătrîn, dar alba d-tale tipăritură mă duce cu gîndul la anii dinaintea războiului, cînd eu începusem să te număr printre maeștri și cînd eu însumi îmi căutam rost și limpezime la *Vieața nouă* a d-lui Densusianu. Aceea tovărășie a trebuit să se spulbere ! Regretăm totdeauna lucrurile care nu s-au petrecut, desfășurările pe care, pornind de la puncte de fapt, le prelungim în închipuire. Iată-mă dar aplecat visător pe volumul d-tale și imaginînd o mulțime de lucruri care, pentru că nu s-au întîmplat niciodată, le socotesc moarte. A, mizerabilă manie de visător și veleitar.

Cînd termini cu Parisul ? E probabil că la vară voi veni și eu pentru mai multe luni la Paris, dar atunci poate nu vei mai fi d-ta acolo. Doresc oricum să te revăd în curînd și să-ți strîng mîna cu prietenia și devotamentul pe care te rog să le crezi foarte sincere.

T. Vianu

75

Către Vasile Voiculescu

Paris, 29 iulie 1927

Dragă nene Doctore,

Iată-mă de-o săptămînă la Paris ! [1] Mă simt ca un stup în plină activitate. Mii de impresii mă iau în primire de cum ies dimineața în oraș și nu mă slăbesc pînă noaptea tîrziu. După ani de zile de lectură și morocănoase introspecții, iată, în sfîrșit, o epocă în care nu fac altceva decît să privesc, să ascult, să umblu. De cînd mă știu n-am avut atîtea *senzații* în intervale atît de restrînse. Și pentru toate astea am un mare apetit de om sănătos, o poftă colosală, o digestie fericită. Nu m-am simțit obosit decît în primele zile, după călătoria destul

de inconfortabilă și lungă prin Praga; pînă acum însă am avut timpul să mă odihnesc și să mă instalez într-un program just.

Iartă mă, iubite nene Doctore, că nu-ți pot povesti acum mai multe și mai cu de-amănuntul. Eu insumi nu mă pot bine înțelege deocamdată și suport cu inimă ușoară confuzia mea. Sunt sigur însă că înregistrez un material de primul ordin, pe care voi avea timpul să-l clasez mai tîrziu, în lungi convorbiri cu mine însumi și cu amicii, cu d-ta, marele și bunul meu prieten.

Îți scriu acum numai pentru a fixa momentul și pentru a te ruga — după cum mi-ai dat promisiunea — să intervii la Cîrlova, în chestia cunoscută (salariul pe august—septembrie).[2] Aici viața e ceva mai ieftină ca la București — (400 fr. camera lunar, 12—15 fr. un prînz) — numai că numărul tentațiilor și prilejurile de cheltuială sunt mai dese, așa că fondurile se duc cu repeziciune.

Vestea morții bietului rege m-a ajuns pe drum și m-a uimit peste poate. Lucrurile erau deci atît de înaintate! Și ce va urma acum?

A primit d-l Mugur[3], cartea poștală în care îi comunicam adresa mea? Te rog, nene Doctore, să nu mă uiți și dacă ai vreodată un moment liber, să azvîrli pe hîrtie două rînduri și pentru mine.

Îți strînge mîna cu putere și rămîne devotatul d-tale,

T. Vianu

Hôtel de Nevers, rue l'Abbé de l'Epée, 3,
Paris V^e

76

Către I. M. Rașcu

Sîmbătă
[Paris, sfîrșit de august 1927]

Iubite domnule Rașcu,

Sunt înapoiat de la mare, după ce mai înainte am stat cîtva timp în Paris, și aș dori neapărat să te văd. Dacă te găsești de-asemeni în Paris și ai un moment liber, comunică-mi, te rog, cum și unde ne-am putea întîlni. Eu locuiesc la Hôtel Nevers, rue l'Abée de l'Epée[1], și cum iau masa de prînz prin cartier, mă opresc totdeauna pe la cafeneaua Soufflet, între 2 și 2½ d.a. Aceasta ca indicație generală și dacă se întîmplă să te găsești prin partea locului, la aceleași ore.

Cum sunt însă mult mai liber ca d-ta, vin oricînd și oriunde vei stabili și cu bucuria de a te putea revedea.

T. Vianu

77

Către Prof. Hegler
Rectorul Universității din Tübingen

[Bukarest, April 1928]

Hochgeehrter Herr Rektor,

Ich gestatte mir meinen verbindlichsten Dank für den an mich gerichteten Brief[1], der in mir die dauernde Anerkennung, die ich der Universität zu Tübingen hege, wachrief, auszusprechen. Der von mir in Bukarest gehaltene Vortrag über die alma mater Tubingensis verfolgte den Zweck meine während eines zweijährigen Aufenthaltes in Tübingen gesammelten Eindrücke meinen Studenten sowie dem weiteren Publikum wiederzugeben; demselben verdanke ich jetzt den grossen Vorteil Ihrer sehr geschätzten Zeilen.

Ich nütze diese Gelegenheit aus, um meinen ehrerbietigsten Gefühle, die ich dem Rektor der Universität Tübingen, meinen ehemaligen Professoren und meinen Kollegen, unter denen ich sehr wertvolle Freundschaften gewann, aufbewahre, Ausdruck zu geben. — Spezielle Anerkennung meinem hochverehrten Professor, Herrn Dr. K. Groos, dessen Lehre und guter Rat mir immer

noch als guter und sicherer Wegweiser in meiner wissenschaftichen Laufbahn dienen.

In dieser aufrichtigen Gesinnung zeichne ich als

Ihr sehr ergebener

[Dr. Tudor Vianu]

[București, aprilie 1928]

Preaonorate domnule Rector,

Îmi îngădui să vă exprim mulțumirile mele foarte îndatorate pentru scrisoarea ce mi-ați adresat-o [1], care a redeșteptat în mine recunoștința statornică pe care o nutresc Universității din Tübingen. Conferința pe care am ținut-o la București despre alma mater Tubingensis a urmărit să împărtășească studenților mei, precum și publicului mai larg impresiile adunate de-a lungul unei șederi de doi ani la Tübingen; tot acesteia datorez acum și marele privilegiu al rîndurilor dvs.

Folosesc acest prilej pentru a da glas sentimentelor mele de venerație care mă leagă de Rectorul Universității din Tübingen, de foștii mei profesori precum și de colegii între care am cîștigat prețioase prietenii. Recunoștință specială port veneratului meu profesor, domnului Dr. K. Groos, ale cărui învățătură și sfat bun îmi slujesc încă drept călăuză sigură în cariera mea științifică.

Cu aceste gînduri sincere, semnez

al dvs. foarte devotat

[Dr. Tudor Vianu]

78

Către D. D. Roșca

București, 22 decembrie 1928

Iubite domnule Roșca,

Dă-mi voie mai întîi să te felicit călduros pentru susținerea tezei d-tale [1] și să-ți mulțumesc pentru darul ei

și pentru bunul gînd de prietenie cu care o însoțești. Așteptam cu oarecare nerăbdare să aflu că ai terminat treburile d-tale la Paris și că te înapoiezi în țară. Ai avut bunătatea ca d-ta însuți să-mi anunți deodată aceste două vești plăcute. Amicul Mișu Ralea, care ne-a împrietenit mai înainte de a ne cunoaște personal și cu mult peste măsura singurei noastre întîlniri acum doi ani la Paris, mi-a vorbit adeseori cu o frățească afecțiune și cu multă admirație despre camaradul său de studii. Am căutat, așadar, să te întîlnesc la Paris și acum doi ani, cînd însă nu te-am putut vedea decît în fugă, și astă-vară, cînd d-ta te găseai în provincie. Citeam în schimb articolele d-tale din *Viața românească* și mă gîndeam adeseori la colegul filosof și desigur la prietenul pe care îl voi cîștiga o dată cu întoarcerea d-tale în țară. Îți urez deci o bună venire și să te bucuri cît mai curînd de roadele unor osteneli pe care le știu cît au fost de îndelungi și merituoase.

Am răsfoit imediat lucrarea d-tale despre Taine. Voi începe fără întîrziere s-o citesc și în curînd cred că voi putea scrie ceva despre ea. Mă bucur mai ales să văd cum prezinți d-ta influențele hegeliene în estetica lui Taine, subiect care m-a interesat și pe mine și despre care adeseori am vorbit studenților mei, cărora le voi putea recomanda acum și o contribuție atît de adîncită ca a d-tale.

La București cînd te gîndești să vii? Cred că ar fi bine s-o pornești încoace îndată după vacanța Crăciunului. Ralea va fi la aceeași epocă în București și vom avea multe lucruri de vorbit împreună. Ai luat cunoștință despre vacanța catedrei de istoria filosofiei la Cernăuți?

Anunță-mă te rog ziua sosirii d-tale în București, sau dacă te hotărăști în grabă să vii, nu pregeta să treci pe la mine chiar din prima zi. Cu cele mai bune sentimente colegiale,

al d-tale,

T. Vianu

79

Către D. D. Roșca

[București,] 30 ianuarie 1929

Dragă prietene Roșca,

Am fost astăzi la Tr. Ionașcu[1], care mi-a dat următoarele lămuriri :

Teza de doctorat, împreună cu celelalte lucrări, trebuie să le trimiți membrilor comisiei examinatoare, îndată ce această comisie se va constitui.

Ține-te dar la curent, află cine vor fi profesorii care te vor examina și dăruiește-i apoi cu operele d-tale.

Dacă nu vei fi în București, la epoca aceea, sunt la dispoziția ta pentru orice informație și orice nevoie... și cu toată plăcerea.

De ieri s-a schimbat vremea : urlă vîntul și amenință zăpada. Poți deci să te feliciți că ai părăsit Bucureștiul în forma lui bună.

Mă duc să-l ascult astă-seară pe Mișu[2] disertînd despre sociologia popoarelor.

Cum îți treci vremea în munții tăi ?

Mai dă-mi vești din cînd în cînd.

Cu toată prietenia și multe gînduri bune,

Vianu

80

Către Victoria Budișteanu

[București,] 20 martie [1929] seara

Draga mea Viky[1],

Luni am fost la radiolog[2] și astăzi m-a vizitat Mante. Concluziile radiografiei sunt :

1) Nici o leziune pulmonară
2) bazele libere (adică așa cum trebuie)
3) mici umbre semiopace la vîrful plămînului stîng (urma congestiei)
4) hilurile (adică locurile în care bronchiile intră în plămîni) opacificate (acest lucru îl atribuie Mante măririi ganglionarilor de la aceste hiluri, din pricina unei oarecari stări limfatice).

Atît Amilcar Georgescu cît și Mante consideră rezultatele radiografiei mulțumitoare. Mante m-a mai ascultat astăzi, s-a declarat mulțumit de mersul lucrurilor și nu mi-a mai recomandat nici o medicație. După trei săptămîni urmează însă să mai fac o radiografie, pentru a mă convinge de progresul vindecărei vîrfului stîng (care însă nici acum nu e în stare îngrijorătoare, pentru că e vorba *numai* de *mici* umbre *semi*opace. Cît privește hilurile, opacifiarea lor mi se spune că e frecventă (și Tantzi o are), mai ales, după cît îmi spune Brașcu, la fumători. Dacă ai ocazie, întreabă și tu de semnificația acestui simptom pe vreunul din medicii din Paris, pe care îi cunoști.

În sfîrșit, draga mea Vikyșor, mă găsesc la sfîrșitul boalei și nu pot uita cît mi-ai fost de folositoare și ce drăguță ai fost cu mine. Săptămîna viitoare e probabil ca mă voi duce la Brașov, pentru a schimba aerul. Sper însă să fiu înapoiat chiar din prima zi de Paști și să te îmbrățișez. Te aștept cu dragoste multă și te sărut cu dor.

Tudor

N. B. A primit Alecuțu scrisoarea trimisă ieri ? Mante m-a întrebat de tine și de veștile tale.

81

Către Grigorescu

[București,] 23. IV. 1929

Dragă domnule Grigorescu[1],

Pentru că dorești d-ta și nu se poate altfel, voi vorbi luni despre *Un izvor nou al lui M. Eminescu*[2].

Dar cum mă tem de vreun accident în urma programului prea încărcat de luni (șubred încă, precum sunt), e mare nevoie să fiu suplinit luni dimineața, la Liceu. N-ar vrea d-l Amza să aibă marea amabilitate, pentru care i-aș rămîne recunoscător, și să intre în locul meu în clasele liceului Principele Carol, unde predau româna și filosofia ? Dacă d-l Amza consimte să-mi facă acest prețios serviciu, îl rog să treacă pe la mine duminică, la ora prînzului, pentru a lua ultima înțelegere. Dacă însă d-l Amza este împiedicat, îl rog să mă anunțe din vreme, pentru a mă adresa altcuiva.

Mulțumindu-ți pentru bunăvoința transmiterii acestei rugăminți, te salută cu devotate sentimente

T. Vianu

82

Către N. Bagdasar

Călimănești, 9 iulie [1929]
Hotelul Societății

Dragă prietene,

Primește multe și bune salutări din Călimănești, unde mă refac în calmul și cadrul simpatic al locului. Rămîn aici pînă pe la 21 c[urent], cînd voi trece în jud. Făgăraș. Pe la 10—15 august mă înapoiez în București. Ce vești noi, filosoficești sau altele ? Cînd părăsești Bucureștii și încotro ? Mi-ar face plăcere să primesc de la d-ta știri bune, precum doresc. Cu multă prietenie și afecțiune,

T. Vianu

83

Către Zoe și Alexandru Claudian

Drăguș, 25 iulie [1929]

Dragii mei Zoe și Alexandru,

Scrisoarea voastră m-a găsit într-adevăr aici, la Drăguș [1], unde mă găsesc de patru zile, venit de la Călimănești, unde am petrecut trei săptămîni bune, de calm și de odihnă. La sosirea mea aici nu l-am găsit pe domnul Gusti, care în aceeași zi plecase la București, dar el se va înapoia chiar azi. Sper să rămîn aici pînă la începutul săptămînii viitoare, cînd am de gînd să pornesc spre Brașov și de acolo spre mînăstirile moldovenești, unde e probabil că-l voi regăsi pe Ralea. Pe la 10 august, mă gîndesc să mă înapoiez la București, pentru că de atîta huzureală a început să mă cam mustre conștiința și mi-e grabă mare să mă aflu din nou printre cărțile și notițele mele, care trebuie să se mire și să se posomorească grozav în liniștea albăstruie a odăilor închise pe vară și pe care acum n-o mai tulbură nici pasul de pîslă al Madamei [2]. Înțelegeți că atunci mă voi repezi îndată, pentru a vă regăsi sub bolta voastră și pentru a vă îmbrățișa. Vom relua atunci și serile noastre de mare sfat la Roșianu, încît de pe acum i se poate comunica acestuia :

Să ne mîngîie Roșianu
Va veni el iarăși Vianu.

Am găsit aici toată lumea studențească cunoscută și drept să vă spun, mai ales la primele „conveniri", nu mi-a displăcut această atmosferă, în care se îmbină *teoria* și *junia*. Eu însumi sunt un student, ce este drept cu embonpoint și devenit oleacă mai morocănos, dar în definitiv știu să mă recunosc printre ai mei. Cum, pe de altă parte, stagiul meu este limitat, nu vreau să rețin decît trăsăturile mari și pe cele mai plăcute.

Se spune că anul acesta se lucrează mai bine, dar că satul e mai puțin interesant. Arta, despre care mă

ocup eu, prezintă puțină variație. Atracția mare o prezintă niște icoane pe sticlă, într-adevăr frumoase, de un primitivism mișcător și o tehnică foarte curioasă.

Se lucrează, dar, agale și este astfel timp și pentru preumblări sub clar de lună, printre lanuri și în perspectiva șirului de munți mari ai Făgărașului, care încep să se înalțe chiar de la opt kilometri de aici.

Toată lumea vorbește de voi, cu dragoste și bune amintiri din campania monografiată de acum un an. Îmi place mai cu seamă să mă întrețin despre voi, cu amicul Zamfirescu[3], băiat subțire și plin de bun-simț, în care aveți un devotat și un admirator.

Așadar, dragii mei, vă pregătiți să plecați la Iași. Zeii au vrut să schimbați Cișmigiul cu Copoul, Calea Moșilor cu Păcurarii, Bordeiul cu Perjoaia și pe sus pomenitul Roșianu cu Pavilionul. Fie ca trecerea sub noile constelații să vă aducă opere și pace sufletească.

Așteptînd cu mare bucurie să vă revăd, rămîn al vostru devotat prieten, cu vechea dragoste,

Tudor

81

Către Al. Claudian

Bucureşti, 26 oct. 1929

Dragă Alexandre,

Foarte necăjit am fost, aflînd că Zoe trebuie să stea cîteva zile ale săptămînii la Tg. Frumos.[1] Ce manopere va fi utilizat doamna din Huși cu soțul la Ungheni, pentru ca dreptatea voastră limpede să cadă așa de ușor victimă? Supărat va fi și Ralea, ba chiar cu drept cuvînt indignat, văzînd că intervenția lui a fost într-atît de nesocotită. El se va înapoia chiar zilele astea la București și voi căuta să-l văd îndată, pentru a-i vorbi de această chestie. Dacă vreo nouă posibilitate de detașare

se ivește, scrie-mi sau ține-l pe el direct în curent. Nedreptatea și rușinea asta trebuiesc reparate.

Îmi spui că astăzi vă mutați în Păcurari. Mă grăbesc deci să vă scriu, pentru a vă ura bună sosire în casă nouă, multă sănătate și bună dispoziție. Acum că vă știu instalați și cel puțin în parte ieșiți din provizoriu, îmi voi căuta și eu vreun drum pe la Iași. Grozav mi-e de dor de voi și mult îmi lipsiți. Aproape că nu mai am cu cine schimba un cuvînt mai din inimă și cu cine petrece o oră care să liniștească și să consoleze. Asta e grozav, mai ales cînd mă gîndesc că am totuși atîtea relații !

Am fost săptămîna trecută la Giurgiu și am citit acolo versuri, după cum ai ghicit. Era o zi frumoasă și caldă și am umblat toată ziua pe străzi, cu inima sărită din locul ei. Întîlneam oameni care în douăzeci de ani avuseseră timpul să albească și mă regăseam, cu emoție și efuzie, cu oameni cu care în trecut nu schimbasem nici o vorbă, ba chiar cu unii pe care nu-i cunoșteam decît din privirile glaciale și inamice pe care ni le trimiteam de departe. Eram împreună cu Crainic și Han, rechiziționat de noi, amicii lui, pentru a ne rezerva o camaraderie pe care credeam că n-o vom găsi acolo. Și Han continua să fie o rezervă bună, pentru că toată emoția mea o resimțeam ca aceea a unei zile de sărbătoare și excepție, în timp ce el continua să rămînă urechea de toate zilele, care primea confesiunea. Așa ne-am înapoiat la București pe la miezul nopții, onorați de automobilul ministerial pus la dispoziție și de grija de-a face societatea unor doamne subsecretare de stat, încredințate nouă ca o favoare insignă.

Mă întrebi ce mai e pe la I[nstitutul] S[ocial]. Zilele astea i s-a dat *Arhivei* un comitet redacțional, compus din mai multe persoane. Multe idei de... reorganizare. Vulcănescu a venit cu o listă de rubrice pentru recenzii, în care se distingea cu multă subtilitate între sociologie generală, teorie socială și sociologie ca ansamblu și cîte diviziuni și subdiviziuni relative la unități și la condiții și la atîtea rafinamente de metodă. Este inteligent băiatul ăsta ? Este el foarte șiret ? Am combătut cu oarecare vehemență toată *comèdia* (și poate chiar *comedia)*, și am produs o discuție destul de agitată și chiar

ceva mîhnire... lucru de care mi-a părut mie însumi rău mai apoi.

Altfel, ce să-ți spun ? Trăiesc cum știi. Cu mari precipitări, încărcat de lucru, evoluînd în ciclurile dispozițiilor mele. Rău îmi pare că nu-l mai văd deloc pe Ionel. Dacă s-a mutat în București comunică-mi te rog adresa lui și mă voi duce să-l vizitez. Îmbrățișîndu-te frățește pe tine și pe Zoe, aștept veștile voastre bune.

Tudor

85

Către Gh. D. Mugur

[București, octombrie 1929][1]

Domnule Director[2],

Luînd cunoștință că în tabloul salariilor care urmează să se achite foștilor funcționari ai Fundației Culturale Regele Mihai I, care în ultimele luni de funcționare n-au mai primit salariul, subsemnatul nu este trecut cu nici o sumă, am onoarea a vă comunica cele ce urmează și a vă face următoarele rugăminte :

Subsemnatul, fost redactor-conferențiar al Fundației, am lucrat în chip statornic și am rămas la dispoziția ei, de la data numirii mele pînă la 1 octombrie 1929, cînd s-a produs concedierea în bloc a tuturor funcționarilor ei.

Salariul meu lunar am încetat însă să-l mai primesc din iunie 1928, adică cu 15 (cincisprezece) luni înainte de a se fi produs concedierea întregului corp funcționăresc al Fundației, fără ca la acea dată să fi fost înștiințat în vreun fel oarecare că însărcinarea mea la Fundație a luat sfîrșit.

Cu uimire aflu, așadar, că amintitul tablou al salariilor în restanță nu cuprinde în dreptul numelui meu nici o sumă, motivîndu-se împrejurarea prin aceea că subsemnatul as fi încetat să mai fiu funcționar al Fundației, o dată cu ziua în care am încetat să mai primesc salariul.

Cum această considerație nu este motivată prin nici o comunicare, care mi-ar fi adus la cunoștință concedierea mea la acea dată și cum, în realitate, subsemnatul am continuat să mă socotesc la dispoziția Fundației și să prestez și mai departe serviciile care mi s-au cerut, am onoarea a vă ruga, domnule Director, să binevoiți a revedea tabloul întocmit și a dispune să fiu restituit în drepturile mele.

Adaug că în amintitul tablou subsemnatul este singura persoană dintre foștii funcționari ai Fundației căruia i s-a aplicat măsura unei concedieri retroactive, fixată la data în care salariul a încetat să i se mai achite. Pentru toți ceilalți colegi ai mei s-a admis principiul achitării, chiar atît de tardive, a salariilor rămase în restanță. Deoarece socotesc însă că situația mea nu diferă întru nimic de aceea a foștilor mei colegi, îmi permit a nădăjdui că veți binevoi a interveni să nu mi se aplice un regim diferit de acela care a fost găsit echitabil pentru toți foștii funcționari ai Fundației.

Primiți, vă rog, domnule Director, asigurarea deosebitei mele considerații.

T. Vianu

86

Către Liviu Rebreanu

[București, 8 ianuarie 1930, d.p.]

Iubite domnule Rebreanu,

Sunt foarte mîhnit că trebuie să-ți adresez rugămintea de a binevoi să scuzi imposibilitatea în care mă găsesc de a ține conferințele despre Molière. În ajunul vacanței, prietenul Ion Marin Sadoveanu m-a anunțat că ciclurile proiectate de Teatrul Național au devenit improbabile și, bazat pe acest prognostic, am întrebuințat în alte scopuri cele două săptămîni ale sărbătorilor de

Crăciun. Acum, după vacanță, mă văd angrenat într-o serie de alte obligații (publicarea studiului despre Eminescu [1] și a unui volum de estetică [2], cele două cursuri pe care le țin la Facultate [3] etc.), încît mi-a devenit cu neputință să țin conferințele despre Molière fără un serios prejudițiu pentru vreuna dintre aceste obligații. Cum doresc să rămîn conștiincios, m-am gîndit că e mai bine să renunț la treaba încă neîncepută, pentru a duce la bun rezultat pe cele în curs de execuție. Dar, pentru că n-aș vrea ca interesanta d-tale inițiativă să fie zdruncinată, îmi permit să adaug sugestia că d-na Alice Voinescu, care este o cunoscătoare adîncă a lui Moliére, m-ar putea înlocui cu cel mai mare succes.

Rugîndu-te să scuzi derogarea mea și să n-o atribui decît activității mele supraîncărcate, rămîn al d-tale devotat,

T. Vianu

87

Către Constantin Șerbănescu

MINISTERUL MUNCII, SĂNĂTĂȚII ȘI OCROTIRILOR SOCIALE
DIRECȚIUNEA EDUCAȚIEI POPORULUI [1]

[București,] 28 martie 1930

Dragă domnule Șerbănescu [2],

Vrei să ai marea amabilitate să completezi alăturatul chestionar, firește numai în legătură cu întrebările care crezi că comportă un răspuns și pe care le poți da?

Direcția noastră întreprinde acum o anchetă, cu scopul de a alcătui un fel de atlas cultural al țării și cum ea caută în fiecare oraș un corespondent binevoitor și conștiincios, m-am gîndit că pentru Giurgiu, d-ta ești unul excelent. Pentru osteneala ce-ți vei lua, primește deci mulțumirile Direcției și pe-ale mele.

Te-ai mai gîndit la planul unei activări a mișcării culturale în Giurgiu? Cred că ideea unei *universități populare* n-ar fi rea și dacă aș ști că un grup de intelectuali giurgiuveni (profesori, medici, avocați etc.) l-ar găsi la fel, atunci poate am încerca să ne întîlnim și să avizăm. Dar poate că voi avea plăcerea să te revăd la București și să mai discutăm asupra acestor lucruri.

Cu mulțumiri și salutări cordiale,

T. Vianu

88

Către Constantin Șerbănescu

[București,] 6 april 1930

Dragă domnule Șerbănescu,

Primește te rog multe mulțumiri pentru răspunsul d-tale la ancheta Direcției Educației Poporului. Răspunsul d-tale e foarte bine făcut și zilele acestea l-am înaintat Direcției, unde a fost găsit de asemeni. În referatul cu care l-am însoțit, am cerut un ajutor în bani sau cărți pentru biblioteca Ateneului (lucru pe care aș dori să-l comunici d-lui N. Bălănescu [1]), încît în scurt timp cred că această unică bibliotecă a orașului se va putea îmbogăți, într un chip care s-o facă mai profitabilă cititorilor săi.

Aș mai vrea însă să-ți comunic ceva în legătură cu o anumită însărcinare pe care ai putea-o primi de la Direcție. În acest scop ar trebui însă să te deplasezi odată pînă la București (de preferință într-o marți sau vineri după-amiază și anume în orele de după 4). Ne-am duce în acest caz la Direcție, unde ai afla unele lucruri care socotesc că te-ar putea interesa.

Cu prietenie și bune salutări,

T. Vianu

89

Către H. Blazian

[1930][1]

Dragă prietene Blazian,

Îți trimit un exemplar din noua mea lucrare, în amintirea unor zile de demult.

Alătur o notiță, pe care te rog s-o faci citită la Radio în două-trei rînduri.

Poate că poți să dai o însemnare și pentru *Adevărul*.

Cu multe mulțumiri și prietenești salutări,

T. Vianu

90

Către H. Blazian

[1930]

Dragă domnule Blazian.

Iată prefața făgăduită.[1] E scurtă, pentru a nu încărca broșura, și este scrisă numai în vederea ei, încît mi se pare că nu mai poate fi publicată și într-o revistă, așa cum vorbisem la început. Ți-aș fi foarte recunoscător dacă mi-ai trimite o corectură după acest manuscris, pe care aș parcurge-o repede și ți-aș înapoia-o chiar cu omul care mi-ar aduce-o.

Cu multe salutări și bună prietenie,

T. Vianu

91

Către H. Blazian

[București,] 27 april 1930

Dragă domnule Blazian,

Neputînd veni astăzi la Radio, din pricina împrejurării comunicate d-tale din vreme, îți trimit cartea mea *Fragmente moderne*, din care lectura bucății intitulate *Dispariția artei*[1] ar putea înlocui subiectul la ordinea zilei și ar completa minutele rezervate mie în program.

Mi-ar face plăcere să aflu că lectura ai făcut-o d-ta însuți : o voce bărbătească m-ar înlocui mai bine... dar aceasta, firește, în cazul că lucrul nu te deranjează.

Mulțumindu-ți cordial, îți string mîna cu prietenie,

T. Vianu

92

Către Lucian Blaga

București, 7 [mai 1930][1]

Iubite Blaga,

Îți mărturisesc că scrisoarea ta[2] m-a alarmat puțin. În singurătatea în care trăiești este firesc ca lucrurile pe care le scriem noi aceștia din vîltoare să-ți ajungă cu un ecou amplificat. Cum respect singurătatea și toate tainele tăcerii și intimității, am fost desigur alarmat gîndindu-mă că modestul meu articol de propagandă a putut să-ți dea impresia că ești rău înțeles de acela care de la primele tale cărți te urmărește cu iubire și admirație, de prietenul devotat pe care te rog să crezi că îl ai în mine.

Află însă, iubite Blaga, că paragraful articolului din *Pax*[3] care te privește nu-mi aparține. El este un adaos pe care l-a crezut necesar și pe care și l-a îngăduit N. Tolu, traducătorul lui în franțuzește. Pentru deplina ta edificare îți alăturez scrisoarea lui Tolu, pe care, printr-o potrivită împrejurare, am primit-o tocmai astăzi și pe care te rog să mi-o înapoiezi după ce vei fi citit-o.[4]. Es ist wirklich toll... (u).

Rămîne să-ți explic de ce articolul meu în forma lui originală nu te menționează. Vei fi observat că el nu se ocupă decît de acele ideologii care au un oarecare caracter practic și social și că, prin urmare, el putea face abstracție de filosofia ta mai contemplativă, pe care am avut, de altfel, ocazia s-o analizez în mai multe articole publicate în țară și în străinătate.

Nădăjduind că aceste lămuriri vor avea darul să-ți dovedească ce departe a fost de mine intenția de a te pune într-o lumină nepotrivită cu opera ta, primește salutările mele cordiale și foarte afectuoase.

T. Vianu

P.S. Îți trimit o dată cu aceasta un exemplar din studiul meu despre Eminescu. apărut zilele acestea.[5]

Explicația publică pe care mi-o ceri sunt gata s-o tipăresc, dacă o mai socotești necesară.[6]

93

Către Elena Vianu

[București, 20 iunie 1930][1]

Scumpa mea Lilica[2],

Stau acasă cu cărțile lui Berl pe masă, căutînd clipa de liniște imposibilă, pentru a așterne pe hîrtie conferința de astă-seară. Încercarea a rămas pînă acum zadarnică. Este ora 11 (ceasul al unsprezecelea !) și n-am reușit să mă pasionez încă pentru problemele relative la „moartea cugetării burgheze". Ceea ce îmi provoacă o mare grijă este programul tău, extrem de încărcat în aceste ultime zile și starea de oboseală și nervozitate în care te-am văzut aseară. Vreau deci să-ți fac o rugăminte și în acest scop grăbesc spre Filaret pe solul meu, onorabilul Ion. Te rog mult, mult de tot, Lilica mea dragă. să nu mai ieși în oraș astăzi după-amiază. Pînă duminica viitoare este mai mult de-o săptămînă și cursele care ar reclama prezența ta pot fi încă amînate cu cîteva zile. Crede-mă, este inutil să te surmenezi și să te extenuezi. Gîndindu-mă cît de ostenită te regăsesc seara, în puținele ceasuri cît putem sta împreună, încerc o mie de griji. Fă-mi deci această imensă plăcere și adoptă pentru astăzi programul unei după-amieze de vacanță, senină și înțeleaptă : odihnește-te bine, dormi puțin dacă lucrul e cu putință și stai apoi la aer răsfoind un volum. Nu uita nici gramofonul. Slezak în liedul lui Schubert este excelent, deși placa e cam veche.

Eu voi veni tîrziu. Conferința mea este anunțată la 8,40. Voi putea fi la voi abia după ora 9. Mult timp pînă atunci !. Dacă însă antipaticul Berl îmi va reda liniștea mai devreme, voi ieși în oraș și voi încerca să-ți telefonez. Fii bine dispusă și odihnită diseară. Mi-e grozav de dor de tine, draga mea fetiță, care te ostenești și-mi provoci mari griji.

Tudor

94

Către Victoria Budișteanu

[Sinaia, 17 august 1930, d. p.]

Dragă Viki[1]

Suntem cu toții la Sinaia : Tanți și Lulu[2], care vor rămîne aicea cîteva zile, și Alecu, care va rămîne aici pînă la plecarea noastră.

Suntem cu toții bine dispuși și perfect sănătoși și ne petrecem tot timpul împreună.

Noi vom pleca din Sinaia la 24 aug.[3] Ne oprim cîteva zile la Salzburg pentru a lua parte la spectacolele lui Reinhardt[4].

La Geneva vom fi la 30 sau 31 aug. și vom căuta vești de la tine la *poste-restante*.

Altă adresă nu știm deocamdată să-ți dăm; putem însă să-ți spunem că congresul va avea loc în sălile conservatorului de muzică și artă dramatică.

Îndată însă ce vom găsi scrisoarea la poste-restante îți vom scrie sau telegrafia adresa noastră la Geneva.

Nutrim speranța plăcută că poate ne vom revedea și vom petrece cîteva zile agreabile împreună.

Sperăm că te simți bine, că ești veselă și te amuzi.

Spunîndu-ți cu drag „à bientôt", te îmbrățișăm din toată inima

Lilica și *Tudor*

95

Către Gabriel Popescu [1]

[București, octombrie 1930]

Tudor Vianu, conferențiar universitar, vă roagă să-i faceți cinstea a asista la deschiderea cursului său de pedagogie și estetică la Școala de Arte frumoase din București, în str. Iulia Hasdeu, 11 bis, luni, 3 nov., ora 6 d.a.[2]

96

Către I. Brucăr

[București,] 18 septembrie 1930

Iubite domnule Brucăr [1],

Fii bun, te rog, și încredințează aducătorului acesteia lucrările lui Vaschide[2].

Îndată după utilizarea lor și ținerea conferinței proiectate la S[ocietatea] R[omână de] F[ilosofie][3] ți le voi înapoia, pentru a putea la rîndul d-tale să le înapoiezi Fundației.

Te rog a-mi trimite în același timp și însemnarea relativă la articolele pe care Vaschide le-a publicat în *Noua revistă română*.

Cu multe mulțumiri și dorința de a te revedea cît de curînd, primește, te rog, devotate și cordiale salutări de la

T. Vianu

97

Către I. N. Roman

București, 24 ianuarie 1931

Mult stimate domnule Roman [1],

N-am uitat făgăduința pe care v-o făceam în trecuta mea scrisoare, în legătură cu conferința pe care îmi făceați cinstea să mi-o cereți din partea comitetului pentru ridicarea unui monument Eminescu, la Constanța. Acum, ca și atunci, vă fac cunoscut că sunt la dispoziția dvs., pentru începutul lunii aprilie. Omisesem însă să vă întreb în scrisoarea mea trecută dacă subiectul conferinței urmează să fie în legătură cu Eminescu sau dacă poate fi ales și dintr-un alt domeniu. Rugîndu-vă să îmi precizați data din aprilie pe care o socotiți mai nimerită pentru venirea mea la Constanța, v-aș ruga să-mi răspundeți dacă am toată libertatea în ce privește alegerea temei asupra căreia ar urma să conferențiez.

Folosesc acum această ocazie, stimate d-le Roman, pentru a interveni cu o propunere pe care vă rog să o

aduceți la cunoștința Comitetului. Este vorba de sculptorul Han, care a executat o mulțime de lucrări pregătitoare pentru un monument Eminescu fără să izbutească a instala vreuna pînă acum. Cum desigur că, împreună cu Comitetul, dvs. reflectați la artistul care ar răspunde mai bine intențiilor dvs., îmi fac o plăcută datorie atrăgîndu-vă atenția asupra sculptorului Han. Socotesc că Han este astăzi cel mai de seamă sculptor al țării noastre și unul ale cărui concepții sunt mai adecvate stilului monumental. Monumentul este, de altfel, specialitatea sa și operele la a căror desăvîrșire el lucrează acum sunt monumentele lui N. Bălcescu, Al. Vlahuță, N. Filipescu.

Am arătat într-o broșură pe care am publicat-o de curînd și pe care v-o alăturez [2], rugîndu-vă să-mi faceți cinstea s-o primiți, cum întreaga sculptură a lui Han, prin tot felul inspirației sale, tinde către monumentalitate. În broșura mea, veți găsi reproducerea statuii *Luceafărului* (planșa XXIII), într-o fotografie de altfel puțin reușită, și bucata intitulată *Elegie* (planșa XVII), plănuită de sculptor a fi așezată pe un plan inferior al structurii unui monument al lui Eminescu. Aceste două bucăți, completate poate cu un medalion al poetului și grupate într-o ordine arhitectonică fastuoasă, ar întregi un monument demn de gloria aceluia a cărui amintire o venerăm. Constanța, care se fălește acum cu nobilul monument al lui Ovidiu, ar cîștiga astfel o nouă și impunătoare podoabă.

Dacă propunerea mea ar fi luată în considerare și acceptată de Comitet, ar mai prezenta avantajul că lucrările despre care vă vorbesc fiind gata, pretențiile materiale ale sculptorului bănuiesc că vor fi mai mici și instalarea monumentului s-ar putea accelera.

Luceafărul și *Elegia*, executate deocamdată în proporții mai mici, se găsesc în atelierul sculptorului din București (str. V. Alecsandri, 16), unde ele ar putea fi cercetate de dvs. Dacă prilejul unei deplasări la București nu se prezintă pentru moment, un domn din Comitet venind aci v-ar putea comunica impresiile sale.

Cu speranța că propunerea mea v-ar interesa și că monumentul lui Han va putea cîștiga pe lîngă admirația mea foarte călduroasă, simpatia dvs. și a Comitetului, vă asigură de sentimentele sale distinse și devotate

T. Vianu

98

Către I. N. Roman

[București,] 16 april 1931

Mult stimate domnule Roman,

Vă mulțumesc mult pentru cele două gazete, cuprinzînd recenzia conferinței mele [1], pe care ați avut amabilitatea de a mi le trimite. Recenzia ultimă e desigur cu mult mai bună decît cea din *Dobrogea jună* [2], în care recenzentul se dovedea a fi fost mai plăcut impresionat de paltonul meu, pe care avea chiar gentilețea să-l declare „impecabil“, decît de cuprinsul conferinței. Nu pot spune însă că acest compliment nu mi-a procurat nici o satisfacție... Recompensa deplasării mele la Constanța nu o așteptam însă atît de tîrziu, căci am avut-o pe loc, în marea plăcere de a fi făcut cunoștința dvs. și de a mă fi bucurat cîteva zile de buna dvs. tovărășie. Aceste impresii le-am schimbat de multe ori de-atunci cu soția mea, care îmi dă acum însărcinarea de a vă transmite salutările și bunele ei amintiri.

Am revăzut zilele acestea pe dl O. Han, care lucrează harnic la macheta sa, în speranța că în scurt timp să v-o poată face cunoscută. E posibil ca dl. Han să întreprindă în acest scop o nouă călătorie la Constanța, afară numai dacă între timp dvs. nu veți veni la București. Ar fi pentru mine o mare bucurie să vă pot revedea în curînd și să vă aud povestindu ne despre multe

lucruri pe care le cunoașteți și pe care știți să le spuneți cu atîta farmec,

Salutări devotate,

T. Vianu

99

Către Lucian Blaga

București, 11 septembrie 1931

Iubite Blaga,

Răspund cu oarecare întîrziere scrisorii tale [1], primită abia acum, după o lipsă mai îndelungată din București, in care timp am întreprins o neuitată călătorie în Italia.

Îți mulțumesc mult pentru bunele tale cuvinte în ce mă privește și în ce o privește pe Lilica. Iubite Blaga, ai dreptate.

Cît despre referatul pe care mi-l ceri, îți mărturisesc că sunt puțin încurcat. Mă provoci la un adevărat examen de conștiință, într-un moment în care, mai mult ca oricînd, mă simt la începutul lucrului meu. Grea întreprindere! Am încercat-o totuși în paginele pe care le alătur și pe care te rog să le întrebuințezi cum vei crede de cuviință. Expunerea mea este succintă, lasă la o parte detaliile și încearcă să pună în relief o anumită linie generală a modestei mele cercetări de pînă acum.

Cu multe mulțumiri pentru gîndul tău amical, primește, împreună cu doamna Blaga, cele mai bune salutări din partea soției mele și a mea.

Cu toată dragostea,

T. Vianu

Numărul din *Archiv für Geschichte der Philosophie* în care va apărea cronica ta te rog să mi-l trimiți și mie sau să-mi indici numărul și anul lui, pentru a-l putea comanda. [2]

100

Către Horia Petra-Petrescu

București, 17 noiembrie 1931

Mult stimate domnule Doctor,

Răspund scrisorii dvs. cu întîrzierea pe care o explică greutatea de a mă fi putut hotărî așa cum aș fi voit din capul locului. Cu multă plăcere aș fi venit la Sibiu pentru a conferenția, dacă o mulțime de considerații nu mi-ar fi arătat în cele din urmă că trebuie să mai amîn călătoria pe care mi-o propuneți. Ne găsim acum la începutul anului școlar și în fața unor lucrări care nu îmi dau răgazul unei deplasări de cîteva zile. Sper totuși că voi găsi timpul necesar mai tîrziu, cînd, împlinind unele din sarcinile, deocamdată numeroase, ale anului și poate în preajma unei vacanțe, cele cîteva zile de libertate care îmi lipsesc acum se vor oferi atunci cu mai multă generozitate. În primăvară, cum socoteam și cu prilejul scurtei întrevederi de la București, epoca ar fi desigur mai potrivită pentru a mă înfățișa publicului din Sibiu.

Mulțumindu-vă pentru amabilitatea și onoarea invitației dvs., și rugîndu-vă să arătați salutările mele d-lor Preda și Țeposu [1], vă rog să credeți, stimate domnule Doctor, în sentimentele mele foarte devotate.

T. Vianu

101

Către Aurel Voina

București, 24 ianuarie 1932

Stimate domnule Doctor [1]

Răspund cu plăcere întrebărilor dv., dar cu mica întîrziere pe care vă rog s-o scuzați și pe care o explică numeroasele mele însărcinări din ultima vreme.

Autorii despre care vorbiți dvs. au desigur o mare valoare și, printre ei, Hegel, marele filosof al cărui centenar a fost sărbătorit acum cîteva luni, și Fr. Th. Vischer sunt pentru disciplina noastră nume de primul ordin. Nu cred însă că din punctul dvs. de vedere ați putea găsi în operele lor — pe care le puteți consulta la Fundația Carol — mai mult decît cîteva citate ornante.

De-asemeni, nu socotesc că vă vor ajuta mult în cercetarea dvs. scrierile de fiziognomică ale lui Lavater și Carus, continuate azi cu atîta succes de Klages. În toate aceste lucrări chipul omenesc este studiat sub raportul expresivității lui, ceea ce înseamnă însă altceva decît studiul igienii și patologiei tegumentelor.

Cercetări de cadru pentru studiul dvs. socotesc că puteți găsi mai degrabă în categoria denumită în bibliografia germană cu titlul *Körperkultur*, cum sunt, de pildă, cărțile lui Winther, *Körperbildung als Kunst und Pflicht* (Delphin-Verlag, München) și Merzbach, *Das Schönheitsbuch* (Langenscheidt, Berlin) și cum vor mai fi și altele.

Cu distinse salutări,

T. Vianu

102

Către Octavian Goga

București, 30 martie 1932

Domnule Președinte,

În întrevederile pe care ați avut bunăvoința a mi le acorda, v-am făcut cunoscută dorința de a mă alătura acțiunii politice pe care o întreprindeți. Înrolat moralmente în rîndurile celor ce vă urmează, socotesc necesar actul de disciplină și solemnitate pe care-l execut astăzi.

Vin deci către dvs., domnule Președinte, de pe tărîmul acelora care, ținîndu-se departe de viața publică,

socoteau că evită numai neajunsurile politicianismului român. În ceasul marilor încercări pe care le trăim, se revelă însă multora dintre fiii țării adevărul că rezerva lor din trecut întemeia abuzurile conștiințelor care nu găseau atîtea scrupule.

Prin personalitatea dvs. ne-ați făcut să simțim apoi, domnule Președinte, că linia ideii se poate îmbina cu aceea a faptei. Ați mîntuit deci de o anumită împotrivire lăuntrică pe mulți din acei care credeau că devotamentul lor pentru cauza spiritului îi obligă la nepăsare față de interesul general. Forțele pe care le-ați descătușat doresc acum să se pună în serviciul binelui obștesc, cu dezinteresarea deprinsă în practica profesiunilor în care este știut că munca nu se prețuiește niciodată după răsplata ei. Soldat pornit din tabăra Adevărului, voi fi fericit, domnule Președinte, să contribui cu măsura mea modestă la însemnata lucrare pe care o întreprindeți, menită să dăruiască acestei țări societatea dreaptă, ordonată și ierarhizată a Rațiunei [1].

Tudor Vianu
Conferențiar universitar

103

Către N. Bagdasar

Sinaia, 13 august 1932

Iubite Bagdasar,

Am primit *Omagiul lui Motru* ieri, la înapoierea dintr-o călătorie de vreo zece zile pe care am întreprins-o prin Ardeal. Nimeni n-a știut să-mi spună cine mi l-a adus în lipsă și cu ce alte vești, încît pînă la urmă a trebuit să-l consider ca un „dar din cer“. Este în adevăr o frumoasă realizare! [1] D-ta, care ai tot meritul concepenii și întrupării lui, meriți toate felicitările. Primește-le foarte călduroase din parte-mi! Chiar azi voi începe să

citesc articolele la rînd. Deocamdată am răsfoit totalul și cred că e bine corectat. Mi-a părut rău numai că n-au toate articolele *argument analitic* și *bibliografie* la fine. Aceste ingrediente științifice și un index de nume proprii la urmă ar fi contribuit însă să accentueze mai mult caracterul sistematic al volumului și, prin urmare, să pună în relief mai adînc concepția d-tale. Știu însă pe de altă parte cîte greutăți ai avut și ce perseverență a trebuit să dovedești, pînă a face să scrie pe toți colaboratorii, necum să-i pui a face argumente analitice și bibliografii. Volumul rămîne deci fructul celei mai frumoase stăruințe și un document suprem al mișcării noastre filosofice, adusă să se exprime în întregimea ei prin d-ta. Încă o dată, felicitări !

Eu voi rămîne în Sinaia pînă către finele lui august. Mi-am adus aci un cufăr cu cărți și explorez zilnic fundurile lui... manie veche !

Știu că aveai de gînd să pleci pe undeva, odată liberat de povara „omagiului". Ai făcut-o ? Rîndurile mele te vor găsi în București ?

Cu speranța plăcută de a te regăsi în curînd, sănătos și dispus, te salută cu multă prietenie,

T. Vianu

104

Către Elena Vianu

[Turnu-Măgurele, 26 (?) septembrie 1932, d.p.]

Lilica mea dragă și frumoasă,

Este aproape ora 8 seara și abia acum am terminat zecile de formalități, de procese-verbale, de apeluri și cîte și mai cîte parascovenii cu care mă chinuiesc de azi-dimineață [1].

Am venit bine pînă la Costești, dar cu o întîrziere de o oră. De la Costești am călătorit însă într-un tren

cufundat în obscuritate și singur cuc, încît conductorul se uita la mine cu un aer care se mira de fantazia călătorului care voia să ajungă la Turnu-Măgurele. Ce să-ți spun de oraș și de hotel ! Timpul a stat pe loc de la generalul Kiseleff, care a tăiat străzile circulare ale orașului.

După trei ceasuri de somn, mi-am făcut apariție la liceu, tăind rîndurile compacte ale candidaților și am găsit Comisia... două doamne și patru domni, printre care un june simpatic, fost auditor al cursurilor mele. Între ceilalți, doi slavi și un macedonean, amic cu Craja, și Ciumetti și bun cunoscut al lui... Bagdasar. M-a amuzat această ubicuitate.

Ce faci tu, scumpa mea, la această oară ? Telefonul de la 1 d.a. m-a înviorat și mi-a alinat suspinul. Cum te vei fi simțit însă la 5 ? Ești tu destul de cuminte, de calmă, de încrezătoare, iubita și frumoasa mea ?

Am fost foarte fericit să pot aranja tezele astfel, încît să pot fi la București mîine, înainte de începerea serii. Va fi astfel mai puțin rău decît mă așteptam. Călătoresc de pe-acum cu mintea și iată-mă, sunt lîngă tine, te îmbrățișez, tu îmi surîzi și cele rele au trecut.

Am 116 candidați și cum nu știu dacă vor intra toți la oral, îmi va trebui mai mult de 5 zile pentru a termina acest stagiu dificil. Astăzi, scripticul va dura pînă la 9 seara. Mă voi duce apoi la masă, în cîrciuma cu ofițeri și burlaci unde am fost și la prînz... Dar ce va fi pe urmă ? Dacă nu voi putea dormi ? Nu-ți închipui că e ușor pentru mine.

Vreau, scumpa, scumpa mea, să te găsesc bine și voioasă și să fi trecut visul urît al ultimelor zile. Ai fost bolnavă, pasărea, floarea mea ! dar eu te rog acum să te îndrepți fără urmă de răul trecut și să revenim la vechea și nepătata noastră fericire.

Cine a mai venit astăzi să te vadă ? E probabil că eu voi sosi înaintea acestor rînduri, dar aceste minute cu tine au rostul lor. Să știi, nu e ușor fără tine. Te iubesc mult, mult.

Pe mîine,

Tudor

105

Către Elena Vianu

Turnu-Măgurele, 30 septembrie [1932]

Lilica mea dragă,

Îți scriu în grabă, între două serii, în timp ce capul îmi vuiește de cronicari și voievozi, de silogisme și încrîngături zoologice. Ce mizerie ! Am făcut călătoria ceva mai bine ca rîndul trecut, dar n-am mai regăsit grupul bizantin înainte de Pitești, deși coșurile cu fructe erau pe-acolo. Ce mai faci tu, scumpa și dulcea mea ? Ce mai face Nellica ? Mi-e grijă de voi și eu sunt țintuit aici, pe încă patru sau cinci zile ! Am 103 candidați, cenușii, după cum lucrurile se anunță. Comisia are oarecare tendință la retorică și prezența mea continuă e absolut necesară, pentru a o înfrînge. Ce bine mi-ar părea deseară, cînd voi telefona, să aflu că ai părăsit patul și că te pregătești să ieși în oraș. Am impresia că marele magistru te-a cam terorizat și e suspinul meu adînc că nu pot fi lîngă tine tocmai acum, pentru a-ți da curaj și încredere. Haide, iubita mea dulce, să uităm răul care-a fost, să ne eliberăm de el și să revenim la fericita noastră lipsă de griji, de altădată. Sunt obosit astăzi, după scurta noapte din urmă. Ceasurile trec cu greutate, așa cum încerc să le transform în pulbere de întrebări și răspunsuri. Ce-ar fi dacă asta ar dura o eternitate ! Îndepărtez însă visul urît, instalîndu-mă cu încăpățînare în momentul din urmă al încercării : revenit, lîngă tine, frumoasa mea pasăre. Mi-ai făgăduit să-mi scrii și tu (la Liceul de băieți) și îmi promit, pentru clipa primirii rîndurilor tale, singura bucurie a epocii de-aci. Ce face tata [1] ? N-aș vrea să-l obosească șederea lui la noi și știu că tu i-o vei face cît mai plăcută. Cine a mai venit să te vadă ? Pune te rog într-un plic două cărți de vizită pentru Marcel Romanescu (cu mențiunea necesară) și expediază-i-le la adresa lui din București ; dar fă-o neapărat, căci îl știu cam *corsat* și mi-ar părea rău să nu răspund prietenește amintirii lui. Dar fă-o neapărat, chiar astăzi. Mă tot întreb : fructă sau pasăre ! ? ! Ambele alternative au temeiurile lor serioase, drăguța mea. Peste cîteva ceasuri te chem la telefon. Draga mea...

Tudor

106

Către Elena Vianu

[Turnu-Măgurele,] 1 octombrie [1932]

Lilica mea dragă,

Te-am auzit foarte rău la telefon ieri. Am auzit numai fragmente din ce mi-ai spus despre tine și despre Nellica. Tu ești, așadar, prin casă, dar nu vei ieși decît o dată cu sosirea mea ? De ce ? Aș fi vrut să știu că te poți distra puțin și că s-a terminat o dată cu zilele tale de arest. Despre Nellica n-am aflat decît nu știu ce istorie cu niște... nervi, dar că, în defintiv, este ceva mai bine : asta m-a mai liniștit.

Pe-aici lucrurile merg destul de greu. Nu cred să pot termina înainte de miercuri. Sunt 108 candidați și noi nu putem face mai mult de 20—22 pe zi, deși intrăm în clasă la 8 dimineața și stăm pînă pe la 10 seara, cu două ore de întrerupere la prînz. Eu trebuie să stau absolut toată vremea în clasă, căci și de data asta comisia este destul de puțin fermă. Adaugă că toată vremea e o căldură sufocantă și gîndește-te dacă mă obosesc sau nu. Dar, în sfîrșit, vor trece și astea și cel mai tîrziu miercuri seara sau joi dimineața voi fi din nou un om liber.

Scumpa mea iubită, ce mai faci tu ? Cine vine să te vadă ? Lucrezi ceva ? Grozav de dor mi-este de tine și puțina mîngîiere pe care o am sunt cele cîteva cuvinte pe care le smulg telefonului și acest sfert de ceas zilnic, pe care îl consacru scrisorii. Am întrebat astăzi în două rînduri, la hotel, despre scrisoarea pe care mi-ai trimis-o,

dar pînă acum, nimic. Dacă îmi va sosi pînă deseară, voi petrece o noapte mai puțin tristă și mai puțin singură.

Cu Alecu s-a aranjat ceva? Aș vrea să am unele știri și despre el, căci poate aș mai scrie de-aici celor în drept. Întreabă-l deci la telefon și îndeamnă-l să-mi scrie, dacă este cazul — sau să-mi comunice cele ce-l interesează, prin tine, la telefon.

Număr zilele despărțirii noastre în fiecare moment: mai sunt cel mult patru. Iubita și frumoasa mea, te iubesc mult și te sărut de o mie de ori pe ochi și pe obrazul tău de floare.

Tudor

107

Către Elena Vianu

[Turnu-Măgurele,] 2 octombrie [1932]

Scumpa mea prințesă Gao,

Astăzi intrînd la prînz în camera mea, am remarcat îndată scrisoarea pe care o așteptam atîta. Mi-o adusese poșta în lipsă și stătea cuminte pe masă. Ce bucurie pe mine! Pot să spun că a fost singurul moment bun de cînd sunt pe-aici. Drăguța mea, acum văd mai bine cînd mă voi putea înapoia. Cred că miercuri la prînz voi putea termina examenul. Voi pleca deci — sper — chiar în cursul după-amiezii de miercuri și, dacă prefectul își va ține promisiunea, cu un automobil al prefecturii.

Nffffffff! N-a fost simplu și nici ușor.

Mai tîrziu mă voi duce să-ți telefonez de la poștă, căci din cancelaria liceului se aude destul de rău și mă necăjește grozav uruiala care îmi dispută puținele cuvinte pe care le pot auzi de la tine.

Ieri erai nervoasă și mi se pare că ai plîns, scumpa și frumoasa mea. Îți închipui cum am petrecut restul serii. Vreau să fii curajoasă, înțelegi tu? Am dormit rău și

azi sunt mai obosit decît de obicei. Cel puțin dacă examenul m-ar putea interesa, dar nu-ți poți închipui ce sunt seriile de toamnă.

Uitasem cu totul de procesul de la 1 octombrie. Bine că a avut Alecu grijă. Ce se va fi întîmplat? Întreabă-l neapărat, pentru a-mi putea comunica la telefon. De la Nelli ai mai avut știri?

Ascultă, drăguța mea Gao, cînd va veni ursul Kuf la București (trecînd prin codrul Vlăsiei) va avea multă grijă de tine, va căuta să te distreze și-ți va cumpăra lucruri frumoase. Dar pînă atunci ursul Kuf te roagă să fii cuminte și să nu plîngi niciodată (căci pe el îl doare cumplit lucrul ăsta).

De-astăzi am început în mod regulat seriile de cite șase (și ieri am făcut două), dar nu-ți închipui ce extenuante sunt cele trei ceasuri în căldura și exalațiile sălii. Lucrăm 12 ceasuri încheiate pe zi (ba chiar ceva mai mult). *Asta* n-ar putea dura mult: m-aș îmbolnăvi rău.

Mă întreb dacă o să-mi mai scrii? Ce fericit m-ai face, iubita mea Frumi. Haide dă-mi vești bune despre tine deseară și nu mai plînge. Te iubesc mult,

Kuf

108

Către Erich Weil

[Bukarest, Dezember 1932]

Sehr geehrter Herr Doktor[1],

Mit Bezugnahme auf Ihrem liebenswürdigen Briefe[2], erkläre ich mich gerne bereit für die Zeitschrift für Aesthetik einen Bericht über die aesthetische und kunstwissenschaftliche Arbeit in Rumänien zu schreiben. Selbstverständlich nehme ich alle Ihre Bedingungen an. Das Manuskript könnte ich am 20. Februar übersenden. Es würde mich interessieren, ob in diesem Falle noch möglich wäre, dass in dem 2. Heft des nächsten Jahr-

ganges erschiene und ob der Verleger mir 30 Stück Sonderdrücke überlassen würde.

In der Hoffnung Sie baldigst lesen zu dürfen und mit der Bitte meine besten Grüsse Herrn Professor Dr. Dessoir zu übermitteln, bin ich mit vorzüglicher Hochachtung

Ihr sehr ergebener

Dr. Tudor Vianu[3]

[București, decembrie 1932]

Stimate domnule Doctor[1],

Referitor la amabila dv. scrisoare[2], mă declar bucuros să scriu un raport asupra cercetărilor de estetică și de știința artei din România pentru *Revista de estetică*. Bineînțeles, accept toate condițiile dv. Aș putea expedia manuscrisul pe data de 20 februarie. M-ar interesa dacă în acest caz raportul ar mai putea să apară în al doilea număr din cursul anului viitor și dacă editorul mi-ar putea ceda 30 de extrase.

În speranța de a putea să vă citesc cît de repede și cu rugămintea de a transmite cele mai bune salutări domnului profesor dr. Dessoir, sînt al dv. devotat,

cu deosebită considerație,

Dr. Tudor Vianu[3]

109

Către Tracy B. Kittredge,
membru al Fundației Rockefeller

[Bucarest, Avril 1933]

Monsieur,

J'ai reçu votre lettre concernant M. Golopenția au retour d'un voyage que j'ai fait à l'étranger[1]. Aussi je vous demande mes excuses pour le retard de ma réponse.

M. Anton Golopenția est en effet un de mes anciens étudiants à l'Université de Bucarest. Il a suivi mes cours d'esthétique et de philosophie de la culture pendant quelques années et a travaillé dans mon séminaire. Comme je le distinguais par son application et son sérieux, je me suis particulièrement intéressé à lui et j'ai guide ses lectures, surtout pendant ses premières années d'études. Ayant eu un commerce scientifique assez étendu avec lui, je vois en M. Golopenția un des éléments les plus doués parmi les plus récents absolvents de notre Faculté, capable de bien informer un sujet scientifique et de le développer dans un esprit original. C'est d'après ces indications que j'ai eu l'occasion de le recommander auprès de M. le Professeur D. Gusti, qui en fit de lui un de ses meilleurs élèves et collaborateurs, au cours de ses recherches de monographie sociale. C'est à la suite de ces recherches que M. Golopenția a rédigé son étude sur le *Processus d'urbanisation du village de Cornova*, paru récemment dans la revue du Professeur Gusti *(Arhiva pentru știința și reforma socială*, X. 1—4, pg. 544—572), une contribution qui prouve, autant que la richesse de ses connaissances, la sûreté et la précision de sa méthode sociologique.

Un séjour d'études en Allemagne serait bien venu pour M. Golopenția, par le fait que bien introduit déjà dans la littérature sociologique allemande, il en pourrait épuiser le détail et mener des études d'approfondissement. Muni de la nouvelle expérience scientifique qu'il pourra amasser dans les universités et les instituts de l'Allemagne, il est à espérer que M. Golopenția rendra des services appréciables à notre jeune sociologie nationale. Cette espérance est d'autant plus probable que les recherches de monographie sociale dans le domaine desquelles M. Golopenția s'est déjà manifesté ont acquis une base matérielle d'existence, depuis qu'elles ont été annexées par la section sociologique de l'Institut social roumain. Dans le cadre de l'Institut et par une situation dans l'enseignement ou il trouvera sa place, il est très probable que M. Golopenția pourra continuer à travailler scientifiquement.

Comme ancien professeur de M. Golopenția je me fais donc un devoir de la recommander chaleureusement

à votre attention, sûr que vous trouverez en lui, autant qu'un esprit mûr pour la recherche scientifique, un homme d'un caractère sociable et dévoué.

En vous confiant mon opinion sur votre candidat, je vous prie, Monsieur, de bien vouloir agréer l'expression de mes sentiments distingués.

Dr. Tudor Vianu

[București, aprilie 1933]

Domnule,

Am primit scrisoarea dvs. referitoare la dl. Golopenția la întoarcerea dintr-o călătorie în străinătate[1]. Vă cer, așadar, iertare pentru întîrzierea răspunsului meu.

D-l Anton Golopenția a fost într-adevăr unul dintre studenții mei la Universitatea din București. A urmat cursurile mele de estetică și de filosofia culturii vreme de cîțiva ani și a lucrat în cadrul seminarului meu. Deoarece l-am remarcat pentru aplicația și seriozitatea sa, i-am acordat o atenție specială și i-am îndrumat lecturile, mai ales în primii săi ani de studii. Fiindcă am avut legături științifice îndeajuns de vaste cu dumnealui, vă pot spune că văd în dl. Golopenția pe unul din elementele cele mai talentate printre absolvenții cei mai recenți ai Facultății noastre, capabil de a structura bine un subiect științific și de a-l dezvolta într-un spirit original. În urma acestor impresii, l-am recomandat d-lui profesor D. Gusti, care a făcut din el unul dintre cei mai buni elevi și colaboratori ai săi, în cursul cercetărilor de monografie socială. La capătul acestor cercetări, d-l Golopenția a redactat studiul său despre *Aspecte ale orășenizării satului Cornova*, apărut de curînd în revista profesorului Gusti (*Arhiva pentru știința și reforma socială, X*, 1—4, pag. 544—572), o contribuție care dovedește atît bogăția cunoștințelor sale cît și siguranța și precizia metodei sale sociologice.

Un stagiu de studii în Germania ar fi bine venit pentru dl. Golopenția, prin faptul că, inițiat deja în literatura sociologică germană, ar putea-o cunoaște în detaliu și în profunzime. Înarmat cu noua experiență științifică pe care o va putea strînge în universitățile și în institutele germane, este de nădăjduit că dl. Golopentia va aduce servicii apreciabile tinerei noastre sociologii naționale. Această nădejde este cu atît mai îndreptățită cu cît cercetările de monografie socială în domeniul cărora dl. Golopenția s-a manifestat deja au căpătat o bază materială de existență, de cînd au fost anexate de secția sociologică a Institutului social român. În cadrul Institutului și printr-o poziție în învățămînt, unde își va găsi locul, este foarte probabil ca dl. Golopenția să-și poată continua munca științifică.

În calitate de fost profesor al d-lui Golopenția, îmi fac, așadar, o datorie de a-l recomanda cu căldură atenției dvs., încredințat că veți găsi în dumnealui nu numai un spirit format pentru cercetarea științifică, ci și un om cu un caracter sociabil și devotat.

Împărtășindu-vă părerea mea despre candidatul dvs., vă rog, domnule, să binevoiți a primi expresia sentimentelor mele distinse.

Dr. Tudor Vianu

110

Către Victor Iancu

[București,] 17 mai 1933

Scumpe domnule Iancu[1],

Am primit scrisoarea d-tale[2] și am citit o cu plăcere care ar fi fost deplină dacă, pe lîngă bunele știri pe care mi le dai despre înaintarea lucrului d-tale, n-aș fi aflat ceva și despre greutățile pe care le întîmpini din pricina nenorocitelor stări din Germania. Mi-a părut bine că ai continuat a lucra „problema formei“ și că astfel discuțiile noastre de altădată, din Seminarul de estetică, au găsit prin d-ta o continuare. Știind cît de sîrguitor și sistematic muncești, sunt sigur că trebuie să fi ajuns la rezultate interesante.

Ar fi însă păcat dacă după trei ani de petrecere în universitățile germane n-ai putea promova acolo. De

aceea sfatul meu este să depui toate silințele pentru a termina la München lucrul început. Firește, dacă lucrul se va dovedi imposibil, vei reveni în București, unde nu încape îndoială că semestrele d-tale germane vor fi echivalate și unde sper că lucrarea d-tale se va bucura de o bună primire. De altfel, un doctorat conștiincios, la München sau București, are aceeași însemnătate în prețuirea academică. Ar fi însă păcat să revii, nu după libera d-tale hotărîre, ci prin presiunea unor evenimente atît de stranii și cu sentimentul că a trebuit să renunți la unele din punctele programului pentru care ai lucrat cu atîta hărnicie.

În speranța plăcută de a avea vești bune despre d-ta și cu multă urări de succes, îți strînge prietenește mîna

T. Vianu

111

Către Ruxandra Urechia

[București, decembrie 1933]

Stimată domnișoară Urechia [1],

Mi-a făcut multă plăcere primirea urărilor d-tale, venite dintr-o depărtare care face cu atît mai prețioasă buna amintire pe care mi-am luat voia s-o recunosc în ele.

Mulțumindu-ți din inimă și pentru unele și pentru cealaltă, te rog, la rîndu-mi, să crezi în sinceritatea dorinței mele de a vedea realizate toate gîndurile d-tale și în satisfacția cu care voi privi totdeauna împlinirea lor. Constatasem desigur absența d-tale în acest an de la facultate cu părerea de rău de a fi lipsit de contribuția atît de prețioasă pe care o dădeai seminarului meu. O știre sumară, comunicată odată de d-l Edgar Papu, mă informase de călătoria d-tale în Italia, fără însă să pot afla mai mult despre țintele și durata ei. Îmi spuneam

însă că o zăbovire printre oamenii și în locurile al căror preț îmi este și mie atît de scump, nu poate fi decît binefăcător aceluia care, ca d-ta, are atîtea mijloace să se folosească de ele. Cu această siguranță și cu dorința foarte vie de a primi bunele d-tale vești de sănătate și spor la lucru, te rog să primești devotatele mele salutări,

T. Vianu [2]

112

Către Eugeniu Sperantia

București, 15 martie 1934

Scumpe domnule Sperantia [1].

Primesc *„Papillons" de Schumann* [2], noua d-tale lucrare puțină vreme după ce avusesem gîndul să-ți scriu, dintr-un impuls prea liric pentru a mă mai fi împotrivit lui. În ultimele zile ale iernii, într o oră de oboseală și descurajare, am scos din rafturile mele *Pașii umbrelor și ai veciei.* Am recitit atunci cu o nespusă încîntare hexametrii d-tale și nobila lor îmbinare de cugetare și emoție îmi sugera ideea de a-ți mulțumi cu recunoștință. N-am făcut-o atunci, dar iată că prilejul n-a fost cu totul pierdut! Ce rău îmi pare că multele sarcini pe care mi le-am asumat în ultimii ani m-au împiedicat să scriu atîtea lucruri cîte gîndesc cu iubire curată despre d-ta. Am conceput pentru mine un drum lung. Temele mele se găsesc cu totul la începutul lor. Chiar acum încerc să „dovedesc" sarcinile redactării unui curs de estetică în care trebuie să-și găsească locul lor organic sute de fapte, de referințe, de reflecții personale. Voi izbuti? Ce chip va lua încercarea mea terminată, dacă o voi termina? Cu aceste preocupări am citit *„Papillons" de Schumann* și nu pot să-ți spun cît de mult mi-a plăcut libertatea, aș îndrăzni să spun: grația cu care se ordonează la d-ta materia unei cercetări serioase. Mi s-a

părut că d-ta realizezi nespus mai ușor și mai fericit ceea ce eu încerc să fac acum sub ferula unei discipline penibile. Aș vrea să adaug și cît mi-e de drag tipul omenesc pe care *„Papillons"* *de Schumann* îl manifestă.

Acel amestec de emoție, de profunzime, de sensibilitate ferventă și castă eu l-am descoperit la prima mea atingere cu romantismul german și am căutat să-l regăsesc întrupat, în acele mici orașe universitare din sudul Germaniei, unde mi-a fost drag să trăiesc. Ce vîrtej nebun ! Ce a devenit acum Germania ! Nu pot spune că mă așteptam deloc ca sacrul spirit romantic, al lui Fr. Schlegel, al lui Schelling, al tînărului Nietzsche, să-mi adie dinspre „granița de vest". Încă o dată : mulțumiri și, dacă dai voie fratelui d-tale mai mic : felicitări.

Cu toată dragostea și cu tot respectul,

T. Vianu

P.S. Îmi permit să adaug o lucrare antologică pe care am scos-o în ultimele luni pentru folosința studenților mei [3]. Poate că te va interesa s-o răsfoiești într-un moment liber.

T.V.

113

Către Elena Vianu

[Deva,] Vineri, 29 [iunie 1934]

Iubita mea Mimică,

Am ajuns astă-noapte foarte obosit la Deva ; dar la 8 dim. reîmbrăcam funcțiunile mele prezidențiale. [1] Rezultatul scrisului destul de alarmant : 25 respinși din 98. Pe cei 73 care ne rămîn sper să-i examinăm pînă marți, deși examenul se mișcă greoi. Oralul l-am început azi la ora 4 d.a. și mă găsesc acum în cursul lui. Nu știu pînă acum care va fi capacitatea noastră într-o zi. Marți reprezintă însă în tot cazul un termen ultim.

Scrie-mi repede ce face iubitul nostru Tălpiță, micul nostru zeu solar. [2] Observi semnele bune ale aerului tare și proaspăt ? A plouat azi pe-aci și îmi spun că dacă nici la Sinaia nu se va fi îndreptat timpul, statul forțat în casă trebuie să te necăjească. Vezi de ieși la plimbare cînd e vremea bună și amuză-te cît mai bine.

La plecare, mi-am adus aminte în gară că te-am lăsat fără bani. Mare zăpăcit mai sunt. Împrumută-te după trebuință la mama și la înapoierea mea, restituim.

Scriu din odaia mea, cu vederea pe un mic parter de flori. Dar trebuie acum să reintru. Sărut pe toți ai noștri și pe scumpul nostru băiețel, pe tălpița lui de zefir.

Mi-ești dragă și te îmbrățișez cu mare dor,

Tudor

114

Către Elena Vianu

[Deva,] Sîmbătă [30 iunie 1934]

Iubita mea Mimică,

N-am găsit azi nici un moment să aștern cîteva rînduri pentru tine. Abia acum, la 11 seara, m-am potolit puțin și iată-mă în fața hîrtiei. Și astăzi am fost foarte obosit și, pe deasupra, regimul de-aici a sfîrșit prin a mă da gata. Atîtea prînzuri și cine la masa lui Timur-Lenk m-au smintit cu totul. Chiar de astă-seară m-am înapoiat însă la regimul păstorilor și n-am de gînd să-l mai părăsesc cît voi mai sta pe-aci. Treaba a mers însă bine, încît sper acum să termin pînă luni, chiar dacă ar fi să lucrez pînă la 1 noaptea, adică puțin înainte de plecarea trenului.

Ai primit scrisoarea mea de ieri ? Am încredințat-o cuiva din cancelaria de-aci, care sper că n-a uitat-o prin buzunarele lui. Ce face scumpul nostru băiețel, frumosul

și minunatul nostru? Tare mi-e dor de zîmbetul lui, dar și de-al tău, florile mele curate.

A plouat aci toată vremea, și dacă la Sinaia va fi fost la fel, desigur că nu v-ați putut mișca din casă. În cazul acesta, adu în timpul zilei pe frumosul și iubitul nostru în camera noastră, unde este mai multă lumină. La el este cam întuneric în timpul zilei, încît nu e deloc bine să stea acolo vreme îndelungată. Supraveghează de asemeni să i se deschidă geamul destul de des și destul de mult, dar vezi să nu răcească. Voi scrie, poate de-aci, lui Rosetti și Donescu să-mi trimeată corecturile [1] la Sinaia, căci n aș mai vrea să mă mișc de lîngă voi. Numai ședințele comitetului cu Sadoveanu să nu ne turbure. În tot cazul, drumul la București aș vrea să-l fac cît mai tîrziu. Am și eu nevoie de puțină liniște. Resimt grozav lucrul acesta. Tu mi-ai scris ceva, iubita mea Mimică? Aștept să văd dacă poșta îmi va aduce mîine ceva. Sărut pe logofătul Tălpiță, mai mult decît îndrăznesc eu, pe căpșorul lui de piersică pufoasă, și pe tine mult, iubita mea,

Tudor

115

Către Alexandru Rosetti

Sinaia, 4 iulie 1934

Stimate domnule Sandu,

Mă găsesc la Sinaia, în refacere. Pe ziua de ieri am terminat examenul de bacalaureat la Deva, în țara dacilor, regiune pitorească, dar cu populație extrem de rară... Sunt acum redat familiei, unde am regăsit tovărășia incomparabilului meu Ionel și lîngă el sper să mă refac de feluritele mele invalidități. Cum au mers lucrurile la Ploiești [1]? M-am gîndit mult în vremea din urmă la d-ta, afînd un motiv de întărire în feluritele încercări ale examenului în conștiința că le suportăm împreună. Căzut acum în praf, aș vrea, iubite domnule Sandu, să-mi dai o ocupație, și cum nu mă simt apt pentru lucrări de mai mare răspundere, îmi spun că pentru corecturile volumului meu [2] timpul ar fi acum potrivit. Dacă tipografia ți le-a trimis, te-aș ruga să dispui să mi se expedieze aci. Nu va trece prea mult și ți le voi restitui, pentru că sfîrșitul verii să ne găsească cu volumul în depozit. Aș dori ca la 1 sept. să încep redactarea celui de-al doilea volum, pe care m-aș gîndi să ți-l predau în primăvara viitoare. N-aș vrea însă ca în redactarea noului volum să fiu interceptat de grija corecturilor, încît aș vrea să folosesc aceste luni de relativă libertate pentru a mîntui cu ele. Ar fi deci timpul să le încep.

Ce mai nou prin București? Ce fac prietenii noștri? Ce fac espaniolii cei doi Migueli [3]? Cred că săptămîna viitoare voi veni pentru o zi la București, mai cu seamă dacă Sadoveanu ne va convoca în chestiunile cunoscute. Mai ai vreo știre de la el? Dar de la Eforie ce vești? Ce face doamna d-tale Rosetti și micul Gheorghe, frumosul cucon. Dacă ai prilejul, recomandă-mă, te rog, bunei lor amintiri.

Așteptînd un cuvînt de la d-ta, îți strînge mîna cu afectuoasă și devotată prietenie,

T. Vianu

Str. Vasile Boerescu, 4, Sinaia

116

Către N. Bagdasar

[Sinaia,] Miercuri, 11 iulie [1934]

Iubite Bagdasar,

Înapoiat de la Deva, caut să mă odihnesc... dar numai cu succesul pe care mi-l îngăduie corectarea a două

volume : *Estetica* (vol. I) și un altul mai mic, o culegere de studii asupra clasicismului, pe care îl rezerv ca o surpriză prietenilor [1].

Am plecat din București, chiar în seara care vă întrunea la dl. Motru. Ce s-a discutat și ce s-a hotărît ? N-aș fi vrut să dau profesorului nostru impresia că mă „derobez" și cred, de altfel, că ai explicat pricinile ineluctabile ale absenței mele. De altfel, după cum ți-am declarat-o, stau la dispoziția hotărîrilor voastre, în marginile posibilităților mele.

Foarte interesant ultimul număr din *Revista de filosofie*. L-am citit cu plăcere aici, unde mi-a fost trimis de-acasă. Nu știu dacă rîndurile mele te vor găsi în București, sau aiurea, în vacanță. Dacă însă n-ai plecat și ești în căutarea unui loc de odihnă, nu ți-ar spune nimic să vii prin părțile locului ? M-aș bucura mult să ne revedem și să mai vorbim de-ale noastre.

Cu prietenească afecțiune,

T. Vianu

Adresa : Str. Vasile Boerescu, 4, Sinaia

117

Către Alexandru Rosetti

Sinaia, 23 iulie [1934]

Dragă domnule Sandu,

Iată corecturile [1] ! Ți le trimit printr-o ocazie. Cred că nu sunt prea multe și sunt destul de citețe, încît tipograful nu va avea să se plîngă de ele. Aștept acum a doua corectură, în pagină. În ce privește formatul, sper că s-a găsit mărimea potrivită de coală, încît volumul să cuprindă circa 300 pagini format mare. Îți mulțumesc mult pentru toată osteneala ce ți-o dai cu mine. Sunt sigur acum că cel puțin din punct de vedere tehnic, cartea va fi frumoasă. Ce litera marcantă ! Ce diferențieri subtile în compunerea notelor !

Sadoveanu mi-a transmis aci vestea unei apropiate convocări. O aștept cu plăcerea foarte vie de a te revedea. Poate însă și mai înainte iți vei face drum spre Sinaia. Ce zici de o masă la Palace, cu povestiri de-ale noastre ?

Altfel, bună pace, cu toate unele mihniri... Omagii doamnei Rosetti și îmbrățișări micului Gheorghe. Cu salutări afectuoase, al d-tale devotat,

T. Vianu

118

Către Elena Vianu

[Bălți,] Duminică, ora 2 d.a. [24 septembrie 1934, d.p.]

Draga mea Mimică,

Rea a mai fost noaptea trecută în wagon-lit. O căldură înăbușitoare și vechea mea teroare, care se instala ori de cîte ori prindeam să ațipesc, m-au ținut treaz tot timpul. La 5 dimineața am pus capăt chinului și m-am îmbrăcat. La 6, revedeam Basarabia prin pînza unei ploi dese. Am petrecut un ceas în gara Ungheni, o bolgie dantescă născocită de Dracu. La 10 începeam examenul la Bălți. Acum, după-masă, țin a doua teză și mîine dimineață pe-a treia. Marți seara vom da rezultatul scrisului și miercuri începem oralul. Am 152 de înscriși și, firește, nu știu cîți vor intra la oral. Am pornit-o în tot cazul cu pași repezi și, după cît cred, la 1 oct. mă voi mîntui. Locuiesc într-un fel de internat al Liceului, o căsuță pierdută printre ultimele grădini urnite de oameni. Luăm masa la Școala Normală. Despre tîrg, ce să-ți spun : umilința lui e mișcătoare.

Cum toată noaptea n-am închis ochii, m-am gîndit necontenit la voi, la tine, iubita mea, la scumpul nostru băiețel, atît de frumos, de vioi, de înțelept. Vezi să fie bine îngrijit. O, cum voi putea rezista la această lungă absență, scumpii mei. Du-te neapărat și comandă-ți blana. Mă voi întoarce cu ceva parale și vreau neapărat să le dau o întrebuințare palpabilă.

Acum, mă găsesc în cancelaria Liceului și aștept începerea probei de după-amiază. Trebuie să-mi iau puțin timp pentru a combina lucrările de lb. germană, pe care trebuie să le țin eu. Dacă voi vedea că totul merge bine, mă voi duce în odăița mea, unde mi s-a părut că e curat, pentru a-mi odihni un ceas capul meu obosit. Te sărut, scumpa mea frumoasă, și pe băiețelul nostru drag, pe care îl privesc mereu cu ochii minții. Vezi de te amuză și păstrează-ți buna dispoziție. Te rog. Nu vor trece zece zile și vom fi iar împreună. Iubita mea!

Tudor

Aștept vești de la tine.

119

Către Elena Vianu

Luni, ora $7^{1}/_{2}$
[Bălți, 25 septembrie 1934]

Lilica mea dragă,

Azi am avut o zi mai ușoară și m-am mai liniștit. Am terminat cu lucrările scrise azi-dimineață și după-amiază m-am putut reîntoarce la ideile mele, citind cîteva ore și scoțînd fișe. Am făcut tot posibilul să urgentez lucrările, încît chiar mîine seară vom da rezultatul scrisului și miercuri dimineața vom începe oralul.

Aseară, mi-era foarte urît și după masă m-am dus să regăsesc pe profesori și pentru a ucide singurătatea, m-am dus cu ei la cinematograf : rula filmul lui Joseph Schmidt. Mi-a făcut plăcere să ascult melodiile știute și ascultate de-atîtea ori împreună. Așa e : nu mi se pare bun decît ce e al nostru, trăit împreună. — Nu este prea rea odăița mea de-aci. Mobilată cu simplitate, dar ținută curat. Ferestrele dau pe o grădină minusculă, cu mari flori galbene. Scriu în fața unei mese din lemn lustruit. sub abat-jour-ul lămpii electrice și de-afară îmi vine zarva copiilor din internat. În decorul ăsta m-am complăcut în singurătate și mi-a fost drag să alternez lectura mea, cu imaginile voastre, iubiții mei. Ce face scumpul nostru băiat ? Abia aștept rînduri de la tine, cu știri despre tine și el. Sper că personalul este cumsecade și nu-ți face neplăceri. Ai fost să-ți comanzi blana ? Dacă așezi cărțile, plasează pe cele legate de curînd în biblioteca de sub scară și strînge în pachete pe cele nelegate, pentru a le lega pe rînd, punînd de-o parte pe cele românești. Lasă însă intactă biblioteca din proximitatea sfeșnicului, unde am grupat o seamă de texte care mă interesează acum. Nu uita nici *vigneta* cărții mele de la „Vremea“, pe care trebuie s-o duc îndată după înapoierea mea. Mult mă bucur să vă regăsesc în curînd și să uităm melancoliile acestei separații. Crezi că o să mă mai recunoască băiatul sau o să se sperie de mine și o să înceapă să plîngă ? Cînd îi vorbești, spune-i ceva despre mine și sărută-l pe dulcele lui pufușor de pe cap. Ard de nerăbdare să-l văd, desigur schimbat mult în atîtea zile.

Îndată ce voi cunoaște rezultatul scrisului, ți-l comunic și ție pentru a ne da mai bine seama cît voi mai întîrzia pe-aci.

Te sărut mult, mult, mult, iubita mea și, te rog, menține-ți buna dispoziție. Nu mă lăsa fără știri.

Tudor

Adresează-mi scrisorile tale viitoare pe adresa *Liceului de fete, Bălți,* căci vom ține oralul în localul acestuia, dincolo sălile fiind cu totul insuficiente.

120

Către Elena Vianu

Joi, ora $8^1/_2$ dim.
[Bălți, 28 septembrie 1934]

Drăguța și iubita mea Mimcioc,

Îți scriu din cancelaria Liceului de fete, unde am mutat de ieri examenul. Alături de mine, într-o clasă, o voce basarabeană explică pe +a și —b. Am dormit foarte puțin, dar moralul e ceva mai bun... desigur pentru că încercarea mea se apropie de sfîrșit. Cred că sîmbătă seara terminăm și duminică pornesc spre tine. Dacă voi avea curajul să iau un tren foarte matinal, atunci mă opresc și în Iași vreo patru ore, pentru a-l vedea pe Claudian. Ieri m-am pomenit cu secretarul Episcopiei de-aci, care mă invita, împreună cu întreaga Comisie, la dejun, la Preasfințitul (Visarion Puiu). Reședința episcopală este în afară de oraș și pe la $1^1/_2$ un automobil al episcopului ne transporta acolo. Vast parc foarte îngrijit, cu poartă de intrare monumentală și cu o capelă. În mijloc, un somptuos palat, de construcție recentă, cu toate perfecționările „confortului modern" și amenajat cu un conștient gust ecleziastic: coloarea mauve revenea în pictura zidurilor, în draperiile grele, în postavul mobilelor. Episcopul, un om simpatic și vioi, mai mult tînăr, se întorsese de puțină vreme dintr-o călătorie în Persia. După masa, servită de un valet și mai mulți călugări, cîteva momente pe vasta terasă privind către o perspectivă nelimitată. La $3^1/_2$ eram înapoi, la treaba noastră. Serii slabe și foarte eteroclite. Să auzi ce graiuri, ce lungi lamentații, ce stilciri!

Ce fericit am fost alaltăieri seara să aud vocea ta iubită atît de clară și... civilă. M-au bucurat veștile despre scumpul nostru băiețaș, confirmate și de-a doua ta scrisoare, primită ieri. Aș vrea să-ți mai telefonez o dată înainte de-a pleca de aci. Numai că serile mă simt atît de zdrobit de lungile, interminabilele noastre ședințe. Pentru a ne face tot programul zilei, începem la 7 dimineața, încît trebuie să mă scol înainte de 6. Seara nu e chip să scapi înainte de 10—$10^1/_2$. Din fericire, avînd să examinez puțini candidați, mă economisesc cel puțin în privința asta.

Mă întreb dacă poșta de la 12 îmi va aduce ceva de la tine. Este frumoasă rochia ta? Ai făcut vreun demers în chestia blănii? (Mare tumult cu rîsete în clasa alăturată.) Te sărut cu mare dor și drag, iubita și drăguța mea Mimcioc, și pe băiețelul nostru frumos și cuminte.

Tudor

121

Către Ion Chinezu

București, 25 nov. 1934

Iubite domnule Chinezu [1],

Am primit rîndurile d-tale și m-am bucurat mult văzînd că, întocmai ca și mine, păstrezi vii bunele amintiri ale trecătoarei noastre colaborări de la Deva [2]. Îți cer mii de scuze că n-am putut scrie pînă acum nimic pentru *Gînd românesc*. Ne despărțisem cu cele mai bune intenții și eram aproape sigur că voi găsi la Sinaia, unde am rămas aproape două luni ale verii, timpul și dispoziția necesare pentru a așterne ceva pe hîrtie. La Sinaia însă m-am simțit în primul timp adînc istovit, incapabil de-a mă reculege, iar mai tîrziu au venit maldărele de corecturi și toate grijile imprimării celor două cărți care au apărut abia acum cîteva zile. De atunci, obligațiile mele s-au ținut lanț, astfel încît dorința pe care o aveam de a apărea în paginile simpaticei d-tale publicații a rămas în rîndul veleităților. Sper totuși să înving în curînd conspirația împrejurărilor nefavorabile și să-ți pot trimite ceva. Am mai văzut revista d-tale, deși n-o primesc regulat, și am fost totdeauna bucuros să regăsesc, alături de o colaborare prețioasă, directiva d-tale

lucidă și vioaie. Ce ecou aveți ? Tineretul vă urmează ? Îți voi trimite chiar mîine prin poștă ultimele mele cărți[3], pe care aș fi mulțumit dacă le-ai anunța într-un chip oarecare publicului ardelean.

Cu multe bune urări pentru succesul muncii d-tale și cu devotate salutări colegiale,

T. Vianu

122

Către Camil Petrescu

[București, 2 aprilie 1935]

Iubite Camil,

Iată scrisoarea pe care o adresez *Gazetei*. Am scris-o în termenii cei mai prevenitori, încît nu-mi închipui că i s-ar putea face obiecții. Te rog, dacă se poate, s-o introduci chiar în numărul care apare mîine, miercuri.[1]

Cu multe mulțumiri și veche afecțiune,

Tudor

123

Către Perpessicius

[București, aprilie 1935]

Scumpul meu Perpessicius,

Am ascultat[1] cuvintele pe care le-ai consacrat ultimelor mele cărți la Radio, cum o fac totdeauna cînd se anunță numele tău. Pentru că, din nefericire, ne vedem

atît de rar și cum, de cîtva timp, nu te mai pot ceti, folosesc singura compensație ce mi se oferă, așezîndu-mă liniștit și sorbind pe îndelete comentariile tale radiofonice, totdeauna prilej de mari bucurii pentru mine. De cîțiva ani, de cînd dăruiești programului de Radio o contribuție nespus de prețioasă, cred că n-au fost prea multe comunicările tale care să nu mă fi numărat și pe mine printre ascultătorii lor. Chiar cînd m-am aflat departe de București, mi-am potrivit astfel nevoile și minutele, încît să mă găsesc, la timpul potrivit, într-un loc de ascultare. Cum era, așadar, să lipsesc săptămîna trecută ? Impresia pe care am cules-o a fost pentru mine covîrșitoare. Am încercat să-ți telefonez îndată, comunicînd persoanei care mi-a răspuns numărul meu de telefon. Dar, fie că nu ți s-a adus la cunoștință dorința cuiva de a-ți vorbi, fie că trecînd cu vederea să-mi las numele, n-ai vrut să ai de-a face cu un necunoscut, a trebuit să amîn pentru prima întîlnire cuvintele de recunoștință pe care ți le-aș fi adresat atunci cu atîta efuziune.

Ai spus despre mine, scumpul meu Perpessicius, lucruri de mare laudă, de care, în adîncul conștiinței, nu mă simțeam vrednic, dar pe care le-am sorbit totuși în toată puterea lor binefăcătoare. Munca noastră are nevoie nu numai de înțelegere, dar și de iubire. Orice semn care ne vestește că singurătatea noastră nu este desăvîrșită, ne îmbogățește cu forțe și hotărîri noi. Te asigur că ecoul cu care tu ai răspuns ultimelor mele tipărituri a lucrat în felul acesta și într-un chip cu atît mai prețios, cu cît răspîndea un curent cald în marea de ghețuri pe care, de cîtva timp, o simt în jurul meu.

Îți mulțumesc deci cu multă recunoștință atît pentru binefacerea cuvintelor tale, cît și pentru ceea ce mi s-a părut a recunoaște drept un răsunet al marii iubiri cu care eu însumi păzesc, în taina sufletului, numele tău.

Sunt foarte mulți ani — îngăduie-mi s-o spun — de cînd am învățat a cunoaște în tine *noblețea* în formele ei cele mai spirituale. Farmecul subtil și grațios al poemelor tale, gustul și rafinamentul culturii tale de adevărat umanist, acel amestec rareori obținut de luciditate, ironie și bunătate tolerantă, întregesc pentru mine o icoană de perfecțiune morală cu care m-am deprins a măsura oamenii. Faptul că am putut cîștiga prietenia

aceluia pe care îl cinstesc mai mult este pentru mine unul din darurile cele mai minunate ale soartei.

Prietenia ta îmi dă un semn și în cazul nefericitului articol din *Gazeta*. Geneza lui este explicabilă. Am avut într o zi cu numitul Streinu o conversație de o oarecare *vivacitate* în chestia „criticii universitare", pe care credea a o recunoaște în studiul despre Ion Barbu. Peste trei zile apărea foiletonul din *Gazeta*. Astfel de apariții ale resentimentului dau măsura unei...

Nu vreau însă să insist mai mult în această scrisoare, pe care aș fi dorit-o consacrată în întregime dragostei și admirației.

T. Vianu

124

Către Ion Pillat

București, 11 aprilie 1935

Iubite Pillat,

Bucuria vestei pe care mi-ai dat-o [1] a luat formă poetică. Iată variațiile mele pe teme de actualitate: *poeta-socer*. Primește o dată cu acesta, împreună cu doamna Pillat și domnișoara Pia, cele mai călduroase urări de fericire, din partea Lilichii și a vechiului și devotatului prieten,

Tudor Vianu

Poeta-Socer

Lui Ion Pillat

Mai ieri, prietene, umblam pe stradă
Ferind a plebei lubrică grămadă,

Cătam pe străzi, cum azi sunt tot mai rare,
Un drum tăiat în liniști și visare.

Și pașii ni se-opreau sub plopi sau plute
Trezind în ramuri păsările multe.

Așa de tare glasul tău la rime
Urca în noapte scări spre înălțime

Încît drumeții trebuiau să ierte
Pe acel care vorbea în ritmuri certe

Și-n tropi frumoși și dăruiți cu mia:
Atunci a răsărit pe lume Pia.

Poet și tată e ușor să fii
Cînd vîrsta ta sporește cu o zi.

Dar au venit și anii să se adune,
Cu Dinu izbucnind în lume,

Cu-atîtea tomuri limpezi, tomuri drepte
Rostind cuvîntul limbii înțelepte.

Azi poate nu mai ești poetul tînăr:
Dar tinerețile îți sunt fără de număr.

Cînd bardul juvenil n-a mai putut
Să-și ție soclul, tu te-ai prefăcut

În tată tînăr— și cînd n-ai mai fost
Tu vîrstei ai găsit și leac și rost;

Ești astăzi socru tînăr și — ce nume! —
Cel mai poet din socrii de pe lume.

E sigur deci că tot urmînd așa
Izvoarele Juvenții vei afla.

Împodobit cu una sută ani
Te vei plimba în parc, la Miorcani,

Şi-n oacheşul copil ieşit în cale
Vei şti pe strănepotul fiicei tale.

T.V.

125

Către Ion Chinezu

Bucureşti, 17 mai 1935

Iubite domnule Chinezu,

Iată articolul pentru *G[înd] r[omânesc!]* [1] Volumul II al *Esteticei*, care nu este încă gata, m-a făcut să nu-mi respect pînă acum făgăduinţele. D-ta eşti însă plin de înţelegere şi mă vei scuza. Îndată ce-mi voi dezlega puţin mîinile, voi şti să răspund mai bine cererii d-tale şi dorinţelor mele. Citesc regulat *G[înd] r[omânesc]* şi îmi place să regăsesc totdeauna în paginile lui pecetea d-tale atît de personală.

Îţi trimit deocamdată un articol care reia o temă mai veche a discuţiunilor noastre de la Deva : o contribuţie demonstrativă în legătură cu „critica decorativă". Poate n-aş fi făcut-o, dacă n-aş fi avut să mă izbesc personal de palavragiii criticei noastre. Dar cum lucrul s-a întîmplat, cred că va interesa şi principiul şi cazul particular. Te rog, publică articolul în numărul cel mai apropiat al revistei şi trimite-mi şi mie două exemplare.

Cînd mai vii pe la Bucureşti ? „Luna Bucureştilor" nu-ţi spune nimic ? Cu via dorinţă de a mă apropia cît mai mult de simpatica şi preţioasa d-tale revistă, crede, te rog, în prietenia mea. Îmi permit a te ruga să prezinţi respectuoasele mele omagii doamnei Chinezu.

Al d-tale,

T. Vianu

str. Andrei Mureşanu, 33
Bucureşti

126

Către Max Dessoir

[Bukarest, um den 1. Juni 1935]

Hochgeehrter Herr Professor [1],

Ich habe Ihren werten Brief nach einer kleineren Reise, die ich neulich unternommen habe, in Bukarest gefunden. [2] Ich danke Ihnen bestens für die liebenswürdigen Worte, die Sie mir für meine *Aesthetik* aussprechen. Leider, weiss ich, dass wissenschaftliche Werke rumänisch geschrieben nur seltene Leser in den weiteren Kreisen des gelehrten internationalen Publikums finden. Die Italiener haben schon meiner Arbeit einige Aufmerksamkeit geschenkt. Das Wenige, was ich der aesthetischen Forschung beigebracht habe, möchte ich um so lieber dem deutschen Fachpublikum bekannt wissen, da meine Beziehungen zu der deutschen Philosophie und Aesthetik vielfach entwickelt sind. Gelegentlich wird doch ein deutscher Rezensent Interesse an meiner rumänischen Arbeit finden und gerne möchte ich künftighin auch an den so wertvollen Kongresse für Aesthetik und allgemeine Kunstwissenschaft die so geschätzten deutschen Fachgelehrten treffen und persönlich kennen lernen. Ich benütze gleichzeitig die Gelegenheit Ihnen zu zeigen, dass ich freilich auch die zweite Auflage Ihren *Aesthetik* kenne. Nun habe ich die Referenzen aus der ersten Auflage vorgezogen, um die Ideen genauer zu datieren. Die *Beiträge zur allgemeinen Kunstwissenschaft* sind mir auch wohl bekannt, und in dem zweiten Band meiner *Aesthetik*, die in dieser Herbst erscheinen wird, habe ich sie viel benutzt.

Garne hätte, ich, hochgeehrter Herr Professor, Ihre Einladung im Kreise der Bukarester Universität oder der hiesigen Philosophischen Gesellschaft vermittelt. Es gibt ja hier viele Dozenten und Fachleute, die Ihre Werke aus dem Gebiete der Aesthetik und Psychologie

gut kennen und hochschätzen. Bald nach dem Empfangen Ihres Briefes habe ich darüber mit Herrn Professor Dr. C. Rădulescu-Motru, der Dekan der Philosophischen Fakultät, Präsident der Philosophischen Gesellschaft und Direktor der *Revista de Filosofie,* gesprochen. Der Vorschlage, den ich Ihm machte, war Ihm sehr sympatisch. Unsere finanzielle Verhältnisse sind aber derart und alle unsere Kulturanstalten sind augenblicklich so verarmt, dass sie nicht die Möglichkeit haben sich die grosse Ehre und Genugtuung zu gestatten, Sie auf unsere eingenen Kosten einladen zu können. Im Falle aber, dass Sie die Reise nach Griechenland unternehmen und wenn Sie zwei Vorträge in Bukarest halten möchten, wird die Philosophische Gesellschaft sich eine grosse Freude machen, diese Vorträge zu organisieren. Das Einkommen diesen Vorträge, die sicherlich gut besucht werden sein, wird wenigstens einen grossen Teil Ihrer Reisekosten decken. Professor Rădulescu-Motru hat mich bemächtigt Ihnen dies mitzuteilen. Falls Sie meinen Vorschlag günstig beurteilen, bitte ich Sie, hochgeehrten Herrn Professor, mir schreiben zu wollen, um die Einzelheiten festzustellen.

In Erwartung Ihrer eventuellen Antwort und vielleicht Sie in Bukarest grüssen zu können, verbleibe ich Ihr

sehr ergebener

Tudor Vianu [3]

[București, cca. 1 iunie 1935]

Mult stimate domnule Profesor [1],

Am găsit prețioasa dv. scrisoare la București, la întoarcerea dintr-o scurtă călătorie pe care am întreprins-o de curînd [2]. Vă mulțumesc foarte mult pentru cuvintele amabile pe care mi le-ați adresat în legătură cu Estetica mea. Din păcate știu că lucrările științifice scrise în românește găsesc doar rareori cititori în cercurile mai largi ale lumii științifice internaționale. Italienii au acordat deja atenție lucrării mele. Aș vrea însă să

știu cunoscut de către lumea științifică germană puținul cu care am contribuit la cercetarea estetică, cu atît mai mult cu cît raporturile mele cu filosofia și estetica germană sunt complexe. Poate se va găsi totuși un recenzent german care să se intereseze de lucrarea mea și mi-ar face plăcere ca, în viitor, să întîlnesc și să cunosc personal pe învățații germani atît de prețuiți la valoroasele congrese de estetică și de știința generală a artei. Profit de ocazie pentru a vă arăta totodată că eu cunosc negreșit și ediția a doua a *Esteticii* dv. Am indicat referințele la prima ediție pentru a data ideile mai precis. *Contribuțiile la știința generală a artei* îmi sunt și ele foarte cunoscute și le-am folosit foarte mult în volumul al doilea al *Esteticii* mele care va apărea în toamna aceasta.

Aș fi intervenit cu plăcere, mult stimate domnule Profesor, pentru primirea dv. în cercurile Universității de la București sau în cele ale Societății de Filosofie. Sunt aici mulți docenți și specialiști care cunosc bine și prețuiesc lucrările dv. din domeniul esteticii și al psihologiei. Imediat după primirea scrisorii dv. am vorbit despre aceasta cu domnul profesor dr. C. Rădulescu-Motru, decanul Facultății de Filosofie, președinte al Societății de Filosofie și director al *Revistei de Filosofie.* Propunerea pe care i-am făcut-o a fost bine primită. Resursele noastre financiare sînt însă într-o stare atît de jalnică, iar toate instituțiile noastre culturale sînt momentan așa de sărăcite, încît nu au posibilitatea să-și permită marea onoare și satisfacție de a putea să vă invite pe cheltuielile lor proprii. În cazul însă în care întreprindeți călătoria în Grecia și dacă ați vrea să țineți la București două conferințe, Societatea de Filosofie va avea mare plăcere să organizeze aceste conferințe. Onorariul va fi de natură să acopere o mare parte a cheltuielilor dv. de drum. Profesorul Rădulescu-Motru m-a împuternicit să vă comunic aceste lucruri. În cazul în care considerați favorabil propunerea mea, vă rog, mult stimate domnule Profesor, să-mi scrieți pentru a stabili detaliile.

În așteptarea eventualului dv. răspuns și sperînd să vă pot saluta la București rămîn al dv.

foarte devotat,

Tudor Vianu [3]

127

Către Mihail Sebastian

[București, 14 iunie 1935]

Stimate domnule Sebastian,

Am citit în *Rampa* din 12 iunie c. reflecțiile d-tale despre polemica în care am fost tîrît mai întîi de ignoranța, apoi de reaua-credință și intemperanța tristului mînuitor de condei care semnează Vladimir Streinu.[1] Deși d-ta te străduiești să menții acul balanței cu grija celei mai mari imparțialități, n-am putut să nu recunosc în cuvintele d-tale reacțiunea spontană a unui om care a cunoscut el însuși atentatele nedreptății. În acea iubire generală a confortului, care ne stînjenește opiniile, chiar atunci cînd ele au să se pronunțe asupra unor materii de o desăvîrșită claritate, intervenția d-tale mi s-a părut cu atît mai prețioasă. Ne cunoaștem puțin, stimate domnule Sebastian, îndeajuns totuși pentru a saluta în d-ta nu numai un scriitor de mare talent, dar și o conștiință probă, un om grav și demn. Dă-mi voie să-ți spun cît de mult m-a făcut experiența vieții să prețuiesc într-un scriitor tocmai aceste din urmă însușiri. Mult talent se risipește în scrisul nostru de azi ; puțină valoare morală îl susține. Lipsa de scrupule, calomnia ușuratică, injuria grosolană înfloresc azi cu atîta exuberanță, încît mă întreb cu groază ce ne mai rezervă viitorul. Oare oamenii curați și drepți n-au datoria să se unească pentru a restitui în anarhia clipei de față acel sentiment al răspunderii, în lipsa căruia funcțiunile inteligenții și ale talentului devin absolut primejdioase obștei omenești ? Crede-mă că această întrebare care nu-ți este adresată decît d-tale personal, se dezvoltă pentru mine din prisosurile adîncului sentiment de turburare cu care urmăresc unele aspecte ale scrisului de azi. Fie ca observațiile d-tale din *Rampa* să însemne începutul revirimentului care va găsi în mine un aliat statornic. Cu aceste sentimente, dă-mi voie să-ți strîng prietenește mîna.

T. Vianu

128

Către Alexandru Lapedatu

București, 19 iunie 1935

Domnule Președinte,

Am primit adresa Domniei voastre și am luat cunoștință de deosebita cinste pe care Academia Română mi-a făcut-o, alegîndu-mă, în ședința sa din 28 mai c[urent], membru corespondent în Secția literară.

Foarte măgulit de încrederea pe care Academia Română a binevoit să mi-o arate și fericit a uni puterile mele modeste cu acelea care susțin înaltul renume al acestei instituții, vă rog, domnule Președinte, a arăta mulțumirile mele domnilor membri activi ai Academiei și a crede în devotatele mele sentimente.

Tudor Vianu [1]

129

Către Ion Chinezu

București, 21 iunie 1935

Iubite domnule Chinezu,

Am primit ultimul număr din *Gînd românesc* și-ți mulțumesc mult pentru cuvintele pe care le scrii despre cărțile mele.[1] Venite din partea unui om care se exprimă cu atîta autoritate și răspundere ca d-ta, ele mi-au apărut deosebit de prețioase. Multă satisfacție mi-a procurat și constatarea acestei potriviri în idei și orientări, care va da temei și soliditate prieteniei și colaborării noastre viitoare. Doresc, în adevăr, să scriu mai des pentru *G[înd] r[omânesc]*, încît îndată ce colaborarea mea ar mai fi oportună, scrie-mi, te rog, pentru a-mi prepara contribuția din vreme. Mare plăcere mi-ar face să ne întîlnim

și personal, ceea ce însă, pentru moment, nu mai cred că e posibil să se întîmple în vreo comisie de bacalaureat. Am mai bune speranțe că atras de farmecele (ce este drept mai pluvioase) ale Sinaiei, vei descinde într-o zi acolo, pentru a mă căuta în str. Vasile Boerescu, 6 (vila Dr. Irimescu). Dacă nu, desigur că toamna nu va trece mai înainte de a ne revedea în București. adică în locul unde am dat ultimele și... vajnicele mele lupte, despre ale căror episoade particulare te voi întreține atunci. Ce spui despre cavalerii literari din București ? Unele amănunte va adăuga impresiei d-tale fostul meu elev și actualul prieten Al. Dima, pe care l-am revăzut de curînd cu cea mai mare plăcere și pe care desigur că-l vei întîlni. Ce se mai aude cu estetica și istoria literară clujeană ? Doresc multe lucruri pentru d-ta, cel puțin atîtea cîte meriți. Ce lucrări proiectezi sau desăvîrșești ? Bucuros să primesc veștile d-tale, îți strîng prietenos mîna.

T. Vianu

Cred că voi pleca la Sinaia către finele acestei luni. Băiatul meu nu suportă bine căldura și mă grăbesc să-l duc la aer curat. Poate că și eu am nevoie de puțină liniște. Nu știu însă dacă voi găsi-o, văzînd că mă frămîntă cumplit cîteva gînduri noi. Ai mai cugetat la *Curentele actuale ale științei literare*? Ar fi mereu nevoie de așa ceva.

Cu drag,

T.V.

130

Către Lucian Blaga

București, 29 iunie 1935

Scumpul meu Blaga,

N-am mai primit de multă vreme nici o veste din partea ta. Auzisem că vei veni prin București și te așteptam cu plăcere să te îmbrățișez și să adun în jurul

tău pe toți prietenii noștri. Văd. însă că n-ai avut curajul de a înfrunta canicula bucureșteană, nesuferită în adevăr și care mă va goni și pe mine, în două sau trei zile. Plec la Sinaia să mă odihnesc și să reiau unele gînduri mai vechi. Sunt pe cale de a încheia volumul II al *Esteticei* și noi hotărîri de lucru se formează în mine. Mi-am pus în bagaje toată opera ta, cu intenția s-o recitesc atent și să-mi iau unele note. Cine știe ce va putea rezulta de aci ? Îmi lipsesc însă volumele tale : *Daria* și *Meșterul Manole*. Cu neputință să le mai găsesc prin librării sau pe la amici. Ce să mă fac ? Fără ele nu voi putea urmări unele lucruri care mă interesează. M-am gîndit atunci să mă adresez ție, cu rugămintea de a mi le trimite de urgență la Sinaia. Dacă nu ți-au mai rămas decît exemplarele proprii, fii fără grijă : ți le voi păstra bine și ți le voi înapoia îndată ce le voi fi studiat.

Ți-am trimis în ultimul timp primul volum al *Esteticei* mele și monografia despre Ion Barbu, în care am notat și unele lucruri despre tine. Le-ai primit ? Cu speranța plăcută de a primi în curînd vești bune despre tine și cu multe gînduri devotate pentru toți ai tăi. Îți strînge prietenește mîna

T. Vianu

Str. Vasile Boerescu,
vila Dr. Irimescu
Sinaia

131

Către C. Șaban Făgețel

[București,] 30 iunie 1935

Iubite domnule Făgețel[1],

N-am vrut cu nici un preț să mai las fără răspuns noua și amabila d-tale invitație de colaborare. În graba plecării n-am putut întocmi însă un articol. așa cum aș fi vrut, mulțumindu-mă cu o simplă *notă* (material de

petit) despre G. Murnu.[2] Îmi rezerv deci adevăratul meu debut la *Ramuri* pentru un număr următor, cînd voi fi fericit să revin cu o contribuție-articol. Îmi spun însă că nici „nota" mea, destinată părții finale a revistei, nu va fi fără nici un interes, mai cu seamă că acolo deschide cititorul mai întîi și măsoară pulsul...

Plec mîine la Sinaia, unde voi rămîne vreo două luni și unde te rog să-mi adresezi două cuvinte, anunțîndu-mă că scrisoarea de față nu s-a pierdut. Cu toată dragostea și cu devotate sentimente,

T. Vianu

Vila Dr. Irimescu, str. Vasile Boerescu, 4, Sinaia

132

Către redacția revistei „Tribuna medicală"

[București, 1935]

Stimate domnule Doctor[1],

Am venit pe lume într-o casă de medic și această împrejurare a rămas hotărîtoare pentru tot restul vieții mele. Copilăria mea s-a desfășurat nu numai sub copacii mari ai grădinii, dar și în cabinetul profesional al tatălui meu, unde ani de zile am răsfoit prin tomuri compacte cu planșe anatomice, sub privegherea orbitelor vide ale craniului instalat pe bibliotecă. Uneori însă trebuia să dispar în grabă, pentru că la ușa de intrare se anunțau oameni atinși de felurite suferințe, chipuri palide și preocupate, adevărate probleme vii care își cereau dezlegarea. În cîteva rînduri, tatăl meu, autorul primului tratat de medicină legală publicat în limba română, m-a asociat anchetelor sale și amintirea mea a reținut adînc imaginea acelor trupuri neînsuflețite, restituite materiei inerte, în care doctorul trebuia să citească secretul unui destin. O lungă și intensă activitate medicală, cu griji care nu respectau orele mesei, cu alarme în timpul nopții, cu tăceri care trebuiau să respecte ceasurile de studiu sau confesiunile șoptite în cabinetul de consultații, a format atmosfera morală a copilăriei mele. Aerul respirat atunci a influențat profund alcătuirea mea. Sentimentul grav și tainic al vieții, deprinderea analizei, iubirea de exactitate în toate operațiunile intelectuale sunt feluri de a fi pe care le atribui acelor îndepărtate sugestii ale copilăriei.

Ani de zile am nutrit ideea de a studia medicina. În complexiunea noastră lucrează însă mai mulți factori și, dacă pînă la urmă, au învins acei care mă îndemnau către cunoașterea morală a omului, am ajuns cel puțin la convingerea că ceea ce am încercat a face nu se deosebește radical de ceea ce mi-ar fi fost plăcut să întreprind. Mai cu seamă atunci cînd mi s-a întîmplat să trec prin unele crize de sănătate, am înțeles că orice boală este, în primul rînd, o boală sufletească. Demoralizarea omului bolnav, irupția conștiinței că nu mai poate dispune de toate puterile sale, complexul de inferioritate pe care îl determină împrejurarea în care omul trece o parte din libertățile sale în mîna medicului care îl îngrijește, impune acestuia din urmă obligația de a considera în bolnavul său, nu numai ființa fizică, dar și pe cea morală. Ce curios că studiul medicinei în facultățile noastre nu face nici un loc aprofundării psihologice și morale a omului! Medicul are doar de-a face cu oameni, nu numai cu organisme.

Am cunoscut fel de fel de medici, profesioniști brutali, lucrînd cam abuziv cu acel teren prin excelență sugestibil care este omul bolnav; dar și practicieni plini de înțelegere și delicatețe, al căror cuvînt putea face mai mult bine decît ordonanțele lor. Este evident că admirația mea se rezervă numai pentru aceștia din urmă. Și tocmai pentru că știu că medicul superior păstrează ceva din firea confesorului și a filosofului, socotesc că etatizarea profesiunii medicale ar fi legată de numeroase neajunsuri. Raportul dintre medic și bolnavul său este eminamente individual, nu numai în sensul că medicul de vocație recunoaște totdeauna unicitatea absolută a cazului care i se prezintă, dar și în acela că cele mai bune cure terapeutice sunt sprijinite de încrederea pe care bolnavul și-o pune în medicul său, ca într-o ființă cu totul singulară și de neînlocuit. Interesele umanității

care suferă cer, așadar, să se păstreze posibilitatea acelor relații dintre medic și bolnav, animate de căldura iubirii și încrederii, în lipsa cărora vechea artă medicală s-ar transforma într-un rece și, adeseori, inoperant automatism profesional.

Tudor Vianu

133

Către Ion Chinezu

[București,] 17 octombrie 1935

Iubite domnule Chinezu,

Iată articolul cerut.[1] Cred că-ți ajunge în termen. Ți-l trimit cu plăcerea de a începe să realizez proiectul unei colaborări mai active la *G[înd] r[omânesc]*. După cum vezi, este un fragment dintr-un studiu cu care mă necăjesc acum și din care — dacă va mai fi nevoie — îți voi mai putea trimite, mai tîrziu, încă ceva.

Ce mai lucrezi și ce se mai aude pe la Cluj ?

Cu omagii pentru doamna d-tale și cu bune salutări colegiale pentru d-ta,

afectuos

T. Vianu

P.S. Comunică-mi, te rog, primirea acesteia.

134

Către C. Narly

[București,] 24 octombrie 1935

Iubite domnule Narly[1],

Îți mulțumesc mult pentru trimiterea volumului d-tale. Am petrecut două seri foarte bogate, răsfoindu-l,

în așteptarea zilelor de răgaz cînd voi putea să-l citesc în întregime și să-mi apropii densa și nutritiva lui substanță. Mă grăbesc însă să-ți comunic prima mea impresie și să te felicit foarte călduros. *Istoria pedagogiei*, vol. I[2], mi se pare o remarcabilă reușită a erudiției noastre, pe care viața noastră universitară o poate cita oricînd spre cinstea ei. Opere atît de temeinice nu s-au scris multe pînă acum, și faptul că ea apare acum, cînd munca noastră în universități este de atîtea ori subprețuită de publiciști grăbiți, alcătuiește o replică și un document de care poate fi mîndru întregul corp academic.

Stau încă sub impresia bogăției de idei și cunoștințe pe care o aduci d-ta și sub farmecul expunerii d-tale. Și îmi făgăduiesc mari bucurii pentru timpul cînd mă voi putea consacra mai îndelung importantei d-tale lucrări.

Mulțumindu-ți pentru darul d-tale magnific și rugîndu-te să transmiți doamnei Narly respectuoasele mele omagii și bunele salutări ale soției mele, te asigură de tot devotamentul și afecțiunea sa

T. Vianu

135

Către Ion Chinezu

București, 25 octombrie 1935

Iubite domnule Chinezu,

Primesc cu multă plăcere invitația d-tale. Socotesc că, dacă voi continua să lucrez în condițiile de azi, îmi va fi ușor să-ți trimit trei articole pe an. Cel puțin pentru anul viitor lucrul mi se pare foarte posibil. Datele mi-ar fi mai greu să le fixez de pe acum, dar, la înștiințarea d-tale din timp, voi purta de grijă să nu te las fără răspuns. În ce privește scriitorii care s-ar încadra bine în *G[înd] r[omânesc]*, cuget, dintre camarazi, la Al. Busuioceanu și Al. Claudian (Iași, str. Lățescu,

9). Cît despre tineri, cum unii dintre ei vin uneori să mă vadă, îmi rezerv dreptul de a-i îndruma către d-ta sau chiar, dacă îmi dai îngăduința, să-ți trimit la ocazie cîteva manuscrise. Aș vrea totuși să-ți atrag atenția asupra a două nume : C. Noica (Sinaia) și Anton Golopenția (Leipzig, Schreberster., 1, bei Arnold), care cred că ar răspunde îndată cererii d-tale.

Am fost foarte mîhnit aflînd că frumoasa d-tale muncă la *G[înd] r[omânesc]* îți aduce necazuri. Dacă lucrul poate fi o mîngiiere, aș spune că ceea ce se întîmplă este în ordinea lucrurilor. Din experiența noastră de oameni care nu mai suntem cu totul tineri, știm că răsplata imediată a binelui dezinteresat pe care-l facem este totdeauna răul cu care ni se răspunde. De liniște neturburată și mulțumiri neamestecate se pot bucura numai indolenții și improductivii. Noi trebuie să ne împăcăm nu numai cu grija de fiecare clipă a lucrului nostru, dar și cu rezistența prostiei, ba chiar cu atentatele răutății și invidia. Abia dacă ne rămîne consolarea de a întîlni din cînd în cînd afinitatea unui spirit amic. Te rog să mă crezi că întîmpin totdeauna cu aceste sentimente prietenești scrisul și acțiunea d-tale în *G[înd] r[omânesc]*.

Mi-ar face plăcere să ne revedem curînd. Pînă atunci îți strînge prietenește mîna

T. Vianu

136

Către Constantin Șerbănescu

București, 10 nov. 1935

Stimate domnule Șerbănescu [1],

Stau cu multă plăcere la dispoziția d-tale [2], pentru a discuta împreună despre bustul pe care giurgiuvenii vor să-l ridice lui Eminescu : o inițiativă pentru care adresez tuturor felicitări călduroase. Sunt mai totdeauna acasă diminețile, în afară de sîmbete, cînd am curs. Te aștept deci oricînd, cu plăcerea de a te revedea și de a mai asculta vești din urbea noastră.

Cu cele mai bune salutări,

T. Vianu

137

Către Anton Golopenția

[București, 15—30 noiembrie 1935]

Iubite prietene Golopenția [1],

Am primit zilele acestea vizita d-lui Haufe din Königsberg, care mi-a adus o contribuție pentru omagiul prof. Gusti. N-am avut încă timpul s-o parcurg în întregime, dar cred că este o lucrare serioasă și care va face figură bună în volumul căruia aș dori să-i dăm o alcătuire cît mai serioasă. Au început, de altfel, să-mi sosească numeroase articole, încît cred că începerea tiparitului a devenit acum iminentă. Cu multă nerăbdare aștept deci atît contribuția d-tale, cît și a profesorilor germani cărora ai avut amabilitatea să le transmiți scrisoarea mea [2].

Îți mulțumesc pentru interesul pe care îl porți lucrărilor mele prin informațiile de librărie pe care mi le dai. *Estetica* lui Vischer, pe un preț atît de ieftin, m-ar interesa în mare măsură. Din nefericire, obținerea devizelor, chiar în mic număr, se izbește aici de dificultăți quasi insurmontabile. După oarecari insistențe mi s-a spus în sfîrșit că mi s-ar putea da mărcile de care am nevoie, dacă aș putea produce o factură a anticarului, ca dovadă anticipată a scopului căruia urmează să-i destinez suma.

N-ai putea deci să-mi trimiți această factură ?

Aș mai avea la d-ta o mare rugăminte. Știi desigur cît m-am ocupat de Maiorescu. În afară de articolul meu despre ideile lui estetice [3], am cercetat ecourile hegeliene

în opera lui și, o dată cu aceasta, am publicat în *Analele Academiei Române* o conferință de-a lui de la 1861, interesantă pentru cine îi studiază formația [4]. Ocupîndu-mă cu toate acestea, s-a născut în mine dorința de a-i cunoaște teza de doctorat *De philosophia Herbarts*, care nu se găsește aci nicăieri și pe care am impresia că n-a văzut-o nimeni dintre cîți au amintit-o. Fiindcă știu că la biblioteca din Lipsca există toate tezele de doctorat trecute vreodată în Germania, te-aș ruga să transcrii d-ta sau să pui pe cineva să transcrie acest text, care cred că nu este prea întins. În cazul însă că transcrierea va fi făcută de altcineva, ar fi absolut necesar s-o verifici d-ta, pentru a stabili *autenticitatea absolută* a transcrierii. Aș traduce apoi acest text latin, pe care publicîndu-l cu un studiu introductiv, cred că aș aduce un serviciu istoriei noastre literare. Evident, serviciul pe care mi l-ai face va fi consemnat cu multe mulțumiri în lucrarea mea. Se înțelege apoi că n-aș vrea să te deranjez din preocupările d-tale proprii, încît mențin rugămintea mea numai în cazul că timpul ți-ar îngădui s-o satisfaci [5].

Îți mulțumesc mult pentru cursul lui Heidegger, pe care l-am citit cu mult interes. Îndată ce vol. II al *Esteticei* va fi apărut ți-l voi trimite împreună cu primul. Doresc mult ca d-ta să iei cunoștință de acest rezultat mai cuprinzător al cercetării mele de un deceniu.

Cu plăcerea de a te putea citi curînd și de a primi vești bune despre progresul lucrărilor d-tale, îți strînge prietenește mîna

T. V.

138

Către Ion Chinezu

[București,] Marți, 10 decembrie 1935

Iubite domnule Chinezu,

D-l I. Petrovici consimte cu plăcere să cedeze *Gîndului românesc* prima dintre conferințele sale de la Cluj (joi, ora 6 seara). [1] Cum însă n-are manuscris, te roagă să-i aduci un stenograf. Ar fi bine să i dai stenograma înainte de a părăsi Clujul, pentru a putea s-o corecteze în primele zile ale înapoierii în București și a ți-o retrimite îndată după aceea. D-l Petrovici nu cunoștea *G[îndul] r[omânesc]*, dar auzise tot binele despre d-ta. Cred că revista va putea cîștiga în el un prieten.

Mă grăbesc să-ți expediez aceste rînduri, pentru a-ți da timpul să găsești stenograful și să-ți rînduiești totul pînă joi seara, la ora 6.

Cu multă prietenie și devotate salutări,

T. Vianu

P.S. Petrovici fiind prevenit, el te așteaptă joi, neapărat. Cum mi-e teamă de vreun *contratimp*, scrie-mi cum au decurs lucrurile.

Cu drag,

T. V.

139

Către Victor Iancu

București, 24 decembrie 1935

Stimate domnule Iancu,

Am citit cu mult interes scrisoarea d-tale. [1] Te felicit pentru încheierea tezei d-tale de estetică. Mă voi bucura să iau cunoștință cît de curînd de această lucrare pe care o bănuiesc, după cele ce îmi comunici, temeinic alcătuită și foarte bogată. M-a interesat de asemeni tot ce îmi scrii despre profesorul d-tale actual, dl. Pfänder și despre cercul fenomenologilor münchenezi. Nu mă îndoiesc că astfel pregătit, activitatea d-tale științifică va continua și în țară. Îți urez deci succes strălucit la apropiatul examen de doctorat și, mai departe, un frumos drum în

viață, potrivit cu hărnicia și însuflețirea pe care le-ai dovedit.

Deși scrisoarea d-tale mi-a sosit după o îndelungată tăcere, aflasem unele lucruri despre d ta și despre întreaga atmosferă de la München de la dl. Ștefan Teodorescu [2], care m-a vizitat în cîteva rînduri de cînd s-a înapoiat în țară și care mi-a făcut cunoscută și teza sa. Sunteți acum o întreagă generație de învățați tineri, care puteți face mult pentru mișcarea științifică a țării. Să nădăjduim că timpurile vor fi destul de liniștite, pentru ca reculegerea necesară gîndului care se întocmește să nu sufere prea mult.

Din comunicările d-tale, am regretat numai cele ce îmi scrii despre starea d-tale sufletească. Recunosc însă aci numai semnele acelui surmenaj trecător, legat în genere de toate eforturile prelungite. Dar vor trece și acestea și regăsindu-te în mediul d-tale și într-un regim normal de muncă, este sigur că vei redobîndi plenitudinea sănătății. Pentru moment nu se poate face altceva decît să urmezi unei îndrumări spre formele mai concrete ale vieții. *Fenomenologia* d-tale este cam ascetică. Rădăcinile ei trebuie căutate în lumea doctorilor medievali, care nu se ocupau decît de „quidități“ și „necesități“, uitînd într-acestea concretul mai bogat. Dacă permiți deci o părere, te-aș ruga să te bucuri îndeajuns de toate acele împrejurări care se regăsesc laolaltă și alcătuiesc caracteristica Münchenului, oraș de artă cu o bogată viață muzicală și cu o lume care grupa — cel puțin altădată — figurile cele mai pitorești ale societății germane La drept vorbind, un estetician nu este numai un „sistematic“, un om de probleme abstracte, dar și un ins curios și amator de artă și de viață.

Cu multă plăcere îți stau la dispoziție, stimate domnule Iancu, pentru a interveni la *Revista de filosofie*, în scopul publicării articolelor d-tale. *Gînd românesc*, care continuă să apară într-o formă foarte frumoasă și de care în ultimul timp m-am apropiat și eu, este de asemeni un cadru foarte potrivit.

Urîndu-ți multă sănătate și mulțumire, te asigură de vechea sa prietenie

T. Vianu

140

Către Anton Golopenția

[București, decembrie 1935]

Iubite domnule Golopenția,

Am primit tot ce mi-ai trimis pentru volumul omagial și, acum în urmă, plăcuta carte a lui Th. Haering [1]. Îți mulțumesc pentru cordiala atenție de a mă împărtăși din lecturile care te-au reținut. În cazul de față, cartea trimisă a avut darul să răscolească amintiri bogate și care îmi sunt atît de scumpe, încît a fost o vreme îndelungată, după înapoierea mea din Germania, cînd refăceam adeseori, în timpul nopții, visul care mă poartă prin ulițele Tübingenului, uneori cu durerea, frecventă în visuri, de a mă simți împiedicat să pășesc în locuri pe care le îndrăgisem mai mult. Mi-a părut rău că în multele d-tale drumuri prin Germania n-ai avut prilejul să treci și prin Tübingen. Am fi avut atunci de vorbit încă mai multe de cîte ne așteaptă la înapoierea d-tale, pe care o doresc apropiată și încărcată de frumoase rezultate.

Tübingen a fost pentru mine un loc de desfacere și înflorire, ca puține altele. Cînd am ajuns acolo, eram un om aproape sfîrșit. Viena din 1920, cu lipsurile ei, mă istovise și mă găseam, de asemeni, într-un impas al studiilor mele, din care nu știam cum voi putea ieși. Un instinct sigur mă dusese însă către acel loc plin de prospețime, unde am găsit o natură frumoasă, multă liniște și o sumedenie de oameni cumsecade. Niciodată n-am avut răgazul să stau mai mult de vorbă cu mine însumi și să mă cristalizez mai neturburat. Mă încadram apoi destul de bine în acel mediu încă romantic, în care alternam între lungi ore de bibliotecă, pietate muzicală în biserici și săli de concerte (descopeream pe Bach), plimbări în frumoasa regiune, la Lichtenstein, Hohenzollern, Niedonau etc., și vesele adunări camaraderești. Mă vei înțelege deci că Germania a rămas în amintirea mea în ipostaza ei romantică și că nu pot considera decît cu

uimire și durere tot ce s-a întîmplat în urmă, [acea oprimare a omului și exploziile de brutalitate din vremea din urmă. Ce au devenit oare prietenii mei? Cum se vor fi schimbat. Și nu vor ști niciodată cît de frumoasă s-a păstrat imaginea lor în mine.] *

Am fost foarte surprins de rezultatul întrebării d-tale la Giessen. Cînd te gîndești că toți biografii lui Maiorescu au vorbit despre teza lui de doctorat fără s-o fi văzut vreodată, fără ca ea să existe. Cred că ar fi cazul să întrebăm ce fel de examen a dat Maiorescu și cum erau regulamentele timpului, încît teza de doctorat poate să lipsească. Dacă ai timp, fă odată această întrebare și ține-mă și pe mine în curent cu răspunsul.

Sunt nerăbdător să primesc contribuția d-tale pentru volumul omagial, în care voi vedea cîte ceva din rezultatele cercetării d-tale mai noi. În ce mă privește, îți voi trimite *Estetica* în întregime, deoarece vol. II se găsește sub tipar și apariția lui nu va mai întîrzia mult.

T.V

141

Către Alexandru Rosetti

[București, 1935]

Iubite domnule Rosetti,

I

Pentru că n-am mai avut plăcerea să te întîlnesc în ultimele zile, îți mulțumesc pe acestă cale de amabila atenție a darului ultimelor cărți apărute la Fundații. O

* Rîndurile cuprinse între paranteze drepte sînt tăiate, pe ciornă, cu linii transversale (n. ed.).

desfătare deosebită mi-a produs recitirea studiilor din cartea sărmanului nostru Zarifopol.[1]. Ce erudiție solidă și ce metodă precisă! Cîtă libertate și grație a spiritului! Acest om independent, solitar și grav a trebuit să treacă printre noi, ducîndu-și crucea virtuților lui. Asociindu-se cu greutate, închis în orgoliul superiorității lui incomparabile, a rămas aproape necunoscut în mediul nostru.

M-am gîndit mult la el în zilele din urmă și, cugetînd la destinul lui, am resimțit recunoștință pentru acei puțini care, ca d-ta, au știut să-i arate afecțiunea și prețuirea care în genere i se refuzau cu atîta miopie. Nedreptatea ne pîndește din atîtea colțuri. Gestul îndreptării ei este atît de rar, chiar din partea prietenilor noștri.

Aceste reflecții mă aduc însă aproape de o chestiune mai personală, pe care n-aș dori s-o las nelămurită. Sunt informat, iubite domnule Rosetti, că obiecțiile mele relative la *Opera lui Eminescu,* vol. I, ultima carte a lui Călinescu[2], te-au nemulțumit și, poate, chiar impacientat. Țin să precizez din capul locului că nu fac parte din acele spirite amarnice care formulează judecăți aspre în toate împrejurările și în toate condițiile. Rezerva este pentru mine o atitudine cu mult mai naturală și nimeni nu a avut să se plîngă în ce mă privește de depășirea ei. Știu însă sigur că sunt mulți cărora rezerva mea, în foarte multe ocazii, le-a provocat uimire. Aceeași rezervă, de astă dată cu mult mai naturală, m-a împiedicat să formulez în public vreo obiecție față de felul injust cu totul în care sunt tratat în cartea amicului nostru. Faptul însă că el se găsește în momentul de față bolnav și îmi inspiră o vie compătimire nu mă putea determina să renunț la singura consolare care se mai putea găsi și pentru mine: aceea de a găsi oarecare înțelegere. Nădăjduiesc în tot cazul că exprimările mele orale și exclusiv intime nu vor nemulțimi pe niște prieteni de la care credeam că pot aștepta puțină atenție și simpatie. Pentru că îmi este însă imposibil să cred că m-am înșelat cu totul, îmi iau îngăduința de a-ți înfățișa aci piesele „procesului“, rugîndu-te să le examinezi cu răbdare. Te vei convinge poate că cele afirmate despre lucrarea lui Călinescu nu sunt o simplă proiecție a umoarei

mele dificile şi pornite spre negaţie şi că fondul lor serios merită cel puţin o judecată dreaptă, dacă nu o privire binevoitoare.

Sunt în discuţie două probleme: 1) Eminescu şi Hegel. 2) Interpretarea *Luceafărului*. Încep cu prima:

Chestiunea hegelianismului lui Eminescu este discutată de Călinescu între p. 32—35 ale lucrării sale. Sunt folosite în acest scop mai multe citate din Eminescu astfel interpretate încît autorul crede a putea ajunge la concluzia că nimic propriu-zis hegelian nu poate fi identificat în cugetarea lui. Autorul ia deci o contrapoziţie, ceea ce face evidentă existenţa unei poziţii care trebuie combătută şi amendată. A cui este însă această poziţie? Toată lumea ştie a cui este ea şi citarea ei în termeni proprii ar fi avut darul să facă mai convingătoare contraargumentele. Interesul demonstrat şi regulile metodei ştiinţifice cereau aceasta. Autorul n-o face însă, deşi materialul folosit de el este în parte întrebuinţat şi de subsemnatul în *Influenţa lui Hegel în cultura română*.

Astfel, citatul împrumumutat scrisorii către D. Brătianu se găseşte la Călinescu, p. 33 şi în *Influenţa*, p. 41 (după Lupaş). Citatul care începe cu propoziţia „Cine va vrea să facă istoria unei epoci" etc., la Călinescu p. 34—35, se găseşte în *Influenţa*, p. 47—48. Citatul „la Hegel cugetare şi existenţă sunt identice. Aci nu", la Călinescu, p. 32, în *Influenţa*, p. 43.

În afară de acest material, nou este la Călinescu citatul p. 32 (sus) şi 32—33. În schimb, în *Influenţa* găsesc citate rămase neîntrebuinţate de Călinescu: la p. 45, p. 47 (al doilea paragraf), de la p. 48.

Totalizez: Călinescu combate părerile unui autor pe care nu-l citează, ceea ce îi permite să folosească o parte din materialul său, cu înlăturarea acelei părţi care era poate cea mai convingătoare.

Dar rezumă el cel puţin bine opinia autorului necitat? Nu. În *Influenţa lui Hegel* se observă în adevăr că: „Cineva ar putea să claseze ideile politice care alcătuiesc naţionalismul lui Eminescu, după cum prepondereză în ele motivul filosofic-istoric hegelian sau motorul ştiinţific naturalist" (p. 48). Folosind referinţe potri-

vite se ajunge la constatarea că hegelianismul lui Eminescu nu este pur, că el este contaminat cu idei de provenienţă eterogenă (cp. şi 46 cu nota). Trecîndu-se însă peste această completare, Călinescu reţine numai tema hegelianismului, pentru ca astfel izolată din complexul care o nuanţa să poată fi combătută cu multă uşurinţă

Este aceasta procedare corectă? Este corect să nu aminteşti numele cercetătorului cu care polemizezi? Să discuţi numai o parte din materialul lui? Să-i falsifici opinia, pentru a-ţi face sarcina mai uşoară? Ce spune în această privinţă metoda filologică?

II

Asupra cuprinsului de idei al *Luceafărului* se ocupă Călinescu între p. 58—73. După ce înlătură interpretările cîtorva autori rămaşi nenumiţi, Călinescu ajunge la concluzia că interpretarea care se găseşte consemnată de Eminescu însuşi, într-una din notele sale manuscrise, este cea mai bună. „Eminescu a avut grijă să însemne singur pe hîrtie simbolul pe care dorea să-l dea Luceafărului. «În descrierea unui voiaj în ţările române, germanul K(unisch) povesteşte legenda *Luceafărului*. Aceasta e povestea. Iar înţelesul alegoric ce i-am dat este că, dacă geniul nu cunoaşte moarte şi numele lui scapă de simpla uitare, pe de altă parte însă, pe pămînt, nu e capabil de a ferici pe cineva, nici capabil de a fi fericit. El n-are moarte, dar n-are nici noroc». E o interpretare banală, dar singura plauzibilă" (p. 72—73).

Mai există însă undeva părerea că faţă de atîtea ipoteze ale comentatorilor săi, Eminescu însuşi atinge înţelesul adevărat al poeziei sale? Da! Această părere este clar exprimată de subsemnatul în *Poezia lui Eminescu*, p. 109—110, în următorii termeni: „Într-o notă pe marginea uneia dintre variantele *Luceafărului*, rămasă în colecţia de manuscrise a Academiei Române, Eminescu ne-a tălmăcit el însuşi înţelesul poemei sale. În descrierea unui voiaj în ţările române etc., etc. (urmează întreaga notă citată mai sus)... Această limpede însemnare ne fereşte de greşeala de a atribui poetului *Luceafărului*

cine știe ce intenții tainice și neguroase, cînd poetul însuși s-a declarat atît de răspicat" etc.

Nu este așa că este clar ? Călinescu ajunge la aceeași concluzie ca autorul *Poeziei lui Eminescu,* propria interpretare a poetului este cea mai bună. Cu toate acestea, deși acordul celor doi este perfect și ar fi putut fi relevat de acel care a scris mai tîrziu, Călinescu, în dorința de a-și afirma ideea cu o putere cu atît mai mare cu cît s-ar fi ridicat triumfătoare peste mai multe obstacole, crede că poate trece printre victimele criticii sale și pe autorul *Poeziei lui Eminescu.*

Astfel, la p. 59, după ce amintește în chip impersonal și disprețuitor : „unul spune așa... altul spune altfel", ajunge să noteze : „Altul vede în Luceafăr un numen păgîn, pe Neptun stăpînind fundul apelor, demon aquatic cu vrăji venerice". Dar cine să fie acest „altul" ? Este tot autorul *Poeziei lui Eminescu,* încă o dată citat și rezumat cu rea-credință. În adevăr, în cartea subsemnatului se spune la p. 128 că pentru caracterizarea Luceafărului, Eminescu întrebuințează atributele mitologice ale lui Neptun și că, în genere, poema folosește un material de imagini împrumutate păgînismului. Această precizare era cu atît mai importantă, cu cît puțin înainte de apariția cărții mele, Radu Dragnea (în *Gîndirea)* încercase să lege poema lui Eminescu de sfera de reprezentări a teologiei creștine. Era deci nevoie de o punere la punct, prin relevarea ideii că inspirația lui Eminescu se mișca mai degrabă în sfera de simboluri a clasicismului. Aceasta nu înseamnă însă nicidecum că eu am susținut vreodată enormitatea că Luceafărul este alegoria lui Neptun. Mersul ideilor mele e cu totul altul. El urmărește în ce chip Luceafărul se împletește cu întreaga tematică a eroticei eminesciene, pentru a ajunge în cele din urmă la aceeași concluzie pe care o regăsește și Călinescu patru ani mai tîrziu.

Întreb încă o dată : este aceasta corect ? Este corect să deformezi ideile unui cercetător anterior, pentru a avea cîștig de cauză ? Este corect să-l persiflezi, cînd în realitate ești de aceeași părere cu el ? Acesta este un procedeu ușor cînd, necitîndu-l în termenii lui proprii, poți să-i atribui orice. Dar este corect ?

Iată, iubite domnule Rosetti, într-un rezumat succint obiecțiile pe care le aveam de făcut cărții lui Călinescu, în parte atingătoare cu propriile mele cercetări. N-aș fi făcut această întîmpinare, în mijlocul lucrărilor pe care le întreprind în acest moment și care m-au absorbit grozav, dacă n-aș avea o deosebită considerație pentru opiniile d-tale și o foarte vie afecțiune pentru d-ta personal. *Poezia lui Eminescu* mi-a adus multe necazuri. Ea mi a atras atacurile reiterate ale lui Bogdan-Duică [3], alimentate de o rea-credință, de o vulgaritate inventivă și fabuloasă, de o intenție vădit calomnioasă, cărora nu le am rezistat decît cu robusta mea putere de a disprețui. Ea mi a provocat amărăciunea de a revedea pe G. Ibrăileanu și tot cercul *Vieții românești,* al cărei colaborator credincios am fost multă vreme, stînd indiferenți față de aceste atacuri, negăsind să spună nici un cuvînt în apărarea cărții și a persoanei mele. Ea mi-a adus acum în urmă durerea de a mă vedea nesocotit și falsificat în cartea unui prieten. Trebuie oare ca ea să-mi rezerve și deziluzia de a primi ecoul impaciențelor unui alt amic, de la care puteam totuși cere avantajul unei discuții serioase.

Am răspuns o singură dată lui Bogdan-Duică. Am ignorat pe un lătrător din turma lui [4]. L-am lăsat pe Ibrăileanu și pe prietenii lui să descopere singuri nedreptatea făcută primei monografii despre *Poezia lui Eminescu,* primului studiu de motive, de influențe, de încadrări în istoria comparată a literaturii, de caracterizare a lirismului eminescian ca totalitate. Nu mi-am făcut reclamă. N-am încercat lansări în stil mare. N-am cerut recenzii și nici n-am prea avut. N-am căutat să obțin nici avantaje morale, nici materiale. Am lăsat ca mica mea lucrare să-și facă drumul ei modest, fără s-o sprijin, fără s-o proclam, din umbra rezervei mele pe care pînă mai ieri nimeni nu mi-o pusese la îndoială. Cînd am avut însă impresia că în cartea lui Călinescu mi se făcuse o nedreptate, resimțită cu atît mai viu cu cît venea de la un amic, m-am plîns altuia, într-o conversație particulară, fără incriminări vehemente, mai mult îndurerat, cum este îngăduit între prieteni sinceri. Ecoul acestei procedări discrete și amicale îmi vine sub forma unei bruște răceli, cu zvonuri de obiecții relative la carac-

terul meu, al deprinderii mele de a critica etc. Evident, această neașteptată reacție trebuie să fi avut o importanță deosebită pentru mine, pentru a mă fi decis la o întîmpinare pe care adversari pe care nu-i stimez nu au putut-o onora niciodată.

Dar poate mai este ceva? Poate că nemulțumirea d-tale are pricini mai numeroase. Ascultă-mă bine! Am impresia că sunt intrigi în joc. Nu vrei să ne explicăm pentru a divulga mișelia? Îmi vine să cred că am putea descoperi pe nu știu care imbecil solemn. Ce zici? Dacă trebuie să ne purtăm oarecare stimă și afecțiune reciprocă, mi se pare că ne datorăm această încercare.[5]

[T.V.]

142

Către N. Bagdasar

Sinaia, 17 mai 1936
Str. Vasile Boerescu, 4

Iubite prietene Bagdasar,

Am primit rîndurile d-tale și proiectul omagiului Petrovici, pe care îl vom discuta cu prilejul vizitei pe care mi-o făgăduiești și pe care o aștept cu cea mai mare plăcere.

Te-aș ruga să te interesezi și de soarta cererii mele de concediu și să-mi dai de știre, cînd ai un moment liber. Sunt cam izolat aci și orice vești de la prieteni îmi fac multă plăcere.

I-am scris săptămîna trecută cîteva rînduri lui Bucuța în chestiunea lui Spranger, care cere corectura sau informații precise despre soarta articolului lui[1]. Ce-o fi făcut Bucuța? I-o fi trimis corectura? Poate că ai ocazia să-l întrebi la telefon.

Te aștept pe curînd, cu multă și afectuoasă prietenie,

T. Vianu

143

Către Alexandru Colorian

Sinaia, 18 mai 1936

Iubite Sandule[1],

Aștept de multă vreme un cuvînt de la tine. Mi-ar fi prins bine în singurătatea de aci, pe care nu mi-o pot ușura decît prietenii și poeții. Pe unul dintre aceștia — ce e dreptul — l-am regăsit de mai multe ori. Ești tu, cu volumul tău[2]. Îți cer voie să nu-ți fac o analiză, ci numai să-ți spun cît mi-au plăcut atîtea din versurile tale, și unele din acele dure și triste, și altele mai avîntate, și acel „creion", tabloul tratat ca schiță, atît de frumos în fragmentarul ei, care este *Inmormîntare*. Am revenit apoi de mai multe ori la *In memoriam T.B.*, poemul atît de veridic în sentimentul lui și atît de frumos desenat în țesătura lui de motive clasice.

Nu vii să-mi faci o vizită la Sinaia? Mi-ar plăcea să mai stăm de vorbă, ca altădată. Te-aș ruga, dragă Sandule, să-mi trimiți livretul, dacă l-ai vizat. Poți să-l depui și la adresa lui Alecu (str. Basarabiei, fostă str. Occident, no. 19), care va veni să mă vadă. S-ar putea să mă hotărăsc pentru o mică escapadă peste hotare și atunci împlinirea acestei formalități militare mi-ar fi necesară pentru scoaterea pașaportului.

Am stat pînă acum liniștit, în consecventa voință de refacere organică, dar simt că mi s-a cam urît. Am o mare nevoie de variație, care să mă facă să uit necazurile și munca mea îndîrjită de atîția ani. Nu știu dacă n-aș face bine să mă hotărăsc mai curînd a pleca.

Ce mai nou? Mi-ar face plăcere veștile tale, pe care îmi promit a le avea pe curînd. Cu multe mulțumiri pentru osteneala pe care ți-ai dat-o cu mine și cu toată vechea prietenie cordială,

T. Vianu
Str. Vasile Boerescu, 4
Sinaia

144

Către Ion Petrovici

Sinaia, 26 mai 1936

Mult stimate și iubite domnule Profesor,

Mă găsesc de aproape trei săptămîni la Sinaia, venit să mă refac după accidentul de sănătate destul de neplăcut despre care ați aflat[1]. Mă simțeam mai rău ca oricînd și în special eram profund demoralizat în momentul cînd ați avut amabila idee de a vă interesa de mine. Aș fi dorit mult, iubite domnule Profesor, să vă văd înainte de a părăsi Bucureștiul și să vă mulțumesc pentru semnul dvs. de prietenie. Medicii se arătau însă absolut intransigenți, interzicîndu-mi orice oboseală și chiar efortul cel mai neînsemnat. Se pare că tot răul de care am suferit provenea dintr-o adîncă oboseală adunată mai cu seamă în ultimii trei ani, în timpul cărora am părăsit prea rareori masa de scris. Acum mă simt din nou bine și, dacă aș asculta numai de impresiile mele, aș reintra în activitatea pe care medicii continuă să mi-o interzică pentru cîtva timp încă. Mă resemnez deci la regimul de convalescență, care are însă avantajul unor răgazuri lungi, potrivite pentru a relua multe idei și a încheia unele socoteli.

În luna iunie voi reveni la București pentru a-mi ține examenele și mi-ar face atunci o deosebită plăcere să vă pot vedea și asculta. Îmi permit a vă oferi volumașul alăturat, care se culegea în timpul bolii mele și pe care l-am primit de cîteva zile aci[2]. Sunt mici studii cu privire la cîteva probleme actuale, despre care aș fi foarte măgulit să știu că v-au putut reține cîteva momente.

Rugîndu-vă să transmiteți doamnei Petrovici cele mai bune salutări ale soției mele și respectuoasele mele omagii, vă rog să credeți în sentimentele mele foarte afectuoase și devotate.

T. Vianu

145

Către Victor Iancu

Sinaia, 27 mai 1936

Stimate domnule Iancu,

N-am avut curajul de a trimite prin poștă copia tezei d-tale.[1]

Am preferat să întîrzii cîteva zile, trimițînd-o acum prin soția mea, care pleacă la București.

Fii bun și confirmă-mi primirea.

Cu bune salutări,

T. Vianu

146

Către D. V. Țoni

[București, iunie 1936]

Mult stimate domnule Țoni,

Am primit tîrziu rîndurile dvs.[1], într-un lot de scrisori aflat în București, de unde am lipsit în ultimul timp. Deoarece am fost bolnav și acum mă găsesc într-o stare de convalescență în timpul căreia sunt înlănțuit de numeroase prescripții medicale, îmi va fi cu neputință, spre marea mea părere de rău, să conferențiez învățătorilor ce se vor aduna la Cîmpulung. Evident, aș fi fost foarte mulțumit s-o fac, cu siguranța că gîndul bun poate merge, pe această cale, în adîncimi și depărtări care altfel rămîn interzise. Va fi deci o mare satisfacție pentru mine să regăsesc învățătorimea din țară într-o altă împrejurare, poate la anul viitor, cînd sper că și condițiile sănătății mele vor fi mai bune.

Cu aceste sentimente, vă rog să primiți, mult stimate d-le Țoni, salutările mele cele mai cordiale.

[T. Vianu]

147

Către Alexandru Vianu

Vineri seara
[Sinaia, 24 iulie 1936]

Dragă Alecule,

Ce ai făcut cu furunculul? Aştept veştile tale şi sper că în momentul acesta ai terminat cu neplăcuta dar i-veră...

Îţi trimit alăturata carte poştală de la Barbilian, pe care ai primit-o pe adresa mea.[1]

Comunică-mi, te rog, adresa lui Radu Mironescu şi fă-i cunoscut, dacă poţi, cît sunt de nemulţumit de atitudinea lui. Nu neglija însă, te rog, şi comunică-mi neapărat această adresă.

Ce mai e nou pe la Bucureşti?

Cînd mai vii pe la noi[2]?

Cu drag,

Tudor

148

Către Ion Petrovici

Sinaia, 1 august 1936

Mult stimate şi iubite domnule Profesor,

Vă mulţumesc din inimă pentru bunele cuvinte pe care mi le-aţi adresat în marea restrişte sufletească în care mă găsesc. Despărţirea de Alecu îmi împarte viaţa în două[1]. Ştiu bine acum că a doua parte a vieţii mele va conţine un element de amărăciune pe care nimic nu-l va putea înlătura. Mă doare plecarea atît de timpurie a lui Alecu de lîngă mine, nu numai din pricina marii mele singurătăţi de acum, dar şi pentru ca această plecare s-a întîmplat după o viaţă atît de contrariată, uneori chiar atît de chinuită şi înaintea acelei realizări de sine la care eminentele lui însuşiri îi dădeau dreptul să aspire.

Voi povesti poate odată rătăcirile copilului slăbuţ, a cărui siluetă delicată devenise aproape proverbială în Moldova războiului, însoţind pe un bătrîn medic militar în posturile cele mai primejdioase ale serviciului său. Copilul care rămăsese orfan de mamă încă de la vîrsta de nouă ani şi care de pe atunci primise o puternică izbitură nervoasă a trăit şi războiul cu toate încercările lui în tovărăşia tatălui nostru, pe care nu voia în nici un chip să-l părăsească. Toate aceste impresii, fixate la începutul vieţii, au determinat caracterul lui Alecu, în care o oboseală prematură devenise terenul de înflorire a atîtor virtuţi: rezerva, delicateţea, scrupulul moral departe împins şi o deprindere de a delibera, care ascuţise în el puterile unui intelect de o rară organizaţie logică.

Dar toate aceste însuşiri care întregeau icoana unui om vrednic în atîtea feluri de a fi iubit s-au risipit înainte de a fi cunoscute cum se cuvine. Au fost oameni care l-au jicnit, după cum observaţi şi dvs., iubite domnule Profesor, şi aceste jicniri se îndreptau împotriva cuiva care prin însuşirile şi tradiţiile sale merita afecţiunea şi respectul general. Fie ca acele nemeritate ofense, revenind ca păreri de rău în amintirea oamenilor slabi sau superficiali care le-au provocat, să se transforme în tot atîtea motive de adîncire şi înnobilare. Fie ca nedreptatea să se transforme într-o forţă a dreptăţii şi răutatea frivolă în pîrghie a binelui.

Dumneavoastră, iubite domnule Profesor, i-aţi arătat totdeauna multă simpatie lui Alecu şi primirea plină de înţelegere şi bunăvoinţă pe care i-o făceaţi se numără printre clipele lui cele mai bune. Pentru toate acestea vă mulţumesc cu multă emoţie şi recunoştinţă.

Rugîndu-vă să arătaţi respectuoasele mele omagii doamnei Petrovici, vă asigură de vechiul său devotament

T. Vianu

149

Către Constanța Ianulescu

[Sinaia, 2 august 1936, d. p.]

Tănțica mea drăguță,

Am citit plîngînd scrisoarea ta [1]. Ai dreptate în fiecare rînd pe care-l scrii. De ce vorbești însă de nu știu ce ironie sau prea mare încredere a mea? Față de tine n-am decît dragoste, nespusă dragoste.

Iartă-mă dacă nu-ți pot scrie încă mai mult. Sunt încă foarte obosit; chiar efortul cel mai mic îmi repugnă. Mult bine mi-ar face dacă ne-am putea vedea și sta puțin împreună. Nu te hotărești să vii pe la Sinaia sau împrejurimi? Viața în București este acum literalmente imposibilă și sănătatea ta ar avea multă nevoie de puțină odihnă, într-un loc cu aer mai bun. Haide, fă un mic efort de bunăvoință și caută să vii încoace. Mare grijă am și de Viky și de Nelly. Nu le poți deci [convinge] [2] și pe ele să se îngrijească puțin și să caute un refugiu din cumplita arșiță a Bucureștilor? Suntem acum atît de singuri, atît de aspru loviți încît trebuie să ne purtăm de grijă unii altora: tu ești cea mai înțeleaptă dintre noi și poate de aceea îți revin mai multe inițiative. Dă-mi, te rog, știri despre toți.

Am regăsit pe băiețelul nostru foarte drăguț și în progres evident. Îți închipui însă ce se petrece în mine cînd în fantazările lui, pomenește și de un onki Alecu. Drăguțul meu, niciodată el nu-și va aminti de bunul și subțirele om care îl mîngîia cu sentimentul că ceva din el i s-a transmis. Față de el, voi rămîne singur în durerea mea.

Dacă prilejul se prezintă și fără a forța lucrurile, vorbește cu Viky să-mi strîngă materialul de care am nevoie pentru a publica volumul de studii al lui Alecu [3]. Mă gîndesc apoi să scriu un articol lung despre el, cu amintiri și cu unele discuții de ordin mai general. Vreau să slujesc memoria lui și să păstrez oamenilor icoana făpturii lui făcute din lumină și dreptate.

Fii tare, Tănțica mea! Lumea are nevoie de sufletul tău mare și bun.

Vă îmbrățișez pe amîndoi și îmi făgăduiesc marea bucurie de a vă revedea în curînd.

Tudor

Scumpa noastră Tanți,

Tudor ți-a spus ce sentimente și ce gînduri se agită în noi, aci, în singurătatea noastră din Sinaia. Eu aș vrea numai să-ți spui cu ce drag și grijă ne gîndim la voi, cît am vrea de mult să vă vedem și cu ce nerăbdare așteptăm hotărîrea voastră de a veni aci.

Vă sărută cu mare dor și drag

Lilica

150

Circulară

Bucarest, le... Septembre 1936

Monsieur le Professeur et cher maître [1],

La Sociéte Roumaine de Philosophie a pris la décision d'offrir à son éminent membre fondateur M. I. Petrovici, professeur à l'Université de Jassy, membre de l'Académie Roumaine et agregé à la Sorbonne, un volume d'hommage à l'occasion de son trentième anniversaire dans l'enseignement supérieur.

Ce volume, dont les differents chapitres seront rédigés par les membres de notre Société, est conçu de manière à former une Histoire de la Philosophie depuis l'époque de Descartes jusqu'à nos jours et sera une contribution de la nouvelle génération de penseurs roumains dans le domaine que M. I. Petrovici a brillamment illustré.

La Société Roumaine de Philosophie serait particulièrement hereuse de vous voir associé à cet hommage. Nous vous prions donc de nous envoyer un essai de quelques pages sur les suggestions philosophiques de la science contemporaine. La contribution d'un maître illustre, en augmentant la valeur scientifique de l'ouvrage, sera en même temps une manifestation de l'amitié intellectuelle qui a toujours existé entre la France et la Roumanie et le signe de sympathie que la haute pensée française accordera au penseur qui n'a jamais cessé de la représenter en Roumanie.

En nous appuyant sur ces considérations nous nous permettons d'espérer, Monsieur le Professeur et cher maître, que vous considérez avec bienveillance notre invitation et que vous l'accepterez. Nous ajoutons que votre essai devra nous parvenir jusqu'à la fin Janvier 1937.[2]

En vous priant de bien-vouloir nous communiquer votre réponse, je vous prie, Monsieur le Professeur et cher maître, de recevoir les remerciements de la Société Roumaine de Philosophie et mes salutations personnelles bien devouées.

Au nom du Comité de la Société Roumaine de Philosophie.

T. Vianu

Professeur à la Faculté de Lettres de Bucarest,
Membre correspondant de l'Académie Roumaine

București, ...septembrie 1936

Domnule Profesor și iubite maestre[1],

Societatea română de filosofie a hotărît să ofere eminentului membru fondator d-l I. Petrovici, profesor la Universitatea din Iași, membru al Academiei Române și agregat la Sorbona, un volum omagial cu ocazia celei de-a treizecea lui aniversări în învățămîntul superior.

Acest volum, ale cărui diverse capitole vor fi redactate de către membrii societății noastre, este gîndit în așa fel incît să alcătuiască o istorie a filosofiei de la epoca lui Descartes și pînă în zilele noastre, fiind o contribuție a noii generații de gînditori români în domeniul pe care d-l I. Petrovici l-a ilustrat cu strălucire.

Societatea româna de filosofie ar fi deosebit de fericita să vă vadă asociat acestui omagiu. Vă rugăm deci să ne trimiteți un eseu de cîteva pagini asupra sugestiilor filosofice ale științei contemporane. Contribuția unui maestru cu faimă, sporind în același timp valoarea științifică a lucrării, va fi o manifestare a prieteniei intelectuale care a existat întotdeauna între Franța și România precum și un semn al simpatiei pe care elita cugetării franceze o daruiește gînditorului care n-a încetat s-o reprezinte în România.

Întemeindu-ne pe aceste considerații, ne îngăduim să sperăm, domnule Profesor și iubite maestre, că veți privi cu bunăvoință invitația noastră și că o veți accepta. Adăugăm că eseul dvs. va trebui să ne parvină pînă la sfîrșitul lui ianuarie 1937[2].

Rugîndu-vă să binevoiți a ne comunica răspunsul dvs., vă rog să primiți mulțumirile Societății române de filosofie și salutările mele devotate.

În numele Comitetului Societății române de filosofie,

T. Vianu

Profesor la Facultatea de Litere din București
Membru corespondent al Academiei Române

151

Către Horia Petra-Petrescu

București, 22 octombrie 1936

Mult iubite și stimate domnule Doctor,

Abia acum mi-a sosit frumosul dar al versurilor d-tale, cărora — după cîte văd — le-a fost ursit să rătăcească mai întîi pe la vechi adrese. Îți mulțumesc din inimă pentru atenția atît de prietenoasă a însemnării

numelui meu în colţul frumoasei d-tale apologii a sonetului [1].

Am citit de-asemeni cu multă emoţie poema lui Şora, pe care am auzit-o recitată şi de d-ta, în neuitata dimineaţă cînd te-am vizitat la Sibiu. Îmi sună încă în urechi glasul d-tale şi acea furtunoasă revărsare de pasiune care făcea parcă mai adîncă liniştea lucrurilor nobile — cărţi şi amintiri — care te înconjoară.

Adeseori, în săptămînile de boală care au urmat înapoierii mele de la Sibiu, te-am evocat în decorul d-tale. Şi îmi refăceam făgăduinţa de a te revedea cît mai curînd.

Primeşte, iubite domnule Doctor, în singurătatea d-tale bogată în gînduri şi în simţiri, expresia respectului pe care îl port firii d-tale de idealist şi, dacă permiţi, mărturisirea adîncii mele simpatii.

Tudor Vianu

152

Către Max Dessoir

[Bucarest, le 26 Octobre 1936]

Monsieur le Professeur et cher maître,

Quand au mois de Mars passé, je vous ai prié de bien vouloir ajourner vos conférences en Roumanie, en considération de la saison avancée et peu propice aux manifestations de cet ordre, je n'abandonnai pas l'espérance de vous pouvoir saluer un jour à Bucarest. [1] Je crois maintenant que l'époque pour venir à Bucarest est beaucoup plus favorable et par l'avis de la Société Roumaine de Philosophie et de son Président, Monsieur C. Rădulescu-Motru, que me charge de vous transmettre ses meilleures salutations, je me fais un plaisir de vous répéter notre invitation dans les conditions fixées au mois de Mars passé.

La date de votre conférence a Bucarest pourrait être fixée apres le 21 Novembre, de préférence le Jeudi ou Samedi. Je vous prie donc de bien vouloir nous communiquer, dans le cas où vous êtes encore dans la situation de pouvoir accepter notre invitation bien cordiale, la date de votre arrivée et le sujet de votre conférence. Je tâcherai ensuite de vous expédier le billet de libre-parcours sur le chemin de fer.

Avec le plaisir de recevoir bientôt votre réponse, je vous prie, Monsieur le Professeur et cher maître, de recevoir les salutations des membres de la Société Roumaine de Philisophie, l'hommage bien affectueux de votre admirateur ainsi que mes l'hommages très respectueux pour Madame la Professeur Dessoir et l'expression du dévouement très affectueux de votre

Tudor Vianu

[Bucureşti, 26 octombrie 1936]

Domnule Profesor şi iubite maestre,

Cînd în luna martie a anului trecut v-am rugat să vă amînaţi conferinţele din România, avînd în vedere sezonul avansat şi puţin prielnic manifestărilor de acest fel, nu pierdusem nădejdea să vă pot saluta într-o zi la Bucureşti [1]. Cred că în prezent s-au întrunit condiţii mult mai favorabile venirii dvs. la Bucureşti, astfel încît, cu avizul Societăţii Române de Filosofie şi al preşedintelui ei, d-l C. Rădulescu-Motru, care m-a însărcinat să vă transmit salutul său, îmi revine plăcerea de a vă reînnoi invitaţia noastră în condiţiile fixate în luna martie anul trecut.

Data conferinţei dvs. la Bucureşti ar putea fi stabilită după 21 noiembrie, de preferinţă într-o joi sau sîmbătă. Vă rog, aşadar, să binevoiţi a ne comunica, dacă mai puteţi primi invitaţia noastră cordială, data sosirii dvs. şi subiectul conferinţei dvs. Voi încerca pe urmă să vă expediez permisul pe calea ferată.

Rezervîndu-mi plăcerea de a primi curînd răspunsul dvs., vă rog, domnule Profesor şi iubite maestre, să primiţi salutul membrilor Societăţii Române de Filosofie, precum şi omagiul afectuos al admiratorului dvs., totodată cu omagiile mele foarte

respectuoase pentru doamna profesor Dessoir și expresia devotamentului celui care vă este foarte atașat,

Tudor Vianu

153

Către Theodor Capidan

București 2 dec. 1936

Mult stimate domnule Capidan[1],

Mă asociez din toată inima la sărbătorirea domnului Sextil Pușcariu, rugîndu-vă să mă înscrieți și pe mine în acea „Tabula Gratulatoria“, pe care vă propuneți s-o anexați volumului ce pregătiți în cinstea ilustrului învățat și profesor[2].

Vă rog, în același timp, să dispuneți să mi se rezerve și mie un exemplar din această lucrare, ale cărei cost vi l-am adresat azi prin mandat poștal.

Mulțumindu-vă pentru amabila atenție a invitației dvs., vă rog să primiți expresiunea distinsei mele considerații.

Tudor Vianu

154

Către Universitatea din Viena

Bucarest, le 12 Janvier 1937

Je réponds avec plaisir à la prière de M. Edgard Papu, licencié en philosophie et professeur dans l'enseignement secondaire roumain, de le présenter près de ses maîtres à l'Université de Vienne, où il voudrait passer son doctorat[1].

M. Edgard Papu a été en effet l'élève de notre Faculté, où il a étudié pendant plusieurs années la philosophie et la philologie moderne, spécialement la langue et la littérature italienne. Dans l'ensemble des études philosophiques, il a montré un intérêt particulier pour l'esthétique et en cette qualité il a suivi avec beaucoup d'application mes cours et mes séminaires, où il s'est montré comme un élément très doué et comme un grand travailleur. Possédant à fond plusieurs langues étrangères, dont il s'est assimilé les littératures, il s'est enrichi de beaucoup de connaissances et de vastes possibilités d'information. Pendant ses années d'études à Bucarest j'ai toujours eu la joie de reconnaître en M. Papu un esprit attaché à la recherche scientifique et capable de lui rendre les meilleurs services.

Tout jeune encore, il a publié plusieurs études d'esthétique et d'histoire littéraire, accueillies par quelques-unes des meilleures revues de pays et qu'il a reunies ensuite dans un volume sous le titre de *Carrefours. Formes de vie et de culture (Răspîntii. Forme de viață și de cultură*, Editura Societății Române de Filosofie, București, 1936). Oeuvre de jeunesse, manifestant un esprit pénétrant et érudit, le petit volume de M. Papu apporte des précisions utiles dans les domaines où ses intérêts l'ont mené et donne la mesure de ses possibilités.

Comme ancien professeur de M. Papu, je me suis rendu compte que ses connaissances dans l'esthétique et la science de l'art sont très poussées et très solides et que ses moyens de se développer comme un chercheur indépendant sont d'autant plus grands qu'il a su acquérir un nombre important d'impressions artistiques, profondement assimilées et finement choisies.

Il m'est ageable d'exprimer ici mes convictions, dans l'espoir que sa manière de travailler dans l'avenir pourra gangner l'avis favorable de ses nouveaux professeurs.

Tudor Vianu
Professeur à la Faculté de Philosophie
et des Lettres de Bucarest
Membre correspondant de
l'Académie Roumaine

București, 12 ianuarie 1937

Răspund cu plăcere rugăminții d-lui Edgar Papu, licențiat în filosofie și profesor în învățămîntul secundar românesc, de a-l prezenta pe lîngă profesorii săi de la Universitatea din Viena, unde ar vrea să-și treacă doctoratul [1].

Dl. Edgar Papu a fost, într-adevăr, studentul facultății noastre, studiind vreme de mai mulți ani filosofia și filologia modernă, în special limba și literatura italiană. Din ansamblul studiilor filosofice a vădit un interes particular pentru estetică și, astfel, a urmat cu multă sîrguință cursurile și seminariile mele, în cadrul cărora a dovedit mult talent și o mare capacitate de muncă. Cunoscînd temeinic mai multe limbi străine, ale căror literaturi și le-a asimilat, s-a îmbogățit cu multiple cunoștințe și posibilități vaste de informare. De-a lungul anilor de studiu la București, am avut mereu bucuria să recunosc în dl. Papu un spirit atras de cercetarea științifică și vrednic de a i aduce cele mai bune servicii.

Încă de tînăr a publicat mai multe studii de estetică și istorie literară, găzduite de unele din cele mai bune reviste ale țării, pe care le-a adunat apoi într-un volum sub titlul *Răspîntii. Forme de viață și de cultură*, Editura Societății Române de Filosofie, București, 1936. Operă de tinerețe, manifestînd un spirit pătrunzător și erudit, micul volum al d-lui Papu aduce precizări utile în domeniile în care preocupările l-au adus și dă măsura posibilităților sale.

În calitate de fost profesor al d-lui Papu, mi-am dat seama că în domeniul esteticii și al științei artei cunoștințele sale sînt foarte aprofundate și foarte temeinice și de asemenea că mijloacele sale de a se dezvolta ca cercetător independent sunt cu atît mai bogate cu cît a știut să dobîndească un număr important de impresii artistice, adînc asimilate și cu grija alese.

Îmi este plăcut să exprim aici convingerile mele, în nădejdea că felul său de a lucra va putea cîștiga și în viitor părerea favorabilă a noilor săi profesori

Tudor Vianu
Profesor la Facultatea de
Filosofie și Litere din București,
Membru corespondent al
Academiei Române

155

Către Ion S. Floru

București, 31 martie 1937

Mult stimate și iubite domnule Profesor Floru [1],

Am citit cu nespusă înfiorare vestea dispariției atît de neașteptate și premature a bunului și iubitului dvs. Titu [2], pe care, deși îl intîlneam rar, l-am cunoscut destul pentru a-i prețui marea delicatețe și omenie. Ce se va fi întîmplat? Ce împrejurări nenorocite au curmat firul vieții lui prețioase? Soția mea și cu mine suntem încremeniți de uimire și durere și, pentru că în vremea din urmă am fost noi înșine atît de crud încercați prin pierderea scumpului nostru Alecu, ne închipuim cu ușurință care trebuie să fie starea dvs. sufletească. În aceste clipe atît de grele, am vrea să vă aducem mărturia simpatiei noastre profunde, pe care vă rugăm s-o arătați și întregii dvs. familii. Lilica adaugă expresia emoționată a afecțiunii ei pentru doamna Floru, de care o leagă multe amintiri și calda recunoștință a fostei eleve. [3]

Rugîndu-vă să primiți respectele mele, vă strînge mîna, al dvs. foarte devotat,

Tudor Vianu

156

Către Cicerone Theodorescu

[București,] 4 aprilie 1937

Iubite domnule Cicerone Theodorescu [1],

Ai făcut apel la conștiința mea pentru a răspunde anchetei pe care o întreprinzi [2]. Atitudinea mea este însă,

în bună parte, fixată încă din paginile tratatului meu de *Estetică* (vol. I, pg. 198 urm.), care respinge deopotrivă pornografia practicată cu bună știință, ca și falsa „pruderie" a cărei dezvoltare consecventă ar trebui să încredințeze flăcărilor sau să denunțe justiției o mare parte din literatura universală. Literatura, ca oricare altă manifestare înaltă a spiritului, se întemeiază pe *respectul omului* și pe *curajul adevărului*. Pornografia păcătuiește față de respectul datorit omului, care nu se cuvine a fi înfățișat în forma instinctivității lui degradate și sălbatice. Este aci o limită care lasă destul loc libertății unui bărbat întreg aplecat asupra sarcinei de a evoca omul în toate aspectele care compun imaginea lui complexă. Un scriitor care ar ascunde ceea ce este negativ și inferior în firea omului ar răpi tabloului său fondul de umbră și elementele de contrast, care îi condiționează adevărul moral și farmecul estetic. Dacă mă întrebi însă cum se poate recunoaște limita amintită, și cine o poate stabili, îți voi răspunde cinstit că nu există un cod valabil în această privință și că singurele criterii operante stau în conștiința și delicatețea morală a scriitorului și cititorilor săi.

Tocmai din pricina aceasta socotesc că literatura nu trebuie adusă în fața justiției. Nu trebuie denunțată și nu trebuie urmărită literatura, pentru că, în chipul acesta, se deschide un drum la capătul căruia ar putea să sufere opere de seamă și scriitori respectabili. Cine mă încredințează că, siguri de concursul justiției, nu se vor găsi inși care vor acuza, nu numai lucrări nedemne, dar și opere împinse în această categorie, prin rea-credință calomnioasă sau prin ignoranță cu privire la firea și rostul literaturii. Istoria ne arată că drumul acestor excese a fost practicat uneori. Citim și astazi, cu o indignare greu stăpînită, actele de acuzare îndreptate împotriva unui Baudelaire, recunoscut de atunci ca unul din cei mai de seamă poeți ai catolicismului, sau împotriva lui Flaubert, a cărui viziune a îmbogățit enorm cunoașterea omului și a organizat-o în forme artistice de o neîntrecută perfecțiune. Mă cutremur la gîndul ca alți mari creatori de literatură ar putea suferi mîine de pe urma denunțului nu știu cărui pigmeu imoral, prost și laș. Respectul religios pe care îl nutresc pentru ființa poetului de geniu mă face să doresc ca domeniul activității lui să fie liber de orice amenințare.

Mă vei întreba însă, iubite domnule Theodorescu, dacă, la adăpostul geniului prezent sau viitor, nu riscăm să vedem strecurîndu-se fabricantul de simple pornografii, pus în mișcare de nemărturisite scopuri lucrative? Lucrul este foarte posibil, dar împrejurarea nu mă înspăimîntă peste măsură, deoarece disprețul oamenilor de conștiință și gust, acei care stabilesc opinia generală, și acțiunea purificatoare a istoriei rostesc verdicte mai viguroase și mai eficace decît acele ale forurilor judecătorești. Spune-mi, te rog, numele unei singure cărți de josnică inspirație care a supraviețuit momentului în care oamenii au avut să se ocupe de ea? Eu nu cunosc nici unul.

Este deci datoria criticei să măsoare operele literare și după valoarea lor omenească. Și astfel, întărindu-și autoritatea, prin aplicarea în spirit de bună-credință a acestui criteriu, să poată proclama, cu toată autoritatea, drepturile imprescriptibile ale libertății literare. Există, în critica literară a zilelor noastre, o seamă de conștiințe luminate și oameni de bine, încît nu cred că e nevoie ca lucrarea de demarcație și clasare umană să fie atribuită instanțelor judecătorești. Această demisiune spirituală ar fi dureroasă și n-ar fi necesară.

Cu cele mai bune salutări camaraderești,

Tudor Vianu

157

Către Dimitrie Gusti

București, 5 mai 1937

Mult stimate și iubite domnule Profesor,

Vă trimit aceste documente din care vă puteți face o idee despre stadiul lucrărilor noastre.[1]

Sper că sunteți bine și mulțumit, cu toate marile osteneli pe care le presupun îndeajuns — ale Expoziției.

Mi-ar face plăcere să primesc veștile dvs. bune și, cu speranța — cine știe ? — de a vă întîlni în august la Paris, vă transmite afectuoasele și devotatele sale salutări

T. Vianu

158

Către Elena Vianu

Tg. Mureș, 27 [iunie] seara [1937, d.p.]

Scumpa și drăguța mea Mimoc,

Azi a fost prima din cele două zile libere. Mîine ne adunăm pentru a da rezultatele scrisului și voi ști atunci mai bine cîte zile voi mai rămîne pe aci. Sper, în tot cazul, ca la 2 sau 3 iulie să fiu împreună cu voi la Sinaia.

Condițiile sunt de data aceasta cu mult mai bune.[1] După două nopți la un hotel în reparație, am luat de ieri reședință la liceu, într-o vastă cameră de inspecție, unde mă pot odihni destul de bine. Luăm masa, de asemeni, la liceu, unde ni se gătește după indicațiile noastre și într-un chip digestibil. Nu mă simt încă prea obosit și nădăjduiesc să trec cu bine și cele trei sau patru zile mai grele ale oralului.

Ziua de azi am petrecut-o în vizita cîtorva instituții ale orașului, printre care vasta bibliotecă Teleki mi-a lăsat o impresie cu totul neobicinuită : incunabule, almageste, magia Renașterii (am ținut în mînă și am rasfoit pe Paracelsus și pe Agrippa von Nettesheim), tot clasicismul și întreaga literatură ieșită din teascurile lui Aldus și Elzevir. Filosofii sec. 17 și 18 sunt, mai toți, în ediții princeps. Hărți vechi și astrolabe... Aș fi vrut să fii și tu pe-aici. Orașul este, de-asemeni, frumos : sinteza barocă cu faianța și verdele maghiar, largi bulevarde umbrite și piețe bine tăiate, caldarîm solid și case bine construite și întreținute. Păcat că orașul este situat atît de departe. Exasperat de lungimea drumului, am coborît la Sighișoara, găsită într-o zi de tîrg cu forfotă pestriță pe strada principală, de unde un autobus sunînd asurzitor din toate fiarele lui m-a dus într-un timp de aproape două ceasuri la Tg.-Mureș. Borsecul și Sovata sunt la 4—5 ceasuri de drum, încît am renunțat de a le vedea. Iată, în scurt, știrile de pînă acum. Mîine, cînd voi putea calcula mai exact cît voi mai rămîne pe-aci, îți voi comunica îndată adaosul de vești.

Ți-a trimes banii Bădăuță ? S-au aranjat cu bine toate celelalte formalități ? Am avut o deziluzie văzînd numărul mic de candidați, cu marele număr de scutiri. Cotele noastre vor fi modice. Vor completa totuși, cît de cît, nevoile voiajului nostru, la care mă gîndesc cu multă plăcere, cu toate că și de data aceasta am constatat că sunt, in tren, un călător impacient.

Ce faci tu ? Ce face băiețelul nostru mult drăguț, ale cărui fapte și vorbe le-am popularizat pe-aici ? Vă plouă ? Vă puteți plimba ? V-au reapărut bujorii în obraz ? Tu mi-ai scris ?

Cu mult dor și abia așteptînd să vă regăsesc și să pornim cu toții sub brazi și în acea completă libertate de spirit, de care am atîta nevoie, vă sărut mult de tot

Cu drag,

Tudor

159

Către Elena Vianu

Tîrgu-Mureș] 29 iunie 1937

Mimi dragă,

Îți scriu, în grabă, între două serii de candidați. Azi dimineață, la ora 7, am început examenul oral. Au intrat 65 de candidați și ne-am propus să examinăm cîte 16 în fiecare zi. Văd că profesorii au cam chef de vorbă! Sper totuși să terminăm în seara zilei de 2 iulie. Sîmbătă voi fi la Sinaia, după cît cred, pe la ora 5—6 d.a. Pînă acum n-a mers prea greu. „Barajul" începe de-acum înainte. Avem însă noroc cu vremea răcoroasă, susținută de multă ploaie. Nu cumva este *prea multă,* la Sinaia?

Ce face scumpetea și frumusețea noastră de băiat? Tu de ce nu-mi scrii? Te sărut de o mie de ori și mă bucur mult, mult să fim din nou împreună.

Tudor

160

Către Dan Barbilian

Londra, 20 iulie 1937

Dragă Dane,

Îți scriu după a doua zi londoneză. Vibrez ca un stup de albine. Mă, e boierie mare pe-aci! Asta ca primă și sintetică impresie. Detaliile sunt covîrșitoare prin număr și varietate. Voi avea multe să-ți povestesc. Trebuie să-ți evoc însă de pe-acum aparițiile botticeliene ale muzeelor. La National Gallery păreau că descind din cadru. Scotland Yardul l-am zărit numai din fugă, alergînd

sară seară către Picadilly, care la ora asta e un foc mare. Pe curînd, alte vești.

Te pup,

Tudor

161

Către Dan Barbilian

Oxford, 22 iulie 1937

Stau în domnul Bodleian
Grec atlet și oxfordian
Pajiști, ape, curți închise
Vechi și sumbre paraclise —
Cîntă clopote prin aier.
Pentru Christus și Empire *

Cu drag,

T.V

162

Către Dan Barbilian

Londra, Kew Garden
28 iulie 1937

Dragă Dane,

Trebuie să ți împărtășesc și impresia asta: parcul din Kew este unul din locurile cele mai perfecte din lume. Nu vreau să înjosesc Hampton Court-ul, dar umbrele au fost aci mai reci, cerul legăna valuri mai mari

---

* Citește: empaier (cf. Lollot). Ai primit cp. de alaltăieri?

deasupra unei flori de o exuberanța ciudată. Ne-am re-
făcut aci o după amiaza, după istovitoarea vînătoare
Londrei.

Scrie-mi la Paris (Hotel Palais-Royal, 4, rue de Va-
lois) sau la Sinaia (Str. Vasile Boerescu, 4) pentru a
lua o intîlnire în septembrie.

Cu drag,

Tudor

163

Către N. Bagdasar

Brașov, 29 decembrie 1937
Str. Mareșal Averescu, 31 (Pensiunea Carmen)

Iubite Bagdasar,

M-am refăcut bine pe-aci. Aproape am uitat necazu-
rile din urmă. Aștept cu plăcere să te revăd pe la 10 ia-
nuarie. Îți urez de Anul Nou multă sănătate și mulțu-
mire în toate. Cu bune salutări cordiale,

T. Vianu

164

Către Dan Barbilian

Brașov, 29 decembrie 1937

Dragă Dane,

Mi-a revenit piuitul. Mă simt bine pe-aici, unde
stimmung-ul germanic mă readuce în Svabia noastră

de odinioară și - pentru a spune astfel la vîrsta
de-atunci. Sper să ne revedem îndată ce mă voi înapoia
în București, pe la 10—12 ianuarie. Pînă atunci îți spun
ție și tuturor ai tăi. La mulți ani! Omagii soției tale

Cu mult dor și drag,

Tudor

165

Către V. Nedelcovici

[Bucarest, Avril 1938]

Très estimée Mademoiselle[1],

Je vous prie d'excuser le retard avec lequel je ré-
ponds à votre très aimable lettre du 12 février. Tout ce
dernier temps j'ai dû soigner ma santé, à la suite d'une
grippe assez fâcheuse dont j'ai souffert pendant l'hiver,
et ce n'est que dans les dernières semaines que j'ai pu
reprendre mes travaux. Aussi je me presse de revoir les
si intéressants documents que vous avez bien voulu m'en-
voyer. D'abord l'article de M. Étienne Souriau sur *For-
me* et vos observations, les deux tellement riches d'idées
qu'il serait vraiment difficile d'y ajouter quelque chose.
Ensuite, les observations de M. Souriau à mon article
sur *Admiration*, auquel je voudrais bien répondre — si
toutefois les normes que vous avez adoptées ne s'y oppo-
sent pas — par la note que j'ajoute à cette lettre. Parce
que vous avez eu la bonté de me demander de nouvelles
contributions à votre vocabulaire d'Esthétique, je vous
communique que je suis à votre disposition pour ré-
diger les articles sur *Perfection* et *Profondeur*.

En reprenant mes notes, abandonnées pendant ma
maladie, je constate qu'il m'est impossible de retrouver la
copie de mon petit article sur *Admiration*, ainsi que le

premier numéro de votre très précieuse *Revue d'Art et d'Esthétique*. Est-ce qu'il y aurait le moyen de se procurer l'un et l'autre, sans trop vous déranger ? Je vous dis mille fois *merci* pour tout ce que vous faites pour moi et je vous prie d'agréer, chère Mademoiselle, l'expression de mes sentiments dévoués et de mes respectueux hommages.

T. Vianu

[București, aprilie 1936]

Mult stimată domnișoară[1],

Vă rog să-mi iertați întîrzierea cu care răspund la scrisoarea dv. atît de amabilă de la 12 februarie. În tot acest timp am fost nevoit să-mi îngrijesc sănătatea, în urma unei gripe destul de supărătoare de care am suferit de-a lungul iernii și abia de cîteva săptămîni mi-am putut relua lucrul. Astfel, mă grăbesc să revăd documentele atît de interesante pe care ați binevoit a mi le trimite. Întîi articolul d-lui Étienne Souriau despre *Formă* și observațiile dv., ambele atît de bogate în idei, încît cu greu li s-ar mai putea adăuga ceva. Apoi, observațiile d-lui Souriau la articolul meu despre *Admirație*, cărora aș vrea să le răspund — desigur dacă normele pe care le-ați adoptat nu se împotrivesc acestui lucru — cu nota pe care o adaug acestei scrisori. Deoarece ați avut bunătatea să-mi cereți noi contribuții la vocabularul dv. de estetică, vă înștiințez că mă aflu la dispoziția dv. pentru a redacta articolele privitoare la *Perfecțiune* și *Profunzime*.

Reluîndu-mi notele, abandonate în timpul bolii, constat că mi-e cu neputință să regăsesc copia micului meu articol despre *Admirație*, cît și primul număr din foarte prețioasa dv. *Revistă de artă și de estetică*. Ar exista oare posibilitatea de a mi le procura fără să vă incomodez prea tare ? Vă mulțumesc de o mie de ori pentru tot ceea ce faceți pentru mine și vă rog să primiți, stimată domnișoară, expresia sentimentelor mele devotate și omagiile mele respectuoase.

T. Vianu

166

Către Elena Vianu

Aiud, 1 iulie 1938

Mimoc, scumpă mea,

E probabil să termin aci[1] duminică seara sau luni dimineața, încît luni seara sper să fiu la Sinaia. Îmi dă oarecari griji faptul că nu mi-au sosit încă diplomele de bacalaureat, așa că mi-e teamă, din această pricină, de întîrzieri. Sper totuși să mă aranjez în termen. Altfel, bacalaureatul acesta m-a obosit mai puțin decît altele. Am o cameră bună, cu acces la o baie confortabilă, și dorm pe cît pot : mai mult din principiu decît din poftă, căci căldura — destul de mare și pe-aici — mă ține treaz, pentru a asculta, în orele crăpatului de zi, mierlele și cintezoii. Despre mierle îți voi vorbi mai pe larg. Le-am cunoscut acum de-aproape și le studiez.

Ce faci tu ? Ce face băiețelul, pe care-l evoc aci în gesturi și atitudini cu totul particulare, de pildă explicîndu-mi ce face el cînd se duce la școală sau îndemnînd convoiul amicilor lui la urcușul automobilului : „dă-i și dă-i". E grozav de drăguț ! Pupă-l bine.

Mă gîndesc că, abia înapoiat la Sinaia, va trebui să reiau ms. M[acedonski] și în cîteva zile să plec, pentru a-l preda[2], mai ales că ar trebui s-o văd și pe Viky, săraca ![3] Va trebui să-i scriu de-aici, căci n-am putut pînă acum decît să-i dau o telegramă în ziua înmormîntării bietului Petrică : ziua de Sft. Petru — curioasă și impresionantă coincidență.

Zi aniversară și pentru noi — a cărei tainică jubilare am închis-o în inima mea, adînc.

Te sărut mult, mult, mult

Tudor

În singura zi liberă pe care am avut-o, am fost împreună cu profesorii în Munții Apuseni, pe Trascău, în locuri frumoase, despre care îți voi vorbi.

Nu cumva te-ai gîndit să-mi scrii și tu? Poate că mîine primesc ceva de la tine?

167

Către Basil Munteanu

Sinaia, 12 iulie 1938

Scumpe și vechi prieten[1],

Îți mulțumesc din inimă pentru darul cărții d-tale[2]. Mi-a sosit aici, la Sinaia, unde am venit să mă odihnesc de ostenelile anului, puțin cam bolnav și nu prea bine dispus. Nu pot să-ți spun cîtă plăcere mi-a făcut cartea d-tale. Mai întîi ea îmi aduce mărturia unei vechi amiciții, a cărei amintire mi-e foarte scumpă și pe care o evocam adeseori dintr-un trecut destul de îndepărtat, acel al Școalei militare în timpul războiului[3] și al anilor care i-au urmat. N-aș vrea să te alarmez, dar dacă primești afirmația că ne-am văzut ultima oară în 1919, înseamnă că legăturile noastre văzute au suferit o eclipsă de aproape două decenii. Am fost în vremea aceasta de trei ori la Paris, dar tot în timpul verii sau pe la începutul toamnei, cînd nu speram să te găsesc acolo. Mi se pare de asemeni că în acest răstimp n-ai prea fost în țară. Știri despre d-ta primeam totuși fie de la amici comuni, fie din studiile d-tale, pe care le citeam cu mare plăcere și satisfacție. Acum, îmi vii prin minunata d-tale carte asupra literaturii noastre, care îmi dovedește că prezența d-tale printre noi a fost neîntreruptă și că atunci chiar cînd noi te socoteam departe, spiritul d-tale continua să ne supravegheze și să ne cîntărească.

Îți mulțumesc, scumpe și vechi prieten, pentru cuvintele amicale cu care însoțești volumul d-tale și pentru cele pline de bunăvoință cu care, în cursul expunerii d-tale, iei act de contribuția mea literară. Am citit volumul d-tale în întregime, l-am reluat în unele din părțile lui și, dacă îngădui expresia sinceră a opiniei mele, îți voi spune că prețuiesc lucrarea d-tale drept *une oeuvre maîtresse*, cum critica noastră literară n-a produs de mult. Folosind perspectiva străinătății (despre care o vorbă celebră spunea că este *posteritatea contemporană)*, judecățile d-tale au de cele mai multe ori o preciziune definitivă. Ceea ce spui la începutul volumului despre psihologia românului și considerațiile finale în care relevi fondul de compilație metafizică al prezentului nostru literar, stipulînd în același timp nevoia de a ne îndruma către marea simplitate umană, sunt observațiile foarte prețioase ale unui filosof și ale unui moralist. Am admirat o sumedenie de trăsături profunde sau fine, care dau mărturia deosebitei d-tale virtuți critice. Paginile despre Arghezi sunt dintre cele mai bune care i s-au consacrat. Apoi în nici un moment lucrarea nu manifestă nici măcar umbra vreunei intenții propagandistice; niciodată ea nu se îndepărtează de la norma unei perfecte sincerități de savant și de scriitor... Și, tocmai prin această însușire, cred că opera d-tale va aduce mari servicii literaturii noastre, care este pentru întîia oară prezentată cu demnitate publicului străin. Primește deci, scumpe prietene, multe felicitări pentru magnifica d-tale lucrare, cu care ți-ai cîștigat merite dintre cele mai mari.

Aș fi vrut să-ți spun unele lucruri și despre mine, dar mă rezerv pentru ocaziunea, pe care o sper nu prea îndepărtată, a revederii noastre, fie în țară, dacă ai de gînd să revii printre noi, fie la Paris, unde nu este exclus să viu în cursul anului viitor, răspunzînd unei invitații de a ține cîteva conferințe.

Pînă atunci, primește, te rog, o caldă strîngere de mînă, o dată cu asigurarea vechii și devotatei mele prietenii.

T. Vianu

168

Către Ana Macedonski

Sinaia, 16 iulie 1938

Preaonorată doamnă Macedonski,

Am primit ambele scrisori pe care mi le-aţi adresat la Sinaia. Răspunsul meu vine cu oarecare întîrziere, deoarece în vremea din urmă am fost destul de bolnav. M-am înapoiat de la Aiud, unde am prezidat comisia de bacalaureat, cu o criză de rinichi, care m-a ţinut în pat mai tot timpul şi în situaţia de a suspenda cîteva din obligaţiile mele cele mai urgente. Cu toate acestea, am căutat să perfectez vol. I al ediţiei pe care o pregătesc şi, pe ziua de ieri, am fost la Bucureşti, unde am predat manuscrisul. L-am văzut pe d-l Rosetti numai un sfert de ceas, într-un scurt interval smuls numeroaselor solicitări la care trebuie să răspundă, aşa încît n-am putut discuta mai mult chestiunea care vă interesează. Cum însă motivul pe care vi l-a dat în ultima întrevedere a dispărut, poate că va fi în stare de a satisface cererea dvs. Este drept totuşi că mi-a vorbit de greutăţile instituţiei sale... Voi reveni cu noi insistenţe, deoarece dorinţa mea cea mai vie este de a vă putea fi util.

Vă mulţumesc pentru informaţiile pe care mi le daţi şi de care voi face uz. De altfel, în toamnă, cînd voi reveni în Bucureşti, vă voi ruga să-mi comunicaţi şi restul materialului pe care îl veţi fi strîns între timp, aşa ca lucrarea mea să apară într-o formă cît mai completă.

Mulţumindu-vă din inimă pentru bunăvoinţa dvs. şi rugîndu-vă să credeţi în sentimentele mele foarte devotate, vă asigură de tot respectul său

T. Vianu

O dată cu aceasta expediez o scrisoare şi d-lui Rosetti.

169

Către Victor Iancu

[Sinaia, cca. 2 august 1938]

Dragă domnule Iancu,

Te aştept cu plăcere la Sinaia, unde voi fi în tot timpul săptămînii viitoare şi unde vom putea sta liniştiţi de vorbă.

Aşadar, la bună vedere!

Cu salutări cordiale,

T.V.

170

Către Basil Munteanu

Bucureşti, 17 sept. 1938
Str. Andrei Mureşanu, 33

Iubite prietene,

Scrisoarea d-tale [1], care a fost o mare bucurie a vacanţelor mele şi pentru care îţi mulţumesc din inimă, îmi dă curajul de a face pe lîngă d-ta o intervenţie, pe care sper că n-o vei găsi insolită.

Iată despre ce este vorba :

Lucrez la o ediţie a operelor lui Macedonski [2], un poet pe care l-am cunoscut personal şi a cărui memorie o [venerez] * şi am încercat s-o slujesc din cînd în cînd. Citind splendida d-tale sinteză, am reunit ** una din plă-

* Cuvînt indescifrabil (n. ed.).
** Probabil o lecţiune greşită. Din nefericire nu o putem verifica (n. ed.).

cerile acestei lecturi rare, observînd în cîte puncte sentimentul nostru coincide în ce-l privește pe Macedonski Revenind la ediția mea, trebuie să-ți spun că mă găsesc la un punct înaintat al constituirii celor patru masive volume și că cel dintîi, cu studii introductive, bibliografii și copioase note și variante, se găsește în curs de imprimare. Într-o lună sau o lună și jumătate cred că voi apărea.

Îmi lipsește însă o indicație pentru notele mele, unde îmi spun că erudiția d-tale m-ar putea ajuta și cu aș fi bucuros s-o citez în paginile cărții pe care o prepar Este vorba de strofele alăturate, însoțite de lămurirea *Motiv din Gilkins.*[3] Mijloacele modeste ale bibliotecilor de-aci mă împiedică să identific pe acel Gilkins și poeziile lui. Din vechi lecturi, am însă impresia că ar putea fi un belgian — poate unul din acei cu care Macedonski a colaborat la *La Wallonie* din Liège, în 1886. Ai avea oare timpul să cauți la Națională ceva despre acest Gilkins și poezia la care se referă strofele lui Macedonski ? N-aș vrea să te împovărez știind cît ești de prins cu propriile d-tale lucrări. Dar dacă, fără prea mari sacrificii, ai putea găsi poezia lui Gilkins și mi-ai putea o comenta, ți-aș fi foarte recunoscător.

Cu foarte via plăcere de a te putea revedea curînd (pentru a ști cum arată și pe din afară scumpul amic din anii tinereții), te asigură de vechea și afectuoasa sa prietenie

T. Vianu

171

Către Basil Munteanu

București, 26 sept. 1938

Scumpe prietene,

Îți mulțumesc din inimă pentru bunăvoința cu care ai răspuns rugăminții mele[1]. Am fost foarte bucuros să aflu modelul poeziei lui Macedonski, pe care îl voi trece printre notele ediției mele, o dată cu mulțumirile ce-ți datorez. Foarte interesante sunt de asemeni spicuirile din Gilkin, care explică afinitățile lui Macedonski, în epoca sa „satanică". Încă o dată, mii de mulțumiri. La Facultatea noastră de Litere au devenit vacante opt catedre. Ce bucuros aș fi să te știu legat de una din ele. Aș spera mult de la o tovărășie al cărei ecou intelectual și moral nu mă îndoiesc că ar fi pentru mine dintre cele mai vii și mai fecunde.

Primește expresia întregii mele afecțiuni o dată cu sentimentele mele cele mai devotate.

T. Vianu

172

Către Victor Iancu

București, 8 octombrie 1938

Iubite domnule Iancu,

Mă bucur să te revăd cu prilejul venirii d-tale în București, cînd te rog să mă anunți din prima zi.[1]

Dacă voi putea cu această ocazie să convoc și alți amici de-ai noștri (de altfel cam risipiți și greu de adunat laolaltă), pentru a discuta eventualitatea unui anuar de estetică, programul nostru din Sinaia va începe să prindă corp.

Gîndește-te în tot cazul la o contribuție mai lungă și la unele recenzii.

Bag acum de seamă că scrisoarea d-tale datată din 25 septembrie a ajuns la București la 4 octombrie. Nu cumva atunci vei fi prin preajmă ?

Cu cele mai bune salutări prietenești,

T. Vianu

173

Către N. Ladmiss-Andreescu

Bucureşti, 10 octombrie 1938

Stimate domnule Ladmiss-Andreescu,

Răspund cu plăcere întrebărilor d-tale.[1] Mă vei scuza însă dacă nu o voi face la fiecare din punctele chestionarului şi în ordinea lor. Sunt printre acele puncte unele despre care nu ţi-aş putea spune mare lucru. Aşa, d[e] p[ildă], nu pot să aduc speciale lumini asupra *Gîndirii* la Cluj. Eu am început să colaborez la *Gîndirea*, Germania.

Invitaţia de colaborare mi-a făcut-o Nichifor Crainic, cu care mă împrietenisem încă din 1915, cînd eu eram student, iar el licenţiat în teologie şi pe punctul de a se face preot. Ne-am întîlnit în timpul războiului, la Iaşi, dar legătura noastră s-a întărit în primii ani după război, cînd ne vedeam uneori şi în casa lui Vlahuţă. În 1920, m-am dus să studiez la Viena, împreună cu Virgil Zaborovschi şi după vreun an a plecat într-acolo şi Crainic, însoţit de d-l Busuioceanu. De la Viena, unde am fost coleg cîtva timp cu Blaga, am trecut în Germania şi, în decembrie 1923, mă întorceam cu diploma de doctor în filosofie a Universităţii din Tübingen.

Cînd am primit invitaţia de colaborare a lui Crainic, am răspuns cu tot entuziasmul. Ne unea o prietenie mai veche şi un fond de cultură comună. Dacă vrei să scrii un studiu critic asupra *Gîndirii*, cred că este necesar să ţii socoteală şi de înrîuririle provenite din Germania expresionistă, anti-intelectualistă şi spengleriană a anilor de după război. Mistica, metafizica, filosofia istoriei şi a culturii sunt preocupări care nu prea erau cultivate mai înainte şi care apar acum în conexiune cu un moment european, dar mai cu seamă german, pentru a nu vorbi de cauzele [re]ale ale acestei orientări.

Cred că contribuţia *Gîndirii* trebuie căutată în sforţarea de a înălţa cultura românească la expresie universală. Noi toţi care ne-am grupat în jurul acestei reviste am crezut că trebuie să depăşim cercul îngust al unei culturi provinciale, punîndu-ne în faţa celor mai îndrăzneţe probleme ale spiritului. Teoria culturilor *minore* şi *majore* a lui Blaga este specific gîndiristă. Chiar ortodoxismul *Gîndirii* a avut această semnificaţie: pătrunderea în universal printr-o poartă locală.

Iată, stimate domnule Ladmiss-Andreescu, ce-ţi pot spune pe scurt despre revista pe care d-ta o studiezi.

Pentru alte date concrete îţi stau oricînd la dispoziţie.

Poftă bună la lucru şi izbîndă deplină. Cu urări de sănătate şi salutări cordiale,

T. Vianu

174

Către Mircea Djuvara

Bucureşti, 15 februarie 1939

Mult stimate domnule Djuvara[1],

Primesc bucuros să fac o comunicare la Institutul de Filosofie Juridică.[2] Aş dori să vorbesc despre *Mediul axiologic condiţional şi creaţia valorilor*, un capitol dintr-o teorie generală a valorilor, pe care o pregătesc de cîtva timp. Cum pentru moment sunt foarte prins de numeroase angajamente, v-aş ruga să-mi fixaţi data comunicării în a doua jumătate a lunii martie, cînd nădăjduiesc a fi ceva mai liber. Îndată ce voi cunoaşte data definitivă a comunicării, voi redacta şi rezumatul pe care mi-l cereţi.

Cu distinse şi devotate sentimente,

al dvs.,

T. V.

175

Către Alexandru Colorian

București, 5 martie 1939

Stimate domnule coleg [1],

Răspund cu plăcere invitației pe care ați avut amabilitatea de a mi-o adresa. Veți găsi, alăturat, notele bibliografice pe care le doriți, împreună cu trei din poeziile mele mai noi. În ce privește materialul din *Vieața nouă,* cum nu-l am sub ochi, vă las dvs. sarcina de-a alege de acolo ce veți socoti că poate intra în antologia proiectată, adăugîndu-l cu bucățile pe care vi le pun acum la dispoziție.

Aș dori mult să fac corectura paginilor care mă privesc.

Felicitîndu-vă din inimă pentru frumoasa idee a *Antologiei „Vieții nouă"*, menită să pună în evidență prețioase aspecte literare destul de puțin cunoscute, vă rog să primiți, o dată cu mulțumirile mele cordiale pentru amicala dvs. reamintire, expresia sentimentelor mele foarte devotate.

T. Vianu

176

Către Victor Iancu

București, 6 iunie 1939

Iubite domnule Victor Iancu,

Îți mulțumesc pentru trimiterea regulată a *Țării noua.* [1] Mi-au sosit pînă acum trei numere și cu toate că micul răstimp al apariției lor n-a putut crea în mine o deprindere, îți mărturisesc că le aștept cu plăcere și interes. Revista apare în condiții excelente și — ceea ce a alcătuit pentru mine o surpriză dintre cele mai agreabile — a fost descoperirea d-tale ca publicist politic. Caracterul înaintat și curajos al ideilor d-tale, seriozitatea și limpezimea chipului în care le prezinți, mă fac să te urmăresc cu o simpatică participare. Te felicit din inimă și îți urez spor la muncă!

În numărul ultim, am văzut amintit un vechi articol de-al meu, de-acum vreo 15 ani, pe care îl credeam cu totul înmormîntat în colecțiile *Gîndirii.* [2] El datează din vremea în care, înapoiat de curînd din Germania, aduceam cu mine dorința de a vedea cultura noastră înaintînd către stilul marilor creații, poate ceva înrudit cu ceea ce Blaga a numit mai tîrziu *cultura majoră.* Mi se părea că prea ne menținem la nivelul etnograficului. Pârvan gîndea pe-atunci în același fel. Îmi pare bine că d-ta pari să te alături acestei directive și îmi place să recunosc că d-ta o poți face cu bune motive, atît ca ardelean, cît și prin ceea ce formația d-tale adaugă însușirii de fiu al părții apusene a pămîntului nostru. Fie ca sforțarea d-tale să fie încununată de succes.

Ți-am trimis, mai zilele trecute, două noi publicații de-ale mele. Le-ai primit?

Cu plăcerea de a primi curînd bunele d-tale vești, te rog să crezi în vechea mea prietenie și să primești o călduroasă strîngere de mînă din partea lui

T. Vianu

177

Către Elena Vianu

Timișoara [1], 28 iunie 1939

Iubita mea Mimoc,

Sunt *liber* astăzi — și miine, pînă după-amiază. Prilej bun de a mai sta puțin de vorbă. Ce faci tu? Cum

ți merge băiatului ? Ești mulțumită de casă și nu ți-e prea greu cu atîtea treburi pe care urmează să le duci singură la bun sfîrșit ?

Eu nu mă simt încă deloc obosit. Asta va veni mai tîrziu, după primele zile ale oralului, care, de altfel, nu vor fi multe. Era însă prea cald (ca și pe drum, în tren), dar astăzi a plouat și acum e chiar plăcut.

Am petrecut prima noapte la Hotel Carlton, o cochetă gospodărie *mitteleuropäisch,* cu drăguță mobilă lacată și duș într-o cabină alăturată. A doua zi m-am mutat la Internatul Liceului de fete, unde iau și mesele de prînz, supravegheate de una din doamnele Comisiunii. Din prima zi am întîlnit pe un domn : Dumitrescu, consilier la Curtea de Apel, un bucureștean... în exil, bucuros să stea de vorbă cu mine și vag cititor al imprimatelor mele. Aseară a venit, după terminarea tezei, să mă ia cu un automobil și am fost împreună la fazaneria regală, apoi am luat masa la Buziaș, în tovărășia milioanelor de țînțari ai parcului (care însă ne consumau pe noi). Ne-am întors pe la 11 noaptea în oraș. Astăzi urmează să mergem la Lipova, apoi la Maria Radna (unde este o mănăstire de benedictini) și apoi la Arad, pentru masa de seară. Dacă însă va mai fi vreme ploioasă, nu cred să mai mă duc. Mi-ar părea totuși rău să renunț. Sunt atîtea *amănunte* suculente pretutindeni. Îți voi vorbi de fazani și de cerbi, să audă și băiatul.

Comisia este așa și așa... Cam prea mult cucoane... Evident, profesorița de franceză nu știe deloc această limbă. Fiziciana este o dropie. Desprind din galerie și pe o *Consuelă,* sora lui *Amilcar* Georgescu. M-a amuzat evocarea familiei de militari, în care mama striga cînd pe Consuela, cînd pe Amilcar. Aflu că a mai existat un frate : *Ramiro.* Așadar, sectorul spaniol, cu anexele lui punice.

Am fost foarte fericit, auzindu-te la telefon că mica noastră casă din Zamora[2] ia formă frumoasă. Ai pus să astupe puțul ? Trotoarul de pe latura casei dinspre *localități* (= germ. *Lokalitäten,* spus cu compuncțiune despre atenansele inavuabile) nu trebuie făcut înainte de a modifica rigolele subterane. Dar cum această operație se va face mai tîrziu, după plecarea lui Andronescu, cine va mai face trotoarul ? Problemă ! Chipul în care ai rezolvat aducerea apei în locuință mi se pare admirabil. Lucrarea este gata — sau se va găti curînd ? Dar cînd ? Aștept cu mare nerăbdare ziua de joi, pentru a afla toate aceste amănunte.

Miine (29 iunie) este aniversarea noastră, iubita mea Mimoc. Să trăiești, să trăim cu toții, multă vreme împreună cu băiețelul nostru. Ce face puiul ? Întreabă de mine ? Vă sărut pe toți și vă doresc mult.

Tudor

178

Către Elena Vianu

[Arad,] 28 iunie [1939]

Iubita mea Mimi,

După cum ți-am scris azi de dimineață am făcut excursia plănuită cu dl. Dumitrescu. Plină de farmece a fost etapa la Maria Radna, unde mi-ar fi plăcut să fiu cu tine. După ce am văzut și Lipova ne-am îndreptat spre Arad, unde am luat masa. Ne înapoiem acum la Timișoara. Poimîine începem oralul. Mîine te voi chema la telefon.

Vă sărut pe toți cu mare drag și dor,

Tudor

179

Către Elena Vianu

[Arad, 29 iunie 1939]

Iubita mea Mimoc,

Îți trimit și interiorul bisericii mănăstirești din Maria Radna. Mari spații baroce — grossartig — deopotrivă

cu neegalata așezare a întregei construcții. Dl. Dumitrescu vrea să organizeze — pentru noi amîndoi — o excursie la Reșița, Anina, Oravița, Ada-Kaleh, în luna sept. Ai fi de acord? Abia aștept să ne revedem. Sărută-l pe băiețel din parte-mi.

Cu drag,

Tudor

180

Către Ion Frunzetti

Zamora, 27 august 1939

Iubite domnule Frunzetti,

Îți mulțumesc pentru rîndurile d-tale de reamintire, ca și pentru gîndul de a mă fi făcut cel dintîi părtaș al traducerii d-tale din Rimbaud[1]. Am citit cu multă plăcere *Luntrea beată*. Am regăsit acolo marea d-tale îndemînare în serviciul unui sentiment atît de just al miracolului rimbaldian. Valoarea traducerii mi se pare apoi a crește cu înaintarea strofelor și numai în cîteva locuri mi s-a părut a putea percepe cîte o șovăire, cîte o reluare de suflu... Dar îmi rezerv judecata definitivă, căci aș dori să fac o confruntare cu textul original, ceea ce însă nu va fi posibil decît peste cîteva zile, la București.

Deocamdată, o singură obiecție mai precisă (dacă mi-e îngăduit): De ce *Luntrea beată*? *Le bateau ivre* este o îmbarcație care duce mărfuri coloniale... *Luntrea* e prea mică; este o modestă navă pentru pescuit sau plimbări, prin urmare altceva decît în intenția lui Rimbaud. Ar trebui neapărat găsit ceva deosebit...

...Dacă totuși vom mai avea multă vreme pentru astfel de meditații. Nu știu în ce împrejurări ne vom revedea. Și nu știu nici cînd. Îmi vine vestea că la începutul lui septembrie voi fi chemat în concentrare. Asta

mă reîntinerește. Mă simt plecînd ca acum 23 de ani, la începutul războiului.

Îți mulțumesc pentru rîndurile din Paris. A fost prima luare de contact cu Parisul? Ai trăit în cazul acesta un eveniment capital, ale cărui ecouri îmi place să le evoc... dar îmi rezerv plăcerea de a vorbi și despre Paris și despre atîtea alte lucruri care ne interesează deopotrivă, mai tîrziu, la București și poate — cine știe? — într-o atmosferă pacificată.

Pînă atunci iți dorește multă sănătate și spor la lucru, cu cele mai bune sentimente prietenești,

T. Vianu

181

Către Elena Vianu

Bistrița, 11 septembrie 1939

Iubita mea,

Ce curios mi se pare că abia mi-este îngăduit să te ascult, din cînd în cînd, cîteva minute... Aseară am dus cu mine ecoul glasului tău și am căutat să rețin fiecare nuanță, fiecare intenție. Am vorbit însă atît de puțin împreună și, după ce am închis telefonul, mi-am dat seama că nu ți-am spus nimic din cîte aveam pe inimă.

Astăzi este o zi mai puțin încărcată pentru mine, căci în fața comisiei noastre[1] s-au prezentat rechizițiile unei comune de unde nu am de ridicat nimic pentru regimentul meu. Am plecat deci mai devreme și, în așteptarea mesei, m-am refugiat într-o cîrciumă ungurească, de unde îți scriu aceste rînduri. Nu-ți poți face nici o idee de numărul și felul covîrșitor al impresiilor pe care aș avea să ți le comunic și pe care ți le voi împărtăși cu de-amănuntul cînd, cu ajutorul lui Dumnezeu, te voi revedea la Tîrgu-Mureș, unde te voi chema, îndată ce voi lua acolo o reședință stabilă. Dar vei putea face

tu călătoria pînă la Tg.-Mureş singură şi în trenuri aglomerate ca acelea care circulă acum? Nu ştiu nici eu ce să spun. Cred că înţelepteşte va fi să călătoreşti numai în cazul în care îţi vei putea asigura în Gara de Nord un loc bun, în clasa I-a. Altfel te sfătuiesc să amîni. Vei călători pe linia principală (direcţia Cluj), pînă în staţia Războieni, de unde vei lua un alt tren pînă la Tg.-Mureş. Cînd vei veni te voi ruga să-mi aduci livretul meu militar, care se găseşte fie în cutia cu acte (roşie, o fostă cutie de bomboane), aflătoare în dulapul bibliotecii din vechiul meu birou, ultima despărţitură din dreapta cînd priveşti biblioteca din faţă; fie în servieta mea, care se găseşte prin casă. Caută-l şi pune-ţi-l deoparte, în aşteptarea zilei cînd vei putea veni încoace.

E multă durere printre oameni acum. Rechiziţia ia săracului strictul necesar. Să vezi jale, lacrimi, implorări. Pentru îngrijirea animalelor ni s-au adus miliţieni, printre care se găsesc şi oameni de peste 70 de ani, unii din ei cu totul frînţi şi nenorociţi. Un moşneag atins de hernie, rîurînd de sînge, mi s-a prăbuşit în faţă, cuprins de un groaznic tremur al durerii. L-am trimis într-o clinică particulară apropiată, cerînd pentru el un ajutor care mi se părea urgent. Nu ştiu însă ce a devenit... Dar nici caii nu sunt mai fericiţi. Am aflat acum despre cai că aparţine unei speţe foarte nenorocite, foarte bolnave... Un foarte mare număr dintre ei sunt atinşi de emfizem pulmonar (aşa-numitul *suspin*, pe care medicul veterinar se pricepe să-l provoace printr-o simplă apăsare a căilor respiratorii), apoi de orbenie, de hernie, de neoplasme etc.

Mulţumesc lui Dumnezeu, cu toată osteneala neobişnuită a regimului meu de aci, eu mă simt bine şi poate chiar întărit. Dacă dorm bine noaptea, a doua zi stau fără şovăire la treabă. Abia acum îmi dau seama că au fost ani în viaţa mea cînd trebuie să fi fost destul de bolnav, într-atît de repede mă ajungea istovirea. Am mină bună şi dispoziţie egală. Apoi — ce lucru ciudat — faptul de a fi emigrat într-o altă individualitate, departe de gîndurile şi preocupările mele obişnuite, faptul de a rămîne un necunoscut printre foarte numeroşii oameni cu care am de-a face îmi dă uneori impresia unei vacanţe spirituale. Numai amintirea şi dorul cumplit de voi mă

turbura, mai ales cînd rămîn singur. Ce face băiatul, scumpul nostru? Întreabă el de mine uneori? Cînd văd un copil de vîrsta lui pe-aici, mi se strînge inima de înduioşare. Cel puţin dacă va avea el parte de vremuri mai bune decît acelea care ne-au fost hărăzite nouă. Situaţia nu mi se pare însă că se dezvoltă, ameliorîndu-se. Ştirile pe care mi le aduc ziarele mă fac să cred mai degrabă că ne găsim la începutul unui lung război european, în care nu este sigur că nu vom fi tîrîţi şi noi. Dar, în fine, să sperăm că cel puţin soarta noastră individuală şi — mai cu seamă — aceea a scumpului nostru băieţel va fi scutită de încercări prea mari. Eu am mare încredere în înţelepciunea ta, iubita mea.

Păstrează-mi tot ce vine pentru mine. Dacă sosesc corecturi, păstrează-le şi pe acelea; poate că ţi le voi cere la Tg.-Mureş, dacă mi se va părea că voi găsi acolo momente de linişte pentru a putea lucra cîte ceva.

Deocamdată lucrul ar fi cu neputinţă. Seara cad de oboseală şi nu pot citi nici măcar o pagină din puţinele cărţi pe care le-am adus cu mine. Cînd te voi chema data viitoare la telefon (poate mîine, poate poimîine), mi-ar plăcea s-o pot face la o oră cînd aş putea auzi şi glasul băiatului.

Îmi pare foarte rău că taică-tău nu este mai bine. Caută de-l amuză; ieşiţi uneori împreună. Este absolut necesar să se întremeze. Transmite-i lui şi maică-tii sărutări şi multe lucruri bune din parte-mi. Asigură-i că nu-mi merge rău pe-aci.

Îl sărut pe băiat — şi pe tine, iubita şi frumoasa mea

Tudor

182

Către Elena Vianu

Bistriţa, 12 sept. 1939

Iubita mea Mimi,

Îţi scriu în grabă şi numai cîteva rînduri, îndată după convorbirea noastră telefonică. Nu pot să-ţi spun cîtă

emoție am simțit auzind și glasul scumpului nostru băiețaș, care mi-a spus că a făcut cunoștință cu un copil la șosea și că este cuminte. Sunt de asemeni mai liniștit, aflînd că lui taică-tu îi merge mai bine. Le voi scrie și lor zilele acestea.

Eu continuu să rechiziționez cai, stînd toată ziua în oborul de vite, în zgomot de nechezături și într-un praf, ca al [...] *. Aș dori acum să mă pot întoarce la baterie, dar lucrul nu va fi posibil decît în cîteva zile. Sper atunci să te pot avea lîngă mine, măcar cîteva zile. Pînă atunci, aștept scrisoarea ta la Hotel Kovacs în Bistrița, curios de știrile pe care mi le-ai anunțat. Ți-am făgăduit o fotografie. Iat-o. Fotografia e cam prea retușată și urechea dreaptă este prinsă într-un racourci cam exagerat. Altfel expresia locotenentului pe care-l ai în față este destul de naturală. Aș vrea și eu o fotografie de-a ta mai portabilă, căci cea pe care am luat-o cu mine n-o pot ține decît într-o carte, pe masa mea. Aștept de asemeni o fotografie de-a băiatului.

Vă sărut și vă doresc,

Tudor

183

Către Elena Vianu

Bistrița, 16 sept. 1939
(Sîmbătă)

Iubita mea Mimi,

Astăzi mă aflu într-un *arest* voluntar. M-a ros o cizmă și pentru ca să nu las răul să se întindă, am anunțat pe șeful meu și m-am închis în casă pentru 24 de ore, cu merinde și leacuri, trimițînd, în același timp, cizma la întinsoare. Împrejurarea îmi prinde bine și pentru odihna generală. Am găsit apoi puțin timp și pentru corespondență. I-am scris lui Ralea și lui Rosetti.

* Cuvînt indescifrabil (n. ed.).

După cum te-am anunțat aseară la telefon, cred că pe la mijlocul săptămînii viitoare voi fi din nou la Tg.-Mureș. Mă pregăteam atunci să te aduc la mine. Dar după cum mi s-a părut aseară, tu ai prefera să vin eu la București. Ideea este excelentă, mai ales că în felul acesta l aș putea vedea și pe băiat, de care mi-este un dor nebun. Să văd numai dacă pot obține permisia.

Aseară, la telefon, mi-ai părut mai nervoasă. Trebuie să ai răbdare, iubita mea. Vor trece și încercările acestui răstimp și ne vom regăsi în pace și fericire. Mă gîndesc dacă n-ar fi cazul să-i scriu lui Motru, arătîndu-i că, deoarece în luna oct. am examene și trebuie să încep cursul. Facultatea ar trebui să ceară statului-major desconcentrarea mea. Numai că bătrînul este tare indolent. Mai eficace ar fi intervenția lui Ralea, invocînd aceste motive reale. Caută de-i vorbește la telefon sau altfel. Pentru începutul lui oct., intervenția ar trebui făcută de pe acum.

Scrisoarea ta, ca și fotografiile, foarte reușite, ale băiatului, m-au umplut de fericire. Rău îmi pare că nu te-am rugat să-mi scrii mai des. Credeam însă că voi termina mai repede pe-aci. Nu-mi închipuiam că ocupația asta abrutizantă va dura aproape două săptămîni. Cel puțin dacă în felul acesta voi fi făcut o jumătate de concentrare. Pesimiștii văd și posibilitatea unor intervale mai lungi. Dar eu îmi voi da silința să fie altfel.

Mîine seară te voi chema din nou la telefon și aș vrea să te regăsesc mai veselă, dulcea mea. Te sărut cu mare drag și dor — și pe frumosul nostru de băiat.

Tudor

184

Către Elena Vianu

Luni, 19 sept. 1939
Bistrița

Iubita mea Mimoc,

Conversația telefonică de ieri, duminică, m-a alarmat oarecum. Zvonuri despre intrarea rușilor în Polonia

ajunsesera, în forma vaga, și pe aci. În primul moment
am crezut că mă găsesc din nou în fața unei știri lansate
de sașii de pe aci — care sunt destul de activi în pro-
paganda lor. Tu vorbeai însă și de primejdii care ne ame
nință pe noi. În mintea mea au început să se încrucișeze
fel de fel de ipoteze — care de care mai chinuitoare
Avusesem apoi, mai clar ca oricînd, impresia stării tale
subiective. M-am întors la hotel (căci după-amiază ser-
viciul era suspendat) și am petrecut o după-amiază de
mari frămîntări. Chinuit de neliniște și singurătate, am
ieșit din nou pe la ora 6 seara, în prada unei mari do
rințe de a întîlni un om, de a schimba o vorbă cu ci-
neva... Nimeni. Zilele trecute văzusem pe aci pe Alex
Rally, concentrat și el în Bistrița. Am umblat pe stradă
să-l întîlnesc. M-am învîrtit de vreo două ori prin parcul
public. O amintire îndepărtată mi s-a impus. Așa de
singur nu mai fusesem de 16 ani, de la Tübingen, cînd
am petrecut o lungă primăvară ploioasă într-o singură-
tate și o derutare fără egal. La 9 seara m-am gîndit
să-ți telefonez din nou. Dar să te chem a doua oară în
aceeași zi mi-am spus că te-ar putea alarma. Tîrziu de
tot mi-am regăsit liniștea. Iar astăzi am început să văd
lucrurile în culori mai favorabile. Căci terminarea vir-
tuală a războiului din Polonia, împreună cu declarația
rușilor de a respecta neutralitatea noastră — despre care
zice-se că au vorbit posturile de radio — socotesc că
îndepărtează de noi primejdia. În cercul nostru ofițeresc
au pătruns și zvonuri de desconcentrare. Ce bine ar fi!
Toată ziua de ieri am petrecut-o evocînd bunele noastre
momente de fericire, anumite clipe de liniște și plen
tudine, la noi acasă, în călătoriile noastre, odată la Con-
stanța, pe dig — îți aduci aminte? — apoi astă-vară la
Zamora, cu scumpul nostru băiețaș, prin poieni și pă-
duri. Acum, seara, am găsit scrisoarea ta, la care îți ră-
pund neîntîrziat, în așteptarea orei 9, cînd mă voi duc
să-ți telefonez.

Eu cred că miercuri voi pleca spre Tg.-Mureș unde
îndată ce voi termina operațiile de predare a rechiziției,
voi cere o permisiune, pe care dacă n-o voi obține, te voi
ruga pe tine să vii la mine. Bine ar fi ca Amiralul să
aranjeze ceva. Desigur că nu am nimic contra. Te rog
iubita mea Mimoc, să desprinzi din corectura Macedonski

textele franceze (*Le Fou* și *Le Bon Homme Misère*, din *Note*, pe care să i le dai lui Sandu, pentru a le încredința spre citire și corectare Dudichii Graur). La înapoiere, intercalează-le cu grijă la locul lor. Te-aș ruga, de-asemeni, dacă ai timp să citești tu restul corecturii, așa încît la înapoierea mea, pe care o sper totuși apropiată, să n-am decît a depune *ultima mînă*. Piciorul meu s-a vindecat, dar dacă va fi să rămîn mai multă vreme aci, va trebui să-mi procur o chaussură mai confortabilă. Să sperăm însă că nu va fi nevoie. Iubita mea, ce dor nebun mi-este de tine. Toată ziua mă gîndesc la tine și la scumpul nostru băiețel, regăsind amintiri particulare foarte precise. Abia aștept clipa fericită a reîntîlnirii noastre, în condiții — cel puțin relative — de liniște și mulțumire. Ce-ai spus de noua infamie rusească? Ce vor face oare aliații? Care va fi leacul capabil să zăgăzuiască monstruozitatea acestor abuzuri?

Peste o jumătate de oră voi vorbi cu tine. Mă duc spre telefon. Ce bine ar fi să te găsesc mai liniștită, mai veselă. Am scris maică-tii și lui taică-tău. Au primit scrisoarea mea? Am scris și amicilor noștri. Ți-au comunicat? În ce formă și cu ce rezultate?

Te iubesc mult și te sărut cu mare dor — ca și pe scumpul nostru băiețaș.

Tudor

185

Către Dan Barbilian

București, 9 octombrie 1939

Iubite Dane,

M-am înapoiat de două zile din concentrare. Sunt puțin bolnav și nu pot ieși din casă. Chiar ieri a trecut însă Al. Rosetti pe la mine, care mi-a adus vestea marii

tale dureri.[1] Am rămas consternat. Prin locurile pe unde am fost, lipsit cu totul de știri, ajungînd rar să străbat jurnalele, nu aflasem despre cumplita despărțire.

Dragul meu, îți dau un semn tardiv al participării mele la doliul tău. O fac cu toată emoția unei amintiri care și în sufletul meu este vie și duioasă. N-a trecut jumătate de an de cînd l-am întîlnit pe bătrînul care se oprise să se odihnească din drumul lui și pe care l-am regăsit, așa cum era el, plin de bonomie și nobilă simplitate.

Binecuvîntată fie amintirea lui. Dumnezeu să aibă milă de noi toți.

Te sărut frățește și plîng împreună cu tine

Tudor

186

Către C. Șaban Făgețel

[București,] Vineri, 1 dec. 1939

Stimate și iubite domnule Făgețel,

Zilele din urmă am fost foarte prins cu pregătirea unor conferințe pe care urmează să le țin duminică și luni la Cluj, unde plec mîine. Te rog să mă ierți deci că n-am putut pune încă la punct manuscrisul pe care ți-l făgăduisem pentru *Ramuri*. Marți seara sunt însă înapoi la București și chiar a doua zi voi căuta să-ți expediez manuscrisul la Craiova sau — poate — să ți-l înapoiez în capitală, dacă bunul meu noroc mă va sluji scoțîndu-mi-te-n cale: ceea ce îmi doresc din inimă.

Cu afectuoase și devotate salutări,

T. Vianu

187

Către Mihai Celarianu

București, 17 ianuarie 1940

Iubite domnule Mihai[1],

Mă bucur mult de vestea pe care mi-o dai...[2] Îți mulțumesc mult pentru gîndul de a mi-o fi împărtășit din primul moment. Mica d-tale satisfacție o merita cu atîtea drepturi omul pe care te rog să mă crezi cît de mult îl iubesc și-l stimez. Îți mulțumesc de-asemeni pentru tot ce-mi spui cu privire la chipul în care am înfățișat teatrul lui Macedonski. Pregătesc acum vol. III al *Operelor*, a căror siluetă masivă începe să se contureze.

Respectuoasele mele omagii doamnei Celarianu. D-tale, o călduroasă strîngere de mînă din partea vechiului prieten

T. Vianu

188

Către Victor Iancu

București, 8 ianuarie 1941

Iubite domnule Iancu,

Îți mulțumesc din inimă pentru rîndurile d-tale[1]. Ele mi-au sosit într-unul din ceasurile mele mohorîte, în care cerul întunecat al iernii pare să adăpostească atît de bine îngrijorările de tot felul care ne apasă. Nu contenesc să mă întreb cum se va constitui viitorul țării și al nostru personal? Totul stă încă învăluit pentru noi în aceste neguri reci ale iernii, pe care nici o rază de soare nu izbutește să le străpungă. Semnele de prietenie

pe care d-ta mi le dai fac parte din puținele motive de înseninare ale ceasului de față. Îți mulțumesc.

Îmi pare bine că te-ai regăsit, în fine, cu familia d-tale. Și că răgazul lucrului științific par să ți se ofere acum mai din belșug. Înțeleg însă la fel cumplitele păreri de rău care te poartă către Clujul părăsit, în care eu însumi constatam, acum un an, buna și înalta atmosferă de cultură. Pentru că d-ta îmi faci mie atîtea bune urări, dă-mi voie să ți doresc, la rîndu-mi, să te revezi cît de curînd în locurile așezării de pînă acum, unde hărnicia d-tale realizase atîtea lucruri frumoase.

Am citit remarcabilul d-tale studiu din *R[evista]* *F[undațiilor]* *R[egale]* asupra sintezei spirituale nord-transilvane și a fost pentru mine o mare satisfacție să regăsesc acolo expresia unor gînduri și a unor tendințe care m-au făcut totdeauna să privesc cu adeziune și respect către sectorul moral evocat de d-ta.

V[iața] *r[omânească]* nu mai apare. Despre *Simetria* nu știu nimic, pentru că n-am putut vedea încă pe dl Cantacuzino [2] care, după cum știi, poate, a trecut printr-o gravă criză de viață. Dacă va fi însă vorba de vreo continuare a activității, îmi va face multă plăcere să prezint studiile d-tale.

Rugîndu te să prezinți doamnei Iancu respectuoasele mele omagii, împreună cu bunele amintiri ale soției mele, te rog să crezi în vechea și devotata mea prietenie.

T. Vianu

189

Către Victor Iancu

București, 3 februarie 1941

Iubite domnule Iancu,

Îți scriam în ultima mea scrisoare că nu cunosc încă intențiile d-lui G. M. Cantacuzino în ce privește reapariția revistei *Simetria*. Știri despre aceasta mi-au sosit abia pe ziua de ieri : dl. Cantacuzino pregătește un nou număr al *Simetriei* și colaborarea d-tale va fi bine venită. Dacă ai ceva gata, trimite deci. Pînă la 15 februarie nu va fi prea tîrziu. Eu însumi mă pregătesc să dau ceva, poate unele note pentru dicționarul revistei, unde sunt dorite cît mai multe contribuții. [1] D-ta vei fi avînd însă și ceva mai larg.

Ce mai faci ? Credeam că vei avea drum pe la București în timpul vacanței. Sperînd cu multă plăcere să te revăd cît de curînd, îți strînge mîna, cu vechea prietenie,

T. Vianu

190

Către C. Șaban Făgețel

[București,] 15 dec. 1941

Mult stimate și iubite domnule Făgețel,

Iată articolul făgăduit ! [1] Recitindu-l mi-am dat seama că, trunchiat, pentru a putea fi publicat în două numere consecutive, ar pierde mult din valoarea lui. Cum, pe de altă parte, acord oarecare importanță acestui articol, în care schițez pentru întîia oară partea cea mai generală a concepției mele, îmi permit să insist a fi primit în întregimea lui, fie în acest număr, fie în numărul viitor al revistei. Foarte recunoscător ți-aș fi, iubite domnule Făgețel, dacă mi-ai trimete o corectură, cel puțin înaintea tipăririi extrasului.

Cu multe mulțumiri și afectuoase salutari, ramîn al d-tale foarte devotat,

T. Vianu

191

Către Ion Breazu

București, 6 apr. 1942

Mult stimate domnule Breazu[1],

Vă mulțumesc pentru amabila atenție a trimiterii *Transilvaniei*, unde alături de atîtea studii, pe care le-am citit cu mult interes și folos, am avut și surpriza recenziei d-lui Victor Iancu[2], cea mai bogată din cîte au fost consacrate recentei mele lucrări și în care mi-a fost plăcut a recunoaște nu numai aprobarea pe care a cîștigat-o, dar și bunăvoința prietenească de care autorul ei a putut să se facă vrednic. Aș dori să mulțumesc personal d-lui Victor Iancu, dar cum adresa d-sale nu-mi este acum la dispoziție, îmi iau îngăduința s-o fac prin dvs. Cum vă cunosc de multă vreme prețioasa activitate, folosesc prilejul de a vă exprima afinitatea intelectuală cu care o urmăresc necontenit, rugîndu-vă în același timp să primiți bunele mele urări de sărbători și să credeți în sentimentele mele foarte devotate.

T. Vianu

192

Către Victor Iancu

București, 7 april 1942

Iubite domnule Iancu,

Adevărat a inviat! Primește din partea-mi bune și cordiale urări pentru d-ta și toți ai d-tale. *Transilvania* mi-a sosit și am descoperit cu plăcere în ea recenzia despre *Arta prozatorilor români*[1], desigur cea mai bogată din cîte i-au fost consacrate, prețioasă mult și prin considerațiile de cadru. Am reținut accentul pe care il pui asupra „psihologismului" meu și cred că nu te înșeli. Este aici o trăsătură a mea și, poate, un rest din ceea ce era încă structura pregătirii umanistice în vremea cînd începeam studiile mele. În epoca de dinainte de 1916, psihologia era resimțită drept disciplina de bază a studiilor filosofice și filologice. Astăzi încă continuu să gîndesc la fel, cu toate limitele pe care cu timpul am ajuns să le fixez psihologiei. Îți mulțumesc pentru tot ce aduci ca contribuție la cunoașterea lucrărilor mele și pentru tot ce adaugi ca accent al prieteniei de cîte ori binevoiești să te ocupi de mine. Am mulțumit d-lui Breazu, care mi-a trimis revista, rugîndu-l să mă reprezinte pe lîngă d-ta, deoarece nu-ți mai găseam adresa. Astăzi am avut și plăcerea rîndurilor d-tale, încît pot s-o fac și personal. Cînd mai vii prin București? Te aștept cu mult drag și cu toată vechea prietenie devotată,

T. Vianu

193

Către Ion Breazu

București, 27 mai 1942

Stimate domnule Breazu,

Iți mulțumesc mult pentru expedierea *Transilvaniei*. Am primit ultimele două numere pe care sunt acum pe cale de a le citi, cu atenția pe care o merită sumarele lor atît de bogate.

Articolul despre *Semnificația Ardealului în cultura românească*, pe care știu că il dorește mai de mult ami

cul nostru, d-l Victor Iancu, ar trebui să aibă caracterul unei contribuții atît de serioase, încît cred că este mai bine să nu depun nici o grabă în sarcina de a-l redacta. Îmi vei îngădui deci, stimate domnule Breazu, să amîn termenul lui, pînă cînd mă voi libera nu numai de actualele mele îndatoriri școlare, dar și de prima orînduire a unui material cu care mă asediază acum o nouă lucrare în curs?

Resimțind amabila d-tale invitație de a colabora la *Transilvania* ca o deosebită plăcere și cinste, te rog să primești, stimate domnule Breazu, împreună cu mulțumirile mele, expresia salutărilor mele foarte devotate.

T. Vianu

194

Către Al. Dima

[București,] 28 mai

Dragă Dima,

Referatul pe care îl dorești[1] — și pe care cu cea mai mare plăcere ți-l țin la dispoziție — îți va sosi înainte de data fixată de d-ta. Dacă între timp vei veni la București, vei avea ocazia să-l iei personal de la mine. Mă interesez viu de candidatura d-tale și am întreprins chiar unele demersuri, pe care le cred utile. Cînd ne vom vedea, îți voi spune mai multe. Pînă atunci, îți doresc succes, adică energie personală și acel „dram de noroc" al poetului (care mi se pare indispensabil). Îmi place să-mi închipui că meritul d-tale va învinge, ceea ce este sigur dacă vei ajunge la examen. Cu veche afecțiune

T. Vianu

195

Către Al. Dima

București, 19 august 1942

Iubite Dima,

Îmi pare foarte, foarte rău că am făcut-o pe d-na Dima să vină pînă la mine într-un moment în care nu eram acasă. Nepolitețea mea a fost cu totul involuntară. Fie că luasem întîlnire pentru ora 6, fie că pe nedrept rămăsesem cu încredințat că așa ne înțelesesem la telefon, am plecat la ora 5 la o întîlnire urgentă, propunîndu-mi să mă întorc după un ceas. La înapoiere am aflat însă că doamna Dima trecuse pe la mine. Am fost dezolat. A doua zi am așteptat zadarnic telefonul d-nei Dima. Contez mult pe d-ta, pentru a explica doamnei Dima toate scuzele mele împreună cu explicația neînțelegerii pe care am regretat-o atîta.

Îți trimit cu plăcere prin dl. Victor Iancu două din cărțile pe care mi le ceri, pe Hamann și pe Geiger. Pe celelalte nu le am. *Istoriile esteticei* sunt la amicul Ralea, absent în acest moment din București. După ce vei întrebuința cărțile trimise — și care, pare-mi-se, sunt și acele care te interesează în primul rînd — te-aș ruga să mi le restitui, căci este posibil să am și eu nevoie de ele pentru cursul meu. Sau poate vei veni personal pe aici? Mi-ar face plăcere să mai vorbim despre ale noastre și să-ți string mîna prietenește.

Am primit *Memoriul*[1] d-tale. Dar de ce nu i l-ai trimis și lui Ralea? Scrie-mi, te rog, cîteva cuvinte pentru confirmarea primirii acestora. Salutări prietenești,

T. Vianu

Adaug o nouă broșură a mea.[2]

196

Către Alexandru T. Stamatiad

[București,] 27 april 1943

Iubite nene Alexandre,

Răspund tocmai darului ultimei d-tale cărți, citită în ultimile zile cu mare plăcere și interes. Între timp am fost însă rău bolnav și nici acum nu pot spune că mă simt restabilit în totul. În ziua de 30 martie am fost supus unei operații de mare urgență. În cursul nopții precedente se declarase o apendicită cu peritonită. Am fost transportat la Sanatoriul francez și operația a trebuit să aibă loc fără întîrziere. Au urmat apoi marile greutăți ale vindecării ! o mie de mizerii... mais passons... Peste puțin timp nădăjduiesc să pot pleca la munte, spre a mă odihni și reface. Bietele mele lucrări zac fulgerate, dar tot nu părăsesc speranța că te voi putea vedea în curînd. Te felicit pentru *Eșarfe* [1] — un adevărat tezaur — și te îmbrățișez cu vechea prietenie și dragoste.

T. Vianu

197

Către Victor Iancu

București, 12 mai 1943

Iubite domnule Iancu,

Astăzi, după o lungă convalescență, am ieșit pentru întîia oară în oraș, cu alte destinații decît acele ale tratamentului meu. [1] M-am dus să-l văd pe dl. Lovinescu, internat la Sanatoriul Colentina, unde urmează să i se stabilească diagnoza răului care l-a făcut să slăbească atît de mult în vremea din urmă. Citisem încă de azi-dimineață frumoasa d-tale scrisoare din *Viața*, semnată împreună cu tinerii d-tale prieteni [2], printre care am recu-

noscut cîteva nume remarcate mai dinainte. L-am găsit pe dl. Lovinescu foarte mișcat de gestul d-tale și al tinerilor care te însoțesc și ne-am putut schimba, cu plăcere, impresiile noastre. De altfel, iubite domnule Iancu, în vremea din urmă, am citit multe pagini de-ale d-tale, care mi-au provocat cea mai vie satisfacție, prin felul în care ele erau gîndite și scrise. Te felicit și-ți urez să ai mai departe aceeași vervă și sîrguință creatoare.

De astăzi, cred că mă pot considera angajat pe drumul bun al sănătății, chiar dacă trebuie să mai mă supraveghez cîtva timp. Sunt însă ca un om care s-a rătăcit pe drum. Nu știu bine de unde să reîncep lucrul meu și folosesc lungile răgazuri ce mi se oferă acum ca în anii fericiți și îndepărtați ai tinereții, pentru a întreprinde lungi lecturi fără plan. Îmi dau apoi seama că am nevoie de o vacanță odihnitoare, după atîți ani de mare încordare, și mă pregătesc să mi-o ofer în mica noastră casă de la Zamora. Deocamdată mai rămîn însă în București, pentru a reveni apoi pe la începutul lui iune, cînd — cine știe ? — poate ne vom revedea.

Mulțumindu-ți pentru ultima d-tale scrisoare, îți urez tot binele și-ți strîng prietenește mîna, ca al d-tale vechi și devotat amic,

T. Vianu

198

Către Ion Petrovici

Poiana Țapului, 30 iulie 1943

Mult stimate și iubite domnule Profesor,

Am luat cunoștință din ziare de distincția ce mi-a fost acordată la propunerea dvs. Țin să vă mulțumesc cu multă căldură pentru bunăvoința pe care mi-o acordați și să vă asigur că ea întărește în mine, împreună cu convingerea de a merge mai departe pe căile mele, căldura atașamentului pentru dvs.

Prilejul acestor rînduri este însă îndoit: voiam să vă spun cît de mult m-au mișcat cuvintele pe care le-ați rostit la incinerarea bunului și regretatului nostru prieten Lovinescu, la al cărui destin, nu numai dvs., ca vechi coleg, dar și noi, admiratorii aparținînd unei generații ceva mai tinere, asistam adeseori cu un negrăit sentiment de uimire și amărăciune. Cuvintele dvs. atît de nobile și curajoase alină în noi această durere și, rostite dintr-un loc înalt, restituie memoriei lui Lovinescu recunoașterea care i-a fost refuzată în viață. Ele mi s-au părut a avea și o semnificație mai generală, capabilă să întărească pe orice intelectual care s-a izbit vreodată de unul din nenumăratele prilejuri ale nedreptății și neînțelegerii. Știam prea bine de cîte ori obiectivitatea și generozitatea dvs. au avut ocazia să se exprime, încît manifestarea lor a mîngîiat oarecum durerea pierderii unui prieten și a unui maestru mult prețuit, cu satisfacția de a vedea continuîndu-se o linie și stabilindu-se un exemplu.

Ultima dată cînd am fost în București am vrut să mă prezint dvs., la Minister, dar cum mi s-a spus că sunteți în cursul primirii unor delegații străine, mi-am rezervat plăcerea de a vă cere o audiență la o dată ulterioară.

Pînă atunci, vă rog să primiți, mult stimate și iubite domnule Profesor, expresiunea vechiului și respectuosului meu devotament,

T. Vianu

199

Către Victor Iancu

Poiana Țapului (Zamora)
30 iulie 1943

Iubite domnule Iancu,

Răspund cu întîrziere ultimei d-tale scrisori. Am fost însă mereu pe drumuri în ultima lună, de două ori și la București, cînd te-am căutat, încît abia acum regăsesc răgazul necesar acestor rînduri. Îți mulțumesc mult pentru cuvintele pe care mi le-ai adresat cu prilejul actului de la Universitate (care mă tem însă că-și va afla urmarea abia tîrziu) și pentru sentimentele pe care le-ai manifestat cu această ocazie, cunoscute de mine și răspunzînd cu totul celei mai calde reciprocități. O veste bună a fost hotărîrea d-tale de a mă vizita aci, la Zamora, încît privesc acum necontenit drumul, cu nădejdea de a te vedea apărînd. Locul este foarte frumos aci și ar fi pentru mine o mare plăcere să-ți pot face onorurile lui. Nici tihna favorabilă lucrului nu lipsește. Am luat deci cu mine cursul de Filosofia culturii, pe care l-am transcris în urmă la București și doresc acum să-l pun la punct. Deși lucrarea aceasta aparține unui moment anterior al meu, el a jucat atunci un oarecare rol și se face uneori referință la ea, încît mă gîndesc să o public în toamnă.

Multe, foarte multe lucruri am avea de vorbit și aștept prilejul reîntîlnirii noastre, poate aci, la Zamora. Pînă atunci, te rog să crezi în vechile mele sentimente prietenești și să primești o caldă strîngere de mînă.

T. Vianu

200

Către Al. Lăzeanu

București, 25 ianuarie 1944

Mult stimate domnule Lăzeanu[1],

Îți mulțumesc pentru bunele cuvinte de amintire pe care mi le trimiți din Craiova. Mi-a făcut și mie o deosebită plăcere reîntîlnirea unor colegi de altădată, după o trecere de timp care ne dă dreptul să privim cu duioșie trecutul. Am citit poezia nepotului d-tale, d-l Serapion. Autorul trebuie să fie foarte tînăr și cred că este necesar să mai aștepte înainte de a se înfățișa pu-

blicului. Îi lipsește încă meșteșugul poetic. Nu e nimic. El poate veni, prin lucru mult, prin bune lecturi și mai cu seamă printr-o creștere a naturii în direcția asta.

Făgăduindu-mi plăcerea de a te reîntîlni, îți string cu prietenie mîna.

Tudor Vianu

201

Către Ion Petrovici

București, 23 iunie 1944

Preaonorate domnule Ministru,

Luînd cunoștință din ziare de numirea mea ca profesor titular la Facultatea de Litere din București, am venit cu primul tren pentru a vă cere audiență și a vă prezenta mulțumirile mele. Din nefericire, ajuns aci, mi-am dat seama că informația ziarelor fusese prematură și că în Monitorul Oficial (din 16 iunie c.) nu apăruse decît raportul Comisiei care m-a recomandat și pe care Consiliul Facultății și l-a însușit la 30 martie, iar Senatul Universitar la 12 aprilie. Deși în cele trei zile de cînd sunt în București am depus silințele cele mai mari, n-am putut afla dacă decretul a fost întocmit și in ce punct al cursului său se găsește. Lucrurile îmi par acum atît de complicate, încît nu-mi rămîne decît unica nădejde de a vă ruga în mod respectuos să binevoiți a interveni pentru lămurirea situației și pentru îndrumarea decretului către stadiul lui final. Cum viza Comisiei de numiri a Ministerului de Finanțe a fost obținută, nu cred că mai sunt dificultăți esențiale.

Aș fi rămas aci pentru a încerca să fiu primit de Domnia voastră mîine, vineri, dar cum am lăsat bolnav acasă pe băiatul meu, mă grăbesc să mă înapoiez la Poiana Țapului (Zamora) cu un automobil în care mi s-a oferit un loc.

Vă cer scuze, preaonorate domnule Ministru, pentru îndrăzneala acestei intervenții și, nădăjduind că nu mi-o veți lua în nume de rău și că îmi veți acorda, și de data aceasta, bunăvoința cu care m-ați onorat de atîtea ori in trecut, vă rog să primiți expresiunea sentimentelor mele foarte respectuoase și devotate.

T. Vianu

202

Către Perpessicius

Poiana Țapului (Zamora)
26 iunie 1944

Iubite Perpessicius,

Venit aci, la Zamora, încă de la 5 aprilie, am încercat zadarnic să aflu pe unde te găsești. Cu prilejul celor cîteva reveniri ale mele în București, telefonul tău a sunat fără răspuns. Se vedea bine că ești plecat. Săptămîna trecută, chemat din nou de treburi felurite, am revăzut în București pe amicul nostru Al. Rosetti și misterul mi s-a lămurit. Sunt bucuros să te știu sănătos, într-un loc care, chiar de va fi cam izolat, presupun a fi o stație bună a pazei și așteptării. După întîlnirea cu Rosetti, am luat de la Casa Școalelor noul tău op [1], pe care l-am citit cu acea deplină desfătare pe care mi-o produce totdeauna scrisul tău, așa cum el mi te aduce în față, cu învățătura ta atît de solidă și de exactă, cu marile grații ale stilului tău. Îți mulțumesc pentru minunatele ceasuri pe care mi le-ai dăruit. Îți mulțumesc și pentru binevoitoarea mențiune de la pg. 13. Nu știu dacă și alții resimt lucrurile în același fel, dar eu mă însoțesc totdeauna cu paginile tale, oricît de generale ar fi temele lor, într-o intimitate omenească din cele mai calde.

Aș fi vrut să-ți dau și eu vești substanțiale despre mine, dar eu mă găsesc, în toate felurile, în provizorat.

Aștept diferite, nenumărate lucruri. Printre altele, apariția a două volume, pe care aș fi bucuros să ți le pot trimite în curînd. Mi se spune că termenele ar fi apropiate. Pînă atunci, pînă la împlinirile de toate felurile, am încercat să reiau cîteva din gîndurile pe care le-am retezat așa de brusc la 4 aprilie. Am scris cîte ceva pentru *Revista Fundațiilor*, la cererea lui Camil Petrescu, care și-a asumat direcția. Camil circulă între București și Sinaia (Hotel Excelsior) și l-am întîlnit de cîteva ori pe aici; a fost și la mine în vreo două rînduri și, acum cîteva zile, cînd ne aflam în București am petrecut (vorba vine!) două ceasuri împreună, într-un adăpost. Admirasem tocmai relativa refacere a animației în capitală, revenită în unele puncte la imaginea ei mai veche și pe care n-o mai putusem regăsi aidoma nici în aprilie, nici în mai. Cele două ceasuri petrecute împreună cu Camil în subsolul *Micei* mi-au spus însă că nu este încă timpul înapoierii și că — vechi bucureștean — trebuie să mă mai privez de bucuriile orașului nostru, printre rosturile familiare.

Mi-ar face multă plăcere, iubite Perpessicius, să primesc cîndva noi vești bune despre tine și familia ta, căreia îmi permit a-i transmite, ca și ție, gîndurile cele mai cordiale, cu vechea și foarte devotata prietenie.

T. Vianu [2]

203

Către Victor Iancu

Poiana Țapului, 8 iulie 1944

Iubite domnule Iancu,

Îți mulțumesc mult pentru rîndurile d-tale [1]. Știam că recenta mea promoție [2] va întîmpina în d-ta bunele și vechile sentimente prietenești, care — te rog să nu te îndoiești — sunt și la mine deopotrivă de vii și devotate. Eram oarecum îngrijorat de lunga d-tale tăcere și, desigur, aș fi întrerupt-o eu mai devreme, dacă aș fi știut că veștile mele te-ar fi putut găsi în Sibiu. Eu mă aflu aci încă de la 5 aprilie, dar am tot fost prin București, cu atîtea treburi care au rămas acolo în suspensie și, printre altele, cu încercarea de a urni decretul, împotmolit într-o vreme. Îmi amintești de planul „turneului" prin Ardeal. O, cum l-aș face, în tovărășia d-tale, dacă transporturile n-ar fi acum atît de grele și chiar atît de primejdioase. Dar pentru că d-ta îmi scrii că te deplasezi uneori, n-ai vrea ca prima stație a „turneului" nostru — al cărui proiect rămîne valabil — să înceapă chiar la Zamora, unde este oarecum o limită a riscurilor? Mi ar face multă plăcere să te revăd pe aci. Sunt încîntat de impresiile pe care mi le comunici despre dl. Dan Bădărău, pe care deși personal îl cunosc puțin, îl cunosc suficient din scrieri și prin amici comuni ca pe o personalitate cu totul remarcabilă. Mi s-a părut din rîndurile d-tale că perspectivele d-tale la Universitatea din Iași s-au mai lămurit, ceea ce îmi produce cea mai mare satisfacție. Cînd ne vom vedea, vom mai vorbi despre acestea și despre alte multe lucruri care ni se impun totdeauna în lungile noastre conversații, pe care le aștept totdeauna cu mare nerăbdare. Deci, pe cînd? Rugîndu-te să transmiți doamnei Iancu și micuților d-tale cele mai bune și devotate salutări, te asigură de vechea sa prietenie afectuoasă

T. Vianu

204

Către Ion Petrovici

Poiana Țapului, 8 iulie 1944

Preaonorate domnule Ministru,

Îmi fac o datorie dintre cele mai plăcute adresîndu-vă, cu prilejul numirii mele la Facultatea de Filosofie

și Litere din București, caldele mele mulțumiri și expresia întregii mele recunoștințe. Nu pot uita că sunt aproape optsprezece ani de cînd dvs. m-ați numit în învățămîntul superior în calitate de conferențiar și că tot dvs. trebuie să vă mulțumesc acum pentru desăvîrșirea chemării mele ca profesor titular. Leg astfel de persoana dvs., cu sentimentul celei mai vii gratitudini, datele cele mai de seamă ale carierei mele și îmi place să recunosc în această împrejurare nu numai o potrivire a soartei, dar și expresia unei comunități spirituale care, în ce mă privește, a luat totdeauna formele celei mai sincere admirații. Fie ca revenirea unor timpuri mai bune, într-o lume care să regăsească drumurile păcii și ale înțelepciunii, să ne îngăduie realizarea planurilor noastre științifice, consacrate țării și culturii noastre, adică acel singur și modest bun care rămîne în definitiv ținta noastră cea mai de seamă. Îmi spun că, la București, trebuie să fi apărut vol. I din *Istoria literaturii române*, și aș fi foarte fericit dacă aș ști că lucrarea mea nu v-a displăcut prea mult. Ar fi, desigur, o mare satisfacție pentru mine dacă aș putea să fiu primit, în curînd, de dvs. pentru a vă putea culege impresia și pentru a vă putea prezenta și cu grai viu, împreună cu respectuoasele mele omagii doamnei Petrovici, mulțumirile vechiului și devotatului dvs.,

T. Vianu

205

Către Al. Dima

Poiana Țapului (Zamora)
8 august 1944

Iubite prietene Dima,

Bine ai venit! Scrisoarea d-tale [1], care mi-a sosit cu oarecare întîrziere, probabil din pricina unor indicații de adresă necomplete, îmi aduce știrea că te găsești din nou la Sibiu. Îți mulțumesc pentru cuvintele pe care mi le adresezi cu prilejul definitivării mele. Sper că ne vom putea regăsi curînd la treburile noastre și într-o colaborare pe care aș dori-o cît mai frecventă și mai apropiată. Eu sunt aici, la Poiana Țapului, încă de la 5 aprilie, dar nevoile m-au readus mereu în București și chiar acum, în urmă, către finele lui iulie, cînd grozavul bombardament de noapte m-a aflat oarecum în mijlocul tragediei. Lucrez cu toate acestea cu sîrg, printre altele la tratatul despre *Metaforă*, pe care aș dori să-l public în toamnă. *Istoria literaturii*, vol. I, și *Filosofia culturii* au văzut în fine lumina tiparului și aș dori să ți le ofer cît de curînd. Oare expediția prin poștă te-ar afla la Sibiu? Sau nu ai cumva un drum pe aci, cu care ocazie mi-ar fi atît de plăcut să ne revedem și să mai vorbim despre atîtea lucruri de-ale noastre? Așteptînd veștile d-tale, îți urez multe lucruri bune și-ți strîng mîna cu veche prietenie,

T. Vianu

206

Către Victor Iancu

Poiana Țapului, 11 august 1944

Iubite domnule Iancu,

M-a bucurat mult vestea sosirii d-tale aci. Dacă nu ai nimic împotrivă, te-aș ruga însă s-o fixezi pentru luni, 21 august (deoarece duminică, la 20 crt. s-ar putea întîmpla să lipsesc de-acasă). Cu plăcerea de a te revedea în curînd și de a mai sta puțin de vorbă despre atîtea lucruri care ne leagă, îți strînge mîna cu toată prietenia

T. Vianu

207

Către N. Georgescu-Tistu

Zamora, 12 august 1944

Iubite domnule Tistu [1],

Iți mulțumesc pentru rîndurile d-tale prietenești [2], găsite la București, cu mare întîrziere. Ca vechi coleg, rămas statornic în sentimente de prețuire și prietenie, îți spun acum *c'est votre tour* și să dea Domnul să sărbătorim și înaintarea d-tale neîntîrziată.

Sunt aici, la Poiana Țapului (Zamora), încă de la 5 august, dar cu destul de dese alarme și bombardamente. Nu sunt plăcute... Cîteva volume, luate în grabă, și oarecare material de note îmi permit să-mi continuu lucrările, în așteptarea reluării activității la Universitate. Dar cînd vom începe-o oare? La Universitate am auzit despre ravagiile de la etajul seminarului de bibliologie. Sper însă că depozitul lui *Actum*, I, a rămas neatins. Ce mai lucrezi? Ce mai plănuiești? Făgăduindu-mi plăcerea de-a te revedea în curînd și rugîndu-te să transmiți respectuoasele mele omagii doamnei Georgescu-Tistu, iți strînge prietenește mîna

al d-tale devotat,

T. Vianu

208

Către Miron Constantinescu

[București, septembrie 1944]

Domnule Redactor,

Am citit cu surprindere în *Scînteia*, anul I, nr. 1, articolul unuia din colaboratorii dvs., consacrat capitolului despre *Condiționările economice ale culturii*, cuprins în cartea mea *Filosofia culturii*. [1] Lăsînd la o parte chestiunea de un interes pur teoretic a chipului în care am interpretat materialismul istoric, țin să precizez mai întîi că în lucrarea mea, conținînd substanța unui curs profesat încă de acum 15 ani și pe care am izbutit să-l tipăresc în timpul cenzurii, adică într-o vreme în care tratarea unei astfel de materii era o întreprindere dintre cele mai dificile, cred că mi se poate recunoaște că numai datorită curajului și independenței intelectuale am putut vorbi despre aspecte științifice trecute altădată sub tăcere, subliniind în același timp valoarea lor în dezvoltarea modernă a ideilor. Nu-mi fac un merit deosebit din relevarea acestor atitudini, dar dacă se contestă intențiile învățămîntului meu, socotesc că le pot aminti împreună cu atmosfera de progres intelectual despre care pot mărturisi sutele de studenți care s-au bucurat de cuvîntul meu, în timpul unei cariere consacrate adevărului și ideilor generoase.

Primiți, vă rog, domnule Redactor, asigurarea deosebitei mele considerații.

T. Vianu

Domnului redactor al ziarului Scînteia, *București*

209

Către G. Tutoveanu

București, 7 februarie 194[illegible]

Mult stimate domnule Tutoveanu [1],

Vă mulțumesc pentru ecoul [2] pe care îl trimiteți poeziei mele *Pe stînci*. Îl primește, mai degrabă decît omul pe care îl adăpostesc astăzi în mine, tînărul student care a scris-o cu un sfert de veac mai înainte, pe cînd se afla la Universitatea din Viena. Am publicat poezii încă de atunci într-o revistă a vremii [3] și apoi într-o

Antologie[4], de unde redactorul *Ardealului* a reprodus-o[5], fără a indica izvorul. În numele acelui tînăr, pe care nu-l reneg, dar pe care sunt surprins şi desigur mişcat cînd cineva îl recheamă în actualitate, vă mulţumesc. El va citi, ca şi mine, cu vechea preţuire şi cu plăcere, răspunsul pe care îl veţi da în C[*onvorbiri*] L[*iterare*]. Îngăduiţi-mi pînă atunci să vă adresez bunele mele urări pentru anul nou şi să vă rog a primi salutările mele cordiale şi devotate,

T. Vianu

210

Către Emilian I. Constantinescu

Bucureşti, 7 mai 1945

Iubite prietene Emilian[1],

Multă plăcere mi-au făcut rîndurile d-tale. Ştiam de la d-l Peter, pe care l-am întîlnit mai săptămînile trecute, că eşti la Cîmpulung şi îmi explicasem astfel lungul răstimp de cînd nu ne-am văzut. Nu mă aşteptam totuşi la bucuria unui semn din partea d-tale. El îmi vine acum, încadrat de emoţii cuceritoare, ca un dar de Paşti, şi îţi mulţumesc pentru el. Evoci, iubite prietene, anii îndepărtaţi ai tinereţii noastre, cum o fac şi eu de atîtea ori, cînd întîlnesc un vechi coleg, pe unul din acei cu care legăturile sufleteşti au fost mai puternice, oricît de intermitentă ar fi fost manifestarea lor. Suntem atît de răpiţi de vîrtejul vieţii, încît, iată, trec zilele şi anii şi numai din cînd în cînd observăm că-i întrebuinţăm atît de rău pentru a cultiva prieteniile care ne sunt mai dragi şi mai preţioase, pentru că numai tinereţea fugitivă ni le-a putut dărui.

Ce faci ? Ce lucrezi ? Îmi vorbeşti despre un „exil benevol", ceea ce animă în mine speranţa că vei renunţa curînd la el şi că, înapoiat între ai d-tale şi la o activitate care îmi spun că va fi în continuare fecundă, în tăcerea şi discreţia ei, ne vom întîlni desigur într-un interes comun. Dar şi pînă atunci, dacă întîmplarea te aduce în Bucureşti, te-aş ruga să nu mă ocoleşti. Cred că am avea multe lucruri să ne spunem.

Îţi mulţumesc pentru bunele gînduri pe care mi le trimiţi cu prilejul numirii mele la direcţia Teatrului Naţional.[2] Mi-am luat o sarcină grea şi care îmi modifică mult viaţa. Deocamdată lichidez un repertoriu şi fac administraţie. Dar dacă directoratul meu va fi destul de lung, sper să pot aduce şi acea contribuţie artistică pentru care sarcina încredinţată mi s-a părut ispititoare

Reînnoindu-ţi toate mulţumirile mele, te asigură de vechea şi devotata sa afecţiune prietenească

T. Vianu

211

Către Henri Jacquier

[Bucureşti, ianuarie 1946]

Mult stimate domnule Jacquier[1],

Am petrecut, aseară, ceasuri de mare desfătare intelectuală citind articolele d-tale din ultimul număr al *Buletinului lingvistic*. Noul concept pe care l-ai făurit în contribuţia despre *Le discours direct lié*[2] şi multele, atît de finele precizări pe care le-ai adus în studiul consacrat *Stilisticii* lui Iordan[3], au găsit în mine un cititor pasionat şi admirativ. Urmăresc de mai multă vreme articolele d-tale din *Revista Cercului literar*: acele despre *atmosferă* au devenit punctul de plecare al unor reflecţii proprii, care vor dobîndi poate odată o formă închegată. Nu mi-a scăpat nici cealaltă recenzie asupra cărţii lui Iordan cu adaosurile-i atît de interesante găzduite de *Buletinul lingvistic*. Rezervele pe care le faci în legătură cu observaţiile mele din R[*evista*] F[*undaţiilor*] R[*egale*] pot fi dezvoltate mai departe. Deocamdată

deosebirea dintre stilistica lingvistică și cea estetică nu mi se pare încă suficient întemeiată.

Am dorit să însemn aci via participare cu care citesc fiecare dintre contribuțiile d-tale și marele interes cu care le aștept. Deunăzi, stînd de vorbă cu amicul nostru Al. Rosetti, făuream planul unei concentrări mai intense într-o lucrare comună. N-ar exista oare putința să ne apropiem și în spațiu? Deocamdată m-aș bucura mult dacă, venind în București, ne-am putea revedea și sta de vorbă despre atîtea lucruri care ne sunt comune.

Dorindu-ți un an spornic și multă mulțumire sufletească, te asigură de sentimentele sale foarte devotate,

T. Vianu[4]

212

Către Lucian Blaga

TEATRUL NAȚIONAL DIN BUCUREȘTI
CABINETUL DIRECTORULUI

15 ianuarie 1946

Iubite Blaga,

Am auzit că ai fost prin București și am resimțit o mare mîhnire că nu mi-ai dat un semn pentru a ne putea vedea și mai vorbi despre lucruri de-ale noastre. Ce să fie? Altădată ne întîlneam totdeauna și, cu toate că ocupațiile tale îți lăsau puțin timp liber, puteam cel puțin să te văd în treacăt. Rogu-te nu mă ocoli la viitoarea ta venire. Iată, începem să îmbătrînim și nu e bine să risipim clipele care ne pot menține alături. Ce lucrezi? Ce te pregătești să mai publici? Eu sunt pe punctul să dau la lumină două volume de studii[1], dar mi-a rămas puțină vreme să mă așed la o nouă cercetare. Teatrul mi-a modificat viața și nu pot spune că sunt mulțumit: vîrtejul e prea amețitor; zgomotul e prea mare.

Transmite, te rog, doamnei și domnișoarei Blaga omagiile mele și crede în întreaga mea dragoste prietenească.

T. Vianu

213

Către Elena Vianu

ROUMANIE
AMBASSADE DE ROUMANIE
À BELGRADE[1]

[cca 28 martie 1946]

Iubita mea Mimoc,

Folosesc prilejul înapoierii la București a unei domnișoare secretare a Legației iugoslave, care ne-a însoțit în călătoria noastră, pentru a-ți da primele mele vești. Am călătorit în bune condiții, ajungînd la Pancevo marți, pe la ora 2 d.a., unde ne aștepta șeful Protocolului. Am fost conduși cu mașinile la Belgrad, traversînd Dunărea pe un bac. M-am instalat aci la Hotel Majestic, unde ocup un agreabil și bine instalat apartament compus din vestibul, hall, salon și odaie de culcare cu sală de baie. La rigoare, am fi putut locui cu toți aci. Pentru cancelarie, am închiriat o altă mare odaie la mezanin, unde am instalat casa de fier, arhiva, dactilografele și unde, noaptea, doarme omul de serviciu. Ceilalți membri ai misiunii sunt adăpostiți — în condiții mai puțin bune — la Hotel Moscova. Iau mesele la restaurantul (etatizat) al Hotelului, unde o masă suficientă și îngrijită (în sensul maghiaro-german) costă aproximativ 150 dinari. Se poate lua masa și la alte restaurante. Pînă acum, pentru oameni trăind în condițiile mele, n-am observat semne de criză de aprovizionare. Totul pare mai bine organizat ca la București. Orașul, cu aspect mitteleuropäisch, a suferit desigur mari distrugeri, nu însă în toate

cartierele. Există mari străzi, frumos tăiate, cu vitrine în fața cărora te poți opri o clipă și clădiri monumentale. Circulație vie în anumite ore ale zilei și, în genere, mai multă ordine și curățenie decît la noi. Impresia nu este deloc nefavorabilă. Din cînd în cînd, privirile scapă către perspectivele Dunării și ale Savei, pe care o văd și de la una din ferestrele apartamentului meu. Marele parc al orașului — Kale Megdan — cu vechea, măreața cetate este un loc foarte frumos și atrăgător. Cred că ne vom simți bine aci.

Mai greu stau cu banii. Leii pe care i-am luat cu mine nu i-am putut schimba nici în timpul călătoriei, nici ajungînd aci. Este probabil că-i voi înapoia printr-un curier la București. Deocamdată, am împrumutat 50 000 d[inari] de la Ministerul de Externe iugoslav, dînd apoi colaboratorilor mei, după nevoia fiecăruia. Am fost primit ieri de ministrul de Externe, d-l Simici, vechi diplomat plin de distincție. În două, trei zile voi fi probabil primit de Ribar, căruia va trebui să-i țin și un discurs, al cărui text, în copie, l-am și înaintat. Chiar în ziua sosirii am dat un interview ziarului *Politika*, apărut a doua zi. Multe persoane solicită audiențe, trebuie să mă țin în curent cu presa, îmi organizez serviciile, încît toată ziua sunt ocupat. Mai greu este seara, cînd rămîn singur și, uneori, mă întreb, din nou, ca la București... Atunci, mi se face un mare, arzător dor de voi. Cum aș face să vă am mai repede lîngă mine? Casa din str. Clémenceau este net urîtă. Cealaltă, ocupată de albanezi, ar fi mult mai frumoasă, mai încăpătoare și mai potrivită, văzînd numărul serviciilor mele și nevoile adăpostirii proprii. Am trimis un avocat să confere cu ei. Albanezii l-au trimis la Ministerul de Externe. Aci observ însă timiditate: se găsesc într-o încurcătură pe care nu știu cum s-o rezolve. Voi vedea ce voi face.

Ce fac scumpii, frumoșii noștri copilași? Mi se spune că aci nu există liceu francez. Ce vom face cu Ionel? Trebuie să ne gîndim. Azi sau mîine voi încerca să te chem la telefon, deși ieri, cînd am vorbit cu Stoica, se auzea cu foarte mare dificultate. Ți-a telefonat Stoica, așa cum îl rugasem?

Nu pot să-ți scriu mai multe acum, căci domnișoara așteaptă. Vreau să adaug numai că te iubesc mai mult ca orice pe lumea asta și că, departe de tine și de copiii noștri, viața mi se pare searbădă și tristă.

Vă sărut,

Tudor

Îmbrățișări tuturor ai noștri și lui Mișu și Fetiței. Voi folosi toate noile ocazii pentru a vă scrie. Vă îmbrățișez cu mare dor, iubiții mei,

Tudor

214

Către Elena Vianu

ROUMANIE
AMBASSADE DE ROUMANIE
À BELGRADE

30 III [1946] (Sîmbătă)

Iubita mea,

Scrisoarea pe care ți-am trimis-o deunăzi și pe care cred că ai primit-o a fost așternută în mare grabă și a rămas foarte incompletă. Multe nu ți-am putut spune nici la telefon, alaltăieri, cînd am fost atît de fericit să-ți aud vocea, dar și atît de nenorocit să-mi dau seama că trăiești în neliniște și îndoială. Astăzi, cînd mi se prezintă un nou prilej să stau mai mult de vorbă cu tine, îl folosesc cu mare voluptate. Nopțile mele nu sunt prea lungi. M-am sculat la 6 dimineața și m-am așezat îndată la masa de lucru. Vreau să-ți vorbesc despre mine și despre tine, despre voi toți, iubiții mei.

Săptămîna asta a fost un șir de zile goale. În așteptarea audienței la Ribor, care va avea loc astăzi, m-am tîrît între mese și puținele treburi ale Cancelariei. Îți închipui contrastul pe care îl resimt între relativa inac-

tivitate a acestor zile și munca atît de încordată din București. Deși, cu puțin timp înainte, mă plîngeam uneori de sarcinele mele atît de covîrșitoare, le duc acum dorul și, dacă nu voi izbuti să dau un conținut mai bogat vieții mele de aci, va trebui să mă angajez în lucrări personale mai întinse, pentru a acoperi vidul și urîtul.

Suferința mai mare a acestor zile a fost însă dorul arzător de voi. Necontenit vă evocam, pe tine, iubita mea, atît de frumoasă, de bună și de înțeleaptă, atît de necesară mie în orientarea tuturor acțiunilor mele, pe scumpii și frumoșii noștri copilași, fără de ale căror glume și jocuri și fără bucuria pe care mi-o produce urmărirea creșterii lor splendide, viața îmi apare atît de pustie.

Mult m-am gîndit în aceste zile din urmă și la schimbarea vieții mele, ca produsul unei idei stabilite altădată și pe care nu știu dacă am reexaminat-o suficient, cu destulă atenție și aprofundare, în lumina situațiilor mai noi. A fost, pînă la urmă, ceva ca ținerea unui *pari* mai vechi, un fel de experiență făcută cu ciudata curiozitate de a vedea ce dă... Aveam însă dreptul s-o fac? S-ar putea întîmpla, ca în cursul lunilor sau anilor ce vor veni, să-mi găsesc un rol pozitiv, să pot sluji și să cucerese sentimentul împlinirii unui destin fericit. Deocamdată mă simt însă apăsat de regretul părăsirii activității mele, mai cu seamă la Facultate și în mijlocul bibliotecii mele, unde ani de zile am trăit în sentimentul creației și al creșterii interioare continui... Ani de zile alături de tine, iubita mea, în care am fost cu adevărat fericit și pe care aș dori să-i văd reintorcîndu-se. Uneori, mă cuprinde o mare nerăbdare. Aș vrea să mă înapoiez. Cred că mă voi înapoia. Este drept că, în vremea din urmă, treburile mele la Teatru (pe care nu le regret) și multele altele însărcinări, îmi stricaseră vechea mea liniște studioasă, încît se formase în mine dorul evaziunii. Este adevărat apoi că, în timpul ultimului an și jumătate de muncă încordată, temele mele se împuținaseră, fecunditatea mea intelectuală slăbise. Eram amenințat de o primejdie. Poate că a trebuit să plec, pentru a mă regăsi pe mine și pentru a-mi putea continua lucrul meu esențial. Voi fi din nou fericit dacă voi cîștiga acest rezultat și dacă, în împrejurări bune pentru noi toți, în pace și siguranță, mă voi înapoia la vechea mea formă și mă voi simți din nou rodind. Îmi leg speranțele mele de Dumnezeu, rugîndu-l fierbinte să ne lumineze și să ne ajute

Deși ți-am comunicat cîte ceva despre oraș și despre așezarea mea aci, vreau să revin cu impresii noi. Belgradul este un oraș frumos, etajat pe terase descendente, cu perspective pitorești asupra Savei și Dunării. Are străzi mari, lungi și drepte, clădiri monumentale, un parc frumos în interiorul vechei cetăți. Cartierul vilelor (Dedine), înglobînd locuințe somptuoase, este aproape în întregime ocupat de armată. Există un frumos bulevard al Ambasadelor, unde se află și vechea ambasadă română, ocupată acum de albanezi. Nu știu dacă vom putea reintra acolo, deși — după spusele avocatului cu care am stat de vorbă — contractul nostru este încă în vigoare Ministerul de Externe de aci este însă ezitant pe această chestie și eu n-aș vrea să produc nici un fel de tensiune Cum voi rezolva deci problema instalării Ambasadei, văzînd grava criză locală de locuințe? Poate rămînînd pur și simplu în Hotel, unde ocup un apartament bine mobilat, compus din vestibul, hall mare (cu profuziune de fotolii, credențe, plante exotice și cu un întreg perete de cristal deschizîndu-se asupra unui lung balcon cu perspectiva către Sava), salon destul de fastuos, cameră de culcare cochetă, unde se află și masa de lucru, ba chiar și o mică bibliotecă cu cărți sîrbești și franțuzești, apoi sala de baie, foarte bine instalată și aceasta, dar unde apa caldă nu vine decît o dată pe săptămînă, sîmbăta după-amiază (este mare lipsă de cărbuni aci). Spațiu ar fi deci destul pentru a instala divanele copiilor, unul într-un colț al hallului, celălalt în salon sau poate amîndoi în salon, restul spațiului rămînîndu-ne nouă, pentru confortul și pentru serile noastre. În ce privește recepțiile, există la primul etaj al hotelului un salon anume amenajat pentru astfel de scopuri și unde am și văzut o recepție, dată de una din misiunile care locuiesc aci. Toate acestea sunt însă simple ipoteze. Începînd de luni voi face diligențele necesare pentru a găsi o locuință și pentru a încerca s-o mobilez. Mobila care se zărește prin vitrine este populară și modestă (ca mai toate mărfurile care se pot vedea prin vitrine). Simici

mi-a vorbit de anticari, dar eu n-am găsit încă vreunul. Rămîne să văd și să te țin la curent, o dată cu progresul cercetărilor.

Alte amănunte despre Belgrad. Orașul a fost foarte lovit, mai mult decît Bucureștiul. Totuși nu este nici murdărie, nici dezordine. Echipe de tineri, pe care le întîlnești mai pretutindeni, lucrează de zor, strîng pe alocuri resturi de dărîmături, sapă gazoanele marilor bulevarde. Orașul este bine asfaltat și curat întreținut. Centrul orașului, unde sunt clădirile monumentale sau — cel puțin — cele mai noi și mai solide, a rezistat mai bine bombardamentelor și luptelor, încît distrugerile n-au alterat prea mult imaginea totală și cea cu care, ca străin, te întîlnești mai des.

Pare a fi lipsă pe aci, pentru populația modestă. UNRA trimite însă ajutoare și în marile magazine, etatizate, se pot cumpăra provizii alimentare sau alte mărfuri, unele pe bon, altele fără. Există și un economat al Legațiilor (cartelele mele vor sosi în curînd). Comerțul este sau etatizat sau liber, dar ceea ce am văzut pînă acum sunt mai mult mărfuri pentru pungile modeste. Magazine de lux n-am impresia că există.

Restaurantele de aci au liste destul de bogate, cu feluri de carne (mai ales de porc), cu oarecari legume și prăjituri. Cea mai bună masă se poate lua tot la Majestic, deși felul de a găti amintește oarecum pe al ungurilor sau nemților și regimul este în genere prea carnat. Mă refugiez deci, serile, în salade (cu un untdelemn mai bun ca al nostru), măsline, smochine (mici). Cred că recolta de vară va spori această parte a menu-urilor. Viața mi se pare mai ieftină ca la București. De altfel, și ocaziile de a cheltui sunt ceva mai rare. Există numeroase cafenele (ba chiar una destul de bine instalată), dar cu un public popular, și alte localuri nu cred că există. Pe la 9½—10 seara nu mai trece nimeni pe stradă sau numai rari întîrziați. Nu știu ce va fi dincolo, în viața Legațiilor. Probabil că acolo există o viață de societate. Sunt însă reprezentații de teatru (se joacă *Revizorul* de Gogol), operă (*Tosca*... *Traviata* etc.) și concerte simfonice. Duminică seară mă voi duce la Operă, să asist la o reprezentație de balet. Oamenii mi se par serioși și harnici. Multă lume vorbește franțuzește și nemțește.

Am descoperit un oficiu de propagandă american și unul francez, cu ziarele și revistele noi. La chioșcuri se găsesc ziarele englezești. Numeroasele librării n-au literatura străină.

Serile, mă înapoiez devreme în apartamentul meu, uneori însoțit de unul sau mai mulți din colaboratorii mei, care sunt drăguți și vor să mă ajute. La prînz, iau mesele cu unii dintre ei, totdeauna cu d-na și d-l Georgescu.

Am fost destul de necăjit de vestea pe care mi-ai dat-o în legătură cu repercusiunile articolului lui Eugen Ionescu.[1] Articolul este incontestabil injust, lipsit de delicatețe și tact. Avea nevoie Suchianu să amestece numele meu ? Eu n-am făcut decît oficiul transmiterii și nu puteam reține un text care nu mi-era adresat. Am fost însă împotriva publicarii lui și i-am atras atenția lui Suchianu în mai multe rînduri. Dacă Suchianu a mărturisit acest lucru, nu înțeleg pentru care motive mi s-au putut aduce învinuiri. Acest idiot incident mă irită, deoarece deslușesc în el o agresiune politică. Nu-mi dau seama care a fost întinderea și însemnătatea lui. Continuă el și acum ? Este cazul de a adresa o scrisoare de punere la punct ? Cui ar trebui s-o adresez ? *Dacă este cazul, nu ezita să mă chemi la telefon sau să-mi telegrafiezi*. Întreabă pe Massoff ce se mai vorbește și explică-i împrejurarea. Din puținele lucruri pe care mi le-ai spus, am avut impresia că s-a iscat un adevărat scandal public. Este așa ? Stupidă istorie ! Abia am plecat și rea-credința latră în urma mea. În tot cazul, față de ostilitatea liberalilor (manifestată a doua oară, după penibila întîlnire cu Fărcășanu), nu știu dacă nu e cazul să retrag colaborarea mea la volumul pentru Pillat.[2] Eu am înțeles să continuu vechi legături prietenești, ajutîndu-l pe Dinu și dînd contribuția cerută volumului Pillat, în timp ce ei sunt sau mojici sau mîrîie în urma mea. Dacă *Liberalul* continuă, ar trebui să-i spui toate astea Mariei Pillat. Dar chiar dacă s-au calmat, i le voi spune eu, cînd mă voi înapoia. Fanatismul lor politic este dezgustător, acum cînd vechea lor clică de speculanți este oleacă deplasată. Dă-mi, te rog, amănunte și trimite-mi coupurele de presă, cu prima ocazie. Dacă Viky n-a dat articolul, să nu-l mai dea ; să ți-l înapoieze.[3]

Ce ai făcut cu Casa Școalelor? Ți s-au trimis volumele?[4] Dar cartea care trebuia să apară la editura lui Blazian ce devine[5]? Întreabă-l la Ministerul Artelor.

Termin acum, iubita, iubita mea și te sărut pe tine și pe scumpii noștri copilași, și încă o dată, și încă o dată.

Tudor

31 III. 1946

Mimi dragă,

Ieri am predat scrisorile de acreditare. A fost o solemnitate impunătoare. Îți trimit ziarele. Șeful Protocolului mi-a spus că e posibil să ni se cedeze Ambasada Poloniei, care caută o casă ceva mai mare. Trebuie să-ți spun însă că Amb[asada] Poloniei este un hotel particular impunător. Începe să se deseneze multă activitate.

Vă sărut, iubiții mei,

Tudor

215

Către Elena Vianu

ROUMANIE
AMBASSADE DE ROUMANIE
A BELGRADE

9 aprilie [1946].

Iubita mea Mimi,

Mi-a venit o idee luminoasă. Ce-ar fi dacă, în loc să vin eu de Paști la voi, ați veni voi la mine? Am primit, în fine, autorizație de a trimite un curier, pe d-l C. Beaca, prim-secretar de Legație. D-l Beaca se înapoiază la Belgrad cam într-o săptămînă de la sosirea lui la București, și mi-a făgăduit că va depune cel mai mare zel posibil pentru a vă transporta aci. D-l Beaca va fi, de altfel, el însuși însoțit de soția și fetița lui. Nu mai ezita. Veniți. Primăvara este aci minunată. Azi am fost la Avala, o colină înaltă în preajma Belgradului, unde se află monumentul Soldatului necunoscut. Am depus o coroană. Era o înflorire miraculoasă în toată țara, văzută de-acolo pe mari întinderi. M-a încins un dor cumplit să fiu iar împreună cu voi. Veniți deci. Vei sta îndată de vorbă cu d-l Beaca și veți reține îndată locuri la wagon-lits. (Nu uita să iei viza pe permisul tău și al lui Ionel de C.F.R., de la Facultate.) La Timișoara veți trece într-un alt tren și, în mai puțin de-o oră, veți fi la granița românească, la Stamora Moravița. Acolo voi căuta să vin cu o mașină, pentru a vă lua, iubiții mei. Este mult mai potrivit să faceți voi vacanța aci decît eu la București. Nu lua cu tine prea mult bagaj, pentru că după 3—4 săptămîni de rămînere aci, mă gîndesc să mă înapoiez cu voi la București, pentru ca eu să fac raportul meu personal lui Tătărescu și Ionel să-și termine școala. Telefonează-i, în preajma plecării, lui Sotiriu, prevenindu-l că Ionel va lipsi cîteva zile de la școală, urmînd să-și facă vacanța la Belgrad. După ce Ionel își va termina școala, veți veni definitiv aci — și pînă atunci este de nădăjduit că voi găsi soluție instalării noastre în localitate. De altfel, această soluție, amînată acum de ezitările mele, se va prezenta mai ușor îndată ce vei fi și tu aici. Chestiunea mașinii este posibil s-o rezolv mai înainte, și n-ar fi exclus ca la Stamora Moravița să vin să vă iau în mașina noastră. Beaca mi-a promis că mă va chema sîmbătă la telefon, pentru a-mi da răspunsul tău și precizări în legătură cu ziua și ora sosirii voastre. De altfel, dacă Beaca nu mă va chema, voi încerca să te chem eu, sîmbătă seara sau duminică. Nu este așa că ideea mea este bună și că aranjamentul pe care ți-l propun minunat?

I am scris o scrisoare și lui Mișu și Fetiței[1], însoțind-o de o cutie de bomboane, cum se găsesc pe aci. Îți trimit și ție un mic pachet. Ai primit scrisoarea și șocolata trimisă prin Aurelian Rădulescu? Am fost supărat cînd am vorbit la telefon cu Ionel, miercuri seara, aflînd că scrisoarea nu-ți ajunsese încă. Îmi spun însă că, pînă acum, ea ți-a fost predată. Era o scrisoare foarte intimă, pe care aș fi dezolat să știu că s-a pierdut sau că au citit-o alții. De altfel, Aurelian Rădulescu are telefon

acasă și-l poți chema, pentru a-ți reclama scrisoarea în cazul că nu ți-a depus-o încă. Venind aci, adu mi și extrasele de presă în chestia Eugen Ionescu, care, de altfel, îmi place să cred că s-a clasat.

Multe, enorm de multe lucruri am să-ți spun, dar fiindcă acum știu că nu vor trece prea numeroase zile și veți fi aici, le amîn pentru acea fericită clipă. Deci, hotărîre rapidă, bagaj nu prea încărcat, bună dispoziție și la drum! Într-un ceas bun. Vă sărut pe toți, cu dragoste mare de tot.

Tudor

Cum viza pe pașaportul tău este numai pentru venire, n-ar fi rău s-o luați și pe cea de ieșire. Beaca se va interesa și, la nevoie, nu ezita să recurgi la ajutorul lui Mișu sau Pătrășcanu. Casa sunt de părere s-o închizi cu grijă și să lași pe Ana și Fr[äu]l[ein] să te aștepte. Pe aceasta din urmă o vei lua la revenirea ta aci. Duta[2] e fată mare; ne va însoți pretutindeni și, la nevoie, îi vom găsi o Fr[äu]l[ein] locală. Aștept cu nerăbdare telefonul de sîmb. sau dum.

216

Către Ion Frunzetti

[Belgrad, aprilie 1946]

Scumpul meu Frunzetti,

Cum să-ți spun surpriza și mîhnirea pe care le-am încercat, aflînd de boala d-tale.[1] Trebuia deci să se întîmple lucrul acesta? Trebuia să se intercaleze în șirul descoperirilor și al noilor d-tale experiențe episodul acesta supărător? Te rog din inimă să accepți cu înțelepciune situația și să te lași cu docilitate îngrijit. Totul a devenit acum o chestiune de răbdare. În cîteva săptămîni, boala de acum va deveni o simplă amintire neplăcută și, regăsiți în anotimpul devenit matur pînă atunci, vom relua plimbările, discuțiile, gravele noastre dezbateri

Ai mei au sosit acum două zile, după o călătorie foarte obositoare. Copiii sunt superbi. Trebuie însă să-i păzesc și asta mă va face să nu te pot vedea cîtva timp. Mi-au sosit numeroase ziare, pe care ți le trimit. Mi-au venit și noile mele cărți, pe care îmi iau îngăduința să ți le ofer. Matei îmi spune că — după avizul medicului d-tale — boala evoluează normal și că o ameliorare serioasă se și poate semnala. Rămîi însă prudent și nu brusca desfășurarea firească a lucrurilor, prin sculare intempestivă din pat sau prin abateri de la regimul pe care, cîtva timp, trebuie să-l respecți cu strictețe.

Știi că scarlatina este o boală de copii. După trecerea ei, vei obține supremele d-tale decrete. Îți spun: Hristos a înviat! Îți doresc din inimă o grabnică însănătoșire și te îmbrățișez ca un frate mai mare și iubitor.

T. Vianu

Se înțelege că orice nevoie ai avea — comunicată prin Matei, care a primit ordinul să treacă zilnic pentru a lua veștile d-tale — își va primi îndată satisfacția. Crezi că este cazul de a înștiința pe d-na Frunzetti, la București? Părerea mea ar fi să o scutim deocamdată de această mîhnire. În cîteva zile îi vei putea da vești foarte bune și îmbucurătoare.

T.V.

217

Către Ion Frunzetti

[Belgrad, 3 mai 1946]

Scumpe Frunzetti,

Fiecare zi cu treaba ei. Meseria diplomatică nu este deloc comodă. Sarcini de birou, modeste. Cînd mi se pare că sunt mai liber, fug la anticar. Astăzi am recoltat pentru d-ta micul florilegiu, *que voici*. Mi s-a părut numai că sunt liber, pentru că între timp a avut Bucureștiul

nevoie de mine. Se pare că erau Externele, dar Gabaiul n-a putut înțelege nimic. Ce-or fi vrut?

Alaltăieri a fost parada de 1 Mai. Peste cîteva zile aștept delegația militară română pentru marea paradă a victoriei de 9 Mai. A doua zi voi primi felicitările coloniei române: 10 Mai. Pe urmă am de gînd să plec în țară, pentru vreo 10 zile sau două săptămîni. Ne vom intîlni poate acolo. Dacă ai ceva comunicări să transmiți, fă-mi-le cunoscut telefonic. În ajunul plecării, va trebui să convorbim.

Cum te simți? Cum îți treci timpul? Sorocul eliberării d-tale s-a apropiat. Fii prudent și calm. Ce-ți pot trimite? Matei a vorbit cu d-na Frunzetti, într-o seară cînd primisem din nou știrea că linia s-a stricat. Întîrziind pe-aici, a avut mai mult noroc ca mine.

Astăzi, înapoindu-mă de la anticar, am zărit din nou pe ștrengarii vînzători de șocolată și țigarete („puști", cum îi numește d-ra Felicia Georgescu): de la ei ai luat scarlatina. Am înțeles deodată și m-am uitat urît la ei. Ți-a fost dată și această erupție, după celelalte, mari ale spiritului. Ia-o *cum amori fati*.

Vremea noastră va veni mai tîrziu, în iuniul înflăcărat, la munte, la mare.

Multe lucruri bune și o călduroasă strîngere de mînă, de la al d-tale

T. Vianu

218

Către Victoria Șerbescu

AMBASSADE DE ROUMANIE
A BELGRADE

28 VI 1946

Scumpa mea Viky[1],

Îți scriu din Belgrad, unde am revenit de cîteva zile, după ce am condus-o pe Lilica cu copiii la Abbazia, unde

am stat și eu cîtva timp și unde mă voi reîntoarce. Locul este minunat și ne simțim cu toții bine, acolo. Luăm băi de mare, ne lăsăm cuceriți de marele farmec al locului și ne bucurăm văzînd copiii înflorind. Voi continua să fac naveta Belgrad-Abbazia pînă pe la 20 iulie, cînd ne vom instala pentru o altă lună la Bled, în Slovenia, unde se va duce o mare parte a corpului diplomatic.

Liniștea noastră este turburată numai de quasi-totala lipsă a știrilor din țară. Nu mai știu nimic nici despre voi, nici despre casă, nici despre împrejurările generale din țară. Ți-am fi deci foarte recunoscători dacă ai vrea să ne scrii din cînd în cînd. Scrisorile ajung aci și, de altfel, dl. Frunzetti, care îți va aduce această scrisoare, va avea, cred, amabilitatea de a-mi aduce răspunsul tău. Mare serviciu mi-ai face dacă ai vrea să treci uneori și pe la noi, acasă, și dacă ne-ai comunica impresiile tale. Cred că știi că am lăsat acolo, împreună cu Marioara, pe doi tineri amici, foști studenți ai mei, d-nii Dinescu și Gafița.

Aș fi vrut să-i scriu și lui Tantzi[2], dar îmi spun că ea trebuie sa fie acum la Zamora. Sărut-o, cînd vei vedea-o, din parte mi. A terminat casa? Dar cu a noastră, ce-a făcut? Dacă n-a închiriat-o și nu o poate închiria în bune condiții, este de la sine înțeles că o poți folosi tu cînd vei vrea. Știu că Zamora nu ți-e dezagreabilă, și tovărășia lui Tantzi poate să fie un punct de atracție mai mult.

Ne este foarte dor de voi. Nu pregeta deci de a-mi da vești. Haide, ia condeiul și scrie-mi chiar azi. Primirea rîndurilor tale, și poate ale lui Tantzi, va fi pentru noi o sărbătoare.

Te sărutăm cu mult drag și dorim să primim multe vești bune de la voi.

Tudor

219

Către Mihai Șora

[Belgrad,] 9 august 194?

Stimate domnule Șora,

Primesc, prin intermediul lui Eugen Ionescu, numărul din *Cahiers France Roumanie* [1], unde d-ta ai binevoit a traduce și prezenta cîteva texte spicuite din *Teoria valorilor*. Îți mulțumesc din inimă pentru osteneala pe care ți-ai dat-o cu proza mea, ca și pentru cuvintele atît de amabile cu care o însoțești.

Revista, în întregime, mi a făcut cea mai bună impresie. Este plină de articole și cronici substanțiale, capabile să intereseze nu numai pe români, dar și pe francezi. Bunul gust și tactul redacției o țin apoi departe de schema așa-ziselor publicații de propagandă, care, după cum se știe, au de obicei un efect contrariu celui așteptat. Stîrnesc neîncrederea și rămîn necitite. Dvs., cei de la *Cahiers*, faceți o altfel de propagandă, cea adevărată prezentînd valori oarecum obiective, și lăsînd ca reacțiunea de interes și simpatie să se formeze de la sine, prin însăși virtutea lucrurilor prezentate. Nu mă îndoiesc că aceasta este calea cea bună și că lucrul dvs. va fi remarcat. Ce cuprind oare numerele anterioare ale revistei? De la nr. 3, pe care prietenul Eugen Ionescu a avut buna idee a mi-l trimite, a mai apărut oare vreun altul? M-aș bucura dacă, văzîndu-le vreodată, aș reîntîlni și alte studii de-ale d-tale, la fel de bogate ca cel din numărul pe care l am sub ochi și care cuprinde notarea atîtor aspecte, caracteristice Franței mai noi, rămase necunoscute cititorului izolat de mișcările ei spirituale în anii grei ai războiului și ai epocii care i-a urmat.

Revin la versiunea în care ai binevoit a reda cîteva din paginile axiologiei mele. Mersul analitic al gîndirii, preocuparea de preciziune mi s-au părut bine reprezentate în oglindirea versiunii d-tale. Aceasta mă face să doresc ca d-ta să continui lucrul și să ajungi a traduce mica operă în întregime. O văd de pe-acum rînduită, ca unul din volumele seriei mici a lui Félix Alcan. Crezi că lucrul n-ar putea deveni posibil?

Mă gîndesc de mult să înfățișez unele din lucrările mele cercului mai larg al cititorilor de limbă franceză și mi-ar părea bine să încep cu *Introducerea în teoria valorilor*. Am scris această lucrare în epoca de mari încercări morale de la finele anului 1940 și începutul lui 1941, cînd totul se clătina în jurul meu, amenințînd să mă îngroape sub dărîmături. Cartea mea a fost încercarea de a-mi reorganiza certitudinile și de a-mi consolida temeliile. A fost, într-un fel oarecare, o cură terapeutică, din care am ieșit cu sănătatea refăcută.

Nu știu, stimate domnule Șora, care sunt împrejurările și nevoile propriilor d-tale lucrări. Dacă proiectul meu ți se pare însă posibil și vrednic a fi urmărit printr-un interes ceva mai susținut, aș fi foarte fericit să aflu că dorești să-ți iei sarcina de a traduce și găsi editorul pentru *Introducerea în teoria valorilor*. Un cuvînt al d-tale, cuprinzînd poate și unele știri despre d-ta în lunga perioadă de cînd ne-am despărțit la Facultatea de Litere din București, mi-ar face cea mai mare plăcere

Reînnoindu-ți mulțumirile mele, îți strînge mîna, cu toată prietenia,

T. Vianu

220

Către Șerban Cioculescu

[Belgrad,] 24 august 1946

Iubite domnule Șerban,

Te felicit pentru suprema d-tale promoție. Am luat cunoștință de ea, cu mare satisfacție, din ultima d-tale scrisoare. [1] Permite-mi deci să intonez, ca în vechile ri-

turi ale breslei : *Dignus est intrare...* Să trăiești, și te îmbrățișez. D-ta crezi că am avut mina bună. Eu voi adăuga că Facultatea din Iași a știut ce are de cîștigat și-ai văzut ? — lucrurile au mers oarecum de la sine.

În ce mă privește, duc dorul țării, al prietenilor, al catedrei. Dacă voi veni prin oct.-nov. prin București, am de gînd să fac și eu cîteva prelegeri. Deocamdată am suferit cumplit din pricina marilor călduri de aci. Am stat mai toată vara în Belgrad, făcînd cîteva salturi către Abazzia și Bled, unde mi-am dus familia. Lilica și copiii sunt acum din nou la Abazzia și am de gînd să-i surprind pentru a face călătoria de înapoiere împreună, prin Split, Ragusa, Cetinje, Sarajevo. Plec chiar astă-seară. Va fi desigur partea cea mai bună a vacanței, căci pînă acum aproape nu m-am mișcat de la biroul meu, prins de multele treburi ale misiunii, abia variate prin unele lecturi franceze, dovedite în sfîrșit posibile aci. Domnii de la Ambasada Franței, deveniți amici, m-au indestulat cu noile cărți franceze.

Primesc ziarele din București și mă bucur să regăsesc substanțialul d-tale foileton din *Adevărul*. Parcurg cu mare plăcere și articolele prietenului nostru Vladimir Streinu în *Semnalul*, parcă mai rare în vremea din urmă. Citesc apoi și alte lucruri, dar uneori cu mîhnire. Prea multă îndîrjire și vrajbă !

Ce alte noutăți ai putea să-mi dai ?

Scrisoarea aceasta pornește prin d-na Georgeta Popa, funcționară la Ambasada română din Belgrad, care cred că ar avea și amabilitatea de a-mi aduce raspunsul d-tale, dacă ai avea răgazul să mi-l trimiți.

Prezint respectuoase omagii doamnei Cioculescu și-i strîng mîna lui Barbu (este acum student? sau cînd, și unde ?). Pe d-ta te îmbrățișează, cu vechea prietenie,

T. Vianu

221

Către Petru Groza

AMBASADA REGALĂ A ROMÂNIEI
BELGRAD

[17 noiembrie 1947]

Domnule Președinte al Consiliului,

În ziua de 3 noiembrie am primit de la Domnia voastră ordinul de a mă înapoia la post, urmînd a aștepta aci instrucțiunile de care aveam nevoie. Deoarece de atunci au trecut două săptămîni și situația mea a rămas neclarificată, îmi iau îngăduința de a vă adresa rugămintea de mai jos.

După cum am avut cinstea a vă declara în ultima audiență pe care ați binevoit a mi-o acorda, sunt cu totul la dispoziția Guvernului pentru a continua să reprezint țara, într-un alt post, sau pentru a mă înapoia în țară și a relua vechile mele ocupații.

Mențin și astăzi această declarație. Hotărîrea mea de a sluji țara ca trimis al ei în străinătate sau ca profesor la Facultatea de Litere din București este deopotrivă de fermă și ea este gata să accepte oricîte osteneli sau sacrificii i s-ar cere. Nu voi discuta niciodată felul însărcinărilor publice ce mi s-ar da și pe care doresc din inimă să le duc la bun sfîrșit. Îmi dau perfect seama de însemnătatea momentului pe care țara noastră îl trăiește astăzi și aș dori să mă găsesc și eu în măsură de a aduce contribuția mea la opera de refacere a țării și de consolidare a democrației românești. Ceea ce mă apasă deci mai greu în perioada de tranziție în care mă găsesc este conștiința de a nu-mi cunoaște rolul ce mi se rezervă și de a nu putea lua inițiativele necesare în vederea realizării lui.

Dar deși nu voi șovăi niciodată să urmez ordinele Guvernului, îmi permit să vă arăt că înclinația mea cea mai intimă și personală, pe care v-o mărturisesc Domniei voastre, ca șef politic al meu, merge către înapoierea în țară. Motivele care susțin această înclinație sunt de ordine și însemnătate deosebite. Le voi enumera pe rînd

În urma comprimărilor în invățămînt, au rămas la Facultatea de Litere din București abia 17 profesori, dintre care cinci sunt în străinătate sau în concediu. Cred că cifrele sunt exacte. Subsemnatul mă găsesc printre profesorii cu misiuni în afară de granițele țării. Oricine cunoaște complexitatea programului de studii la Facultatea de Litere poate înțelege că numărul profesorilor ei, actualmente în funcțiune, a rămas atît de mic, încît înapoierea unora dintre cei întrebuințați peste frontiere răspunde unei nevoi foarte viu resimțite a învățămîntului. Constatarea este cu atît mai valabilă cu cît numărul studenților a crescut într-o mare proporție, în anii de după război. Fără să exagerez însemnătatea cursurilor mele, cred deci că pot fi de oarecare utilitate Facultății de Litere din București, revenind la catedră. Aparțin acestei Facultăți ca docent, apoi ca profesor, de peste douăzeci de ani și vechimea legăturilor mele cu instituția căreia i-am fost și student sunt atît de puternice încît n-aș vrea să continuu a rămîne departe de ea într-un moment atît de greu al istoriei sale.

Plecînd în străinătate m-am îndepărtat nu numai de catedră, dar și de cercetările mele științifice. Cred însă că un om de 50 de ani, care a încercat să dea cîte ceva științei și literaturii țării sale, n-are dreptul să-și considere opera încheiată. Dar misiunea în străinătate lasă un loc atît de mic lucrărilor științifice și literare! În cursul celor 19 luni de cînd am cinstea să reprezint România la Belgrad, gîndul meu s-a înapoiat mereu către lucrările începute și neterminate sau către acele care au rămas în simplă stare de proiect. A sosit poate momentul să mă întorc la ele.

Un alt motiv al înclinării mele de a reveni în țară, trăgînd greu în cumpănă, provine din îngrijorarea cu care privesc copiii mei. Ambii mei copii sunt în vîrsta școlarității și aș dori pentru ei o dezvoltare normală, în școli regulate și în atmosfera țării, nu cu profesori și școli întîmplatoare la care am fost constrîns să mă adresez în vremea din urmă. În special băiatul meu, în vîrstă de 14 ani, are absolută nevoie de seriozitatea și disciplina unui învățămînt regulat. Sacrificiul pe care i-l impun, prin natura ocupațiilor mele actuale, este poate prea greu pentru el.

Se adaugă la toate acestea și dorința soției mele de a reveni în preajma părinților săi bătrîni, care au multă nevoie de ajutorul nostru.

Pentru toate aceste motive îmi iau îngăduința, domnule Președinte al Consiliului, să vă rog a interveni pe lîngă doamna Ministru al Afacerilor Streine, pentru a dispune rechemarea mea în țară. Evident, dacă motive de un ordin mai înalt s-ar opune înclinării exprimate aci, atunci sunt gata a primi o altă însărcinare a Guvernului

M-am gîndit un moment să mă adresez direct doamnei Ministru Ana Pauker, în vederea rechemării mele Dar cum considerentele pe care le invoc sunt de un ordin oarecum personal, am crezut că este mai potrivit să fac mărturisirea mea șefului meu politic, care este și șeful guvernului, și să încerc a obține, prin intervenția sa binevoitoare, rezultatul pe care îl doresc.

Dacă hotărîrea pe care o aștept se va produce în sensul dorinței formulate aci, aș vrea atunci ca ea să fie pronunțată cu un moment mai devreme, pentru a putea lua măsuri, cel puțin în acest moment înaintat, în vederea îndeplinirii uzanțelor diplomatice de plecare, a expedierii efectelor mele, apoi, în țară, a reînceperii activității universitare, a instalării familiei și a pregătirilor de iarnă etc.

Țin să vă asigur, domnule Președinte al Consiliului, ca revenind în țară, nu voi uita nici datoriile mele cetățenești, ca soldat credincios al Frontului plugarilor și ca sincer luptător al democrației românești.

Cu aceste sentimente, îmi leg nădejdile mele de bunăvointa pe care mi-ați arătat-o totdeauna și vă rog a primi, domnule Președinte al Consiliului, împreună cu expresia prea înaltei mele considerații, asigurarea întregului meu devotament și a afecțiunei mele foarte respectuoase.

T. Vianu
Ambasadorul României în Iugoslavia

222

Către Ana Pauker

[Belgrad, 28 noiembrie 1947]

Doamnă Ministru,

Subsemnatul, Ambasador al României la Belgrad, dorind să mă înapoiez pentru a-mi relua activitatea de profesor la Facultatea de Filosofie și Litere din București, într-un moment în care instituția căreia îi aparțin de un mare număr de ani și programul de refacere a țării au poate nevoie de prezența și serviciile mele, vă rog să binevoiți a dispune rechemarea mea.

Primiți, vă rog, doamnă Ministru, asigurarea înaltei mele considerații.

T. Vianu
Ambasadorul României la Belgrad [1]

D-Sale doamnei Ana Pauker, Ministrul Afacerilor Streine, București

223

Către Aurel Buteanu

București, 20 XII. 947

Iubite domnule Buteanu [1],

După o lungă și foarte obositoare călătorie am ajuns la București. Descinși din tren la ora 1 noaptea, am trecut o parte a nopții cu transportarea bagajelor. Au urmat zile de mare forfotă, resimțită mai ales de soția mea. Suntem acum aproape instalați, mulțumiți a ne regăsi în casa noastră, împreună cu copiii, pe care i-am aflat sănătoși. Am povestit tuturor alor noștri ospitalitatea atît de amabilă pe care am găsit-o în căminul d-tale, într-un moment de îngrijorare pentru noi. Te rog să primești, împreună cu doamna Buteanu, multe și foarte călduroase mulțumiri pentru prietenia și ajutorul pe care ni le-ați oferit.

Păstrez nădejdea să te pot vedea în curînd la București, unde te rog să ne faci un semn, îndată după sosirea d tale. Ne-ar face multă plăcere să mai stăm de vorbă.

Rugîndu-te să transmiți respectuoasele mele omagii doamnei Buteanu, împreună cu cordiale salutări ale soției mele, primește, iubite prieten, o caldă și devotată strîngere de mînă.

T. Vianu

P.S. Am expediat chiar azi un mandat pentru suma pe care ai binevoit a mi-o împrumuta la Timișoara. [2]

224

Către Al. Dima

[București, 18 februarie 1948]

Iubite d-le D[ima],

Îți mulțumesc pentru trimiterea monografiei d-tale despre Ibrăileanu. [1] O citesc acum cu plăcere și folos, foarte atras de metoda ei, exactă, după cele mai bune tradiții ale filologiei. Dar de ce n-ai dat un titlu capitolelor? Ai fi avut poate prilejul, astfel, să marchezi mai clar ansamblul sistematic al ideilor și poate și dezvoltarea în timp a concepției lui Ibrăileanu. Cît privește titlul general al lucrării (pe copertă și pe prima pagină a textului), aș fi pus poate rîndul al doilea înaintea celui dintîi, dar asta este un amănunt. Te felicit pentru intensa și via d-tale activitate. Ce ai acum în lucru? Eu sunt încă nehotărît în soarta ce urmează să dau *simbolului artistic*. [2]

Așteptînd cu multă plăcere să te revăd în preajma vacanței de Paști, te asigur de toată vechea mea afecțiune

T. V.[3]

225

Către Dimitrie Gusti

[București, februarie 1948]

Domnule Președinte[1],

Am onoarea de a vă ruga să binevoiți a-mi rezerva una din ședințele publice ale Academiei Române, pentru a citi comunicarea mea : *Categorii comune tehnicei și artei*[2], al cărei manuscris sunt gata a vi-l pune la dispoziție îndată ce-mi veți face cunoscută dorința Domniei voastre de a-l parcurge și de a încuviința lectura lui.

Primiți, vă rog, domnule Președinte, asigurarea deosebitei mele considerații.

T. Vianu

M[embru] [Corespondent al] A[cademiei] R[omâne]

D-Sale domnului Președinte al Academiei Române

226

Către Ana Pauker

[București, aprilie 1948]

Doamnă Ministru,

Referindu-mă la adresa M[inisterului] A[facerilor] Str[áine], no. 152587, din 31 martie 1948, primită de subsemnatul la 21 aprilie c[urent], prin care sunt invitat a depune suma de lei stabilizați 35 840, reprezentînd contravaloarea sumei de fr[anci] elv[ețieni] 1000 (una mie), primită de subsemnatul drept aconto asupra indemnizațiilor mele de reprezentare pe lunile mai și iunie 1946, am onoarea a arăta că nu datorez această sumă Onor. Minister, deoarece ea reprezenta 1/5 din indemnizațiile cuvenite mie pe aceste luni, restul fiindu-mi completat prin plăți ulterioare.

În adevăr, conform baremului în vigoare la data plecării mele în misiune, adică la finele lui martie 1946, subsemnatul urma să primească lunar fr[anci] elv[ețieni] 2500 (două mii cinci sute) ca drepturi de reprezentare. Suma de 1000 (una mie) fr[anci] elv[ețieni] echivala deci numai cu 1/5 din sumele ce mi se datorau, cu acel titlu, pe lunile mai și iunie 1946, sume ce mi au fost ulterior completate.

În consecință, neîncasînd nici o sumă în plus peste acele ce mi se datorau pe lunile mai și iunie 1946 și, în general, nici o sumă peste cele ce mi-au fost atribuite, în mod legal, în tot timpul cît am avut onoarea a conduce Ambasada Română din Belgrad, vă rog să binevoiți a dispune să se ia act și să mi se dea cuvenita descărcare. Pentru orice alte lămuriri stau la dispoziție.

Primiți, vă rog, doamnă Ministru, asigurarea înaltei mele considerațiuni

T. Vianu

Profesor universitar

Str. Andrei Mureșanu, 33

D-Sale

doamnei Ana Pauker, Ministrul Afacerilor Streine al R.P.R. (Direcția Contabilității)

227

Către Sándor Török

Bucarest, le 17 Mai 1948

Cher Monsieur Török[1],

J'ai bien reçu votre lettre, ainsi que celle signée par M. G. Schöpflin[2], le Directeur du Programme de la Radio

hongroise. J'éprouve un grand respect pour le sentiment qui inspire votre enquête[3] et je voudrais donner une réponse à la question que vous avez bien voulu m'adresser. Le „désarroi", dont vous parlez, ne me paraît que trop évident, si on compare entre elles les conceptions qui dominent actuellement les diverses parties du monde. Il me semble trouver la cause de ce désarroi dans le fait que l'humanité ne se trouve pas partout dans le même stade de son évolution. Tout le monde croit vivre aujourd'hui, dans l'année de grâce 1948. Pourtant, si je considère la méchanceté, l'avarice, la peur et la violence, qui se font jour dans les actions des hommes — qui vivent maintenant sur la terre, je suis bien obligé de conclure qu'en fait ils ne sont pas contemporains et que de grandes tranches de l'histoire les séparent. Le décalage dans la durée a toujours existé pour les hommes et leurs cultures ; seulement il est devenu aujourd'hui plus frappant et plus vif de conséquences, en raison même du rapprochement spatial et de l'augmentation de l'indépendance entre les nations. Les antagonismes qui les déchirent sont un curieux effet de leur unité en marche. Et voilà donc un premier motif pour espérer ! Je trouve encore un autre motif pour notre foi dans l'avenir de l'humanité, dans la certitude qu'avec le progrès de l'unité, notre espèce comprendra combien il lui est plus profitable de donner un sens parallèle à l'activité des hommes et des nations, au lieu d'oppresser ces activités et de les faire s'affronter dans la guerre et l'exploitation.

Je ne m'exagère point du tout la force et l'efficacité de l'esprit qui connaît et qui contemple, surtout dans les époques tellement troubles que la nôtre. Pourtant si *l'homo theoreticus* peut faire quelque chose pour ses frères malheureux, ce n'est qu'en se mettant au service de l'unité humaine qu'il peut acquérir la conscience d'avoir fait son devoir. C'est dans ce sens, cher Monsieur Török, que j'apprécie la signification et la valeur de votre recherche. En vous priant de bien vouloir voir en moi un ami de votre initiative, je vous prie d'agréer l'expression de mes meilleurs sentiments.

T. V.

București, 17 mai 1948

Dragă domnule Török[1],

Am primit scrisoarea dvs. ca și cea semnată de d-l G. Schöpflin[2], director de program la Radiodifuziunea maghiară. Am un mare respect pentru sentimentul care a generat ancheta dvs.[3] și sunt de acord să vă răspund la întrebarea pe care ați binevoit să mi-o puneți. „Confuzia" despre care vorbiți mi se pare și mai evidentă dacă comparăm între ele concepțiile după care se conduc diversele părți ale lumii. Cauza acestei stări confuze mi se pare că vine din faptul că omenirea nu se află pretutindeni în același stadiu de evoluție. Toată lumea este convinsă că trăiește azi în anul de grație 1948. Cu toate acestea, dacă iau în considerație răutatea, calculul, frica și violența care se manifestă în acțiunile oamenilor din zilele noastre, mă văd constrîns să conchid că, în fapt, ei nu sunt contemporani și că mari intervale de istorie îi despart. Pentru oameni și pentru culturile lor decalajul în timp a fost mereu o constantă ; astăzi a devenit doar mai frapant și mai plin de consecințe tocmai datorită apropierii spațiale și creșterii independenței între națiuni. Antagonismele care le sfîșie sunt un curios efect al unității lor în mers. Iată deci un prim motiv de speranță ! Mai găsesc un alt motiv de încredere în viitorul omenirii în certitudinea că, o dată cu progresul unității, specia noastră va înțelege cît i-ar fi mai profitabil să dea un sens paralel activității oamenilor și națiunilor, în loc să oprime aceste activități și să le facă să se înfrunte în război și exploatare.

Nu-mi fac iluzii asupra forței și eficacității spiritului care cunoaște și contemplă, mai ales într-o epocă atît de tulbure cum este a noastră. Totuși, dacă *homo theoreticus* poate face ceva pentru frații săi nefericiți, numai punîndu-se în serviciul unității umane poate dobîndi conștiința că și-a făcut datoria. În acest sens apreciez, dragă domnule Török, semnificația și valoarea investigațiilor dvs. Rugîndu-vă să binevoiți a vedea în mine un sprijinitor al inițiativei dvs., vă rog să primiți expresia sentimentelor mele cele mai bune.

T.V.

228

Către Gh. Vasilichi

[București, iulie 1948]

Domnule Ministru,

Subsemnații, profesori ai Facultății de Filosofie și Litere din București, am luat hotărîrea de a ne adresa d-voastră într-o chestiune care, interesînd de aproape instituția de cultură superioară pe care o slujim, nu ne îndoim că o veți considera cu cea mai binevoitoare atenție și că o veți soluționa în spiritul pe care ne luăm îngăduința de a vi-l sugera.

După cîte suntem informați, colegul nostru, d-l prof. Gusti, președintele Academiei Române, președintele Institutului Social Român, membru corespondent al Institutului Franței, președintele celui de-al XIV-lea Congres internațional de sociologie, membru al Academiei de Științe Morale din New York, se găsește în ajunul pensionării sale. Cum știm că noua lege a învățămîntului superior, actualmente în elaborare, intenționează să renunțe la prelungirile de termen acordate în trecut membrilor Academiei Române și ai unei academii străine, d-l prof. Gusti ar urma să părăsească postul său în învățămîntul superior, ilustrat timp de peste 30 de ani cu o deosebită strălucire și cu roadele cele mai binefăcătoare pentru dezvoltarea culturii noastre în tot acest interval de timp.

Socotim că nu este necesar să reamintim aci tot ce datorește cultura și viața socială în genere activității d-lui prof. D. Gusti, care, nu numai că a dus faima științei românești dincolo de hotare, dar în același timp, cu prilejul marilor expoziții internaționale la Paris, în 1937, și la New York, în 1939, la care a luat parte ca comisar al guvernului român, a fost ambasadorul plin de prestigiu al întregii noastre culturi, pe care a izbutit

s-o prezinte în lumina capabilă a ne face mai bine cunoscuți și a ne cîștiga simpatiile atît de necesare vieții statului. În activitatea sa internă, în afară de operele sale științifice, d-l prof. D. Gusti este întemeietorul unei puternice școli de studii sociale, una din puținele școli pe care vreun savant român a izbutit să le determine, și, prin cercetările sale pe teren făcute prin colaboratorii și studenții grupați în jurul d-sale din întreaga Universitate, d-l prof. Gusti a fost unul din factorii care au contribuit să se păstreze mai bine conștiința revendicărilor sociale ale păturilor noastre populare, în special a țărănimii. Democrația românească datorește mult d-lui prof. Gusti și istoria progreselor ei mai noi va ține neapărat socoteală de contribuția sa. Tîrît în judecăți nevrednice de trecutul regim dictatorial, d-l prof. Gusti a avut de atunci satisfacția să asiste la triumful ideilor sale, dar se găsește astăzi în apropierea momentului în care nu le va mai putea servi ca profesor și ca îndrumător al tineretului.

Cum d-l prof. Gusti se găsește nu numai în cea mai perfectă vigoare fizică și intelectuală, dar și într-unul din momentele celei mai vii productivități, pregătind încă un mare număr de studenți și doctoranzi și profesînd o doctrină a cărei valoare pentru reconstrucția și democratizarea statului nostru este notorie, socotim că plecarea sa din învățămînt ar lăsa un mare gol și ar lipsi Facultatea noastră de unul din cei mai prețuiți îndrumători ai ei.

În consecință, ne permitem, domnule Ministru, a vă ruga să binevoiți a lua dispozițiile necesare, pentru ca d-l prof. Gusti să poată rămîne la catedra sa, dincolo de vîrsta obișnuită a pensionării și pe durata necesară încheierii lucrărilor sale în curs.

Asigurîndu-vă că, în felul acesta, veți da o profundă satisfacție Facultății noastre și întregii opinii publice intelectuale care urmărește cu profund interes lucrările și opera de îndrumare socială a d-lui prof. Gusti, vă rugăm, domnule Ministru, să primiți, împreună cu mulțumirile noastre, asigurarea înaltei noastre considerații

T. Vianu

229

Către Ovidiu Drimba

București, 5 ianuarie 1951

Iubite domnule Drimba,

Am fost foarte mulțumit aflînd despre soluția fericită ce s-a putut găsi în chestiunea reînsărcinării d-tale cu cursul de istoria literaturii universale. Îmi reprezentam bine ce însemna pentru un om tînăr, plin de elan, iubitor al cercetării, concediul nedorit la care te vedeai constrîns. Acum te găsești din nou la treabă. Știu că mulțimea temelor nu te sperie; le vei rezolva cu siguranță. Bucurîndu-mă sincer de evoluția satisfăcătoare a împrejurărilor, te felicit și-ți doresc spor la lucru.

Nu m-am simțit bine în zilele vacanței, încît n-am putut încă transmite prietenilor și colaboratorilor mei dorința d-tale. Astăzi îi întîlnesc pe toți și le voi adresa rugămintea să-ți adreseze traducerile cerute, care, fiind opere de-ale lor, socotesc că e dreptul fiecăruia să dispună personal de ele. Cred că te gîndești mai ales la traducerile în versuri, pentru că cele în proză pot fi făcute oriunde (fiind, de altfel, și greu de multiplicat, cînd este vorba de fragmente mai întinse).

Dorind să primesc noi și bune vești despre d-ta, și făcîndu-ți cele mai călduroase urări de bine pentru noul an, îți strînge mîna cu prietenie

T. Vianu

230

Către G. Călinescu

[București,] 21 mai 1952

Iubite prietene,

Am dorit adeseori în vremea din urmă să te întîlnesc. Te-aș fi căutat, desigur, dacă nu m-ar fi reținut teama de a-ți răpi timpul pe care îl dăruiești cu atîta hărnicie lucrărilor d-tale. Pentru că nu știu cum și cînd te-aș putea vedea, m-am hotărît să-ți comunic pe această cale unele împrejurări de-ale mele și să-ți adresez o rugăminte.

Am întrerupt activitatea mea la *Dicționarul limbii române* încă din luna august a anului trecut, cînd m-am îmbolnăvit. Întremat către sfîrșitul anului, am găsit lucrările *Dicționarului* pe sfîrșite și echipa din care făceam parte ajunsă aproape de capătul misiunii ei. De mai bine de șase luni însărcinările mele la *Dicționar* s-au încheiat. Sunt deci liber și doritor să reiau, în alt cadru, colaborarea mea la Academie.

Actualizînd un proiect mai vechi, te întreb, iubite prietene, dacă n-ar fi nevoie de mine la Institutul de istorie literară, pentru lucrări pe care le-aș executa în calitate de colaborator extern și în regimul muncii în acord. Mi-ar plăcea să lucrez în orice problemă a istoriei literaturii române a secolului XIX și XX și în alte cîteva interesînd literaturile străine sau comparația lor, dacă aceste din urmă probleme figurează printre preocupările Institutului.

Cred că sunt, astăzi, printre puținii universitari care nu colaborează în nici o formă cu Institutele Academiei, cărora aș dori să le pot deveni din nou util.[1]

Cum îmi spun că s-ar putea întîmpla ca oferta mea de lucru să fie primită favorabil, aștept un singur semn de la d-ta pentru a porni cu însuflețire la treabă. Nutresc în pespectiva acestui proces și speranța de a te vedea mai des și de a ne regăsi pe terenul atîtor gînduri și aspirații comune. Cu veche prietenie afectuoasă,

T. Vianu

231

Către Elena Vianu

Joi seara
[București, probabil început de iulie 1952]

Mimi dragă,

Am primit scrisoarea ta și mă grăbesc să-ți răspund. Ți-am trimis 300 lei marți dimineața și cred — deși nu

sunt absolut sigur — ca ţi-au ajuns destul de devreme, pentru a nu fi avut neplăceri. Dar dacă banii n-au sosit la timp? Ce v-aţi făcut? Banii i-am luat de la Viky, căreia îi voi restitui sîmbătă, cînd voi lua chenzina, dar nu şi suma ce-mi datorează E.S.P.L.A., care m-a amînat cu încă o săptămînă. De la Teatru aştept un răspuns sîmbătă, dar mă îndoiesc că va fi pozitiv. În scurt, tot amînări şi amînări. Personal, am tras coada personajului infernal, cum n-am făcut-o niciodată în viaţa mea. Această situaţie, ca şi grija de viitorul apropiat, m-a făcut să mă gîndesc la o anumită tranzacţie care sper că va reuşi mîine, căci altfel ce ne-am face? În tot cazul, nu vă îngrijoraţi: voi găsi neapărat soluţiile necesare.

Mă hotărîsem să vin duminică, dar o mică lucrare urgentă cu care m-a însărcinat din nou E.S.P.L.A. (!) mă obligă să mai rămîn pînă luni, dacă nu chiar pînă marţi. Să vedem, vă voi anunţa într-un fel oarecare. Spune-i lui Ionel că am făcut formalităţile mele la cazier. Mai rămîne să le facă şi el. L-am revăzut pe Toh[ăneanu], care a plecat şi de la Institut. Speră să vie la noi pe la 25 ale lunii. Kiva [1] cred că va veni la Zamora, deşi spune că lui bărbatu-său îi e urît să rămînă în casă. Ea mi-a făgăduit însă că-i va combate această stare de spirit. Am fost pe la maică-ta şi taică-tu: sunt bine! Adineaori m-a vizitat Piticu. Viky nu va sosi la Poiana decît săptămîna viitoare. O reţine botezul băiatului lui Gaby [2]. Am luat o masă la maică-ta, una la Tanţi şi una la Rali [3]. Voi căuta să nu omit nici unul din comisioanele tale. Am avut mult de lucru cu programele ce mi s-au cerut de Facultate. La noapte, voi sta să lucrez. Oprescu mi-a telefonat că n-a sosit încă răspunsul cadrelor, dar are bune speranţe... Azi am fost la impunere. Am rămas la vechiul impozit, ba chiar ceva mai mic. Voi aranja cu Smara şi E.S.P.L.A. să-mi trimită sumele datorate la Poiana.

Mi-e dor mult de voi şi vă sărut cu dragoste şi foc

Tudor

232

Către Elena Vianu

Miercuri, ora 5 d.a
[Poiana Ţapului, 23 iulie 1952, d.p.]

Dragă Mimi,

Cum ai ajuns în Bucureşti? Cum ai găsit casa? Mi-e teamă că noul tău program te va obosi mult. Vezi de te aranjează astfel ca să ai răstimpuri mai lungi de odihnă. Dar cu masa cum te-ai aranjat? Am mari griji, gîndindu-mă la tine. Aşteptăm acum veştile tale prin Ionel, care — cine ştie? — va veni poate mîine. N-are nici un motiv să mai rămîie prin Bucureşti şi cred că s-a hotărît să plece mai curînd. Dar cu Radu P. ce este? Adineaori a trecut poştaşul şi nu mi-a adus nimic. Trebuie deci să cred că familia lui va veni duminică? Ar fi avut astfel timpul să-mi telegrafieze. Dacă aceste rînduri îţi vor sosi înainte de duminică, iar el nu s-a decis să accepte oferta de-aici, întreabă-l telefonic dacă mi-a telegrafiat — sau fă-mi tu comunicarea la rigoare. Programul nostru se desfăşoară normal. Marţi am fost la Buşteni, pentru baie. Am cumpărat făină albă excelentă. Cred că mă duc şi astăzi, acum, în acelaşi scop. Duta [1] se duce s-o vadă pe Nadia [2]. E foarte bine şi te sărută de mii de ori, ca şi mine.

Lucrez mult, încît uneori am nevoie de pauză.

Tudor

233

Către Elena Vianu

[Zamora, cca. 27 iulie 1952]

Dragă Mimi,

Abia după plecarea ta am realizat situaţia. Ce-o să facem fără tine atîta vreme? Vom căuta totuşi să

umplem golul. Deci, nu te mai gîndi : odihnește-te și amuză-te. A doua zi, după plecarea ta, durerea în piciorul drept a slăbit și, a treia zi, a dispărut aproape cu totul, încît am putut relua incursiunile în pădure pentru cunoscutele scopuri domestice și cursele alimentare. Astăzi, am pornit, la ore matinale, spre Bușteni, pentru baie. Eram o veselă companie. După baie, bere și aperitive la restaurantul de stat, în dispoziție epicuriană. Duminică a fost pe-aici Sandu[1] cu o pereche de ciraci. Regreta că nu te-a mai găsit pentru a te conduce la București. Apoi, alte întîlniri, cu vizite în perspectivă. Continuu să citesc pe *Doktor Faustus*, cu mari transporturi. Fabula trece prin anii 1920—1923 cînd eram și eu prin Germania : regăsesc deci multe tipuri ale vremii și, apoi, cîtă pătrundere, cîtă libertate de spirit. Mă simt în vechea mea sferă, biet meteorit ieșit din circuit.

Copiii sunt delicioși, foarte cuminți și de treabă. Ne plîngem de lipsa ta, dar încercăm să ne consolăm in suferința noastră solidară. De astăzi, un vecin a transportat la noi 1 m^3 de lemne — încît problema combustibilului a devenit mai puțin acută.

Cînd ai plecat, ți-am făgăduit aceste rînduri — dar nu ne-am gîndit că ai putea să ne scrii și tu. Ce-ar fi s-o faci ? Ne-ai produce o mare bucurie. Te sărut de o mie de ori și te aștept cu mare drag,

Tudor

234

Către Elena Vianu

P[oiana] Țapului, 2 august 1952

Dragă Mimi,

Am așteptat mereu a doua ta scrisoare, care trebuia să-mi aducă amănuntele lipsă din cea dintîi. Poate că va veni în cursul zilei de azi, poate mîine.

Ce-ți pot spune despre noi altceva decît că suntem sănătoși, că rînduielile noastre merg bine, dar că ni-e urît

fără tine. Duta, ca și mine, numărăm mereu zilele pînă la înapoierea ta și ne întrebăm dacă, ajungînd abia miercuri la Dobrina, ne vei reveni totuși la 8 august, cum ne-am înțeles.

Ai aflat desigur, din comunicările mele anterioare — ți-am mai scris în alte două rînduri — de plecarea precipitată a lui Ionel. Cred, de altfel, că îți va fi scris și el de la București. Ce-o face pe-acolo ? Nici de la el n-am primit încă nimic. Duta e admirabilă, cuminte, ascultătoare, bine dispusă. Ies cu ea împreună în fiecare zi. Seara ne pregătim mesele împreună, pe urmă jucăm cărți. E o tovarășă perfectă.

Eu lucrez mult și nu văd pe nimeni. Am început să-mi redactez lecțiile. Soarta mea ! Veșnic cufundat în note și hîrtoage. Pe ziua de azi — cînd mă așteptam mai puțin — au sosit banii de la E.S.P.L.A., așa încît împreună cu leafa și cu produsul covorului, am încropit o mică sumă cu care sper s-o ducem în luna august — sau aproape... dar sunt taxele de plătit. În fine !

Tu cum îți petreci timpul, pe-acolo ? Vezi de te odihnește bine și revino sănătoasă și voioasă.

Am datat scrisoarea 2 august, de fapt îți scriu la 1 august, noaptea. Trebuie să fie aproape de miezul nopții. Dacă pînă mîine la prînz nu vine nimic de la tine, ți-o trimit așa ; dacă vine ceva, mai adaug cîteva rînduri Mă duc acum să mai fumez o țigară pe terasă ; pe urmă noapte bună !

Salutări afectuoase prietenilor noștri. Pe tine te sărută cu mult dor

Tudor

235

Către Elena Vianu

Marți, 7.VII.953
[Poiana Țapului (Zamora)]

Dragă Mimi,

Ieri am fost la Bușteni după cumpărături : recuzită de birou pt. mine, ciorapi pt. Duta și mine etc. Am plătit

la Percepție taxele pînă în luna mai, cu majorări. M-am cam scuturat de bani, încît devine necesară încasarea pe care avem s-o facem către finele acestei săptămîni. A mai rămas de plată asigurarea și restul impozitelor : încă vreo 4—500 lei. Pe drum, la înapoiere, ne-a surprins ploaia. Ne-am adăpostit în două rînduri pe la casele din drum, dar tot ne-a udat și, cum Dutei îi era frig, i-am dat haina. N-am făcut însă guturai și suntem sănătoși. Azi ne ducem la baie. Ne gîndim mereu la tine și te urmărim în fiecare ceas. Ne îngrijorează însă că prea ești singură în casă. Nu e chip să muți pe Chiva[1] la tine ? Îmi cam pare rău că te-am lăsat să-ți iei angajamentele care te țin acum departe de noi. Sper însă că sîmbătă vei veni cu siguranță. Adu-mi pe Slavici. Mi-ar mai trebui *Poeziile* lui Alecsandri și Bolintineanu : tot pe biurou.

Sărutări și mare dor,

Tudor

236

Către Elena Vianu

Sîmbătă, 25 iulie [1953]
[Poiana Țapului (Zamora)]

Dragă Mimi,

Îți scriu dimineața, la ora 7, în așteptarea lui Ionel, care ne va aduce, desigur, multe vești despre tine și amintirile lui din lungul timp de cînd nu ne-am văzut. Programul nostru se urmează regulat și pașnic. Vremea este constant frumoasă, poate chiar ceva mai caldă decît de obicei, așa încît ieri seara, pe o lună admirabilă, am putut rămîne pe terasă pînă aproape de miezul nopții. Am primit o scrisoare de la Institutul de Lingvistică (iscalită de D. Macrea), care îmi cere colaborarea pt. *Studii și cercetări.* Am răspuns făgăduind predarea contribuției mele la începutul lui sept. Am întrebat de asemeni dacă figurez pe state și, în caz afirmativ, am cerut să mi se trimită drepturile aici. Cum te simți cu noul tău program ? Scrie-ne neapărat. Nu ne lăsa fără vești. Duta e foarte bine.

Te sărutăm amîndoi cu mult dor și drag,

Tudor

237

Către Elena Vianu

Vineri
[București, 28 august 1953]

Dragă Mimi,

Am găsit bine casa. Nu se întîmplase nimic. Taică-tu merge bine, dar mai rămîne în spital încă vreo 10—12 zile. Astăzi, la prînz, mă duc să-l văd. Vella și-a dat demisia și va fi la dispoziția noastră pe ziua de 12 sept. Îți trimit, prin d-na Ianovici, cărțile de care ai nevoie. Sunt foarte ocupat cu manuscrisele mele. Alerg apoi după bani — și am greutăți, dar le voi înlătura. Stați liniștiți și bucurați-vă de locul minunat care e Zamora. Cred că ați aflat din ziare că s-a amînat deschiderea tuturor școlilor pentru 14 sept. Deci, stați liniștiți !

Mă grăbesc să duc doamnei Ianovici cărțile și scrisoarea. Alte știri într-o zi sau două.

Vă sărut pe toți cu drag,

Tudor

238

Către Elena Vianu

Luni, după-amiază
[București, 1 sept 1953]

Dragă Mimi,

Abia acum după-amiază voi fi în posesiunea unei sume, pe care ți-o voi trimite prin mandat poștal. Mi-e teamă că nu v-au ajuns banii și că ați avut poate neplăceri. Mîine seară, marți, termin o parte din treburile mele, dar cred că voi fi reținut și miercuri de chestia înscrierii Dutei, în care întîmpin greutăți, deoarece nici direcția școalei, nici inspectoratul nu sunt de acord cu mutarea ei într-o altă școală. Trebuie apoi să mai redactez conspectul unei serii de prelegeri și să-l depun la Facultate. Așadar, dacă nu va mai interveni nici o altă încurcătură, aș dori să plec joi dimineața cu trenul care ajunge la Poiana Țapului la 9. Dacă însă nu voi apărea atunci, veți înțelege că am fost încă reținut, iar eu vă voi telegrafia data sosirii mele. Pe-acasă totul e bine. Taică-tu, pe care l-am văzut de mai multe ori, e de-asemeni bine.

Vă sărut cu drag,

Tudor

239

Către G. Călinescu

[București,] 19 iunie 1954

Lui G. Călinescu, care mi a transmis că este informat de pregătirea unui atac al meu în presa literară, cu prilejul apariției romanului său, *Bietul Ioanide*.

Așa m-ai vrut ? Mă știi așa ?
Ținînd stiletul sub manta ?

Ne-aduse valul din vechime,
Ne-a cufundat în mare adîncime
Și cînd, luptînd, la spumă, sus, ajung
Tovarășul de luptă să-l străpung ?
Nu m-am legat și eu cuvîntul
Să îl slujesc ? Au care-i legămîntul
Ce-am rupt vreodată, aspru sau perfid ?
Ești Musaget și sunt Apollonid.
Deci drumul nostru-alături să-mplinim :
Ne tragem dintr-o spiță ;
ne iubim !

Tudor Vianu [1]

240

Către Lucian Blaga

Poiana Țapului, 20.VII.1954

Iubite Blaga,

Scrisoarea ta [1] mi-a adus-o Lilica astăzi din București, pe care l-am părăsit la 5 iulie. Luasem și eu cunoștință de atacul „confratelui", cunoscut de toată lumea ca un vechi profesionist al insultei iresponsabile. [2] Nu este suficient să arunci cu noroi în cineva, pentru ca proiectilul să-și atingă ținta, mai este nevoie de dovezi care să-ți justifice gestul său de prestigiul unei „conștiințe", cum nenorocitul mercenar în versuri și proză n-a dat niciodată dovadă că are. Te rog deci să nu te mîhnești, după cum nu m-am mîhnit nici eu. Cred de-asemeni că nu există nici o legătură între „atacul" de care vorbim și fragmentul noii versiuni din *Faust*, apărut în aceeași zi. [3] Autorului acestei versiuni i s-a răspuns la editură, căreia i s-a adresat, că lucrarea ta a fost acceptată. Existența unui contract face, de altfel, orice discuție inutilă. Noua versiune se mărginește la prima parte a operei întregi. În fine, pentru a te convinge că nu este vreo urzeală la mijloc, îți mai pot spune că și această nouă versiune a fost obiectul unei mențiuni dezagreabile

în niște declarații apărute în *Gazeta literară*. Nu, nu, nu se țese nimic din umbră, cum în singurătatea ta ți-ai putut închipui. Lucrurile își urmează cursul lor normal. Cu cîteva zile înainte de a pleca din București, am predat editurii studiul introductiv, vreo douăzeci și cinci de pagini. Mi-a sosit aici știrea că redacția l-a acceptat cu foarte puține obiecții și că este citit acum de referenții externi. După ce toate formele acceptării vor fi fost făcute, întregul m[anu]s[cris] va lua drumul tiparului. Nu cred că va trece multă vreme pînă atunci. Mi s-a spus că lucrarea trebuie să apară pînă la sfîrșitul anului.

Rămîn aici, la Poiana Țapului, pînă la sfîrșitul lui august sau, cel puțin, doresc să rămîn pînă la această dată, foarte bucuros de singurătatea în care mă găsesc. Mai zilele trecute credeam că-l voi vedea pe D. D. Roșca, vechiul amic, care își anunțase vizita. Mai tîrziu am aflat că, plecînd spre Sibiu, a fost obligat să ia un alt itinerar, așa că l-am așteptat zadarnic în gară. Dacă-l intîlnești, te rog să-i transmiți salutările mele cordiale, împreună cu părerea de rău că nu l-am putut vedea.

Ce gînduri mai ai? Ce mai lucrezi? Știrile tale îmi fac totdeauna mare plăcere. Îți doresc multă sănătate și te îmbrățișez cu vechea dragoste,

T. Vianu

241

Către Petru Dumitriu

[București,] 25.VIII.1954

DAVIDA

lui Petru Dumitriu

Am stat tîrziu, cuprins de amintiri
Din țara de-altădată: Atlantida —
Un continent descins sub unduiri
De ape mari, citind-o pe *Davida*.

De unde știi, cum ai ghicit livida
Lor lume de strigoi și năluciri?
Mă înfiori, mă turburi și mă miri
Cînd vii ca martor crimei vechi, perfida.

Pe Ibykus tîlharii l-au căznit
Pe cînd cocori vîsleau, țipînd prin seara
Și țipetele lor îi acuzară.

Dar ție, tainic, cine ți-a șoptit
Decretul amuțit al faptei sumbre?
Nici freamăt de aripi, nici glas de umbre,

Fantasma doar a gîndului lucid.

Tudor Vianu

242

Către Alexandru T. Stamatiad

[București,] 3 noiembrie 1954

Iubite și vechi prieten,

Mi-a făcut plăcere să parcurg *Arta poetică* [1]. Te am regăsit așa cum te cunosc de mulți, de foarte mulți ani, căci după socotelile mele se vor împlini în curînd patru decenii de cînd ne-am întîlnit în preajma marelui și scumpului nostru Alexandru Macedonski. Acest frumos jubileu se însoțește pentru mine cu unele încheieri, pe care *Arta poetică* vine acum să le întărească. Mica scriere, transcrisă de d-ta în forma și dispozițiunea viitoarei ei publicări, mi te aduce în față, așa cum n am încetat să te admir și să te iubesc: pasionat și orgolios. Oricine și-a consacrat ostenelile vieții sale scrisului literar are dreptul și chiar datoria să noteze concluziile lui cele mai generale, esența de zeci de ani distilată a experiențelor lui. Concluziile d-tale pun în evidență, în pri-

mul rînd, substratul etic al creației literare, făcut din intransigență, din mare hărnicie, din austeritate, din cultul marilor înaintași. Fie ca îndemnurile care se desprind din paginile *Artei poetice* să fie auzite de urmașii noștri, cărora un poet le este îndatorat nu numai prin operele lui, dar și prin tot ce-a gîndit în timp ce le compunea. D-ta ți-ai plătit acum și această datorie, ceea ce nu înseamnă că cititorii d-tale nu vor aștepta mai departe noile d-tale creații. Așteptîndu-le, împreună cu ei toți, îți strînge mîna, cu vechea și afectuoasa lui prietenie,

Tudor Vianu

243

Către G. Călinescu

[București, 19 martie 1955, d.p.]

Stimate și iubite prietene,

Iartă-mi întîrzierea acestor rînduri. Dacă ai cunoaște însă viața mea, cu cele unsprezece ore de curs săptămînale și cu multele, nesfîrșitele însărcinări care se ivesc în tot momentul, sunt sigur că ai avea indulgența pe care ți-o cer. Îți mulțumesc din tot sufletul pentru darul lui *Filimon* al d-tale. L-am citit din primul moment, cu aviditatea pe care o depun ori de cîte ori mă bucur de privilegiul de a străbate noile d-tale opere. Și acum ca totdeauna m-am bucurat să te regăsesc același, chiar sub masca arhivistică, pe care d-ta ți-o așezi cu gesturi absolut proprii, într-un fel care nu lasă îndoială asupra figurii vii de dedesubt. L-am iubit totdeauna pe Filimon. E un vechi bucureștean, un exemplar format din pasta omenească pe care o cunosc mai bine. Acum, fiindcă încep să îmbătrînesc, îmi place să mă regăsesc între vechile cunoștințe, între oamenii cu care am avut mai mult și de mai multă vreme de-a face. Cîți alți oameni

mobili, ingenioși, spirituali și senzuali în același timp, nu i-aș putea pune alături! Am regăsit deci pe eroul d-tale ca pe un om cunoscut din lumea veche și mi-a plăcut să rătăcesc cu el printre locuri și deprinderi care nu-mi erau cu totul străine, fiindcă mă trag și eu din secolul al XIX-lea românesc și bucureștean. *Filimon* mi-a dat gustul să-l citesc și pe *Gr. Alexandrescu*[1], a cărui monografie aș îndrăzni să te rog să mi-o comunici, dacă nimic nu va sta în calea acestei favori. À propos de Gr. Alexandrescu, mi-aduc aminte că trecînd odată cu Macedonski pe bulevard, înainte de Cișmigiu, Macedonski mi-a arătat casa retrasă de la stradă, înainte de imobilul unde se află magazinul „Spicul", în care era așezat pe-atunci restaurantul „Ileana", spunîndu-mi: „Aici a trăit și l-am vizitat pe Grigore Alexandrescu, cînd era bolnav, în anii lui din urmă". Informația ar trebui controlată. Mi se pare că i-am vorbit despre așa ceva și lui Oprescu. Dar încă ceva. Privindu-i portretul, mi s-a părut totdeauna că Gr. Alexandrescu trebuie să fi semănat cu Macedonski: aceeași sculptură a figurii, aceeași puținătate a trunchiului cu sistem muscular destins și consumat în lungi vegheri, cu tutun și cafea, cum practicau intelectualii bucureșteni în veacul trecut, căci astăzi se trăiește altfel.

Mult mi-ar mai plăcea să te văd, pe la d-ta sau pe la mine, dacă ai avea timp și dispoziție pentru așa ceva.

Mulțumindu-ți încă o dată pentru darul operii d-tale și pentru gîndurile amicale cu care l-ai însoțit, te asigură de vechea sa prietenie, devotată și admirativă.

T. Vianu

244

Către Victor Iancu

București, 24 mai 1955

Iubite domnule Iancu,

Scriu în mare grabă pentru a nu lăsa mai mult timp fără răspuns scrisoarea d-tale[1]. Rîndurile d-tale m-au

găsit într-un moment în care treburile curente ale zilei mi-au lăsat puțin răgaz pentru a urmări ceva mai de aproape chestiunea care, cu drept cuvînt, te preocupă atîta. Am aflat totuși că Sadova[2] este încă bolnavă și nu va veni la examene. Voi vorbi însă neapărat cu cei doi asistenți ai ei. Cu unul din ei, cu Raicu, este posibil să mă pun chiar azi în comunicare. Cred că nu mai e nevoie să te încredințez că voi depune toată căldura în stăruință. Începuturile Florichii la Institut au fost foarte bune. Sadova mi-a comunicat bunele ei impresii acum cîteva luni. Ce te face să crezi că situația ei s-a schimbat ? S-ar putea să fie — îmi spun — o alarmă, sporită prin depărtare și incertitudine. Am sunat toată dimineața la Sadova, fără ca telefonul ei să răspundă. Își cruță probabil liniștea. Dar voi găsi mijlocul să mă pun în legătură cu ea prin Ion Marin. Te rog să crezi în tot zelul meu. Mi-ar face plăcere să te salut curînd în București. Cu bune salutări și veche prietenie,

T. Vianu

245

Către Al. Colorian

[București,] 25 VI 1955

LUI SANDI

Ai spus în versuri clare,
Iubite Sandi, cum
Prietenia noastră,
În splendidul ei drum,
Vreo patru lungi decenii
În urmă a lăsat, —
Înfrînți n-am fost, amice.
Mereu am adăogat
Ardorii de-altădată
Puteri de toamnă și
Zburdălniciei noastre,
Noi, grave armonii.
Dar, pentru că e toamnă,
Cuvine-se, e clar,
Să bem, sorbind uitare,
Din veșnicul pahar.

T. V.

246

Către Elena Vianu

Joi seara
[Poiana Țapului, iulie 1955]

Dragă Mimi,

Am fost mulțumit aflînd aseară, la telefon, că Ionel merge spre vindecare, deși mă îngrijorează faptul că mai are o febriculă. În scrisoarea pe care am găsit-o acasă îmi spuneai că nu mai are febră. Care este acum situația ? Începusem această scrisoare cînd au venit soții Rădăceanu[1] să ne ia cu mașina, întîi la Sinaia, apoi la Bușteni, apoi aperitiv la ei. Duța s-a amuzat mult. Uitase cu totul Sinaia : se mira de zor, de Peleș, de Bulevard. Pretindea că nu le mai văzuse niciodată.

Cînd crezi că vine Ionel ? Aș vrea să vie complet restabilit și să nu mai fie vorba de consecințele stagiului militar, care nu i-a priit deloc.

Mi s-a urît grozav fără tine. Cînd crezi că vii ? Anunță-mă din timp.

Lucrul meu înaintează, chiar a luat proporții. Aș vrea să-l termin sau, cel puțin, să-l fac să înainteze mai mult, ca să putem sta mai mult împreună cînd vei veni.

Îți trimit bonurile pe care mi le-ai cerut. Dacă mai poți mai adu-mi țigări Festival, care mi s-au părut excelente — și unguresti, bune și ele, dar mai grele.

Vă sărut și vă doresc,

Tudor

Ieri m-am trezit cu vizita unui redactor de la E.S.P.L.A. (d-l Roman). Venise să-mi mai ceară modificări la *Odobescu*[2]. Am consimțit numai la cîteva amănunte fără mare importanță, dar cred că a plecat mulțumit. Sau mai știu eu ?

247

Către Al. Husar

[București,] 9 octombrie 1953

Iubite prietene Husar,

Te rog să scuzi lunga întîrziere a acestui răspuns. M-am purtat mereu cu gîndul să-ți scriu, dar s-a pus mereu de-a curmezișul îndemnurilor mele programul din cale-afară de încărcat pe care trebuie să-l realizez. N-aș fi vrut nici să-ți trimit cîteva rînduri de circumstanță, pentru că d-ta mi-ai scris cu căldură și, așa-zicînd, deschizîndu-mi-te. Mi-a plăcut să aflu cîte ceva despre planurile d-tale literare. Îți doresc să le duci la bun sfîrșit. Revăzîndu-te, astă-vară, după atîția ani, mi-a făcut mare plăcere să constat că vremea n-a trecut în zadar pentru d-ta. Am regăsit un om grav și lucid, dar — pentru a-ți spune tot adevărul — și oarecum febril, ceea ce mi s-a lămurit mai bine atunci cînd am aflat că d-ta adăpostești oarecum o taină și trăiești într-o așteptare. Nu mi-a fost dat să aflu nimic din secretul elaborărilor d-tale dar sunt înclinat să le acord toată încrederea văzînd omul care li se consacră. Poate că va veni momentul în care mă vei împărtăși din rezultatul lucrărilor literare proiectate, dar pînă atunci noi nu putem discuta decît lucruri cu totul generale, dar de o anumită însemnătate practică.

Mai întîi cred că trebuie să elimini acele nemulțumiri acel inconfort interior prin care prima tinerețe a omului se prelungește în d-ta. În acest scop trebuie să te legi mai strîns de specialitatea d-tale, una din cele mai

interesante și pe care ai norocul s-o practici alături de un învățat cu orizontul d-lui Prodan[1]. Voi privi deci ca un semn al celor mai făgăduitoare progrese știrea că te-ai angajat, nu numai în lucrări literare, dar și într-o lucrare științifică. Ce putere, ce sănătate se revarsă în omul care a ajuns să închege cincizeci de pagini limpezi, exacte, bine întemeiate, *adevărate !* Mi s-a părut de cîteva ori că am făcut astfel de experiențe și m-am tămăduit, prin ele, de multe agonii care m-au bîntuit în lungi răstimpuri ale vieții mele.

Știu apoi că nutrești gîndul să schimbi locul așezării d-tale, mutîndu-te la București. N-aș vrea să combat proiecte care cred că nu s-au format cu ușurătate. Îmi permit totuși să cred că, pînă la urmă, schimbarea nu te-ar satisface. Se trăiește mai greu în București, mai risipit, mai ostenitor. Acum vreo treizeci de ani, G. Bogdan-Duică a vrut să mă aducă la Cluj. N-a fost dat acestui gînd să se înfăptuiască, dar am vizitat atunci orașul vostru și m-am lăsat ademenit de visul unei existențe liniștite și studioase la umbra zidurilor acelei cetăți central-europene, pentru care îmi simțeam afinități. Să se fi schimbat oare lucrurile într-atît încît să nu se mai degajeze din casele, din grădinile, din apele, din vechile instituții de cultură ale Clujului aceleași sugestii care funcționau pentru mine ? Mai examinează încă o dată lucrurile, iubite Husar, și cine știe? — poate că o dată cu refacerea plăcerii de a trăi în locul căruia îi aparții și unde ești chemat să joci un rol însemnat, vei elimina o altă cauză a neliniștei care — crede-mă — nu-ți este deloc folositoare. Altfel, nu mă recuz deloc ca prieten și sprijinitor al oricăror întreprinderi ale d-tale în vederea mutării, îndată ce aceasta ar deveni posibilă într-un fel oarecare.

Îți mulțumesc mult pentru trimiterea cărții d-lui profesor D. Prodan. Am răsfoit-o îndată și mi-am dat seama de interesul și caracterul lucrării. Te rog să ai amabilitatea de a transmite d-lui Prodan rîndurile de mulțumire pe care le anexez acestei lucrări.

Mi-ar face mare plăcere să mai primesc vești de la d-ta, pe care le doresc pe măsura afecțiunii și devotamentului pe care ți le port.

T. Vianu

Către Dimitrie Gusti

București, 29 octombrie 1955

Mult stimate și iubite domnule Profesor,

Mă port de mai multă vreme cu gîndul să vă ofer una din ultimele mele publicații, traducere românească a operei lui Goethe, *Dichtung und Wahrheit*, împreună cu studiul introductiv care o însoțește, pe care vă rog să le judecați cu bunăvoință.[1] Cunoscînd afinitatea dvs pentru autorul lui *Dichtung und Wahrheit*, îmi permit să cred că aducerea lui în domeniul limbii noastre vă va trezi interesul.

Aș fi vrut să vă aduc personal acest volum și să suspend astfel o eclipsare, care nu s-a produs fără neincetata mea părere de rău, dar pe care am crezut că e mai bine să mi-o impun atunci cînd — îmi dați voie s-o spun ? — atunci cînd mi s-a părut că vizitele mele nu vă mai făceau plăcerea de altădată și pe aceea cu care eu le legam ori de cîte ori aveam prilejul să le fac. Amintirea trecutului n-a pălit însă niciodată în mine și, astăzi, cînd prieteni comuni îmi aduc ecoul unor sentimente neschimbate, mă simt stăpînit de o vie emoție

Trăiesc de multă vreme, iubite domnule Profesor, în desfășurarea unei activități pe care trebuie s-o judec cam prea întinsă. Este prea mult de făcut ; energiile folosite nu sunt poate îndestulătoare. La finele acestei săptămîni voi fi obligat să plec din București pentru optzeci zile. Înapoindu-mă, îmi voi lua permisiunea să vă caut. Rugîndu-vă să primiți sincere felicitări cu prilejul onomasticei dvs. și să transmiteți doamnei Gusti omagiile mele foarte respectuoase, vă asigură de vechile sale sentimente afectuoase și devotate

T. Vianu

Către Laszlo Gáldi

București, 23 noiembrie 1955

Stimate și iubite domnule Gáldi[1],

Postumele lui Eminescu, aflate cu oarecare greutate, deoarece ediția Perpessicius este de multă vreme epuizată, vor porni într-o zi sau două spre d-ta prin grijile Academiei. Te rog să ierți această întîrziere, care explică și pe aceea a rîndurilor de față. Îmi propusesem să-ți scriu îndată ce voi fi putut să anunț expedierea *Postumelor*, spre a-ți mulțumi din inimă pentru marea d-tale amabilitate, pentru toată osteneala ce ți-ai dat cu mine în timpul șederii mele la Budapesta. Reiau mereu toate frumoasele amintiri, adunate alături de dumneata[2], splendoarea capitalei voastre, pe care am regretat că n-am putut o admira sub lumina soarelui, cordialitatea oamenilor întîlniți, frumosul schimb de idei cu d-ta și cu ceilalți colegi. Te rog deci să transmiți tuturor acestora calde mulțumiri pentru primirea ce mi-au făcut o, împreună cu asigurarea că nu voi uita nici una din făgăduințele cu care m-am legat. Păstrez, în recunoștința mea, un loc special persoanei d-tale, în care mi-ar plăcea să știu că am cîștigat un prieten. Adresez un salut amical domnului rector Baróti, care ne-a primit cu atita amabilitate la Szeged.

Zilele trecute, Academia a întocmit o listă de personalități din Ungaria care urmează să fie invitate pentru a ne vizita ; numele d-tale figurează pe această listă Nutresc deci speranța, iubite domnule Gáldi, de a te putea revedea în București. Pina atunci te rog să primești afectuoasele și devotatele mele salutări colegiale

Tudor Vianu

250

Către Al. Hodoș

[București, 3 aprilie 1956]

Iubite domnule Hodoș [1],

Stau cu plăcere la dispoziția d-tale pentru a ne sfătui cum ar putea vedea din nou lumina tiparului vechea d-tale traducere din Romain Rolland. [2] Sunt de obicei acasă în cursul dimineților și un telefon de-al d-tale ar fi suficient pentru a ne pune de acord asupra locului și orei întîlnirii.

Salutări cordiale,

T. Vianu

251

Către Al. Dima

[București,] 4 mai 1956

Iubite Dima,

La ședința din 3.V. în care s-a constituit colectivul de redactare și sumarul manualului de *Literatură universală* [1], ți s-au distribuit următoarele capitole :

Renașterea și Reforma în Germania	10 pagini
Iluminismul german	20 pag.
Romantismul german	20 pag.
Realismul critic german	20 pag.
Naturalismul (în special cel francez)	30 pag.

La 7 iunie urmează să ne întrunim din nou, pentru a confrunta și coordona sumarele pe care fiecare dintre colaboratori urmează să le dezvolte.

Volumul va avea 900—1000 pagini de tipar.

Colegii noștri te roagă să-mi comunici mie dacă accepți sarcina redactării capitolelor de mai sus și dacă poți veni la 7 iunie

Cu prietenie,

T. Vianu

252

Către Tudor George

[București,] 1 august 1956

Stimate domnule Tudor George [1],

Scurta întîrziere a acestor rînduri provine din faptul că mesajul d-tale [2] a sosit la mine într-un moment cînd nu mă aflam în București. Astăzi plec din nou. Am avut deci puțin timp pentru a citi scrisoarea d-tale și poemul care o însoțește. A fost destul pentru a recunoaște în d-ta un om de spirit și în compunerea d-tale o poemă autentică, foarte interesantă ca temă, plină de substanță lirică, mai ales în pasajele descriptive. Versul mi s-a părut solid construit și mi a sunat cu armonii ample, metalice, ca la parnasieni. Nu mi-au scăpat pe-alocuri unele pauze și reluări ale narațiunii, ca în *Luceafărul* lui Eminescu. Dacă îngădui însă și o rezervă, aș dori să-ți spun că nu sunt totdeauna de acord cu limba d-tale în care am notat forme forțate (*bărăganii, răcoară*), formații personale discutabile (*selenit, hernir, eden* ca adjective), deviații nejustificate (*silvanic, hermir*), termeni improprii (*ghiotura de ape*) etc. Sunt sigur că d-ta însuți te vei convinge de neajunsurile legate de astfel de forme și că vei ajunge la o limbă mai firească. Am întîmpinat uneori și imagini oarecum forțate. Dar altfel ce minunate evocări, ce just și adînc sentiment al naturii. Îți mulțumesc pentru plăcerea pe care mi-ai provocat-o și pentru încrederea arătată.

Așteptînd prilejul de a te cunoaște personal, îți string mîna cu prietenie.

Tudor Vianu

253

Către Mircea Șepticili

[București,] 21 septembrie 1956

Stimate domnule Șeptilici,

Vă mulțumesc pentru rîndurile dvs[1]. Vă întrebați cum ar fi putut să fie interpretate? Desigur ca pe o mărturie de prietenie, întîmpinată cu recunoștință. Nu vă cunosc decît din activitate, dar aflu acum lucruri noi despre dvs. Am înțeles de ce urmăriți din nou, numai de trei ani, revistele și cărțile. Îmi reprezint bine dificultățile pe care le întîmpinați. Salut hotărîrea de a reveni la îndeletnicirile artei și vă doresc succes și bună dispoziție plină de încredere, căci mi se pare că aveți umor și înțelepciune. Dacă voi avea prilejul să vă întîlnesc, vom putea vorbi mai pe larg de toate acestea.

Tudor Vianu

254

Către Elena Vianu

[Belgrad,] Duminică, 28 oct. [1956]

Dragă Mimi, scumpii mei,

Am ajuns la Belgrad pe la 5 d.a.[1] Pe la 6 s-a întunecat. Am regăsit deci înserările timpurii ale Belgradului. Orașul e foarte schimbat. Multe magazine și localuri noi. Mărfuri numeroase. Circulație imensă pe străzi, probabil și pentru că e duminică. În vitrina librăriilor traduceri din Gide, Kierkegaard, Lawrence... Am văzut în grabă expoziția unui pictor în manieră Brueghel. La Majestic mari reparații. Nu funcționa decît cafeneaua. Familia Minici nu mai locuiește acolo. Șofeurul cunoștea pe Ibrovacz[2] și pe Nicolas, acum șofeur la finlandezi. Luăm masa în localul unui hotel frumos: Excelsior, pe care noi nu-l cunoșteam. Astă-seară plecăm mai departe, dar fără wagon-lit. Vom fi la Roma marți dimineață. Vom sta mai multe ore la Veneția.

Vă sărut de mii de ori,

Tudor

Sărutări de la vechea voastră reședință, familie Mimoc

Mișu, Catinca

255

Către Elena Vianu

Venezia, luni, 29 oct. [1956]
Taverna La Fenice

Dragă Mimi, scumpii mei,

Am cerut totuși wagon-lit de la Belgrad la Venezia, unde am ajuns la ora 5. Ce emoție mi-a produs revederea Veneziei. Ați fost tot timpul cu mine. Feeria Veneziei m-a răscolit. Suntem acum, cu Mișu și Catinca, la Fenice. Masă pantagruelică. Astă-seară, la 11, plecăm la Roma, unde vom fi mîine la 7½ dim.

Vă sărut cu dor,

Tudor

Sărutări, Mimoci mici și mari,

Catinca

Către Elena Vianu

[Roma,] 30 oct. 1956

Dragă Mimi, scumpii mei,

Ți-am scris de la Belgrad și Venezia. Am ajuns la Roma, cu wagon-lit, azi-dimineață la $7^1/_2$. Revederea Romei mi a adus aminte tinerețea. Plecăm astă-seară la $9^1/_2$, dar prin Bombay. Abia joi dim. vom zbura de la Bombay la New-Delhi. Itinerariul comunicat la Buc. nu era cel adevărat. Nu-ți pot spune emoția pe care o încerc revăzînd locuri în care am fost altădată cu tine. Vă sărut de mii de ori, pe tine și pe scumpii noștri copii.

Tudor

257

Către Elena Vianu

[Roma,] 31 oct. 1956

Dragă Mimi, scumpii mei,

Aseară n-am putut pleca, din cauza evenimentelor din Orient. Plecăm acum prin Bombay, unde vom întrerupe călătoria cîteva ore, cu un avion quadrimotor Ceylon-Air cu 72 locuri, toate ocupate. Suntem bine dispuși. Acum așteptăm în restaurantul aeroportului. Mă gîndesc cu drag și dor la voi. Alte știri de la Bombay.

Vă sărut de mii de ori,

Tudor

Înainte de îmbarcare un gînd bun Mimocilor

Coco[1]

Suntem cîteva minute înaintea plecării avionului.

Mișu

258

Către Elena Vianu

[Khartum], 31 oct. [1956], ora 9 seara

Dragă Mimi, scumpii mei,

După un zbor de nouă ore am ajuns la Khartum (Sudan). Luăm masa la aeroport, serviți de simpatici africani, cu turbane și cămeși albe de in cu brîuri verzi sau roșii. Aici escală de o oră. În timpul nopții zburăm pînă la Caraci. Apoi la Bombay și Delhi. Călătoria a fost făcută în bune condiții.

Ți-am scris din toate părțile. Vă sărut cu mare dor,

Tudor

259

Către Elena Vianu

[Karachi,] Joi, 1 nov. 1956

Dragă Mimi, scumpii mei,

Călătoria s-a prelungit mai mult decît credeam. Azi ne-am oprit o zi întreagă și la noapte la Caraci, capitală orientală.

Plecăm mîine la Bombay și de-acolo la New-Delhi. Ți-am scris din multe locuri. Aseară, din Khartum.

Vă sărut cu mare dor și drag,

Tudor

260

Către Ion Marin Sadoveanu

Delhi, 2 nov. 1956

Dragă Ionel,

Am ajuns aici după o lungă și ocolită călătorie prin Roma, Khartum, Bahrein, Caraci, Bombay. Orașul cu aspecte moderne și altele străvechi, milenare, prezintă cel mai mare interes. A vrut ceasul ca la cei aproape șaizeci de ani ai mei să fi trăit impresiile cele mai covîrșitoare ale întregii mele vieți. Îți voi povesti, multe, multe lucruri. Sper să pot atinge și alte puncte ale Indiei. Dacă-ți ajung aceste rînduri, dă-i un telefon și Lilicii.

Te îmbrățișez cu drag,

Tudor

261

Către Elena Vianu

ASSOCIATED HOTELS OF INDIA LIMITED
MAIDEN'S HOTEL
DELHI

5 nov. 1956

Dragă Mimi, scumpii mei,

Teribil de departe sunt de voi! Am călătorit pentru a ajunge aci șase zile și șase nopți. Evenimentele din Egipt ne-au obligat să ocolim enorm. Am făcut escale mai mult sau mai puțin lungi la Khartum, Bahrein, Caraci, Bombay. V-am scris din drum patru sau cinci cărți poștale. Le-ați primit oare? Cunoscătorii sunt de părere că o scrisoare de-aici ajunge în țară abia într-o lună. Cînd va ajunge aceasta? Legația de-aci a telegrafiat știrea sosirii noastre și Mișu a dat și el două telegrame. V-au ajuns?

Tot ce-am văzut și văd este de o noutate atît de uluitoare, încît îmi rezerv serile noastre, așezați în jurul canapeluței galbene, pentru a vă depăna pe rînd toate impresiile culese aici. Sunt bine instalat într-un hotel elegant, cam *vieux jeu*, în bune condiții de sănătate. Sunt foarte activ: văd, citesc, notez. Astăzi s-a deschis conferința și este probabil că voi face și unele cunoștințe. Aș vrea să-mi organizez astfel timpul pe care urmează a-l petrece aici, încît să văd cît de mult, căci desigur că nu voi avea multe ocazii să văd locuri atît de depărtate. Mișu și Catinca sunt și ei sănătoși și bine dispuși. Mișu ar vrea să plece de-aci la 16 nov., dar s-ar putea să mai fie reținut. În tot cazul, cred că va ajunge acasă înaintea mea, așa încît il indiviez că o să vă revadă înaintea mea. Dorul de voi este, pînă acum, singurul sentiment penibil al acestei mari întîmplări. Apoi, dacă păstrez unele nădejdi că scrisorile mele vor ajunge pînă la voi, nu știu dacă pot conta pe știrile voastre. O, ce fericit aș fi dacă mi-ați scrie pe adresa legației din Delhi!

Sper să pot aduce unele cărți și lucruri de tot felul pentru voi. Vă sărut de mii de ori, cu mare dor și foc.

Tudor

262

Către Elena Vianu

Delhi, 8.XI.1956

Dragă Mimi, scumpii mei,

Azi a primit Mișu telegrama voastră. Am înțeles din ea, deși în mod indirect, că sunteți cu toții bine. Asta a mai ușurat melancolia mea, adeseori simțită aici. Trăiesc, de altfel, zile bogate, pline de impresii nemaiîncercate de mult ca număr și felurime. Irealul devine aci impresie concretă. Știu că voi avea ce să vă povestesc. Zilele trecute ți-am scris o scrisoare mai lungă. A ajuns? Sănătatea e bună. Am scris și lui Tanți, Viky și Ion Marin.

Vă sărut cu mare dor si drag,

Tudor

263

Către Elena Vianu

[New Delhi,] 14 nov. 1956

Dragă Mimi, scumpii mei,

Azi am luat masa la Hotel Imperial, pentru a fi mai aproape de conferință. Este o casă de mare splendoare. Zilele trecute am fost la Agra și în alte locuri arheologice ale regiunii. Taj-Mahal de la Agra trece drept una din minunile lumii. Suntem aici în sfera civilizației mogole. Aș vrea să mă duc și la Benares. Sunt sănătos; lucrez. Mult aș vrea să am știri despre voi. Cred că vom ajunge în țară pe la 12 dec. Mișu pleacă în 5—6 dec.

Vă sărut cu dor,

Tudor

264

Către Elena Vianu

[16 noiembrie 1956]

ASSOCIATED HOTELS OF INDIA LIMITED
MAIDEN'S HOTEL
DELHI

Dragă Mimi, scumpii mei,

Nu pot să vă spun ce plăcere, ce fericire mi-a provocat scrisoarea voastră. Am primit-o azi, 16 nov., deci nouă zile după ce ați scris-o. Suntem departe unii de alții, dar totuși nu fără nici o legătură, fără nici o posibilitate de a comunica. O, dacă ați avea ideea să-mi scrieți mai des! Am văzut aici multe lucruri interesante, totuși ședințele la care trebuie să iau parte limitează putința de a-mi satisface toate curiozitățile. Într-o zi am luat cuvîntul și se pare că vorbirea mea a avut oarecare răsunet. S-a transmis o corespondență ziarelor din țară.

Cred că voi mai interveni în cursul discuțiilor încă o dată. În afară de monumentele de la Delhi, am mai văzut pe cele de la Agra, Sikandon și Sikri. Suntem aici în civilizația marilor moguli (sec. XVI—XVII), o dezvoltare monumentală a mahomedanismului. Sunt și aspecte ale hinduismului. Budismul este ca și absent. Aceste două fețe ale Indiei le voi vedea mai bine la Benares, unde doresc neapărat să mă duc, deși mijloacele mele materiale sunt modeste. La Bombay, unde am aruncat o primă privire venind încoace, mă voi înapoia la sfîrșitul călătoriei. Acolo este un alt cadru, foarte substanțial. În genere, impresiile se adună cu destulă bogăție și cred că voi avea multe să vă povestesc. Altfel, duc aci o existență de diplomat, cu multe recepții, schimbarea costumului de mai multe ori pe zi și numeroase cunoștințe, ba și regăsiri cu oameni întîlniți în circumstanțe analoage anterioare. Clima este ideală și sănătatea bună. Mișu și Catinca vor pleca în cîteva zile și vă vor aduce primele știri. Sărutări Fetiței, lui Tanți și Viki, cărora le-am scris de-asemeni. Am început să strîng lucruri pentru voi. Cu mult dor și drag,

Tudor

265

Către Elena Vianu

Delhi, 21.XI.1956

ASSOCIATED HOTELS OF INDIA LIMITED
MAIDEN'S HOTEL
DELHI

Dragă Mimi, scumpii mei,

Folosesc prilejul plecării în țară a unui coleg din delegație, d-l Ionescu-Bujor, pentru a vă da vești care vor ajunge, desigur, mai devreme decît pe calea obișnuită. V-am scris de multe ori și din ocazii foarte variate. Cred că cel puțin unele din scrisorile mele v-au ajuns. Acum cîteva zile am avut bucuria să primesc scri-

soarea voastră (din 7 nov.), căreia i-am răspuns îndată. Aştept în fiecare zi ştiri noi de la voi şi vă rog să nu ezitaţi de a mi le trimite. O scrisoare de-a voasrtă, trimisă cu avionul, ajunge aci cam în vreo zece zile.

Am adunat aici multe şi curioase impresii. Am notat pe unele din ele în formă foarte succintă, cu ideea de a le regăsi atunci cînd ne vom regăsi şi voi încerca să vă povestesc tot ce am văzut şi am trăit aici. Nu vreau să anticipez asupra acestui moment, dar ceea ce vă pot spune de pe acum este că experienţa acestei călătorii este, desigur, cea mai originală pe care am făcut-o vreodată. Totul ia aici forme oarecum fantastice, de basm, şi amestecul de modern şi arhaic, de splendoare şi mizerie sordidă, tipurile omeneşti, moravurile, natura alcătuiesc ceva unic, care nu poate fi descris decît pe îndelete. Foarte interesantă este şi conferinţa U.N.E.S.C.O., cu marea felurime de tipuri şi tendinţe pe care le vădeşte. De cîteva zile, mi-am luat oarecare libertate faţă de automobilul care ne transportă în felurite puncte ale oraşului, depărtate unele de altele prin mulţi kilometri. Am ieşit singur, utilizînd mijloacele publice de locomoţie, ceea ce mi-a îngăduit o cunoaştere mai detaliată şi mai practică a locurilor. Am vizitat şi familia indigenă a unui savant, un filolog, obţinînd şi pe această cale impresii noi.

Mişu şi Catinca sunt încă aici. Trebuiau să plece de săptămîna trecută, dar au fost reţinuţi. Cred că în două-trei zile vor pleca totuşi, dar se gîndesc să zăbovească vreo patru zile în Italia, aşa încît vor fi în Bucureşti pe la sfîrşitul lunii. Pe la 12—15 dec. nădăjduiesc să fim cu toţii din nou împreună. Suntem sănătoşi şi foarte animaţi, deşi nu lipsiţi de oarecare îngrijorare.

Poate că astăzi legaţia îmi va remite o nouă scrisoare de-a voastră. Sărutări lui Tanţi, lui Viky şi Fetiţei.

Vă îmbrăţişez cu mare dor şi drag,

Tudor

266

Către Elena Vianu

HOTEL AMBASSADOR
NEW DELHI

[cca 23 noiembrie 1956]

Dragă Mimi,

Acum cîteva zile a fost ziua ta. Să trăieşti şi să ne faci fericiţi, cum ne-ai făcut şi pînă acum ! Să ne trăiască copiii noştri şi să ne bucurăm de ei !

De două zile am schimbat hotelul. Ne găsim într-o casă încă mai elegantă şi mai confortabilă. În spaţiul pe care-l locuiesc am la dispoziţie aparat pt. aer condiţionat, radio, frigidaire şi maşină de scris. Nu întrebuinţez nici una din aceste maşini, dar oricum te simţi flatat de aceste răsfăţuri...

Astăzi e o zi melancolică. Pleacă Mişu şi Catinca. Ne-am înţeles bine tot timpul şi amicii noştri au fost drăguţi ca totdeauna. Ce-o să mă fac fără ei ? Va fi mai trist şi zilele îmi vor părea mai lungi. S-a adăugat şi surpriza destul de neplăcută că nu s-au găsit bilete de avion decît pentru 9 decembrie, aşa că nu voi putea fi la Bucureşti înainte de 15.

Nu ştiu cum să fac să-l împiedic pe Mişu de a nu vă povesti el mai întîi multele lucruri curioase, splendide sau teribile pe care le-am văzut aici. Ştiu că lucrul nu este posibil, dar îmi spun că impresiile culese sunt atît de numeroase, încît îmi vor rămîne destule şi pentru povestirile mele, acasă, în jurul canapeluţei, cînd ne adunăm seara.

Nu vă pot spune ce dor mi-e de voi. Vă am în minte toată ziua. Nu mă părăsiţi nici o clipă. V-am adunat o mulţime de lucruşoare : nu vă spun ce anume. Poate că nu o să vă displacă.

Există ameninţarea unei delegaţii în continuare, pentru congresul de filosofie de la Bombay. Sper însă să ocolesc primejdia.

Vremea a fost tot timpul superbă. Căldură plăcută în tot timpul zilei; răcoare o dată cu apusul soarelui. Sănătatea mi-a fost bună tot timpul, dar poate că m-am îngrășat. Mișu și Catinca pretind că semăn cu Buddha, pe care mă duc astăzi să-l comemorez.

Sărut pe Fetița și pe voi, scumpii și iubiții mei,

Tudor

267

Către Marius Dan

[București, 4 ianuarie 1957

Domnule Marius Dan [1],

Am primit scrisoarea d-tale și îți răspund cu plăcere. Mi s-a părut, citindu-te, că ești un tînăr inteligent și capabil de cea mai bună dezvoltare. Primul sfat pe care ți-l dau, la cererea d-tale, este că trebuie să termini studiile începute, prezentîndu-te neapărat la viitoarea sesiune a examenului de stat. N-am înțeles bine, din scrisoarea d-tale, dacă ai fost exclus pentru totdeauna de la acest examen. Dacă acesta este cazul, trimite-mi, te rog, de urgență, o cerere către Ministerul Învățămîntului, în care, după ce vei expune pe scurt situația d-tale școlară, vei solicita aprobarea de a te prezenta la proxima sesiune. Voi duce această cerere la Minister și voi *încerca* (deși nu știu dacă voi izbuti) să obțin aprobarea cerută.

Mă voi interesa, de asemenea, zilele acestea, dacă un absolvent al Școalei Normale poate să se prezinte la examenul de admitere al Facultății de Filologie. Dacă răspunsul va fi afirmativ, atunci se va pune întrebarea cînd, cum și unde trebuie să dai acest nou examen. Dar despre toate astea mai avem timp să vorbim.

Al doilea sfat pe care ți-l dau este să izgonești gîndurile negre, să păstrezi nădejdile la care te îndreptățește vîrsta d-tale. Și să rămîi mereu activ, astfel încît să nu treacă nici o clipă fără folos pentru formația d-tale.

Salutări prietenești,

Tudor Vianu

268

Către Constantin Cuza

București, 23 ianuarie 1957

Stimate domnule Cuza [1],

Întîrzierea rîndurilor mele [2] provine din faptul că, în ultima vreme, sănătatea mea n-a fost prea bună. Nici acum nu sunt cu totul în apele mele. Poate că la urma urmei totul s-ar aranja dacă mi aș acorda puțină odihnă, pe care — interesantă coincidență — m-am gîndit s-o caut la Brașov. Nu cred că pot pleca însă într-acolo decît în circa zece zile — dacă totuși mă voi hotărî s-o fac — așa încît oricum, pînă atunci, poți depune manuscrisul la mine sau îl poți trimite prin poștă, dacă ți-ar fi greu să întreprinzi acum o călătorie. Ai dreptate, timpul meu este foarte măsurat, dar cum să nu găsesc ceasurile necesare pentru a parcurge lucrarea cuiva care-mi scrie cu o încredere pentru care-i sunt recunoscător și ale cărui rezerve mă fac să mi-l reprezint cu simpatie? Poate, dacă vei veni în București, vom găsi și mijlocul de a ne vedea, după ce vom lua înțelegere telefonică în cursul dimineții sau după ora 6 seara.

Cu prietenie,

T. Vianu

269

Către A. E. Baconsky

București, 20 martie 1957

Stimate prietene Baconsky,

Vă mulțumesc, d-tale și colegiului redacțional al revistei *Steaua*, pentru cinstea ce-mi faceți chemîndu-mă în mijlocul dvs.[1] Am urmărit, de la începuturile ei, activitatea grupului de scriitori de la *Steaua*, cu admirația și încrederea pe care mi le inspiră toate manifestările gîndirii avîntate către formele înalte ale culturii. Printre dvs., iubiți prieteni, cred că mă voi simți bine. Primesc deci cu plăcere propunerea de a face parte din colegiul redacțional al revistei *Steaua*, rugîndu-vă să-mi precizați ce sarcini îmi revin în această calitate.

Nădăjduiesc că ne vom putea întîlni în curînd pentru a discuta unele din problemele care ne sunt, de aci înainte, comune.

Trimit tuturor steloforilor un salut cordial.

Cu multă prietenie,

T. Vianu

270

Către Elena Vianu

București, 23 aprilie [1957]

Dragă Mimi,

Te-am urmărit cu gîndul în tot timpul călătoriei tale. Știm că mîine vei sosi și așteptăm nerăbdători vești de la tine. De cînd ai plecat nu s-au adunat multe lucruri noi vrednice să ți le comunicăm. Ne vedem zilnic cu Fetița, în companie redusă. Altfel, îndată ce putem, ne regăsim cu toți acasă, pentru a vorbi de tine. A mai apărut o recenzie despre cartea ta[1], în *Iașul literar*[2]. Ți-o păstrez. Poimîine, adică joi dimineață, plec la Cluj; de-acolo la Timișoara. Voi fi înapoi la București marți dimineața. Voi lua toate măsurile ca să meargă totul în ordine, în lipsa mea, inclusiv... recepția lui Ionel, sîmbătă seara. Maică-ta telefonează zilnic. E sănătoasă și așteaptă și ea primele vești de la tine. De la Editura Tineretului mi s-a comunicat că ți s-au trimis încă zece volume legate din lucrarea ta, prin Petru Dumitriu. Le-ai primit ? Îți urăm zile bune și frumoase și te sărutăm cu mare drag și dor,

Tudor

271

Către Teodor Ionescu

[București,] 2 mai 1957

Iubite domnule Ionescu[1],

Iartă, te rog, întîrzierea acestor rînduri. Dar de la începutul lui aprilie, cînd am primit scrisoarea d-tale, mi s-au întîmplat mai multe lucruri. Mai întîi am fost prins de urgente obligații academice, pe urmă m-am îmbolnăvit, apoi a trebuit să țin un regim plictisitor. În fine, am întreprins o scurtă călătorie prin Ardeal și m-am gîndit, la un moment dat, să mă opresc și la Sibiu. A trebuit însă, din diferite motive, să renunț la acest proiect. Răspunsul meu a suferit deci mai multe amînări și ajung abia acum să-ți mulțumesc pentru *Studii și comunicări*, unde am citit cu mare interes articolul d-tale[2], plin de fapte noi și de ingenioase demonstrații estetice. Îți mulțumesc și pentru invitația de a reveni la Sibiu, unde d-ta ai dori să conferențiez asupra esteticii secolului al XVIII-lea, cu incursiuni în lumea ideilor lui Brukenthal. Știu destul de puține lucruri asupra acestuia din urmă, încît poate că tema ar trebui altfel precizată.

Deocamdată sunt însă singur la București și n-aș vrea să mă depărtez de casă pînă la înapoierea soției mele, care se află actualmente în călătorie, peste hotare. Este probabil că se va înapoia pe la mijlocul lui mai, cînd, dacă problema conferinței va mai fi actuală, putem s-o discutăm din nou cu prilejul sezisării mele pe o cale oficială.

Mi-au ajuns aci ecouri diferite despre activitatea tuturor cercetătorilor de la Muzeul Brukenthal și sunt încîntat să văd cum întregul grup, descoperit cu atîta plăcere în împrejurarea întîlnirii noastre de acum un an, dezvoltă în chipul cel mai fericit prețioasa lui activitate științifică.

Trimit tuturor colegilor d-tale salutul meu prietenesc, iar d-tale îți strîng mîna cu veche și sinceră amiciție.

T. Vianu

272

Către Elena Vianu

[București,] 2 mai 1957

Dragă Mimi,

M-am înapoiat alaltăieri de la Cluj și Timișoara, unde am stat șase zile încheiate. Totul a mers foarte bine și mulțumitor. Am găsit bine pe copii la înapoiere și mi-am reluat lucrul. Eram îngrijorați că nu primim nimic de la tine, dar azi-dimineață un anonim care a vorbit cu Ionel ne-a comunicat adresa ta. Am fi dorit totuși și știri mai ample. În fiecare seară ne spunem că mîine, desigur, vom primi vestea așteptată. La Timișoara m-am întîlnit cu Victor Eft[imiu]: emoție a împăcării! Agepsina te roagă să-i aduci un baton sau două de Rouge médical Sinéo, care se găsește în farmacii. Vezi de nu uita, căci are mare trebuință, iar eu i-am promis să-i fac acest mic serviciu. În ziua sosirii am fost, seara, la Athénée Palace cu Fetița și Ionel, după piesa lui Florin. Duta a defilat. Sindrofia lui Ionel s-a desfășurat cu succes zgomotos.

Așteptăm vești de la tine și te sărutăm cu mare dor și drag,

Tudor

273

Către Gh. Iancovici

București, 4 iunie 1957

Stimate domnule Iancovici[1],

Ați avut o idee foarte prietenoasă, despărțindu-vă de imaginea din San Gimignano, pentru a mi-o trimite. Așadar, mai există cititori ai *Imaginilor italiene*. Vă mulțumesc pentru această mărturie. Am privit încă o dată pietrele, zidurile Pieții de la Cisterna. Mi-a lipsit însă marea animație, găsită acolo într-o seară de vară a tinereții. Am văzut-o numai cu ochii minții, incitat de rîndurile dvs. Ce faceți la Lugoj? Ce alte gînduri aveți?

Poate vom avea odată prilejul să vorbim și despre aceasta.

Cu prietenie,

T. Vianu

274

Către Tudor George

[București,] 23 iunie 1957

Stimate domnule Tudor George,

Am rămas multă vreme dator cu mulțumirile cuvenite darului amabil al poemei d-tale.[1] M-am bucurat s-o

văd tipărită. Nu se putea ca editurile să nu devină sensibile la frumusețile ei. Am citit-o cu plăcerea regăsită a primei impresii, deși m-am izbit și de data aceasta de o anumită artificialitate a limbii. De aci înainte te voi urmări cu interesul de a vedea fantezia d-tale la lucru, dar și pentru a înregistra soluțiile pe care urmează să le găsești problemelor d-tale, deschise. Crede că vei găsi mereu un prieten în mine, atent la tot ce vei face mai departe.

T. Vianu

275

Către Gh. Iancovici

[București,] 1 iulie 1957

Stimate domnule Iancovici,

Amănuntele pe care mi le dați mă fac să-mi reprezint bine cazul dvs.[1] Sunteți un om cult, cu întinse interese literare și artistice, deloc mulțumit în mediul în care vă este dat să trăiți și să lucrați. Aș dori mult să vă pot fi de folos, dar n-o pot face deocamdată decît sfătuindu-vă să încercați din nou a intra în colegiul profesional pentru care vă indică pregătirea academică. Faceți o nouă cerere; dacă ea ar ajunge la conducerea centrală, la București, poate că ar primi o soluție favorabilă. Deși nu vă cunosc decît din scrisorile pe care mi le-ați adresat, cred că sinceritatea și onestitatea degajată din rîndurile dvs. ar putea fi recunoscute. Ce alte lucrări mai puteți face? Preocuparea literară a luat și forma unor creații originale? Îmi spun că împrejurarea aceasta ar putea face parte din rîndul ipotezelor imaginabile. Încrederea arătată m-a mișcat mult și aș dori din toată inima să-i răspund prin actul unei solidarități între oameni cu năzuințe intelectuale comune.

T. Vianu

276

Către Redacția revistei „Steaua"

Buc., 1 sept. 1957

Stimată Redacție,

Articolul meu din *Steaua*, VIII, 7[1], a apărut cu multe și grave erori de tipar. Îmi pare rău, iubiți prieteni, că nu mi-ați trimis corectura sau că nimeni dintre dvs. nu i-a acordat atenția pe care o merită orice colaborare, pentru a-i fi asigurat condițiile de apariție vrednice de o publicație serioasă cum este *Steaua*. Binevoiți a imprima în nr. 8 erata alăturată[2].

Rog a confirma primirea acesteia.

Cu salutări tovărășești,

Acad. Tudor Vianu

277

Către G. Călinescu

[București,] 26 decembrie 1957

Iubite domnule Călinescu,

Îți mulțumesc pentru mesajul d-tale din *Tribuna*.[1] Rîndurile d-tale au făcut să răsune mai multe coarde ale inimii mele și au calmat unele neliniști. Va să zică nu ești supărat pe mine, cum mă făceau să cred anumite semne, pe care nu știam cum să le introduc într-o legătură de idei. Evoci pe omul tînăr, pe poet. Aceștia îți răspund cu simțirile mereu noi ale iubirii și admirației vechi. Respectuoase omagii doamnei Călinescu. Vă doresc an nou cu sănătate și deplină mulțumire.

T. Vianu

278

Către Victor Iancu

[București,] 26 decembrie 1957

Iubite domnule Iancu,

Mesajul d-tale și al colectivului d-tale de catedră m-a mișcat adînc. Vă mulțumesc tuturor cu adîncă recunoștință. Ne cunoaștem, iubite domnule Iancu, de mulți ani, am stat mereu alături, în neîncetata comuniune spirituală și faptul că, după atîta vreme, prietenia noastră a rămas la fel de puternică, este pentru mine un semn al statorniciei bunurilor cîștigate prin partea mai bună a ființei noastre. Te rog să primești și din parte-mi asigurarea prețuirii și afecțiunii și, împreună cu doamna Iancu și cu întreaga familie, expresia gîndurilor celor mai bune, o dată cu urări de sănătate și mulțumire sufletească în noul an.

T. Vianu

279

Către Tudor George

[București,] 1 ianuarie 1958

Stimate domnule Tudor George,

Îți mulțumesc pentru cuvintele d-tale, atît de frumos rînduite și evocatoare, în care prețuiesc gîndul prietenului și dorul poetului. Crede, te rog, în simpatia și emoția cu care le-am citit și primește cele mai bune urări de anul nou. Fie ca el să-ți aducă mulțumirea împlinirilor de care să ne bucurăm și noi, acei care, prețuindu-te în operele de pînă acum, așteaptă cu încredere pe cele viitoare.

T. Vianu

280

Către Nicolae Lupu

[București,] 3 ianuare 1958

Iubite domnule Lupu [1],

Îți mulțumesc pentru prieteneștile cuvinte. Te rog să transmiți aceleași mulțumiri colectivului de cercetători pe care-l conduci. Semnul de simpatie îmi este cu atît mai prețios, cu cît el îmi vine de la oameni pentru care nutresc cea mai adîncă stimă și prețuire. Fie să ne regăsim mereu în aceleași năzuințe consacrate creșterii culturii noastre.

Cu salutări afectuoase,

T. Vianu

281

Către Ion Zamfirescu

București, 10 ianuarie 1958

Iubite prietene Zamfirescu [1],

Îți mulțumesc pentru caldele d-tale cuvinte. Prietenia noastră este veche și suntem unul pentru altul un element al orizontului fiecăruia din noi. Ai dreptate, ne-am văzut mai puțin în vremea din urmă, dar nu cred că din vina mea. Sunt dornic să te revăd totdeauna cu bucuria regăsirii tinereții care se cam îndepărtează...

Transmite, te rog, d-nei Zamfirescu respectuoase omagii. Vă trimit împreună, o dată cu caldele mele urări de fericire pentru noul an, salutări cordiale și bune amintiri.

T. Vianu

282

Către Ion Nijloveanu

[București,] 21 ianuarie 1958

Stimate domnule Nijloveanu [1],

Ajung abia acum să răspund prieteneștilor d-tale cuvinte, pentru care îți mulțumesc din inimă [2]. Ne-am întîlnit mai demult în preocupări comune și sunt bucuros să aflu că stăruiești pe vechile drumuri. Dacă vei publica ceva, voi fi încîntat să iau cunoștință de lucrările d-tale, pe care mi le închipui luminate de focul sacru care văd că arde mereu la d-ta. M-au mișcat mult versurile adăugate scrisorii d-tale, cu evocările lor din vremea de altădată. Fidelitatea amintirii d-tale corespunde întru totul aceleia păstrate de mine față de toți ascultătorii cursurilor mele, necesari mie într-o măsură egală cu aceea în care le-am putut fi folositor lor. Îți mulțumesc și te asigur de toată prietenia mea devotată.

T. Vianu

283

Către A. E. Baconsky

[București,] 7 februarie 1958

Iubite prietene Baconsky,

Îți mulțumesc pentru rîndurile din *Steaua*, pentru caracterizările lor și, mai ales, pentru simpatia exprimată de ele. [1] Este o recompensă prețioasă a ostenelilor mele, aceea care-mi vine o dată cu semnul de înțelegere și simpatie trimis de la oameni față de care mă simt legat prin afecțiune și admirație. Dă-mi voie să te trec în rîndul acestora, iubite prietene Baconsky, și să te încredințez de interesul viu cu care urmăresc întreaga d-tale activitate de poet și publicist.

Cu sinceră afecțiune și stimă colegială,

T. Vianu

284

Către Petre Pandrea

[București,] 8 februarie 1958

Iubite domnule Pandrea,

Ecoul rîndurilor d-tale [1] mi-a făcut plăcere. A fost ca un coideal pe drumurile mele, nu totdeauna ușoare. M-a făcut apoi să mă gîndesc la trecut. Mi se pare că au trecut peste treizeci de ani de cînd ai apărut odată în birourile Fundației din str. Latină, ca un tînăr încîntător, plin de chemări înalte.

Am primit apoi de la d-ta scrisori de mare interes de la Berlin. Le mai păstrez. [2] Andrei, fiul d-tale, m-a emoționat odată, reproducîndu-mi unele din trăsăturile d-tale, totuși în altă configurație generală. Este un tînăr pe care-l prețuiesc și-l stimez foarte mult. Cartea lui [3], pentru darul căreia îi mulțumesc din inimă, este o frumoasă reușită. Ce-i va urma?

Gestului d-tale de prietenie, iubite domnule Pandrea, vreau să-i răspund cu rugămintea de a crede în toată afecțiunea devotată cu care mă gîndesc totdeauna la d-ta și la toți ai d-tale.

T. Vianu

285

Către Simon Bayer

[București,] 26 martie 1958

Dragă Bayer,

Am citit cu dragoste, cu atenție, cu recunoștință rîndurile tale[1]. Îți mulțumesc pentru ele. Dar bine, e posibil ca trăind în același oraș, să nu putem comunica decît prin scris ? Este adevărat că sunt și eu răspunzător de această anomalie. Dar dacă ai ști cum trăiesc ? Veșnic încărcat de treabă, în alarma termenelor mele. Iată cum ne trece viața, îmbătrînim și ne dăm seama că am acordat atît de puțin timp lucrurilor care ne-ar fi făcut mai multă plăcere. De pildă, mare plăcere mi-ar face să mă întîlnesc cu tine, să stăm de vorbă ca altădată, cînd nu ne erau de-ajuns nici douăsprezece ore în șir, nici toate zilele, una după alta. Ce mai faci ? Am auzit că ai o fată frumoasă și cuminte, mi se pare căsătorită. Nu cumva ești și bunic ? Am și eu copii mari, buni, copii, sunt mîndru de ei. Ionel este aproape medic. Măriuca se pregătește și ea pentru științe. Se vede că amîndoi n-au putut cîștiga o ideea prea bună despre îndeletnicirile tatălui. Dar, știi tu, iubirea cea mai mare se întemeiază pe diferențe.

Îți doresc, ție și tuturor ai tăi, mult bine, deplină fericire și te îmbrățișez cu vechea dragoste.

Tudor

286

Către Marius Dan

[București, 26 martie 1958]

Dragă Marius,

Mi-au făcut plăcere știrile d-tale[1], deși le așteptam cu unele amănunte în ce privește lecturile și pregătirea pentru examenul din toamnă. N-am înțeles, de asemeni, dacă ai și vreo activitate profesională, vreo slujbă oarecare. Sunt mult mișcat de străduința d-tale de a deveni student, de dragostea de cultură pe care o arăți. Îmi place și cum scrii : ca un tînăr matur și cuminte. Cînd vei fi student și vei intra într-o activitate regulată și pe gustul d-tale, vei vedea cum se alină și zbuciumul pe care mi-l închipui destul de bine. Din această pricină dar și din aceea că am recunoscut în d-ta un tînăr capabil să se dezvolte și să producă, te urmăresc cu simpatie. Văd că nu ai cărți prea multe. Voi încerca să fac astfel încît să-ți ajungă unele, convins că la d-ta vor întîmpina teren rodnic.

Cu prietenie,

T. Vianu

287

Către A. E. Baconsky

[București, 10 mai 1958, d.p.]

Iubite prietene Baconsky,

Îți mulțumesc pentru amabila invitație[1]. Tema descendenței literare a lui Macedonski mă preocupă, în adevăr, în acest moment, cînd pregătesc noua ediție a operelor Maestrului. Se pot spune multe lucruri în această privință, căci, fără îndoială, influența lui Macedonski a fost imensă asupra dezvoltării literaturii mai noi. Șt. Petică, Mircea Demetriad, Duiliu Zamfirescu, Bacovia, D. Anghel, Galaction, Minulescu, Pillat și nenumărați alții, aproape toți scriitorii din epoca 1880—1920, au trecut pe la Macedonski și au împrumutat cîte ceva din arta lui poetică. Prin extinderea sferei tematice, prin mijloace de stil, prin atitudine în fața vieții, Macedonski a lăsat urme adînci. A fost poate un poet mai puțin adînc decît Eminescu, dar descendența lui literară a fost însem-

nată, în sensul că a deschis mai multe și mai lungi căi ale viitorului. Astăzi încă această influență n-a fost epuizată : regăsesc încă urma înrîuririlor lui, iar un tînăr și valoros poet, cum ești d-ta, arată interes marelui înaintaș și ar dori să i se facă dreptate. Dreptate ? Ea a fost stabilită cu greutate pentru Macedonski, și greutățile n-au dispărut încă.

Deci, iubite poet, este oare actuală această temă, pentru a putea fi dezvoltată într o conferință publică ? Mi-e teamă că nu, deocamdată nu. Părerea mea este că e mai bine să amînăm conferința proiectată de d-ta. Prilejul ei va apărea altă dată, poate la toamnă, și va fi bun și atunci. Mulțumindu-ți deci pentru gîndurile prietenești, te salută cu sinceră afecțiune și prețuire.

T. Vianu

Am trimis revistei *Steaua* un articol [2]. A fost primit ? Va apărea ?

288

Către Teodor Ionescu

[București,] 8 octombrie 1958

Stimate domnule Ionescu,

Nu cunoșteam revista *Rumänien heute,* dar m-am interesat de existența ei și am trimis articolul d-tale la redacție, cu recomandarea înlesnită mie de interesul lui [1]. Rîndurile d-tale îmi aduc și știri despre d-ta : ești sănătos și lucrezi ; este aproape tot ce ne trebuie. — Cu multe gînduri bune și salutări amicale,

T. Vianu

289

Către Elena Vianu

[Paris,] 5 nov. 1958

Dragă Mimi, scumpii mei,

Cred că vi s-a comunicat că locuim la Hôtel Pierre I de Serbie, avenue Pierre I de Serbie, 25 (16e), chambre 512 (tel. Kléber 7300). E un hotel nou, destul de bine instalat și confortabil, în cartierul Champs-Elysées. Pentru comunicări telefonice, este mai bine să mă chemați voi, în primele ore ale dimineții, căci după ora 9 plec de obicei la UNESCO, unde programul este destul de încărcat. A trebuit să iau parte la o ședință și să vorbesc chiar în prima zi, îndată după sosire, înainte de a fi avut timpul să mă schimb. Călătoria decursese însă în bune condiții și nu eram obosit. Îmi pierdusem pălăria, pe care o lăsasem în vagonul restaurant rămas la Bâle, de unde probabil că o voi recupera. Am constatat apoi că timpul făcea necesar un pardesiu, paltonul cu care am plecat fiind aici cu totul de neîntrebuințat. Am debutat deci prin a-mi procura obiectele necesare. Au alternat apoi zile frumoase de toamnă și zile ploioase. După trei zile s-a instalat însă obligatoriul guturai parizian, pe care l-am combătut energic. Într-o seară cred că am avut febră. Acum sunt bine. În afară de ședințe (dimineața și după-masă, de obicei între 3 și 6), apoi în toate răstimpurile libere, am dat un timp oarecare flaneriei prin Paris, prin locurile pe unde rătăceam cu Alecu acum treizeci de ani și mai bine : plimbări melancolice prin evocarea fratelui meu pierdut cu atîta durere pentru mine, prin măsurarea zecilor de ani care au făcut din mine un om aproape bătrîn. Pe unde n-am fost ; cîte colțuri n-am regăsit, neschimbate. Într-o zi am traversat Parisul de la Étoile la Notre-Dame, înaintînd pe covor de frunze moarte, sub cerul care cînd se lumina, cînd se învălmășea de nori. Am căutat în lăzile anticarilor, am adunat stampe vechi. Am dejunat apoi în Place Saint-Michel, în dosul vitrinei unui bar-restaurant, de unde priveam defilarea cartierului latin. La Les Deux Ma-

gots, unde m-am dus să iau cafeaua, mi s-a părut că-l văd pe Eugen Ionescu, dar n-am reacționat. Prînzesc și cinez de obicei cu Malinski [1], prieten plăcut, cu care am ce vorbi. Mișu și Fetița se cam eclipsează. Am luat masa o singură dată cu Mișu, Eliza și Manole. Pe Fetița n-am văzut-o decît o dată, circa cinci minute. Am impresia că nici ea nu ține să ne vedem prea mult. Probabil că, fiindcă la București ne vedem zilnic, înțelege aci să-și ia vacanțe. Într-o dimineață, împreună cu Malinski, am fost mai multe ore la Luvru, trăind emoțiile pe care ți le închipui. Duminică, pe o zi ploioasă, am fost cu o parte numeroasă a delegației la Orangerie, unde este instalată acum admirabila colecție a impresioniștilor : mare moment de intuiții franceze, neuitat. Aseară, am luat cu toții parte la repetiția generală a piesei lui Sebastian, jucată aici sub titlul *Édition du Midi* [2]. Mi s-a părut că la București se juca mai bine. Azi-dimineață, ecourile de presă cam rezervate. Am întîlnit aici multă lume cunoscută la New-Delhi, cu ocazia conferinței generale precedente.

Alte lucruri despre activitatea noastră veți fi aflat din presă. Lucrăm cu toții mult și în bună înțelegere. Zumthor [3] mi-a scris că va veni la Paris între 11 și 13 nov. Păstrează amintirea excelentă a vizitei lui în România și a profesorilor cunoscuți la noi. Este probabil că ne vom vedea aici. Iordan dorește de asemeni să-l întîlnească.

Ce mai faceți, scumpii și iubiții mei ? Ivașcu mi-a comunicat că mă veți chema telefonic vineri dimineața. Aștept cu nerăbdare telefonul vostru. Ce noutăți îmi mai puteți da ? Nu întîrziați să-mi scrieți.

Vă sărut cu mare drag și dor,

Tudor

290

Către Victoria și Sebastian Șerbescu

[Paris,] Duminică, 8 nov. [1958]

Mă gîndesc cu dragoste la voi. Am multe impresii pe care mă pregătesc să vi le comunic în curînd. Programul este destul de încărcat, dar descoperiri interesante asupra vieții de aici se pot face în orice moment. Vă sărută

Tudor

291

Către Elena Vianu

[Paris,] Duminică, 8 nov. [1958]

Scumpii mei,

Mai multe decît găsesc acum timpul de a vă scrie, vă voi povesti la înapoiere. Fiecare zi aduce impresii noi și interesante. Știu că vom avea ce să vorbim. Mai telefonați-mi ; e mai ușor pentru voi decît pentru mine. Lucrez mult dar și văd. Nu mi-e grea decît despărțirea de voi. Vă doresc mult și aștept cu nerăbdare să vă văd.

Vă sărută,

Tudor

292

Către Elena Vianu

[Paris,] Marți [18 noiembrie 1958]

Dragă Mimi, scumpii mei,

Sunt din cale-afară de surprins că n-ați primit nici o scrisoare de la mine. V-am trimis două, prin avion, încît nu-mi explic deloc cum de nu v-au ajuns pînă la 11 nov., de cînd e datată ultima voastră scrisoare. Este

evident că s-au pierdut. Prima scrisoare conținea impresiile debutului, plin de amintirea melancolică a lui Alecu, cu care rătăceam pe-aici acum treizeci de ani și mai bine. Pe urmă, impresii mai fugare. Lucrurile numeroase, variate, importante mi le rezerv însă pentru povestirile înapoierii, care va avea loc la 2—3 zile după 5 decembrie. Deocamdată ce vă pot spune, pentru a nu trăda varietatea, despre activitatea la UNESCO, despre teatre și expoziții, despre lungile, interminabilele flanerii în ceasurile libere, mai sugestive decît toate celelalte experiențe pariziene ? Am lucrat aici, cu toții, în bună armonie, și Joja, președintele [1], a avut pentru noi toate atențiile. Tot lui îi datorez că pot trimite acum un pachet mare de cărți, pe care nu-ți va fi greu să le distribui după interesul științific al copiilor și după al nostru. Trimit prin aceeași ocazie și un pachet de medicamente cerute de voi și pentru metehnele mele. Am ușurat astfel, prin bunăvoința președintelui, bagajele mele, care vor conține restul lucrurilor pe care mi le-ați cerut. Joja, care se înapoiază în țară împreună cu Malinschi, va sosi la București vineri dimineața și este sigur că-ți va trimite pachetele îndată.

N-am văzut aci deloc români, în afară de Eugen Ionescu și Rodica, pe care s-ar putea să-i mai întîlnesc o dată. Am regăsit însă mulți cunoscuți de la conferința precedentă de la New-Delhi, apoi diferiți funcționari de la UNESCO și intelectuali francezi din medii diferite. Îmi rezerv însă să vizitez pe Adam [2] și pe Dupront [3]. Daix [4] ne-a invitat o dată la masă. Pe Mișu, bineînțeles, îl văd zilnic ; pe Fetița ceva mai rar. Au apărut de cîteva ori Manole (imens și bătrîn) și Eliza, care mă va ajuta la cumpărături.

Mi-e dor de voi și, cu toate că interesul unei șederi de cîteva săptămîni la Paris nu este contestabil, mă gîndesc cu plăcere la regăsirea casei, a ocupațiilor mele, a ritmului meu obișnuit. Uneori mă simt cam obosit și zecile de încălcări ale regimului meu mă umplu de aprehensiuni. Dar poate că voi trece cu bine și hopul ăsta.

De ce s-a tuns Duta ? Sper că pînă la înapoierea mea să-i crească, cel puțin în parte, cozile care aveau în mine un atît de mare admirator.

Dacă îmi vor mai rămîne bani și după procurarea celorlalte obiecte necesare, aș dori să mai pot lua ceva cărți. Voi îngriji de abonamentul la *Presse Médicale*.

Vă sărut cu mare drag și dor,

Tudor

293

Către Elena Vianu

Duminică seara
[Paris, 23 noiembrie 1958]

Dragă Mimi,

Cred că acum vei fi primit toate scrisorile mele, inclusiv pe aceea trimisă prin Joja, împreună cu pachetele. Telefonul a completat informațiile reciproce, acele telefoane primite dimineața, cînd eram încă somnoros, dar care erau pentru mine ca un frumos început de zi și ca o binecuvîntare. Cel din urmă, acum cîteva zile, se petrecea în ziua ta de naștere și, părăsind receptorul, mi-am reproșat uitucenia. Să trăiești, Mimi dragă, să ne trăiască copiii și să ne bucurăm mult timp unii de alții, în deplină sănătate și fericire.

Șederea mea la Paris evoluează acum spre sfîrșitul ei. Am avut tot timpul vreme mai mult favorabilă, fără ploi și frig, cu dulce lumină scăzută, ușoară ceață dimineața și către seară : lumina cea mai caracteristică a peisajului parizian. Am văzut multe lucruri interesante și sesiunea UNESCO a fost o experiență bogată și interesantă. Știu că voi avea multe lucruri să vă povestesc și abia aștept să ne regăsim cu toții pentru a relua firul atîtor amintiri.

Trimit această scrisoare prin d-l Ionescu-Bujor, care se grăbește să plece chiar acum la gară. D-l Bujor va fi în București miercuri dimineața și cred că-ți va remite această scrisoare îndată după sosirea sa. E probabil

că și Mișu, împreună cu Fetița, va pleca înainte de sfîrșitul conferinței, probabil la 30 nov. (duminică). Noi (Iordan, Ivașcu, eu) vom rămîne pînă la încheierea lucrărilor, adică încă o săptămînă, așa încît la începutul celeilalte săptămîni, dar probabil înainte de 10 dec., vom fi și noi în București. Nu ne mai desparte deci multă vreme pînă la revederea noastră, pe care o doresc din inimă.

De mîine încep să-mi procur lucrurile pe care vreau să vi le aduc. Am adunat cîte ceva și pînă acum, printre picături, folosind intervalele libere între ședințe și multele obligații la care a trebuit să răspund.

Vă sărută cu mare drag și dor

Tudor

294

Către Hartmut von Hentig

[Bucarest, environ 25 août 1959]

Cher ami von Hentig [1],

Comment vous dire la joie que j'ai éprouvée à la lecture de la lettre que vous avez eu la bonté de m'envoyer au début de ce mois pendant que vous étiez encore en voyage ! [2] Nous nous sommes séparés un peu à la hâte, à Wittenberg, sans avoir eu le temps de discuter les quelques idées qui ont été affirmées dans l'avant-dernière séance de notre congrès. Vous le faites dans votre lettre, mais je devine aussi dans vos paroles le souvenir amical que vous consacrez à notre rencontre. Je voudrais vous dire également ma sympathie et l'intérêt avec lequel je vous suivrai désormais. Vous avez été pour moi un messager de cette lointaine Tubingue, où j'ai passé — il y a quelques trente-cinq ans — une époque féconde, à laquelle je n'ai cessé de penser pendant toute ma vie. J'étais jeune alors, je sortais de la guerre et je cherchais cette vieille Allemagne des philosophes, des poètes et des musiciens, dont je voulais me nourrir pour devenir un homme. On ne peut pas faire du bon et du grand travail avec la seule perspective d'un paroissien. J'ai cru retrouver cette vieille Allemagne à Tubingue, en rôdant autour des grands murs de la *Stift,* où j'évoquais les grandes ombres de Hegel, de Schelling, de Hölderlin. J'ai été leur disciple et, en général, je puis dire que les expériences vécues dans les milieux allemands pendant quelques années ont été décisives pour moi et pour tout ce que j'ai pu réaliser ensuite dans mon pays, comme professeur et comme écrivain. Mes sources se trouvent toutes dans les oeuvres des Anciens et des Allemands qui les ont interprétées et enrichies, dans l'une des plus productives époques de l'histoire du monde. Les noms de Winckelmann, de Goethe, de Hölderlin sont pour moi des noms sacrés. C'est vous dire la profonde commotion, que j'ai reçue pendant la dernière guerre et pendant la terrible période qui l'a préparée. Comment cela a-t-il été possible ? Ce mépris de l'homme, cette infatuation, ce *hybris* monstrueux me remplissaient d'étonnement et de terreur, et me faisaient remettre en question les assises mêmes de toute mon organisation morale. Je crois avoir bien dépassé cette crise en dissociant le nom de mes maîtres glorieux et chéris de l'image de ce petit bourgeois stupide, rendu faux par une propagande exécrable. Mes grands Allemands m'ont fait passer heureusement une des périodes les plus tourmentées de ma vie. Aussi, à la fin de la guerre, ai-je traduit la *Dichtung und Warheit* et j'ai publié des études sur Goethe et sur son *Faust.*

Vous voilà donc vous, jeune homme de Tubingue, connaisseur des Gresc anciens et éducateur, comme un de vos ancêtres, peut-être, à la fin du dix-huitième siècle. Je n'avais plus rencontré pendant un long intervalle, un jeune homme de l'Allemagne ; vos idées, votre manière d'être, m'intéresaient profondément. Je dois vous avouer que je vous ai observé avec quelque curiosité indiscrete. Je vous crois bon et franc, hautement cultivé. Soyez le Néoptolème près du Philoctète souffrant et malheureux. Vous autres Allemands vous avez le devoir d'apporter votre contribution pour faire revenir dans le monde la confiance et la paix. Qu'importent les différends d'opi-

nions, si on peut rester amis, communiant dans les grands idéaux de l'homme et de la culture...

Je suis absolument de votre avis qu'il ne s'agit pas de vouloir avoir toujours raison et de lancer des manifestes. Nous avons tous beaucoup à faire. Mais je crois que le travail de l'homme — inspiré par l'amour, comme vous le dites si bien — doit regarder loin devant soi. Ne faut-il pas compléter la *Liebe zum Nächsten* avec la *Liebe zum?*

Merci pour toute la gentillesse de vos paroles. J'aimerais pouvoir garder en vous un ami et peut-être le rencontrer quelques fois en Roumanie ou en Allemagne.

En ce moment nous préparons à Bucarest un colloque de civilisations, littératures et langues romanes. Nous aurons des hôtes nombreux venus de beaucoup de pays. Je viens d'inviter aussi un professeur de Tubingue, M. Kurt Wais [3], par lequel je tâcherai de vous envoyer un mes ouvrages, si toutefois un livre écrit en roumain pourrait avoir de l'intérêt pour vous. Votre essai paru dans *Der altsprachliche Unterricht* m'est parvenu et je l'ai parcouru avec l'attention que m'a inspiré l'expérience si originale que vous avez faite avec vos élèves, ainsi que la manière concrète de laquelle vous abordez vos problemes.

Merci encore une fois pour tout. Je vous souhaite beaucoup de succès dans votre travail et je vous prie de croire à toute mon amitié bien dévouée.

Tudor Vianu

[București, cca 25 august 1959]

Dragă prietene von Hentig [1],

Cum să-ți spun cîtă bucurie mi-a făcut citirea scrisorii pe care ai avut bunătatea să mi-o trimiți la începutul acestei luni, în timp ce te mai aflai încă pe drum. [2] Ne-am despărțit oarecum în grabă la Wittenberg, fără să avem răgazul să discutăm cele cîteva idei care au fost susținute în penultima ședință a congresului nostru. O faci acum, în scris, dar ghicesc în cuvintele d-tale și amintirea prietenească pe care întîlnirea noastră ți-a inspirat-o.

Aș vrea să te asigur totodată de simpatia și interesul cu care te voi urmări de aci înainte. Ai fost pentru mine un mesager al acelui Tübingen indepărtat, unde am petrecut — acum vreo treizeci și cinci de ani — o perioadă fecundă, la care n-am încetat să mă gîndesc toată viața. Eram tînăr pe atunci, ieșisem din război și căutam acea Germanie a filosofilor, poeților și muzicienilor de la care voiam să mă nutresc pentru a deveni un om adevărat. Nu poți să faci o lucrare bună și trainică doar cu perspectiva îngustă a unui provincial. Am crezut că descopăr această bătrînă Germanie la Tübingen, rătăcind în jurul vechilor ziduri ale seminarului teologic, unde evocam marile umbre ale lui Hegel, Schelling, Hölderlin. Am fost discipolul lor și, în general, pot spune că experiențele trăite în mediile germane vreme de cîțiva ani au fost decisive pentru mine și pentru tot ce am putut realiza mai tîrziu, în țara mea, ca profesor și ca scriitor. Izvoarele mele se găsesc toate în operele anticilor, și în cele ale germanilor care le-au interpretat și le-au îmbogățit, într-una din cele mai productive epoci ale istoriei universale. Numele lui Winckelmann, al lui Goethe, al lui Hölderlin sunt pentru mine sacre. Îți dai deci seama ce șoc profund am trăit în timpul ultimului război și în cursul perioadei teribile care l-a pregătit. Cum a fost oare cu putință? Acest dispreț față de om, această infatuare, acest *hybris* monstruos mă umpleau de mirare și de spaimă și mă făceau să repun în discuție bazele înseși ale întregii mele organizări morale. Cred că mi-a fost cu putință să depășesc această criză disociind numele maeștrilor mei glorioși și iubiți de imaginea mic-burghezului stupid, falsificat de o propagandă odioasă. Marii mei germani m-au ajutat să depășesc cu bine una din perioadele cele mai chinuitoare ale vieții. La sfîrșitul războiului am tradus *Poezie și adevăr* și am publicat studii despre Goethe și despre *Faust.*

Iată-te, așadar, tinere din Tübingen, cunoscător al vechilor greci și pedagog, asemenea unora dintre strămoșii d-tale, poate, de la sfîrșitul veacului al XVIII-lea. De multă vreme n-am mai întîlnit un tînăr din Germania; ideile, felul d-tale de a fi mă interesau profund. Trebuie să-ți mărturisesc că te-am cercetat cu o curiozitate indiscretă. Te cred bun și sincer, foarte instruit. Fii ca Neoptolemeu, sprijinul lui Philoctet cel suferind și nenorocit. Voi germanii aveți datoria să vă străduiți ca lumea să-și recapete pacea și încrederea. Ce importanță au divergențele de opinii, dacă putem rămîne prieteni, uniți prin marile idealuri umane și de cultură.

Sunt cu totul de acord cu d-ta că nu trebuie să vrei totdeauna să ai dreptate și să lansezi manifeste. Avem cu toții multe de făcut. Însă cred că munca omului, însuflețită de iubire, cum o spuneai atît de bine, trebuie să privească departe, înainte. Nu se cuvine oare întregită dragostea de aproapele tău cu dragostea în accepțiunea ei cea mai vastă?

Îți mulțumesc pentru întreaga amabilitate a cuvintelor d-tale. Mi-ar plăcea să am în d-ta un prieten pe care să-l pot reîntîlni din cînd în cînd în România sau în Germania.

Acum pregătim la București un colocviu de civilizații, literaturi și limbi romanice. Vom avea oaspeți numeroși veniți din multe țări. L-am invitat și pe un profesor din Tübingen, d-l Kurt Wais[3], prin care voi încerca să-ți trimit una din lucrările mele, desigur dacă o carte scrisă în limba română te-ar putea interesa. Eseul d-tale apărut în *Der altsprachliche Unterricht* mi-a parvenit și l-am citit cu atenția pe care mi-o impune o experiență atît de originală ca aceea pe care ai făcut-o cu elevii d-tale ca și maniera concretă în care abordezi chestiunea.

Încă o dată mulțumesc pentru toate. Îți urez mult succes în activitatea d-tale și te rog să crezi în prietenia mea devotată,

Tudor Vianu

295

Către Elena Vianu

[București,] Joi [9 septembrie 1959]

Mimi dragă,

Duta a trecut bine examenul. Deci, a doua zi, care era și a doua zi după onomastică, am luat-o, i-am cumpărat pantofi, pulover și am trimis-o la coafor. Am adus-o astfel la starea prezentabilă, gen păpușă adorată. Cu o seară înainte refuzase și să mă însoțească la Mița[1], unde s-a băut vin cu pișcoți. Muncesc pe capete. De mîine încep să primesc oaspeții colocviului[2]. Apoi, luni, pornesc lucrările. Să te ții. Două săptămîni n-o să am timp nici să răsuflu. Aseară, am fost cu toți s-o vedem pe Fetița, pe care o mai vizitasem, singur, cu două seri înainte. Umblă prin casă cu bastonul. Are încă unele dureri în mușchii picioarelor, altfel totul pare a se îndruma bine. Cam astea despre noi! Așteptăm veștile tale și, pînă la sosirea lor, te urmărim cu fantezia. Vezi să-ți îndeplinești programul și să n-ai grijă de noi. Sîntem cuminți și facem tot ce trebuie. Ni-e dor de tine, dar ne bucurăm că îți realizezi acum un proiect longuement caressé. Maică-ta e bine, după ce vreo două zile s-a plîns de un guturai. O vom avea cu noi la Coș[3].

Te sărut cu drag și cu dor,

Tudor

296

Către Kurt Wais

[Bucarest, Novembre 1959]

Cher ami et collègue,[1]

J'ai reçu votre très aimable lettre[2] et je vous remercie pour le bon souvenir qu'elle m'apporte. J'ai été très charmé de faire votre connaissance personnelle à l'occasion du colloque de Bucarest, après vous avoir lu parfois et après avoir appris à apprécier en vous la savant éminent. Nous sommes rarement dans l'occasion d'éprouver le sentiment d'une affinité avec les auteurs, par les oeuvres qu'il nous transmettent. C'était votre cas, et l'expérience vécue a confirmé mon sentiment avec une joie d'autant plus grande que je retrouvai en vous le vieux Tübingen de ma jeunesse au souvenir duquel je suis resté tellement attaché pendant toute ma vie. Voilà bientôt trente-neuf ans depuis que j'ai quitté Tübingen, sans avoir retrouvé pendant ce long délai la possi-

bilité de m'y rendre encore et d'essayer de revivre sur les lieux même de mes débuts dans la science, les impressions qui s'y rapportent. Il y a quelques mois à Wittenberg, j'ai fait avec plaisir la connaissance du jeune Hentig, et voilà, peu de mois après, un nouveau messager de Tübingen qui m'apparaît, apportant avec lui l'air si frais de l'Osterberg et la manière d'être des hommes de la Souabe parmi lesquels mes jeunes années ont trouvé tant d'amis.

Merci de vous être intéressé du vieux Weber[3] : j'ai été heureux d'apprendre qu'il a atteint l'âge des patriarches ; si jamais vous le voyez, je vous prie de me rappeler à son souvenir et de lui transmettre mes compliments.

Le colloque de Bucarest a vraisemblablement laissé de bonnes impressions à ses participants ; aussi presque tous nos collègues nous ont-ils écrit. Nous préparons maintenant les actes du colloque que vous recevrez, aussitôt apres leur parution, ainsi que quelques-unes des photos prises pendant les séances de travail ou dans les excursions. Notre ami Lipatti, qui s'applique maintenant à organiser le volume à paraître, vous remercie affectueusement pour le mot si aimable que vous avez pour lui.

Au début du mois d'Octobre ma femme est revenue de Paris avec une bonne récolte de notes pour le livre qu'elle prépare et, en lui parlant de vous, elle a beaucoup regretté de ne pas avoir eu la possibilité de faire votre connaisance. Nous sommes tous rassemblés maintenant à la maison ; chacun de nous pris par son travail. Je suppose que vous aussi vous faites votre travail avec plaisir et que vous trouvez dans l'interêt que vous y apportez un remède, du moins partiel, au terrible deuil qui vous a frappé et auquel j'ai souvent pensé avec la plus vive sympathie pour vous. J'espère que votre petit Ulrich, ainsi que votre frère, se portent maintenant bien.

En formant les meilleurs voeux pour vous et pour tous les vôtres, je vous prie, cher ami et collègue, de croire à mes sentiments cordiaux et dévoués,

T. Vianu

[București, noiembrie 1959]

Iubite prietene și coleg[1],

Am primit scrisoarea dvs. foarte amabilă[2] și vă mulțumesc pentru bunele impresii pe care mi le aduce. Am fost foarte încîntat să vă cunosc personal cu ocazia Colocviului de la București, după ce vă citisem uneori și după ce învățasem să apreciez în dvs. pe eminentul cărturar. Sîntem rareori în situația să încercăm sentimentul unei afinități cu autorii prin operele pe care ei ni le dau. Era însă cazul dvs., iar experiența trăită a confirmat sentimentul meu cu o bucurie cu atît mai mare cu cît am regăsit în dvs. vechiul Tübingen al tinereții mele, de amintirea căruia am rămas legat toată viața. Sînt în curînd treizeci și nouă de ani de cînd am părăsit Tübingen-ul, fără să fi găsit în tot acest timp posibilitatea de a reveni acolo și de a încerca să retrăiesc chiar pe meleagurile debutului meu științific impresiile legate de acel moment. Acum cîteva luni, la Wittenberg, am facut cu plăcere cunoștința tînărului Hentig și iată că, scurt timp mai tîrziu, sosește un nou mesager din Tübingen, aducînd cu sine aerul atît de proaspăt al Osterbergului și felul de a fi al oamenilor din Suabia, în rîndul cărora tinerețea mea a găsit atîția prieteni.

Vă mulțumesc că v-ați interesat de bătrînul Weber[3]; am fost fericit să aflu că a ajuns la vîrsta patriarhilor; dacă îl veți vedea vreodată, vă rog să-i aduceți aminte de mine și să-i transmiteți salutări din partea mea.

Colocviul de la București a lăsat, se pare, impresii bune participanților ; aproape toți colegii noștri ne-au scris. Acum pregătim actele Colocviului, pe care le veți primi îndată ce vor apărea împreună cu unele fotografii făcute în timpul ședințelor de lucru sau în excursii. Prietenul nostru Lipatti, care se îngrijește acum de apariția volumului, vă mulțumește călduros pentru complimentele amabile ce i le-ați adresat.

La începutul lunii octombrie, soția mea s-a întors de la Paris cu o bună recoltă de note pentru cartea pe care o pregătește și, vorbindu-i de dvs., a regretat mult de a nu fi avut posibilitatea să vă cunoască. Acum ne-am adunat cu toții acasa, fiecare prins cu munca lui. Îmi închipui că și dvs. lucrați cu plăcere și că găsiți în acest interes un remediu măcar parțial la doliul teribil ce v-a lovit și la care m-am gîndit deseori cu cea mai vie simpatie pentru dvs. Sper că micuțul dvs. Ulrich, ca și fratele dvs., se simt acum bine.

Cu cele mai bune urări pentru dvs., ca și pentru toți ai dvs., vă rog, iubite prietene și coleg, să credeți în sentimentele mele cordiale și devotate,

T. Vianu

297

Către Al. Husar

București, 21 decembrie 1959

Dragă Husar,

Te felicit că ți-ai împlinit o veche dorință, mutîndu-te la Iași și lucrînd în cadrul unei catedre literare.[1] Te credeam instalat, în fine, în istorie, parcurgînd cartea d-tale solidă și plăcută despre cetăți[2], pentru care îți mulțumesc. Vechiul gînd lucra însă mai departe și acum ai schimbat cu totul mediul și, pot zice, tipul de civilizație. Îți doresc din toată inima să te simți bine în noile împrejurări și să rodești fericit și bogat. Minte și inimă ai din belșug. Fii norocos și fericit!

N-am prea înțeles ce mesaj anume dorești să adresez studenților d-tale în practică. N-am nici unul la îndemînă, pentru că se întîmplă că, la începutul acestui an, am făcut și eu un lanț de lecții teoretice asupra poeziei, menite de a ajunge la expunerea istorică. Analiza mă împiedică acum să operez sinteza. Dacă voi găsi vreun cuvînt cuminte care să exprime rapid ceea ce am spus pe indelete, nu voi pregeta să ți-l comunic.

Cînd vii pe la București, pentru a-mi spune cum ai găsit pe studenții ieșeni și [cît] ești [de] mulțumit de activitatea d-tale? Pînă atunci îți string mîna cu afecțiune sinceră și devotată.

T. Vianu

298

Către Emilian Constantinescu

București, 19 ianuarie 1960

Scumpe prietene Emilian,

Iartă, te rog, întîrzierea acestor rînduri. Cind ne vom întîlni, îți voi amănunți programul meu și vei vedea că poți fi indulgent cu un vechi amic, care te prețuiește mult, te iubește tot atît și care nu se plînge decît de raritatea întîlnirilor cu dumneata. Am avea atîtea să ne spunem din trecut și atîtea alte lucruri care ne unesc în multe preocupări și năzuințe. Nici nu mai știu să număr anii de cînd nu ne-am văzut. Între timp am mai primit însă știri despre d-ta și, acum în urmă, de la prof. Guțu, în care mi-a făcut plăcere să aflu pe unul din numeroșii d-tale prețuitori. Poate că el îți va fi comunicat conținutul unei scurte conversații pe care am avut-o în legătură cu d-ta, și poate că această comunicare va fi fost prilejul generoasei d-tale scrisori. Ce să spun? Îmi acorzi multe însușiri și merite, poate prea multe, dar nu pot spune că nu mi-a făcut plăcere să ghicesc, sub caracterizările atît de binevoitoare, afecțiunea care ne bucură, mai ales atunci cînd pornește de la cineva stimat și iubit la fel. Dar pentru că s-a prezentat ocazia, îmi dai voie să te întreb prietenește, cu nițică mîhnire: de ce nu ieși mai mult în lume, de ce nu dai drumul la lucrările care se vor fi înmulțit în sertarele d-tale și care, judecate după cele cunoscute, prezintă desigur mare interes? Știu că ai fost suferind într-o vreme destul de lungă, dar scrisoarea d-tale îmi vorbește de un om cu suflet robust, capabil de entuziasm, atent la tot ce se petrece în juru-i. Pune la contribuție aceste daruri, numai cîteva din cele pe care ți le cunoaștem, și ieși în arenă. Poate că atunci vor amuți și suferințele cu care ai avut de luptat.

Mă gîndesc la d-ta cu sentimentele neschimbate ale vechiului prieten și coleg din anii îndepărtați ai studenției și îți urez an nou în deplină mulțumire sufletească,

T. Vianu

299

Către Ovid S. Crohmălniceanu

București, Calea Victoriei, 125
27.I.1960

BIBLIOTECA
ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÂNE

Iubite prietene Crohmălniceanu,

După părerea noastră, poeziile alăturate sînt de mare valoare și autorul lor, tînărul C.D. Zeletin [1], medic de curînd ieșit din Facultatea de Medicină din București, un talent remarcabil. Ni se pare deci că executăm o îndatorire literară, recomandînd lectura atentă a acestor poezii și publicarea lor într-un număr apropiat al revistei pe care o conduceți [2] cu priceperea și gustul mult prețuite de noi.

Salutări tovărășești,

T. Vianu
Perpessicius

300

Către Elena Vianu

[Palermo,] 22.II.1960

Dragii mei,

După o jumătate de zi la Roma, ne-am dus la Napoli, de unde am luat vaporul pentru Palermo. Astăzi, după o altă zi și jumătate, plecăm la Taormina [1]. Dispoziția — excelentă. Multe impresii admirabile de natură și artă. Voi avea ce să vă povestesc.

Vă sărut pe toți, cu drag și dor,

Tudor

301

Către Victoria și Sebastian Șerbescu

Taormina, 26.II.1960

Dragii mei,

Etna este acoperită încă cu zăpadă, dar vremea este caldă și flora în plină splendoare. Am ajuns aci după ce am stat două zile la Palermo, unde am ajuns pe mare. Voi vedea mai multe locuri prin Sicilia și mă voi înapoia prin Neapole și Roma. Mă voi înapoia către sfîrșitul primei săptămîni din martie, plin de impresii. Vă sărut,

Tudor

302

Către Klaus Heitmann

BIBLIOTECA
ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÂNE [1]

București, Calea Victoriei, 125
[21 martie 1960]

Mult stimate domnule Doctor Heitmann [2],

Înapoiat de cîteva zile din Italia, am avut plăcerea să găsesc aici lucrarea dv. despre Petrarca[3], pentru care vă mulțumesc cu multă recunoștință. Admirabilă operă de filologie și istoria ideilor, vrednică de marile tradiții ale romanisticei germane! O voi studia cu cea mai mare atenție și voi face și pe studenții mei să profite de rezultatele acestui studiu.

Mi-au sosit și amabilele dv. rînduri [4], pentru care vă mulțumesc de asemeni. Bibliografia care le însoțește

cuprinde poate numai două omisiuni mai importante: *Transformările ideii de om*, 1945 și *Figuri și forme literare*, 1946. ***Arta actorului*** este din 1934. În schimb, *O. Han* și *Medrea* sînt introduceri la niște albume de artă, care pot să și lipsească. Vă sînt foarte recunoscător pentru interesul arătat lucrărilor mele și pentru osteneala de a referа despre ele în dicționarul de la Francke.

D-l profesor Block îmi scrie a fi primit cărțile românești trimise prin Biblioteca Academiei. Stau, desigur, mai departe la dispoziția d-lui profesor Block, ca și la dispoziția dv. și a seminarului de romanistică din Marburg, pentru orice alte trimiteri de cărți, necesare studiilor dv.

Aducîndu-vă încă o dată mulțumirile mele călduroase, vă asigură de cele mai bune sentimente colegiale

Acad. Prof. Dr. Tudor Vianu

303

Către Al. Husar

București, 8 noiembrie 1960

Iubite Husar,

Nu-ți pot scrie acum decît puține cuvinte, pentru a-ți spune recunoștința trezită în mine de toate semnele prieteniei arătate și pentru a te asigura, la rîndu-mi, de afecțiunea și încrederea mea.

Îți urez succese în tot ce întreprinzi și de asemenea să-ți păstrezi vreme îndelungată sănătatea și sufletul d-tale tînăr. Mă pregătesc pentru o călătorie în străinătate și la înapoiere îmi va face mare plăcere să te revăd.

T. Vianu

304

Către Elena Vianu

HÔTEL CLARIDGE
AVENUE DES CHAMPS ELYSÉES
PARIS
CHAMBERE 539

19 nov. 1960, Paris

Dragă Mimi, dragii mei, voi toți, fete și băieți [1]

Astăzi (sîmbătă) s-a împlinit săptămîna de cînd sînt în Paris. [2] V-am telegrafiat, îndată, la sosire, pentru a vă da de știre și pentru a vă spune că sînt sănătos. Călătoria n-a fost prea ostenitoare; am stat multă vreme culcat și n-am coborît decît la Viena, vineri dimineața, pentru a mă restaura, dar nu cu tradiționalul caputiner, ci cu un ceai slab, cu ingrediente sobre. După alte două zile de odihnă, în care a trebuit să combat, cu oblivon, o anumită stare de emotivitate, produsă desigur de noua situație în care mă găseam, luni dimineața mi-am început activitatea la UNESCO. Trebuie să vă spun că am rămas uimit de iuțeala și întinderea cu care se răspîndise vestea despre accidentul cardiac suportat de mine la începutul lunii septembrie. [3] Numeroșii mei cunoscuți de la conferințele generale, francezi și alți oameni din țările cele mai felurite erau la curent cu pățania mea și manifestau acea atitudine de îngrijorare și circumspecție, ca și cum vechile cunoștințe s-ar fi temut să nu mi se întîmple ceva, dacă întîlnirea ar fi decurs în condițiile unui entuziasm prea mare. Va trebui deci să treacă timp pentru ca penibila impresie produsă de boala mea să se șteargă, nu numai pentru mine, dar și pentru alții.

Începînd de luni, am fost la UNESCO în fiecare zi, cu excepția zilei de azi. Am luat parte la ședințe, la consfătuirile delegației noastre și la acele ale biuroului uneia din comisii, care m-a ales vicepreședinte și ale cărei lucrări va trebui să le conduc în mai multe rîn-

duri. În orele libere, am făcut plimbări pe jos, conform programului, și am privit în dreapta și stînga, regăsind marea exuberanță a acestui oraș. Privesc exuberanța pariziană ca pe un spectacol, dar nu particip propriu-zis la ea. Țin un regim alimentar foarte strict, caut să respect orele de odihnă ale după-amiezii și, seara, să mă înapoiez în camera mea la ore oneste.

Sînt încă sub stăpînirea sugestiei și autosugestiei tratamentului medical. Mai ales în ce privește regimul, cred că n-am făcut nici o abatere. Mănînc foarte puțin, fără grăsimi animale, evit făinoasele. Mă hrănesc mai mult cu salate, pește și carne friptă sau fiartă, fructe. Rezultatul este că am continuat să slăbesc și m-am apropiat de greutatea pe care mi-a recomandat-o Basil la începutul bolii. Evident, n-am avut dureri precordiale (ferească Domnul de așa ceva!), dar somnul nu este încă bun, uneori chiar în ciuda somniferelor luate în fiecare seară. Abia ultima noapte a fost mai bună și, din această pricină, azi-dimineață m-am sculat așa bine dispus. Pe de altă parte, deși mobilitatea mea e acum mai bună, durerile de picioare n-au încetat, ba chiar acum vreo două zile mi s-au părut că sînt ușoare dureri gutoase, produse probabil de faptul că, în ultima săptămînă, am mai slăbit. Astăzi mă simt însă mai bine și din acest din urmă punct de vedere.

Miercuri, la amiază, m-am dus să-l văd pe profesorul Basil Theodorescu, în hotelul lui din rue Pasquier, unde îmi dăduse întîlnire. M-a primit cu îmbrățișări și nu m a certat că am călcat prescripția lui. Credeam că o să mă examineze și că o să-mi dea vreo nouă rețetă, dar el — cu precauția lui bine cunoscută — s-a mulțumit să-mi recomande să-l consult pe profesorul Mouquin, mare cardiolog parizian, prietenul lui. S-a oferit să mă și însoțească la Mouquin acasă, dar eu aș prefera să fiu văzut de el la spital, deoarece vizita, analizele, electrocardiograma etc. costă aici cifre ruinătoare. Voi vedea cum aranjez lucrurile, deocamdată continuu a lua Sintrom (1 tabletă pe zi), Carena (3 tablete zilnic) și, peste vreo trei zile, voi reîncepe cu tabletele împotriva colesterinei; cînd mi s-a părut că sînt amenințat din nou de o criză de gută, am luat, cu rezultate bune, aspirină și piramidon.

Îmi pare rău că de data aceasta trebuie să vă scriu de la Paris numai astfel de lucruri. Gîndindu-mă bine, înțeleg că eu am nevoie și de o cură psihică, de redobîndirea încrederii în viață, de reintrarea în vechile mele forme de viață, adică revenirea la activitate și creație. Fie ca lucrurile să decurgă astfel și ca accidentul din septembrie să rămînă un vis urît, din ce în ce mai șters. Poate că pentru a atinge acest scop, călătoria la Paris, activitatea desfășurată aici, multele impresii noi să fi fost necesare și binefăcătoare.

Am crezut toată săptămîna că voi primi vreun telefon de la voi (ceea ce este preferabil chemării voastre de către mine). De azi înainte aștept și vreo scrisoare de la voi. Nu mă lăsați fără știri și spuneți-mi ceea ce doresc din fundul inimii, că sînteți cu toții sănătoși, activi și mulțumiți. Dați-mi, de asemeni, multe alte detalii despre tot ce vă privește și despre ce se mai întîmplă în casa noastră.

Voi continua să vă scriu; mai ales după ce îl voi vedea pe Mouquin, vă voi scrie neapărat. Basil a motivat invitația de a-l consulta pe acesta prin faptul că îi lipsește experiența noilor medicamente. Dar există oare substanțe miraculoase? Speranța mea se leagă, mai degrabă, de evoluția spre fericire a omului întreg. Împreună cu voi pot face acest drum. Vă iubesc mult, mi-e dor de voi, vă sărut pe fiecare în parte,

Tudor

305

Către C. D. Zeletin

București, 14 ianuarie 1961

Iubite prieten [1],

Mi-au făcut plăcere rîndurile d-tale, deși aș fi preferat să-mi aducă numai ecoul unor experiențe pozitive.

După cîte înțeleg, te găsești într-un moment de dezadaptare, pe care am bune speranțe că-l vei depăși cu atît mai ușor cu cît este probabil că locul și împrejurările care l-au provocat nu vor alcătui, decît pentru scurtă vreme, cadrul d-tale de viață. De altfel, dacă acest cadru ți se pare eterogen, ceea ce se găsește între limitele lui, conținutul însuși al vieții d-tale, în noua așezare, nu este tot atît de interesant cu acel trăit un șir de ani în București? Medicul se asociază, de altfel, atît de fericit în d-ta cu poetul, și acesta din urmă dispune de o vibrație atît de exultantă la atingerea tuturor înfățișărilor lumii, încît sînt sigur că vei ști să distilezi uimirea și bucuria chiar din substanța existenței celei mai cenușii. Mi-aș permite să invoc, în această privință, propriile experiențe ale anilor mei tineri, cu bucuriile lor imense chiar în împrejurările cele mai inexpresive pentru alții.

Faptul de a te fi descoperit astfel, încă din primul moment al cunoașterii d-tale, și acum în scrisoarea adresată mie cu atîta prietenie, îmi dă un adaus de posibilități de a te putea urmări și înțelege ca poet. Am citit deci cu mare delectare cele patru stanțe ale poeziei *După ploaie*, una din cele mai bune din cîte mi-ai arătat în ultima vreme. Am admirat deopotrivă delicatețea și exactitatea notațiilor de natură, fervoarea lirică, dar mai ales — după cum mi se pare că ți-am spus-o și alteori — nu știu ce atitudine înaltă și nobilă a poetului. Îți mulțumesc pentru a-mi fi comunicat poezia d-tale și sînt mișcat adînc de faptul că, scriind-o într-o legătură oarecare cu încercările sănătății mele și cu simpatie inspirată de ele, te-ai gîndit să mi-o închini.

Îți mulțumesc, aștept să ne revedem la una din viitoarele d-tale deplasări la București, cînd vom găsi, ca totdeauna, să vorbim despre atîtea lucruri ale vieții și ale artei, și te îmbrățișez cu iubire părintească. Ionel a citit și el poezia d-tale, cu reacții asemănătoare întru totul cu ale mele.

T. Vianu

306

Către Elena Vianu

Paris 7e, 26 mai 1961

Dragii mei,

V-am telegrafiat îndată după sosire, apoi l-am văzut și pe Mișu. Locuiesc la Hôtel L'Alcyon de Breteuil, Avenue Duquesne, 38 (la cinci minute de UNESCO). Am regăsit aici mulți cunoscuți din Secretariatul UNESCO. Am început să lucrez. Programul tinde să devină complicat, dar va trebui să-l rezonez. Caut să respect disciplina de viață de acasă. Caut totuși să pot vedea și multele lucruri din Paris. Luni mă duc la Bois Rochère, unde sînt cursuri pentru experții UNESCO; voi rămîne acolo toată ziua. Astăzi (vineri), mă duc la recepția dată de Legație pentru o delegație parlamentară. L-am întîlnit pe Fănică Nicolau [1], care a fost foarte bolnav ajungînd aici; probabil o simplă gripă, acum era bine. Vă rog să-mi scrieți îndată. Mi-e dor de voi și vă sărut pe toți cu drag,

Tudor

307

Către Elena Vianu

[Paris,] 31 mai [1961]

Dragă Mimi, scumpii mei,

După un interval atît de scurt, mă regăsesc în condițiile de astă-toamnă. Am regăsit oamenii și locurile cu diferența că locuiesc acum într-un mic hotel, cu mică gospodărie, nu lipsită de farmec. Am mult de lucru, foarte

mult, încît programul liber e redus. Seara sînt de cele mai multe ori obosit și dornic să mă culc. Iau parte la diferite dejunuri oficiale, sau colegiale. Sîmbătă mă voi duce probabil la Chartres. Vă scriu acum din ședința Consiliului Executiv, unde mă pregătesc să iau cuvîntul, care mi-a fost acordat. După cum mă așteptam Vasile D. nu s-a ținut de cuvînt. Toacă, în mare modestie.

Vă sărut,

Tudor

308

Către Elena Vianu

[Paris,] 3 [iunie 1961][1]

Dragă Mimi, scumpii mei,

Azi a fost o zi deosebită. Am fost la Chartres, cu prieteni de la UNESCO; mare descoperire la vîrsta mea. Sînt îngrijorat că nu-mi scrieți nimic. Corespondența ar trebui să fie bilaterală. Poate sosește ceva mîine. Sînt în plină desfășurare a programului. Cred că pe la 20 sînt în țară. Vremea a fost rece, uneori ploioasă. Azi a fost însă o zi splendidă, parcă anume pentru a-mi arăta vitraiurile.

Vă sărut cu dor,

Tudor

309

Către Elena Vianu

[Paris,] 11 iunie 1961

Dragă Mimi, scumpii mei,

Am primit pînă acum două scrisori de la voi. M-am bucurat mult și le am dat urmare. Pe-aici frumos ca totdeauna, dar vremea a fost ploioasă și mai ales rece, iar eu m-am simțit singur, parcă mai singur ca altă dată. N-am găsit bilete de w[agon]-l[it] înainte de 19 iunie (luni), încît abia atunci voi putea pleca pentru a ajunge la București la 22 iunie (joi), în zori. Voi fi atunci foarte fericit.

Vă sărut pe toți cu drag și dor,

Tudor

310

Către Vladimir Alexeevici Șvacichin

[București, iunie-iulie 1961]

Stimate tovarășe Șvacichin,

Mi-au făcut multă plăcere rîndurile d-tale, împreună cu amintirea pe care ele o conțin din vremea cînd d-ta erai studentul Universității din București. Desigur, am fost surprins să aflu că un ascultător al cursurilor mele se găsește activ în învățămîntul unui oraș atît de îndepărtat precum este Permul. Dar asta mi s-a mai întîmplat, fiindcă în cei vreo treizeci și patru de ani de cînd predau la București, am avut atîți ascultători, cu drumuri de viață atît de deosebite, încît întîlnirea lor în locurile cele mai diferite și mai îndepărtate sau știri de la ei din acele locuri fac parte dintr-o serie de experiențe care s-au tot repetat pentru mine. În definitiv, lumea nu este prea întinsă și mijloacele, ca și înlesnirile de a o parcurge, s-au înmulțit și s-au perfecționat în asemenea măsură, încît, după ce te-am citit, iubite tovarășe Șvacichin, sper să te și întîlnesc, poate în România, poate în Uniunea Sovietică, unde este foarte probabil că voi face o călătorie.

Îmi scrii că ai citit studiul meu despre metaforă [1]. Este o lucrare ceva mai veche și împrejurarea aceasta explică faptul lipsei materialului rus și sovietic. De-atunci m-am ocupat adeseori despre scriitorii ruși și sovietici și stu-

diile consacrate lor au apărut în reviste sau în volumele mele. E adevărat că n-am studiat încă metafora lui Maiakovski, așa de vrednică a fi studiată; dar am dat ceva despre metafora lui Esenin[2]. Sînt sigur că și rîndul lui Maiakovski va veni odată pentru mine, mai ales atunci cînd mijloacele de a mă informa, nu cu totul absente nici azi, se vor înmulți.

Mulțumindu-ți pentru buna amintire și făcîndu-ți calde urări de succes în activitatea d-tale, sănătate și mulțumire sufletească, îți strînge mîna cu prietenie

Acad. Tudor Vianu

311

Către Elena Vianu

Leningrad, 9 oct. 1961

Dragă Mimi, scumpii mei,

Telefonul la care mi-a răspune Ionel m-a mai liniștit. Mă gîndeam că eu vă pot da știri despre mine, dar nu pot să le primesc pe ale voastre. Încercasem să telefonez și cu o zi mai înainte, dar casa noastră nu răspundea. În fine, acum știu că sînteți sănătoși, iar tu, Mimoc, sper că te-ai înapoiat de la Iași cu impresii bune. N-ai mai fost acolo de cînd odată, de mult, în anii tinereții noastre, îl revedeam împreună. Îți mai aduci aminte?

La Moscova am demarat cu oarecare greutate. Pe urmă impresiile s-au înmulțit și s-au completat față de acelea din 1959, cînd descopeream marea, puternica metropolă. Am multe, foarte multe lucruri să vă povestesc. Aseară am plecat din Moscova la miezul nopții cu un elegant expres, care m-a adus la Leningrad la ora 9 dim. Mă aștepta în gară, împreună cu un funcționar al Universității, drăguța Pepina cu flori, Golubova, o altă auditoare a cursurilor de la Sinaia, și prof. Casatin, titularul catedrei de romanistică. Primire foarte cordială. Am la dispoziție, ca și la Moscova, un automobil timp de șase

ceasuri zilnic. Locuiesc la Hotel Astoria, unul din cele mai bune, frumoasă instalație în gustul secolului al XIX-lea. Am pornit îndată în oraș și sînt încîntat. E unul din orașele cel mai monumentale ale lumii. Perspective imense, parcuri cu splendidă vegetație, catedrale, palate clasice și baroce, cu profuziune de monumente frumoase, de arcuri, peristiluri, porți monumentale, efecte coloristice ale fațadelor galbene, roșii, verzi, piețe imense, admirabil încadrate, cheiuri nesfîrșite de-a lungul Nevei, un fluviu larg, navigabil și navigat, mare animație, pînă tîrziu, prin fața vitrinelor uriașe, cu marfă multă. Există și un stil al moravurilor, făcut din curtenie și spontaneitate. Mi-am petrecut seara la circ și voi vedea *Călărețul de aramă* și *Floarea de piatră*, *Fîntîna din Baccierai*. La Moscova am văzut, în sala Teatrului Mare, *Lacul lebedelor*. Aștept, în fine, să văd Ermitajul, căruia va trebui să-i consacru mai multe dimineți, apoi toate celelalte numeroase colecții, palate și monumente din oraș și din împrejurimi, pînă la Golful finic, pe care îl voi atinge cu vaporul.

S-au și fixat conferințele mele la Universitate, trei la număr, la 11, 13 și 16 oct.[1]. În ziua de 18, voi fi la Tbilisi (nu la 19, cum mi se pare că i-am spus lui Ionel), iar la 25 voi fi la Kiev. Înapoierea în țară este fixată pentru 28.

Diurna, primită îndată după sosirea la Moscova, este suficientă pentru întreținerea foarte cumpătată. Dar eu am nevoie poate de un plus de îngrijiri, afară de împrejurările neprevăzute care se ivesc în fiecare moment. L-am rugat deci pe Ionel să comunice d-nei Lovinescu[2] că doresc un transfer de ruble, la Moscova, pe adresa Ambasadei române, pe care o țin la curent cu toate deplasările și cu adresele mele succesive. S-a făcut ceva? S-au trimis banii? Dacă nu-i voi primi, voi rămîne în situația cam strîmtorată de acum.

Nu știu cum să fac să primesc știri de la voi. Dacă scrisoarea de față n-ajunge prea tîrziu, ați putea să-mi telefonați aici, la Hotel Astoria (camera 429). Ce mai nou? Ce faceți voi, scumpii mei? Ce mai fac toți ceilalți ai noștri? Dacă voi vedea și voi vedea că nu primesc nici o veste, voi încerca un nou telefon sau poate o telegramă de la Tbilisi; cu indicarea adresei mele îmi puteți telegrafia și voi.

Deși călătoria asta mă interesează enorm și-mi procură multe momente de încîntare, doresc mult să mă văd acasă, cu toți împreună, revenit la ocupații ceva mai sedentare. Sănătatea mi-a fost bună tot timpul. Am respectat, în general, regimul meu (cu ecarturi minime).

Vă sărut pe toți cu mare dor și drag,

Tudor

312

Către Victoria și Sebastian Șerbescu

Leningrad, 15 oct. 1961

Dragii mei,

După revederea Moscovei, Leningradul este o revelație. Vă voi povesti multe despre acest oraș monumental și despre oamenii lui, printre care am găsit, o dată cu primirea cea mai amabilă, colegi de mare valoare. Aștept cu nerăbdare să vă revăd sănătoși și vă îmbrățișez cu drag.

Tudor

313

Către István Söter

[Bucarest,] le 25 Janvier 1962

Cher et très honoré Camarade [1],

J'ai reçu votre très aimable lettre du 12 Janvier 1962, par laquelle vous m'invitez à passer une semaine en Hongrie, comme hôte de l'Académie des Sciences de Hongrie.

Je suis très sensible à l'honneur qu'on me fait et je vous prie de bienvouloir transmettre au Présidium de l'Académie des Sciences, avec l'expression de ma profonde gratitude, tous mes remerciements, ainsi que la réponse affirmative que je donne à son aimable invitation.

Je crois pouvoir passer en Hongrie la semaine entre 9 et 15 avril de cette anée, et à cette occasion je pourrais faire la conférence que vous m'avez demandée, sur le thème : *Madách et Eminescou.* [2]

Je suis vraiment très content de pouvoir me retrouver dans votre magnifique capitale et dans votre pays, que j'ai toujours chéri et où j'ai beaucoup d'amis.

Dans l'espoir de pouvoir apporter ma modeste contribution au développement des relations, déjà si cordiales et si fécondes, entre nos deux Académies, je vous prie, cher camarade et ami, de croire à mon fidèle souvenir et d'agréer l'expression de mes meilleurs sentiments.

Acad. Tudor Vianu
Directeur général de la Bibliothèque
de l'Académie de la R.P.R.

[București,] 25 ianuarie 1962

Iubite și mult stimate tovarășe [1],

Am primit foarte amabila dvs. scrisoare din 12 ianuarie 1962, prin care mă invitați să petrec o săptămînă în Ungaria ca oaspete al Academiei maghiare de științe.

Sînt foarte sensibil la onoarea ce mi se face și vă rog să binevoiți a transmite Prezidiului Academiei de Științe, o dată cu expresia profundei mele gratitudini, toate mulțumirile mele, precum și răspunsul afirmativ pe care îl dau amabilei sale invitații.

Aș putea veni în Ungaria în săptămîna dintre 9 și 15 aprilie a acestui an și aș putea ține cu acest prilej conferința pe care mi-ați cerut-o, cu tema *Madách și Eminescu* [2].

Sînt cu adevărat foarte bucuros să revăd minunata dvs. capitală și țara dvs., pe care o iubesc dintotdeauna și unde am mulți prieteni.

În speranța să pot aduce modesta mea contribuție la dezvoltarea relațiilor, de pe acum atît de cordiale și fecunde, între cele două Academii ale noastre, vă rog, iubite tovarășe și prietene, să credeți în atașamentul meu și să primiți expresia sentimentelor mele cele mai bune,

Acad. Tudor Vianu
Director general al Bibilotecii Academiei R.P.R.

314

Către Mircea Maiorescu

[București,] 7 februarie 1962

Stimate domnule Doctor [1],

Scrisoarea dvs. mi-a făcut multă plăcere [2]. Vorbisem tocmai la Facultatea de Medicină unui grup de interni ai spitalelor despre tot ce așteaptă lumea suferinzilor de la medicii umaniști (medicii cu „cultură morală", ziceam eu), cînd unul din aceștia mi s-a înfățișat în rîndurile dvs., cu o prietenie și semnele unei afinități pentru care vă sînt recunoscător. Spre deosebire de dvs., doctorii, noi, care atingem pe semenii noștri mai ales prin cuvîntul scris, adică prin acel trimis fără o adresă precisă, nu știm bine dacă acest cuvînt poate fi de folos și cui anume. Din cînd în cînd avem însă bucuria de a afla că mesajul nostru a ajuns la o destinație și atunci simțim ceva ca o întărire pe drumurile străbătute de ani de zile. Vă mulțumesc pentru că m-ați făcut a încerca din nou acest sentiment. Și pentru că, după cum rezultă din rîndurile dvs. prietenești, ca și din știrile ce mi le dați în legătură cu activitatea și preocupările dvs., pare că am avea și alte lucruri să ne spunem, ce-ar fi dacă ne-am întîlni odată ? La Biblioteca Academiei, după ora 12, sau la mine acasă, către sfîrșitul după-amiezelor, sînt ușor de găsit, mai ales dacă sînt prevenit prin telefon.

Cu speranța plăcută de a ne putea vedea cîndva, vă transmite bunele lui salutări

T. Vianu

315

Către Elena Vianu

[Florența,] 13.III.1962

Dragă Mimi, scumpii mei,

După ce am dîrdîit la Viena, a continuat vremea rece și aici. Pe drum, pînă la Bologna, ningea ; mai departe, ploaie și frig. Abia ieri a zîmbit soarele. Se încălzește. Italia este un loc frumos al lumii în bune condiții corporale. Regăsesc treptat anestezia italiană. Alaltăieri m-am plimbat prin ploaie, cu umbrela. Ieri am lăsat-o pentru a mă duce la Dom, la Baptister, la Capella medicceană. Mare recepție la Palazzo Vecchio, care ardea cu mii de facle. Lăncieri m-au primit cu trîmbițe. Costume quatrocentiste. Congresul — interesant. Am regăsit mulți cunoscuți.

Vă sărut cu drag,

Tudor

316

Către Elena Vianu

[Tivoli, 13.III.1962]

Dragă Mimi,

Sînt plin de amintiri răscolitoare, aici, la Villa d'Este, unde am fost împreună — îți mai aduci aminte, cu mulți, mulți ani în urmă.

Vremea a fost în Italia tot timpul rece, chiar cînd a fost soare. Probabil că voi mai întîrzia cîteva zile, căci se depun insistențe să mai țin o conferință.

Te sărut cu mare dor și drag,

Tudor

317

Către Elena Vianu

Miercuri dim.
[Budapesta,] 11.IV.1962 [1]

Dragă Mimi,

Am ajuns cu bine, după o zi odihnitoare în tren. Am întîlnit mulți cunoscuți, foarte cordiali cu toții. Joi țin conferința [2]. Programul este bogat. Locuiesc la noul hotel Royal, o instalație modernă, magnificentă. Vineri noaptea plec spre Paris, după recepția pe care o va da legația.

Vă sărut cu dor și drag,

Tudor

Vremea alternează : soare, apoi ploaie. Fac eforturi pentru regim. Mănînc puțin.

318

Către Elena Vianu

Sîmbătă dim.
[Viena, 14.IV.1962]

Dragă Mimi,

Șederea la Budapesta a fost foarte reușită. Prietenii, foarte cordiali. Conferința a avut mulți auditori, apoi

întîlniri cu mulți colegi în diferite institute. Acum sînt din nou la Viena, în Westbanh[of]. Plec peste o jumătate de ceas. Mîine sosesc la Paris.

Vă sărut cu dor,

Tudor

319

Către Elena Vianu

Paris, marți 17. IV. 1962

Dragă Mimi, scumpii mei,

Sînt aici de duminică. A doua zi s-a comunicat Ministerului sosirea mea aici, împreună cu rugămintea de a vi se anunța și vouă. Sper că lucrul s-a făcut. V-am mai trimis o veste indirectă, prin Ion și Mariana Dumitrescu, care locuiau în același hotel cu mine, dar cu care n-am, putut vorbi decît telefonic. Din B[u]d[a]p[esta] și Viena v-am scris. La B[u]d[a]p[esta] totul s-a desfășurat foarte bine. A urmat apoi o călătorie într-o Europă înghețată. În Austria și Elveția ningea : peisajul era cu totul iernatic. La Paris, cînd am ajuns, era atît de frig, încît tremuram umblînd pe străzi. Afară de asta, ploua mărunt și orașul era pustiu. N-am văzut niciodată Parisul într-o astfel de formă. De ieri a venit însă o primăvară timidă, cu înseninări trecătoare.

Am reîntîlnit mulți cunoscuți la UNESCO. Am fost să-l văd și pe Nicuță [1]. De ieri am început treaba, cu ședințe ante- și post-meridiane : șase ceasuri pe zi. Cam mult ! Azi am luat de două ori cuvîntul și cred că am fost în notă. Bineînțeles, diurnele mele n-au fost transferate la timp, așa încît a trebuit să mă mulțumesc cu un acont. Spune-i lui Valentin să se intereseze de chestiune. De altfel, Legația va face ea însăși o întrebare. În schimb, mi-a sosit schimbul cerut de mine la Min[isterul] de Finanțe, dar nu l-am încasat încă, dar în ce-l privește nu mai am griji.

Astăzi, spre marea bucurie, am primit scrisoarea ta, draga mea Mimoc. Merci, și nu mă uita nici pe viitor. Locuiesc convenabil, mai bine decît acum un an. Seara, cinema și stațiuni pe terasele închise ale cafenelelor, pentru a citi jurnalele. Am, de altfel, un bogat program de vizite oficiale, teatre etc.

Mi-e dor de voi și vă sărut cu mare drag.

Tudor

320

Către Elena Vianu

[Paris,] Duminică, 22. IV. [1962]

Dragă Mimi,

Sînt într-o excursie, pentru o zi, cu un car, la Barbizon și Fontainebleau, singur și puțin melancolic. A venit primăvara: toți pomii în floare. Număr zilele pînă la plecare, fiindcă mi-e dor mult de voi.

Vă sărut cu drag,

Tudor

321

Către Ion Marin Sadoveanu

Paris, 1 mai 1962

Dragă Ionel,

Parisul a fost înghețat mai toată vremea și mai puțin animat ca altădată, din pricina vacanțelor. Sînt

către sfîrșitul șederii mele aici și bucuros să mă regăsesc printre ai mei. Îți voi povesti multe. Cu mult drag și dor,

Tudor

322

Către István Söter

[Bucarest,] le 22 Juin 1962

Monsieur et cher Collègue,

Certes, je suis tout prêt de venir encore à Budapest pour prendre part aux travaux de la Conférence de littérature comparée qui se dérouleront dans votre Capitale à la fin du mois d'octobre.

J'accepte également de faire le rapport que vous me demandez sur le thème : *Formation et transformation des termes d'histoire littéraire* [1]. C'est un sujet bien intéressant, que je tâcherai de traiter de manière à pouvoir animer les discussions dont j'attends l'enrichissement de mes propres idées.

Avec la joie de pouvoir vous saluer, ainsi que nos autres éminents collègues, veuillez accepter, cher Monsieur Sötér, l'expression de mes sentiments cordiaux et de mon fidèle souvenir.

Tudor Vianu
Membre de l'Académie de la R.P.R.

[București,] 22 iunie 1962

Domnule și iubite coleg,

Desigur, sînt gata să vin încă o dată la Budapesta pentru a lua parte la lucrările Conferinței de literatură comparată care se vor desfășura în capitala dvs. la sfîrșitul lunii octombrie.

Primesc de asemenea să fac raportul pe care mi-l cereți asupra temei : ***Formarea și transformarea termenilor de istorie***

literară[1]. Este un subiect foarte interesant, pe care mă voi strădui să-l tratez astfel încît să pot suscita discuțiile de la care aștept îmbogățirea propriilor mele idei.

Cu bucuria de a vă putea saluta, precum și pe ceilalți eminenți colegi ai noștri, primiți, iubite domnule Sötér, expresia sentimentelor mele cordiale și a statornicei mele amintiri

Tudor Vianu
Membru al Academiei R.P.R.

323

Către Victoria Șerbescu

[Paris, 21 noiembrie 1962, d.p.]

Viki dragă,

Parisul e cufundat în ceață, dar atît de luminat seara încît pare și mai feeric. Zilele noastre sînt pline. Tudor și cu mine nu ne vedem adeseori decît seara cînd, cam obosiți, mergem prin cîte un cinema. Îmi rezerv cînd voi sosi în țară să vă povestesc rezultatele, sper pozitive, ale activității noastre. Pînă atunci te îmbrățișez pe tine și trimit cele mai bune gînduri lui Sebasto.

L[*ilica*]

Vă sărut cu drag și dor,

Tudor

324

Către Minos Kokolakis

[Bucarest, le 19 Décembre 1962]

Cher Monsieur Kokolakis[1],

Je vous remercie chaleureusement pour l'envoi de vos beaux ouvrages, que je lirai avec le plus vif intérêt.

Je vois de prime abord que nous nous sommes trouvés devant les mêmes thèmes. C'est aussi la raison pour laquelle vous vous intéressez à mon essai sur le monde comme théâtre, que vous trouverez dans le volume que je vous communique maintenant en vous priant de l'accepter comme un signe de ma bien vive sympathie. Je laisse à la destinée le soin de nous réunir un jour, soit au pied des Carpathes, soit au cap Sounion ou à Daphné où j'ai erré il y a quelques trente ans, pour bien un entretien sur les beautés de la parole humaine.

Tout à vous,
Tudor Vianu

[București, 19 decembrie 1962]

Stimate domnule Kokolakis[1],

Vă mulțumesc călduros pentru trimiterea frumoaselor dvs. lucrări, pe care le voi citi cu cel mai viu interes.

Văd din capul locului că ne-am găsit în fața unor teme comune. Este și motivul pentru care vă interesați de eseul meu despre lumea ca teatru, pe care îl veți găsi în volumul pe care vi-l trimit acum, rugîndu-vă să-l acceptați drept un semn al viei mele simpatii. Las în seama destinului grija de a ne aduna odată, fie la poalele Carpaților, fie la capul Sounion sau la Daphné, unde am rătăcit acum vreo treizeci de ani, pentru un dialog despre frumusețile cuvîntului omenesc.

Al dvs.,
Tudor Vianu

325

Către Teodor Ionescu

[București,] 14 februarie 1963

Iubite prietene,

Îți mulțumesc pentru comunicarea rezultatelor cercetării d-tale în prețiosul tezaur al Muzeului Brukenthal,

ca și pentru cuvintele cordiale care o însoțesc. Desigur, identificarea unei opere a lui Giorgione este o lucrare remarcabilă. Se pare totuși că operația identificării nu este încă dusă la sfîrșitul ei și îmi închipui că mai trebuie să arăți pentru care motive o pînză datorită unui maestru atît de mare a stat atita vreme ascunsă sub o atribuire mai puțin ilustră. Seria posesorilor succesivi ai tabloului și cel din urmă dintre aceștia, baronul Brukenthal, n-ar fi avut tot interesul să perpetueze titlurile de autor ale lui Giorgione ? Dar ce se întîmplă, în general, cînd amintirea unui asemenea artist se pierde și atribuirea unei opere devine problematică. Este aici o problemă de sociologie a artei. D-ta, care ai adunat atîta experiență în chestiunile de atribuire, ai putea s-o tratezi.

Desigur, portretul pe care îl contemplu acum în fotografie vorbește puternic. Observ și eu, împreună cu d-ta, concentrarea privirilor, bogata viață interioară a modelului, dar și îmbinarea de vigoare și delicatețe care îl caracterizează, lumina livid-fantomatică așezată pe figura lui, monumentalul compoziției. Este, desigur, o apariție a Renașterii și Giorgione poate să fi fost pictorul ei, mai ales dacă ne gîndim că opera acestuia a suscitat atîtea alte controverse. Fiindcă te-ai dovedit de-atîtea ori un abil detectiv al istoriei artei, nu mă îndoiesc că vei descurca și de data asta firele încurcate ale noului mister giorgionesc.

Dorindu-ți din toată inima mult succes în lucrările d-tale și mulțumire deplină în tot ce întreprinzi, simți și gîndești, te asigură de vechea lui prietenie

T. Vianu [1]

326

Către M. H. Maxy

București, 9 martie 1963

Iubite prietene Maxy [1],

Îmi pare rău că obligații profesionale mă împiedică să iau parte la ședința de constituire a asociației prietenilor grupați în jurul muzeului pe care-l conduci. Te rog să-mi scuzi absența și să arăți tuturor colegilor adeziunea mea la grupul amical care va lua naștere astăzi. Este evident că un muzeu nu este doar un tezaur de opere de artă, alese și rînduite cu mare pricepere. În jurul unui muzeu s-au dezvoltat totdeauna și în sălile lui cresc tot alte și alte generații de oameni înnobilați prin atingerea artei. Marele muzeu de artă națională și universală din București, mai ales în formele atît de perfecte ale organizării lui de astăzi, îndeplinește condițiile esențiale ale menirii lui. Devotamentul activ al unui grup de prieteni îl va aduce mai aproape de această menire. Voi fi fericit să-i pot aduce contribuția puterilor mele.

Primește te rog, iubite Maxy, încredințarea vechii și statornicei mele prietenii,

Acad. Tudor Vianu

327

Către Leon Edel

Bucarest, le 10 Avril 1963

Cher Professeur Edel,

J'ai reçu avec grand plaisir votre lettre du 4 mars 1963 [1], par laquelle vous m'invitez très aimablement de prendre part aux travaux du IXe Congrès International de la Fédération Internationale des Langues et Littératures Modernes. Je vous remercie bien vivement pour votre invitation, à laquelle je réponds d'une manière affirmative. Je crois être en mesure de venir aux États-Unis pour participer aux travaux du Congrès de la F.I.L.L.M. auquel je pourrai présenter un rapport sur *Les poèmes de l'humanité dans la littérature roumaine*.

Cependant, votre dernière lettre circulaire, ainsi que le programme du voyage, ne me sont pas parvenus, et je vous prie de bienvouloir m'expédier ces deux documents, qui me sont indispensables pour connaître le lieu, la date et les autres circonstances du Congrès.

Certes, cher Professeur Edel, vous facilitez la tâche que je m'assume en m'envoyant le billet de voyage aller et retour, mais je ne sais pas si les frais du séjour aux États-Unis sont également assurés par le comité organisateur. Vous m'aiderez grandement en me donnant les précisions aussi sur ce dernier point.

Avec l'espérance de pouvoir vous rencontrer bientôt, ainsi que nos éminents collègues, je vous prie, cher Professeur, d'agréer l'expression de mes sentiments très distingués.

Dr. Tudor Vianu
Membre de l'Academie de la R.P.R.
Professeur à l'Université de Bucarest.

București, 10 aprilie 1963

Stimate Profesore Edel,

Am primit cu mare plăcere scrisoarea dvs. din 4 martie 1963[1] prin care mă invitați foarte amabil să iau parte la lucrările celui de-al IX-lea Congres Internațional al Federației Internaționale de Limbi și Literaturi Moderne. Vă mulțumesc din inimă pentru invitație, pe care o accept. Sper să fiu în măsură să vin în Statele Unite pentru a participa la lucrările Congresului F.I.L.L.M., căruia aș putea să-i prezint un raport cu tema *Poemele omenirii în literatura română.*

Totuși ultima dvs. circulară ca și programul călătoriei nu mi-au parvenit. Vă rog să binevoiți a-mi expedia aceste două documente, care îmi sînt indispensabile pentru a cunoaște locul, data și celelalte împrejurări ale Congresului.

Desigur, iubite Profesore Edel dvs. ușurați obligația pe care mi-o asum trimițîndu-mi bilet de drum dus și întors, însă nu știu dacă cheltuielile șederii în Statele Unite sînt de asemenea acoperite de către comitetul de organizare. M-ați ajuta în mare măsură dîndu-mi precizări și asupra acestui ultim punct.

Cu speranța de a putea să vă întîlnesc curînd, pe dvs. ca și pe eminenții noștri colegi, vă rog, stimate Profesore, să primiți expresia sentimentelor mele foarte distinse.

Dr. Tudor Vianu
Membru al Academiei R.P.R.
Profesor al Universității din București

328

Către Gian Franco Pompeĭ

Bucarest, le 14 Avril 1963

Cher Monsieur le Ministre [1],

Très sensible à l'amitié à laquelle je dois la faveur d'avoir reçu le faire-part du mariage de M-lle votre fille, je vous prie de bien vouloir accepter, ainsi que Madame Pompei, mes félicitations et mes voeux chaleureux pour le bonheur des jeunes mariés. Je leur souhaite une longue vie toute remplie de joies, qui seront aussi les vôtres. Je vous serais très obligé si vous vouliez transmettre mes cordiales félicitations à Madame Righetti, à laquelle je présente également mes bien respecteux hommages.

Dans l'espoir de vous revoir bientôt au Conseil Exécutif de l'UNESCO, je vous prie d'agréer, cher Ministre, ainsi que Madame Pompei, l'expression de mon fidèle souvenir et de mes salutation très dévouées.

Tudor Vianu

București, 14 aprilie 1963

Dragă domnule Ministru [1],

Foarte impresionat de prietenia căreia îi datorez favoarea de a fi primit faire-part-ul de căsătorie al domnișoarei, fiica dvs., vă rog să binevoiți a primi, dvs, ca și d-na Pompei, felicitările și urările mele călduroase pentru fericirea tinerilor căsătoriți. Le doresc o viață lungă, plină de bucurii, care vor fi și ale dumneavoastră. V-aș fi foarte îndatorat dacă acceptați să transmiteți felicitările mele cordiale doamnei Righetti, căreia îi prezint de asemenea respectuoasele mele omagii.

În speranța că vă voi revedea curînd la Consiliul Executiv al UNESCO, vă rog să primiți, stimate domnule ministru, dvs. ca și d-na Pompei, expresia atașamentului meu și salutul meu devotat,

Tudor Vianu

Către Elena Vianu

Vineri dim. [26.IV.1963, Paris, d.p.]

Dragă Mimi,

Am ajuns foarte exact la Paris : la ora 12,10 eram la Le Bourget. Camera era reținută la Hotel Saxe-Résidence, 9, Villa de Saxe, Paris (VIIe), tel. SUF. 98-28. Ți-am telegrafiat îndată adresa. Comunic-o și lui Valentin. Hotelul este foarte bun : în proximitatea imediată a UNESCO-ului, într-un impas, cu vederea către grădini și drăguțe case vechi, cu scări exterioare și terase, în mijlocul unor mici culturi, unde lucrează copii. E ca la țară ; nu ajunge zgomotul orașului, dar se aud clopotele unei biserici. Prețul : 35 fr[anci] n[oi] pe zi. Păcat că n-am știut de acest hotel, de curînd construit cu tot inventarul nou, mai înainte. Nici o comparație posibilă cu Derby.

Am ieșit îndată în oraș și am trimis cotizația ta, ca și textul conferinței[1], lui Besterman, la Geneva. Cred că în momentul acesta le-a primit. Am intrat, un minut, și la UNESCO, unde primul om întîlnit a fost Julien Cain[2]. Astăzi mă duc din nou, fiindcă activitatea mea va începe chiar de azi. Aștept acum, cu nerăbdare, vești de la voi ; poate voi avea bucuria să aflu că sosește Ionel. Cerul este acoperit, e ceață, dar ieri s-a înseninat de cîteva ori și sînt de așteptat unele înseninări și astăzi. Temperatura maximă : 13—15°. Cînd am intrat în Paris, pe la ora prînzului, circulația era redusă, dar mai tîrziu sub zîmbetul soarelui, obișnuita, simpatica animație optimistă. Seara am luat unica masă a zilei, într-un restaurant italian, cu ravioli și escalop, și vin roșu. Scrieți-mi și voi. Poate că într-o zi îmi veți da un telefon, înainte de ora 10 dim., anunțîndu-mi sosirea lui Ionel. Vă sărut pe toți cu mare drag.

Tudor

Către Elena Vianu

HÔTEL
SAXE — RESIDENCE
9. VILLA DE SAXE
PARIS (VIIe)

Paris, 1 mai [1963]

Mimi dragă,

Vă mulțumesc pentru telegrama voastră, primită azi de dimineață. Astăzi nu se lucrează și stăteam acasă, să mai mă odihnesc. Dacă am fi fost împreună, evenimentul ne-ar fi reunit altfel. Așa, stau în obișnuita singurătate și mă gîndesc la mulții noștri ani, cînd fiecare rînd al meu a avut nevoie de sfatul și îndrumarea ta.

Așteptam o telegramă. Simțeam că va veni, dar credeam că va veni alta. Întrebam dacă a sosit, la fiecare înapoiere acasă. Crezi că mi-o vei mai trimite ? Îmi spun că dacă, pînă la sfîrșitul săptămînii, nu voi mai afla nimic despre sosirea lui Ionel, pe care aș dori atît de mult să-l am cu mine în scurtul timp cît voi mai rămîne aici, atunci nu mai este nici o nădejde. Și, drept să-ți spun, mi-ar părea foarte rău. Dar, cine știe ? poate că lucrul va deveni posibil și optimismul meu se reface încă, dar mereu mai timid.

Am mult de lucru aici : două ședințe în fiecare zi (împreună între 6 și 7 ore), cu atenție susținută, luare de note, intervenții orale. Apoi tratativele cu Secretariatul. Am întîlnit mulți vechi cunoscuți, și toată lumea mă întreabă de tine. Mă mîndresc atunci cu ce pot povesti.

Cred că ai primit scrisoarea mea, trimisă a doua zi după sosirea aici, în care îți anunțam că mi-am îndeplinit comisioanele în legătură cu participarea ta la congresul de istorie literară de la Geneva. Cred că ai primit și telegrama de la sosire, deși o mică diferență în

felul în care ai transcris adresa mi-a provocat o ușoară îndoială. Dar desigur că mă înșel.

Vremea este satisfăcătoare, cam acoperită, cam răcoroasă, dar nu plouă mult și soarele se arată din cînd în cînd. Mă țin, în general, de regim, și cred că am și slăbit puțin. Fac lungi plimbări pe jos, spre seară. Am și văzut cîteva lucruri interesante : sălile Brâncuși și retrospectiva Kandinsky la Musée d'art moderne.

Mi-ar face mare plăcere, și sper neapărat, să primesc vești mai amănunțite de la voi. Îmi spun că este posibil și un telefon în orele matinale.

Mi-e dor de voi și vă sărut pe toți cu mare drag,

Tudor

331

Către Liviu Rusu

București, 9 iunie 1963

Iubite domnule Rusu,

Citisem articolul d-tale despre Titu Maiorescu[1] înainte de primirea amabilei d-tale scrisori[2]. Acest articol înseamnă un punct de răscruce în dezvoltarea actuală a studiilor de istorie literară. Am admirat seriozitatea și temeinicia lui. Este o manifestare de mare onestitate intelectuală, care te cinstește și pentru care te felicit călduros. Ani de zile am exprimat, în diferite împrejurări, puncte de vedere asemănătoare cu ale d-tale. Ți-a fost dat să le poți înfățișa unui public mai larg și nu mă îndoiesc că cele arătate de d-ta vor avea întinse și ferice repercusiuni. Desigur, dacă voi găsi timpul necesar, voi interveni în discuție, pentru a mă alătura poziției d-tale[3].

Exprimîndu-ți încă o dată sincere felicitări, te rog să primești salutările mele călduroase.

T. Vianu

332

Către François Jost

Bucarest, le 23 Juillet 1963

Cher Monsieur Jost[1] et très estimé collègue,

Je vous remercie pour votre lettre du 30 Juin. Je me conforme à vos prescriptions, en vous envoyant aussitôt le résumé de ma communication au Congrès de Fribourg.

Ma femme, qui vient de rentrer de Suisse, m'a parlé de votre rencontre à Genève. Je pensai vous rencontrer moi-même, à la fin du mois d'août à New York, au Congrès de la Fédération mondiale des langues et littératures étrangères, mais certaines circonstances personnelles m'ont obligé de renoncer à ce beau voyage. C'est partie remise. L'été prochain je serai à Fribourg, ce dont je me réjouis beaucoup.

Avec mes meilleures salutations, je vous prie d'agréer, cher collègue, l'expression de mes sentiments très dévoués.

Tudor Vianu

București, 23 iulie 1963

Iubite domnule Jost[1] și stimate coleg,

Vă mulțumesc pentru scrisoarea dvs. din 30 iunie. Mă conformez prescripțiilor dvs., trimițîndu-vă de îndată rezumatul comunicării mele la Congresul de la Fribourg.

Soția mea, care tocmai s-a întors din Elveția, mi-a vorbit de întîlnirea cu dvs. la Geneva. Credeam că vă voi întîlni eu însumi la sfîrșitul lunii august la New York, la Congresul Federației mondiale de limbi și literaturi străine, însă anumite circumstanțe personale m-au silit să renunț la această frumoasă călătorie. Rămîne însă pentru vara viitoare, cînd voi fi la Fribourg, lucru care mă bucură mult.

O dată cu salutul meu, vă rog să primiţi, iubite coleg, expresia sentimentelor mele devotate,

Tudor Vianu

333

Către fiul lui Raghu Vira

Bucarest, le 2 Septembre 1963

Cher Docteur,

J'ai appris avec un très vif regret la nouvelle, si douloureuse, que votre père, le Professeur Raghu Vira [1], nous a quitté. Je vous prie, cher Docteur, de bien vouloir croire combien je participe à votre deuil et de trouver, dans ma très vive sympathie, du moins le faible allégement du lourd fardeau de votre douleur.

J'ai rencontré plusieurs fois le Professeur Raghu Vira, à New-Delhi et à Bucarest, et j'ai apprécié beaucoup l'étendue de son savoir et la bonté de son coeur. A New-Delhi, vous vous en souvenez peut-être, j'ai rencontré le Professeur Raghu Vira au moment où il revenait de Chine, chargé de tant de souvenirs et de documents d'un haut intérêt artistique : il a eu l'obligeance de m'en faire part. Je savais également combien l'enquête scientifique qu'il menait, appuyé par sa famille, embrassait toute la culture de l'Asie. C'était un homme profondément ancré dans les grandes et glorieuses traditions de son monde. Son grand labour aurait dû disposer d'un vie plus longue. Mais les résultats qu'il a obtenus, dans les divers domaines de la philologie, et sa bienveillance humaine, qui m'a tant touché, garderont son nom de l'oubli et l'imposeront aux hommes de l'avenir.

En vous priant d'agréer ce témoignage de la part d'un ami lointain, je vous transmets, cher Docteur, ainsi qu'à tous les membres de votre famille, l'expression de mon amicale sympathie et mon tres fidèle souvenir.

Académicien Tudor Vianu

Bucureşti, 2 septembrie 1963

Iubite Doctore,

Am aflat cu mare regret ştirea, atît de dureroasă, că părintele dvs., profesorul Raghu Vira [1], ne-a părăsit. Vă rog, iubite Doctore, să fiţi încredinţat că particip profund la doliul dvs. şi să găsiţi în via mea simpatie măcar o slabă alinare pentru greaua povară a durerii dvs.

L-am întîlnit de mai multe ori pe profesorul Raghu Vira, la New-Delhi şi la Bucureşti şi i-am apreciat mult întinderea pregătirii şi bunătatea inimii. La New-Delhi, poate că vă mai amintiţi, l-am întîlnit pe profesorul Raghu Vira la întoarcerea din China, încărcat de atîtea amintiri şi de documente de înalt interes artistic : a avut amabilitatea de a mi le împărtăşi. Ştiam, de asemenea, în ce măsură cercetarea ştiinţifică pe care o ducea, ajutat de familie, îmbrăţişa întreaga cultură a Asiei. Era un om adînc înrădăcinat în marile şi glorioasele tradiţii ale lumii sale. Strădaniile lui ar fi trebuit să se bucure de o viaţă mai lungă. Însă rezultatele pe care le-a obţinut în diferitele domenii ale filologiei şi omeneasca sa bunăvoinţă, care m-a impresionat atîta, îi voi feri numele de uitare şi îl vor impune viitorimii.

Rugîndu-vă să primiţi această mărturie din partea unui prieten depărtat, vă transmit, iubite Doctore, dvs. ca şi tuturor membrilor familiei, expresia simpatiei mele prieteneşti şi a ataşamentului meu,

Acad. Tudor Vianu

334

Către Liviu Rusu

[Bucureşti,] 19 septembrie 1963

Iubite domnule Rusu,

Întrebînd la *Conte[illegible]anul,* unde nu l-am putut găsi pe G. Ivaşcu, secretarul de redacţie mi-a răspuns că voi primi în curînd o chemare telefonică, pentru lămurirea unor chestiuni în legătură cu articolul d-tale [1]. L-am citit

și eu pe acesta, în copia trimisă, și l-am găsit foarte probant, scris cu seriozitatea tuturor lucrărilor d-tale, dar m-am întrebat dacă va putea obține altceva decît să convingă pe convinși, lăsînd pe ceilalți pe pozițiile lor. Reflecție personală, fără alte pretenții !

Îți mulțumesc pentru bunele aprecieri, în care știu să recunosc partea amiciției. Crede, te rog, și în vechea, devotata mea prietenie.

T. Vianu

335

Către Elena Vianu

[Paris,] 28 sept. [1963]

Scumpii mei,

Analizele bune : protrombina 46%, colest[erolul] 2,40. Dragă Mimi, Besterm[an] nu mi-a confirmat.[1] Ar fi bine să-i scrii și tu, pentru a-i cere actele Congresului, mai ales că eu mi se pare că n-am indicat exact titlul Congresului, dar el știe, desigur, de care congres e vorba. Lucrez intens la UNESCO. Momentul cel mai greu e la 3 după amiază. Enfin ! De ce nu-mi scrieți ? Vă sărut pe toți cu mare drag și dor,

Tudor

336

Către Elena Vianu

[Paris,] 8 oct. [1963,] ora 10 seara

Dragă Mimi,

La Coupole, singur, ca totdeauna. Animația din jur este însă amuzantă. Azi am avut o zi teribilă. Am intrat în ședință la 10 dim. și am ieșit la 8 seara (cu întreruperea dejunului 1 1/2 ora). Bună intervenție, ascultată în mare tăcere. La prînz, la „Madagascar“, unde erai lîngă mine. Acum mă duc acasă, să prepar o nouă intervenție Dar trebuie să termin sticla mică de St. Émilion[1].

Vă sărut pe toți cu dor nebun,

Tudor

337

Către Elena Vianu

[Paris,] Vineri, 18 oct. [1963]

Dragă Mimi,

Îți scriu din ședință. Sunt aproape tot timpul ocupat. Cînd nu e ședință, e cocktail, déjeuner sau dîner, adică tot așa ceva. Mi-au făcut mare plăcere scrisorile copiilor ; le voi face micile comisioane. E probabil că voi rămîne aici și după 1 nov. pentru *Les journées de l'amitié*. Nu pot face altfel. Dacă va fi nevoie de vreun text de la București, ți-l voi cere, poate telefonic. Merci pentru cartea mea[1]. Are aspect monumental. Conținutul ? C'est à vous de juger. Victor Dum[itrescu] mi-a adus două exemplare, pe celelalte le aștept.

Vă sărut cu mare drag și dor,

Tudor

338

Către Elena Vianu

[Paris,] 23 oct. [1963], dimineața, în ședință

Dragă Mimi,

Sesiunea merge spre sfîrșit. La 29 oct. vom avea ultima ședință. Este probabil, dar încă nu cu totul sigur, că va trebui să mai rămîn cîteva zile pentru a ține unele

conferințe în cadrul „Zilelor de prietenie". Victor Dum[itrescu] mi-a promis că îmi va da toate precizările necesare în cursul acestei săptămîni. Ce rău îmi pare că n-am luat cu mine textele mele atît de numeroase pe care le-aș fi putut folosi aici! Așa, va trebui să scriu lucruri noi, dar fără bibliotecă, fără nici o fișă. Voi vedea cum mă voi descurca. Poate că, tocmai din această pricină, va ieși ceva mai bun... Lungul răstimp pe care l-am petrecut de data asta la Paris mi-a adus atîtea impresii noi, încît îmi va trebui multă vreme pentru a vi le desfășura pe toate. Mi-e foarte dor de voi, de casă, de toată treaba mea la București. Aștept cu nerăbdare ziua plecării. Poate voi mai avea bucuria unui telefon de la tine, pînă atunci.

Te sărut pe tine și pe copii cu mare dor,

Tudor

339

Către Hartmut von Hentig

ACADEMIA
REPUBLICII POPULARE ROMANE
BIBLIOTECA

București, Calea Victoriei, 125
le 4 Novembre 1963

Très cher ami,

Revenu de Paris, où j'ai pris part à une nouvelle session de l'UNESCO, j'ai trouvé chez moi votre lettre du 26 septembre [1]. Comment vous dire le chagrin éprouvé par le commentaire si inattendu fait à ma dernière intervention au Congrès sur l'humanisme, par la revue *Gymnasium!* C'est sûrement un essai, assez malhabile, de vous reprocher — mais par quels moyens! — d'avoir

pris la parole à Wittenberg! Où a-t-il aperçu le collaborateur de *Gymnasium* la *schallende Ohrfeige?* Je me suis exprimé, non seulement avec déférence, mais avec la haute appréciation que je porte à tous vos écrits, tout en précisant un point de vue qui me paraît juste et normal. Mon chagrin reste pourtant de savoir que j'ai pu être à l'origine d'un désagrement pour vous, alors que mon sentiment me porte toujours à vous faire part de ma très vive amitié et de l'admiration que j'éprouve pour vous.

Mais laissons de côté cet incident, qui ne fait guère honneur à celui qui l'a provoqué, et qui se range parmi les mille avanies de la vie littéraire. J'en ai goûté tellement dans ma longue carrière!

Je ne possède pas les actes du Congrès de Wittenberg, mais j'ai reçu les extraits de ma communication, ainsi que de mon intervention finale, faite dans la dernière soirée du Congrès. Je vous envoie un exemplaire de cette dernière et je suis sûr qu'il apaisera toute appréhension possible.

Je suis revenu de Paris, cette fois-ci, assez ébranlé dans ma santé. Je tâche donc de me refaire et de reprendre mon travail. Je serais très heureux de recevoir encore de vos nouvelles, pour me dire que vous êtes content, et que le zèle de l'humaniste du *Gymnasium* n'a jeté aucune ombre sur une amitié qui m'est tellement chère.

Tout à vous

T. Vianu

ACADEMIA
REPUBLICII POPULARE ROMANE
BIBLIOTECA

București, Calea Victoriei, 125
4 noiembrie 1963

Scumpe prietene,

Reîntors de la Paris, unde am luat parte la o nouă sesiune UNESCO, am găsit scrisoarea d-tale din 26 septembrie [1]. Cum aș putea să-ți spun ce mîhnire m-a cuprins, citind comentariul atît de neașteptat al revistei *Gymnasium* la ultima mea intervenție de la Congresul despre umanism! Este, fără îndoială, o încercare,

destul de neîndemînatică, de a-ți imputa — dar prin ce mij-loace! — că ai luat cuvîntul la Wittenberg! Dar de unde a scos colaboratorul la *Gymnasium* „palma răsunătoare"? M-am exprimat nu numai cu deferență, dar și cu înalta stimă ce o port tuturor scrierilor d-tale, precizînd în același timp un punct de vedere care mi se pare just și firesc. Rămîn însă mîhnit de a ști că m-am putut afla la originea unei neplăceri pentru d-ta, în vreme ce sentimentele mă îndeamnă să-ți împărtășesc prietenia sinceră și admirația mea.

Dar să lăsăm la o parte acest incident, care nu face onoare celui ce l-a stîrnit și care se numără printre miile de mizerii ale vieții literare! Am avut parte de atîtea de-a lungul lungii mele cariere!

Nu posed actele Congresului de la Wittenberg, dar am primit extrase după comunicare, precum și după intervenția mea finală, în ultima seară a Congresului. Îți trimit un exemplar din aceasta din urmă și sînt sigur că el va liniști orice aprehensiune.

De astă dată, m-am întors de la Paris destul de zdruncinat în sănătatea mea. Încerc, așadar, să mă refac și să-mi reiau lucrul. Aș fi foarte bucuros să mai primesc vești de la d-ta, pentru a-mi spune că ești mulțumit și că zelul umanistului de la *Gymnasium* n-a aruncat nici o umbră asupra unei prietenii care îmi e atît de scumpă.

Al d-tale,

T. Vianu

340

Către Klaus Heitmann

ACADEMIA
REPUBLICII POPULARE ROMÂNE
BIBLIOTECA

București, Calea Victoriei, 125
7 noiembrie 1963

Mult stimate domnule Doctor,

Vă mulțumesc pentru comunicarea studiului dv. *Ethos des Künstlers und Ethos der Kunst*, pe care l-am citit

cu interesul purtat tuturor lucrărilor dv. Am prețuit mult felul atît de clar în care delimitați motivele ideologice studiate de dv. în desfășurarea lor pînă într-o epocă recentă, ca și mulțimea și varietatea izvoarelor dv., grupate în chipul cel mai convingător. Deoarece, printre lucrările dv. mai noi, am întîmpinat și alte contribuții consacrate raportului dintre estetic și etic, îmi spun că noua lucrare va fi desigur un capitol dintr-o cercetare mai largă, pe care, de aci înainte, o aștept cu nerăbdare.

Îmi iau libertatea să consider gîndul de a-mi trimite noua dv. cercetare ca pe un act de prietenie, pentru care vă sînt nu mai puțin recunoscător, și căreia îi răspund cu trimiterea unui volum de-al meu, apărut de curînd. Socotesc că el va ajunge, în scurt timp, în posesiunea dv.

Vă salută cu multă prietenie și bune amintiri

Dr. Tudor Vianu

341

Către Elena Vianu

Paris, 19 nov. [1963]

Mimi dragă,

Ieri, 18, am fost, în gîndurile mele, lîngă tine, împreună cu voi. Să trăiești, Mimi dragă, să ne bucuri mereu cu inima și cu mintea ta și să ne bucurăm împreună de frumoșii, cuminții, admirabilii noștri copii. De cînd am ajuns aici, trăiesc în vîrtej. Fiindcă sînt conducătorul delegației, trebuie să fiu pretutindeni și să iau cuvîntul în toate împrejurările, la Ministerul Afacerilor Externe, la Gala de filme, la deschiderea expoziției de scenografie etc., etc. Adaugă vizitele, dejunurile oficiale,

reprezentațiile de teatru, pentru a avea tabloul întreg. Vineri (22 nov.) vorbesc la Sorbona. Plecăm a doua zi, pentru o excursie de trei zile, la Rouen, Caën, Mont Saint-Michel. Voi dormi o singură noapte la Paris, pentru a pleca din nou la Arles, Nîmes, Aix-en-Provence, în fine la Montpellier, unde voi ține a doua conferință. La înapoiere, mă opresc la Lyon, pentru conferința a treia. Vineri seara, la 29, voi fi din nou la Paris. Sîmbătă va fi zi liberă. Duminică, 1 decembrie, aș dori să mă întorc, dar se depun unele insistențe pentru a rămîne pînă la avionul următor, miercuri, 4 decembrie, cînd se vor înapoia și colegii Burghele și Petrulian. Voi vedea ce voi face. Dar în tot cazul îți voi telegrafia din vreme ziua sosirii. Deși trăiesc în mare agitație, nu mă simt prea obosit. Caut să am nopți bune și mănînc cu măsură. Colegii sînt drăguți și francujii m-au primit foarte bine. În alocuția rostită de Basdevant, ai fost amintită și ți s-au transmis omagii. Et c'est ce que je fais. Mi-e foarte dor de voi și nu știu dacă voi primi vreo știre de-a voastră (la Hôtel Montalembert, Rue Montalembert, Paris 7e). Nu știu nici dacă scrisoarea asta va ajunge într-un timp rezonabil, așa ca să aibă vreo valoare pentru voi. Miercuri, săptămîna viitoare. Valentin va fi însă în București și el vă va aduce ultimele mele știri. Așteptînd cu nerăbdare momentul înapoierii, vă sărută cu mare dor și drag

Tudor

342

Către Al. Husar

[București,] 5 decembrie 1963

Scumpul meu Husar,

Foarte interesantă recenzia din SCSF [1]. Cuprinde multe referințe laterale, încît o consider ca pe schema unui adevărat studiu. E scrisă apoi din poziția unei apro-

pieri de subiect și cu căldură mișcătoare pentru mine, îndeosebi, și pe care îmi permit a o considera ca pe manifestarea unei prietenii deosebit de prețioase.

Îți mulțumesc din inimă. Am citit-o în primul ceas al revenirii în țară, ca pe un salut al regăsirii. Mă înapoiez plin de impresii noi, mai ales din sudul Franței, străbătut acum pentru întîia oară. Ți le voi comunica desigur cu prilejul reîntîlnirii, pe care o nădăjduiesc apropiată. Pînă atunci îți urez mult succes în lucrările d-tale și te asigur de vechea și afectuoasa mea prietenie.

T. Vianu

343

Către Hartmut von Hentig

BIBLIOTECA
REPUBLICII POPULARE ROMÂNE
ACADEMIA

București, Calea Victoriei, 125
5 Décembre 1963

Très cher ami,

Je vous ai adressé une lettre [1] au sujet du compte-rendu paru dans *Gymnasium*, le 7.XI.1963. J'ai accompagné cette lettre d'un extrait de mon intervention finale au Colloque de Wittenberg. C'était le lendemain de ma rentrée de Paris, où j'avais pris part au dernier Conseil Exécutif de l'UNESCO (18 octobre — fin novembre). Après un court séjour en Roumanie, je suis parti de nouveau en France, pour donner des conférences dans la Faculté des Lettres de Paris, Montpellier, Lyon. ' Je viens de rentrer encore et je trouve votre lettre du 5.XI.1963, par laquelle j'apprends que vous n'aviez pas reçu ma communication. Est-elle arrivée dans l'inter-

valle ? Ayez la bonté de me le faire savoir, pour pouvoir vous réitérer l'expression de mon opinion au sujet de la question qui vous préoccupe.

Le dernier voyage en France a été très réussi. Je suis encore tout bourdonnant des impressions que j'ai cueillies dans les villes de la Gaule romaine, dont je viens de faire la découverte.

Croyez à la très affectueuse amitié et à la fidélité de mon souvenir.

T. Vianu

ACADEMIA
REPUBLICII POPULARE ROMÂNE
BIBLIOTECA

București, Calea Victoriei, 125
5 decembrie 1963

Scumpe prieten,

Îți adresasem o scrisoare[1] în legătură cu darea de seamă apărută în *Gymnasium*, pe 7.XI.1963. Însoțisem această scrisoare cu un extras al intervenției mele finale de la Colocviul de la Wittenberg. Era îndată după întoarcerea mea de la Paris, unde luasem parte la ultimul Consiliu Executiv UNESCO (18 oct. — sfîrșit de noiembrie). După o scurtă ședere în România, am plecat din nou în Franța, pentru a ține conferințe la Facultatea de Litere de la Paris, Montpellier, Lyon. Acum m-am întors iarăși și găsesc scrisoarea d-tale din 5.XI.1963, prin care aflu că n-ai primit expediția mea. A sosit între timp ? Fii bun să mi-o spui, pentru a-ți reitera, dacă va fi cazul, expresia opiniei mele despre chestiunea care te preocupă.

Ultima călătorie în Franța a fost foarte reușită. Sînt încă foarte încărcat de impresiile pe care le-am cules în orașele din Galia romană, descoperită de această dată.

Crede în prietenia mea afectuoasă și în fidelitatea amintirii mele,

T. Vianu

Către Hartmut von Hentig

ACADEMIA
REPUBLICII POPULARE ROMÂNE
BIBLIOTECA

București, Calea Victoriei, 125
le 6 Décembre 1963

Très cher ami,

J'avais à peine écrit, avec une certaine inquiétude, ma dernière lettre, écrite le lendemain de ma rentrée de Paris, que je reçois la vôtre, du 29.XI.1963[1]. Ainsi donc mon message vous est parvenu. Je vous remercie pour ce que vous me dites, et qui se situe tout-à-fait à la hauteur de votre caractère. La lettre de votre Recteur n'est pas encore arrivée et, d'ailleurs, l'événement de votre installation comme professeur de l'Université de Göttingen a eu lieu dans l'intervalle. Je vous félicite bien cordialement à l'occasion de vos nouvelles fonctions. Je vous souhaite, de tout coeur, une longue, belle et féconde carrière, la vigueur du corps pour la soutenir, la sérénité de l'esprit pour la mener à ses fins. Vous allez donc faire part à vos étudiants d'un enseignement humaniste, et je suis sûr que vous allez le faire avec ce sens si aigu et si délicat des besoins de l'homme actuel et de la vie qui nous entoure. J'ai reconnu ces éminentes qualités dans toutes les pages que vous avez eu l'obligeance de me communiquer et que j'attends voir fleurir dans vos oeuvres futures, et tout d'abord dans votre leçon inaugurale, que j'attends désormais avec une grande impatience. Je vous envoie, à mon tour, un recueil d'études, que je viens de publier, et que je vous prie d'accepter comme le signe de ma très vive amitié.

T. Vianu

ACADEMIA
REPUBLICII POPULARE ROMÂNE
BIBLIOTECA

București, Calea Victoriei, 125
6 decembrie 1963

Scumpe prieten,

Tocmai îți scrisesem, cu oarecare îngrijorare, ultima scrisoare, îndată după întoarcerea mea de la Paris, cînd am primit-o pe a d-tale, din 29.XI.1963[1]. Așadar, mesajul meu ți-a parvenit. Îți mulțumesc pentru toate cîte îmi spui și care se situează, într-adevăr, la înălțimea caracterului d-tale. Scrisoarea Rectorului d-tale n-a ajuns încă și, de altfel, evenimentul instalării d-tale ca profesor al Universității din Göttingen a avut loc între timp. Te felicit din toată inima cu prilejul intrării în noile funcții. Îți urez o carieră lungă, frumoasă și rodnică, vigoarea trupului pentru a o susține, seninătatea gîndului pentru a o duce pînă la țelurile ei. Vei împărtăși deci studenților d-tale o învățătură umanistă și sînt încredințat că o vei face cu acel simț atît de ascuțit și atît de fin al nevoilor omului actual și ale vieții care ne înconjoară. Am recunoscut aceste eminente calități în toate paginile pe care ai avut amabilitatea să mi le comunici, și aștept să le văd înflorind în opere viitoare și, mai întîi de toate, în lecția d-tale inaugurală, pe care o aștept cu mare nerăbdare. Îți trimit, la rîndu-mi, o culegere de studii care mi-a apărut de curînd și pe care te rog să o primești ca semn al prieteniei mele sincere.

T. Vianu

345

ACADEMIA
REPUBLICII POPULARE ROMÂNE
BIBLIOTECA

Către Klaus Heitmann

București, Calea Victoriei, 125
6 decembrie 1963

Mult stimate domnule Doctor,

Am primit scrisoarea dv. din 22.XI.1963[1]. Vă mulțumesc pentru bunele dv. cuvinte, ca și pentru referința bibliografică al cărei izvor voi căuta să mi-l procur, dacă totuși lucrul va fi posibil față de greutatea cu care îmi ajung cărțile din Republica federală. Din citatul pe care mi-l dați, văd că noțiunea manierismului, astfel cum o înțelege Hugo Friedrich, nu este prea îndepărtată de aceea pe care am elaborat-o eu însumi, în acord, de altfel, cu textele antice și cu interpretarea lor modernă, în special aceea a lui Norden. Dar întreaga dezvoltare a ideilor lui Hugo Friedrich, pe care îl citesc totdeauna cu cel mai mare folos, mă va interesa, desigur, îndată ce-mi voi procura noul lui studiu.

Mi-ar face plăcere să mai aflu, din cînd în cînd, cîte ceva despre progresul propriilor dv. lucrări, pe care le voi întîmpina cu interesul și prietenia pe care v-o poartă al dv.

Dr. Tudor Vianu

346

Către Mario Ruffini

[București, 1964]

Mult stimate domnule Coleg[1],

Vă mulțumesc pentru amabila comunicare a volumului dvs. de traduceri din Eminescu. Am admirat arta dvs. de traducător și considerațiile *Introducerii*, menite să-l pună la curent pe cititorul italian cu biografia și creația eminesciană. Ați adus, desigur, o contribuție importantă pentru cunoașterea lui Eminescu în Italia. Dar acum, după ce ați dat traducerea poeziilor erotice ale lui Eminescu, cred că se poate aștepta de la dvs. și prezentarea celorlalte aspecte ale creației eminesciene, care cuprinde, desigur, un cîmp mult mai larg.

Dorindu-vă deplin succes în lucrările pe care prietenia dvs. pentru țara noastră le consacră literaturii ei, vă asigură, cu fidele amintiri, de întreaga lui stimă

Acad. Tudor Vianu

Adaug, rugîndu-vă să binevoiți a i le transmite, călduroasele mele mulțumiri domnului Giulio Vicenzo Bona.

Către Walter Biemel

București, 27 februarie 1964

Iubite prietene Biemel [1],

Îți mulțumesc pentru cele două volume pe care ai avut marea amabilitate de a mi te trimite. Prelegerile de psihologie ale lui Husserl mă vor interesa, desigur, în cel mai înalt grad, ca și lucrările d-tale despre *Estetica* lui Kant, care de la prima răsfoire mi-au apărut drept o cercetare temeinică și cu atît mai utilă cu cît, spre deosebire de alți cercetători anteriori, d-ta introduci *Critica judecății* într-o serie istorică nouă, care ne conduce pînă în timpul nostru. Aștept răgazurile vacanței, pentru a mă adînci în lectura celor două volume, cu siguranța plinită a folosului pe care-l voi trage din ele.

Înapoiat de la Paris, am găsit aici și scrisoarea lui Cornel Irimia, care-mi anunță vizita d-tale la București, în luna aprilie. La acea dată voi fi în țară și-mi va face mare plăcere să te revăd și să te ajut în chestiunea împrumutării lui *Codex auraeus*, o operație asupra căreia va avea să decidă Comitetul de cultură și artă [2].

Îți spun deci, iubite prietene Biemel, la revedere pe curînd și, felicitîndu-te pentru frumoasa d-tale activitate, te încredințează de sentimentele sale afectuoase și devotate

Tudor Vianu

INTERVIURI

1

DE VORBĂ CU D-L TUDOR VIANU

O societate eminesciană. — Infuența lui Eminescu. — La răspîntia lui Hercule. — Genul obiectiv. — Problema teatrului. — Proiecte literare.

Spirit sintetic, dublat de un atent cercetător în problemele estetice, d. Tudor Vianu își ascunde cu voință exuberanța tinerească sub masca cugetării grave.

Cineva s-a exprimat odată că face parte din rarele exemplare de la noi care poartă pe umeri un cap organizat.

În volumele de critice, d. E. Lovinescu într-un grațios medalion, i-a prins o parte distinctă a caracterului: onestitatea convingerilor marturisite îndrăzneț și independent.

Din vremea de atunci ne amintim de unele poezii, care vădeau un poet de rasă.

Și dacă urmărim cu ochi prietenoși ascendența către catedra universitară, unde d. Tudor Vianu este chemat prin studiu și vocatiunea interioară, nu-i vom ierta niciodata că a sugrumat conștient foetusul poetic înainte de a-l lăsa să pășească pe drumul realizărilor definitive.

*

...Mă întrebi dacă urmașii și-au arătat prinosul de recunoștință față de Eminescu în raport cu valoarea acestuia. Nici pe departe. În alte țări un poet de talia lui ar fi avut de mult cel puțin o ediție completă și veridică a operelor. La noi nu se poate vorbi pînă acum de așa ceva. Cu opera lui Eminescu s-a făptuit o ciudată nedreptate, care se răsfrînge adînc asupra culturii noastre.

Poetul V. Voiculescu a publicat în această chestiune un interesant articol în „Pagina culturală“ a *Universului*. Alături de monumentul de bronz, trebuie creat monumentul spiritual, după care Eminescu să poată fi apreciat în justă valoare, fiind la îndemîna tuturor.

În Italia s-a procedat la fel cu operele lui Dante. Ba s-a format o societate dantescă în scopul tipăririi unei ediții critice cît mai desăvîrșite.

Această stare de lucruri a făcut că din cercul „Fundației Principele Carol" să nască ideea unei societăți eminesciene. Anticipez asupra ei, căci deocamdată se găsește în stare de gestațiune, dar în curînd îi vom da o largă publicitate spre a avea rezultatul urmării. Cîteva idei călăuzitoare vor fi neapărat înfăptuite în programul nostru : stabilirea textului critic, de care se simte atîta nevoie ; studii serioase asupra lui Eminescu, pentru ca această uriașă personalitate să apară în istoria literaturii în lumina-i reală.

Apoi publicarea operei lui Eminescu într-un text *ne varietur* și în două ediții : ediția-monument — despre care vorbea Voiculescu — și o ediție populară, destinată celei mai largi răspîndiri cu putință.

Așa cum e reprezentat pînă acum Eminescu este cel puțin o greșeală națională.

Pentru a îndrepta răul va trebui să recurgem la competența tuturor specialiștilor noștri. De pe acum mă gîndesc la serviciile pe care le-ar putea aduce întinsele cercetări ale d-lui G. Bogdan-Duică, care în ediția cunoscută a *Poeziilor* a cules și primele roade.

Operele complete se vor tipări în Imprimeria „Fundației Principele Carol" care este un mare așezămînt tehnic și cred că ar putea răspunde scopului nostru.

Societatea va cuprinde în primul rînd membri onorifici, care ne vor sprijini fie prin propagandă orală sau scrisă, fie prin donațiuni. Se va lansa o foarte largă subscripție publică. Un comitet central va dirija lucrările administrative. Paralel cu acesta va funcționa și o comisiune științifică formată din specialiștii despre care vorbeam mai înainte.

Eu sunt însărcinat să fac un memoriu în această chestiune, pentru a stabili anume principii fundamentale.

Această inițiativă a „Fundației Principele Carol" trebuie subliniată, avînd un caracter cu totul dezinteresat. De altfel, la această fundație a predominat întotdeauna un fel de morală cavalerească : acolo unde se simte nevoie, oferim ajutorul cît mai larg. Cazul recent cu „Pagina culturală" a *Universului* poate fi încă o dovadă a afirmațiilor mele : ne-a venit într-o zi, în mod spontan, am propus directorului, și peste o săptămînă ideea noastră era înfăptuită.

...Firește adolescența lui Eminescu a suferit o intensă influență romantică. Toată viața a luptat cu expresia cea mai pură, pînă a reușit să taie brazdă adîncă în limba noastră. Această putere lingvistică este pentru mine semnul genialității autentice.

Interesant în această privință este cazul lui Goethe, care, tînăr fiind, scrie poezii rococo, fără nici o importanță, în franțuzește. În momentul cînd a luat cunoștință deplină de sine a renunțat a scrie în limba franceză și a ținut drumul marei arte.

De bună seamă că și Eminescu a fost influențat la început de poezia germană și de poeții români anteriori lui, pe care apoi i-a depășit.

O falsă interpretare mai stăruie și asupra așa numitului pesimism eminescian. Formula aceasta trebuie întrebuințată cu mare circumspecție. Pesimist este cineva a cărui acțiune nu solicită nicidecum viața, este eminamente deprimată. Dar un poet ca el, care găsește accente puternice pentru a cînta natura și iubirea, este un mare stimulator de energie. În această privință nu sunt de părerea acelora care opresc pe Eminescu de a-l răspîndi în școală sub cuvîntul că ar avea o influență dizolvantă. Dimpotrivă, poezia lui Eminescu promovează copilăria placidă la rangul vîrstei adulte.

Prin poezia lui Eminescu viața se trăiește mai amplu, avînd rezonanțe adînci de sentiment. Aici s-ar putea face o paralelă între această depășire a epocei de copilărie a individului, ca însăși trecerea la maturitate a culturii noastre prin Eminescu.

Revenind la pesimismul lui Eminescu, remarc aceeași greșeală la interpretare și asupra filosofului german care l-a influențat : Schopenhauer. Pentru aceleași motive, nu poate fi considerat ca pesimist acela care pune în valoare viața și dă o capitală importanță iubirii și frumosului.

Și totuși există un predecesor, pentru care am aceeași admirație ca și pentru Eminescu, și-l cred tot așa de mare în raport cu neamul și împrejurările istorice.

Este Alecsandri, a cărui fire adînc clasică d. Drouhet a pus-o mai demult în lumină [1]. Dar trăim încă sub impresia formidabilă a romanticului Eminescu, astfel că Alecsandri e ținut în conul de penumbră.

Mai tîrziu, este sigur că admirația pentru unul nu va anula pe cealaltă. Literatura noastră va căpăta atunci acea universalitate internă, capabilă să adăpostească contrastul : Alecsandri-Eminescu. În acel moment vom întrece acea exclusivitate a gustului care ne caracterizează astăzi uneori.

În privința influenței eminesciene, cred că este mult mai mică decît se crede în realitate. Curentul eminescian s-a propagat mai mult în mod formal, ca vocabular și versificație, dar temperamentul eminescian nu a fost sesizat suficient. Caracteristica operelor lui Eminescu s-ar putea defini printr-o continuă luptă cu realitățile vieții pentru a o stăpîni prin cugetare. În literatura actuală însă domnește un alt temperament, l-aș putea numi : unul contemplativ leneș, care privește viața în mod pasiv și superficial, spicuind numai aspecte grațioase din mediul ambiant.

Vedem poeți care mînuiesc ușor și cu talent imaginile rare, sunt abili în procurarea de sugestii, dar nu dovedesc nicicînd sforțarea eroică de a răspunde problemelor fundamentale ale vieții. O asemenea atitudine lirică o putem învăța de la Eminescu, a cărui influență spuneam, așadar, că nu ni se pare epuizată. Căci este de sperat — după cum unele semne o vestesc — că și în literatura noastră va promova în curînd temperamentul problematic, făuritor de probleme și de tragice răspunsuri, acela pe care îl socotesc generator de mare artă.

Astfel vom asista și la o reală dezvoltare a genurilor obiective. Pentru mine interesanți sunt numai acei care gîndesc.

Poeții posedați, tristele victime al propriului subconștient, mărturisesc că mă interesează în slabă măsură.

Din ceata poeților contemporani face desigur excepție Arghezi, mă refer mai ales în producțiile mai vechi. Aș dori să am în față mult așteptatul volum. În producția mai recentă, mi se pare că a adoptat tonul unui fel de panică nervoasă, care diferă de felul organizat prin cugetare al începuturilor.

În mijlocul lirismului juvenil de azi, temperamentul matur al lui Arghezi se desprinde viguros. În mod general se poate spune că numai un om care a fost odată la răspîntia lui Hercule poate scoate accente reale din tragicul vieții, demne de marea artă.

Referindu-mă la lirismul contemporan, nu afirm că suntem lipsiți de antagonistul său, genul obiectiv. Amintesc numai de Liviu Rebreanu și Cezar Petrescu, cel dintîi în plina maturitate, celălalt în curs de afirmare.

Din Rebreanu, prefer pe *Ion, Pădurea spînzuraților* și cele trei nuvele. Caracteristica acestui scriitor este lupta între conștient și subconștient. Romanul *Ion* este o adevărată epopee a Ardealului, în care sunt just desfășurate forțele propulsive seculare ale românilor ardeleni : setea de proprietate și capacitatea de propagare.

Pădurea spînzuraților este mai mult analiza unui caz psihologic : Apostol Bologa, din momentul în care asistă la scena spînzuraților, devine un posedat. Fatalitatea psihologică îl mînă din inconștient către cunoscutul deznodămînt.

Noi suntem poate singurul popor din Europa care am rămas în teatru tot la formula romantică manifestată în drame istorice, feerii sau poeme dramatice.

Mi se pare că de la această regulă se abat M. Sorbul *(Patima roșie)* și Caton Theodorian *(Bujoreștii)*, primul ține de formula teatrului neotragic, iar secundul de cealaltă formulă contemporană posibilă a teatrului de observație. Eroul din *Bujoreștii* este un reușit document al boierilor olteni.

În teatrul de situații tragice am putea situa și producțiile lui Blaga, de-o manieră ceva mai nouă, pe care publicul n-a avut încă ocazia s-o aprecieze. Între scriitorii tineri și publicul nostru este mare ruptură, care ar trebui nivelată.

În curs de apariție am *Masca timpului*, o culegere de eseuri critice, interesînd sentimentul de viață al timpului nostru așa cum este el exprimat în literatura con-

temporană. Din această lucrare, precum și din *Fragmente moderne*, sper să rezulte dovada că ocupația criticei literare nu este o preferință recentă la mine, după cum un confrate binevoitor observa de curînd. Adevărul este că mă hotărăsc greu să scriu despre literatura care mă plictisește sau care îmi repugnă.

*

Încheind convorbirea mi-am dat seama că d. Vianu păstrase pentru sine indicibilul mai prețios decît cuvîntul. Obsedat de continua perfecționare de sine, intervievatul meu trebuia căutat înapoia ochilor săi întorși lăuntric, iar nu realizat în fuga unei conversații cotidiene. Dar pentru aceasta se pare că nu era suficientă lumina cenușie a zilei: îmi trebuia lampa minunată a lui Aladin să mă călăuzească pe treptele tăinuite ale sufletului.

Și în adevăr femeia din casă aduse o lampă, dar nu era decît una obișnuită, care-mi aduse aminte că, ademenit de primirea prietenoasă a gazdei, pierdusem cu totul noțiunea timpului.

I. Valerian

1926

2

DE VORBĂ CU D. TUDOR VIANU

E un destin nedrept care imprimă tuturor convorbirilor redate tipografic un caracter de act neterminat, de insuficiență de rezumat.

O convorbire vie de-acum o oră capătă, filtrată prin redactor, zețar și corector, un vestmînt aproape străin, de nerecunoscut.

Astfel, întrebarea și răspunsul pierd elementul esențial, intonația, care poate fi caldă sau indiferentă, dulce sau agresivă, limpede sau confuză și în alte cîteva zeci de nuanțe.

Convorbirea în lectură suferă ca drama care fără glasuri nu poate vibra pe pînza cinematografului. Aceste cuvinte preliminare scuză oricînd prezentarea unei convorbiri ușor alterate, prin ordinul unei fatalități redacționale.

D. Tudor Vianu este autorul a trei volume de studii și eseuri: *Dualismul artei, Fragmente moderne, Masca timpului* și al unui studiu în limba germană asupra lui Schiller. Cercurile literare diverse, cu admirația hermetic păstrată membrilor cotizanți, sunt însă aproape unanime recunoscînd în d. Tudor Vianu unul din capetele cele mai organizate, între cele cărora le revine conducerea spirituală a generației care se ridică...

Mă servesc în convorbirea cu d-sa de chestionarul obișnuit, interogator-tip în tradiția reportajului.

— *Cum ați debutat?*

— Primul cerc literar cu care am luat contact și prima revistă la care am avut un rost mai activ a fost cercul literar al d-lui Densusianu și revista sa, astăzi dispărută *Vieața nouă.*

Împrejurări ulterioare au vrut ca drumurile mele să se despartă de acelea pe care d. Ovid Densusianu a mers

pînă la urmă aproape neînsoțit, dar și astăzi păstrez amintirea reconfortantă a caracterului integru, a învățămîntului desăvîrșit, a omului cu o viață de înaltă spiritualitate care este profesorul de filologie romanică de la Universitatea din București. Am publicat la *Vieața nouă* versuri parnasiene, între 1915 și 1918 ; nu le-am recitit de atunci niciodată, dar tinerescul meu zel poetic, abătut de atunci către studiu și teorie, mi-a lăsat în conștiință un punct nevralgic care pînă la urmă cred că mă va reîntoarce către producțiunea literară.

La *Vieața nouă* am învățat însă mai mult decît am publicat. Am deprins acolo interesul activ pentru manifestările spiritului modern, pe care nu l-am mai putut niciodată privi cu acel pedantism arhaizat care mă uimește în alte cercuri. Am mai contemplat acolo exemplul unei discipline intelectuale împerecheate cu o normă selectă de viață, care trebuie să fi intrat într-o măsură oarecare în repulsiunea pe care îmi permit s-o mărturisesc pentru toate exagerările firei boeme, pentru [purtarea]* antisocială și foarte curios oscilantă între deprimarea ușoară și iubirea vîlvei indiscrete în jurul propriului nume. Se știe că de aceste defecte viața noastră literară nu este cu totul străină.

— *Care credeți că sunt tendințele actuale ale literaturii noastre ?*

— Întrebarea d-tale are nevoie să fie precizată. În *credință* intră un puternic element de *voință*. Credem nu numai ceea ce ne spune realitatea considerată cu un ochi rece și neprevenit, dar și ceea ce ne impune direcția aspirațiunilor noastre. De teamă, așadar, de a nu atribui literaturii române contemporane niște trăsături care nu există poate decît în preferințele mele, voi înăbuși cu totul glasul *voinței*. Este un sacrificiu cu care te obișnuiește munca într-un domeniu oarecare de specialitate. Dar pentru că specializările sunt în noi rudimentare și pentru că firea noastră este în mare măsură impregnată de caracter liric, de mult subiectivism, știu că acest sacrificiu pare destul de curios. N-am însă ce face, deoarece — dacă nu mă înșel — d-ta m-ai întrebat care socotesc că sunt de fapt tendințele actuale ale literaturii noastre, iar nu care anume doresc eu să fie. Iată. Avem mai întîi un tineret care ocupă cantitativ cel puțin trei pătrimi din întinderea scrisului românesc. Acest tineret face poezie lirică, notează sonorități agreabile și imagini interesante și dovedește în genere talent. Este cunoscut însă că talentul nu este chiar o piatră prețioasă — deoarece este destul de răspîndit, iar la popoarele meridionale alcătuiește o trăsătură a caracterului național. Ceea ce nu constat în suficientă măsură la tinerii noștri scriitori este sentimentul adîncului tragic al existenței și felul de a înțelege viața ca o dificilă și redutabilă problemă.

* Jumătate de rînd este repetat, printr-o greșeală tipografică (n. ed.).

Mă bucur de aceea îndoit acolo unde îl găsesc.

Pentru excesul liric de care ți-am vorbit, mai distingem un curent realist reprezentat prin cîțiva prozatori preocupați să fixeze momentul social sau să intre — cum se întîmplă destul de rar în literatura română — în complicațiile psihologiei individuale. Teatrul, cu puține excepții, rămîne juvenil, liric și feeric, chiar cînd provine de la persoane mature după starea civilă. Pentru reprezentanții literaturii de idei, nu știu dacă-ți trebuie să-i numeri toate degetele unei mîini.

— *Credeți atunci că literatura noastră străbate o criză ?*

— A, nu ! Deloc ! Nicidecum ! Limba noastră a intrat într-o fază de echiilbru și armonie care face din ea un instrument admirabil. Formele prozodice au fost in ultiva vreme mult experimentate și sunt acum întrebuințate cu preciziune și eleganță. Temperamentul artist a căpătat un fel de primat în virtutea căruia literatura noastră a căpătat o valoare estetică incontestabilă. Nu este nimeni vinovat dacă un Eminescu sau un Caragiale nu s-au născut destul de tîrziu pentru a fi contemporanii și camarazii noștri de generație. Și totuși...

— *Există cineva astăzi care să le semene ?*

— Eu nu compar ceea ce prin firea sa este incomparabil : predispoziția și opera artistică. Dar există astăzi un scriitor care mă încîntă neçontenit deși nu mă satisface totdeauna. Este poate singurul, printre cei de astăzi, la care surprind *neprevăzutul* unei creațiuni autentice, capriciul unei naturi de nabab, larga curbă a unui suflet

care poate să evolueze de la grația diafană la vehemență, poetul popular și filosof, frust, savant și uneori prețios.

— *Vorbiți de domnul Tudor Arghezi?*

— Desigur, desigur.

— *Ce proiecte literare aveți?*

— O sumedenie. Dar pentru că toate excesele îmi repugnă, combat proiectele mele pe măsură ce ele apar. Rețin numai puține, pentru a mă aplica cu stăruință la realizarea lor. Proiectul meu principal este propria-mi clarificare în chestiunile care mă interesează. Tot ce scriu are acest înțeles. În tot ce public, transcriu de fapt caietele mele de studii. Urmăresc, de altfel, limpezimea cea mai mare și persuasiunea prin sinceritate. Permite-mi însă să nu-ți fac mai multe precizări într-o chestiune pe care — după cum vezi — o socotesc că ține de viața intimă a personalității.

Dimineața Bucureștilor se desfașură — fierbinte steag solar. Femei proaspete grăbesc prin vuietul străzii care crește către amiază...

Aci scara. Sus, redacția.

Sergiu Dan

1926

3

DE VORBĂ CU D. PROF. TUDOR VIANU

Interviu filosofico-literar

L-am văzut în aceeași universitate bătrînă și savantă, prezidîndu-și seminarul de estetică în sala de la capătul celor trei etaje. Era vorba despre „Natură și arta plastică" sau în orice caz ceva asemănător. Un seminar viu în care studentele se arată mai știutoare, mai pline de inițiativă și poate mai apropiate de disciplina filosofică decît colegii lor. E drept că de la depărtare privite lucrurile, subtilitatea acestor postulate la tainica cetate a adevărului pare puțin comică; numai că poți fi prudent micșorînd distanța, așa cum am făcut eu...

După un sfert de oră eu însumi am răspuns la o întrebare a d-lui Vianu, mutînd discuția pînă în domeniul spațiului și al timpului, apoi am plecat amîndoi și năruind rezistența profesorului am stăruit cu întrebările. Iată rezultatul iscodirilor mele:

— *Credeți că filosofia are posibilități în România?*

— Se înțelege! Atunci cînd oamenii care trăiesc între marginile acestei țări vor căpăta un simț al individualității, filosofia va fi posibilă... Deocamdată oamenii vorbesc cu proverbe, adică se folosesc de un limbaj prin excelență colectiv.

— *Există lucrări remarcabile la noi?*

Întrebarea mea a cam rămas fără răspuns și n-am mai stăruit deoarece mi-am închipuit că profesorul a tăcut fie din modestie, fie din încredere în propriile d-sale lucrări...

În schimb, d. Vianu mi-a explicat cu multă limpezime răspunsul la întrebarea:

— *Epoca noastră eminamente politică poate conveni gînditorului?*

— Dacă epoca nu e sortită să degenereze în ciocniri brutale și absurde de forțe primare, atunci ea trebuie să

se orienteze după idealurile gînditorilor. Nu știu întru cît ea convine gînditorului, dar dacă nu convine, atunci trebuie să ne așteptăm la o sumbră decadență.

— Cum ați izbutit să armonizați exigențele gîndirii cu preocupările efemerului fenomen literar? Sau nu socotiți literatura drept un fenomen efemer?

Aci d. Vianu mi-a ocolit abil prima întrebare și și-a constituit un răspuns al cărui accent cădea pe a doua întrebare.

— Literatura este un extract de experiență, cu alte cuvinte o materie importantă pentru gînditori: cel ce n-are priză asupra literaturii se privează de experiență. Literatura rămîne o formă a experienței omenești.

— Dacă este așa, spuneți-mi: în ce măsură poate fi estetica o disciplină filosofică?

— Ca unul care m-am ocupat de toate formele gîndirii, recunosc această prejudecată care constă în confuzia dintre două lucruri: 1. Considerarea esteticei ca o coroborare a experienței artistice sau 2. ca o cale pentru a cunoaște mai exact această experiență. De altminteri, poate că ea nu se constituie ca o știință.

Mi s-a părut că d. prof. Vianu s-a angajat pînă în acest moment într-atîta pe drumul răspunderilor încît să-mi răspundă direct la întrebarea mea fundamentală față de care celelalte de pînă acum erau simple pretexte

— Nu credeți că poezia și — generic vorbind — fenomenul de artă efeminează sufletele? Așadar, un ideal legiuitor al orînduirii în cetate nu trebuie să socotească manifestarea de artă ca opunîndu-se vieții colective?

— Eu cred a putea lămuri sensul estetic al civilizației actuale: arta este sublimarea meșteșugului; ea este produsul cel mai avansat al tehnicei omenești și atunci îmi apare ca firească orientarea structurii noastre către calitățile artei.

În această secundă mi-am amintit de extraordinara lecție pe care Platon a dat-o lumii atunci cînd intîlnindu-se cu Socrate și-a ars toate versurile și semnalînd d-lui Vianu această — aș zice — o lecție care mi s-a înscăunat în minte mi-a spus:

— Astăzi interdicția lui Platon nu și mai are locul, deoarece el legifera pentru o societate dominată de figura aristocratului gînditor; legiuitorii noștri însă trebuie să țină socoteală de această epocă a lucrătorului, pe cînd Platon n-avea nici o considerație pentru lucrător.

Se-nțelege că punctul de lumină a interviului cade cu preciziune asupra acestui răspuns care poate sugera argumente serioase gîndirii care nu legitimează arta. Pe de altă parte, acest fel de a răspunde lasă problema deschisă, întrucît trebuie să ne punem întrebarea dacă legitimare se numește un complex de condițiuni accidentale cum ar fi caracterul eminamente tehnic al epocii noastre. Care este atitudinea legiuitorului într-o societate perfect organizată: constat însă viciul întrebării deoarece o societate perfect organizată anulează necesitatea legiuitorului...

— Dacă așa stau lucrurile, domnule profesor, nu mai am să vă întreb decît: ce lucrări intenționați să tipăriți și — pînă-ntr-un punct — care e justificarea lor?

— Deocamdată lucrez la volumul al doilea al *Esteticei* mele care cred că va apărea în toamna viitoare. Pentru că mă simt dator să dau unele aplicații ideilor expuse acolo am plănuit o serie de monografii asupra scriitorilor români; una dintre ele asupra lui Ion Barbu.

Dar pe măsură ce munca acestei organizări creștea mi-am dat seama că o concepție de artă se înrădăcinează într-o înțelegere generală a vieții. O lucrare viitoare la care intenționez să mă opresc îndată ce voi reuși să domin furtuna de documente, experiențe și informații este o *Etică* concepută ca o temelie a personalității omenești, o etică în care să fixez ce poate gîndi în mijlocul contracțiilor, a adversității și a dezlănțuirii de forțe oarbe de azi un om singur liber care nu poate da nimic, care nu cere nimic și care concepe munca gîndirii ca împlinirea unui inexorabil destin interior.

D. Vianu a mai aruncat o privire asupra hîrtiei pe care i se așternuse covorul sobru al ideilor și cu un ton egal m-a întrebat despre lucruri de toată ziua și, vorbind așa despre o mie de nimicuri care poate au împlinit rolul subteran de atenuare a interviului, l-am condus pînă în acel pasagiu care din Calea Victoriei dă drept în ușa editorului.

Oscar Lemnaru

1935

4

UN ETERN STUDENT

Răspunsul d-lui Tudor Vianu

O amintire din vremea studiilor ? Doamne, am atîtea ! Pe care să ți-o povestesc mai întîi ?

Acum cîțiva ani, în focul unei polemici, vechiul meu prieten și camarad, Camil Petrescu, m-a numit „un student întîrziat". Aș fi primit bucuros epitetul, dacă prietenul Camil Petrescu ar fi consimțit la o ușoară modificare. Căci dacă nu sunt un student „întîrziat", sunt în tot cazul un etern student și mai toate amintirile mele se desprind din cadrul acelei osteneli de lămurire proprie, în care mi s-a părut că pot întrezări un scop al vieții.

Am fost și am rămas student. Un student romantic. Întreabă pe vechii mei camarazi, pe Marcel Romanescu, pe Mihai Ralea, pe Alexandru Busuioceanu, pe Ion Barbu, pe Ștefan Nenițescu, pe Alexandru Claudian, pe George Fotino și vei afla că cei douăzeci de ani ai noștri au fost însuflețiți de pasiunea cunoașterii și de cultul poeziei. Nu-ți pot spune acum cît datorau elanurile mele de atunci exemplului și învățăturii unuia din marii profesori ai generației mele, d-lui Ovid Densusianu. Știința și poezia se îmbinau armonic și decurgeau paralel din influența lui. Am dus cu mine în război aceste elanuri și pe masa bordeiului meu de artilerist, la Tuta, stăteau deschise *Datele imediate ale conștiinței* și *Poeziile* lui Goethe.

Mai tîrziu, în Germania, în micul oraș universitar unde am fost atît de fericit, am găsit atmosfera necesară romantismului meu. Acolo, la Tübingen, în pragul Pădurii Negre, pe sub platanii care se înșiră de-a lungul Neckarului, la umbra zidurilor Seminarului teologic, unde au trăit altădată Schelling și Hegel, sprijinit de tragicul turn al nebuniei lui Hölderlin, am avut mai deseori sentimentul atingerii unei ținte, al împlinirii unui destin. Acolo am cunoscut pe profesorul Constantin Ritter, care nu admitea să se întreție asupra unui alt subiect decît dialogurile lui Platon. Acolo întîlneam în fiecare zi pe filosoful panteist Adickes, editorul marelui *Opus postumum* al lui Kant, drapat în pelerina lui de păgîn mistic. Pe cărările înverzite care urcau pe Oesterberg îmi răsărea adeseori silueta blîndului romanist Haas. Nu-ți pot vorbi de toți maeștrii mei din univesitatea suabă. I-am evocat odată, în cadrul lor de ape, de dulci coline, de păduri, sub cerul acelei vechi Germanii romantice care a mai trăit și pentru mine o clipă. O societate turistică m-a făcut odată să vorbesc despre „un oraș universitar german". Care nu mi-a fost mirarea cînd, după vreo două săptămîni, Rectorul Magnific al Universității din Tübingen adresa o scrisoare emoționantă [1], de bune amintiri și urări, aceluia pentru care Timpul, milostiv, voise să rămînă o clipă în loc.

1937

5

LUMEA DE MÎINE

De vorbă cu d. Tudor Vianu

Formația intelectuală. — Arta ca muncă. — Mărturii de adîncime. — Lumea care vine, o lume a muncii. — Perspective la noi în țară. — Un program național.

Lectura unui text semnat de d. Tudor Vianu aduce totdeauna dovada unei întinse informații și a unei stricte probități intelectuale; autorul este structural opus diletantismului și intuițiilor brusce, neîndestulător sprijinite pe cercetări bibliografice; el respinge, din capul locului, apropierile de suprafață, impresionismul facil și jocul ideilor după ureche; articolele sale sunt studii adîncite, iar cărțile pe care le-a dat culturii românești exprimă deopotrivă poziții proprii și fructul unor cercetări îndelungi; impresia dominantă a frecventării d-lui Vianu, sub o formă sau alta, este temeinicia; cunoașterea adîncită a profesorului, după o lectură, o conferință sau o întrevedere, îți amintește fără vrere de cuvîntul lui Goethe: *er hat schrecklich viel gelesen!*

Cititorul, chiar familiarizat cu scrisul domnului T. Vianu, va putea cu greu ajunge pîna la felul de a fi al omului. Scriitorul care e d. Vianu oferă în echilibrul și ținuta expresiei numai partea de rigoare mentală care-l definește, dar fără a-l epuiza. Tehnica scrisului său ascultă de simetria unei gîndiri care se supraveghează, iar arhitectura cărților sale exprimă disciplina severă pe care i-o impune formația sa universitară.

Înfățișarea sa fizică ne confirmă aceeași impresie de echilibru și statornicie, de liniște interioară. Numai ascultînd vorbind pe d. Vianu într-o conferință publică se poate apropia cineva de adevărata sa formație. Un atare auditor va fi totdeauna surprins de contrastul dintre aspectul masiv și static

al omului și mișcarea vorbirii, întreținînd și dezlănțuind valul emotiv elocinței. Nu ne aflăm, desigur, în fața unui orator. Vioiciunea ritmului este interioară, facilitatea expresiei nu ajunge niciodată la dezlănțuirea verbală care se urmărește singură, dînd impresia vorbitorului că vorbește automat, oferindu-și plăcerea de a se asculta singur. Animația d-lui Vianu nu e de ordin oratoric, adică predominant verbală și retorică; e expresia unei mistuitoare pasiuni pentru idei; este puterea lăuntrică susținînd și dezlănțuind valul emotiv, dar explicînd în același timp fizionomia lăuntrică a omului.

Balzac a căutat să înțeleagă și să descrie un om după vestmînt sau după înfățișarea locuinței, dovedindu-se astfel un bun elev al lui Lavater. Pentru a-l putea înțelege pe d. Vianu trebuie să-l surprinzi în locuința sa, în mijlocul bibliotecii. Atunci descoperi omul în adevăratul lui climat: în lumea ideilor, pe care le adîncește, le cunoaște, le iubește, care-l însuflețesc, dar care nu-i dau niciodată entuziasme rapide, trecătoare. Partea de echilibru și ponderare care-l domină îl ferește de atari exaltări spumoase fără consecințe.

Înțelegerea omului mai e ușurată de o împrejurare: de a-l surprinde într-un moment de părăsire, cînd povestește cu savoare, humor sau pitoresc.

Datoresc unui atare moment, situat cu luni în urmă, aceste mărturii:

— *Vedem adesea în frămîntările și problemele de conștiință ale adolescentului o prefigurare a fizionomiei intelectuale a omului de mai tîrziu. Vreți să ne vorbiți despre aceste preocupări dominante, în epoca formației dvs. sufletești?*

— Primesc cu bucurie îndemnul dumitale de prospecțiune. Voi face cu sinceritate un examen de conștiință, o întoarcere în timpuri, care îmi va fi profitabilă și mie și care, poate, va interesa pe alții.

Mi-am cunoscut încă de la început o mare afinitate către clasicismul elen și mai cu seamă latin. Formația mea sufletească și literară este esențial clasică. M-a preocupat îndeosebi problema expresiei, a stilului, pe care mai tîrziu am regăsit-o cu bucurie în orientările unui Gustave Flaubert. Visam o artă fără subiect, fără nici un alt sprijin decît al perfecției formale, al strălucirii și echilibrului stilului. În corespondența sa, Flaubert pomenește chiar de o atare operă care s-ar susține prin

simplele relații ale stilului, după cum pămîntul se menține pe orbită fără să se sprijine pe ceva. Pagina aceasta m-a entuziasmat. Am fost sensibil la perfecția formală a scriitorilor, la concizia expresiei, la mînuirea și elaborarea cuvîntului, la înlănțuirea și construcția frazelor; voiam să intru în laboratorul intim al creației, al expresiei, în munca de atelier a artistului. Eram atent, mai ales către vîrsta de 25—26 ani, la caracterul eliptic, concis, al expresiei. Cu cît interes și cu cîtă admirație n-am aflat că un italian a reușit să traducă pe Tacit într-un text și mai concis decît al autorului latin!

— *Ați avut, prin urmare, o epocă de predominantă preocupare formală, cu interes către clasicismul antic, și, desigur, pentru Mallarmé sau Rimbaud din* Les illuminations. *Nu ați rămas totuși aci.*

— E adevărat. După o primă fază, în care mergeam către concizie, sinteză și chiar obscuritate, și care, în paranteză fie spus, nu a fost fără legături cu mișcarea simbolistă, am avut o a doua perioadă, de explicare a expresiei, de analiză și de adîncire a conținutului. Clasicismul mi-a servit ca punct de plecare pentru elaborarea unei concepții estetice mai largi. Am considerat pe scriitor ca pe un muncitor al cuvîntului și de aci am trecut, către 1924—1925 (poate și sub unele influențe absorbite din Valéry și a concepției lui de artizanat artistic, de *Poeta faber*), la o concepție estetică bine conturată.

— *Nu ați fost influențat în această concepție a artei ca expresie și de către Benedetto Croce?*

— Cred că foarte puțin, dacă nu deloc. Croce pune accentul pe intuiție. Împreună cu Valéry, eu stăruiesc asupra caracterului rațional al prelucrării artistice.

Consider arta ca o formă primară a activității omenești. Cred că prima formă a muncii umane este de natură artistică; cu vremea, și această tendință s-a accentuat prin secolul XVIII și XIX, am asistat la o disjuncție între muncă și artă, dar cred că mai tîrziu evoluția se va face înspre o nouă fuziune a celor doi termeni.

— *Acordați artei o valoare de cunoaștere?*

— Nu pot nega acest caracter al artei. Dacă mi-ai îngădui să formulez aforistic aș spune: arta nu e atît

cunoaștere, cît creație, „facere". E o formă a rațiunii practice. Între cele două curente, idealist, reprezentat de Hegel, și cel formalist, al rațiunii practice, înclin, de bună seamă, către cel din urmă.

— *Vreți să încercați o cuprindere rezumativă, sintetică, și cît mai puțin deformantă cu putință a concepției dvs. asupra artei?*

D. T. Vianu răspunde după o clipă de gîndire, corectîndu-se în mai multe rînduri, și apoi precizîndu-și gîndirea:

— Arta e muncă ajunsă la libertate și fericire. Este, cum vezi, o concepție prea puțin teoretică, e o concepție activistă, practică. Sunt condus de ideea de perfecțiune și armonie, care își poate găsi deopotrivă termenul în activitatea muncii, ca și în viața socială. În chipul acesta, prin năzuința către armonia socială și armonia muncii am putea justifica rolul normativ al artei.

În studiul meu despre *Semnificația filosofică a artei*, tipărit la finele volumului *Filosofie și poezie*, am încercat o întemeiere mai adîncă a acestui punct de vedere.

— *Bunăvoința cu care mi-ați îngăduit să intru în datele esențiale ale gîndirii dvs. mă îndeamnă să merg mai departe.*

Socotesc că timpul de față ne impune mărturii totale, de supremă sinceritate. Poate că mai important de știut despre un om de gîndire, decît rodul reflecțiilor lui, este atitudinea în fața vieții, viziunea generală despre lume, poziția față de problema etico-religioasă. Ajungem, astfel, în domeniul vieții de adîncime, în care, în general, nu îngăduim imixtiuni străine și pe care nu le dezvăluim cu ușurință. O anumită reținere, un fel de sentiment al secretului personal, ne îndeamnă la tăcere. Totuși, nu putem uita că aceste drame de conștiință au fost dezvăluite de oamenii de intensă viață interioară. Un Pascal sau un Goethe nu s-au sfiit să ne vorbească despre experiența lor religioasă. În pragul acestei lumi noi, la a cărei naștere asistăm acum, putem trece peste reticențe și putem încerca atari sincerități.

— Din cele ce am spus reiese că în viața mea lăuntrică fac să primeze rațiunea practică, eticul. Am avut, desigur, o criză religioasă, dar nu în sensul că mi-am pierdut credința, ci printr-o lărgire a elanului religios

difuz, pe care l-am trăit în copilărie. Nu am fost niciodată ateu sau indiferent în materie religioasă. Am avut înțelegere, emoție, mișcare pentru acest fapt esențial. În copilărie am avut — cum aș spune ? — bunăvoință, deschidere de suflet religioasă. Către douăzeci de ani acest interes a devenit zbatere, căldură, fără să fi luat totuși vreodată forme organizate.

Nu stărui, firește. Trec mai departe, continuînd firul întrebărilor dumitale : concep lumea ca un proces, în care înțeleg să mă integrez, la care aș vrea să particip într-un fel sau altul, pe care aș dori să-l fac a trece prin mine. Abstragerea, depărtarea de palpitul lucrurilor mi ar fi intolerabile. Aș putea concepe moartea ca o atare absență personală din desfășurarea lucrurilor.... Firește, e o atitudine uneori veleitară, așa cum poți bănui din partea unui cărturar. Dar am, cel puțin teoretic, o afinitate pentru formele active ale vieții. Nu am un spirit spectacular, sau exclusiv spectacular.

M au atras deci problemele devenirii, ale istoriei, ale creației. Am o concepție activistă a culturii. Înțeleg cultura ca o transformare a Naturii în sensul vederilor și exigențelor omului.

— *Ar fi poate necesar să precizați poziția omului în lume și în cultură.*

— Nu pot considera pe om izolat. Îl integrez într-un imens elan de creație, care trece prin întreaga lume. E o concepție practică, activistă, travailistă dacă vrei. Poate te va surprinde acest caracter al gîndirii mele și această depărtare de concepții metafizice cuprinzătoare. Datorez însă adevărul.

— *Gîndirea și atitudinea unui om în fața vieții prezintă adeseori urma vreunei influențe străine, a unui maestru, a unei întîlniri hotărîtoare cu un alt om, cu o realitate, cu o operă. Recunoașteți în viața dvs. înrîurirea unei atari întîlniri ?*

D. T. Vianu reflectează îndelung :

— Nu văd, nu cred. Desigur, atîtea și atîtea lecturi și opere... Desigur Bergson... Fichte iarăși m-a interesat. Și totuși : nu-mi descopăr un maestru. Am lucrat de la mine, cu spontaneitate, pornind din propriul meu centru.

Nu-mi descopăr multe influențe. Dar contactul cu Goethe a fost pentru mine revelator.

— *Concepția dvs. activistă va avea, de bună seamă, o aplicație, o răsfrîngere în viața socială. Cum vedeți poziția omului în realitatea socială ?*

— Nu pot, firește, fi decît rezumativ. Viața socială se definește prin anumite cadre, prin forme instituționalizate, prin organizări statornice, exprimînd anumite raporturi între faptele sociale. Dezvoltarea omului se face pe aceste coordonate. O societate organizată va trebui să aibă însă un complement al acestor cadre : perfecționarea omului menit să umple aceste cadre. Idealul antic al „înțelepciunii“ poate juca un nou rol în omenire.

— *Ajungem domnule Profesor, pe un teren mult mai general și de o actualitate mai directă. Mă refer la structura și orientarea vremii care se plămădește acum sub ochii noștri. Ca și după trecutul război, viața socială și culturală va prezenta schimbări de ritm, de înfățișare, de structură, desigur, de data aceasta mult mai adînci. Cum vedeți această orientare a vieții de după război ?*

— Civilizația de mîine va fi o civilizație a muncii. Poate că pentru prima oară în istorie entuziasmul pentru muncă, convingerea adîncă a omului în valoarea etică a muncii și dezvoltarea forței de muncă a omului ajung acum la treapta lor cea mai înaltă. De abia acum, cultura umană a îngăduit o liberare totală, să nădăjduim definitivă, a muncii. Istoria a ajuns la stadiul în care munca reprezintă conștiința unei înălțări a omului deasupra lui însuși. Căci omul nu trebuie să fie robul, ci domnul muncii. Muncitorul trebuie să aibă față de muncă fervoarea, dragostea pe care o are un artist față de opera pe care o înfăptuiește. Va trebui să aibă aceeași libertate față de muncă.

Aș vrea să-ți redau plastic, printr-o experiență de viață, această atitudine a omului în fața muncii. Îmi amintesc însuflețirea cu care am citit o pagină din ***Amintirile*** lui Gorki și orizontul pe care mi l-a deschis faptul povestit de scriitor. Gorki povestește într-un loc cum, rătăcind pe malul Volgei, a plecat într-o dimineață împreună cu alți tovarăși înspre un vapor eșuat pe țărm, din care avea să descarce mărfuri într-un alt vapor, trimis în căutarea celui dintîi. Au început cu toții să lu-

creze. După mai multe ore de muncă susținută s-a creat între acești oameni o comuniune intimă, în bucurie și entuziasm. Oamenii care munceau acolo deveniseră, după textul francez pe care îl parcurgeam, „de véritables bêtes joyeuses". Atunci am înțeles poate mai bine decît tot deauna fericirea pe care o poate găsi omul în munca ce conduce la realizări concrete.

Socotesc deci că civilizația de mîine a lumii va fi întemeiată pe această conștiință și bucurie a muncii, care înnobilează și ridică pe om deasupra lui însuși.

Desigur, lucrurile pe care ți le spun nu sunt improvizate, adaptate la condițiile actualității. Ele au fost expuse cu ani înainte în diferite lucrări. Insist însă asupra faptului că leg această concepție a muncii sociale de problema estetică, de munca artistică. Închid, astfel, ciclul. Concepția artei ca muncă eliberată își găsește un complement obligator în concepția muncii ca stare de bucurie și grație artistică. În aceste împrejurări artistul devine adevăratul călăuzitor al activității sociale.

— *Formularea generală a acestei probleme presupune o precizare a condițiilor particulare sub care se va desfășura munca în țara noastră.*

— Nu mă depărtez de acest gînd. Enunțînd datele generale ale problemei, nu am făcut decît o introducere la cele ce am de gînd să spun acum. În țara noastră, poate mai mult decît în alte părți, vom avea un teren mai vast pentru desfășurarea muncii ; iar programul de muncă, de creație va fi mai încărcat. Ne aflăm încă într-o etapă de trecere. Am avut totdeauna impresia, călătorind peste hotare și comparînd cele văzute cu situația din țara noastră, că există la noi o carență, un spațiu vid, o lipsă de realizări. Care putea fi cauza acestei stări de fapt ? S-a creat puțin ? S-a distrus mult ? Nu mă opresc acum. Ceea ce vreau să spun e că peisajul românesc prezintă un fel de vacuitate, indicînd că procesul de creație e încă în stadiul începător. Va trebui deci să creăm o civilizație a noastră și mai ales o mentalitate tehnică, de producție. Va trebui să dăm imbolduri către activitățile pozitive, creatoare. Aspectul de tehnicitate, de practic, alcătuiește întreaga osatură a activității sociale. Am arătat în cele ce am spus că însăși estetica prezintă, o dată cu caracterul ei creator, o latură morală, chiar tehnică.

Vom avea nevoie în țara noastră de muncitori onești, consacrați cu austeritate și competență unor domenii în care facultățile lor personale să se poată exercita creator. Avem nevoie de omul trebii lui, de exemplarul uman tehnic. Să denunțăm tipul atît de curent în viața noastră socială, pe omul de vorbe, de formule, de avînturi nereflectate. Acești oameni bagatelizează lucrurile cele mai grave, le demonetizează. Ei aduc cu ei un suflu demoralizant și transformă totul în neînsemnătate și farsă. De aceea subliniez încă o dată nevoia de seriozitate a oamenilor consacrați unei tehnice creatoare, oricare ar fi ea ; de aceea am pus totdeauna, chiar și în estetică, accentul pe factorul rațional, activ, al procedeelor și tehnicității.

Răspund acum și unei întrebări a dumitale, privitoare la proiectele mele de lucru : aș vrea să dau acestor gînduri o formulare coerentă, unitară. Pînă acum nu am putut publica decît fragmente...

Ion Biberi

1944

6

DE VORBĂ CU TUDOR VIANU

Despre începuturile literare. — O. Densusianu și E. Lovinescu. — Existența scriitorului, despre democrație. — Forțe constructive, forțe negative — Despre intervenția statului în viața culturală.

Refuzîndu-se convorbirilor cu caracter de interviu și refractar la soiul ăsta de deprinderi gazetărești, d-l profesor Tudor Vianu a acceptat interogația mea numai după ce l-am încredințat că doresc să-mi acorde o simplă convorbire de la scriitor la scriitor.

Personalitate proeminentă în domeniul studiilor estetice, unde este un fondator, d-l Tudor Vianu are îndoitul noroc de a fi întîi apreciat și iubit de auditorii cursurilor sale și al doilea, de publicul cetitor, autorul *Esteticei* și al *Artei prozatorilor români* fiind unul din scriitorii ale caror opere se vînd foarte bine. E de ajuns să amintim că *Estetica* va ieși zilele acestea în ediția a treia.

Popularitatea manualului acesta al fecundului autor de studii literare îmi amintește de una din anualele zile ale sărbătoririi *Săptămînii cărții*, cînd, în Pavilionul din Piața Senatului, se adunau oficialitatea culturală și scriitorii români, spre a prăznui harul cel mai pur al omului: creația slovelor menite semenului său. După ce partea oficială se mîntuise, suveranul, sfîrșind vizitarea standurilor de cărți, făcuse cerc cu condeierii și adresîndu-se autorului *Esteticei*, ce apăruse tocmai în ediția II-a, i-a spus: „Va să zică se vînd cărțile noastre, d-le Vianu".

Auzindu-l depănîndu-și gîndurile în timp ce umblă solemn și concentrat prin încăperea biroului, am înțeles de ce profesorului Vianu nu-i plac facilele și exterioarele luări de contact și, urmărind intonațiile glasului încet, am observat că esteticianul se exprimă formulînd idei. Și în vreme ce editorul lui A. Macedonski, făcea, cu mîinile în buzunar, înconjurul odăii, modulîndu-și vorbele rar și serios, mi-am adus aminte de versul lui Camil Petrescu: *Eu am văzut idei.*

— *D-voastră ați publicat, la începutul carierii, versuri. Cum ați început?*

— Ca simbolist. Eram student și aveam ca profesor pe Ovid Densusianu și m-am simțit la un moment dat atras de mișcarea simbolistă. Era pe vremea aceea o mare adversitate între mișcarea sămănătoristă și cea simbolistă.

Profesorul nostru, în afară de cursul lui de linguistică, ne ținea prelegeri despre literatura din țările de limbi romanice, Belgia, Franța, Italia, Spania, Republicele Americei de Sud și, uneori, în conexiune, literaturile nordice, ca acele din Anglia și Germania.

Cursurile și prelegerile acelea au fost o mare deschidere de orizont pentru studentul avid de a ști ce eram pe atunci.

Înainte de a fi atras de mirajul cenaclului *Literatorul* și de fascinanta personalitate a maestrului Macedonski, eu începusem, dintr-o întîmplare pe care am să ți-o povestesc, încă din fragedă adolescență, să scriu versuri.

Și rîzînd, dascălul atît de sobru și de închis deobște se lasă luat de vîrtejul cald al amintirilor din copilărie:

— Aveam 13 ani și m-am îmbolnăvit de o scarlatină care e, după cum știi, o boală care te crește. Și, după ce m-am sculat din ea, am prins pe nesimțite să îngîn și să rimez versuri și, exercițiul plăcîndu-mi, m-am lăsat antrenat și am continuat activitatea lirică.

— *Cum se face că n-ați scos în volum rodul atîtor ani de colaborare la diverse reviste?*

— Vorbești de versuri?

— *Da.*

— Da, e drept. Întîia mea colaborare în versuri a fost la *România*, de sub direcția lui Ion Minulescu, ziarul pe care îl socotea Marele Cartier General al Armatei, apoi am continuat să public în *Flacăra* lui Banu, *Literatorul*, *Vieața nouă* și în *Sburătorul*. Mă întrebi cum de n-am scos versurile în volum? Iată de ce: activitatea mea lirică se întinde pe un timp destul de lung, însumînd un mare număr de ani și — eșalonată pe o astfel de întindere — am socotit că producția mea nu e omogenă — în sensul că etapele succesive nu sunt destul de reprezentative. Am impresia că față de ceea ce am realizat în adolescență, am dat mai tîrziu mai mult. Așa că odată

și odată voi publica o plachetă din produsul anilor din urmă.

— *Și ce a întrerupt această perioadă lirică?*

— Am început o activitate de alt domeniu, am lucrat în stil, nopți întregi am întîrziat la perioadele arborescente ale stilului și, prins de atracția pe care o oferă pentru un scriitor rigoarea și problemele stilului, am scris un studiu despre Flaubert, ale cărui *Scrisori* au fost pentru mine un fel de carte de căpătîi. Am, așadar, în manuscris un studiu, o teză asupra artei stilistice a lui Flaubert.

— *Cum teză?*

— Să vezi. Îmi făceam doctoratul cu Carol Groos, la Tübingen și profesorul mă constrîngea la o metodă prea statistică, ce nu-mi convenea, deși era bine mînuită. Ca să scap de constrîngerea asta am început să scriu studiul despre Flaubert. Dascălul meu aflînd și fiindcă nu mă încadram în metoda lui, mi-a cerut îngăduirea să trateze el subiectul și-atunci am renunțat la încercarea mea.

Studiul lui Carol Groos despre Flaubert a apărut cu o notă în care fostul meu profesor recunoștea că el a rezultat din mai multe convorbiri avute cu un student al cărui nume îl dădea [1].

— *De ce n-ați reluat studiul?*

— M-a împiedicat faptul că profesorul meu a tratat subiectul. Și ceea ce m-a determinat să renunț complet a-l relua a fost studiul lui Albert Thibaudet asupra lui Flaubert [2], așa că nu l-am mai continuat și am renunțat să-l mai desăvîrșesc.

La o întrebare a noastră: ce atitudine aveți în fața literaturei, ne-a răspuns:

— Socot arta expresia cea mai înaltă a forțelor constructive. Există forțe ce distrug și forțe ce edifică; cele ce construiesc se afirmă de la mineral pînă la dezvăluirea embrionului și pînă la om. Arta stă în fruntea puterilor constructive. Aceasta e, de altfel, și ideea centrală ce străbate lucrarea mea *Estetica*.

Fiindcă reușisem să-l fac pe d. Tudor Vianu să vorbească, împotriva mărturisirei d-sale că n-are spirit oratoric, mi-am îngăduit să-l întreb în ce fel l-a cunoscut pe E. Lovinescu.

— După colaborarea mea la *Literatorul*, i-am trimis niște poezii lui E. Lovinescu. Dorind să mă cunoască, l-am vizitat și am intrat apoi în relații strînse. Criticul avea pe atunci sub 40 de ani și m-a cucerit dintru început amabilitatea lui. Am început să fac o „Cronică a ideilor“, o rubrică pe care revistele noastre nu o aveau pe vremea aceea și au adoptat-o mai apoi.

Colaborarea însă, spre regretul meu, nu a fost de lungă durată, întrucît eu doream mai mult să mă formez decît să activez pe tărîmul literar și ea s-a întrerupt o dată cu plecarea mea la studii în străinătate. Mai tîrziu, la reîntoarcerea mea în țară, l-am regăsit pe E. Lovinescu și prietenia literară s-a dezvoltat, fără însă ca să iau parte la cenaclu, ci vizitîndu-l numai din cînd în cînd.

Era un om fermecător, își continuă d. Vianu firul amintirilor evocatoare; foarte învățat; un scriitor de seamă, dar care în formula personalității sale avea acel gust și acea rezervă ce îl îndepărtau de la atitudinile pontificale, pretențioase, afectate, cu atîta trecere în lumea noastră. A fost un mare critic și tot atît de mare scriitor și este pentru mine unul din faptele cele mai inexplicabile răceala cu care a fost primit de cercurile conducătoare. Lucrul se explică prin intransigența judecății lui critice și printr-un spirit de independență ce împodobește figura lui. A fost departe de a fi o victimă, cum eronat au vrut să-l înfățișeze unii, el realizîndu-se complet, și a dispărut într-un moment de plenitudine și cînd toate rezistențele din trecut ar fi dezarmat, și personalitatea lui covîrșitoare s-ar fi impus chiar celor ce îl negau.

— *Nu credeți, d-le profesor, că activitatea lui a avut și un rol social?*

— Da, are și o latură socială în lucrarea *Istoria civilizației române*. E. Lovinescu, ca să-l concretizez într-o formulă, a reprezentat un moment de afirmare a liberalismului, cu multe elemente din personalitatea lui luate de la „Junimea“ — fiind o sinteză liberalo-junimistă.

Și poate că drama acestui om foarte merituos și foarte devotat cauzei literare, a fost că nu a fost recunoscut și îmbrățișat nici de cercurile liberale și nici de cele junimiste. El a depășit și întrecut momentul acesta de con-

trast, aparţinînd prin gust, rezervă şi clasicism „Junimei" şi fiind prin tendinţa socială un liberal.

Cum d. profesor Vianu deţine, ca profesor universitar şi ca director de editură, un post de conducere culturală, fiind ca scriitor şi istoriograf o personalitate cu o poziţie precis delimitată în faţa fenomenelor sociale şi artistice, am ţinut să-i punem o întrebare oarecum lăturalnică, dar fiind totuşi de actualitate :

— *Nu credeţi, d-le profesor, că în raport cu cît sunt retribuiţi muncitorii manuali, scriitorii şi îndeobşte muncitorul intelectual se află pe scara cea mai joasă? De pildă, un taxator de la S.T.B. cîştigă 45 000 lei pe lună, un controlor de tramvaie 60 000. Un lucrător tipograf 250—300 lei pe oră, aşadar lucrînd 8 ore pe zi, între 60 000 şi 72 000 lei lunar. Deosebit de aceasta, are o lună de zile concediu şi 3 săptămîni gratificaţie de sărbători Sunt în artele grafice lucrători specialişti ce cîştigă 100—250 000 lei pe lună, iar în industria textilă specialişti sau lucrători calificaţi ce sunt retribuiţi între 200 000 şi 250 000 lunar.*

Un medic cîştigă în medie sub 100 000 lei pe lună, un profesor universitar şi mai puţin...

— Posibilitatea de cîştig mai mare a scriitorului trebuie văzută în conexiune cu dezvoltarea gustului cititului a întregului popor şi cu necesitatea ridicării nivelului cultural al mulţimii şi ea se reglează în ultimă analiză prin legea raportului dintre producţie şi consumaţie. Aici se vede nevoia intervenţiei statului. El trebuie să vină în ajutorul scriitorului, iar scriitorul prin asociaţiile lui profesionale trebuie să practice o politică de apărare a acestor interese.

— *Cum vedeţi deci remediată situaţia inferioară din punct de vedere a valorificării muncii scriitorului?*

— Remedierea fundamentală o văd în organizarea şi înmulţirea bibliotecilor orăşeneşti şi săteşti şi a ateneelor populare. Ruşii sunt un popor de mari cititori şi cititori de cărţi bune. Criticul Mihalache Dragomirescu îmi povestea că, aflîndu-se în timpul războiului trecut refugiat la Harkov, a remarcat cu surprindere că bucătăreasa lui citea în mod frecvent pe Tolstoi şi pe Dostoievski.

Aşadar, mai întîi statul trebuie să intervină înfiinţînd peste tot biblioteci ; să nu existe sat sau oraşel fără biblioteci : al doilea : trebuie cultivat gustul pentru cetit şi gustul însuşi.

Continuîndu-şi interesantele declaraţii, d. prof. Vianu adaugă după un moment de gîndire :

— În măsura democratizării şi ridicării nivelului cultural al poporului, se va îmbunătăţi şi soarta cărţii. Scriitorii trebuie să dorească ridicarea nivelului economic al poporului, nivelul economic condiţionînd pe cel intelectual ; soarta literaturii române este strîns legată de succesul democraţiei.

— *Ştim că la trecutele alegeri de la Soc. Scriitorilor Români aţi candidat pe o listă în frunte cu Mihail Sadoveanu. Dacă eraţi ales în comitetul Societăţii, ce măsuri eficace aţi fi luat pentru ocrotirea scriitorului?*

— Statul, printr-o politică culturală, are primul rol în suplearea indiferenţii faţă de carte ; el trebuie să supleeze ceea ce este insuficient în pregătirea gustului şi rîvnei cetitorului.

Mă întrebi ce aş fi făcut dacă veneam în comitetul S.S.R.-ului ? Aş fi întocmit o lege a bibliotecilor — comunale şi săteşti— numai ele fiind în stare să sporească şi numărul cititorilor de carte românească şi — prin aceasta — situaţia autorului de cărţi. Ca şi în Rusia sovietică şi în ţările înaintate ale Occidentului — unde este o adunare de oameni, să fie o bibliotecă. Tot procesul civilizaţiei noastre moderne se datoreşte iniţiativei statului.

— *Cum vedeţi problema editurii în genere şi în special ca director de editură?*

— Recunosc organizaţia şi dezvoltarea dată de predecesorul meu, d. profesor Al. Rosetti editurii Fundaţiilor Regale, precum recunosc activitatea sa rodnică şi cu însemnate urmări în domeniul cultural şi editorial de două decenii încoace.

În ce priveşte editura noastră, la secţia editurii pe care o conduc s-a contopit fosta Fundaţie culturală Regele Mihai I cu Fundaţia pentru literatură şi artă. Fundaţia culturală iniţiase şi lansase „Cartea satului", un model de înfăţişare grafică aleasă şi în care s-au publicat scrieri din toţi scriitorii noştri reprezentativi ce scriu pe gustul şi pe înţelesul poporului. Extinzînd rolul acestei colecţii, am înfiinţat „Cartea muncitorului" care va publica primele broşuri în linia colecţiei : Ion Pas : *Lumea*

noastră, Șt. Baciu: *Antologia muncii*, G. Spina: *Din istoria românismului social*, G. Ivașcu: *Stakhonov și Stakhonovismul* și Ștefan Tita: *Mai multă omenie*. Apoi vom sistematiza colecțiile vechi, creînd alte noi: „Biblioteca de cultură modernă“, în care vor intra cărți de popularizare științifică din toate domeniile și „Biblioteca de literatură universală“, în care vom da traduceri din marii scriitori ai lumii, dar mai ales din ciclul clasicismului universal.

Voi actualiza colecțiile care sunt deja bunuri cîștigate, voi tipări cîțiva autori ruși, *Oblomov* de Goncearov, *Nenorocirea de a avea prea multă minte* de Griboedov, *Nuvele* de Cehov și povestiri de Pușkin, vom da pentru prima dată în traducere românească opera lui Marcel Proust, care va însemna desigur o etapă în dezvoltarea limbii române, în sensul că ea este supusă la o mare încercare de mlădiere și preciziune prin această tălmăcire.

În colecția „Scriitori români vechi și moderni“ vom scoate *Scrierile istorice* ale lui M. Kogălniceanu, dispărute de o sută de ani din circulație; în „Biblioteca de filosofie“ e gata de apariție lucrarea regretatului profesor Petre Andrei: *Filosofia valorii*, publicată de Dimitrie Gusti, și a ieșit zilele astea importanta lucrare a d-lui profesor Anton Dumitriu: *Paradoxele logice* și e sub tipar volumul *Individualitate și destin* de Ion Biberi.

În colecția „Scriitori români contemporani“ am angajat și vom tipări în anul acesta volumele *Mențiuni critice*, vol. V, de Perpessicius, *Cartea Oltului* de Geo Bogza, *Revolte* de F. Aderca, *Album de familie*, de L. Demetrius și cîteva volume de versuri de: Mihail Celarianu, Camil Baltazar, Emil Isac, Ion Vinea, Magda Isanos, Dimitrie Stelaru și Radu Teculescu.

Camil Baltazar

1945

I

D-l Tudor Vianu privește un teanc de volume, așezate în ordine pe birou.

— Sunt cărți recente. Am printre ele un studiu de Jankelevitch. Nu-mi pare adevărat.

— *Asupra minciunii?*

— Nu. Văd că te interesează problema. Ai citit cartea d-lui C. Georgiade, *Originile magice ale minciunii și geneza gîndirii*, despre care ți-am vorbit?

— *Nu încă. Nici nu am deschis-o, deși o am pe masa de lucru. Își așteaptă rîndul. Tema îmi pare, însă, ciudată. E, firește, o impresie de necunoscător al argumentării autorului. Dar mentalitatea magică, a omului din paleolitic, îmi pare greu conciliabilă cu minciuna.*

— De ce? întreabă d-l Vianu. Primitivul actual, care prezintă trăsături comune cu omul preistoric, practică minciuna și față de ceilalți și față de sine. Întîlnind, de pildă, un leu, nu-și spune, pentru a se încuraja: e o pisică?

— *Nu iau faptul izolat, ci-l integrez într-o structură, aceea a mentalității magice. Primitivul privește și înțelege lumea nu numai prin participare, ci prin identificarea totală a planurilor de existență într-un complex: este ștergerea diferențierii dintre subiect și obiect, dintre cauză și efect, dintre percepție și reprezentare. E o contopire a tuturor faptelor lumii, conducîndu-l, de altminteri, la identificarea imaginii scrijelate pe pereții peșterii ca însuși animalul reprezentat. Imaginea nu e simbolul animalului — ci însuși animalul. Operația magică le topește în aceeași realitate. De asemeni, în momentul cînd primitivul se îmbracă în pielea unui animal pe care vrea să-l vineze, el nu o face pentru a-l înșela, a-l minți, ci pentru*

că el se identifică animalului, pentru că el e, în acel moment, animal !

Unde mai poate fi, în aceste condiții, loc pentru minciună, pentru simulare, pentru transfigurarea intenționată a realității sau pentru negația ei ?

D-l Vianu nu răspunde. Răsfoiește preocupat într-un dosar, în care caută notări autobiografice și indicații ce ne vor sluji în prospecția pe care o vom începe. Înțeleg că ascultă cu urechea distrată. Continuu totuși, arătînd că origina minciunii trebuie căutată într-o mentalitate post-magică, în care diferențierea planurilor lumii e săvîrșită, în care subiectul se desparte de obiect, în care apare expresia simbolică, semnul convențional al unei realități exterioare sau de suflet, în care se afirmă într-o formă sau alta o revoltă a omului împotriva realității. Închei, în atenția mereu distrată a d-lui Vianu :

— Mi se pare caracteristică, de altminteri, reputația vechilor elini de a fi fost mari mincinoși.

Dar, ca să ajungem la preocuparea noastră, îngăduiți-mi să observ că alături de minciuna intențională, trebuie să menționăm și minciuna implicită, involuntară, amăgirea de sine, deplasarea lentă a perspectivelor și chiar deformarea faptelor din partea celui ce-și propune să-și facă, într-o biografie, un portret mental.

— Adaugă, reia însuflețit d-l Vianu — poate pentru că sfîrșisem digresia — adaugă, te rog, greutatea alegerii faptelor ce trebuie amintite, ca și neputința de a spune tot, din motive de discreție sau din neputința de a face o alegere în mulțimea datelor ce ar putea fi menționate.

— Putem ocoli greutatea, trecînd peste partea anecdotică și stăruind asupra semnificațiilor și evoluției interioare, a portretului moral. Este metoda pe care ne-o putem propune.

— Mărturisesc, adaugă d-l Vianu, că nu sunt deloc strein de atari preocupări. Am aci, printre pagini, o schiță autobiografică, pe care ți-o voi citi ; am amintiri asupra cîtorva scriitori, în parte publicate ; am, mai ales, un autoportret spiritual, pe care l-am scris de mai multă vreme.

— Vă voi cere îngăduința de a-l reproduce. Dar aceste mărturii sunt tîrzii, rodul omului format. Ar fi, poate,

preferabil să urmărim linia evolutivă a devenirii dvs. morale. Să încercăm un fel de embriogenie *spirituală.*

Așadar : sunteți născut în anul 1897, la Giurgiu. Care au fost primele dvs. amintiri? Datele acestea mi se par pline de interes. Atît pentru vîrsta de la care datează, cît pentru claritatea și mai ales semnificația lor psihologică ; nu dezvăluie, desigur, numai o calitate a memoriei; revelează aptitudini senzoriale, înclinații, interese sau atitudini mentale, care se vor dezvolta mai tîrziu. Poate că veți stărui asupra acestui punct, asupra căruia s-au oprit îndelung o seamă de psihologi și pe care îl subliniază un scriitor ca R. Kipling în cartea lui de amintiri: „dați-mi primii șase ani ai vieții unui copil; nu am ce face cu restul“.

— Primele mele amintiri sunt, firește, foarte confuze. Datează din epoca primilor pași. Întrevăd o cameră foarte mare, un fel de culoar, în care pășesc nesigur, poate înspre tatăl sau mama mea. Apoi, o perioadă fără amintiri, pînă înspre cinci sau șase ani : revăd o grădină mare, cu arbori mulți și vegetație bogată ; într-un loc, resturile unui obuz din războiul de la 1877. Așadar, imagini conturate, interes pentru cele de dincolo de mine. Dar trebuie să adaug amănuntul curios că înspre aceeași epocă am fost urmărit de un sentiment de tristețe, pe care l-am și mărturisit mamei camaradului meu de joc.

În urmă, aceste unde de tristețe m-au copleșit adesea, la intervale. Am deosebit în numeroase rînduri alternanțe de elan și depresiune, semn al unui temperament ciclotimic. D-ta le cunoști ? mi se adresează d-l Vianu. Sau d-ta aparții celeilalte categorii, schizotimice ?

— Firește, dar unele stări nu exclud pe celelalte. Avem acum destulă înțelegere a sufletului uman pentru ca să nu separăm cu hotărîre frontierele și să acceptăm în aceeași viață coexistența stărilor disparate și chiar opuse. De altminteri, diagnosticul psihiatric, atunci cînd e făcut cu înțelegere, presupune mai totdeauna atari interferențe.

— N-am mărturisit starea mea de tristețe mamei mele, reia d-l Vianu, poate pentru că o vedeam foarte distrată, aproape absentă. Mi-o amintesc fredonînd mereu, cu gîndul în altă parte. În bună măsură, îi seamăn, ca aspect corporal. Era mai degrabă scundă ; mai tîrziu începuse să se îngrașe. Ducea o viață foarte retrasă ; ci-

tea foarte mult ; îi plăcea muzica ; era o cititoare pasionată și cunoștea mai multe limbi. Avusese o educație îngrijită, de pension, ca toate fetele de bună condiție de pe acea vreme, dar cred că depășea condiția obișnuită a acestei categorii printr-o viață lăuntrică bogată. A murit în vîrstă de 45 ani, pe vremea cînd aveam 15 ani.

Tatăl meu a fost mult mai ferm, aș spune despotic. Era un spirit riguros, format în disciplina meseriei lui — era medic — și avea și sentimentul prestigiului profesional. Demnitatea lui socială implica purtarea redingotei. Era un om distant și înțelegea să păstreze raporturi sociale rezervate. Îi plăcea fastul : armata, uniforma, decorațiile. Era foarte instruit. Studiase în Germania, unde audiase pe Virchow[1] ; la Paris, asistase la lecțiile lui Charcot[2] ; își completase cunoștințele profesionale la Londra. Față de noi, copiii, era sever. Îmi amintesc că m-a bătut odată... pentru că îi furasem niște mărci !

— *Care a fost limba dvs. maternă ?*

— Româna. Părinții vorbeau însă între ei franțuzește în mod curent : era în atmosfera vremei. Prima limbă streină pe care am cunoscut-o mai adîncit a fost franceza ; germana a urmat mai tîrziu.

— *Care a fost evenimentul cel mai impresionant pe care l-ați trăit înainte de intrarea la școala primară ?*

— Știu eu ? Poate că Dunărea... cheiurile... vasele de pe Dunăre... insulele din mijlocul apei și, afară din oraș, viile pe care le vizitam în răstimpuri, cu familia.

— *Așadar, în esență, forme, culori, priveliști. Trebuie să înțeleg că sunteți un vizual ?*

— Nu. Sunt un auditiv. Încă din copilărie am cunoscut vraja muzicii.

— *Au fost stări emotive pure, sau asociate cu viziuni sau fenomene sinestezice ?*

— Nu, aceste fenomene le-am cunoscut mai tîrziu, din lecturi. Nu au fost lucruri trăite. Sunt un auditiv pur.

— *Să împingem mai departe indiscreția. Care muzică a găsit ecou în copilul ce erați la șase ani ?*

D-l Vianu rămîne nehotărît. Răspunde șovăitor :

— Mai mult Chopin; Schubert... lieduri... Schumann.

— *Se înțelege, muzica pe care o auzeați cîntată în casă, la pian. Vă întreb și din pricini subiective. La aceeași vîrstă, fusesem copleșit de o arie a lui Wagner, auzită la o „boîte à musique“, pe care o aveam în casă. Este neînchipuit cît de profunde și de violente pot fi uneori emoțiile muzicale ale copiilor de șase-șapte ani ! Dar iertați-mi aceste amintiri personale. V-aș ruga să-mi evocați atmosfera familială în care v-ați dezvoltat și raporturile cu tatăl dvs.*

— Ah, tatăl meu avea o concepție patriarhală a vieții familiale. Purta, de altminteri, barbă. Atît băieții cît și fetele îi sărutam mîna, pe care ne-o întindea, autoritar. Era, de bună seamă, rigid, dar drept. Pe cînd eram în vîrstă de patru-cinci ani, după nu știu care greșeală, m-a obligat să-i cer iertare ; faptul m-a îndurerat. Era și foarte formalist. Poate că nu e de prisos să-ți spun că raporturile dintre mine și copiii mei sunt cu totul altele...

— *Am putea cuprinde acum, într-o vedere largă, ființa copilului care ați fost înainte de a intra în școală. Socotesc de mare însemnătate mărturia privitoare la viața interioară specifică a copilăriei, atît de diferită prin atmosferă, tonalitate emotivă și nevoi sufletești de a omului de mai tîrziu. V-aș ruga să-mi vorbiți, anume : despre putința copilului ce ați fost de a proiecta în lume propriile dvs. fantasme, despre universul dvs. magic, despre chipul cum ați trăit și cum v-ați cufundat în basmele citite. Ce loc a avut „visul treaz“, în viața dvs. infantilă ? Dar nevoia de singurătate, de explicație a necunoscutului ? Cum s-a răsfrînt lumea în mintea dvs. de copil ?*

— Nu am avut o copilărie, mitică, fabuloasă. Am trăit puțin în lumea basmelor. Cred că lecturile mele în această epocă și în cea care a urmat, în timpul școlii, au fost foarte restrînse. Am cunoscut, fără îndoială, visul treaz, dar nu în forme exagerate. Am avut, în schimb, sentimentul vieții imediate și al peisajului. Am cunoscut voluptatea intimă a după-amiezelor de vară toride, cînd rămîneam în casa cufundată în liniște, în lumina filtrată prin geamurile acoperite cu hîrtie albastră ; am căutat retragerile umbrite ale grădinii stufoase ; m-am bucurat de căldura verii, de pulsația vegetală, pe care o simțeam bătînd în jur.

— *Așadar, dacă îmi îngăduiți o formulă mai cuprinzătoare, erați un contemplativ și un senzorial mai degrabă decît un retras în imaginile visului.*

— Școala primară, reia d-l Vianu, nu mi-a înlăturat distracția, risipirea ; am avut totuși succese școlare, mai cu deosebire la compoziție. Învățam cu destulă ușurință ; aveam și am și acum o memorie foarte exactă ; rețin cu ușurință versurile. Raționamentul abstract mi-a fost familiar de timpuriu, dar matematicile au rămas depărtate de structura mea mentală. Aceasta nu înseamnă că am fost obtuz, strein cu totul de tot ce e calcul și operație matematică. Mi-a plăcut jocul.

— *Ați împins jocul pînă la violență? Vă amintiți de bătăi primite sau aplicate camarazilor de joc? Mă gîndesc la gradul combativității dvs. infantile.*

— A fost moderată.

— *Mă urmărește nevoia de a stabili o legătură între căutările cărturarului de mai tîrziu și curiozitățile copilului de a-și explica lumea. Nu ați importunat pe părinții dvs. cu întrebări asupra cauzelor fenomenelor naturale, asupra cauzei vîntului sau a luminii lunare, de pildă?*

— Nu-mi descopăr curiozități timpurii. N-am fost un precoce, un Wunderkind.

— *N-ați avut vreo dragoste, vreo exaltare?*

— Nu.

— *Pentru a reveni, nu puteți lega cu nimic din sufletul copilului de atunci nevoia de temeinicie, de mergere în adînc, ce vă definește acum?*

— Iarăși, nu.

— *Erați un copil credul, ușor de înșelat de minciunile sau exagerările camarazilor de joc?*

— Nu cred.

— *Ați cultivat minciuna, minciuna gratuită, instinctivă?*

— Nu-mi amintesc.

— *Iertați-mi stăruința, dar socotesc lucrul plin de însemnătate. Văd în minciună germenul revoltei imaginației împotriva realității, a constrîngerii imediate a realului. Căci, pînă la urmă, ce e filosofia decît transcenderea cotidianului, a imediatului, uneori negarea lui.*

D-l T. Vianu, instalat comod pe scaunul de la masa de scris, își schimbă poziția. Bănuiesc că nu pare mulțumit de o nouă cotitură, care schimbă direcția centrală a gîndului. Obiectează totuși după o clipă :

— Treci ușor peste rolul experienței de fiecare zi și al bunului-simț.

— *Nu trec, le accept, dar afirm că trebuie să facem distincții. Empiria ne conduce, împreună cu reflecția, la negarea simțului comun, care nu trebuie confundat cu bunul-simț. Toate disciplinele de gîndire au suferit cîte o revoluție copernicană, nu numai astronomia. În primul rînd, filosofia prin Kant, apoi biologia, fizica... Peste tot, aceeași repudiere a simțului comun.*

— Uiți evidența și bunul-simț cartezian. Și apoi, ce este intuiția bergsoniană, decît o cuprindere metafizică a imediatului ? Dar pragmatismul ?

— *Nu pot nega, desigur, semnificația pragmatismului ca teoretizare a unei concepții utilitariste. Dar bunul-simț cartezian nu este decît un alt nume al rațiunii ; iar intuiția bergsoniană presupune, epistemologic, o ajungere pînă la absolutul ascuns în lucruri. Cred, prin urmare, că, în bună parte, gîndirea înseamnă revoltă împotriva simțului comun și a gîndirii omului de pe stradă.*

Să reluăm însă firul. Ajungem în pragul vîrstei de zece ani.

— Vîrsta de zece ani înseamnă, pentru mine, 1907. Amintirile sunt vii. Îmi revăd părintele venind zorit acasă și îndemnîndu-ne să ne facem bagajele, pentru a trece Dunărea, la Rusciuk : orașul urma să fie atacat de mulțimile răsculate. Primejdia a fost însă înlăturată. Am ramas în oraș. Tatăl meu, în calitate de medic al închisorii, a proteguit pe Vasile Kogălniceanu, unul din capii mișcării. Mai tîrziu, în urma achitării unora din răsculați, tatăl meu, care fusese prim-jurat la judecarea acestora, a fost mutat la Slatina. Am cunoscut acolo o primenire de peisaj.

D-l Vianu zîmbește.

— Acolo, un elev de liceu, poate mai în vîrstă decît mine, mi-a vorbit despre Schopenhauer. A adăugat apoi că lectura acestui filosof este atît de primejdioasă, încît cei ce-l înțeleg cu adevărat înnebunesc. Faptul m-a impresionat. Am întrevăzut atunci riscurile marilor înălțimi ale gîndirii.

— ...Cette chose dangereuse, la pensée — *cum scrie undeva Taine.*

— În acest timp au avut loc o seamă de evenimente cu adînc răsunet moral asupră-mi : lectura poeziilor lui

Eminescu, înspre 12—13 ani, adevărată revelație; moartea mamei mele, care m-a îndurerat nespus; începutul marilor lecturi, apoi, prin liceu, primele mele poezii. Am intrat în liceu în 1913, la „Gh. Lazăr", și anii școlari s-au urmat fără întîmplări deosebite.

— *Trebuie să înțeleg că este vorba de o creștere organică, fără criză de adolescență?*

— Nu am cunoscut, propriu vorbind, o criză adolescentă. Am cunoscut însă pasiunea absorbantă a lecturii. Am început prin lecturi în limba franceză. Era epoca în care am citit de toate.

— *Nu puteți da titluri, autori?*

— Cu deosebire, literatură: Balzac, clasici francezi; critică literară: Faguet.

D-l Vianu se oprește, caută. Risc o întrebare:

— *Renan?*

— Desigur, Renan, Taine, apoi scriitorii pe atunci la modă, Nordau, Arréat.

— *În filosofie?*

— Amintirile sunt confuze. Mărturisesc că... a, da, iată: Ribot, James. În știință, Gustave le Bon, Félix le Dantec.

— *Astronomia v-a interesat?*

D-l Vianu răspunde repede:

— Desigur. Am citit pe Flammarion.

— *Îmi puteți da titlurile cărților citite atunci?*

— Nu.

— *Aș putea trage, în acest caz, încheierea că aceste lecturi nu au reprezentat pentru dvs. evenimente intelectuale hotărîtoare. Dar am putea lămuri alte lucruri: ați trăit pînă în pragul vîrstei de optsprezece ani o dramă religioasă? Ați cunoscut chinuitoare întrebări etice, asupra propriei conduite, asupra binelui și răului? Ați trăit o suferință a nevoii de cunoaștere?*

— Toate acestea au venit mai tîrziu. Pe această vreme experimentam; mă răspîndeam în afară: mă întregeam. Nu aveam nici măcar o viziune limpede a ceea ce aveam să devin mai tîrziu: aș fi vrut să devin medic.

— *V-ați descoperit, totuși, măcar confuz, o vocație.*

— Fără îndoială, dar în vremea ultimilor ani ai liceului.

— *Evenimentul e în legătură cu vreo înrîurire exterioară?*

— E rodul unei învățături și al unui dascăl: H. Frollo, care mi-a arătat bogăția limbii și literaturii latine, a expresiei concise și exacte. De aci pornește o întreagă evoluție. Limba latină nu mi-a dat numai o disciplină de gîndire și de expresie, ci și un stil de viață. Vedeam în această lume un fel de apreciere aristocratică a vieții, o depărtare de plebeismul intelectual, care nu se poate exprima decît confuz și prolix. Am descoperit un ideal: al expresiei corecte, elegante și concise. Am descoperit o parte din frumusețea și adîncimea uneltei noastre de expresie: Cuvîntul. Am scris atunci și un sonet.

Pot răspunde, acum, întrebării d-tale: evenimentul adolescenței mele a fost complexul latin. De aci a izvorît și o încercare literară: o tragedie, *Didona*. Deslușeam în această lume de valori, după cum ți-am spus, nu numai o călăuză literară și psihologică, dar și un mijloc și un îndemn de cunoaștere a omului.

— *O introducere la umanism.*

[*Ion Biberi*]

[1949]

8

INTERVIU CU TUDOR VIANU DESPRE MĂIESTRIA STILISTICĂ

Obișnuiți să-l ascultăm pe acad. Tudor Vianu numai din amfiteatru, ca studenți, sau ca audienți din săli publice, cu prilejul unor evenimente culturale deosebite, cunoscîndu-i ținuta gravă, severă a expunerilor, în domeniul literaturilor și artelor, eleganța și poezia expresiei, ne-am gîndit dintru început la dificultatea unui interviu care, prin natura sa, presupune mijloace și împrejurări mai cotidiene. Potrivite catedrei și studiilor ample, cu aparat științific complex, problemele de estetică, de subtilă cercetare a literaturii universale se împacă mai puțin cu intervalul care ține, oricum, de „genul scurt" al publicisticii curente. Prin întrebările transmise în scris profesorului Tudor Vianu am socotit că vom obține totuși cîteva sugestii pe linii mari de ordin estetic, intenționînd, în același timp, să putem mijloci tînărului cititor posibilitatea unei cunoștințe mai apropiate cu profesorul și omul de știință care în anii noștri, de la catedra universitară și prin scrieri în mod deosebit prețuite, a contribuit la pregătirea a numeroși filologi, cercetători ai literaturilor, critici, editori, din generația tînără.

— Înțelese în aportul lor la cultura noastră — pe care ați gîndit-o mereu în relațiile ei cu cultura universală — studiile dvs. de estetică și prodigioasa dvs. activitate multiplă în domeniul literaturilor sînt astăzi apreciate în mod public drept contribuții superioare de ordin științific. Nu mai puțin — o contribuție originală la o estetică pusă sub semnul unor cerințe sociale contemporane generoase. Ați putea mărturisi tinerilor ceva din reflecțiile dvs. asupra sarcinilor actuale ale esteticii, despre locul ei de seamă în complexul de activități înalte

și de atitudini culturale fertile, desfășurate în condițiile desăvîrșirii construcției socialiste ? [1]

— Întrebarea dvs. îmi arată că atribuiți esteticii un caracter normativ. Mă rînduiesc bucuros alături de părerea dvs., deoarece estetica, avînd ca obiect una din valorile culturii omenești, este limpede că judecățile ei nu pot avea un simplu caracter de constatare. Cine studiază arta, ca estetician, este adus să o confrunte, în realizările ei, cu idealul pe care și-l face despre artă și să pronunțe judecăți de valoare. Acest caracter general al esteticii dobîndește o dezvoltare deosebită în epocile în care arta căutîndu-și drumuri noi, este firesc ca și reflecția asupra ei să confrunte necontenit noile creații cu conceptul ei despre artă.

Fără să exagerez însemnătatea pe care gîndirea estetică o poate avea asupra creației artiștilor, întreaga experiență a istoriei arată că cercetările esteticii n-au rămas niciodată fără influență asupra artiștilor. Normalizarea estetică este un moment al creației și, cu acest rol, putem să-i recunoaștem și locul pe care-l deține în mișcarea artistică a vremii noastre.

Aș dori însă să precizez că, adeseori, esteticienii au lucrat cu un concept al artei format în faze anterioare ale istoriei culturii și că, de aci, rezultă pentru estetician obligația de a îmbogăți și de a lărgi conceptele ei fundamentale. Nu pot prețui deloc pe esteticianul disociat de mișcarea artistică a vremii, închis în cercul achizițiilor unei epoci anterioare a culturii. Învăț ceva numai din cercetările estetice în care simt suflul înnoitor al timpului. Normalizarea estetică pare utilă numai atunci cînd nu este practicată de oameni învechiți.

*— În sfera atît de largă a unor preocupări estetice actuale, s-a reliefat în ultima vreme o temă care a suscitat interesante dezbateri (nu o dată polemice!) și pe care tinerii o urmăresc cu atenție *; mai ales tinerii care-și dedică munca fie studiului literaturii, fie unor aspirații scriitoricești. Tema privește munca artistică, importanța concepției în artă, raportul dintre reflecție și spontaneitate sau fantezie. Tinerii — printre care foarte*

* Ne referim, după cum cititorul a remarcat, la recentul dialog din paginile *Contemporanului*, între G. Călinescu și Al. Philipide (nota red.). [2]

mulți pe care i-ați pregătit ca profesor și care vă urmăresc ca artist, critic și om de știință — ar dori să afle părerile dvs. în aceste probleme ce privesc, de fapt, viața și arta, artistul și opera.

— Sînt la curent cu controversa pe care o evocați. Am citit, în legătură cu ea, în publicațiile noastre literare, mai multe articole interesante. Dar, la drept vorbind, nu prea înțeleg bine distincția dintre „spontaneitate" și „concepție", „reflecție" și „fantezie". Nu cumva se revine, o dată cu această nomenclatură, la vechea psihologie a facultăților ? Se pot face oare delimitări atît de precise între acești termeni, cum lasă să se înțeleagă acei care le întrebuințează și încearcă să introducă anumite contraste între ele ?

Un artist are o anumită idee despre opera pe care dorește să o realizeze. Zicem atunci că se găsește în faza *concepției*. Dar în cursul executării operei sale, culege și utilizează toate datele procurate de *spontaneitatea* fanteziei lui. Dar nu cumva ideea însăși a operei i-a apărut în împrejurări pe care nu le putea prevedea, prin urmare cu spontaneitate ? În timpul realizării, el desfășoară apoi numeroase operații de adaptare a părților între ele, foarte multe acte de eliminare a detaliilor inutile sau de întregire, cerute de constituirea totalității. Funcțiunile inteligenții și ale imaginației sînt tot timpul active în munca artistului și se întrepătrund necontenit. Cum vreți să mă decid pentru una singură dintre aceste funcțiuni, recomandînd-o numai pe ea ? Reluînd o veche maximă filosofică și adaptînd-o la împrejurare, aș spune că, fără concepție, opera este oarbă, și că, fără fantezie, opera este vidă.[3] Nu pot prețui decît pe artistul în același timp reflexiv și imaginativ.

— *Tot în perspectiva utilității actuale — privind formarea tinerilor scriitori și a tînărului intelectual în genere — am socoti bine venite intervențiile dvs. într-o chestiune referitoare la particularitățile activității de critic literar, angajat în colocviul continuu de stabilire a valorilor literaturii noi și a sensurilor ei multiple. Există o părere care consideră că operația critică trebuie făcută cu uscăciune, că vibrația intimă de artist, mărturisită, nu e proprie criticului autentic : ea ar voala obiectivitatea și luciditatea observațiilor...*

— Mă puneți în fața unei alternative pe care, în ce mă privește, nu mi-e greu s-o rezolv. Orice lucrare critică pornește de la impresia de artă. Fără „vibrația intimă" despre care vorbiți dvs., unde va găsi criticul îndreptarul judecăților sale ? Un critic, mai ales unul creator de valori, adică cercetătorul care stabilește valorile de artă ale epocii sale, pornește neapărat de la ecoul trezit de opere în propria lui sensibilitate. Dacă n-ai un interes emotiv pentru artă, dacă operele acesteia nu stîrnesc în tine reacții spontane și fine ale sensibilității, cercetarea critică nu este posibilă. În lumina acestor reacții, i se luminează criticului particularitățile operei, structurile ei delicate. Criticul care nu pornește de la intuiția emotivă a operei nu va putea spune despre ea decît lucruri cu totul generale, lipsite de interes.

Dar după ce această primă etapă a fost depășită, încep operațiile de analiză, comparație, explicație, menite să întregească lucrarea critică. „Vibrația intimă" nu este suficientă, dar este indispensabilă.

— *De asemenea, relativ la operația critică, în privința unei chestiuni de meșteșug mai puțin atins de criticii literari. Critica stilistică a lucrărilor literare luate în dezbatere nu numai că lipsește adesea, dar există și o părere, tacit admisă profesional, că problema stilistică e de ordin secundar, în orice caz mai potrivită preocupărilor unui lingvist, de pildă. Ni se pare, de fapt, că operația critică desfășurată astfel eludează o problemă de valoare interioară a lucrărilor literare remarcabile. O recomandare din partea dvs. ar mări interesul tinerilor critici pentru o viziune mai complexă asupra creației artistice.*

— Cunosc părerea potrivit căreia problema stilistică ar fi de ordin secundar și că, în definitiv, ea ar aparține mai mult lingviștilor decît criticilor literari. Opera literară este însă un fapt de expresie, o creație a limbii, și studiul mijloacelor ei lingvistice nu mi se pare a fi nici

secundar, nici străin de preocupările legitime ale unui critic. Întregul conținut al operei se comunică prin limbă și nu există un alt mijloc de a lua cunoștință de mesajul ei decît pornind de la cuvintele, construcțiile și de la întreaga alcătuire a contextului ei. Chiar tăcerile elocvente într-o scenă de teatru își dobîndesc semnificația prin locul în care apar în cursul unui dialog sau al unui monolog și se leagă, ca atare, de restul comunicării ; sînt tot fapte de expresie. Percepția unui conținut este neapărat realizarea unei indicații de limbă. Dacă nu primim această constatare, trebuie s-o acceptăm pe cealaltă, evident falsă, și anume că ar putea exista conținuturi intelectuale independente de formele de limbă care le exprimă.

Fiindcă socotesc că între gîndire și limbă există o perfectă unitate, cred că nu există o metodă mai bună de a preciza conținutul unei opere decît observînd particularitățile ei de limbă. Și deoarece conținutul unei opere literare corespunde viziunii unui artist original, cred că nu putem defini această originalitate decît prin studiul mijloacelor lui proprii de expresie, adică al *stilului* său. Este înțelesul *criticii stilistice,* despre care vorbiți dvs., reluînd niște cuvinte care au fost anexate, în ultimii ani, de terminologia noastră literară.

Pătrunzînd pe calea cercetării stilului în intimitatea creației literare, criticul vede deschizîndu-i-se toate perspectivele operii și poate trece, mai departe, la celelalte operații de analiză, explicație și valorificare, prin care lucrarea critică se completează. Critica stilistică nu este întreaga critică, dar este o parte oarecum obligatorie a ei.

— *Ca revistă de tineret, vă invităm la o scurtă discuție despre munca tînărului editor și despre înțelegerea pe care el trebuie s-o aibă asupra activității editoriale ca act de cultură. Colectivele de editori, formate în bună măsură din tineri, sînt angajate într-o misiune de mare interes public, efortul lor vizînd nu numai realizarea unui plan calendaristic de editare, ci înfăptuirea unei vaste și consecvente configurări pe plan editorial a patrimoniului nostru literar și a seriei remarcabile de opere contemporane. În diversitatea de probleme privind munca tînărului editor, probleme pe care le implică o asemenea*

activitate înțeleasă ca act de cultură, vine desigur în discuție și chestiunea împlinirii unor ediții moderne, științific întocmite, care să oglindească, în fața unui public cititor exigent, procesul organic, complex, al literaturii noastre. Poate ați dori să ne vorbiți, la acest capitol, și despre problema reeditărilor, de întocmirea unor serii de opere complete care să contribuie efectiv — la nivel superior — și în cea ce privește efortul de revalorificare a moștenirii literare.

— Întrevăd posibilitatea unei reeditări a marilor noștri scriitori într-o serie omogenă de ediții critice. Există, astăzi, numeroase realizări în domeniul publicării de ediții științifice. S-a format, în editurile noastre, și un personal înzestrat cu bune cunoștințe, relative la problemele criticii de texte. Din acest punct de vedere, ne găsim într-un progres netăgăduit față de fazele anterioare. Filologii țării ar trebui însă să se organizeze într-o acțiune colectivă, pentru a dota cultura noastră cu un *corpus* al tuturor scriitorilor clasici, prezentați prin operele lor complete și cu tot aparatul critic cerut de exigențele filologiei noi. Munca istoricilor literari ar fi mult ușurată cînd ei ar găsi, grupate în aceeași serie, în forma aceleiași prezentări și cu un aparat critic constituit după aceleași criterii, operele tuturor scriitorilor de seamă ai literaturii române. Cînd lucrarea aceasta va fi făcută, istoricii literari, liberați de sarcinile pur filologice ale cercetării lor, s-ar putea consacra celorlalte teme impuse de cunoașterea, explicația și aprecierea operelor și autorilor.

Sînt cîțiva ani de cînd am propus Editurii Academiei R.P.R. un astfel de plan de lucru, primit cu interes. Un început a fost făcut prin punerea la cale a ediției critice a *Operelor complete* ale lui Al. Odobescu, al cărei prim volum va intra în curînd la tipar [4]. Seria trebuie însă continuată și ea se cuvine să absoarbă și celelalte inițiative paralele, în curs de realizare.

— *La ce lucrați în prezent, ce proiecte literare aveți ?*

— Cer îngăduința să nu răspund la această întrebare. Un simplu proiect literar este atît de departe de a deveni o operă ! Între proiecte și opere se interpun

luptele, îndoielile, cazna autorului și împrejurările mobile, figura enigmatică a neprevăzutului. Nu dispare apoi ceva din dinamismul unui proiect prin divulgarea lui? Ceea ce vă pot spune este că, întocmai ca într-un lung trecut, continuu să stau aplecat asupra mesei mele de lucru, în răstimpuri întinse ale zilelor și nopților mele, cu dorința fierbinte de a fi de folos cuiva.

Ilie Purcaru

1963

ARCADIA

ARCADIA

I

Arcadia e o țară așezată
Sub ceruri cu lumină lăudată,
Cuprinsă între ape, o străbate
Un lanț de munți. Păduri întunecate
Aruncă umbra lor peste coline.
Curg rîuri reci prin ea, șuvoaie line
Se lenevesc cînd din zăgazuri scapă
Și țărmi de humă rod și le adapă.

Sunt țări știute ce nu au hotare :
Arcadia le are, fiecare
E așezat acolo din vecie.
Oriunde s-ar întoarce, omul știe
Că va afla cetatea lui păzită,
Grădina lui frumos împrejmuită.
O calcă vîntul uneori, o-nghiață
Dar ea trăiește-o vecinică viață.

Cînd Marte tînăr urcă fum alene
Pămîntul se acopere de semne,
Enigme și-arabescuri prea ciudate.
Se-alungă nori pe zări întunecate,
Plutesc mai sus — și iată-le — se-mbină
În pînze mari de navă și lumină :
O clipă stau, apoi le umflă vîntul
Tîrînd în larg cu ele tot pămîntul.

Cînd nestatornici ai plutirii meșteri
Adorm în rîpe umede și peșteri,

Va ști să spună limba omenească
Torida pace, liniștea ce cască
Și înfierbîntă-n buruieni otrava ?
Ce îngînate muzice afla-va
Să cînte-adormitor povestea veche
A brazdelor fecunde, la ureche ?

Se-ndoaie lin în holde graminee
Setoase roua nopților să bee,
Tăcut se-ascunde-n gluga lui porumbul,
Adormitorul mac, cu somn ca plumbul
Învinge firea bolnavă de-arșiță.
Dar mîzga humei dulce urcă-n șiță ;
Sfîrși țeposul spic acum să iasă :
Țăranul dur îl fulgeră cu coasă.

Răstoarnă mămăliga lui rotundă
Și aburindă peste masa scundă.
A azvîrlit pescaru-n balta lină
Năvodul lui cel des : pești de lumină
Săltînd îi umplu coșul de nuiele,
Poverile le cară-n spate, grele,
Le spintecă tăioasa lui custură,
Le fierbe și le gustă cu măsură.

A muls țăranca ugerul ca fraga
Și brînza dulce i-a umplut desaga,
A azvîrlit în apa clocotită
Ca luna, oul ; l-a cules pe plită
Albit. Prioru-n jar se rumenește
În blana lui. Pelinul aromește
Din cana de pămînt : ascultă ! spune
Un cînt a vieții pacinică minune.

Privind lung, din pridvor, sub palma lată
Țăranului un cocostîrc se-arată.
Pășește-n brazdă prin trifoi și-aglici
Și-i iese-n drum însulițat arici.
Sobolul saltă sub movilă ; stupul
Vibrează lung ; adoarme-n munte lupul,
Dar iarna groaznic cînd orcanul muge
Păroasa-i labă urs bătrîn își suge.

II

Așa trăiau de veacuri arcadienii.
Pe unde-au fost doar ierbile poienii
Orașele s-au ridicat în urmă:
Vedeai pe-alocuri turle, unde-o turmă
Păscuse, turn împodobit de piatră,
Cîte-un castel pe unde a fost o vatră,
Cîte-un portal sculptat : adeverințe
Că se născură arte și științe.

Erau și semne de înavuțire
A doinelor cu ode și satire
Scandate de strămoși cu plete sure.
Copii cu negrii ochi mirați, de mure,
Țineau în mîni compasul și echerul,
Aflau cum se rotește-n mersu-i cerul,
Prea bucuroși și dornici a-nțelege
Ființă, spațiu, număr, timp și lege.

Nu vreau să spun că-n țara fericită
Curgea doar lamură de grîu prin sită.
E cronicarul mincinos de-arată
Doar fața lucrurilor luminată
Sau e netot cînd cîntă-n gura mare
A vieții neîntreruptă desfătare.
Dacă-ți ascunde chipul suferinții
E cumpărat, și-i zornăie arginții.

În roata lumii pune sigur bețe
De-aude numai cîntec de ospețe
De nu-i înfige pinteni, telegarul
Se-oprește dacă vede doar hambarul.
Pecețile de foc cînd nu le-apasă
Pe mort îl scoate repede din casă.
Cuvîntul mînios și amărui
Se potrivește chiar cu arta lui.

Sub antica, arcadica splendoare
Pe arcadian o bubă rea îl doare.
Îi crește-adesea-n bătătură pirul :
Zîmbește-n glastra doamnei trandafirul.

Cînd milostenie cere ca ologii
Îl bat la scară domnii cu dîrlogii.
Îl suflă vînturi rele din cîmpii
Și-i mor de boală vite și copii.

Citește domnul, cufundat în carte,
C-a fost cîndva, aievea, dar departe,
Un înflorit și parfumat ostrov,
El pune deștul umed pe hrisov
Și dăruiește domnului un munte.
Nevasta, cu șuvițele cărunte,
Încrucișează mîinile pe ie
Și i se-adună-o lacrimă-n bărbie.

Au nu este stăpîn în țara lui ?
De ce atunci asprimea domnului ?
Îi știe bine fel și obîrșie :
El stă aici din anul una mie.
Pe domn l-aduse ape mari în țară,
Îl duc apoi să-l scape de ocară.
Se dă de-a fundul el, cînd vine-amarul,
În scoici se-ascunde, ca mărgăritarul.

Veniră domnii toți în adunare
Să chibzuiască legi și îndurare :
Frumos sunau cuvintele cîntînd.
El prinse coasa lui și, spumegînd,
Căzură mulți atunci în roata ei.
Amnarul lui îi scapără scîntei
Și-aprinde-n țară focuri, rînduri-rînduri,
Și domnii toți căzură-atunci pe gînduri.

III

Povestea mea abia aici începe
(Încearcă-te, tu, minte, de-o pricepe).
Trezit în faptul unei diminețe
Un arcadian, pe drum, dădu binețe:
— Hei, noapte bună, frate ! dar cellalt
Privi la el chiorîș și supărat :

— Ce-mi spune el de noapte și de lună?
A-nnebunit vecinul ? Nu-i a bună !

— Batjocură-i și vorbă de ocară
Să-i spună zilei noapte, iernei vară.
Mă crede oare orb, mă crede tîmp
Cuvintele cînd își sucește strîmb ?
Să-i spui nevestei fată sau să-i spui
Prea Înălțate Doamne sclavului
E ghidușie, dacă nu cumva
E vorbă otrăvită. Nu-i așa ?

Se duce omul nostru cumpănind
Și întîlnește un creștin cerșind.
Un ochi îi curge, altul îi lipsește
Și gura-i pare că bolborosește :
— Te-ndură de-un sărac fără vedere,
Strein pe lume, fără de putere,
Și miluiește-l, frate, cu ce-i vrea,
Să te ajute Sfîntă Vinerea !

Îl umflă rîsul pe drumeț și cată
Cu ochi mirat la iasma cea spurcată,
În zdrențe, fără nas, milog pe drumuri,
Cu glas pițigăiat, dar plin de fumuri,
De punga-i grea vorbind și de moșia
Bogată-n acareturi și de via
Ce tocmai a-nceput să dea în pîrg —
Și, tot rîzînd în sine, intră-n tîrg.

Ce zarvă printre oameni, ce răscoală :
Ivitu-s-a în tîrg ciudată boală
(Îl lămurește alt arcadian)
Se-ncurcă limbile și sună-n van
Trecîndu-și-l din gură la ureche
Cuvîntul arcadian, mușcat de streche.
Anapoda răsună și-n răspăr
Cuvîntul despărțit de adevăr.

Mari vorbitori, urcați pe catalige,
Au început de-alaltăieri să strige
Că-n fine este-n țară libertate,
Dar oameni trec cu coatele legate

Şi sunt zvîrliţi de-a valma şi pe brînci
În blestemate temniţe adînci.
Vorbesc de libertate, însă par
Că zic robie grea de Han-Tătar.

— Toţi oamenii au dreptul sfînt la muncă,
Un orator, sus cocoţat, aruncă.
Dar meşterului i-au răpit mistria,
Ciocanul, sula, acul şi mişchia.
Nu-i muncă bună nici aceea care
La fel e cu a hoţului la sare.
Cînd deci cu drept la muncă te îmbie
Braţ ferecat auzi sau silnicie.

În scaun de judeţ nu vezi Dreptatea
Cu marii ochi legaţi, ci strîmbătatea
Privind justiţia cine-o dă şi-o cere.
Balanţa-i măsluită : după vrere
Se-nclină acul ei şi drept n-arată
Cît cîntăreşte fapta judecată.
Curată, toga omului din for
Învăluie făţărnicia lor.

— Bogată-i ţara, spune oratorul ;
Şi pentru prînz a-ntins stăpînitorul
Îmbelşugată masă : ce-a cules
Din rod de cîmp şi ape mai ales.
Dar celuia ce singur osteneşte
Prin lege aspră hrana-i drămuieşte,
Ba chiar îi ia, sleită de la gură
Hoţeşte, biata lui dumicătură.

— Ştiinţa e ţinută-n cinste mare,
Au spus savanţii chei în adunare,
Dar cărţile porniră la topit
Suspecte că un ochi le-a fost citit
Şi ce-a rămas, pe raftul cel de sus,
Să nu le-ajungă nimenea le-au pus.
Stau gravi în jilţ înalt, profesorali,
Spunînd ştiinţa lor de papagali.

Cuvintele-au căznit, le-au pus în jug
Tot două cîte două, ca la plug

Şi să le zici întocmai ei îţi cer,
Precum le-a rînduit un ienicer.
Îşi umflă glasul : totul e măreţ,
Genial, neauzit şi peste preţ :
Cînd adevăr rostesc ei c-o să-ţi spună
Tu îi asculţi, dar îl numeşti minciună.

De Dumnezeu nu vor s-audă, dar
Cinstesc barbarii idoli în altar
Şi îi păstrează-n patul lor de ghiaţă,
Icoanele cu bărbi le scot în piaţă.
Proclamă tare ţara că-i stăpînă
În graniţele ei, dar aspră mînă
S-o ferece cu lanţuri a sfîrşit :
Nu înţelegi ce-ai auzit !

IV

O, turn din Babel, neamurile toate
S-au adunat cu limbi amestecate
Pe Dumnezeu din cer să îl doboare
Punînd osîndei scară să coboare.
Arcadia nu are zeci de limbi
Dar două îi ajung de vrei să schimbi
Un înţeles cu altul, mincinos :
Aripi cu lanţuri, lipsă cu prisos.

Căzut-a pe acradieni pedeapsă grea ?
Trezeşte-te, Arcadia !
Vechi nedreptăţi doreşti tu să răzbuni ?
Dar fă-o-n limba ta. Mii de străbuni
Ţi-au dat destule vorbe să alinte
Sau să dezmierde pe acel ce minte,
Să pună-n ţară rînduială dreaptă
Tocmită după gînd şi după faptă.

Atunci cînd vei vorbi în grai curat,
Cuvîntul tău va fi adevărat.
Străluce rodul bucuros în pom :
Pe arcadian n-o să-l desparţi de om
Cuvîntul tău, lovit de beteşug,
Cînd nu va spune foametei, belşug.

Rostește-l drept în fața orișicui :
Cînd nu-i al tău, nu e al nimănui :

Ideile cu veșnic legămînt
Se prăbușesc ca idoli de pămînt,
Se surpă și dispar pe veci din lume
Cînd nu le știi adevăratul nume.
Cînd libertate spui robiei, iar
Dreptate nedreptății, mie-mi par —
Le strigă-n pieți, le tipărește-n carte
Oricît vei vrea — doar vorbe seci, deșarte.

Înalță sus ideile eterne,
O, arcadian, învață a le cerne
Din praful și din teaca lor de zgură,
Redă-le astăzi vechea lor căldură !
Nu e nicicînd de două feluri, nici
Cu două chipuri, capul de-l ridici
Și de privești cum odihnește-n sine
Cereasca boltă scăpărînd lumine.

Așază-ți rînduiala, dacă vrei
Să o clădești puternică, pe stei
De piatră, pe cuvîntul de un fel,
Cu singuru-nțeles cuprins în el.
Și nedreptatea veche și cea nouă
Aruncă-le departe pe-amîndouă.
Cărarea ta s-o lumina în zare
De vei reda cuvîntului crezare.

ADDENDA

PRESTIGIUL IDEALURILOR

Printre multele consecințe ale războiului, una care prezintă un interes teoretic, vrednică în adevăr a fi meditată, este aceea relativă la revizuirea cîtorva din pozițiile principiale ocupate de autorii marei încăierări. Au trecut mai bine de zece ani de cînd un conducător german declara cu o caracteristică impaciență : „Cînd aud vorbindu-se de cultură îmi vine să scot revolverul și să trag". Era vremea cînd în orașele Germaniei se aprindeau ruguri de cărți și cînd scriitorii, artiștii și savanții erau urmăriți pentru ideile lor, închiși în lagăre, izgoniți de pe catedre, siliți să-și părăsească patria. Cuprinși de o adîncă restriște, mulți din reprezentanții spirituali ai Europei priveau spectacolul fără să aibă putința de a-l împiedica.

Spiritul — se spunea — este atît de slab. Numai viața are putere și ceea ce se petrecea în Germania părea a fi expresia unei erupții de forțe vitale, menite să intimideze pe oricine și-ar fi luat misiunea de a vorbi în numele spiritului și al idealurilor lui. Am trecut pe vremea aceea prin Germania și am revăzut vechile orașe ale studenției mele, ocupate militărește de un tineret paradînd pe străzi, desfășurînd steaguri, strigînd la răspîntii. Germania era mîndră de tineretul ei. „Suntem o națiune tînără", declarau reprezentanții național-socialismului și, în numele acestei tinereți, ei proclamau întîietatea valorilor vitale, a sîngelui și puterii de reproducere, a acelei fecundități biologice care urma să inunde toate spațiile Europei cu valul ei nesecat de oameni și să-i asigure puterea și stăpînirea asupra întregii lumi. Astăzi închid uneori ochii și caut să adun într-o imagine totală această mare revărsare a vieții : o mie, o

sută de mii, milioane de oameni tineri încălcînd granițele naționale, desființînd statele, suprimînd libertățile, practicînd în țările învinse metodele unei terori care înfiorează și uimește. Germania n-a fost niciodată o țară cu granițe bine stabilite sau impermeabile. Migrațiunea germană este un fenomen care n-a încetat niciodată. În alte timpuri însă vedeam pe germani venind ca meșteri dibaci, ca muzicanți, ca negustori. Astăzi ei veneau înarmați, într-o înaintare sistematică, sprijinită de multe mijloace tehnice, cucerind tot alte pămînturi, impunînd o stăpînire crudă, în numele unei etice tinerești, dar fără iluzii. Cînd auzeau vorbindu-se de cultură și de vechile idealuri înscrise în cărți, acestor tineri le venea să tragă cu revolverul și să aprindă ruguri de cărți.

De la o vreme războiul începu a lua o întorsătură pe care autorii lui n-o crezuseră posibilă. Victoria nu fusese atît de rapidă cum trebuia să fie după planul inițial al agresiunii. Amînîndu-se, ea devenea nesigură. Îndoiala intra în suflete. Admiratorii puterii tinerești a Germaniei cădeau pe gînduri. Și atunci s-a produs un fapt de cel mai mare interes pentru toți cei cărora le place să distileze din spectacolul evenimentelor curente înțelesul lor mai general. De unde pînă la un moment dat, germanii vorbeau de drepturile tinereții și al puterii lor de a se multiplica, de pămînt, de pîine, de sînge, de spațiu vital, ei începură a vorbi acum despre cultură, despre libertatea popoarelor, de vechile tradiții idealiste ale Europei, ai căror campioni se declarau a fi. Vechea propagandă germană era cinică, dar era sinceră. Propaganda mai nouă era idealistă, dar era prefăcută și falsă, căci erau oare armatele germane cu adevărat apărătoarele libertăților, ale culturii, ale Europei ? Puteau oare să și asume cu dreptate aceste nobile titluri oamenii care invadaseră Polonia, Belgia, Olanda, Danemarca, Norvegia, Franța, Iugoslavia, Grecia, Rusia, acei care desființaseră statul austriac și cehoslovac, instauratorii metodelor de deportare sau exterminare a unor întregi populații, prigonitorii artiștilor și savanților din propria lor țară, mînuitorii metodelor de constrîngere a gîndirii și creației libere în patria lor și pretutindeni unde puterea lor se întinsese, dispensatorii acestor concepții în toate țările pe care trebuiau să le folosească în opera de îngenunchere a întregului continent ? Oricît de relativ ar fi înțelesul cuvintelor noastre, nu era cu putință să numim agresiunea universală luptă pentru libertate, pentru cultură, pentru tradiția europeană. Cred că puțini oameni s-au lăsat convinși că germanii luptă pentru toate acestea. Mulți au aflat însă cu acest prilej că lozincile spirituale ale omului trebuie să fie niște mari puteri ale lumii, poate mai mari încă decît cele ale biologiei, dacă acei care le disprețuiau în realitate, se vedeau nevoiți să le proclame cu atîta prefăcută căldură. Ipocrizia, spunea La Rochefoucauld, este omagiul pe care viciul îl aduce virtuții. Viciul depune omagiul acesta pe altarul virtuții atunci cînd începe să se simtă slab.

Cîțiva filosofi germani, a căror operă a culminat în intervalul dintre cele două războaie, un Max Scheler, un Nicolai Hartmann, poposind în fața problemei ontologice, adică în fața aceleia relative la planurile realului și a valorilor care se leagă de fiecare din acestea, au arătat că spiritul n-are nici o putere, că numai viața are putere. Cea mai profundă meditație a lui Descartes sau Kant nu poate muta din locul lui nici măcar un fir de praf. Este drept că gînditorii amintiți adaugă că spiritul, deși nu deține puterea, deține conducerea. Cum poate însă spiritul să conducă, dacă el este cu totul lipsit de putere ? Mi-e teamă că în doctrina impotenței spiritului conducător se ascunde negația radicală a valorii practice a spiritului, o demisiune totală a lui în fața forțelor mai active ale vieții. S-ar putea spune că singura putere a spiritului ar fi aceea de a limpezi țintele imanente ale vieții, dînd acesteia o direcție mai precisă, mai sigură de sine, în dezvoltarea acțiunii sale. Dar făcînd din spirit un lucrător în subordine, un *advocatus diaboli*, nu-i tăgăduim, de fapt, orice valoare eficientă cît privește așezarea practică a lucrurilor ? Dacă spiritul nu apare decît în urma impulsiunilor iraționale ale vieții, pentru a le sistematiza și limpezi, nu urmează că el ar putea să rămînă cu totul în afară din joc ? La ce bun intervenția acestui actor cu vocea slabă, chemat să sublinieze acțiunile și să le explice, cînd protagoniștii principali ai dramei, acei care o constituie de fapt sunt marile puteri ale vieții : foamea, sîngele, sexualitatea ? Nu încape nici o îndoială : plăpîndul actor poate rămîne mut, poate să se ascundă între culise, poate să dispară cu totul. Consecințele acestea au fost trase cu toată vi-

goarea, în cea mai antispiritualistă epocă a întregei istorii moderne, epoca războiului german, pînă cînd arborarea vechilor lozinci a dovedit că spiritul are totuşi o putere a lui, care se numeşte *prestigiul*.

Interesantă lecţie a evenimentelor, vrednică a fi ascultată cu toată atenţia! Din adîncimea celei mai mari înjosiri a lor, idealurile omului se ridică din nou şi apar refăcute. Prestigiul lor n-a ieşit deloc umbrit din această încercare; dimpotrivă, el se impune acum cu o nouă strălucire, din care toţi acei ce ar dori să lucreze împotrivă-le pot învăţa că cea mai năvalnică putere a vieţii trebuie să li se subordoneze, nu numai pentru a-şi limpezi direcţia, dar şi pentru a obţine acea justificare pe care n-ar putea-o ignora multă vreme, căreia, pînă la urmă, ar trebui să-i aducă cel puţin omagiul ascuns al ipocriziei.

1944

NOTE

Munca de editare critică a operelor lui Tudor Vianu a început în 1971. În pofida timpului ce s-a scurs de atunci și cu toate meandrele unei lungi ediții, volumele s-au succedat regulat, în linii mari după planul schițat în volumul 1.

Acest lucru este remarcabil, avînd în vedere că cele două decenii de cînd se lucrează la această ediție au fost și una din epocile cele mai confuze prin care a trăit România. Desigur că fiecare dintre intelectualii țării noastre și-au ales propria cale, lămurită deseori în sfîșietoare crize de conștiință, dar considerată în cele din urmă de ei ca reprezentativă. Cu atît mai surprinzătoare apare în această lumină unitatea celor 14 volume publicate la Editura Minerva și continuitatea de interes ce i-a reunit pe cei patru (începînd cu volumul de față, cinci) îngrijitori ai ediției. Primii trei nu se mai află în țară și de aceea se impune să le reamintim numele. Sorin Alexandrescu, Matei Călinescu și Gelu Ionescu au inițiat publicarea, după norme critice, a operelor lui Tudor Vianu. Lor le-a revenit onoarea dar și dificultățile inerente unei asemenea întreprinderi, în condițiile escaladei presiunii ideologice și politice pe care am trăit-o cu toții. Faptul că toți trei, într-o gradație neiertătoare ca și epoca prin care am trecut, au întrerupt, prin consecința inevitabilă a căii pe care și-au ales-o, lucrul la ediția de față nu le va putea fi imputat însă niciodată. Spre a fi înțeles, gestul lor va trebui luminat cu această făclie tragică: despărțirea forțată a discipolului de maestru în cadrul unui sistem în care valorile erau sechestrate și revendicate exclusiv în favoarea unei Românii care nu înceta să devină mai uluitoare și mai postișă. Astfel, cu toate că mulți s-au întunecat văzînd cum elevii se socotesc obligați să părăsească trupul simbolic al profesorului, am fost destui și aceia care ne-am bucurat înțelegînd că în

conștiința lor este adînc împlîntat și că rodește cuvîntul acestuia, pe care toți cei apropiați l-au înțeles ca fiind un cuvînt moral.

Din 1983, după o lungă colaborare cu Gelu Ionescu, George Gană, de asemeni elev al lui Tudor Vianu, și-a asumat continuarea ediției, din care a mai publicat singur două volume. Credem nimerit să retrasăm aici conținutul seriei de *Opere* pentru a reda fiecărui volum paternitatea ediției sale, care în ultimii ani nu mai putea fi pomenită, precum și pentru a putea fi urmărită concordanța între itinerariul parcurs și planul conceput inițial (a se vedea vol. 1, p. XII—XIII).

A. *Scrieri literare* (poezii, traduceri, cugetări, pagini autobiografice, însemnări de călătorie, scrieri cu caracter memorialistic) — volumul 1, 1971, antologie, note și postfață de Gelu Ionescu.

B. *Literatura română* (sinteze, studii monografice, cronici) — volumele 2 și 3, 1972 1973, și antologie și note de Matei Călinescu și Gelu Ionescu. Text stabilit de Cornelia Botez. Postfața volumului 3 de Matei Călinescu.

C. *Stilistica* (studii cu caracter teoretic și metodologic, studii asupra unor scriitori români sau străini sub raportul expresivitățiii limbajului lor, studii despre unele proprietăți ori procedee expresive ale limbii literare române, studii despre unele forme poetice și categorii retorice) — volumele 4 și 5, ambele în 1975, antologie, note și postfață de Sorin Alexandrescu. Text stabilit de Cornelia Botez. Textul volumului *Arta prozatorilor români* a fost îngrijit de Geo Șerban. Postfața volumului 5 de Sorin Alexandrescu.

D. *Estetica* (sistemul de estetică, studii privitoare la metodă, obiect și normă în estetică, studii de istorie a esteticii, temele unei filosofii a operei) — volumele 6 și 7, 1976 și 1978. Ediția și notele volumului 6 de Gelu Ionescu. Ediția și notele volumului 7 de Gelu Ionescu și George Gană. Postfața acestui volum de George Gană. Îngrijirea versiunii germane și traducerea tezei de doctorat a lui Tudor Vianu *Das Wertungsproblem in Schillers Poetik* de Ion Roman.

E. *Filosofia* (studii de filosofia culturii, studii de istorie a filosofiei cu caracter monografic privind filosofi, idei sau curente filosofice) volumele 8 și 9, 1979 și 1980, ediție și note de Gelu Ionescu și George Gană. Postfața volumului 9 de George Gană.

F. *Literatura universală și comparată* (studii teoretice, studii despre epoci, curente, autori români și străini, sinteze din perspectiva metodelor comparatiste) — volumele 10 și 11, 1982 și 1983, ediție de Gelu Ionescu și George Gană — numele lui Gelu Ionescu n-a mai apărut pe frontispiciul volumului 11. Note și postfața volumului 11 de George Gană.

G. *Studii despre artă* (pictură, sculptură, teatru și arta actului, cinematograf, muzică), precum și *studii de critică și metodologie literară* — volumul 12, 1985, ediție și note de George Gană.

H. *Cursuri universitare* ce nu și-au găsit locul în celelalte volume de opere (trei cursuri de estetică, un curs despre I.L. Caragiale și unul despre problema originalității în creație) — volumul 13, 1987, ediție, note și postfață de George Gană.

I. *Corespondența* (scrisorile trimise) — în volumul de față.

Un indice de titluri ale lucrărilor publicate în seria de *Opere*, elaborat de George Gană, se găsește la finele volumului 13. Indicii de autori de la sfîrșitul fiecărui volum au fost alcătuiți de Nadia Lovinescu.

Așadar, volumul pe care îl publicăm astăzi cuprinde scrisorile trimise de Tudor Vianu, din 1916 pînă la sfîrșitul vieții, în 1964. Cum structura *Operelor* a avut la bază, încă de la primul volum, două criterii, cel sistematic și cel cronologic, ne socotim îndreptățiți, ținînd totodată seamă și de interesul biografic, să propunem o ordonare *cronologică* a scrisorilor.

O parte din scrisorile adunate în paginile de față (mai puțin de jumătate) a apărut într-o ediție publicată de Henri Zalis în 1970 (*Corespondență*, București, Editura Minerva), care, învestit cu încrederea și sprijinul familiei Vianu, a întreprins o largă anchetă pentru aflarea documentelor provenind de la Tudor Vianu. Rezultatul ei a fost volumul menționat, o carte care, prin strădaniile îngrijitorului ei, a dat pentru prima oară măsura vastei adresări epistolare a profesorului. Încredințat de posibilitatea progresului, editorul volumului de față a purces la colaționarea tuturor documentelor pe care le-a putut regăsi în biblioteci publice sau colecții particulare. Munca sa a fost rodnică. Numeroase erori de lecțiune, datări greșite, atribuiri incorecte ale ciornelor și-au găsit îndreptarea, grație, pe de o parte, timpului care a dat adîncime unor imagini pe atunci încă palide, pe de alta, unei cunoașteri mai detaliate a circumstanțelor în cauză. O nouă cercetare a arhivei rămase a adus la

lumină scrisori inedite (unele în ciornă). De asemenea bibliotecile au avut între timp răgazul de a se îmbogăţi cu documente noi.

Notele noastre cuprind de fiecare dată indicaţia completă a provenienţei fiecărei scrisori precum şi bibliografia ei (dacă este cazul). În situaţiile, rare, în care n-am putut confrunta textul publicat cu originalul, am menţionat acest lucru, arătînd totodată că reproducem textul după volumul din 1970. Cînd scrisorile trimise de Vianu răspund unor alte scrisori, am menţionat data scrisorii respective, rămînînd ca cititorul să întregească dialogul epistolar pe baza unei concordanţe pe care o vom alcătui în volumele următoare. Deoarece, în cîteva cazuri, am socotit indispensabilă înţelegerii răspunsurilor lui Tudor Vianu cunoaşterea scrisorilor ce le-au stîrnit, le-am reprodus în note pe acestea din urmă. Traducerea scrisorilor în limbi străine ne aparţine.

Seria *Corespondenţei* va continua cu scrisorile primite, care aşteaptă, de pe acum, să vadă lumina tiparului în alte două volume, care vor forma complementul acestuia de faţă. La sfîrşitul ultimului volum de scrisori primite, atunci cînd întreg materialul documentar va fi văzut lumina tiparului, vom încerca într-o *Postfaţă* să trasăm reperele biografice principale care reies din corespondenţa lui Tudor Vianu.

Jaloane în mulţimea variată a scrisorilor sînt cele cîteva interviuri (dintre care unul inedit) publicate într-o secţiune specială. În acest al 14-lea volum al seriei de *Opere* apare pentru prima oară în România şi poemul *Arcadia*, scris de Tudor Vianu în anul 1950, pe vremea cînd acesta trăia experienţa instalării dictaturii comuniste în ţara noastră. Poemul, păstrat din 1977 pînă astăzi în străinătate, s-a putut acum întoarce în ţară pentru ca, găsindu-şi în sfîrşit locul cuvenit, să întregească portretul profesorului cu dimensiunea adîncă şi explicită a autenticităţii morale. Aici am reprodus şi un text *(Prestigiul idealurilor)* al cărui loc ar fi fost în volumul 9. Cu volumul acesta — o punte către biografie — începem de asemenea publicarea unui dosar iconografic, menit să redea scrisorilor tipărite autenticitatea unor frînturi trăite.

În ultimii ani, am adunat numeroase datorii de recunoştinţă către toţi cei care ne-au ajutat în munca de ediţie. Mulţumim, aşadar, o dată în plus, tuturor celor ce ne-au furnizat scrisori inedite, informaţii pentru redactarea notelor, tuturor celor care

ne-au sprijinit într-un fel sau altul : Mircea Cenuşă, Constantin Ciopraga, Mihai Gherman, Gertrud Gregor Chiriţă, Gheorghina Haneş, Klaus Heitmann (Heidelberg), Hartmut von Hentig (Bielefeld), Teodor Ionescu, Ion Nijloveanu, Ileana Osiceanu, Nicolae Scurtu, Elena Siupiur, Maria Someşan, Constantin Şerbănescu, Dumitru Vacariu, Mircea Zaciu, C. D. Zeletin. Mulţumim de asemenea pentru îngăduinţa de publicare a unor scrisori conducerii Bibliotecii Academiei Române, Muzeului Literaturii Române, Bibliotecii Centrale de Stat.

În larga anchetă iniţiată pentru aflarea de documente inedite, ne-au răspuns, fără să ne poată oferi vreun text neştiut, dar cu solicitudine şi deseori cu cîte un sfat binevenit : Walter Biemel (Aachen), E.M. Cioran (Paris), Alexandru Ciorănescu (La Laguna), Tudor George, Johannes Irmscher (Berlin), Alf Lombard (Lund), Remus Niculescu, Constantin Noica, Dumitru Panaitescu (pentru arhiva Perpessicius) ,Ioana Em. Petrescu (pentru arhiva Dumitru Popovici), D. M. Pippidi, Kurt Wais (Tübingen), Paul Zumthor (Montreal).

Mai aducem, în chip special, mulţumiri pe această cale lui Andrei Pippidi, care a citit întreg manuscrisul şi ne-a comunicat numeroase observaţii utile, precum şi doamnei Margareta Feraru, statornica redactoare a seriei de *Opere*, a cărei muncă atentă şi competentă a fost de fiecare dată unul din temeiurile reuşitei acesteia.

1

[Bucureşti, mai 1916]

Originalul nu ni s-a păstrat.

Publicată în *Lumina nouă*, an I, nr. 8—9, iunie-iulie 1916, p. 195—201, de unde reproducem textul.

1 Alexandru Busuioceanu, publicist şi istoric de artă, născut la Slatina în 1896, mort la Madrid, în 1961. Licenţiat al Facultăţii de Litere şi Filosofie a Universităţii din Bucureşti în 1920. Activitatea publicistică şi-o începe încă înainte de intra-

rea României în primul război mondial. În 1916 se înrolează ca voluntar și luptă pe front pînă în 1918, cînd, în timpul retragerii din Moldova, devine redactor-șef al ziarului *Arena* din Iași. Articole culturale și literare publică apoi la revistele *Luceafărul* și *Lamura*, colaborează la ziarul *Dacia* (1918—1920). În 1920 se numără printre membrii fondatori ai revistei *Gîndirea*, la Cluj. La capătul a două șederi lungi în străinătate (1920—1922 la Viena, unde urmează cursurile lui J. Strzygowski și Max Dvořak, apoi 1923—25 la Școala Română de la Roma) își trece doctoratul de istoria artei cu o teză despre *Un ciclu de fresce din secolul al XI-lea: San Urbano alla Caffarella*. În 1929 devine docent de istoria artei medievale și moderne la Facultatea de Litere și Filosofie a Universității din București. Pînă în 1942 își desfășoară cariera didactică paralel cu o bogată activitate științifică: *Pietro Cavallini și pictura romană din secolele XIII și XIV* (1925); *Pictura italiană înainte de Cimabue* (1929); *Les Tableaux du Gréco dans la collection royale de Roumanie* (Bruxelles, 1937). Din 1942, atașat cultural la Madrid, creează o catedră de limba și literatura română la Universitatea spaniolă. Între 1948 și 1955, redactor și colaborator permanent al revistei literare spaniole *Insula*.

2 Prima scrisoare pe care o avem de la Tudor Vianu este o profesiune de credință, tipărită sub titlul *Realitatea umanitarismului* în *Lumina nouă*, an. I, nr. 8—9, iunie-iulie 1916, p. 195—201. Scrisoarea deschisă răspundea articolului de fond al lui Al. Busuioceanu, publicat în numărul anterior (6—7, aprilie-mai 1916, p. 146—158), intitulat *Iluziunea umanitarismului*. Scris sub impresiile războiului, acesta încerca să schițeze etapele doctrinei umanitariste pe care o urmărea de la creștinismul primitiv pînă la raționalismul filosofic. Negînd temeiul suveranității rațiunii asupra psihicului colectiv, Al. Busuioceanu contesta umanitarismului obiectivarea unei concepții sociale creatoare și îl limita la statutul unei opțiuni individuale.

Lumina nouă (Revistă socială și literară) începuse să apară în noiembrie 1915, avînd drept colaboratori la numărul 1 pe Dragoș Protopopescu, Raul Teodorescu și Al. Busuioceanu. În numerele următoare (revista este lunară) se mai adaugă semnăturile lui George I. Stratulat, A. Nicoară, Marcel N. Romanescu, Andrei Braniște. Numărul 4—5 (februarie-martie 1916) găzduiește primul, pesemne, articol al lui Tudor Vianu, *Kalokagathia*, o invocare a Heladei, semnat *T. Al. Vianu*. De aici înainte mai publică, în numărul 6—7, *Însemnări cu prilejul aniversării lui Shakespeare și Cervantes* (deja sub semnătura *Tudor Vianu*), iar în numărul următor scrisoarea reprodusă aici. Busuioceanu răspunde în același număr (p. 202—210) cu o scrisoare tipărită sub titlul *Sentimentele umanitare și umanitarismul social*, pe care o vom publica în volumul următor de *Corespondență*. Polemica, deschisă, se voia desigur și un prilej de a lansa revista tinerilor literați și de a o semnala în dezbaterile ideologice ale vremii (cf. scrisoarea din 26 iulie 1916 către Marcel Romanescu).

2

[București, 7 iunie 1916, d.p.]

c.p./Dlui Marcel N. Romanescu, str. Th. Aman 20. Loco/

Originalul la Biblioteca Academiei Române. Manuscrise S $\frac{27\ (I)}{CCCIII}$

Tudor Vianu, *Corespondență*, ediție îngrijită, studiu introductiv, note, tabel cronologic de Henri Zalis, București, col. „Studii și documente", Editura Minerva, 1970, p. 168 (greșit datată).

1 Data poștei. Este, de fiecare dată, semnul că scrisoarea a fost datată după ștampila poștală.

2 Marcel Romanescu, diplomat și scriitor, născut la Liège în 1897, mort la București în 1955, fiul lui N. P. Romanescu, primar al Craiovei. Urmează clasele primare la Paris și Craiova, apoi liceul militar la Craiova, Turnu-Severin, Iași, Mănăstirea Dealului. Licențiat în Drept și Filosofie în 1920. Cariera diplomatică îl poartă la Roma, Varșovia, Haga, Madrid, Cairo, Belgrad, Copenhaga. Colaborează la diverse reviste literare, dintre care *Ramuri, Drum drept, Luceafărul, Lumina nouă, Salonul*

literar. *Ideea europeană*. Versurile originale și le strînge în volumul *Cuiburi în soare*, de orientare parnasiană. Traduceri din literatura franceză și norvegiană. Semnează articole de istoria României în revistele *Boabe de grîu*, *Arhivele Olteniei*, *Hrisovul*, *Balcania*, *Revista istorică română*.

3

[Giurgiu,] 17 iunie 1916

c.p./Dlui Marcel N. Romanescu, str. Teodor Aman, 22 București/
Originalul la Biblioteca Academiei Române. Manuscrise S $\frac{27\ (2)}{CCCIII}$
Tudor Vianu, *Corespondență*, p. 167.

1 *Viața literară* începuse să apară lunar, la Craiova, încă din noiembrie 1914. În primul an, avusese drept colaboratori pe I. U. Soricu, Al. Iacobescu, Cesar T. Stoika, Marcel Romanescu, Vintilă Paraschivescu, G. Tutoveanu, N. Crainic, C. Șaban Făgețel. O dată cu anul al doilea de apariție, va fi redactată de Al Iacobescu, Șt. Ionescu-Bălăcești, Marcel N. Romanescu și Angelo Sătescu. T. Vianu pregătea un necrolog al lui Emile Faguet, apărut în nr. 10—11, an. II, 15 iunie 1916, p. 49.

4

[Giurgiu,] 25 iunie 1916

Fără plic.
Originalul la Biblioteca Academiei Române. Manuscrise S $\frac{24\ (1)}{DXLII}$
Tudor Vianu, *Corespondență*, p. 97.
G. Strempel, *Din corespondența poeților de la „Vieața nouă"*, în *Manuscriptum*, an. VII, nr. 3 (24), 1976, p. 134

1 Se referă la modificări ale poeziei *Nemurire*, publicată în *Vieața nouă*, an. XII, nr. 5, 1 iulie 1916.

5

[Giurgiu, 3 iulie 1916, d.p.]

/Dlui Marcel N. Romanescu, str. Teodor Aman, 22, București. Exp. Tudor Vianu, Giurgiu/
Originalul la Biblioteca Academiei Române. Manuscrise S $\frac{27\ (3)}{CCCIII}$
Tudor Vianu, *Corespondență*, p. 168—169 (greșit datată).

1 Este vorba de Alexandru Macedonski, al cărui salon literar Tudor Vianu începuse să îl frecventeze în toamna anului 1915. Acolo „puteau fi întîlniți pînă la orele cele mai înaintate ale nopții scriitori din generația mea sau ceva mai în vîrstă, Ion Pillat și Horia Furtună, Oreste și Stamatiad, Alfred Moșoiu, Marcel Romanescu, Al. Dominic, Adrian Maniu, Gh. Stratulat și atîția alții, ieșiți la lumină sau rămași în norii de fum ai acelor ședințe nocturne. Am evocat și altădată mirificul salon din Calea Dorobanți, 23, cu plușurile lui roșii, cu tronul poetului sub baldachin, înălțat pe cele trei trepte ale gloriei. Acolo am ascultat pe Macedonski cetind *Noaptea de mai* sau *Stepa*, cu acel glas întipărit pentru totdeauna în urechea celor care l-au auzit vreodată, pateticul glas de bariton, ostenit acum, aproape expirînd în unele momente" (*Viața și personalitatea lui Alexandru Macedonski*, p. LXXIII, în Alexandru Macedonski, *Opere*, I, *Poezii*, ediție critică cu note, studii introductive și variante de Tudor Vianu, București, Fundația pentru literatură și artă, „Regele Carol II", 1939).

6

[Giurgiu, 5 iulie 1916, d.p.]

c.p./Dlui Marcel N. Romanescu, str. Teodor Aman, 22, București/
Originalul la Biblioteca Academiei Române. Manuscrise S $\frac{27\ (4)}{CCCIII}$
Tudor Vianu, *Corespondență*, p. 167—168.

1 Tudor Vianu urma și cursurile Facultății de Drept.

7

[Giurgiu, 26 iulie 1916, d.p.]

/Dlui M. N. Romanescu, student, Villa Eugenia-Maria, Carmen Sylva, jud. Constanța/
Originalul la Biblioteca Academiei Române. Manuscrise S $\frac{27\ (5)}{\text{CCCIII}}$
Tudor Vianu, *Corespondență*, p. 169—172.

1. Ștefan I. Nenițescu (n. 1897), poet, critic de artă și teoretician. În ultimii ani de gimnaziu este coleg de bancă cu Tudor Vianu, la liceul „Gh. Lazăr". Studii de filosofie la Roma și București. Conferențiar de estetică generală. Debutează cu un articol despre Shakespeare (în 1915, în *Noua revistă română*). *Însemnări de critică și istoria artei* în *Ideea europeană* (1920—1925). Versuri. Teatru (*Trei mistere*, 1922). Eseu speculativ de teoria artei (*Istoria artei ca filosofie a istoriei*, 1925, vol. 1 și singurul). După 1938, organizator de expoziții de artă românească (București, Sinaia, Haga, Amsterdam, Bruxelles). Diplomație (secretar de presă și consilier economic la Legația română de la Haga). După o perioadă de absență, reapare în viața literară în 1966, cu articole preponderent memorialistice în revistele *Viața românească* și *Arta*.

2 Am găsit în arhiva T. Vianu 2 file răzlețe (provenind probabil dintr-un jurnal) scrise de mîna lui Al. Macedonski. Însemnarea este nedatată. O reproducem aici: „Întîlnesc pe un tînăr poet, student în philosophie și drept, Tudor Vianu. Am mare simpatie pentru el și l-am supranumit — sper că nu mă voi fi înșelat — poetul energiei. Tatăl său e medic primar al orașului Giurgiu. Fiul e foarte îngrijit de a nu ști ce s-a petrecut la Giurgiu. Doctorul Vianu își are acolo casa — cîtă liniște și cîtă ordine în ea. Încăpătoare cu totul, îmi închipuiesc cîtă veselie a trebuit să ciripească în ea cîna trăia mama celor cinci copii dintre care patru și-au luat zborul...

Melancolice dar nespus de dulci sunt unele sorți tihnite de provincie...

Dar iată că azi a bubuit tunul. Va mai fi rămas ceva din acest frumos cuib omenesc unde am luat, într-o veselă dimineață de iunie, dejunul, împreună cu doctorul Vianu — în lipsa copiilor săi care se aflau la țară?

Mă despart de Tudor Vianu, valorosul și plin de inimă tînăr prieten al meu și al cărui viitor se schițează a fi dintre cele mai strălucite, și el îmi promite a veni seara la mine să asculte tragedia mea *Moartea lui Dante*."

8

[București,] 24 septembrie [1916]

scrise S $\frac{24\ (3)}{\text{DXLII}}$
Tudor Vianu, *Corespondență*, p. 98—99 (greșit datată).
G. Strempel, *Din corespondența poeților de la „Viața nouă"*, în *Manuscriptum*, 7, nr. 3 (24), 1976, p. 135.

1 Apărută în *Viața nouă*, an. XII, nr. 6—8, august-octombrie 1916; cf. *Opere*, vol. 1, *Scrieri literare*, București, Editura Minerva 1971, p. 390.

9

[București,] 5 noiembrie 1916

Fără plic.
Originalul la Muzeul Literaturii Române, inv. 16.596
Tudor Vianu, *Corespondență*, p. 48—49.

1. Simon Bayer (1896— ?), jurist. Unul din cei mai vechi prieteni ai lui Tudor Vianu, originar, ca și el, din orașul Giurgiu. În tinerețe a semnat versuri în *Literatorul* lui Al. Macedonski.

2 *Fragment antic. Aeneas și Dido*, încercare de poem dramatic, de inspirație virgiliană, dedicată lui Hildebrand Frollo, profesorul de limbă și literatură latină al lui Tudor Vianu la liceul „Gh. Lazăr". Poemul, rămas în manuscris, a fost publicat pentru prima oară postum în *Opere*, vol. 1, p. 403—411.

10

[Botoșani,] 6 decembrie 1916

Fără plic.
Originalul la Muzeul Literaturii Române, inv. 16.597.
Tudor Vianu, *Corespondență*, p. 49—50.

11

[Botoșani,] 10 decembrie 1916

Fără plic.
Originalul la Muzeul Literaturii Române, inv. 16.598
Tudor Vianu, *Corespondență*, p. 51—52.

12

11 noiembrie [1917], Iași

Fără plic.
Originalul la Muzeul Literaturii Române, inv. 16.599.
Tudor Vianu, *Corespondență*, p. 52—55.

1 Emanoil Slătineanu (1878—1960), avocat, senator liberal de Ilfov, era frate cu Ana Rallet-Slătineanu, soția lui Al. Macedonski.

13

Iași, 31 ianuarie 1918

Fără plic.
Originalul la Muzeul Literaturii Române, inv. 16.600
Tudor Vianu, *Corespondență*, p. 55—56.

1 Pesemne cele trei poeme în proză, publicate cîteva luni mai tîrziu în *Literatorul*, nr. 2, 6 și 8 din 1918 : *Parabola fiului rătăcit*, *Izbînda*, *Cartea adevărului* (vezi *Opere*, vol. 1, 1971, p 446—453).

14

[București,] Luni, 22 iulie 1918

/D-Sale domnului O. Densusianu — profesor universitar — Iași, str. Gîndului, no. 3 (la d-l Dr. Pușcariu)/
Originalul la Biblioteca Academiei Române. Manuscrise S $\frac{4\ (2)}{DXLII}$

Tudor Vianu, *Corespondență*, p. 97—98.
G. Strempel, *Din corespondența poeților de la „Vieața nouă"*, în *Manuscriptum*, an. VII, nr. 3 (24), 1976, p. 134—135.

1 Constantin Damianovici (1882—1942), profesor de limba și literatura română și latină, publicist. Studii la Universitatea din București (pînă în 1906). Între 1904 și 1915 predă la diverse școli secundare din țară, apoi se stabilește în capitală. Din 1924, inspector al învățămîntului secundar din regiunea București; din 1940, inspector general la Ministerul Educației. Între 1905 și 1916, colaborator apropiat al lui Ovid Densusianu la *Vieața nouă*, în paginile căreia semnează cronici de istorie literară, folcloristică, artă, limbă literară.

2 Vintilă V. Paraschivescu (1890—1965), magistrat și literat, a colaborat la revistele *Viața românească*, *Junimea literară*, *Ramuri*, *Drum drept*, *Convorbiri literare*. Din 1912 a început să publice în *Vieața nouă*, unde a scris pînă la încetarea revistei, în 1925. Volume : *Cascadele luminei*, versuri, 1921 ; *Pe cifor*. nuvele și schițe, 1938.

3 Între colaboratorii *Literatorului* lui Alexandru Macedonski. Tudor Vianu figura înca de pe lista publicată în primul număr al seriei noi (29 iunie 1918) (vezi și nota scrisorii precedente). Remarca din scrisoarea către O. Densusianu țintește desigur o delimitare față de atitudinea cu totul personală a directorului revistei. Numărul 3 (14 iulie 1918) inserase într-adevăr o *lămurire* : *„Literatorul* înscriindu-și în fruntea sa și deviza : *Libertate de idei* se înțelege de la sine că fiecare are răspunderea celor subscrise, și prin aceasta opiniile unuia din colaboratori nu obligă întru nimic pe ceilalți". Astfel, colaboratorii *Literatorului* se puteau socoti neimplicați în atitudinea filo-germană a lui Macedonski, pe care acesta și-o exprimase în al treilea număr al noii serii, publicînd un articol elogios despre feldmareșalul Mackensen, comandantul forțelor germane în țara ocupată. Ovid Densusianu, care propusese candidatura lui Macedonski la Academia Română revine asupra ei aflînd de articolul în cauză. Cu toate acestea, „este adevărat că Macedonski n-a impus nimănui punctul său de vedere, încît prin materialul redacțional pe care îl aducea cu fiecare număr, *Literatorul* a fost singurul organ bucureștean prin care, în lunile de vară ale anului 1918, s-a putut rosti conștiința țării libere și luptătoare. Cu acest rost, autorul acestor pagini a luat parte, din august pîna în

noiemvrie, la redactarea revistei, iscălind cu inițiale unele din notele grupate la sfîrșitul fiecărui număr, în rubrica „Paginile zilei" (*Viața și personalitatea lui Alexandru Macedonski*, p. LXXV, în ed. cit.)

4 *Vieața nouă.*

15

[București,] 5 sept. 1918

/D-sale domnului Dr. V. Voiculescu, Bîrlad. Exp. Tudor Vianu, str. Matei Millo, 10, București, administrația *Literatorului*/
Originalul la Biblioteca Institutului de istorie și teorie literară „G. Călinescu", inv. 165.
Georgeta Stoia-Mănescu, *Em. Bucuța, G. Tutoveanu, Tudor Vianu în dialog cu V. Voiculescu*, in *Manuscriptum*, an. XV, nr. 4 (57), 1984, p. 109.

1 Începînd cu numărul 6 al *Literatorului* (3 august 1918), în locul lui I. Peltz, redactor devine Tudor Vianu (prim-redactor: Alexandru T. Stamatiad). De aici pînă la numărul 18—19 (2 noiembrie 1918), ultimul redactat de Tudor Vianu, revista cîștigă semnăturile lui I. Brucăr, S. Bayer, D. Iacobescu, Șerban Bascovici, Ion Barbu, Paul I. Prodan, Dragoș Protopopescu. Scrisoarea către Vasile Voiculescu se subsumează aceluiași efort de a obține noi colaborări.

16

București, joi, 10 octombrie [1918]

c.p./Dlui Marcel N. Romanescu, Solligate IV. 10 titl. Christiania, Norvegia/
Originalul la Biblioteca Academiei Române. Manuscrise S $\frac{27\ (6)}{CCCIII}$
Tudor Vianu, *Corespondență*, p. 172—173 (greșit datată).

1 La *Cronicarul*, unde publica cronici literare (octombrie-decembrie 1918), la *Revista critică* a lui Paul I. Prodan, săptăminal cultural unde semna alături de M. Simionescu-Rîmniceanu, Alfred Alexandrescu și Nichifor Crainic, la *Letopiseți*, care a apărut între 10 nov. 1918 și 1 martie 1919, condusă de Dragoș Protopopescu și unde figura în comitetul de redacție, colaborînd alături de Scarlat Struțeanu, Perpessicius, Basil Munteanu (cu traduceri din poezia franceză), Ion Pillat, Camil Petrescu, Barbu Solacolu, I. M. Sadoveanu, Virgil Zaborowski.

17

București, 28 octombrie 1918

c.p./Dlui Marcel Romanescu, Solligaten 1/IV, Adr. Randby, Kristiania, Norvegia/
Originalul la Biblioteca Academiei Române. Manuscrise S $\frac{27\ (7)}{CCCIII}$
Tudor Vianu, *Corespondență*, p. 176—177.

18

București, 30 octombrie 1918

/Dlui Marcel Romanescu, Solligaten 1/IV, Adr. Randby, Kristiania, Norvegia. Exp. Tudor Vianu, str. Cortului, 14, București/
Originalul la Biblioteca Academiei Române. Manuscrise S $\frac{27\ (8)}{CCCIII}$
Tudor Vianu, *Corespondență*, p. 173—176.

1 Poeziile lui M. Romanescu nu vor apărea nici în *Revista critică*, nici la *Literatorul*.

2 Demostene Botez, *Munții*, Iași, 1918, cu o prefață de G. Ibrăileanu.

3 În *Literatorul*, Tudor Vianu publicase considerații despre literatura războiului (nr. 4, 20 iulie 1918). Reproducem aici textul, care completează peisajul schițat în scrisoare:

„Literatura războiului
(Însemnări literare din Moldova)

Bilanțul literaturii în timp de război a înregistrat totdeauna un deficit. Anticii explicau lucrul acesta atribuind *tăcerea muzelor, prezenței armelor.* Inter arma silent musae.

Noi credem însă că o emoțiune, pentru a-și căpăta expresia literară, trebuie neapărat să dobîndească o perspectivă, și că în lipsa acestei perspective, ea rămîne în starea brută a lucrului trăit, dar necugetat artistic.

Iată de ce socotim că *literatura războiului* nu este un capitol mistuit, și că de la viitor trebuie să așteptăm mai mult decît de la prezent.

S-au scris și s-au publicat, totuși, în Moldova, acolo unde sufletului românesc și-a trăit epopeea, mai multe lucruri demne de a fi cunoscute și de a reține interesul.

Poezia, limbajul preferat al emoțiunilor naționale, a cîntat și în Moldova.

Al. T. Stamatiad în versuri de inspirație religioasă, cu ai săi *Psalmi,* a satisfăcut nevoi sufletești pe care toată lumea, înspăimîntată de tragicul realului, le-a resimțit, căutînd în bezna dureroasă a prezentului raza de aur a Divinității.

Mircea Rădulescu, cîntăreț al emoțiunilor războinice și în alte timpuri, a cîntat și acum — dar cîntecul său suferă iremediabil de tirania cuvintelor și rezonanțelor solemne... Și lucrul acesta nu e fără de pagubă pentru sinceritatea și spontaneitatea sentimentului ce exprimă.

D-rul V. Voiculescu a adus o notă originală și ridicată în poeziile sale patriotice, adunate în volumul intitulat: *Din țara zimbrului.*

Proza a fost reprezentată prin talentul mai mult descriptiv al lui M. Sadoveanu care, în *File însîngerate,* reușește să învie și să dea mișcare situațiunilor sale, dar nu reușește să le dea măreție — și aceasta cînd, între motivele sale, figurează *Mărășești* și *Mărăștii.* Întîmplări înduioșătoare, redate fără pretenții, ne-a dat N. Beldiceanu, într-o serie de schițe adunate în urmă în volumul *Prăpastia lui Hortopan.*

Teatrul a înregistrat *Dezertorul* lui Sorbul care, potrivit mijloacelor sale îmbinînd tragicul cu comicul, a reușit să creeze situațiuni *poignante,* dar care n-a scăpat de obsesiunea vulgarității, pe care i-o cunoaștem și din alte lucrări.

Pui de cuc, pruncul intrus din sînge strein, al lui I. Peretz, pune o problemă de psihologie, în același timp cu o problemă socială — dar tendința prea vădită și unele imperfecțiuni tehnice scad valoarea pe care, implicit, o conține subiectul și deznodămîntul său.

În întuneric, a lui N. Beldiceanu, are o actualitate numai prin atmosfera sa curat românească, străbătută de fiorul suferinței de jos.

Tot o actualitate, indirectă, are și comedia lirică a lui Mircea Rădulescu, *Serenadă din trecut.*

Artificial în poezia sa, Mircea Rădulescu n-a putut crea viață nici în teatru.

Petru Cercel, eroul său, e un individ care, avînd să aleagă între legătura pămîntului și tentația madrigalelor din Florența, alege pe acele din urmă. Lucrarea s-a ridicat pe un fundament fals — fapt pentru care și-a atras observația lui N. Iorga — ea e împodobită cu efecte ușoare — clar de lună, muzică în surdină, dans, spade etc. — și scrisă într-o limbă cu totul anacronică — *superb, sinistru, unitar* erau cuvintele pe care Petru Cercel le vorbea în limba română în sec. XVI — și într-un lirism de calitate inferioară. Șovăiri și stîngăcii tehnice pe deasupra.

Ziarele, ca unele ce înfățișau reflexurile și îndemnurile opiniei publice, nu putem spune că n-au fost la înălțime. Firește că exceptăm pe unele din cele apărute în ultimul timp, care se deosebeau printr-o scandaloasă destrăbălare verbală. (Vezi *Arena.*) Dar dintre cele bune, *România,* scrisă într-un ton înălțător, cu colaborarea lui M. Sadoveanu, O. Goga, C. Moldovanu, Radu D. Rosetti, George Ranetti etc.; și mai ales *Neamul românesc,* în care N. Iorga a publicat pagini de o frumusețe literară și de o înălțime morală necomparabilă afară de cărți de doctrină și propagandă națională apărute în același timp.

Revistele au fost mai rare:

Drum drept, dispărut curînd; *Renașterea română,* a d-rului I. Atanasiu, cu interesante articole de doctrina socială — și unele publicații de actualitate ca *Analele politice și economice* etc.

Vieața nouă a lui O. Densusianu, întreruptă mai multă vreme, a reapărut într-un format condensat.

Cu literatura aleasă și cu interesante răsfrîngeri ale epocii, *Vieața nouă* a constituit evenimentul literar al ultimului timp.

Așa cum a fost, totuși, activitatea literară a Moldovei a reușit să întreție flacăra sacră a vieții naționale pe care atîtea furtuni amenințau s-o stingă.

Iată de ce, mai puțin atenți la condițiile artei mari, noi trebuie să mulțumim muncitorilor de acolo.

T. V."

19

[București, octombrie 1919]

Originalul nu ni s-a păstrat.
Scrisoare publicată de E. Lovinescu în *Sburătorul*, an. I, nr. 27, 18 octombrie 1919, sub titlul *E cu putință o disociație ?*, de unde o reproducem.
Tudor Vianu, *Opere*, vol. 1, 1971, p. 475—478. Reluînd-o aici, o reintegrăm în corespondența privată a lui Tudor Vianu.

1 Vezi scrisoarea 1, către Al. Busuioceanu.

2 E. Lovinescu a răspuns printr-o scrisoare publicată în același număr al *Sburătorului* (cf., de asemenea, *Opere*, vol. 1, p. 479—482). Schimbul de scrisori a ajuns astfel să fie îndeajuns de cunoscut. Dăm mai jos, spre lămurire, un fragment dintr-un text al lui Tudor Vianu, intitulat *Amintirea lui E. Lovinescu* și apărut în *Lumea*, nr. 2, noiembrie 1945, și apoi în *Opere*, vol. 1, p. 227.

„...În *Sburătorul* îmi luasem sarcina unei cronici a ideilor, o rubrică pe care sub acest titlu n-o mai întîlnisem înainte, dar care de-atunci a reapărut în numeroase publicații. Scriam aceste cronici cu mare greutate și eram cu totul nemulțumit de ele. Cultura mea nu era pe-atunci închegată și arta scrisului mi se părea că îmi lipsește cu desăvîrșire [...] Pasiunea concentrată, asociată cu ideologia care o extinde și o adîncește, era modelul atitudinii mele. Reușeam însă așa de puțin să realizez imaginea care mă domina, încît mai bucuros aș fi fost să depun condeiul, pe care simțeam că îl luasem prea devreme în mînă. Aspiram să găsesc posibilitatea de a studia mai departe, doream călătorii în țări străine, cu răgazuri suficiente pentru a gîndi și a mă forma. Începusem să resimt un fel de repulsie pentru viața literară care simțeam că mă fură înainte de a fi dobîndit conștiința că o pot sluji cu folos pentru ea și fără pagubă pentru mine. Într-o zi am luat o hotărîre : nu voi mai scrie la *Sburătorul* și în nici o altă revistă, înainte de a simți semnele categorice ale maturizării interioare. Pe ascuns, ferindu-mă să întîlnesc vreun cunoscut, am urcat deci scările casei din strada Cîmpineanu [casa Lovinescu — n. ed.] și am depus o scrisoare în care explicam binevoitorului meu prieten mai vîrstnic motivele tăcerii în care voiam să mă închid. Actul literar, scriam acolo este un act moral, documentul unui suflet omenesc. Cum poate fi el apreciat prin criterii estetice ? Critica literară construiește însă pe această antinomie. În ce mă privește, rezolvam o contradicție hotărîndu-mă să nu mai scriu. Lovinescu n-a înțeles însă zbuciumul meu și amarnică mi-a fost surpriza cînd, la sfîrșitul aceleiași săptămîni, *Sburătorul* a publicat scrisoarea mea împreună cu răspunsul directorului, care, declarîndu-se de acord cu mine, aducea laude caracterului meu. Crezuse oare Lovinescu că textul meu era o falsă scrisoare, un pretext pentru a angaja o discuție de idei ? Viața literară mă încleștase cu prea mare putere. Atunci am înțeles că trebuie nu numai să tac, dar să și fug."

20

[București,] 12 noiembrie 1919

/D-lui Alexandru Stamatiad, profesor la liceul „Moise Nicoară", Arad. Exp. Tudor Vianu, str. Cortului, 14, București. /
Originalul la Biblioteca Academiei Române. Manuscrise S $\frac{52\ (1)}{\text{DXIX}}$.
Inedită.

21

[București] 2 ianuarie 1920

/D-lui Alexandru T. Stamatiad, profesor secundar, Arad, str. Ioan Kalvin, 4/
Text stabilit după o copie aflată la Muzeul Literaturii Române, inv. 19.867.
Inedită.

22

Dresda, 7 mai 1920

c.p. ilustrată : Dresden, *Frauenkirche*.
/D-lui Alexandru Stamatiad, profesor la liceul „Moise Nicoară", Arad (Rumänien-Ardeal)/

Originalul la Biblioteca Academiei Române. Manu-
scrise S $\frac{52\ (2)}{DXXI}$
Inedită.

1 Tudor Vianu a urmat un semestru cursurile Facultății de Filosofie a Universității din Viena. De aici a făcut o călătorie de orientare prin orășelele Germaniei. În *Ideea europeană* (an. II, nr. 43, 13—20 iunie 1920) se pot citi însemnările următoare:

„Tudor Vianu, prieten și colaborator al nostru, ne trimite de la Viena o caldă și interesantă scrisoare, din care extragem pentru cititorii noștri cîteva pagini:

«Am văzut o lume nouă și am văzut-o într-un moment de criză. La Leipzig am cunoscut un pastor cu care împrejurarea mă legase puțin prieten. Era un om cumpătat, puțin glacial, dar cu frumoasa obiectivitate a culturalului apusean; i-am putut, astfel, vorbi cu sinceritate, m-am plîns de speța de xenofobie care, în Germania, m-a mușcat la fiecare răspîntie. Pastorul meu mi-a răspuns cu adîncime: Înainte de război, nicăieri, ca în Germania, nu erau mai bine primiți străinii. A fi străin era o excepție privilegiată care merita onoarea tuturor excepțiilor. Și știi de ce? a adăugat cu un zîmbet ușor... Pentru că nicăieri mai mult ca la noi n-a existat gustul, interesul și înțelegerea pentru străini. Apoi a tăcut. Eu trebuia să completez.

Neamul ăsta de oameni avea atîta interes și înțelegere pentru străini, pentru că el însuși se simțea foarte unitar, foarte omogen, foarte deosebit. Într-un tîrg plin cu oameni din toate locurile, un străin nou pe cine mai poate interesa? Simțindu-se bine delimitat și continuu, poporul ăsta era făcut să simtă deosebirile și să le aprecieze ca atare. Pune acum funcțiunea asta să lucreze sub apăsarea unei înfrîngeri ca aceea pe care au suferit-o: calitatea devine un defect. Simțitori la deosebiri, le resping cu o închidere jignitoare.

Am fugit din Germania și m-am adăpostit aici. Societatea e parcă mai bătrînă, atmosferă mai îngăduitoare, ca să nu zic mai pasivă. Astfel, într-un mediu mai deosebit, pot urmări, totuși, manifestările lumii germanice. Sub multe aparențe umanitariste, vechiul fond se exprimă cu străjnicie. Ba încă, cred că lumea aceasta abia acum ajunge la realizarea ei. Anii dinaintea războiului concurgeau, astfel, în sensul aceleiași realizări.

Îți anunț pentru *Ideea*, dar pentru mai tîrziu, un articol despre manifestarea artistică așa de generală și de controversată, numitul *expresionism*. Teoreticianii curentului au ajuns la caracterizări sugestive. Se poate vedea de acolo (*expresionismul* a devenit aproape un curent de cultură generală) ce concepție, cu totul nouă, se așază la temeliile acestei vieți. E un cod de dominațiune, voința care ia cunoștință de sine și vrea să se exprime... Perspective pline de surpriză și nu lipsite de grandoare umană rezulta.

La Viena profesează cîțiva iluștri: Stöhr, psihologul cunoscut; Jerusalem și Reich, cunoscutul critic al lui Ibsen.»"

23

Viena, 1 august 1920

/D-lui Alexandru T. Stamatiad, profesor la liceul „Moise Nicoară", Arad (Rumänien) (Ardeal). Exp. T. Vianu, str. Cortului, 14, Bukarest (Rumänien)/
Originalul la Biblioteca Academiei Române. Manu-
scrise S $\frac{52\ (3)}{DXIX}$.
Inedită.

1 „În 1920, cînd plecam la Viena, duceam cu mine gîndul de a face o lucrare despre *Recunoașere*. Am muncit șase luni cîte opt ceasuri pe zi în bibliotecă și m-am întors la București bolnav." Cf. scrisoarea 46, către Ibrăileanu.

24

[București,] 15 decembrie 1920

c.p./D-lui Alexandru T. Stamatiad, profesor secundar, Arad, str. Ion Kalvin, 4/
Originalul la Biblioteca Academiei Române. Manu-
scrise S $\frac{52\ (4)}{DXIX}$.
Inedită.

25

[București,] 9 aprilie 1921

Fără plic.
Originalul în arhiva G. Ibrăileanu, la Biblioteca Centrală Universitară „M. Eminescu" din Iași.
Gr. Botez și M. Bordeianu, *Tudor Vianu către Garabet Ibrăileanu*, în *Iașul literar*, an. XVI, nr. 11, noiembrie 1965, p. 85.
Tudor Vianu, *Corespondență*, p. 133.
Scrisori către G. Ibrăileanu, vol. 3, ediție îngrijită de M. Bordeianu, Viorica Botez, Gr. Botez, I. Lăzărescu și Al. Teodorescu. Prefață de N. I. Popa, București, Editura Minerva, 1973, p. 422, de unde reproducem textul.

1 Pe G. Ibrăileanu, Tudor Vianu îl cunoscuse poate mai devreme, în 1917—18, în timpul refugiului în Moldova. De el însă se apropiase abia mai tîrziu, în martie 1921, cu prilejul unei călătorii la Iași, unde mediul *Vieții românești* îi lăsase amintiri de neșters. Mai tîrziu, cînd, întors doctor în filosofie de la Tübingen, a întîmpinat greutăți de a-și găsi rostul în capitală, s-a gîndit chiar să o părăsească nădăjduind într-un post la Universitatea din Iași (cf. scrisoarea 61).

2 La volumul de poezii *Darurile pămîntului*, București, Cartea Românească, 1920, recenzie publicată în *Viața românească*, an. XIII, nr. 4, aprilie 1921, p. 125—126.

3 *După melci* a apărut în *Viața românească*, XIII, nr. 5, mai 1921, p. 167—170. Despre intercesiunea lui Tudor Vianu pe lîngă redacția *Vieții românești* cu privire la publicarea poemelor lui Ion Barbu, vezi și pagina respectivă din *Fragmente autobiografice* în *Opere*, vol. I, p. 153—154. De asemenea, în legătură cu corespondența între cei doi prieteni relativă la variantele *Domnișoarei Hus*, vezi Vlad Alexandrescu, *Buhú — soră geamănă a Domniței Hus*, în *Viața românească*, an. LXXIX, nr. 1, ianuarie 1984, p. 70—77 (cu publicarea variantei inedite *Buhú*, neluată încă în seamă de edițiile poeziilor lui Ion Barbu).

26

[București,] 25 april 1921

Fără plic.
Originalul la Muzeul Literaturii Române, inv. nr. 18.44.
T. Vianu, *Corespondență*, p. 75.

1 Desigur, volumul de poezii *Pașii profetului*, apărut la Cluj în februarie 1921.

27

[București,] 15 iunie 1921

Fără plic.
Originalul la Muzeul Literaturii Române, inv. 18.745.
T. Vianu, *Corespondență*, p. 75—77.

1 Scrisoarea este datată 15 mai 1921 ; evident, însă, *lapsus calami*, ținînd seama de context. După scrisoarea anterioară (26), Blaga îi răspunde, incitat de un articol al lui Tudor Vianu, publicat în *Ideea europeană*, an. II, nr. 55, 5—12 decembrie 1920, p. 1—2 și intitulat *Expresionismul. O estetică nouă* (cf. *Opere*, vol. XII, p. 7—12). Reproducem aici textul scrisorii din arhiva T. Vianu, publicat și de Geo Șerban *(Scrisori adresate lui T. Vianu)*, în *Secolul 20*, nr. 5, 1972 p. 38. Adresa de pe plic este *Domnului Tudor Vianu, prin „România nouă"*, București, str. Matei Millo, 9.

„12.V.921

Iubite Tudorel,

Abia astăzi ți-am primit cele cîteva rînduri. E mult de cînd nu ne-am mai văzut și nu mai știu nimic despre tine. Am aflat întîmplător că scrii și la *România nouă* și-atunci ți-am trimis volumul meu : de cînd ne-am despărțit e dimpreună cu însurătoarea mea cel mai bun lucru ce l-am făcut. Deocamdată stăm în Cluj. Pînă cînd ? Știe Dumnezeu. Se poate întîmpla să mi se dea o catedră mai tîrziu. Azi nu e nici una liberă ; nu vreau să moară

bătrînii. Mă bucur că mi-ai citit volumul. Găsesc că s-a scris *puțin* sincer despre el — în cele vreo douăzeci de recenzii de pînă acum. Față de întîiul volum cred că e o evoluție hotărîtă într-o direcție care are multe părți comune cu «expresionismul». Nu concep însă expresionismul ca o viziune creatoare despre *anumite* lucruri, ci ca un fel de a vedea *orice* lucru. Dintr-un articol al tău *(Ideea europeană)* am descoperit, de nu mă înșel, și simpatia ta față de acest curent. M-aș bucura mult să-mi răspunzi: da sau nu. Pînă la o eventuală întîlnire am putea discuta și prin scrisori problema. O să se lămurească astfel și vrerile tale și vrerile mele. Un artist trebuie considerat și *în cadrul propriilor sale intenții*. O dreptate superioară cere acest lucru.

În așteptarea unui răspuns prietenesc te îmbrățișez,

Blaga

Adr. L.B., Cluj, str. Mănăștur, 18."

2 Lucian Blaga primește premiul Academiei pentru *Poemele luminii* și *Pietre pentru templul meu* la 7 iunie 1921.

28

[București,] 29 iunie 1921

/D-lui Marcel N. Romanescu, Atașat de legație, Roma, Légation Roumaine (Vatican)/
Originalul la Biblioteca Academiei Române. Manuscrise S $\frac{27\ (9)}{CCCIII}$.
T. Vianu, *Corespondență*, p. 177—178.

1 Alexandru Vianu, fratele mai mic al lui Tudor Vianu, avocat și publicist (1903—1936). Licențiat în Drept (1925), studii postuniversitare la Paris (1926—1930). Reîntors în țară, publică eseuri culturale și ideologice în diverse reviste *(Gîndirea, Libertatea)*, precum și o cronică lunară de actualități culturale franceze in *Revista Fundațiilor Regale* (1935—1936). Membru al asociației „Criterion".

2 Marcel Romanescu îi va răspunde de la Roma la data de 20 iulie 1921.

29

[București,] 28 IX 1921

/D-Sale domnului Corneliu Moldovanu, Președintele Soc. Scriitorilor Români, Loco, str. Sft. Ionică (Casa Enescu)/
Originalul în arhiva C. Moldovanu (colecția Julieta Moldovanu).
Corneliu Moldovanu în corespondență, ediție îngrijită, note și indici de Julieta Moldovanu, București, Editura Minerva, 1982, p. 345—346.

1 Corneliu Moldovanu (1883—1952), poet, prozator, dramaturg și critic de teatru. Președinte al Societății Scriitorilor Români, director al Teatrului Național din București.

2 Corneliu Moldovanu semna, săptămînal, cronica dramatică la ziarul *Viitorul*. Directorul ziarului, Mavrodi, solicitase, pesmene, lui Tudor Vianu o cronică literară săptămînală, pe care în ultimul moment acesta a refuzat-o. Începînd de la numărul din 8 octombrie 1921 (an. XIV, nr. 4071), cronica va fi asumată de Scarlat Struțeanu.

30

[București,] Vineri [13 noiembrie 1921, d.p.]

/D-Sale d-lui Alexandru T. Stamatiad, profesor secundar, str. Ion Kalvin, 4, Arad/
Text stabilit după o copie aflată la Muzeul Literaturii Române, inv. 19.867.
Inedită.

31

București, 10 decembrie 1921

c.p./D-lui Al. T. Stamatiad, profesor, str. Ion Kalvin, 4, Arad/
Originalul la Biblioteca Academiei Române. Manuscrise S $\frac{52\ (5)}{DXIX}$.
Inedită.

32

[Tübingen, 24 mai 1922]

Fără plic.
Originalul la Muzeul Literaturii Române, inv. 16.601.
T. Vianu, *Corespondență*, p. 57. Scrisoare nedatată. Am datat-o după scrisoarea expediată în același plic de Dan Barbilian, vezi *Ion Barbu în corespondență*, ediție îngrijită de Gerda Barbilian și Nicolae Scurtu. Note și indici de Nicolae Scurtu, București, Editura Minerva, 1982, p. 78—79.

1 În arhiva T. Vianu se păstrează un carnet de însemnări diverse, din perioada germană. Astfel aflăm că Tudor Vianu pleacă din București sîmbătă, 18 martie 1922, ora 8,30 seara și ajunge marți, 21 martie, la 12,30 la Viena. Călătoria Viena—Tübingen o începe abia pe 27 martie, ajungînd în micul orășel universitar în seara zilei de 28 martie 1922.

2 Dan Barbilian, care se afla de la 26 august 1921 la Göttingen în vederea unui doctorat în matematici.

33

Tübingen, 28 iunie 1922

Fără plic.
Originalul la Muzeul Literaturii Române, inv. 16.602.
T. Vianu, *Corespondență*, p. 57—58.

1 S. Bayer își pierduse tînăra soție.

34

Tübingen, 9 iulie 1922 (seara)

Fără plic. Scrisoare pe trei pagini ; a patra cuprinde, de mîna lui Dan Barbilian, calcule matematice.
Orginalul în colecția Gerda Barbilian.
T. Vianu, *Corespondență*, p. 43—45.

1 Cf. scrisoarea 33.

35

Tübingen, 16 iulie 1922

Ciornă.
Originalul în arhiva T. Vianu.
T. Vianu, *Corespondență*, p. 58—60.

1 Cf. scrisoarea 34.
2 Scrisoarea nu e semnată. Pare să nu fi fost expediată.

36

Tübingen, 22 iulie 1922

Fără plic.
Originalul la Arhivele Statului din București. Fond N. Bagdasar, 443, f. 1—2.
T. Vianu, *Corespondență*, p. 37—39.

1 N. Bagdasar, filosof și istoric al filosofiei (1896—1971). Mobilizat între 1916 și 1918. Licență la Facultatea de Litere și Filosofie a Universității din Iași (1922). În toamna aceluiași an, pleacă la Berlin pentru a-și pregăti teza de doctorat *(Der Begriff des theoretischen Wertes bei Rickert*, 1926). Asistent la București, la catedra de logică și teoria cunoștinței. Profesor de istoria filosofiei moderne, metafizică și teoria cunoștinței la Universitatea din Iași (1942—1949). Între 1928 și 1943, secretar al *Societății române de filosofie* (al cărei președinte era C. Rădulescu-Motru) și secretar de redacție al *Revistei de filosofie.* Din 1942, membru corespondent al Academiei Române. În 1949, devine consilier științific la Institutul de Istorie și Filosofie al Academiei, apoi din 1951 este cercetător științific la filiala ieșeană a Academiei (pînă în 1956). Cunoscut atît prin lucrările sale : *Filosofia contemporană a istoriei* (1932), *Din problemele culturii europene* (1931), *Istoria filosofiei românești* (1940) (toate trei, reeditate în *Scrieri*, ediție îngrijită, introducere și note de Gh. Vlăduțescu, Editura Eminescu, 1988), *Teoria cunoștinței* (1944), cît și prin *Istoria filosofiei moderne* (concepută ca omagiu pentru profesorul Ion Petrovici și publicată în 5 volume între 1937 și 1941, cf. și scrisoarea 150), al cărei coordonator a fost. Traducător al lui Immanuel Kant în românește (1969 și 1972).

2 Într-o scrisoare din 17 iulie 1922, N. Bagdasar îl ruga pe Tudor Vianu sa-i furnizeze informațiile necesare pentru a pleca la studii în Germania.

37

Tübingen, 4 august 1922

Fără plic.
Originalul în arhiva G. Ibrăileanu, la Biblioteca Centrală Universitară „M. Eminescu" din Iași.
Trei ciorne în arhiva Vianu.
Gr. Botez și M. Bordeianu, *Tudor Vianu către Garabet Ibrăileanu*, în *Iașul literar*, an. XVI, nr. 11, noiembrie 1965, p. 86.
T. Vianu, *Corespondență*, p. 134.
Scrisori către Ibrăileanu, ed. cit., p. 423, de unde reproducem textul.

1 Karl Groos, psiholog și filosof german (1861—1946), profesor la Universitățile din Basel, Giessen și Tübingen, a descoperit importanța psihologică și biologică a jocului în viața copilului *(Die Spiele der Menschen*, 1899; *Des Seelenleben des Kindes*, ediția a II-a, 1908). Contribuții în estetică *(Einleitung in die Aesthetik*, 1892; *Der ästhetische Genuss*, 1902) și în psihologia literaturii.

Dăm mai jos programul cursurilor urmate de Tudor Vianu la Universitatea din Tübingen, așa cum apar ele pe certificatul de studii, din 23 octombrie 1923.

„Semestrul de vară 1922

Psihologie	Prof. Dr. Adickes
Istoria filosofiei grecești	„ „ Groos
Istoria esteticii	„ „ Groos
Seminar de filosofie: Fichte *Bestimmungen der Menschen*	„ „ Groos

Semestrul de iarnă 1922/23

Forme elementare (Bauformen) ale Metafizicii	Prof .Dr. Groos
Introducere în Etică	„ „ Oesterreich
Exerciții filosofice	„ „ Haering
Noțiuni fundamentale de istorie a artei	„ „ Weise

Semestrul de vară 1923

Logică	Prof. Dr. Groos
Introducere în Teoria cunoașterii și Metafizică	„ „ Oesterreich
Istoria literaturii franceze (1789—1850)	„ „ Haas
Epocile istoriei artei germane	„ „ Weise"

2 *Note asupra cubismului*, în *Viața românească*, an. XIV, nr. 10, octombrie 1922, p. 52—62.

3 Scrisoarea s-a născut la capătul unei dificile elaborări. Reproducem mai jos textul, de mare interes pentru biografia lui Tudor Vianu, al celor două variante rămase în ciornă.

Varianta I:

„[4 august 1922]

Preaonorate domnule Ibrăileanu,

De aproape cinci luni de zile mă găsesc la Tübingen. Termin acum semestrul de vară și mă pregătesc pentru redactarea tezei de doctorat pe care este probabil că o voi trece cu prof. Groos, a cărui prezență aici m-a și făcut să aleg acest mic centru universitar. Hotărîrea de a mă reîntoarce în lumea germană n-a venit astfel cu prea multă ușurință. În martie trecut, la epoca vizitei neuitate făcute Iașilor, mă credeam mult mai aproape de sfîrșitul studiilor mele. Mă reîntorceam atunci, acasă, cu un suflet răcorit de speranța că în curînd mă voi putea devota unei activități mai libere și mai fericite. Concepusem un devotament foarte sincer pentru cercul de la Iași și îmi făcusem o ambiție personală din a i-l proba cît mai curînd. Împrejurările s-au dezvoltat însă foarte deosebit de cum le închipuisem eu și adeseori oboselile unei formațiuni penibile se complicau cu suferința că aș putea fi acuzat — cu oarecare aparență de dreptate — de inconsecvență și lipsă de unitate. Cum aș putea dovedi însă, onorate domnule Ibrăileanu, că vina mea trebuie căutată în altă parte decît în uitare, că ea trebuie atribuită mai

degrabă acelei lupte cu mine însumi pe care o port de doi sau trei ani și că gîndul reapropierii de Iași a stăruit permanent în mine ca un termen de precizare? Mă consolez spunîndu-mi că această lungă tăcere poate să apară tocmai ca semnul stăruinței și că în definitiv un gînd nutrit atîta vreme nu poate să nu aducă și roade. La București m-am simțit foarte nemulțumit în ultima vreme. Un sentiment nou pentru cariera de scriitor, o nevoie de completare și de totalitate cuprindeau în mine germenii unei crize care n-a încetat să se dezvolte pînă cînd toate forțele mele s-au găsit dezbinate și în tumult. În locul unui mediu intim, binevoitor și comprehensiv, am întîlnit însă înconjurimea cea mai rece, mai ironică și mai surdă. Egoismul oamenilor și mediocritatea vieții de profesor secundar sporeau în mine simptomul foarte grav al autodeprecierii. Lecturile, însemnările mele, o lucrare mai mare începută zăceau, alături de mine, ca lucruri moarte, alături de un corp fără viață. Într-o bună zi am reușit să mă smulg, și grăbit, în neștiință că fac un act imprudent, fără răsuflet, am plecat în străinătate. Refacerea n-a venit firește numaidecît. A fost mai întîi o lungă întoarcere împotriva trecutului, o furtunoasă repercusiune de valuri și numai încetul cu încetul am putut să mă bucur iarăși de puțină liniște. Am simțit atunci din nou revenind dispoziția fericită a primei tinereți, acea senzație aproape muzicală în care se rostește nu știu ce speranță și ce confort nou de viață. M-am bucurat de ordinea lucrurilor de aici, de delicatețea oamenilor, de aceea binecuvîntată rînduială în toate cele care împiedică pe om să cadă subt sine și îi garantează în mod sigur dezvoltarea.

Toate lucrurile astea m-au adus din nou în fața problemei pe care o adusesem cu mine. De unde sentimentul de exilare în țara sa pe care îl încearcă la noi naturile cele mai delicate? De unde acea blazare timpurie, acea descurajare profundă care nu cruță pe nici unul din muncitorii intelectuali? Îmi apare acum cu o pecete strălucitoare de evidență ideea păcatului fundamental al lumii noastre așa-numite «culte». Acea lipsă de încredere în seriozitatea vieții, degajarea cu care se întreprinde totul, tonul de scepticism care strecoară un subînțeles menit să anuleze orice afirmație." *

(neterminată)

* Ultimul paragraf este tăiat cu linii transversale (n.ed).

Varianta a II-a:

„Onorate domnule Ibrăileanu,

Mă găsesc de aproape cinci luni de zile instalat la Tübingen. Termin acum semestrul de vară și mă pregătesc pentru redactarea tezei de doctorat pe care este probabil că o voi trece cu profesorul Groos, a cărui prezență aici m-a și făcut să aleg acest mic centru universitar. După cum vedeți, hotărîrea de a mă reîntoarce în lumea germană, cu care luasem primul contact acum doi ani, n-a venit tocmai ușor. În martie trecut, la epoca vizitei neuitate făcute Iașilor, mă credeam mult mai aproape de sfîrșitul studiilor mele. Mi-a fost dat de-atunci să trăiesc șaptesprezece luni de lupte grele cu mine însumi și cu împrejurările care nu mi-au fost totdeauna favorabile. O amintire mîngîietoare, și pe care mi-a plăcut deseori s-o rechem, impresiunea că la Iași mi-au apărut pentru o clipă condițiile pe care pînă atunci și de-atunci încoace nu le-am mai putut întrezări, îmi creează un sincer și respectuos sentiment de devotament pentru dvs., onorate domnule Ibrăileanu, și-mi dau poate dreptul la tonul subiectiv care altfel ne este așa de rareori îngăduit. Pot însă în adevăr să fac bilanțul și să vorbesc de luptele acestei vremi din urmă ca de niște lucruri trecute și întrecute? Adeseori simt cum urcă și amenință din nou acea mișcare sălbatecă în mine care de atîtea ori m-a făcut să pierd cărările și m-a adus pînă la țipăt."

Există, în ciornă, și o a treia variantă, aproape identică textului definitiv.

38

[Hanova, 7 august 1922, d.p.]

c.p./Herrn Constantin Barbilian, str. Plevnei, Giurgiu, Rumänien/
Originalul la Muzeul Literaturii Române, inv. 23.522.
Partea scrisă de Dan Barbilian este publicată în *Ion Barbu în corespondență*, ed. cit., p. 22.

1 Tudor Vianu mergea pe insula Norderney, în vacanță, unde urma să o întîlnească pe sora lui cea mai mică, Cornelia (1894 — 1942), și pe cumnatul său, Charles Beligrădeanu.

39

Norderney, 22 august 1922, ora 2 noaptea

Ciornă.
Originalul în arhiva Tudor Vianu.
T. Vianu, *Corespondență*, p. 60—62.

1 Simon Bayer răspunsese lui Tudor Vianu (la scrisoarea 35) pe 12 august 1922, la Tübingen (Brunnenstrasse 8 ⟨bei Danner⟩). Proprietarul odăii închiriate de acesta trimisese scrisoarea mai departe (p. Ad. Beligrădeanu, Norderney).

2 Scrisoarea, neterminată și nesemnată, pare să nu fi fost expediată.

40

Berlin, 31 august 1922

Fără plic.
Originalul la Muzeul Literaturii Române, inv. 16.603.
T. Vianu, *Corespondență*, p. 62—63.

41

[Wannsee,] 7 septembrie 1922

c.p./Herrn S. Bayer, Splaiul V. Alecsandri, 22, Bukarest, Rumänien/
Originalul la Muzeul Literaturii Române, inv. 16.605.
Inedită.

1 *Îi ducem dorul...* (germ.).

42

Tübingen, 19 sept. 1922

Fără plic.
Originalul în arhiva T. Vianu.
Inedită.

1 De sora și cumnatul său se despărțise cu trei săptămîni în urmă, la Norderney, de unde plecase la Berlin să-l întîlnească pe Dan Barbilian.

2 În manuscris, Tübingen. Tudor Vianu voise să scrie *Göppingen*, adică orașul unde schimba trenul. De aici plecase la ora 5 după-amiaza, pentru a ajunge la 7,30 în Tübingen (cf. carnetul de însemnări), într-adevăr la aceeași oră ca pe 28 martie. Am îndreptat eroarea în text.

3 Un mic restaurant care apare des în scrisorile foștilor colegi germani ai lui Tudor Vianu.

4 Gazda sa, la Tübingen (doar pentru o perioadă).

5 Pesemne de la G. Ibrăileanu care avea să răspundă la scrisoarea din 4 august (vezi scrisoarea 38). Acest răspuns s-a pierdut. Vezi scrisoarea lui Tudor Vianu din 3 octombrie 1922 (scrisoarea 46).

43

Tübingen, 19 septembrie 1922, ora 12 noaptea

Fără plic.
Originalul la Muzeul Literaturii Române, inv. 16.606.
T. Vianu, *Corespondență*, p. 64—66.

1 Scrise de la București, la 14 septembrie 1922, anunțînd proiectul de a veni în Germania și de a se înscrie la un doctorat în drept comercial și economie politică.

44

[Tübingen, octombrie 1922]

Ciornă.
Originalul în arhiva T. Vianu.
T. Vianu, *Corespondență*, p. 110 (greșit datată).

1 În carnetul de însemnări se poate citi pe una din file: „Aflu că Gala G. a intrat în cler. E aci o «combinație» sau o inițiativă morală importantă? Aflînd, am fost în tot cazul emoționat. 5 oct. 1922."

45

[Stuttgart,] 2 octombrie 1922

c.p./Herrn S. Bayer, advocat, Splaiul V. Alecsandri, 22, Bukarest, Rumänien/
Originalul la Muzeul Literaturii Române, inv. 16.607
T. Vianu, *Corespondență*, p. 67.

1 S. Bayer scrisese la 30 septembrie 1922, comunicînd doar incertitudinea sa cu privire la proiectul unui doctorat în Germania.

46

Tübingen, 3 octombrie 1922

Ciornă.
Originalul în arhiva T. Vianu.
T. Vianu, *Corespondență*, p. 137—139.

1 Prima temă de doctorat a lui Tudor Vianu a fost legată de cele *Trei povestiri* ale lui Flaubert.

47

Tübingen, 21 octombrie 1922

Fără plic.
Originalul la Muzeul Literaturii Române, inv. 16.608.
T. Vianu, *Corespondență*, p. 67—68.

1 La scrisoarea din 30 septembrie 1922 (vezi nota 1, scrisoarea 45).

48

[Tübingen, 31 octombrie 1922

Ciornă.
Originalul în arhiva T. Vianu.
Inedită.

1 *Un moment din mișcarea pedagogică*, în *Viața românească*, an. XIV, nr. 12, decembrie 1922, p. 407—415.

49

[Nürnberg,] 1 noiembrie 1922

c.p./Herrn Simon Bayer, Splaiul Alecsandri, 22, Bucarest, Rumänien/
Originalul la Muzeul Literaturii Române, inv. 16.609.
Inedită.

1 Hotărîrea definitivă de a nu veni în Germania, Simon Bayer o va comunica într-o scrisoare din 4 noiembrie 1922.

50

[Tübingen,] 15 noiembrie 1922

c.p./Herrn S. Bayer, advocat. Splaiul V. Alecsandri, 22, Bucarest, Rumänien/
Originalul la Muzeul Literaturii Române, inv. 16.610.
T. Vianu, *Corespondență*, p. 68—69.

1 Trimise de S. Bayer pentru un număr de cărți (vezi și scrisoarea 47).

51

[Tübingen, noiembrie 1922]

Ciornă.
Originalul în arhiva T. Vianu.
T. Vianu, *Corespondență*, p. 104—105.

52

[Tübingen,] 1 dec. 1922

c.p./Herrn Ch. Beligrădeanu, Kurhaus Hotel, Zoppot (Vr. Stadt Dantzig)/
Originalul în arhiva T. Vianu.
Inedită.

53

Tübingen, 16 aprilie 1923

Fără plic.
Originalul la Muzeul Literaturii Române, inv. 16.611.
T. Vianu, *Corespondență*, p. 69—71.

1 Răspuns la o scrisoare a lui S. Bayer din 10 aprilie 1923.

2 Simon Bayer, *O doctrină a urei și o propagandă primejdioasă : antisemitismul*, București, 1923, 23 p., scrisă cu prilejul mișcărilor antisemite studențești din 1923 („Îți trimit o broșură asupra unei chestiuni de o actualitate turburătoare"). Un ecou într-o scrisoare a tatălui lui Tudor Vianu, medicul colonel Alexandru Vianu, către fiul său, din 11 aprilie : „Pare că lucrurile s-au liniștit cu studenții turbulenți, cu acei copii proști care au făcut agitații, care din fericire sunt într-o minimă minoritate și la care s-au adăugat niște derbedei, hoți, pungași și oameni fără căpătîi. La 16 aprilie crt. vor reîncepe cursurile la toate facultățile. Ministrul, zic guvernul, va lua toate măsurile cele mai strașnice pentru menținerea ordinei. La nevoie se va așeza la fiecare cap de bancă cîte un jandarm."

54

[Tübingen,] 25 aug. 1923

Fără plic.
Originalul în arhiva T. Vianu.
Inedită.

1 Petre Budișteanu (1866—1938), inginer, primul soț al surorii sale, Victoria.

54

[București,] 10.II.1924

Fără plic.
Orginalul la Biblioteca Academiei Române. Manuscrise S $\frac{16}{DCCCIX}$
Inedită.

1 *O carte veselă din vremuri triste*. *D. D. Pătrășcanu, „Domnu' Nae", scene din vreme ocupației*, în *Gîndirea*, an. III, nr. 13, martie 1924, p. 326—327. Cezar Petrescu era redactorul revistei. Cronica este iscălită T. Vianu.

56

20 iunie 924, Tighina

Fără plic.
Originalul la Muzeul Literaturii Române, inv. 21.322.
Inedită.

1 Destinatarul acestei scrisori era Cesar Al. T. Stoika, avocat la Orhei, care îi ținuse tovărășie lui Tudor Vianu în zilele din vara lui 1924, cînd acesta conferențiase în orașul basarabean. Era autorul plachetei *Fiori de primăvară. Poezii*, București, 1912.

2 Titus T. Stoika, fratele lui Cesar, fusese căpitan de artilerie în timpul războiului și, avem toate motivele s-o credem, superiorul locotenentului Tudor Vianu. După ce, în 1921, fusese raportor al Consiliului de Război în Chișinău, în 1923 îl aflăm comisar regal în același oraș.

57

București, 10 august 924

Ciornă în arhiva T. Vianu.
T. Vianu, *Corespondență*, p. 83—84.

1 Al. I. Bogdan, logician și filosof, autor de manuale de etică și logică.

2. Pesemne *Estetica cinematografului* sau recenzia la *În Marea Trecere* a lui L. Blaga, publicate, ambele, în *Revista română*, în primul număr al acesteia (1 iunie 1924). Revista, care se autointitula : *publicație lunară de studii, informații și cercetări*, aduna în primul număr semnăturile lui Al. Claudian, Perpessicius. Alice Voinescu, Șt. Zeletin, Ion Barbu, Ion Sân-Georgiu, Al. V. Mironescu. În numerele ulterioare mai întîlnim pe N. Davidescu, I. Vinea, Camil Petrescu etc.

3 Poezia *În vie*, T. Vianu o publicase imediat după război, în revista *Letopiseţi*, an. I, nr. 5—6, decembrie 1918—ianuarie 1919, p. 7 (cf. *Opere*, vol. I, p. 19—20).

58

București, 14 august 1924

Ciornă în arhiva T. Vianu.
T. Vianu, *Corespondenţă*, p. 186—187.

59

București, 22 octombrie 1924

Ciornă în arhiva T. Vianu.
T. Vianu, *Corespondenţă*, p. 107—108.

1 Charles Maurras (1868—1952), scriitor și om politic francez. Ajuns la Paris în mediile literare ale anilor 1890, începe o carieră gazetărească. Formaţia lui este marcată de mari personalităţi culturale ale Franţei: E. Renan, H. Taine, A. France, M. Barrès, A. Comte. Primele sale opere anunţă o poziţie hotărît clasicizantă, întărită de talent literar și de o cultură temeinică, mergînd pînă la negarea valorilor romantismului. Începînd din 1895 (afacerea Dreyfus), Maurras vădește o atitudine politică și ideologică tradiţionalistă, care își va găsi expresia în gruparea și ziarul *Action Française* (întemeiate în 1908), în jurul cărora se adună, de asemenea Léon Daudet, Jacques Bainville și Jules Lemaître. În 1913, gruparea se pronunţă în favoarea unei campanii militare revanșiste, apoi împotriva tratatului de la Versailles, socotindu-l prea favorabil Germaniei. Naţionalismul o va duce în anii de mai tîrziu pînă la fascism și colaboraţionism. Închis pentru sprijinul dat politicii mareșalului Pétain, Maurras a fost graţiat în 1952, pentru a-și sfîrși zilele într-o clinică de la Tours.

2 *L'avenir de l'intelligence* (Paris, 1909) este un eseu despre statutul omului de litere în Franţa începutului de veac. Maurras începe prin a întreprinde o istorie sociologică a breslei, pentru a conchide în necesitatea subscrierii intelectualilor la valorile tradiţiei naţionale.

60

[București,] Luni, ora 3 d.a.

Fără plic.
Originalul la Biblioteca Academiei Române. Manuscrise, inv. 145.612.
T. Vianu, *Corespondenţă*, p. 161 (greșit datată).

1 Liviu Rebreanu întemeiase o nouă revistă, intitulată *Mișcarea literară, Gazetă săptămînală de critică și informaţie literară, artistică și culturală*, al cărei prim număr avea să apară la data de luni, 15 noiembrie 1924. Propunem datarea scrisorii cu o săptămînă înainte. T. Vianu, redactor și colaborator apropiat, semna, sub titlul *Masca timpului*, cronici literare de sinteză, adunate mai tîrziu într-un volum cu același titlu (Arad, 1926). O caracterizare generală a revistei (care s-a tipărit pînă la 17 noiembrie 1925), la Z. Ornea, *Tradiţionalism și modernitate în deceniul al treilea*, București, Ed. Eminescu, 1980, p. 201—206.

61

București, 12 noiembrie 1924

Fără plic.
Originalul la Biblioteca Muzeului Literaturii din Iași.
Inedită.

1 Teza de doctorat *Das Wertungsproblem in Schillers Poetik*, București, 1924, Editura Fundaţiei culturale „Principele Carol".

2 Scrisoarea s-a pierdut. Vezi răspunsul lui Tudor Vianu, scrisoarea 46.

3 În afară de cronicile literare regulate la revista lui L. Rebreanu. *Mișcarea literară*, Tudor Vianu a mai colaborat în 1924 la *Rampa*, *Revista română* și *Gîndirea* (unde, între altele, a tipărit faimosul eseu cu care și-a precizat definitiv orientarea ideologică, *Statul ca îndreptar*. Interesant este că acest articol este gîndit încă din Germania, așa cum atestă pagina, din carnetul de însemnări, cu titlul *Stat naţional — stat cultural (răspuns lui Ibrăileanu)*.

4 Și care va apărea sub titlul de *Dualismul artei*, în 1925.

5 *Ideile estetice ale lui Titu Maiorescu*, în *Viața românească*, an. XVII, nr. 1, ianuarie 1925, p. 61—73 (cf. *Opere*, vol. 2, p. 318—332).

62

București, 18.III.1925

/D-Sale domnului Al. T. Stamatiad, Directorul *Salonului literar*, Arad, str. Ioan Calvin, 4/
Originalul la Biblioteca Academiei Române. Manuscrise S $\frac{52\ (6)}{\text{DXIX}}$.
Inedită.

1 Primul număr al revistei conduse de Al. T. Stamatiad, tipărită la Arad, în martie 1925. Pe prima pagină a revistei, sub titlul *Opera lui Al. T. Stamatiad. Note critice*, era inserată o opinie a lui Tudor Vianu referitoare la un volum de traduceri din Oscar Wilde, apărut în 1919, opinie preluată după cronica din *Sburtătorul* (26 iulie 1919). Între colaboratorii revistei se numărau Em. Bucuța, Ch.-Ad. Cantacuzène, M. Celarianu, I. Minulescu, D. Nanu, Perpessicius, M. Romanescu, E. Speranția.

63

[București, aprilie 1925]

Ciornă în arhiva T. Vianu.
T. Vianu, *Corespondență*, p. 73—74.

1 Vasile Băncilă, filosof (1897—1979). Licență a Universității din București. Specializare doi ani la Școala Română de la Fontenay-aux-Roses (1925—1927). Profesor secundar la licee din țară, apoi la liceul „Mihai Viteazul“ din București. Studii filosofice privind opera lui Blaga (*Lucian Blaga, energie românească*, 1938), Pârvan (*Tragicul lui Pârvan și tragicul modern*, 1934) și Rădulescu-Motru. Studii de pedagogie și politică școlară în *Arhiva pentru știința și reforma socială* și în *Revista generală a învățămîntului*. Memorialist (*Portrete și semnificații*, apărut postum, ediție îngrijită și adnotată de Ileana Băncilă. Prefață de Zoe Dumitrescu-Bușulenga, „Capricorn“, 1987).

2 Textul este semnificativ nu numai în ce privește viziunea lui Tudor Vianu despre predarea religiei, ci și pentru convingerile sale religioase exprimate aproape exclusiv în scrisori și interviuri, în conversații cu prieteni apropiați, convingeri care, din mărturisirile unor intimi au cunoscut către sfîrșitul vieții lui Vianu o adîncire considerabilă. Din rîndurile acestei scrisori reiese limpede că Vianu concepea pe Dumnezeu înainte de toate ca pe un temei al tuturor valorilor ideale și că înțelegea, deci, ideea religioasă, în sensul filosofic și general, ca o piatră unghiulară a activității spirituale. Din text se desprind și rezervele lui Vianu la trăirea „confesională și tradițional-națională“ a religiei, în sensul ortodoxismului promovat de curentul de la *Gîndirea*. De bună seamă că aici se află deja în germene una din diferențele ce-l vor îndepărta pe Tudor Vianu în anii ce urmează de revista lui N. Crainic.

64

[București, mai 1925]

Fără plic.
Originalul la Biblioteca Academiei Române. Manuscrise S $\frac{52\ (10)}{\text{DXIX}}$.
Inedită.

1 Este vorba de un eseu intitulat *Autoritate și evidență. Un episod*, apărut în *Salonul literar*, an, I, nr. 4 și 5, iunie și iulie 1925, p. 35—36.

65

București, 1925

Fără plic.
Originalul în arhiva Muzeului Literaturii Române, inv. 23.184.
Inedită.

66

București, 9 septembrie 1925

/D-sale domnului Profesor V. Pârvan, Personal. Exp. Vianu, str. Cortului, 14/
Originalul în arhiva T. Vianu.
T. Vianu, *Corespondență*, p. 151.

1 *Dualismul artei*, București, Ed. Cultura Națională, 1925.

2 „Ceea ce este absolut original și subtil diferențiat în ființa noastră este destinat acelei tăceri care măsoară singurătatea noastră fatală." Despre incomunicabilitatea ireductibilă a omului, despre retragerea lui în propria intimitate și neputința de a desăvîrși misterul mîntuitor al prieteniei, Tudor Vianu avea să scrie pagini de adîncă observație psihologică, în textul consacrat fostului său profesor *(Vasile Pârvan și concepția tragică a existenței*, în numărul *In memoriam V. Pârvan* din *Arhiva pentru știința și reforma socială*, nr. 3—4, 1928, p. 358—368; cf. *Opere*, vol. 9, 1980, p. 26—42), pagini nu numai gîndite, în raport cu obiectul lor, ci și, cum se întîmplă de atîtea ori la Tudor Vianu, trăite, așa cum reiese din scrisoarea de față.

67

[București,] 23 nov. 1925

c.p./D-lui Al. T. Stamatiad, profesor, str. Ion Calvin, 4, Arad/
Originalul la Biblioteca Academiei Române. Manuscrise $\frac{S\ 52\ (7)}{DXIX}$.
Inedită.

1 Cf. scrisoarea 62, nota 1.

2 La *Cuvintul*, Tudor Vianu a colaborat doar între 4 decembrie 1925 și 2 ianuarie 1926, cu o recenzie la *Omul din vis* al lui Cezar Petrescu (an. II, nr. 325, p. 1—2) (cf. *Opere*, vol. 3, 1973, p. 228—232), o cronică despre *Teatrul d-lui Lucian Blaga* în două părți (an. II, nr. 331 și 337) (cf. *Opere*, vol. 3, p. 246—252) și o discuție în jurul producției anului literar 1925 (an. III, nr. 347, p. 2) (cf. *Opere*, vol. 3, p. 537—541).

68

București, 10 decembrie 1925

Fără plic.
Originalul la Biblioteca Academiei Române. Manuscrise $S\frac{26\ (1)}{DCCCXLII}$.
T. Vianu, *Corespondență*, p. 81.

1 „H. Blazian pierduse în vara aceluiași an postul său de cronicar plastic la o gazetă de seară. Dificultăți bănești îl confruntau cînd Tudor Vianu îi promite sprijinul său" (notă H. Zalis).

69

[București,] 28 ianuarie 1926

Fără plic.
Originalul în arhiva T. Vianu.
Inedită.

1 Sora mai mare a lui Tudor Vianu, Constanța Ianulescu (1887—1974).

2 Cumnatul lui Tudor Vianu, Alexandru Ianulescu (1881—1962).

70

[București, martie 1926]

/D-Sale domnului Al. T. Stamatiad, profesor, directorul *Salonului literar*, Arad, str. Ion Kalvin, 4/
Text stabilit după o copie aflată la Muzeul Literaturii Române, inv. 19.867.
Inedită.

1 *Două profesiuni de credință* [despre I. Minulescu și Liviu Rebreanu], apărut în *Salonul literar*, an. I, nr. 12, mai 1926, p. 105—106. Articolul este însoțit de următoarea notă a redacției: „Acest articol ne-a sosit în martie, cînd nr. 11 al revistei noastre era sub tipar. Îl publicăm totuși, pentru că interesul lui trece de actualitatea momentului."

2 Al. T. Stamatiad, *Pe drumul Damascului. Poeme religioase*, București, Casa Școalelor, 1923.

71

Buc., 1 aprilie 1926

Fără plic.
Originalul în arhiva T. Vianu.
Inedită.

1 Alexandru Vianu se naște la București, la 20 decembrie 1855. Despre tatăl său, născut în 1830, în București, știm că a fost antreprenor la construcția primei linii de cale ferată românești, dintre București și Giurgiu, inaugurată în 1869. Alexandru era primul din cei cinci copii, patru frați și o soră. Diplomă de bacalaureat în științe. În 1875 se înscrie la Facultatea de Medicină a Universității din București. În campania de la 1877 se înrolează ca subchirurg voluntar de ambulanță și ia parte la luptele din jurul Plevnei, în cadrul diviziei a III-a active, și la cele din jurul Vidinului, în cadrul diviziei a IV-a active. Medaliile „Crucea trecerii Dunării", „Apărătorii Independenței" și „Comemorativă Rusă". După concursul de internat, urmează cursuri de medicină internă la Viena (1879). În 1881 obține diploma de doctor în medicină și chirurgie a Universității din București și pleacă în străinătate, unde urmează un curs de oftalmologie la Berlin (1881) și lucrează vreme de nouă luni la Paris (1882) ca asistent și șef adjunct al clinicii de oftalmologie a dr. Galizowski. Apoi urmează și o specializare ORL la Viena (1883). Reîntors în țară, după cîteva posturi provizorii, lucreaza la București, la spitalul Colțea și ține cîțiva ani un curs de medicină legală la Școala Liberă de Științe Politice și Administrative (începînd din 1888), pe care îl și tipărește (Dr. A. Vianu, *Curs de medicină legală în acord cu legile țării*, Bucureșci, 1891). În 1886 se căsătorește cu Florica (1867—1912), care îi va dărui cinci copii: Constanța (1887—1974), Victoria (1888—1980), Cornelia (1894—1942), Tudor (1897—1964) și Alexandru (1903—1936). Din 1893 este numit medic primar al județului Vlașca. În 1901 este promovat ca medic primar al orașului Giurgiu (capitala județului). Obligat să se mute la Slatina, ca medic primar al județului Olt, în urma simpatiei manifestate față de capii răsculaților din 1907, revine la Giurgiu abia în 1911. Paralel desfășoară și o carieră militară. In cursul stagiului militar obligatoriu (1883—1884), fusese avansat de la gradul de medic de batalion la cel de medic de regiment. La 10 mai 1907 este numit locotenent-colonel (medic de corp de armată), și ia parte, în această calitate la campania din 1913. Medalia „Avîntul Țării". În același an este înaintat ca medic-șef al orașului Giurgiu. La cincizeci de ani, în timpul Războiului de întregire, doctorul Alexandru Vianu este din nou concentrat ca medic-colonel pe toată durata conflictului armat. I se va conferi ordinul „Steaua României" cu spade, gradul Ofițer, „Medicului-Colonel în rezervă Vianu Alexandru, Șeful Serviciului Sanitar al Diviziei a XV-a, pentru destoinicia și devotamentul cu care a condus serviciul sanitar al Diviziei a XV-a în timpul luptelor din 1916, iar în 1917—1918, serviciul sanitar al Diviziei a IV-a p.s. și al Diviziei a II-a p.s.". Condițiile grele ale atîtor campanii își vor spune însă cuvîntul. Al. Vianu cade bolnav și este declarat invalid de război (în 1922). Ultimii ani și-i petrece la București, în casa din str. Cortului, 14, unde mai locuiau fiii săi, Tudor și Alexandru. Se sfîrșește din viață la 19 iunie 1926.

72

[București,] 26.I.1927

/Domnului Al. T. Stamatiad, profesor și literat, Arad, str. Ion Calvin, 4/
Text stabilit după o copie afaltă la Muzeul Literaturii Române, inv. 19.867.
Inedită.

1 Notă despre culegerea de cugetări și paradoxe adunate din opera lui Ch. Baudelaire și traduse de Al. T. Stamatiad, apărută în *Gîndirea*, an. VII, nr. 2, p. 77 (nesemnată).

73

București, 14 mai 1927

Fără plic.
Originalul în arhiva G. Ibrăileanu, la Biblioteca Centrală Universitară „M. Eminescu" din Iași.
Gr. Botez și M. Bordeianu, *Tudor Vianu către Garabet Ibrăileanu*, în *Iașul literar*, an. XVI, nr. 11,

noiembrie 1965, p. 86. T. Vianu, *Corespondență*, p. 139—140.
Scrisori către G. Ibrăileanu, ed. cit., p. 423—424, de unde reproducem textul.

1 Volumul de studii *Scriitori români și străini* al lui G. Ibrăileanu apăruse în 1926. Tudor Vianu i-a consacrat o recenzie în *Gîndirea*, an. XII, nr. 5, mai 1927, p. 190—191 (cf. *Opere*, vol. 3, p. 41—42).

74

București, 17 mai 1927

Fără plic.
Originalul la Muzeul Literaturii Române, inv. 11.355.
T. Vianu, *Corespondență*, p. 159.

1 I. M. Rașcu (1890—1971), poet și critic. Profesor secundar de literatură română și franceză la diferite licee din București, între care „Gh. Șincai" și „Mihai Viteazul". A frecventat cenaclul de la *Vieața nouă*. A întemeiat revistele *Versuri și proză* (1911), *Îndreptar* (1930). Versuri de orientare simbolistă. Două volume de critică *(Alte opere din literatura română* și *Convingeri literare)*.

2 I. M. Rașcu, *Neliniști. Orașele dezamăgite. Plaiuri vrîncene. Cînd cîntă credința*, București, 1927.

75

Paris, 29 iulie 1927

/Monsieur le Docteur V. Voiculescu, str. M. Kogălniceanu, 34, Bucarest, Roumanie. Exp. T. Vianu, Hôtel de Nevers, 3, rue l'Abbé de l'Epée, Paris (Ve)/
Originalul la Muzeul Literaturii Române, inv. 11.525.
T. Vianu, *Corespondență*, p. 202—203.

1 La Paris, Tudor Vianu venise la fratele său Alecu, instalat aici de aproape un an (de la 14 septembrie 1926) în vederea pregătirii doctoratului în Drept. Așa cum rezultă din scrisorile lui Alecu, Tudor urma să ajungă la Paris la jumătatea lui iulie 1927, să stea aici 10—15 zile, pentru a pleca apoi la odihnă, în Bretagne, la Saint-Malo sau în altă parte. După vacanța

petrecută pe țărmul Oceanului, o nouă ședere la Paris avea să preceadă înapoierea în țară, la începutul lunii septembrie. Să menționăm, de asemenea, că, dacă lumea germană îi era cunoscută încă din vremea studiilor, farmecul latin al țărilor din apusul Europei îi rămăsese încă străin.

2 În această perioadă (pînă la 1 octombrie 1929), Tudor Vianu avea și funcția de redactor-conferențiar al Fundației Culturale „Principele Carol". Ion Cârlova era directorul personalului administrativ al Fundației.

3 Gh. D. Mugur, publicist și animator cultural, director general al Fundației culturale „Principele Carol". Tudor Vianu îi comunica adresa de la Paris, sperînd probabil să i se trimită salariul întîrziat.

76

[Paris, sfîrșit de august 1927]

Fără plic.
Originalul la Muzeul Literaturii Române, inv. 11.356.
T. Vianu, *Corespondență*, p. 160.

1 Adresa era în plin Cartier Latin, pe strada l'Abbé de l'Epée, perpendiculară pe rue Saint-Jacques, la cîteva minute de clădirea Sorbonei. Aici a locuit Alexandru Vianu, în cei patru ani petrecuți la Paris.

77

[București, aprilie 1928]

Ciornă în arhiva T. Vianu.
Inedită.

1 Reproducem mai jos scrisoarea Rectorului Universității din Tübingen, prof. Hegler, același care îi semnase lui Tudor Vianu în octombrie 1923 diploma de doctorat:

„DER REKTOR
DER UNIVERSITÄT"

Tübingen, den 3. April 1928

Sehr geehrter Herr Doktor!

Durch den deutschen Gesandten, Herrn v. Mutius, habe ich erfahren, dass Sie sich kürzlich in einem Vortrag, den Sie in der

Aula der Carol-Stiftung vor einem grossen Zuhörerkreis über «Tübingen» hielten, in sehr freundlicher Weise über die alma mater Tubingensis, ihre Professoren, ihre Einrichtungen, aber auch über die Studierenden und über das ganze Leben in der Stadt ausgesprochen haben. Ich entnehme daraus mit besonderer Freude und Genugtuung, dass Sie sich immer noch an Ihren doch schon mehrere Jahre zurüchliegenden Aufenthalt hier gerne zurückerinnern und dass Sie gewillt sind, ihre günstigen Eindrücke auch weiter zu verbreiten. Als Dozent an der Universität haben Sie ja in besonderem Masse Gelegenheit, auch für den Besuch der deutschen Universitäten unter den Herren Kommilitonen zu werben.

Wir sagen Ihnen für Ihre freundliche Gesinnung wärmsten Dank und würden uns freuen, wenn wir Sie wieder einmal hier begrüssen dürften.

Mit ausgezeichneter Hochachtung

Ihr sehr ergebener

Hegler"

„RECTORUL UNIVERSITĂȚII

Tübingen, 3 aprilie 1928

Onorate domnule Doctor!

Prin ambasadorul german, d-l von Mutius, am aflat că, într-o conferință despre «Tübingen» ținută de curînd, în fața unui auditor numeros, în Aula Fundației «Carol», v-ați exprimat într-un fel foarte amabil despre alma mater Tubingensis, despre profesorii, structura, dar și studenții ei, precum și despre întreaga viață din oraș. Înțeleg din acestea, cu deosebită bucurie și satisfacție, că va mai amintiți încă de șederea dv. aici de acum deja cîțiva ani că sînteți hotărît să împărtășiți mai departe impresiile dv. favorabile. Ca docent la Universitate, aveți într-o mai mare măsură ocazia să o faceți, căutînd să stîrniți printre condiscipolii dv. interesul pentru frecventarea universităților germane.

Vă aducem celue mai calde mulțumiri pentru opinia dv. prietenească și ne-am bucura dacă v-am mai putea saluta încă o dată pe aici.

Cu distinsă considerație

Al dv. foarte devotat

Hegler"

78

București, 22 decembrie 1928

/Domnului D. D. Roșca, Doctor în litere, Săliște, jud. Sibiu. Exp. T. Vianu, B-dul Carol, 59, București/
Originalul în colecția Marina Roșca, București.
Inedită.

1 D. D. Roșca, *L'influence de Hegel sur Taine, theoricien de la connaissance et de l'art*, Paris, Librairie universitaire J. Gamber, 1928. Cartea este dedicată lui Emile Bréhier, profesorul care a condus doctoratul. După cum se știe, tipărirea tezei era, în Franța, o condiție pentru acordarea titlului de doctor.

79

[București,] 30 ianuarie 1929

Fără plic.
Originalul în colecția Marina Roșca, București.
Inedită.

1 Traian Ionașcu (n. 1897, Iași), jurist. Membru corespondent al Academiei, profesor universitar la București. Numeroase lucrări, în special în domeniul dreptului civil.

2 Mihai Ralea.

80

[București,] 20 martie [1929] seara

/Madame Victoria Budișteanu, Hôtel Edouard VII, Paris, Avenue de l'Opéra. Exp. M. T. Vianu, Bd. Carol, 59, Bucarest (Roumanie)/
Originalul în arhiva T. Vianu.
Inedită.

1 Victoria (1888—1980), cea de-a doua soră, în ordinea vîrstei, a lui Tudor Vianu, se căsătorise în 1912 cu inginerul Petre Budișteanu (1866—1938). Rămasă văduvă, va lua mai tîrziu de soț pe ziaristul Sebastian Șerbescu.

2 Familia era alarmată în urma unei hemoptizii a lui Tudor. Petre Budişteanu scria cu patru zile înainte soţiei sale, la Paris: „Tudorel a mai scuipat puţin sînge şi s-au alarmat toţi chemînd pe Mante, care le-a spus să nu se alarmeze că mai sunt resturi de sînge. Aseară m-am dus şi eu să-l văd, erau acolo Tantzi şi Nelly cu Charles, era bine, stătea în biurou pe scaun. I s-a mai făcut analiza sputei şi nu s-a găsit nimic, rămînea să aranjeze ca luni să se ducă la radiografie" (16 martie 1929).

81

[Bucureşti,] 23. IV. 1929

Fără plic.
Originalul în arhiva T. Vianu.
Inedită.

1 Grigorescu, profesor secundar şi jurnalist, se ocupa de organizarea de conferinţe publice la ateneul „N. Iorga", cu sediul în Calea Moşilor, 74, care îşi începuse activitatea la 3 ianuarie 1927. De-a lungul timpului, s-au numărat între conferenţiari: M. Sadoveanu, T. Arghezi, Ion Pillat, V. Voiculescu, R. Ortiz, C. Rădulescu-Motru,, M. Manoilescu, I. Petrovici, I. Bianu, G. Bogdan-Duică, V. Madgearu, D. Gusti, C. Argetoianu, G. Ţiţeica, I. M. Sadoveanu, Nae Ionescu, Gh. Marinescu, D. Pompei, Nichifor Crainic, Em. Ciomac, G. M. Cantacuzino, G. M. Zamfirescu, P. Zarifopol, Tudor Vianu. Au citit: Liviu Rebreanu, Ion Pillat, V. Voiculescu, T. Arghezi, Al. Brătescu-Voineşti, Ionel Teodoreanu, Cincinat Pavelescu, Gh. Brăescu, Martha Bibescu, N. M. Condiescu, Al. Kiriţescu.

2 „Izvorul nou" era desigur basmul popular românesc despre „Fecioara fără corp", cules din Ţările Române şi publicat în 1861 de germanul R. Kunisch. Pornind de la acest izvor, Tudor Vianu scrisese un text despre *Luceafărul* lui Eminescu, care avea să formeze unul din capitolele monografiei din 1930 *(Poezia lui Eminescu)*.

82

Călimăneşti, 9 iulie [1929]

c.p. ilustrată: Casă veche din Călimăneşti.
/D-sale d-lui Dr. N. Bagdasar, str. Foca, 2, Bucureşti 6/
Originalul la Arhivele Statului din Bucureşti, Fond N. Bagdasar, 443, f. 5.
T. Vianu, *Corespondenţă*, p. 39.

83

Drăguş, 25 iulie [1929]

Fără plic.
Originalul în arhiva Şerban Cioculescu. Transcriere de N. Scurtu.
Inedită.

1 Unde se desfăşura campania monografică sub conducerea lui D. Gusti. Lui Tudor Vianu i se încredinţase studiul artei populare locale.

2 Fosta îngrijitoare a casei din str. Cortului, 14.

3 Ion Zamfirescu (n. 1907), care căpătase în vara acelui an licenţa în Filosofie şi Litere, la Bucureşti, şi în tovărăşia căruia Tudor Vianu şi Alexandru Claudian se întîlneau uneori, cu prilejul unor seri decontractante. Vezi şi scrisoarea 281, nota 1.

84

Bucureşti, 26 oct. 1929

Fără plic.
Originalul în arhiva Şerban Cioculescu. Transcriere de N. Scurtu.
Inedită.

1 Al. Claudian fusese luat ca asistent pe lingă cursul de Istoria filosofiei în antichitate de către Șt. Zeletin, titularul catedrei de la Universitatea din Iași. Soția sa, Zoe, era nevoită să-și găsească un post de profesoară în Iași, lucru ce se dovedise mai dificil decît s-ar fi crezut, așa cum reiese dintr-o scrisoare a lui Al. Claudian de la 22 octombrie 1929, către Tudor Vianu.

85

[București, octombrie 1929]

Fără plic.
Originalul la Arhivele Statului din București, Serviciul Arhiva istorică centrală, fond Fundația Culturală, dosar nr. 9/1929, f. 14.
T. Vianu, *Corespondență*, p. 147—148, de unde reproducem textul.

1 Colțul cu data este rupt.
2 Vezi nota 3, scrisoarea 75

86

[București, 8 ianuarie 1930, d.p.]

/Domnului Liviu Rebreanu, str. Popa-Tatu, 109, Loco (S. II). Exp. T. Vianu, B-dul Carol, 59, Loco/
Originalul la Biblioteca Academiei Române, Manuscrise, coresp. inv. 145.613.
T. Vianu, *Corespondență*, p. 161—162.

1 *Poezia lui Eminescu* urma să apară în aprilie 1930, la Editura Cartea Românească (în colecția „Gîndirea").
2 Pesemne *Arta și frumosul*, București, Societatea Română de Filosofie, 1931.

3 În anul universitar 1929—1930, Tudor Vianu preda într-adevăr două cursuri : *Istoria doctrinelor de estetică (din antichitate pînă la Kant)* (în *Opere*, vol. 13, 1987, p. 7—200) și *Introducere în știința culturii*, tipărită în 1944 sub titlul de *Filosofia culturii.*

87

[București,] 28 martie 1930

Fără plic.
Originalul la Muzeul orașului Giurgiu. Fotocopia ne-a fost comunicată de destinatar.
Inedită.

1 Cîteva luni, pînă la 1 iunie 1930, Tudor Vianu a deținut și funcția de redactor și conferențiar la Direcția Educației Poporului.
2 Constantin Șerbănescu, locuitor al orașului Giurgiu (n. 1901), bibliotecarul Ateneului „Nicolae Bălănescu", devine în 1930 corespondentul cultural al Direcției Educației Poporului la Giurgiu.

88

[București,] 6 april 1930

Fără plic.
Originalul la Muzeul orașului Giurgiu. Fotocopia ne-a fost comunicată de destinatar.
Inedită.

1 Nicolae Bălănescu (1866—1945), jurist. Deputat în 1909, 1919, 1925. Ales în 1922 ca membru activ al secției social-filosofice a Ateneului Român. Pînă în 1945, președintele Ateneului — Filiala Giurgiu. În 1935 donează terenul pe care se construiește localul filialei, inaugurat în 1940. Conferințe : *Școală și democrație*, 1897 ; *Vasile Conta*, 1899 ; *Jertfele și idealul nostru*, 1919 ; *Democrația în noua organizare a statelor*, 1923 ; *Naționalism și internaționalism*, 1931 ; *Dezorientarea lumii moderne*, 1935.
Tudor Vianu ține aici conferințele *Nietzsche* (1934) și *Tendințe noi în filosofie* (1941).

89

[1930]

Fără plic.
Originalul la Biblioteca Academiei Române. Manuscrise S $\frac{26\ (2)}{DCCCXLII}$.
T. Vianu, *Corespondență*, p. 81.

1 Datarea îi aparține lui H. Zalis. Nu cunoaștem motivația ei, dar o reproducem.

90

[1930]

Fără plic.
Originalul la Muzeul Literaturii Române, inv. 6.156.
T. Vianu, *Corespondență*, p. 82.

1 Introducere la o traducere din italienește de H. Blazian : Benedetto Croce, *Lirismul și totalitatea artei*, București, Editura „Adevărul", f. a.

91

[București,] 27 april 1930

Fără plic.
Originalul la Muzeul Literaturii Române, inv. 6.154.
T. Vianu, *Corespondență*, p. 82.

1 Cf. *Opere*, vol. 7, 1978, p. 149—154.

92

București, 7 [mai 1930]

Fără plic.
Originalul la Muzeul Literaturii Române, inv. 18.743.
T. Vianu, *Corespondență*, p. 77—78.
Facsimilată în *Manuscriptum*, an. X, 34, nr. 1, 1979, p. 89.

1 Scrisoarea este datată 7 *april.* Socotim *lapsus calami* pentru 7 *mai*, ținînd cont de încadrarea între cele două scrisori ale lui L. Blaga din 2 și 10 mai 1930.

2 Reproducem mai jos conținutul acesteia, indispensabil pentru înțelegerea scrisorii lui Tudor Vianu :

„Berna, 2 mai 1930

Dragă Vianu,

Voiam să-ți scriu despre tot ce urmează o «scrisoare deschisă» prin ziarul *Curentul*, dar temîndu-mă să nu se interpreteze greșit această scrisoare ca un conflict cu *Gîndirea*, am renunțat la publicarea ei. Iată despre ce e vorba.

Citesc în ziarul *Pax* de la Paris un articol al tău despre ideologia românească contimporană. În acest articol m-ai amintit și pe mine ca discipol întru ortodoxie al prietenului nostru comun Nichifor [Crainic].

Lucrul acesta desigur că nu e infamant, dar nu corespunde deloc faptelor. Toți tinerii de azi (Stelian Mateescu, Pompiliu Constantinescu, Petre Comarnescu, Streinu etc., etc.) au semnalat și au subliniat în repețite rînduri diferența de concepții dintre Crainic și mine. Cu atît mai mirat sunt că un intelectual atît de ager și diferențiat cum e Tudor Vianu nu vrea s-o observe. Mă văd, prin urmare, silit să i-o dovedesc.

1. Însuși Nichifor Crainic a primit de la mine o serie de scrisori prin care ceream să nu limiteze programul *Gîndirei* la «spiritualitatea ortodoxă» ; visam ca acest program să fie : simbolic — o *verticală bipolară :* spiritualitatea *sus*, adîncimea anonimului etnic *jos* (adîncirea etnicului — ca rezultat al adîncirii în genere și nu ca rezultat al căutării etnicului). Ideologic aceasta am expus-o și în *Filozofia stilului*, 1924, precum și în alte articole. Ortodoxia e numai un *caz* al spiritualității spre care tinde apetitul metafizic al generației noastre.

2. Spiritualismul meu ca ideologie literară e gata din chiar momentul apariției mele literare. S-a adîncit deplasîndu-și accentul spre — anonim. Adîncirea *etnicului* am încercat-o deja cu *Zamolxe*, dar socotesc *Tulburarea apelor*, 1922 (apărută primăvara 1923), întîia operă în care am izbutit să dau într-o măsură oarecare expresie *poetică* etnicului în sens adîncit. (În drama aceasta misticismul panteist-creștin triumfează asupra luteranismului și ortodoxiei.) Se găsesc în piesa aceasta totuși unele lucruri care s-ar putea așeza în paralelism cu unele idei

secundare din articolul de temelie al ideologiei lui Crainic, *Isus în' țara mea*, apărut exact în timpul cînd drama mea era sub tipar. Eram deci: apariții *paralele* și nu dependent eu de el. Ca întreg, drama mea exprima însă altă ideologie decît articolul lui Crainic. În piesa mea era o *spiritualizare* pur și simplu — și un *mit* (Isus-Pămîntul, creație proprie).

3. În *Fapta* se găsesc pe lîngă aceeași «*verticală spirituală*» și unele elemente de stricăciune bizantino-preoțească, și un motiv bogumilic.

4. În *Meșterul Manole* prin subiect ca atare trebuia să dau dimensiuni atmosferei ortodoxe. Starețul care reprezintă ortodoxia e însă *bogumilist*. *Meșterul Manole* are desigur o atmosferă ortodoxă — dar spiritualitatea piesei e spiritualitatea pur și simplu.

5. *Cruciada copiilor* nu e triumful ortodoxiei asupra catolicismului — cum a crezut cineva — ci triumful tragic al *spiritualității copilului* dincolo de sterila dialectică catolică-ortodoxă.

În opera mea poetică am întrebuințat deci uneori motive «ortodoxe» — dar le-am întrebuințat pe un *plan mitic* și nu *ideologic*.

Cum se va cristaliza din punct de vedere ideologic și metafizic spiritualitatea mea se poate ghici din *Filozofia stilului*, și se va vedea clar din noua mea lucrare în pregătire. Sunt deopotrivă de departe de dogmatica creștină ca și de metafizica laică.

În operele poetice nu puteam să exprim decît un *temperament* și o *tendință*; mi-au stat la îndemînă diferite mituri și motive: între ele ar putea să fie și unele creștine-ortodoxe. Dar ideile personagiilor dintr-o dramă nu sunt numaidecît *ideile oficiale* ale autorului. Clar, nu-i așa?

Diversele mituri și concepții utilizate în opera mea poetică se raportă la concepția mea spiritualistă («verticala») ca mărimile aritmetice la cele algebrice. Unuia și aceluiași termen *abstract* al metafizicei mele spiritualiste îi pot corespunde diverse valori *mitice-concrete*.

*

Dragă Vianu,

Cuvîntul tău e astăzi cuvîntul unui om care are o răspundere față de generația care se ridică. Te rog, prin urmare, în numele prieteniei noastre să rectifici ceea ce ai afirmat în articolul din *Pax*. (Într-o publicație românească firește.) E curios că același articol mi-a sosit și mie de la Direcțiunea presei — *dar fără pasajul care se referă la mine*. Ți-aduc la cunoștință că l-am dat la ziarul bernez *Der Bund* și că va apare zilele acestea. Ca o dovadă mai mult a prieteniei ce ți-o port!

Cu toată dragostea,

Lucian Blaga"

3 *L'idéologie contemporaine roumaine*, un tablou sintetic al ideilor și tendințelor în cultura românească din deceniul al treilea, publicat în revista *Pax* („Organe hebdomadaire de la solidarité européenne"), nr. 203, 27 aprilie 1930, ce apărea concomitent la Paris și la Geneva. Articolul a fost publicat, cu comentariul lui Geo Șerban, în *Viața românească*, an. LXXVIII, nr. 7, iulie 1983, p. 77—80.

4 Dăm aici rîndurile lui N. Tolu:

„LÉGATION DE ROUMANIE
EN FRANCE"

Paris, în 30/IV 1930

Stimate domnule Vianu,

Poate ai cetit în ziare telegrama noastră, că *Pax* ți-a publicat articolul *Ideologia contimporană românească*. Ni l-a trimes Președinția Consiliului. Fiindcă e al d-tale l-am tradus eu, și aceasta pentru ca să apară în condițiuni cît mai bune. Aș dori să știu dacă ești mulțumit. Cred că-mi vei ierta micile libertăți ce mi le-am luat unde e vorba de Mișu. În plus am amintit și pe Cezar Petrescu și Blaga. Aș voi să știu dacă ești mulțumit cu traducerea. Micile schimbări cred că nu au alterat deloc fondul. Ți-am trimes 3 numere, recomandat, la facultate, din *Pax*. E o gazetă săptămînală foarte răspîndită și apreciată.

Cu cele mai bune sentimente,

Nicolae Tolu

P. S. S-a strecurat o greșeală. În loc de *voie* s-a tipărit *vie*."

5 *Poezia lui Eminescu* (cf. scrisoarea 86, nota 1).

6 Răspunsul lui Blaga sosește prompt:

„LÉGATION DE ROUMANIE
EN SUISSE
L'ATTACHÉ DE PRESSE

[Berna, 10 mai 1930, d. p.]

Scuzele mele!

(Scrisoarea mea e justificată numai de credinţa că tu erai autorul articolului. Es ist wirklich *toll.)*

Blaga

Nu m-am supărat deloc că nu m-ai amintit în articol, dovadă: eu însumi l-am publicat în *Bund.*"

93

[Bucureşti, 20 iunie 1930]

Fără plic.
Originalul în arhiva T. Vianu.
Inedită.

1 Am datat scrisoarea după conferinţa radiofonică despre Emmanuel Berl, ţinută la 20 iunie 1930, în ciclul *Din conflictele culturii contemporane* (Tudor Vianu mai vorbise în cadrul aceluiaşi ciclu despre Julien Benda şi Jean Guéhenno). Cîteva zile mai tîrziu (29 iunie) avea să se căsătorească cu Elena Irimescu În această perioadă logodnica sa locuia încă la Filaret, unde tatăl ei, medicul Ştefan Irimescu, era directorul spitalului.

2 Elena Irimescu s-a născut la 5 noiembrie (stil nou, 18 noiembrie) 1911, la Bucureşti, ca prima fiică a lui Ştefan Irimescu (1871—1956) (vezi nota 1, scrisoarea 105) şi a Elenei, născută Guţulescu (1885—1964). Absolvă Şcoala Centrală de Fete (1930). Licenţă în Filosofie şi Litere, specialitatea Filosofie, la Universitatea din Bucureşti (1934). Activitatea Elenei Vianu (se căsătoreşte la 29 iunie 1930) începe tîrziu şi se concentrează într-un interval de 10 ani. Debutînd ca traducătoare (Ion Creangă, *Contes et récits*, în *Oeuvres choisies*, Bucarest, 1955), îşi începe cariera didactică în 1954, în cadrul Institutului de limbi străine, fiind transferată ulterior la Catedra de limbă şi literatură franceză a Facultăţii de Filologie din Bucureşti. Conferenţiar definitiv în 1964. Se specializează în clasicismul francez, cu teza de doctorat *Moraliştii francezi* (Bucureşti, Editura pentru literatură, 1963), al cărei complement îl formează un volum de texte alese, traduse şi comentate din moraliştii francezi (Bucureşti, Editura pentru literatură universală, 1966). După o monografie despre Racine (Bucureşti, Ed. Tineretului, 1956), îşi editează cursul de istoria literaturii franceze în veacul al XVII-lea (Bucureşti, Editura didactică şi pedagogică, 1962). Studii despre scriitori francezi în publicaţii din ţară şi din străinătate, dintre care: *Schema logică a raţionamentului la Diderot*, în *Studii de literatură universală*, vol. VI, Bucureşti, 1964; *Rivarol ou les incompréhensions de l'exil*, în *Studies on Voltaire and the eighteenth Century*, XXIV—XXVII, Genève, Institut et musée Voltaire, 1963; *Préludes ionesciens*, în *Revue des Sciences Humaines*, fasc. 117, 1965. Alte articole au fost strînse şi tipărite în volumul postum *Oameni şi idei*, Bucureşti, Editura pentru literatură universală, 1968. Prefeţe la numeroase traduceri din literatura franceză (Doamna de La Fayette, La Fontaine, Racine, Balzac, dramaturgii francezi contemporani). Participă la colocvii internaţionale: Colocviul de la Royaumont, în iulie 1962, cu comunicarea *„Moi" et „l'autre" dans la morale de J. J. Rousseau*, publicată în revista *Europe*, sept. 1962; Colocviul Jean-Jacques Rousseau, la Collège de France, în octombrie 1962, cu comunicarea *La lumière et l'ombre dans l'oeuvre de J.-J. Rousseau*, tipărită în *Revue des Sciences humaines*, Paris, fasc. III; 1963. Sfîrşitul grabnic (4 noiembrie 1965) o împiedică să ducă la bun sfîrşit o a doua teză de doctorat, la Universitatea din Paris, sub conducerea profesorului Antoine Adam.

94

[Sinaia, 17 august 1930, d.p.]

/Madame Victoria P. Budişteanu, Stahl-Bad Hôtel, St.-Moritz-Bad, Suisse, Exp. Dr. T. Vianu, Sinaia, str. V. Boerescu, 4, Rumänien/
Originalul în arhiva T. Vianu.
Inedită.

1 Sora lui Tudor Vianu, Victoria. Vezi nota 1, scrisoarea 80.
2 Vezi notele 1 şi 2, scrisoarea 69.
3 Presupun că Tudor Vianu merge la Geneva pentru a participa la o sesiune a Societăţii Naţiunilor. Ni s-a păstrat calendarul călătoriei tinerilor căsătoriţi: 24 august: Sinaia; 25, Viena; 27—28, Salzburg; 29 august — 10 septembrie, Geneva; 12 septembrie, Bucureşti.

4 Max Reinhardt (1873—1943), actor și regizor austriac, unul din marii inovatori ai tehnicii teatrale, conducătorul mai multor teatre din Berlin și Viena. Inițiatorul festivalurilor de la Salzburg.

95

[București, octombrie 1930]

Fără plic.
Invitația este scrisă pe o carte de vizită, care se află la Biblioteca Academiei Române. Manuscrise, coresp. inv. 50661.
Inedită.

1 Gabriel Popescu (1866—1937), gravor. După absolvirea școlii de poduri și șosele, a studiat gravura la Paris. Profesor la Școala de Arte frumoase din București și promotorul învățămîntului gravurii în metal, realizînd, pe lîngă opere originale, un mare număr de gravuri de interpretare după lucrări ale unor pictori și sculptori celebri.

2 O invitație identică, aflată în arhiva T. Vianu, adresează acesta și lui Al. Tzigara-Samurcaș, care era la Școala de Arte frumoase încă din 1904 titularul cursului de istoria artelor și estetică. Tudor Vianu fusese numit, prin ordinul nr. 132717 din 8 octombrie 1930, profesor suplinitor de pedagogie și estetică la Școala de Arte frumoase din București. Lecția de deschidere a cursului, ținută la 3 noiembrie 1930, va apărea într-o broșură la editura „Societatea de mîine", sub titlul *Arta și Școala*.

96

[București,] 18 septembrie 1930

Fără plic.
Originalul în arhiva I. Brucăr.
T. Vianu, *Corespondență*, p. 85, de unde reproducem textul.

1 Ion Brucăr, filosof. Membru al „Societății române de filosofie". Scrieri : *Încercări și studii*, 1919 ; *Filosofi și sisteme*, 1933 ; *Cadențe filosofice*, 1934 ; *I. Petrovici și logica*, 1938. Exegeze ale operei lui Spinoza (articole în *Revista de filosofie*). Editorul *Logicii* lui Titu Maiorescu (1940).

2 Nicolae Vaschide (1873—1907), psiholog și publicist, unul dintre făuritorii psihologiei experimentale. Licențiat al Facultății de Filosofie din București, unde își trece în 1895 teza cu *Senzațiunile vizuale*. Lucrează la Paris în Laboratorul de psihologie fiziologică al lui A. Binet, director al Laboratorului de psihologie patologică de la Hautes Études. Colaborează cu E. Toulouse, H. Piéron, Cl. Vurpas. Publică articole științifice în *L'Année Psychologique*, *Revue Philosophique*, *Revue de Psychiatrie*, *Noua revistă română*, *Revista idealistă* (unde este, sub direcția lui M.G. Holban, prim-redactor de la 1903 pînă la moarte). Paralel desfășoară o activitate literară și ziaristică la *Convorbiri literare*, *L'Indépendance Roumaine*, *La Roumanie*, *La Renaissance Latine*, *Revue des Deux-Mondes*, *Le Mercure de France*, *Journal des Débats*, *Adevărul*, *România jună*. Volume : *La Logique morbide* (1903), *Le Sommeil et les rêves* (1911).

97

București, 24 ianuarie 1931

Fără plic.
Originalul la Biblioteca Academiei Române. Manuscrise, inv. 107.386.
T. Vianu, *Corespondență*, p. 164—165.

1 Ioan N. Roman (1866—1931), avocat, poet și publicist. Studii de drept la Iași și Bruxelles. Primele încercari literare și publicistice în *Albina Botoșanilor* (1881) și *Familia* (1883). Între 1885 și 1887, redactor-șef al ziarului ieșean *Liberalul*, unde începe o polemică literară cu *Contemporanul*, în legătură cu principiile estetice ale revistei lui Gherea (articole adunate în 1887 în volumul *În contra direcțiunei estetice de la „Contemporanul"*). În 1888, redactor la *Drapelul*, unde continuă polemica începută (*Un răspuns domnului Ioan Gherea*, Iași, 1889). În 1892—1893, prim-redactor al *Adevărului*, la București. Din 1895 și pînă la moarte, I. N. Roman este avocat la Constanța și animator al vieții culturale dobrogene. Deputat și primar al orașului.

2 *O. Han*, cu 25 de reproduceri, Craiova, *Ramuri*, 1930.

98

[București,] 16 april 1931

/D-Sale domnului Avocat I. N. Roman, Constanța, Exp. T. Vianu, Dorobanți, 49 (Casa D, etaj II), București / Originalul la Biblioteca Academiei Române, Manuscrise, inv. 107.387.
T. Vianu, *Corespondență*, p. 165.

1 Tudor Vianu ținuse la Constanța o conferință despre *Romantismul ca formă de spirit* (*Opere*, vol. 9, 1980, p. 76—83).
2 George Chirea, *Romantismul ca formă de spirit. Conferința d-lui profesor T. Vianu*, în *Dobrogea jună*, an. XXVII, nr. 56, 11 aprilie 1931.

99

București, 11 septembrie 1931

Fără plic.
Originalul la Muzeul Literaturii Române, inv. 18.746.
T. Vianu, *Corespondență*, p. 78—79.

1 În vederea redactării unei cronici despre lucrările românești de istorie a filosofiei în revista de mare prestigiu de la Berlin, L. Blaga solicită lui Tudor Vianu, într-o scrisoare din 2 septembrie 1931, un referat despre propriile lucrări.
2 Lucian Blaga publică *Bericht über die rumänischen Arbeiten zur Geschichte der Philosophie*, în *Archiv für Geschichte der Philosophie*, Jh. XLI, nr. 1—2 (ianuarie—iunie), 1932, p. 281—292.
Tudor Vianu elaborase mai întîi o ciornă a scrisorii. O reproducem mai jos :

„[București, 11 septembrie 1931]

Iubite Blaga,

Răspund cu oarecare întîrziere scrisorii tale, primită abia acum, după o absență de aproape două luni și jumătate din București, în care timp am întreprins o neuitată călătorie în Italia și m-am odihnit apoi la Sinaia.

Iți mulțumesc mult pentru bunele tale cuvinte în ce mă privește și în ce o privește pe Lilica. Prietene Blaga, ai dreptate : sunt pentru întîia oară în viața mea un om senin.
În ce privește referatul pe care mi-l ceri îți mărturisesc că sunt puțin încurcat. Mă provoci la un adevărat examen de conștiință. Grea întreprindere ! Am încercat-o totuși în paginile alăturate, pe care îți dau dreptul să le întrebuințezi cum vei voi. Expunerea mea este succintă, lasă la o parte detaliile și încearcă numai să scoată în relief o anumită linie generală a cercetărilor de pînă acum.
Cu multe mulțumiri pentru gîndul tău amical primește, împreună cu d-na Blaga, cele mai bune salutări din partea mea și a soției mele.

Cu multă dragoste,
T. Vianu"

100

București, 17 noiembrie 1931

Fără plic.
Originalul la Biblioteca ASTRA din Sibiu, M. XXVIII 9/4.
Inedită.

1 Dr. Gh. Preda era unul din cei trei vicepreședinți ai „ASTREI", iar profesorul Silviu Țeposu era membru în Comitetul central al acesteia.

101

București, 24 ianuarie 1932

Fără plic.
Text stabilit după o copie aflată în arhiva T. Vianu.
Inedită.

1 Aurel Voina (n. 1897), medic și profesor la Facultatea de Medicină din Cluj. Absolvă Facultatea de Medicină din București în 1919, își trece doctoratul la Cluj (1922), beneficiază de stagii de perfecționare la Facultatea de Medicină din Paris, pe lîngă

spitalele Saint-Louis și Saint-Antoine (1923) și în Statele Unite, ca bursier Rockefeller (1927—28). Conferențiar definitiv al Facultății de Medicină din Cluj din 1940. Lucrări de dermatologie, venerologie, igienă și etnobiologie. Contribuții de dermatologie estetică.

102

București, 30 martie 1932

Ciornă în arhiva T. Vianu.
Inedită.

1 În aprilie 1932, Octavian Goga se desparte de Partidul Poporului, condus de generalul Alexandru Averescu și în cadrul căruia milita încă din 1920 pentru a întemeia Partidul Național-Agrar. Tot din 1932, noul partid are și un ziar, *Țara noastră*, al cărui director este oficial Al. Hodoș. Printre alți intelectuali care au aderat la Partidul Național-Agrar se cuvin amintiți I. Lupaș, Ion Petrovici, Gh. Banu. În arhiva familiei nu se mai găsesc alte documente referitoare la activitatea lui Tudor Vianu în cadrul partidului. În schimb, există aici dosarul complet al vremelnicei participări a fratelui său, Alexandru Vianu, la viața Partidului Național-Agrar. Acesta aderă la noua grupare în ziua de 16 martie 1932, într-un grup de tineri (din care făceau parte Vasile Sc. Arion, Ion Berindei, V. Hillard, Th. Bârsan, Al. Mironescu, Scarlat Dinescu, dr. Alimănescu, Sandu Tudor) care hotărăsc în casa lui Al. Tzigara-Samurcaș din Bulevardul Ghica, 4, să se înscrie în Partidul Național-Agrar, ca grup unitar și indivizibil.

La 16 iulie 1935, Partidul Național-Agrar fuzionează însă cu Liga Apărării Național-Creștine, condusă de A. C. Cuza, și ia naștere astfel Partidul Național-Creștin, sub conducerea lui A.C. Cuza și Octavian Goga, care avea să fie chemat la guvern scurtă vreme, între 28 decembrie 1937 și 10 februarie 1938.

Din octombrie al aceluiași an datează ciorna scrisorii de demisie a grupului din care făcea parte și Alexandru Vianu, scrisă de mîna acestuia și pe care o reproducem mai jos. Deși nu ni s-a păstrat nici un document în acest sens, credem că Tudor Vianu a avut, în cadrul partidului lui Goga, mai mult sau mai puțin, aceeași traiectorie.

„Domnule Președinte,

Cînd acum trei ani și jumătate, un grup de prieteni, entuziasmați de hotărîrea domniei voastre de a înființa un partid nou, ne-am înscris în rîndurile Partidului Național-Agrar, cea mai puternică dorință a noastră era de a aduce în politică statornicie, caracter și devotament. Pînă atunci, cei mai mulți dintre noi asistasem la evoluția politicei românești cu acea rezervă pe care ne-o impunea conștiința că nici una din formațiunile existente nu corespundeau aspirațiunilor noastre către o înnoire și o rectificare a moravurilor din viața publică a țării.

Vă mărturiseam atunci, cu prilejul înscrierii în Partidul Național-Agrar, că principalul resort al adeziunii noastre era admirația pe care o aveam pentru personalitatea domniei voastre și convingerea că atît patriotismul conștient cît și înalta d-voastre ținută intelectuală erau pentru noi garanția unor speranțe noi în politica țării. Este un adevăr pe care ne place a-l repeta, că ceea ce a contribuit în cea mai mare măsură la adeziunea și la atașamentul nostru de Partidul Național-Agrar a fost stima și admirațiunea pe care le-am îndreptat către domnia voastră. Dacă pînă astăzi, cu toate modificările esențiale care au intervenit în directivele programatice ale Partidului, ne-am găsit încă alături de domnia voastră, faptul se explică prin credința pe care totdeauna am afirmat-o, că viața noastră publică are în tot cazul nevoie de spiritul critic, de discernămîntul intelectual, de toate calitățile pe care le reuniți ca adevărat reprezentant al unei elite conducătoare.

Astăzi avem marele regret de a constata că aceste puternice motive ale devotamentului nostru nu mai sunt totuși suficiente. Partidul Național-Creștin în care ne găsim astăzi prin faptul de a fi împins consecvența noastră pînă la limitele la care ea poate deveni inconsecvență, manifestă un program care este prea depărtat de acela la care am aderat acum trei ani și jumătate. Domnia voastră, domnule Președinte, întemeind Partidul Național-Agrar, ați prevăzut primejdioase zvîrcoliri în politica românească și ați afirmat voința de-a ne constitui într-o «ultimă rezervă a burgheziei românești». Programul actual al Partidului Național-Creștin ne apare, însă, mai curînd ca un factor de agravare a zvîrcolirilor noastre intime decît ca o garanție a evoluției societății românești. De asemenea, în politica externă, Partidul Național-Creștin manifestă un program pe care îl considerăm de-a dreptul primejdios pentru cele mai fundamentale și mai permanente interese ale neamului nostru.

Domnule Președinte, aceste scrupule programatice le exprimăm cu atît mai multă tărie, cu cît avem mîndria de a vă putea reaminti că am colaborat, în cadrul Cercului de studii sau personal sub directivele domniei voastre, la întocmirea programului și a tuturor proiectelor care aparțineau fostului Partid Național-Agrar. Neputînd adera la programul noului Partid Național-Creștin, avem conștiința că apărăm principiile pe care în trecut le-am formulat sub conducerea domniei voastre.

Am socotit pînă în ultimul timp, domnule Președinte, că un minimum de continuitate va fi asigurat vechilor noastre credințe și că prin actul fuziunii, în urma căruia Partidul Național-Agrar a încetat de a exista, toate principiile de altădată nu vor fi sacrificate. Un fapt hotărîtor a intervenit însă. Dl. dr. G. Banu a ținut în ziua de ...octombrie, la Călărași, o cuvîntare menită să afirme tocmai acel punct de vedere naționalist și patriotic în virtutea căruia altădată v-am putut urma fără șovăire. Dar pentru această consecvență politică, dl. G. Banu a fost exclus din Partidul Național-Creștin. La congresul de la Călărași, unii dintre noi am participat. Toți suntem solidari cu punctul de vedere exprimat acolo. Dovada fiind făcută, prin neașteptata excludere a doctorului G. Banu, că ceea ce era principiul fundamental în Partidul Național-Agrar a devenit gravă divergență în Partidul Național-Creștin, nu ne rămîne, domnule Președinte, decît să vă rugăm, cu un regret pe care îl vom resimți totdeauna, de a lua act de demisiunea noastră.

Vă rugăm, domnule Președinte, să credeți mai departe în stimă desăvîrșită și în admirațiunea noastră întreagă.

Ai d-voastre devotați"

103

Sinaia, 13 august 1932

Fără plic.
Originalul la Arhivele Statului București, Fond N. Bagdasar, 443, f. 3—4.
T. Vianu, *Corespondență*, p. 40.

1 Omagiul profesorului C. Rădulescu-Motru apăruse, celebrînd trei decenii de activitate didactică, ca număr al *Revistei*

de filosofie (vol. XVII, 1932, Societatea Română de Filosofie, București). Despre viața și opera lui C. Rădulescu-Motru scriau aici G. Vlădescu-Răcoasa, E. Speranția, M. Ralea, V. Băncilă, I. Brucăr. O a doua secțiune, intitulată *Disciplinele filosofice în lumina actualității*, era constituită din studii monografice cu privire la evoluția recentă a cîte unei discipline, semnate de: I. Petrovici, M. Florian, D. Gusti, G.G. Antonescu, G. Georgiade, P. Comarnescu, M. Djuvara, M. Uță, N. Bagdasar. Tudor Vianu semna capitolul privitor la estetică (Vezi *Autonomizarea esteticii*, în *Opere*, vol. 7, 1978, p. 333—357).

104

[Turnu-Măgurele, 26 (?) septembrie 1932, d.p.]

/Doamnei Tudor Vianu, Calea Dorobanți, 49, etajul I, București/
Originalul în arhiva T. Vianu.
Inedită.

1 Tudor Vianu era președintele comisiei de bacalaureat la Liceul de băieți din Turnu-Măgurele.

105

Turnu-Măgurele, 30 septembrie [1932]

/Doamnei Tudor Vianu, Calea Dorobanți, 49, et. I, București (sec. III)/
Originalul în arhiva T. Vianu.
Inedită.

1 Ștefan Irimescu (Ploiești, 30 noiembrie 1871 — București, 17 februarie 1956), medic. Fiul lui Ștefan (1838—1912) și al Vasilichiei (m. 1917). După studii liceale la Ploiești, urmează cursurile Facultății de Medicină din Paris, unde își dă și doctoratul *(Considérations sur les néphrites à longue échéance et les albuminuries prolongées. Éléments de pronostic dans les néphrites*, Paris, L. Boyer, 1902). Întors în țară se căsătorește cu Elena Guțulescu (1885—1964), cu care va avea două fete, pe Elena și pe Maria-Monica, născută în 1922 și căsătorită în 1946 cu dr. E.R. Neumann-Grigg. În perioada studiilor pariziene, a făcut parte din cercul studenților socialiști români din Franța, ală-

turi de I. Cantacuzino, Em. Racoviță, D. Voinov, Al. Slătineanu. În 1902, I. Cantacuzino înființează la București Laboratorul de medicină experimentală, unde și-l ia drept colaborator pe dr. Irimescu. Acesta întreprinde cercetări epidemiologice, în cadrul campaniilor din 1904—1908, asupra malariei (*Profilaxia paludismului*, 1905; *Mijloacele pentru combaterea malariei*, 1909), tifosului exantematic și septicemiei. Tot din anii petrecuți la Laboratorul de medicină experimentală datează primele sale cercetări de laborator, sub îndrumarea lui I. Cantacuzino, asupra tuberculozei, specializare către care s-a îndreptat în urma decesului fratelui său mai mic, Aurel, și al prietenului său și logodnicul surorii sale Elena, Toni Bacalbașa, răpiți amîndoi de o tuberculoză galopantă. În 1906, I. Cantacuzino, care obținuse subvenționarea de către stat a unui spital de tuberculoză, încredințează conducerea proaspăt înființatului Spital de la Filaret doctorilor Ș. Irimescu și Al. Slătineanu. După doi ani, Slătineanu se mută la Iași, iar dr. Irimescu rămîne singur la conducerea spitalului, ajutat de dr. Fr. I. Rainer, pentru examenele anatomopatologice, directorat pe care nu-l va părăsi decît o dată cu pensionarea, în 1944. Încă de la începutul carierii sale, dr. Ștefan Irimescu desfășoară o largă activitate pentru profilaxia, depistarea și îngrijirea tuberculozei. Introduce, din anii 1906—1908, metoda pneumotoraxului artificial, inițiază înființarea, în Spital, a unui serviciu roentgenologic (1922), inițiază acțiunile de depistare în masă, prin radioscopii efectuate în serii, la elevii și studenții din București (1935—1940), sprijină acțiunea de vaccinare B.C.G. a nou-născuților. Se numără printre întemeietorii *Societății pentru profilaxia tuberculozei*, al cărei director general devine în 1918, al *Societății pentru combaterea tuberculozei la copii* (1908), al *Societății pentru izolarea tuberculoșilor* (1913), al *Ligii naționale contra tuberculozei* (al cărei secretar general este de la înființare, din 1933). Prim raportor la primele trei congrese naționale de tuberculoză (1931, 1933, 1935). Președinte al celui de-al patrulea (1939). Membru al Academiei de Medicină. Director de secție la Institutul de Ftiziologie (1954—1956). Lucrări: *Tuberculoza în România — statistica comparată. Constatări și propuneri*, 1930; *Diagnosticul precoce al tuberculozei. Starea actuală a asistenței tuberculoșilor în România*, 1935; *Perspective de viitor în combaterea tuberculozei*, 1935; *Activitatea Ligii naționale contra tuberculozei pe anul 1937—1938*, 1938; *Legea pentru asigurarea contra tuberculozei, 1941*. A se

vedea, ca referințe: E.R. Neumann-Grigg, *La pandémie tuberculeuse. La tuberculose en Roumanie*, Paris-București, 1948; I. Negru, *Ștefan Irimescu, un promotor al medicinii sociale și al luptei antituberculoase în România*, în *Momente din trecutul medicinii. Studii, note și documente*, sub redacția dr. G. Brătescu, Editura Medicală, București, 1983, p. 677—686.

106

[Turnu-Măgurele,] 1 octombrie [1932]

/Doamnei Tudor Vianu, Calea Dorobanți, 49, etajul I, București (Sect. III). Exp. Prof. T. Vianu, Președintele Comisiei de bacalaureat, Liceul de băieți, Turnu-Măgurele/
Originalul în arhiva T. Vianu.
Inedită.

107

[Turnu-Măgurele,] 2 octombrie [1932]

Fără plic.
Originalul în arhiva T. Vianu.
Inedită.

108

[București, decembrie 1932]

Ciornă în arhiva T. Vianu.
Inedită.

1 Erich Weil era pesemne asistentul profesorului Max Dessoir, editorul cunoscutei *Zeitschrift für Aesthetik und allgemeine Kunstwissenschaft* și membru în comitetul de redacție al acesteia.
Despre Max Dessoir, vezi scrisoarea 126, nota 1.
2 Publicăm scrisoarea inedită:

„PROF. DR. MAX DESSOIR

Berlin, den 10. Dezember 1932
W 30, Speyerer Strasse 9
B 6 Cornelius 32 90

Sehr geehrter Herr Doktor,

Im Auftrage von Prof. Dessoir danke ich Ihnen verbindlichst für Ihr Schreiben für die sehr freundliche Gabe Ihrer Schriften. Der höchst bedauerliche Druckfehler im Schriftenverzeichnis der Zeitschrift für Aesthetik wird beim Erscheinen des nächsten Verzeichnisses berichtigt werden.

Die Zeitschrift für Aesthetik würde sehr gern einen Bericht über die ästhetische und kunstwissenschaftliche Arbeit in Rumänien bringen, und sie würde eine solche Uebersicht besonders gern aufnehmen, wenn Sie die Abfassung übernehmen wollten. Allerdings ist die Zeitschrift bei den gegenwärtigen Verhältnissen in Hinsicht auf die Geldmittel wie auf den Raum beschränkt. Ein Honorar kann der Verleger zur Zeit nicht zahlen, und als Umfang müssten wir ungefähr vier Seiten im Petitdruck, also ungefähr zehn Seiten Schreibmaschinenmanuskript ansetzen. Falls Ihnen diese Bedingungen genügen, würde die Zeitschrift einen solchen Beitrag als Bereicherung ihrer Berichterstattung sehr begrüssen.

Indem ich Sie um eine kurze Antwort bitte, bin ich mit dem Ausdruck vorzüglicher Hochachtung

Ihr sehr ergebener

Dr. Erich Weil

Herrn Dr. Tudor Vianu, Bucarest (Rumänien), Calea Dorobanți, 49."

„PROF. DR. MAX DESSOIR

Berlin, 10 decembrie 1932
W 30 Speyerer Strasse 9
B 6 Cornelius 32 90

Din însărcinarea profesorului Dessoir vă mulțumesc foarte mult pentru scrisoarea dv. și pentru darul prietenos al scrierilor dv. Greșeala de tipar atît de regretabilă din indicele de opere al *Revistei de estetică* va fi corectată la apariția următorului indice.

Revista de estetică ar include cu mare plăcere un raport asupra cercetărilor de estetică și de știința artei din România și ar prelua cu deosebită plăcere o astfel de privire de ansamblu, dacă dv. ați întreprinde realizarea ei. Ce-i drept, în condițiile actuale, revista este limitată în privința mijloacelor financiare și a spațiului. Pentru moment, editorul nu poate plăti un onorariu, iar în privința întinderii articolului, am putea-o stabili la cca patru pagini în caractere mici, deci cca zece pagini de manuscris dactilografiat. În cazul în care conveniți la aceste condiții, revista ar saluta o astfel de contribuție ca o îmbogățire a informației ei.

În așteptarea unui scurt răspuns vă exprim înalta mea considerație și rămîn,

al dv. devotat,

Dr. Erich Weil"

3 Tudor Vianu publică în *Zeitschrift für Aesthetik und allgemeine Kunstwissenschaft*, XXVII. Band, Heft 3, 1933, p. 241—252, raportul *Aesthetische und kunstwissenschaftliche Arbeit in Rumänien.*

109

[București, aprilie 1933]

Ciornă în arhiva T. Vianu.
Inedită.

1 Anton Golopenția (vezi scrisoarea 137, nota 1) solicitase o bursă Fundației americane Rockefeller pentru a studia în Germania. Fundația cerea acum referințe despre doctorand.

110

[București,] 17 mai 1933

Herrn Victor Iancu, Konradstr 12 /o links, bei Buchner, München. Germania. Abs.: T. Vianu, Calea Dorobanți, 49, et. 1, Bucarest, Rumänien /
Originalul în arhiva T. Vianu.
T. Vianu, *Corespondență*, p. 123.

1 Victor Iancu, estetician și publicist (1908—1981). Student al Universității din București (1926—1929). Studii de doctorat la Universitățile din Viena și München (1930—1936). Doctoratul în filosofie, sub conducerea profesorului Alexander Pfänder, la München (*Die Bedeutung der Form in der Aesthetik*, 1938). Între 1936 și 1940, profesor secundar la Cluj. Redactor al ziarului *Patria* din Cluj (1936—1938); din 1938, redactor-șef și cointemeietor al săptămînalului *Țară nouă*, la Cluj. A mai colaborat cu studii și articole la revistele *Societatea de mîine*, *Revista Fundațiilor Regale*, *Gînd românesc*, *Luceafărul*, *Transilvania*, *Saeculum*, *Rampa*, *Vremea* etc. În urma refugierii Universității clujene la Sibiu, în 1940, Victor Iancu va funcționa ca asistent universitar, iar din 1944, prin concurs, devine conferențiar la catedra de estetică filosofică din cadrul Universității din Iași, unde ajunge titular în anul 1946. După desființarea catedrei sale, în septembrie 1947, Victor Iancu va ocupa diferite posturi: secretar literar la Teatrul de Stat din Sibiu, muzeograf la Muzeul Brukenthal, profesor la Școala de Artă populară din Sibiu. În septembrie 1956 este numit conferențiar la Facultatea de Filologie a Institutului pedagogic de 5 ani de la Timișoara și ține cursuri de literatură universală și comparată.

2 Victor Iancu îi scrisese lui Tudor Vianu pentru a-i cere sfatul în privința doctoratului.

„THE ROCKEFELLER FOUNDATION
NEW YORK

THE SOCIAL SCIENCES
EDMUND E. DAY, DIRECTOR
JOHN V. VAN SICKLE, ASSISTANT DIRECTOR
TRACY B. KITTREDGE, FELLOWSHIPS

EUROPEAN OFFICE
20, RUE DE LA BAUME
PARIS (8-e), FRANCE

Paris, le 11 Avril 1933

Monsieur le Professeur,

Nous avons reçu une demande de Bourse de Recherches de M. Anton Golopenția, qui nous a donné votre nom parmi ses références. Dans le cas ou M. Golopenția recevrait une Bourse, il voudrait etudier, surtout en Allemagne, le rôle de la Sociologie dans le groupe des Sciences Sociales, et la valeur de la méthodologie sociologique dans les recherches sur les réalités concretes de la vie sociale.

Nous vous serions très reconnaissants de bien vouloir nous confier votre opinion confidentielle sur la personnalité de M. Golopenția, ses capacités de recherches scientifiques indépendantes, et l'importance de son programme d'études vis-à-vis du développement ulterieur de sa carrière scientifique en Roumanie.

Veuillez agréer, Monsieur le Professeur, l'expression de mes sentiments distingués.

Tracy B. Kittredge"

„Paris, 11 aprilie 1933

Domnule Profesor,

Am primit o cerere pentru o bursă de studii din partea d-lui Anton Golopenția, care ne-a indicat, între referințe, numele dvs. Admițînd că dl. Golopenția ar primi o bursă, ar dori să studieze, în special în Germania, rolul sociologiei în cadrul științelor sociale precum și valoarea metodologiei sociologice în cercetările asupra realităților concrete ale vieții sociale.

V-am fi foarte recunoscători dacă ați binevoi să ne încredințați părerea dvs. confidențială asupra personalității d-lui Golopenția, asupra capacităților sale de cercetare științifică independentă, cît și asupra importanței programului său de studii în cadrul dezvoltării ulterioare a carierei sale științifice în România.

Primiți, vă rog, domnule Profesor, expresia sentimentelor mele distinse.

Tracy B. Kittredge"

111

[București, decembrie 1933]

Ciornă în arhiva T. Vianu.
T. Vianu, *Corespondență*, p. 197 (greșit datată).

1 Ruxandra Urechia era studentă la Facultatea de Litere și Filosofie din București și audiase în anul universitar 1932—1933

cursul lui Tudor Vianu despre *Teoria valorii estetice*. În anul următor a fost nevoită să plece în Italia, unde a ramas cîtva timp pentru a-și îngriji bunica bolnavă. De acolo îi scrie lui Tudor Vianu, explicîndu-i absența ei din sălile Facultății.

2 Arhiva T. Vianu păstrează și răspunsul la această scrisoare, în care Ruxandra Urechia arată că, pe cît îi stătea în putință, își continua studiile pe cont propriu și că ținuse o conferință pe data de 8 ianuarie 1934 în fața Cercului englez de la Alassio despre *Folclorul românesc*.

112

București, 15 martie 1934

Fără plic.
Originalul în arhiva E. Sperantia.
T. Vianu, *Corespondență*, p. 190—191, de unde reproducem textul.

1 Eugeniu Speranția (1888—1972), filosof, pedagog, literat și memorialist. Studii secundare și universitare la București, continuate la Berlin. Doctorat în filosofie *(Apriorismul pragmatic*, 1912). Cîtva timp, profesor secundar. În 1921, conferențiar de sociologie și filosofie juridică la Facultatea de Drept din Oradea, apoi profesor titular la Universitatea din Cluj. Scrieri: *Cartea omului practic (Douăsprezece scrisori filosofice* (1916), *Contribuțiuni la psiho-biologia gîndirii* (1922), *Concepții și perspective în pedagogia actuală* (1929), *Casa cu nalbă* (roman, 1926).

2 E. Speranția, *„Papillons" de Schumann. Despre principiul unic al vieții, dramei și frumosului*, București, 1934.

3 *Istoria esteticei de la Kant pînă azi. Texte alese. Precedate de un studiu introductiv și note biobibliografice*, București, „Bucovina", I. E. Torouțiu, 1934.

113

[Deva,] Vineri, 29 [iunie 1934]

Fără plic.
Originalul în arhiva T. Vianu.
Inedită.

1 Tudor Vianu era președintele Comisiei de bacalaureat din Deva.

2 La 15 aprilie 1934, i se născuse primul copil, Ion. Scrisoarea era adresată la Sinaia, unde ai săi se găseau în vacanță, în casa doctorului Ștefan Irimescu.

114

[Deva,] Sîmbătă [30 iunie 1934]

Fără plic.
Originalul în arhiva T. Vianu.
Inedită.

1 Corecturile primului volum din *Estetica* (București, Fundația pentru literatură și artă „Regele Carol II", 1934).

115

Sinaia, 4 iulie 1934

Fără plic.
Originalul în colecția Al. Rosetti, București.
Scrisori către Al. Rosetti, ediție îngrijită, cu prefață, note și indice de Al. Rosetti, București, Editura Minerva, 1979, p. 434—435, de unde reproducem textul.

1 În timp ce Tudor Vianu era la Deva, Al. Rosetti fusese președintele Comisiei de bacalaureat la Ploiești.

2 Cf. scrisoarea 114, nota 1.

3 Dan Barbilian, care semna din cînd în cînd scrisorile Miguel Barbilos, și Mihai Ralea.

116

[Sinaia,] Miercuri, 11 iulie [1934]

c.p./D-lui N. Bagdasar, p. adr. D-lui ing. Tilmar, București, str. Episcopiei, 3 bis/
Originalul la Arhivele Statului, București, Fond N. Bagdasar, 443, f. 6.
T. Vianu, *Corespondență*, p. 40—41.

1 *Idealul clasic al omului*, București, Vremea, 1934.

117

Sinaia, 23 iulie [1934]

Fără plic.
Originalul în colecția Al. Rosetti, București.
Scrisori către Al. Rosetti, ed. cit., p. 435—436, de unde reproducem textul.

1 V. scrisoarea 114, nota 1. Vezi și scrisoarea 115

118

[Bălți,] Duminică, ora 2 d.a. [24 septembrie 1934, l.p.]

/D Sale doamnei Elena T. Vianu, str. Andrei Mureșanu, 33 (Parcul Filipescu), București (III)/
Originalul în arhiva T. Vianu.
Inedită.

119

Luni, ora 7 1/2 [Bălți, 25 septembrie 1934]

/D-sale doamnei Elena T. Vianu, str. Andrei Mureșanu, 33 (Parcul Filipescu), București (III)/
Originalul în arhiva T. Vianu.
Inedită.

120

Joi, ora 8 1/2 dim. [Bălți, 28 septembrie 1934]

Fără plic.
Originalul în arhiva T. Vianu.
Inedită.

121

București, 25 nov. 1934

Fără plic.
Originalul la Muzeul Literaturii Române, inv. 18 375.
Inedită.

1 **Ion Chinezu**, critic literar și publicist. Studii la Universitățile din Budapesta, București, Paris. În 1930, colaborează cu cronici literare la *Darul vremii*. În 1933 întemeiază și conduce (ca redactor) revista *Gînd românesc*, editată de „ASTRA", care va apărea pînă în 1940. Din colaboratorii primelor numere, îi amintim pe: Ion Agârbiceanu, Iuliu Hațieganu, Ion Breazu, D. Prodan, D. D. Roșca, Ovidiu Papadima, Traian Herseni, Al. Dima, Victor Papilian, Henri Jacquier, Radu Gyr, Basil Munteanu, Lucian Blaga, Emil Cioran, Vasile Băncilă, N. Bănescu, Radu Vulpe.

2 Desigur la Comisia de bacalaureat, la sfîrșitul lui iunie al aceluiași an.

3 Primul volum al *Esteticei* și *Idealul clasic al omului*. Revista *Gînd românesc* le anunță ca primite la redacție pe coperta a treia a numărului 2, an. III, februarie 1935. Ion Chinezu semnează o recenzie la cel de-al doilea volum în numărul 5—6 (mai-iunie 1935), p. 290—292.

122

[București, 2 aprilie 1935]

Textul scris pe o carte de vizită. / Tudor Vianu, str. Andrei Mureșeanu, 33, tel. 2.32 94/.
Originalul la Biblioteca Academiei Române. Manuscrise, coresp. inv. 196.940.
Inedită.

1 Vladimir Streinu publicase în *Gazeta*, 2 aprilie 1935, o recenzie ultragioasă la adresa primului volum al *Esteticei*. Tudor Vianu răspunde cu o scrisoare către directorul ziarului, în care încearcă să clarifice lucrurile, pe cît se putea pentru cineva de bună-credință. Scrisoarea apare cu grave erori tipografice în numărul *Gazetei* de joi, 4 aprilie și este republicată în forma corectă în numărul din 6 aprilie 1935. Acesta nu va fi fost decît începutul polemicii cu Vl. Streinu, care se va extinde și asupra studiului despre Ion Barbu și va ocaziona unul din textele cele mai nedrepte și mai jignitoare ce i-au fost adresate de-a lungul carierei sale. Dosarul complet al acestei polemici se poate consulta în notele volumului VI de *Opere* (p. 486—511).

123

[București, aprilie 1935]

Ciornă în arhiva T. Vianu.
T. Vianu, *Corespondență*, p. 152—153.

1 Scrisoarea răspunde la o scrisoare inedită a lui Perpessicius. O reproducem aici :

„Miercuri, 3 aprilie 1935

Dragă Tudore

Singură nădejdea că nu vei fi auzit imperfect insuficientele mele cuvinte de aseară, la Radio, îmi dă curaj să-ți scriu aceste rînduri. Nu trebuia să le auzi și fiindcă nu erau demne de tine și pentru că nu astfel de cuvinte palide gîndeam, în timpul lecturii operelor tale, că ți se cuvin. Înțelegi, dar, că nu pentru a împlini un comentar, fatal de tangență, ca cel de aseară, m-am decis să-ți scriu. E pentru mult mai puțin, dar pentru un motiv ce-mi stă pe inimă mai de mult. De cînd, o dată cu cărțile tale, ce-mi sunt așa de scumpe, mă umilești cu litera caldă a dulcilor tale dedicații, nu ți-am răspuns niciodată, nici măcar de primire, ci, numai cînd s-a putut, și s-a putut așa de rar, am însăilat un foileton, de profan, dar de amic. Cum aș fi făcut mai ales acum, dacă regimul nu s-ar fi opus, cînd o lectură continuă de o lună a celor trei din urmă cărți ale tale m-a învățat atîtea lucruri și m-a înscris, definitiv, printre admiratorii tăi ucenici.

Așadar, asta voiam, de mult încă, să-ți comunic, pe hîrtie că ți mulțumesc pentru cărți, în două feluri și că dacă semne publice lipsesc, satisfacția că mă judeci printre amicii tăi este sufletului meu mai presus de orice mîngîiere.

De aceea să-mi dai voie să sfîrșesc asupra durerii foiletonului lui Străinu, care, dacă pe tine n-a avut cum să te jignească, pentru el dovedește o tristă facilitate. I-am spus-o a doua zi și amicului său Cioculescu, care te văzuse în ajun. Noblețea răspunsului tău de astăzi, din *Gazeta* va zdruncina într-însul îngîmfarea și copilăria, ce nu mi se par mai puțin vinovate? Și totuși, omul nu părea deloc prost (cum poate nici este) — atunci ce i s-a întîmplat?

Îți cer scuze pentru această intervenție nechemată (dar a avut darul să jignească, în primul rînd, pe cititorul din mine)

și te rog să primești, o dată cu noi mulțumiri, mărturia unei dragoste temeinice.

Al tău,

Perpessicius"

124

București, 11 aprilie 1935

/D-Sale domnului Ion Pillat. Deputat. București, str. Pia Brătianu, 9/
Originalul la Biblioteca Centrală de Stat, București Ms. 21.226.
Inedită.

1 Fata lui Ion Pillat, Pia, se căsătorește în 1935 cu Elie Arapu.

2 Despre întîlnirile literare de duminica din casa lui Ion Pillat, pe strada Pia Brătianu, 9, vorbește Ionel Teodoreanu într-o evocare publicată, la moartea poetului, în volumul *Ion Pillat. Mărturii despre om și poet*, Publicom, 1946, volum devenit foarte rar astăzi. Folosim prilejul și reproducem aici o pagină din acest text vibrant :

„Niciodată, Tudor Vianu, obrazul tău de adolescent n-a fost mai izbăvit de apăsarea măștilor grave decît acolo. Te-am regăsit în odaia lui Ion, ca acum peste douăzeci de ani, în pridvorul bisericii din Iași, unde ne-am oprit mult după miezul nopții, obraz în obraz cu Tinerețea, să vedem lumina lunii arzînd homeric pe cetatea scufundată, cu nara dilatată de-un parfum de liliac — «Veniți, privighetoarea cîntă și liliacul e-nflorit».

Niciodată, Ion Marin Sadoveanu, n-ai fost mai departe de ritmul tău de corb și buhnă tutelară, mai arzător, mai dezlănțuit și mai vecin cu garoafele lui Luchian decît acolo, Ioane.

Niciodată, doctore Voiculescu, troienele ortodoxe care-ți emaciază trandafirii n-au fost mai învinse de mireasmă, ca acolo.

Niciodată, Rosenkranz, n-am văzut deschizîndu-se într-un obraz mai patetic zbuciumata roza vînturilor, ca pe chipul tău, acolo.

Niciodată, Sperber, omule-turn, taciturnule, nu ți-am auzit mai limpede unda clopotelor ca acolo.

Acolo am sunat noi toți și atîția alți încă, mai liber și mai între noi decît oriunde aiurea.

Dar grădinarul s-a dus, luîndu-și steaua.

Deci noapte bună, tuturor.

Prieteni din odaia duminecilor, ne însoțim pentru o ultimă oară în această carte a candelii"

(Ionel Teodoreanu, *Grădina între ziduri*, p. 12).

125

București, 17 mai 1935

/D-lui Profesor I. Chinezu, str. Elisabeta, 8 Cluj.
Exp T. Vianu, str. Andrei Mureșanu, 33, București/
Originalul la Muzeul Literaturii Române, inv. 18.376.
Inedită.

1 *Critica decorativă*, în *Gînd românesc*, an. III, nr. 5—6, mai-iunie 1935, p. 257—262 (în *Opere*, vol. 12, p. 438—444). Semnificativ pentru concepția lui Tudor Vianu despre critica literară, articolul se încadrează în polemica sa cu Vl. Streinu în jurul volumului *Ion Barbu* (vezi dosarul în *Opere*, vol. 3, *Note*, p. 682—688).

126

[București, cca 1 iunie 1935]

Ciornă în arhiva T. Vianu.
Inedită.

1 Max Dessoir (1867—1947), filosof, psiholog și estetician german, elev al lui W. Dilthey, din 1897 profesor la Universitatea din Berlin. În 1906, întemeiază *Zeitschrift für Aesthetik und allgemeine Kunstwissenschaft*, iar din 1909, *Gesellschaft für Aesthetik und allgemeine Kunstwissenschaft*. Contribuții de estetică: *Aesthetik und allgemeine Kunstwissenschaft* (ediția a II-a, 1923) și studii asupra ocultismului: *Vom Jenseits der Seele* (ediția a VI-a, 1931); *Der Okkultismus in Urkunden*, 3 vol. (1925).

2 În corespondență cu Max Dessoir, Tudor Vianu se găsea încă din 1932—1933. În 1935, T. Vianu îi dăruiește primul volum al *Esteticii*. Dessoir răspunde, la 16 mai 1935, mulțumindu-i și propunîndu-i să vină în România pentru un ciclu de conferințe.

3 Vizita lui Max Dessoir în România a fost de mai multe ori amînată, așa cum o dovedesc scrisorile sale din arhiva T. Vianu. Atît vremurile tot mai grele din Germania, cît și sănătatea bătrînului profesor au împiedicat ca ea să mai aibă loc vreodată (vezi și scrisoarea 152).

127

[București, 14 iunie 1935]

Ciornă în arhiva T. Vianu.
T. Vianu, *Corespondență*, p. 189.

1 Mihail Sebastian publicase în *Rampa*, sub titlul *Un cuvînt la o polemică*, un articol moderator la adresa polemicii declanșate în jurul *Esteticii* (textul este reprodus în notele volumului 6 de *Opere*, 1976, p. 506—508).

128

București, 19 iunie 1935

Fără plic.
Originalul în Arhiva Academiei Române, A 4, 17, f. 382, înregistrat cu nr. 1599.
Inedită.

1 La 24 mai 1935, C. Rădulescu-Motru comunicase procesul-verbal al Secțiunii literare a Academiei, încheiat în aceeași zi, prin care Secțiunea propunea ca membru corespondent pe Tudor Vianu. La 29 mai, Ion Petrovici, vicepreședintele Secțiunii literare, a citit propunerea, în urma căreia Tudor Vianu a fost ales cu 23 voturi pentru și 6 contra (Academia Română, *Anale*, tomul LV, 1935, p. 156—157). Scrisoarea de mulțumire a lui Tudor Vianu către președintele Academiei Române este primită la 21 iunie 1935 (*Anale*, tomul LVI, *Ședințele din 1935—1936*, p. 6). În ședința publică de la 15 noiembrie 1935 (*ibidem*, p. 17), „d-l C. Rădulescu-Motru salută pe d-l Tudor Vianu, venit pentru întîia oară în Academie după alegerea sa ca membru corespondent al Academiei Române. D-l Tudor Vianu mulțumește emoționat." Reproducem mai jos textul alocuțiunii, regăsit în arhiva T. Vianu:

„Domnule Președinte,

Vă mulțumesc cu multă recunoștință pentru cuvintele pe care ați avut marea bunătate de a mi le adresa. Chemat în sinul Academiei Române, ca membru corespondent al Secției literare, vă rog să credeți, domnule Președinte și domnilor membri activi, că resimt această distincție nu atît ca o recunoaștere a rezultatelor pe care le-a putut obține munca mea de pînă acum, cît ca o întărire în hotărîrile mele de lucru în serviciul științei și literaturii naționale. Folosesc momentul acesta în care vechiului auditor al comunicărilor Academiei și vechiului cercetător în biblioteca ei i se îngăduie sa-și spună cuvîntul și nădăjduiesc că veți afla în mine un colaborator modest și devotat, identificat în toate privințele cu scopurile pe care le urmărește ilustra și învățata dvs. asociație.
Vă mulțumesc."

129

București, 21 iunie 1935

/D-sale domnului Ion Chinezu, str. Băii, 16, Cluj, Exp. T. Vianu, str. Andrei Mureșanu, 33, București (III)/
Originalul la Muzeul Literaturii Române, inv. 18.377
Inedită.

1 Vezi nota 3, scrisoarea 121.

130

București, 29 iunie 1935

Fără plic.
Originalul la Muzeul Literaturii Române, inv. 18.747
Inedită.

131

[București,] 30 iunie 1935

Fără plic.
Originalul la Arhivele Statului, Craiova.

Corespondența „Ramuri", ediție îngrijită și prefațată de Florea Firan, Craiova, 1973, p. 465—466, de unde reproducem textul, semnalat de N. Scurtu.

1 Constantin Șaban Făgețel (1884—1947), animator al vieții culturale craiovene. Directorul revistei *Ramuri* (1905—1947).
2 *G. Murnu*, în *Ramuri*, an. XXVI, nr. 4—6, aprilie-iunie 1935, p. 432—433.

132

[București, 1935]

Originalul nu ni s-a păstrat.
Tribuna medicală, an. III, nr. 4—5, iulie-octombrie 1935, p. 30—31, de unde reproducem textul.

1 Scrisoarea răspundea la o anchetă inițiată de *Tribuna medicală*. Revista se autointitula „organ de luptă profesională" și fusese întemeiată în februarie 1933 de către Sindicatul medicilor din București. Ancheta întreprinsă în 1935 propunea următoarele întrebări:
„1) Ce credeți despre medicină și medici?
2) Ați fost vreodată suferind de vreo boală mai grea și aveți de atunci o anumită convingere despre profesiunea noastră, o simpatie deosebită pentru vreun medic?
3) Ce fel de medic preferați?
4) Socotiți că medicina ar trebui supusă etatizării sau să rămînă un raport strict personal și intim între medic și pacient?
5) Dacă n-ați fi făcut cariera dvs., ați fi preferat să fiți medic?"
În același numar al revistei mai răspundeau Hortensia Papadat-Bengescu, Eugen Lovinescu și actorul V. Maximilian.

133

[București,] 17 octombrie 1935

Fără plic.
Originalul la Muzeul Literaturii Române, inv. 18.373.
Inedită.

1 *Filosofie și poezie (fragment dintr-un studiu în preparație)*, în *Gînd românesc*, an. III, nr. 10, octombrie 1935, p. 449—457

134

[București,] 24 octombrie 1935

Fără plic.
Originalul în colecția Viorel Nicolescu.
T. Vianu, *Corespondență*, p. 149.

1 Constantin Narly (1896—1956), pedagog. Născut la Tecuci, își ia licența Facultății de Litere și Filosofie din Iași în 1919. Stagii de specializare în domeniul pedagogiei la Universități germane în 1921, 1923—24. În 1924, teza de doctorat la Universitatea din Göttingen. Tot în același an își începe cariera în învățămîntului superior, la Iași. Profesor de pedagogie și istoria pedagogiei la Cernăuți (1927—1940) și București (1940—1947). Editor al *Revistei de pedagogie* (1931—1943). Volume: *Educație și ideal* (1927); *Tolstoi educator* (1929); *Pedagogia lui Immanuel Kant* (1936); *Pedagogia generală* (1938).

2 *Istoria pedagogiei*, vol. I: *Creștinismul antic, Evul Mediu, Renașterea*, Cernăuți, 1935.

135

București, 25 octombrie 1935

/D-Sale domnului Ion Chinezu, profesor secundar, Cluj, str. Băii, 16. Exp. T. Vianu, str. Andrei Mureșanu, 33, București (III)/
Originalul la Muzeul Literaturii Române, inv. 18.379
Inedită.

136

București, 10 nov. 1935

Fără plic.
Originalul la Muzeul orașului Giurgiu. Fotografia ne-a fost comunicată de destinatar.
Inedită.

1 Vezi nota 2, scrisoarea 87.

2 Constantin Șerbănescu dorea să se consulte cu Tudor Vianu (după cum reiese din scrisoarea de la 6 noiembrie 1935) în privința ridicării unei statui a lui Eminescu în orașul Giurgiu

137

[București, 15—30 noiembrie 1935]

Ciornă în arhiva T. Vianu.
T. Vianu, *Corespondență*, p. 114—115 (greșit datată)

1 Anton Golopenția, sociolog (1909—1952). Licențiat în Drept și Filosofie la București, și-a pregătit în anii 1934—1936 doctoratul în filosofie la Leipzig. Asistent pe lîngă D. Gusti la Catedra de sociologie și inspector general la Institutul de statistică. Cercetări de sociologie în revistele *Arhiva pentru știința și reforma socială* și *Sociologie românească*.

2 A. Golopenția era folosit de către cei ce pregăteau *Omagiul* Gusti (Vlădescu-Răcoasa, Vianu etc.) drept mesager pe lîngă marii profesori germani ai vremii (Eduard Spranger și Werner Sombart de la Universitatea din Berlin, Hans Freyer, directorul Institutului de cultură și istorie universală, Felix Krüger, directorul Institutului de psihologie din Leipzig), spre a obține contribuții pentru volumul în pregătire. H. Haufe era asistent la Universitatea din Königsberg și a colaborat la numărul omagial din *Arhiva pentru știința și reforma socială* (XIIIe année, 1936. *Mélanges. D. Gusti, 25 ans d'enseignement universitaire, 1910—1935*) cu o contribuție intitulată *Soziologische Probleme in der europäischen Bevölkerungsentwicklung des 19. und 20. Jahrhunderts* (p. 211—224).

3 Vezi nota 5, scrisoarea 61.

4 Ca anexă la *Influența lui Hegel în cultura română* T. Vianu publicase în *Academia Română. Memoriile secțiunii literare*, seria a III-a, tomul VI, 1932—1934, textul conferinței lui Maiorescu la „Philosophische Gesellschaft" din Berlin, ținută în limba germană la 27 aprilie 1861, alături de intervențiile lui Karl Ludwig Michelet, D'Ercole, Schasler, Lasson (p. 422—435).

5 Cu privire la teza de doctorat a lui Titu Maiorescu, vezi Z. Ornea, *Viața lui Titu Maiorescu*, vol. I. București, Editura Cartea Românească, 1986, p. 147—157.

138

[București,] Marți, 10 decembrie 1935

/D-Sale domnului Profesor Ion Chinezu, 33, București (III)/
Originalul la Muzeul Literaturii Române, inv. 13.380.
Inedită.

1 Ion Petrovici a ținut, în decembrie 1935, la Cluj, o serie de conferințe despre *Rațional și irațional; Caracterul tranzacțional al cunoștinței; Transcendența cunoașterii omenești; Națiune, rasă, umanitate* (vezi *Însemnările* lui Ion Chinezu din *Gînd românesc*, an. IV, nr. 1, ianuarie 1936, p. 67). Prima dintre ele, rostită la 19 decembrie, a apărut în *Gînd românesc*, an. IV, nr. 2, februarie 1936, p. 75—85.

139

București, 24 decembrie 1935

Herrn Dr. Victor Iancu, München, Isabellastr. 26, Pension Six (Gartenhaus), Germania. Abs. Dr. T. Vianu, str. Andrei Mureșanu, 33, Bucarest (III), Rumänien/
Originalul în arhiva T. Vianu.
T. Vianu, *Corespondență*, p. 124—125.

1 La 19 decembrie 1935, Victor Iancu scria lui T. Vianu o lungă scrisoare, în care îl anunța că-și terminase teza de doctorat.

2 Ștefan Teodorescu își trecuse și el doctoratul la 16 mai 1935 la Universitatea din München cu o teză despre *Die formelhaften Wendungen bei Homer*, avînd ca referenți pe profesorii Rudolf Pfeiffer și Albert Rehm.

140

[București, decembrie 1935]

Ciornă în arhiva T. Vianu.
T. Vianu, *Corespondență*, p. 115 (nedatată).

1 Th. Haering era profesor de filosofie la Universitatea din Tübingen. Tudor Vianu îl avusese profesor în semestrul de iarnă 1922/23 (Vezi nota 1, scrisoarea 37).

141

[București, 1935]

Ciornă pierdută din arhiva T. Vianu.
T. Vianu, *Corespondență*, p. 179—183, de unde reproducem textul.
Publicată parțial în *Opere*, vol. 2, *Note*, p. 756—759.

1 Paul Zarifopol, *Pentru arta literară*, București, Fundația pentru literatură și artă, 1934.

2 Apărută la Ed. Cultura Națională, în 1935.

3 Atacurile lui G. Bogdan-Duică au apărut în Buletinul *Mihai Eminescu*, Cernăuți, an. II, 1931, nr. 4, 5, 6, 7 și în *Cele trei Crișuri*, Oradea, an. XI, sept.-oct. 1930. T. Vianu a răspuns o singură dată, cu articolul *„Poezia lui Eminescu" și d-l G. Bogdan-Duică*, în *Gîndirea*, an, X, nr. 12, decembrie 1930, p. 476—477. Dosarul complet, în *Opere*, vol. 2, *Note*, p. 727—754.

4 Leca Morariu, care semna, în același buletin *Mihai Eminescu* de la Cernăuți, mici note cu un ton întru totul suburban.

5 Sînt motive să credem că Al. Rosetti i-a arătat textul scrisorii de față lui G. Călinescu. Acesta îi scria la 2 aprilie 1936 lui Al. Rosetti un bilet, în care s-ar putea vedea amintirea unei explicații refuzate:

„Iubite domnule Rosetti,

Îți trimit și sfîrșitul și cu asta *s-a încheiat* (volumul 5 din *Opera lui M. Eminescu*, n.n.). O mică postfață voi face la corectură, unde voi explica de ce nu dau bibilografie (căci nu dau) *, rezervînd asta pentru *Istoria literaturii*. Fac corecturile și le trimit numaidecît.

Cu dragoste,
G. Călinescu

* Doar n-o să citez pe Vianu!"
(*Scrisori către Al. Rosetti*, ed. cit., p. 94).

142

Sinaia, 17 mai 1936

c.p/D-Sale d-lui Prof. N. Bagdasar, str. Episcopiei, 3 bis, București/
Originalul la Arhivele Statului, București, Fond. N. Bagdasar, 443, f. 7.
T. Vianu, *Corespondență*, p. 41.

1 Este vorba de contribuția filosofului și pedagogului german Eduard Spranger la volumul omagial dedicat lui D. Gusti (*Welt, Überwelt, Heimat*, în *Arhiva pentru știința și reforma socială*, an. XIII, p. 448—456.

143

Sinaia, 18 mai 1936

Fără plic.
Originalul la Muzeul Literaturii Române, inv. 10.122.
Inedită.

1 Alexandru Colorian (1896—?), poet de orientare simbolistă. Licențiat în drept. În 1913 a înființat, cu sprijinul lui Eugeniu Speranția, revista *Sărbătoarea eroilor* (1913—1914), la care au colaborat Al. Macedonski, I. Minulescu, E. Speranția, Dragoș Protopopescu. Scrie versuri pentru *Vieața nouă* (1914—1925). Din 1924 pînă în 1928 este redactor literar la cotidianul *Îndreptarea*. Membru în comitetul de redacție al revistei *Îndreptar* (1930—1931), înființată de I.M. Rașcu. A mai colaborat la *Versuri și proză* (1914—1915), *Lumină nouă* (1916), *România* (1917), *Universul literar* (1926—1927), *Universul* (pagina literară duminicală, 1933—1939), *Decalogul* (1939). În 1968 îi apare antologia, pregătită încă din 1939, a *Poeților de la „Vieața nouă"*, important document al mișcării literare conduse de Ovid Densusianu. Volume de poezii: *Simple fantezii pentru toamnă*, 1926; *Preludii în zori*, 1928; *Inscripții pentru Balcic*, 1937; *Stampe italice*, 1939; *Poeme alese (1913—1943)*, 1943; *Poeme*, 1968.
2 Alexandru Colorian, 1917. *Poeme de război*, București, 1936.

144

Sinaia, 26 mai 1936

Fără plic.
Originalul la Biblioteca Academiei Române. Manuscrise $S\frac{27\ (1)}{XXVIII}$.
T. Vianu, *Corespondență*, p. 154.

1 O hemoptizie bruscă, rămasă fără urmări.
2 *Generație și creație. Contribuții la critica timpului*, București, Alcalay, 1936.

Sinaia, 27 mai 1936

Fără plic.
Originalul în arhiva T. Vianu.
T. Vianu, *Corespondență*, p. 125.

1 *Die Bedeutung der Form in der Aestethik* nu a fost niciodată publicată în întregime. Cîteva capitole au văzut lumina tiparului în reviste ale vremii *(Gînd românesc, Societatea de mîine)*.

146

[București, iunie 1936]

Ciornă în arhiva T. Vianu.
Inedită.

1 D.V. Țoni, învățător, fost iorghist (1906—1927), mai tîrziu subsecretar de stat la Ministerul Educației Naționale sub dictatura lui Carol al II-lea. În 1936 era președintele Asociației Generale a Învățătorilor din România, cu sediul în București, în str. G. Gr. Cantacuzino, 49. Asociația îi adresase lui Tudor Vianu, la 10 ianuarie 1936, o invitație de a conferenția în cadrul cursurilor libere pentru învățători, „ca și altădată", ce urmau să se țină între 5 iulie și 1 august 1936 în localul Școlii normale din Cîmpulung-Muscel.

147

[Sinaia, 24 iulie 1936]

/Domnului Al. Vianu, str. Basarabiei (fostă Occident), no. 19, Bucuresti/
Originalul în arhiva T. Vianu.
Inedită.

1 O reproducem aici:

„Sognefiord, Balestrand, 20 iulie 1936

Iubite Alecule, mă țin de făgăduială și-ți scriu înainte de a ajunge la Stockholm. Ce să-ți spun? Aici e de noi! Să jurăm

de azi înainte pe Venera Scandinava, care tocmai se ridică palidă și redutabilă, în față, la masă.

Soarele a apus tocmai (e ceasul 11 1/2), dar a și răsărit sclateietor de alge blonde, sub forma unei Solveige.

Adio, cred că voi locui fundurile fiordului blondei condensări, la noapte și de aci înainte!

Sunt nebun.

D. *Barbilian*"

2 După trei zile de la data scrierii acestui scurt bilet, duminică, 26 iulie 1936, T. Vianu avea să-și piardă fratele. O operație greșit întreprinsă pentru a înlătura un furuncul la cap a generat o septicemie care i-a fost fatală.

148

Sinaia, 1 august 1936

Fără plic.
Originalul la Biblioteca Academiei Române, Manuscrise S $\frac{27\ (2)}{XXVIII}$.
T. Vianu, *Corespondență*, p. 155—156.

1 Vezi nota 2, scrisoarea precedentă. Ion Petrovici îi adresase la 1 august 1936 o scrisoare de condoleanțe pentru moartea fratelui.

149

[Sinaia, 2 august 1936, d.p.]

/Doamnei Tantzi Ianulescu, str. Donici, 8, București (3)/
Originalul în arhiva T. Vianu.
Inedită.

1 Sora sa mai mare îi transmisese o scrisoare de deznădejde, în urma evenimentului năprasnic.

2 Cuvîntul e sărit.

3 Va publica într-adevăr scrierile fratelui său într-un volum postum: Alexandru Vianu, *Libertate și cultură*. Cu un cuvînt înainte de Tudor Vianu, București, Editura Tiparul Universitar, 1937.

150

București, septembrie 1936

/M. Leon Brunschvicg, Professeur à la Sorbonne, Membre de l'Institut de France, Paris (16e), 53, Rue Scheffer/
/M. André Lalande, Professeur à la Sorbonne, Membre de l'Institut de France, Paris (14e), 95, Boulv. Jourdan/
/M. Jacques Chevalier, Doyen de la Faculté de Lettres, Grenoble (France)/
Ciornă în arhiva T. Vianu.
T. Vianu, *Corespondență*, p. 209—210.

1 Léon Brunschvicg (1869—1944), filosof și istoric al filosofiei franceze, profesor la Sorbona (1909—1939), cofondator (cu Xavier Léon) la *Revue de Métaphysique et de Morale*, editor al operei lui Pascal (14 volume, 1908—1914). *La modalité du jugement* (1897); *Les étapes de la philosophie mathématique* (1912); *Spinoza et ses contemporains; Le rôle du pythagorisme dans l'évolution des idées* (1937).

André Lalande (1867—1963), filosof și istoric al filosofiei franceze, profesor la Sorbona (1909—1926) și la Universitatea din Cairo (1926—1930), membru al Institutului Franței, secretar general al Societății franceze de Filosofie (1901—1937), autor al unui cunoscut *Vocabulaire de la philosophie*.

Jacques Chevalier (1882—1962), istoric al filosofiei franceze, conferențiar, profesor și decan la Universitatea din Grenoble (1919—1940). Secretar de stat (1940—1942) sub guvernul colaboraționist de la Vichy. După eliberarea Franței, întemnițat, judecat și condamnat la moarte. Pedeapsa i-a fost comutată. Teză de doctorat despre filosofia greacă: *Étude critique du dialogue pseudo-platonicien de l'Axiochos* (1914) și *La notion du nécessaire chez Aristote et ses prédécesseurs notamment chez Platon* (1915); *Histoire de la pensée* (4 vol., 1955—1961); ediția Pascal în Pleiadă (1936; 1953).

2 Omagiul dedicat profesorului Ion Petrovici a avut o realizare grandioasă. Consta în 5 volume intitulate *Istoria filosofiei moderne*, un fel de manual extrem de cuprinzător, la care contribuiseră mare parte din membrii Societăţii Române de Filosofie. Din străinătate, trimit articole : Léon Brunschvicg (Paris), Jacques Chevalier (Grenoble), Henri Gouhier (Lille), René Hubert (Lille), André Lalande (Paris), Arthur Liebert (Belgrad), Francesco Orestano, Abel Rey (Paris).

151

București, 22 octombrie 1936

Fără plic.
Originalul la Biblioteca ASTRA, Sibiu, M XXVIII 9/3.
Inedită.

1 Reproducem sonetul trimis în manuscris, pe marginea căruia Tudor Vianu a notat : „H. Petra-Petrescu, Sibiu, 17.VII.1936"

Sonet Sonetului

(D-lui T. Vianu)

— Sonet ! Ești inchizitor : policarul
La gînduri avîntat prinzi în cleşte !
Gheizerului, din piept cînd năvăleşte,
Oferi tu dig şi-aşa îi eşti dricarul !

— O, nu ! — te aperi — Eu cuprind esenţă !
Un strop cu străluciri de curcubeu.
Celor mai fini esteţi le sînt credeu :
Iezăr cărturăresc, făr' de stridenţă.

În tact de cronometru retardat,
Ridic Ideea,-i vreau polei de soare
Şi Verbului, dau haină de brocart.

Tu, ce sfidezi sonetul, te-am legat :
Vezi, mreaja mea sortită-i să te-nfioare!
— Cînt da, chiar cînd, în mreaja ta, mă doare !...

152

[București, 26 octombrie 1936]

Ciornă în arhiva T. Vianu.
T. Vianu, *Corespondenţă*, p. 230—231.

1 Pentru proiectul vizitei lui Max Dessoir la Bucureşti, de mai multe ori amînat şi niciodată realizat, vezi începutul demersurilor, în scrisoarea 126.

153

București, 2 dec. 1936

Fără plic.
Originalul la Biblioteca Centrală Universitară, Bucureşti, Manuscrise, inv. 25.037.
Inedită.

1 Theodor Capidan (1875—1953), lingvist român, profesor la Universităţile din Cluj şi Bucureşti. Membru al Academiei Române din 1936. Studii fundamentale privind romantitatea balcanică şi cercetări de toponimie românească şi balcanică, precum şi studii de lingvistică generală. Colaborator şi prieten al lui Sextil Puşcariu.

2 Sextil Puşcariu, *Études de lingustique roumaine*, Bucureşti, 1937, volum de studii traduse în franceză şi editat la a şaizecea aniversare a lingvistului român.

154

Bucureşti, 12 ianuarie 1937

Ciornă în arhiva Tudor Vianu.
Inedită.

1 Scrisoarea de recomandare i-a servit lui Edgar Papu la Universitatea din Viena, unde acesta studia în anul universitar 1936—1937 estetica şi istoria artei cu profesorii Friedrich Kainz şi H. Sedlmayr, pe lîngă care pregătea o teză de doctorat despre poetica fragmentului. Din cauza plecării lui Sedlmayr la Paris, nu şi-a putut susţine teza şi a revenit în ţară, unde şi-a amplificat mult lucrarea, înainte de a o susţine, în 1944, la Bucureşti,

avîndu-l ca referent principal pe Tudor Vianu, alături de ceilalți membri ai comisiei: Basil Munteanu, George Oprescu, Mihai Ralea, Alexandru Rosetti. *Estetica formelor deschise* a rămas pînă astăzi inedită.

155

București, 31 martie 1937

/D-Sale domnului Profesor **Ion S. Floru**, str. Aurel Vlaicu, 115, București. Exp. Tudor Vianu, str. Andrei Mureșanu, 33, București (III)/
Originalul în colecția Sanda Floru, București.
Nicolae Scurtu, *O scrisoare și două autografe Tudor Vianu*, în *Universitatea comunistă*, an. IX, nr. 29, aprilie 1976, p. 4, de unde reproducem textul.

1 Ion S. Floru (1864—1950), profesor de istorie în învățămîntul secundar, la București, autor de manuale de liceu. *Amintiri din copilărie (Un sat, un copil...*, 1931).

2 Fiul lui Ion S. Floru, numit cu puțin timp înainte magistrat în satul Cărpiniștea, în ținutul Buzăului.

3 Elena Vianu fusese eleva Alexandrinei Floru, la Școala Centrală din București.

156

[București,] 4 aprilie 1937

Originalul **nu** ni s-a păstrat.
Credința, an. IV, nr. 1023, 10 aprilie 1937, de unde reproducem textul.

1 Cicerone Theodorescu (1908—1974), poet. Debutează într-o manieră hermetică *(Cleștar*, 1937). Paralel cu o activitate redacțională și publicistică de stînga, scrie versuri cu caracter protestatar *(C.F.R.*, 1938; *Cîntece de galeră*, 1946; *Focul din amnar*, 1946). Apoi volumele de versuri se succed mai des și într-un registru minor *(Calea Griviței*, 1949; *Din toamna lui 39*, 1949; *Un cîntec din ulița noastră*, 1953; *Făurari de frumusețe*, 1955 etc.). O selecție de autor în *Scrieri*, 2 vol., 1969. Traducător al lui Maiakovski.

2 În aprilie 1937, doi scriitori (Geo Bogza și H. Bonciu) au fost arestați și încarcerați pentru vina de a fi avut pe piață cărți care cuprindeau pasaje imorale. În aceste împrejurări, *Credința*, „ziar independent de luptă politică și spirituală", al cărei director era Sandu Tudor, inițiază de-a lungul mai multor numere o „ancheta asupra artei și moralei", în cadrul căreia se pronunță pentru „libertatea creației" diverse personalități ale vieții publice și culturale ale epocii: C. I. Parhon, C. Rădulescu-Motru, Gala Galaction, Eugen Herovanu, Simion Mehedinți, Emil Antonescu, Eugen Lovinescu, Al. Tzigara-Samurcaș, I. Manolescu, Alice Voinescu, Victor Eftimiu. Întrebările propuse sînt:

„1 Mai poate fi îngrădită libertatea de creație, din motive de moralitate publică?

2 Mai poate fi chemat în fața justiției un creator pentru a căpăta certificate de moralitate, cînd este vorba de artă?

3 Cunoașteți un singur exemplu în care indicația justiției să fi fost valabilă în fața istoriei?

4 Care sunt după dvs. soluțiunile practice (organizarea scriitorilor și artiștilor, solidarizarea tuturor categoriilor intelectuale, etc.) pentru stăvilirea ofensivei organizate a obscurantismului?

157

București, 5 mai 1937

Fără plic.
Originalul la Biblioteca Academiei Române. Manuscrise, coresp. inv. 192.843.
Inedită.

1 Textul este scris în josul unei adrese cu următorul conținut:

„INSTITUTUL SOCIAL ROMAN
PIAȚA LASCĂR CATARGIU, 6
PALATUL ACADEMIEI DE INALTE
STUDII COMERCIALE ȘI INDUSTRIALE

Mult stimate domnule coleg,

Adunarea Generală a I.S.R., din 11 aprilie 1937, după propunerea d-lui profesor Virgil Madgearu, membru în Comitet, a primit ideea înființării unei *Școale libere de științe politice și*

sociale. În continuarea ședinței de la 11 aprilie c., ideea înființării acestui așezămînt de cultură a fost din nou luată în dezbatere. În ziua de 22 aprilie c., cînd Adunarea Generală a ascultat raportul subsemnatului și a delegat o Comisiune specială, însărcinată cu studiul acestei chestiuni și organizarea noii școale, care ar urma să ia ființă o dată cu începutul anului școlar.

Membrii Comisiunii speciale, întrunindu-se, au căzut de acord asupra cîtorva puncte privitoare la finalitatea Școlii și la detaliul organizării ei, pe care, consemnîndu-le aci, în forma unei schițe de statut, îmi permit, conform însărcinării primite, a le supune lecturii dvs., ca un punct de plecare în discuțiile care vor urma.

Tudor Vianu"

158

Tg. Mureș, 27 [iunie] seara [1937, d.p.]

/Doamnei **Elena** T. Vianu, str. Vasile Boerescu, 4, Sinaia. Exp. Profesor Tudor Vianu, Liceul Al. Papiu-Ilarian, Tîrgu-Mureș/
Originalul în arhiva T. Vianu.
Inedită.

1 Tudor Vianu era în acest an președintele comisiei de bacalaureat în Tîrgu-Mureș.

159

[Tîrgu-Mureș,] 29 iunie 1937

/Doamnei Elena Vianu ,Vila Dr. S. Irimescu, str. Vasile Boerescu, 4, Sinaia. Exp. Profesor T. Vianu, Liceul Al. Papiu-Ilarian, Tîrgu-Mureș/
Originalul în arhiva T. Vianu.
Inedită.

160

Londra, 20 iulie 1937

c.p. ilustrată : Westminster Abbey.

/Domnului Dan Barbilian, str. Carol Davila, 8, Bucarest, Roumanie/
Colecția Gerda Barbilian.
T. Vianu, *Corespondență*, p. 45.

161

Oxford, 22 iulie 1937

c.p. ilustrată : Christ Church Hall, Oxford.
/D-lui Dan Barbilian, str. Carol Davila, 8, Bucarest, Roumanie/
Colecția Gerda Barbilian.
T. Vianu, *Corespondență*, p. 46.

162

Londra, Kew Garden, 28 iulie 1937

c.p. ilustrată cu parcul Kew.
/Mr. Dan Barbilian, str. Carol Davila, 8, Bucarest, Roumanie/
Colecția Gerda Barbilian.
T. Vianu, *Corespondență*, p. 46.

163

Brașov, 29 decembrie 1937

c.p. /D-lui N. Bagdasar, str. Epitropiei, 3[bis] (et. III), București/
Originalul la Arhivele Statului București, Fond N. Bagdasar, 443, f. 8.
T. Vianu, *Corespondență*, p. 42.

164

Brașov, 29 decembrie 1937

c.p. ilustrată cu o vedere din Brașov.
/D-lui Dan Barbilian, str. Carol Davila, 8, București/

Colecția Gerda Barbilian.
T. Vianu, *Corespondență*, p. 46—47.

165

[București, aprilie 1938]

Ciornă în arhiva T. Vianu.
Inedită.

1 Membră a „Asociației pentru Studiul Artelor și Cercetări referitoare la Știința Artei", V. Nedelcovici, esteticiană franceză, era secretară de redacție la *Revue d'Art et d'Esthétique*. T. Vianu o cunoscuse cu prilejul Congresului de Estetică de la Paris, din august 1937. După un schimb de scrisori, V. Nedelcovici îi propune colaborarea la redactarea unui *Vocabular de artă și estetică*, sub auspiciile asociației franceze.

Acceptînd să facă parte din Comitetul de studii al Asociației precum și din Consiliul de redacție al revistei, T. Vianu primește, de asemenea, să redacteze articolul *Admirație* pentru *Vocabularul de estetică* proiectat și-l expediază la Paris, în decembrie 1937. Tipicul fiecărui articol de *Vocabular* fusese stabilit în primul număr al *Revistei de Artă și Estetică* (din iunie 1935, fasc. I—II) de Victor Basch în nota programatică *Un Vocabulaire d'esthétique et de science de l'art* (p. 121—123). Ordinea de respectat în cadrul articolului era: I. *Definiție*; II. *Istoria cuvîntului, diferitele accepții date de esteticieni, artiști, critici* etc., III. *Opinii personale*.

Nu am putut găsi în țară numărul revistei cu articolele lui T. Vianu. Cel despre *admirație* a fost însă publicat, în versiune românească, în *Simetria*, an. 3, 1940—1941, p. 89—93.

166

Aiud, 1 iulie 1938

/D-Sale doamnei Lilica Vianu, Vila Dr. Irimescu, str. Vasile Boerescu, 4, Sinaia. Exp. T. Vianu, Liceul Titu Maiorescu, Aiud/
Originalul în arhiva T. Vianu.
Inedită.

1 Era președintele comisiei de bacalaureat la Aiud.

2 Începuse munca de editare a operei lui Alexandru Macedonski. În 1938 preda primul volum: *Poezii*, ediție critică cu studii introductive, note și variante, la Fundația pentru literatură și artă „Regele Carol II", volum care avea să apară în 1939

3 Sora lui își pierduse soțul, pe Petre Budișteanu.

167

Sinaia, 12 iulie 1938

/Monsieur B. Munteanu, Paris XVe, 17, rue Dr. Jacquemaire-Clémenceau. Exp. T. Vianu, str. Vasile Boerescu, 4, Sinaia (Roumanie)/
Originalul în arhiva Basil Munteanu, Paris.
Basil Munteanu, *Corespondențe*, Ethos, Ioan Cușa, Paris, 1979, p. 659—660, de unde reproducem textul

1 Basil Munteanu (1897—1972), istoric, critic literar și publicist. După ce absolvă Facultatea de Litere din București, urmează cursuri de specializare la Collège de France, ca membru al Școlii Române de la Fontenay-aux-Roses (1922—1925). Secretar literar al Elenei Văcărescu, la Paris. Doctor în litere (București, 1939), membru corespondent al Academiei Române (1939). Profesor de limba și literatura franceză la Universitatea din București (după moartea lui Ch. Drouhet, 1940—1946). Apoi se stabilește definitiv la Paris, devenind în 1948 *maître de recherche* la Centre National de la Recherche Scientifique, iar din 1952 secretar general la *Revue de littérature comparée*. *Le Problème du retour à la nature dans les premiers ouvrages de Senancour* (Paris, 1924); *Permanențe franceze. De la Descartes la Giraudoux* (1946); *Solitudes et contradictions de Jean-Jacques Rousseau* (Paris, 1975).

2 B. Munteano, *Panorama de la Littérature roumaine contemporaine*, Paris, Ed. du Sagittaire, 1938.

3 Școala de artilerie de la Botoșani, pe care T. Vianu o urmează ca elev ofițer în 1917.

168

Sinaia, 16 iulie 1938

Fără plic.
Originalul la Muzeul Literaturii Române, inv. 9.185.
T. Vianu, *Corespondență*, p. 144.

169

[Sinaia, cca. 2 august 1938]

Ciornă in arhiva T. Vianu.
Inedită.

170

București, 17 sept. 1938

Fără plic.
Originalul în arhiva Basil Munteanu, Paris.
Basil Munteanu, *Corespondențe*, Ethos, Ioan Cușa, Paris, 1975, p. 660.

1 Basil Munteanu răspunsese lui T. Vianu (la scrisoarea 167) cu o scrisoare din 27 august 1938.

2 Vezi nota 2, scrisoarea 166.

3 *Dans de efeb* din ciclul *Flori sacre* (Alexandru Macedonski, *Opere*, I, ed. cit., p. 152), care poartă mențiunea *motiv din Gilkin.* În paginile de *Note și variante*, T. Vianu scrie, referitor la poezia amintită: „Datoresc d-lui Basil Munteanu indicația izvorului acestei poezii, bucata *Bois Sacré*, din volumul *La Nuit* (Paris, Librairie Fischbader, 1897) a poetului belgian Iwan Gilkin (p. 438; cf. și nota d-nei E. Muneanu, în Basil Munteanu, *op cit.*, p. 661, nota 2).

171

București, 26 sept. 1938

/Monsieur B. Munteanu, 17, rue Dr. Jacquemaire-Clémenceau, Paris XVe. Exp. T. Vianu, str. Andrei Mureșanu, 33, Bucarest, Roumanie/
Originalul în arhiva B. Munteanu, Paris.
Basil Munteanu, *Corespondențe*, ed. cit., p. 661.

1 În scrisoarea, inedită, care urmează:

„Paris, 21 septembrie 1938

Iubite prietene, iată «motivul» din Gilkin. Macedonski a procedat mai mult la o adaptare decît la o amplificare. Sunt de

făcut o sumă de observații asupra procedeului său, căci nimic mai semnificativ, mai relevant pentru estetica unui artist decît studiul variantelor, adaptărilor, împrumuturilor, mai ales cînd aceste jocuri se petrec de-a curmezișul frontierelor lingvistice. Cred că, în acest caz, curiozitatea d-tale de comparatist va recompensa pe esteticianul din d-ta.

Acest Gilkin, pe care eu însumi nu-l știam decît din auzite, e puțin cunoscut istoricilor de literatură. Marcel Raymond, de pildă, nu-l menționează în cartea sa *De Baudelaire au Surréalisme*, pe care desigur că o ai. E vorba de Iwan Gilkin (nu Gilkins, cum vrea Mac[edonski]). Dintr-o sumară notă bio-bibliografică dată în fruntea unei culegeri alese din opera lui (*Anthologie*, publiée par l'Association des Écrivains Belges de langue française, sous la direction de Maurice des Ombiaux, 137 p in 8°, Bruxelles, 1914) aflu că s-a născut la Bruxelles, 7 Janvier 1858. Din nefericire nu-ți pot spune dacă mai trăiește: aș putea însă să mă informez, dacă te interesează neapărat. A jucat oarecare rol în viața literară belgiană. Între altele, a figurat printre fondatorii organului *La jeune Belgique*, alături de Max Waller, Verhaeren, Georges Rodenbach etc. N-a colaborat la *Wallonie*: m-am încredințat ieri că nu figurează la sumarul celor dintîi trei tomuri (1886—1888).

Volumul care conține sonetul *Bois sacré* se cheamă *La Nuit*: în fruntea copiei am notat caracteristicile lui bibliografice. O nouă ediție a volumului s-a dat la „Mercure de France", Paris, 1911, 376 p., ediție probabil îmbogățită, pe care n-am văzut-o. Te vor interesa poate rîndurile următoare asupra sensului pe care Gilkin vrea să-l dea culegerii sale, rînduri pe care le extrag din *Avertissement*-ul preliminar:

«Le volume que l'on présente ici au public est la première partie d'une composition dont les divisions suivantes seront intitulées: *l'Aube* et *la Lumière* (aceste volume nu pare să le fi dat; nu le-am găsit în diferitele bibliografii cercetate).

L'auteur l'avoue en tremblant: il tente d'accomplir sur un plan lyrique le sublime pèlerinage de l'Enfer, du Purgatoire et du Paradis...

Quelques personnes critiqueront, peut-être, le satanisme du présent ouvrage. L'auteur les prie de considérer qu'il a dû dâcrire l'Enfer avant le Ciel et qu'il ne pouvait rêpeter à l'abîme le langage des régions célestes. Que si on lui reproche d'avoir peint le Mal sous des couleurs attrayantes, il répondra que, privé de séduction, le Mal n'existerait pas. Mais il existe; il

fascine les âmes... Cependant, au milieu des pires ivresses, cette âme collective que l'auteur fait parler, ne perd pas un instant la notion claire du bien et du mal ; elle appelle péché ce qui est péché, mensonge ce qui est mensonge.

Ici donc c'est l'Enfer. Vous qui voulez entrer, vous êtes averti.»

Am răsfoit și, în parte, citit volumul. Pesimismul satanic e perfect vizibil, chiar ostentativ. Pretutindeni, umbra lui Baudelaire, a lui Rollinat. În poemul liminar *Invocation* e vorba de un «spleen bizarre» de o «horreur baroque», de otrăvuri etc. *Psychologie* cercetează „les ulcères cachés de noires passions", le cercetează anatomic, pe masa de disecție, unde se văd bărbați și femei «le ventre ouvert»... În *Stercoraires* e vorba de «détritus, défections, cadavres, carcasses et charognes», «pourriture humaine». Toate acestea formînd un tablou cu sens simbolic, căci :

Les poètes aussi, pareils aux stercoraires,
Mangent les excréments des boueuses cités

Alte titluri de poeme : *Hypnotisme, Amour d'hôpital, Anatomie, Chez Putiphar, Le possédé, La bouche, L'artiste maudit, Aux Enfers, Hallucination, Anathème, Narcisse, Esthètes, Hermaphrodite, Satan, Hymne à Satan, Lucifer* etc. Conținutul acestor poeme nu trădează titlurile : viziune sinistră și scabroasă, perversiuni sexuale de tot felul, idealizate, expresie crudă, directă, fără să depășească lexicul convenit și adaptat de școala decadentă a «blestemaților»... Din cînd în cînd luminișuri de puritate : *Transfiguration, Le Banquet* (un fel de odă lui Christos) etc. E vorba de un satanic *parnasian* deloc sau foarte puțin simbolist, care umblă pe drumul de mulți bătut al lui Baudelaire. Mijloacele de expresie nu oferă noutate ; de cele mai multe ori sunt inferioare : alegorii, abstracții. Coloarea însăși e materială, nu muzicală : e obținută prin tot arsenalul bine cunoscut al pietrelor prețioase, al substanțelor colorate violent. Un plastic, un gnomic, rigid, nesugestiv. Originalitate foarte, foarte relativă.

(Răsfoind volumele lui, mă întreb dacă Mac[edonski] n-a făcut apel la ele și altă dată !)

Adaug lista celorlalte volume de care am cunoștință :

La damnation de l'artiste. Bruxelles, 1890. In 4⁰, 130 p. (versuri).

Ténèbres, Bruxelles, 1892. In 4⁰, 118 p. (versuri).

Stances dorées, 1893. (N-am văzut acest volum, fiindcă nu există la B. Națională.)

La Nuit (vezi mai sus).

Le Cerisier fleuri, Paris, Fischbacher, 1899, 200 p. In 16⁰ (versuri).

Soixante-dix quatrains d'après Omar Khayyam, Bruxelles, 1923, in 8⁰, 35 p.

Étudiants russes, drame en 3 acte, Bruxelles, 1906. (Nu l-am văzut.)

Ionas, Bruxelles, 1900 (Conte philosophique — proză).

Prométhée, poème dramatique. Paris, 1899 (în versuri).

Savonarole, drame, Bruxelles, 1906 (în proză).

Le roi Cophétua, drame, Bruxelles, 1919 } Nu știu dacă sunt
Egmont, drame, Bruxelles, 1925 } scrise în proză sau în versuri.

1925 e anul ultimei lucrări tipărite de Gilkin și cunoscute de mine. Ce-a devenit de atunci ?

Ediția pe care o prepari mă bucură îndeosebi : fiindcă e făcută *de d-ta* și fiindcă îmbogățește un domeniu așa de sărac la noi și așa de vitreg tratat.

Mi s-au pierdut de la o vreme atîtea scrisori, încît m-ai obliga comunicîndu-mi primirea celei de față. M-aș liniști.

Și eu sunt dornic să te văd. Am impresia că am îmbătrînit mai mult ca d-ta. Dar energia mea e foarte tînără. Pînă la aceste dorite constatări și înfruntări, te rog să mă socotești al dumitale, cu devotată afecțiune,

Bazil Munteanu

Bineînțeles, rămîn la dispoziția d-tale pentru orice informație complimentară."

172

București, 8 octombrie 1938[1]

/D-sale de-lui Dr. Victor Ianeu, str. Episcop N. Ivan, Cluj,

Originalul în arhiva T. Vianu.

T. Vianu, *Corespondență*, p. 125.

1 Răspuns la o scrisoare a lui Victor Iancu din 25 septembrie 1938.

173

Bucureşti, 10 octombrie 1938

Fără plic.
Originalul la Muzeul Literaturii Române, inv. 9.159.
Inedită.

1 N. Ladmiss-Andreescu adresase pesemne un chestionar principalilor colaboratori ai revistei *Gîndirea*, în vederea alcătuirii unui studiu despre ideologia şi orientarea revistei, apărut în *Semne şi mituri*, cu un cuvînt de deschidere de Nicolae Roşu, ed. Lanuri, Mediaş, 1937, p. 45—51, sub titlul *Experienţa gîndiristă*.

174

[Bucureşti, 15 februarie 1939]

Ciornă în arhiva T. Vianu.
Inedită.

1 Mircea Djuvara (1886—1945), jurist şi filosof de orientare neokantiană. Licenţă la Bucureşti în 1906. Studii postuniversitare în Germania şi la Paris, unde trece teza de doctorat la Sorbona, în 1913, *Le fondement du phénomène juridique. Quelques réflexions sur les principes logiques de la connaissance juridique*. Din 1920, conferenţiar, apoi profesor la Facultatea de Drept din Bucureşti. Ministru al Justiţiei în 1936, apoi ministru de Stat. Membru corespondent al Academiei Române. Încă de la întemeiere, preşedinte al Institutului internaţional de Filosofie a dreptului şi sociologie juridică de la Bucureşti. Invitat pentru cursuri de către universităţile din Roma şi Paris. Importante contribuţii la filosofia dreptului.

2 Răspuns la adresa care urmează :

„INSTITUTUL DE FILOSOFIE JURIDICA
STR. SOFIA, 30 A"

[Bucureşti, 14 februarie 1939, d.p.]

Domnule membru,

Vă rog a-mi comunica de urgenţă dacă sunteţi dispus a pune un subiect în discuţiunea Institutului nostru.

În acest caz veţi binevoi totodată a-mi indica titlul comunicării dvs., data pînă la care îmi puteţi trimite un scurt rezumat spre a fi distribuit domnilor membri (1—3 pagini şi pe cît posibil în 30 exemplare), precum şi data aproximativă cînd doriţi să se ţie şedinţa Institutului.

Cu cele mai alese şi cordiale sentimente.

Mircea Djuvara"

175

Bucureşti, 5 martie 1939

Originalul nu ni s-a păstrat. Se află probabil printre hîrtiile rămase de la Alexandru Colorian.
Poeţii de la „Vieaţa nouă", antologie de Al. Colorian, prefaţă de D. Micu, Bucureşti, 1968, p. 422, de unde reproducem textul.

1 Tonul oficial al adresării precum şi al întregii scrisori se explică probabil prin destinaţia publică a scrisorii (aceea de a fi tipărită în antologia proiectată). Reamintim că antologia poeţilor din jurul lui Ovid Densusianu fusese plănuită încă din 1939. Despre Alexandru Colorian vezi nota 1, scrisoarea 143.

176

Bucureşti, 6 iunie 1939

/D-Sale domnului Dr. Victor Iancu, str. Bolintineanu, 24, Cluj. Exp. T. Vianu, str. Andrei Mureşanu, 33, Bucureşti/
Originalul în arhiva T. Vianu.
T. Vianu, *Corespondenţă*, p. 126.

1 *Ţară nouă. Îndreptar ardelenesc de gînd şi faptă românească*, săptămînal clujean, apare de la 21 mai 1939 pînă la 1 septembrie 1940. Colaborau, între alţii, Miron Miclea, Liviu Rusu, Ion Vinea, Radu Stanca, Dumitru Isac. Victor Iancu, redactor responsabil, începe să semneze încă de la numărul 2, unde publică un eseu intitulat *Sensul moral al unei revoluţii*, în care, pornind de la consideraţii privind Revoluţia franceză, ajunge să formuleze un ideal configurat de ideea individualismului şi a libertăţii. Pentru informaţii mai largi despre această

revistă și colaboratorii ei, vezi *„Țară nouă". Tribună a drepturilor naționale și democratice*. Studiu, antologie și amintiri de la colaboratori de Lucian Octavian Bogdan, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1989.

2 Reproducem paragraful respectiv din articolul lui Victor Iancu, ***Importanța ideii de stat***, în ***Țară nouă***, an. I, nr. 3, 4 iunie 1939, p. 1:

„În anii de început ai apariției *Gîndirii*, d. Tudor Vianu, unul din cugetătorii noștri cei mai fini, a publicat în această revistă un articol intitulat ***Statul ca îndreptar***. Articolul pesemne era menit a contribui la închegarea ideologică a unei publicații care a avut o reală ascendență asupra culturii românești de după Unire. Fără a fi fost comentată potrivit cu justa sa valoare, teza articolului a fost dezbătută în coloanele acestei publicații, pe alocuri chiar combătută, subliniindu-se nu atît importanța pe care o prezintă textul pentru dezvoltarea unei culturi, cît mai ales semnificația factorului etnic. Reluînd anumite idei ale regretatului Vasile Pârvan, d. Vianu căuta a pune accentul mai ales pe ideea de stat, care în hotarele sale întregite, după credința autorului, urma să aibă o influență hotărîtoare asupra dezvoltării viitoare a culturii românești..."

177

Timișoara, 28 iunie 1939

/Doamnei Lilica Vianu, Vila Dr. Irimescu, Sinaia, str. Vasile Boerescu, 4/
Originalul în arhiva T. Vianu.
T. Vianu, *Corespondență*, p. 200—201.

1 T. Vianu era președintele comisiei de bacalaureat la Timișoara.
2 Cumpărată în același an.

178

[Arad,] 28 iunie [1939]

c.p. ilustrată: Biserica din Radna.
/Doamnei Elena T. Vianu, Sinaia, str. Vasile Boerescu, 4/
Originalul în arhiva T. Vianu.
Inedită.

179

[Arad, 29 iunie 1939]

c.p. ilustrată: Interior în Mănăstirea Radna.
/Doamnei Elena T. Vianu, Sinaia, str. Vasile Boerescu, 4/
Originalul în arhiva T. Vianu.
Inedită.

180

Zamora, 27 august 1939

Fără plic.
Colecția H. Zalis.
T. Vianu, *Corespondență*, p. 107, de unde reproducem textul.

1 Ion Frunzetti îi trimisese lui T. Vianu traducerea poemului lui Rimbaud *Le Bateau ivre*, însoțit de o scrisoare, la 19 august 1939.

181

Bistrița, 11 septembrie 1939

/Doamnei Elena T. Vianu, str. Andrei Mureșanu, 33, București. Exp: Lt. Vianu T., Hotel Kovacs, Bistrița/
Originalul în arhiva T. Vianu.
Inedită.

1 T. Vianu se găsea la Bistrița, în concentrare.

182

Bistrița, 12 sept. 1939

/Doamnei Elena T. Vianu, str. Andrei Mureșanu, 33, București. Exp. Locotenent T. Vianu, Hotel Kovacs, Bistrița/

Originalul în arhiva T. Vianu.
Inedită.

183

Bistrița, 16 sept. 1939 (Sîmbătă)

/D-Sale Doamnei Elena T. Vianu, str. Andrei Mureșanu, 33, București/
Originalul în arhiva T. Vianu.
Inedită.

184

Luni, 19 sept. 1939
Bistrița

Fără plic.
Originalul în arhiva T. Vianu.
Inedită.

185

București, 9 octombrie 1939

/D-Sale domnului Dan Barbilian, str. Carol Davila, 8, București/
Originalul în colecția Gerda Barbilian.
T. Vianu, *Corespondență*, p. 47.

1 Dan Barbilian își pierduse tatăl, pe magistratul Constantin Barbilian.

186

[București,] Vineri, 1 dec. 1939

Fără plic.
Originalul la Arhivele Statului, Craiova.
Corespondența „Ramuri", ed. cit., p. 466, de unde reproducem textul, semnalat de N. Scurtu.

187

București, 17 ianuarie 1940

/D-Sale domnului M. Celarianu, scriitor, București, Șoseaua Iancului, 52/
Originalul la Muzeul Literaturii Române, inv. 17.881.
Inedită.

1 Mihail Celarianu (n. 1899), scriitor. De-a lungul unei cariere de funcționar în Ministerul Cultelor și Artelor, apoi în Ministerul Muncii și Sănătății (1923—1944), publică poezii în revistele *Rampa, Flacăra, Sburătorul, Viața românească, Mișcarea literară, Cuvîntul liber, Umanitatea, Revista Fundațiilor Regale*, adunate în parte în volumul *Flori fără pace* (1938) și romane: *Polca pe furate (1934)*; *Femeia sîngelui meu* (1936); *Diamant verde* (1940). Traduceri din literatura franceză. Căsătorit cu Nina Macedonski (1895—1958), fiica lui Alexandru Macedonski.

2 Grație unei intervenții a lui T. Vianu, Felix Aderca și Mihai Celarianu au beneficiat de avantajele materiale, așa cum rezultă din scrisorile acestuia.

188

București, 8 ianuarie 1941

/D-Sale domnului Dr. Victor Iancu, str. Budai-Deleanu, 9, Sibiu. Exp. T. Vianu, str. Andrei Mureșanu, 33, București/
Originalul în arhiva T. Vianu.
T. Vianu, *Corespondență*, p. 126—127.

1 Scrisoarea inedită a lui Victor Iancu, din 2 ianuarie 1941.

2 George M. Cantacuzino (1899—1960), arhitect. A proiectat numeroase clădiri din București. Încercări de pictură. Scrieri despre arhitectură *(Palladio. Essai critique*, București, 1928; *Arcade, firide, lespezi*, 1932; *Izvoare și popasuri*, 1934); Însemnări de călătorie *(Pătrar de veghe*, 1938). A executat restaurări la Palatul Mogoșoaia. În toamna 1939, a înființat, împreună cu O. Doicescu, Matila Ghyka, P. E. Miclescu, *Caietele de artă și critică Simetria*, din care au apărut 8 numere pînă în 1947 și la care au mai colaborat: Tudor Vianu, Marica Costescu, A. I.

Bratescu-Voinești, Titu Evolceanu, Mac Constantinescu, Petru Grant, I. Ghika-Budești, Henri H. Catargi.

189

București, 3 februarie 1941

/D-Sale domnului Dr. Victor Iancu, str. Budai-Deleanu, 9 Sibiu. Exp. T. Vianu, str. Andrei Mureșanu, 33, București/
Originalul în arhiva T. Vianu.
T. Vianu, *Corespondență*, p. 127—128.

1 T. Vianu va publica în *Simetria. Caiete de artă și critică*, III, iarna 1940 — primăvara 1941, la rubrica *Dicționar*, intrările *Admirație, Formă, „Gogenos" și „Gignomenon"*, p. 89—100. Sub semnătura lui Victor Iancu nu apare nimic nici în numărul III, nici în numărul IV.

190

[București,] 15 dec. 1941

Fără plic.
Originalul la Arhivele Statului, Craiova.
Corespondența „Ramuri", ed. cit., p. 466, de unde reproducem textul, semnalat de N. Scurtu.

1 *Semnificația filosofică a artei*, în *Ramuri*, 3—6, 1941, p 93—102.

191

București, 6 april 1942

Fără plic.
Originalul în arhiva I. Breazu, Cluj.
Tribuna, an. XVII, nr. 19, 10 mai 1973, p. 7, de unde reproducem textul.

1 Ion Breazu (1901—1958), istoric literar. Licență de literatură română și istorie (1924). Membru al Școlii române din Franța (Fontenay-aux-Roses) (1926—1928). Publică studiul *Edgar Quinet et les Roumains*, Paris, Libr. J. Gamber, 1928, în *Mélanges de l'Ecole roumaine en France*, VI, 1927. Redactor al revistei *Societatea de mîine* (1924—1926; 1928—1933). Mai colaborează cu articole de istorie la revistele *Boabe de griu, Darul vremii, Ardealul tînăr, Patria*. Doctorat în istoria literaturii române moderne (*Edgar Quinet și românii*, 1931). Din 1936 pînă în 1945, secretar al ASTREI, însărcinat cu propaganda. Din 1941 conduce revista *Transilvania*, organul ASTREI. Conferențiar de istoria literaturii române moderne la Cluj (1942). Profesor titular și șeful catedrei de literatură română (1955). *Studii de literatură română și comparată*, Cluj, Editura Dacia, vol. I — 1970; vol II — 1973, ediție îngrijită, postfață, bibliografie și indice de nume de Mircea Curticeanu.

2 Victor Iancu a consacrat acestei apariții o lungă cronică în revista lunară de cultură a ASTREI, *Transilvania*, an. 73, nr. 2—3, februarie—martie 1942, p. 199—209, fragmentar republicată în *Opere*, vol. 5, 1975, *Note*, p. 625—627.

192

București, 7 april 1942

/D-Sale domnului Dr. Victor Iancu, str. Budai-Deleanu, 9, Sibiu. Exp. T. Vianu, str. Andrei Mureșanu, 33, București/
Originalul în arhiva T. Vianu.
T. Vianu, *Corespondență*, p. 128.

1 Vezi nota 2, scrisoarea anterioară. Tudor Vianu regăsise probabil adresa lui Victor Iancu și, însuflețit de pornirea de a-i mulțumi personal, îi adresase această scrisoare.
2 În scrisoarea 191.

193

București, 27 mai 1942

/D-Sale domnului Ion Breazu, Redactorul revistei *Transillvania*, Sibiu, str. Șaguna, 6. Exp. T. Vianu, str. Andrei Mureșanu, 33, București./
Originalul în arhiva I. Breazu, Cluj.
Tribuna, an. XVII, nr. 19, 10 mai 1973, p. 7, de unde reproducem textul.

194

[București,] 28 mai 1942

Fără plic.
Originalul în arhiva Al. Dima.
T. Vianu, *Corespondență*, p. 100.

1 O recomandare pe care T. Vianu avea să i-o facă lui Al. Dima în vederea concursului pentru conferința de estetică la Universitatea din Iași.

195

București, 19 august 1942

Fără plic.
Originalul în arhiva Al. Dima.
T. Vianu, *Corespondență*, p. 100—101.

1 Al. Dima, *Titluri și lucrări*, Sibiu, 1942.

2 Desigur, *Transformările ideii de om*, București, Tiparul Universitar, 1942.

196

[București,] 27 april 1943

/D-Sale domnului Al. T. Stamatiad, Bulevardul Ferdinand, 24, București. Exp. T. Vianu, Str. A. Mureșanu, 33, București/
Originalul la Biblioteca Academiei Române. Manuscrise S $\frac{52\ (8)}{DXIX}$.
Inedită.

1 Al. T. Stamatiad, *Eșarfe de mătase. Antologie japoneză*, București, 1943. Selecție și tălmăciri după traduceri franceze cuprinzînd lirică japoneză de la perioada arhaică pînă la Primul război mondial.

197

București, 12 mai 1943

/D-Sale domnului Dr. Victor Iancu, str. Budai-Deleanu, no. 9, Sibiu. Exp. T. Vianu, str. Andrei Mureșanu, 33, București/
Originalul în arhiva T. Vianu.
T. Vianu, *Corespondență*, p. 129.

1 T. Vianu fusese operat, bolnav fiind de o peritonită ce era la un pas de a-l costa viața. Aici răspunde unei scrisori din 18 aprilie 1943 a lui Victor Iancu.

2 În ziarul *Viața*, condus de Liviu Rebreanu, apăruse în numărul 743 (an. III, 13 mai 1943) o scrisoare către E. Lovinescu semnată de membrii *Cercului literar din Sibiu*: Victor Iancu, E. Tudoran, Corneliu Regman, Damian Silvestru (Ion Negoițescu), Ovidiu Drimba, Ion Oană, Radu Stanca, Romeo Dăscălescu, Ștefan Aug. Doinaș. Scrisoarea aducea mari elogii lui Lovinescu, văzut drept continuator al operei începute de Maiorescu și ca adversar al sămănătorismului și „neosămănătorismului" revistei *Gîndirea*. Cercul *Sburătorul* era asemuit, prin rafinamentul său, cenaclului „Junimii", iar lui E. Lovinescu i se făgăduia că o „a patra generație maioresciană", cea a autorilor scrisorii, se socotește gata să ducă mai departe ideea culturală bazată pe *individualitate* și *personalitate*. Vezi scrisoarea lui E. Lovinescu către Victor Iancu, în E. Lovinescu, *Scrisori și documente*, ediție îngrijită, prefață, note și indice de Nicolae Scurtu, București, Editura Minerva, 1981, p. 194—195.

198

Poiana Țapului, 30 iulie 1943

Fără plic.
Originalul la Biblioteca Academiei Române. Manuscrise S $\frac{27\ (3)}{XXVIII}$.
T. Vianu, *Corespondență*, p. 156.

199

Poiana Țapului (Zamora), 30 iulie 1943

/D-Sale domnului Dr. Victor Iancu, Sibiu, str. Budai-Deleanu, no. 9, Exp. T. Vianu, str. Al. Sc. Stan, Poiana Țapului (Zamora) (Jud. Prahova)/
Originalul în arhiva T. Vianu.
T. Vianu, *Corespondență*, p. 129—130.

200

București, 25 ianuarie 1944

Fără plic.
Originalul la Arhivele Statului, Craiova.
Ramuri, nr. 2 (236), 15 februarie 1984, p. 10, de unde reproducem textul, semnalat de N. Scurtu.

1 Al. Lăzeanu, poet și publicist. În perioada interbelică a fost cîțiva ani lirectorul Teatrului Național din Craiova. Volume de versuri (*Idile*, 1923; *Neliniști*, 1938) și de studii teatrale, asupra lui Ibsen, Leonid Andreev, B. Shaw, Em. Gârleanu (1931).

201

București, 23 iunie 1944

Fără plic.
Originalul la Biblioteca Academiei Române. Manuscrise $\frac{27\ (4)}{XXVIII}$.
T. Vianu, *Corespondență*, p. 157.

202

Poiana Țapului (Zamora), 26 iunie 1944

/D-Sale domnului Profesor D. Panaitescu-Perpessicius, comuna Zărnești (Jud. Argeș). Exp. T. Vianu, str. Alex. Stan, 14, Poiana Țapului (Zamora) (Jud. Prahova)/

Originalul la Biblioteca Academiei Române. Manuscrise. Achiziția 54/1985.
Inedită.

1 Perpessicius, *Jurnal de lector*, București, Casa Școalelor, 1944.

2 Perpessicius îi va răspunde pe data de 7 iulie 1944, cu o scrisoare pe care o vom publica în volumul următor.

203

Poiana Țapului, 8 iulie 1944

/D-Sale domnului Dr. Victor Iancu, str. Budai-Deleanu, no. 9, Sibiu. Exp. T. Vianu, str. Al. Stan, 14, Poiana Țapului (Zamora) (jud. Prahova)/.
Originalul în arhiva T. Vianu.
T. Vianu, *Corespondență*, p. 130—131.

1 Din 2 iulie 1944, în care îl felicită pentru numirea ca profesor titular de estetică.

2 Pe 1 octombrie 1944, T. Vianu fusese numit profesor titular la catedra de Estetică și critică literară de la Facultatea de Litere și Filosofie din București.

204

Poiana Țapului, 8 iulie 1944

/D-Sale domnului Profesor I. Petrovici, Ministrul Culturii Naționale, București, str. Vasile Conta, 3—5. Exp. T. Vianu, str. Al. Stan, 14, Poiana Țapului (Zamora) (Jud. Prahova)/
Originalul la Biblioteca Academiei Române. Manuscrise S $\frac{27\ (5)}{XXVIII}$.
T. Vianu, *Corespondență*, p. 158.

205

Poiana Țapului (Zamora), 8 august 1944

Fără plic.
Originalul în arhiva Al. Dima.
T. Vianu, *Corespondență*, p. 101.

1 Al. Dima îi adresase, de asemenea, la 7 iulie 1944, o scrisoare de felicitări de la Viena, unde era de doi ani lector de limba și literatura română.

206

Poiana Țapului, 11 august 1944

c.p. /D-Sale d-lui Dr. Victor Iancu, str. Budai-Deleanu, 9, Sibiu. Exp. T. Vianu, str. Alex. Stan, 14, Poiana Țapului (Zamora), jud. Prahova/
Originalul în arhiva T. Vianu.
T. Vianu, *Corespondență*, p. 131.

207

Zamora, 12 august 1944

/D-Sale domnului Profesor N. Georgescu-Tistu, comuna Rădești, oficiul Stîlpeni (jud. Muscel). Exp. T. Vianu, str. Alex. Stan, 14, Poiana Țapului (Zamora) (jud. Prahova)/
Originalul la Biblioteca Centrală de Stat, ms. 26.949.
Inedită.

1 Nicolae Georgescu-Tistu (1894—1972), bibliolog, profesor la Universitatea din București. *Bibliografie literară română*, *Vocabular de bibliologie.*

2 O scrisoare de felicitare pentru numirea ca profesor titular, scrisă la 7 iulie 1944.

208

[București, septembrie 1944]

Ciornă în arhiva T. Vianu.
T. Vianu, *Corespondență*, p. 163.

1 Primul număr al *Scînteii* (joi, 21 septembrie 1944) conținea un articol nesemnat, intitulat *Erorile d-lui profesor Vianu asupra materialismului istoric.* Acuzat de neînțelegerea teoriei marxiste a culturii în cartea abia tipărită, T. Vianu era apostrofat pe un ton agresiv: „de altfel, d. Vianu va avea prilejul ca în anii și deceniile care vin să se convingă și mai bine dacă materialismul dialectic este «depășit» sau nu. Aceasta-i o problemă personală a d-sale..."

209

București, 7 februarie 1945

/Domnului G. Tutoveanu, Parcul Vatra Luminoasă, G[2], București, Exp. T. Vianu, str. Andrei Mureșanu, 33, București/
Originalul la Biblioteca Academiei Române. Manuscrise S $\frac{42}{XLVII}$
T. Vianu, *Corespondență*, p. 196.

1 George Ionescu-Tutoveanu (1872—1957), poet. Profesor la Bîrlad (1903—1933). Înființează aici în 1915 cenaclul „Academia bîrlădeană", alegîndu-l ca președinte de onoare pe Al. Vlahuță. Scoate, rînd pe rînd, trei reviste literare la Bîrlad: *Florile dalbe* (1919); *Graiul nostru* (1925—1927); *Scrisul nostru* (1929—1931). Volume de versuri: *Albastru* (1902); *Balade* (1919); *Sonete* (1938).

2 T. Vianu răspunde la scrisoarea din 26 ianuarie 1945 a lui G. Tutoveanu, în care acesta îl felicita pentru poezia *Pe stînci*, citită în paginile revistei *Ardealul.*

3 În *Umanitatea*, an. I, nr. 5, octombrie 1920, p. 230.

4 Ion Pillat și Perpessicius, *Antologia poeților de azi*, București, 1928, vol. 2, p. 322.

5 În *Ardealul. Cotidian independent de luptă cetățenească*, an. V, nr. 212, 5 ianuarie 1945, p. 2.

210

București, 7 mai 1945

Fără plic.
Originalul la Biblioteca Academiei Române. Manuscrise coresp. inv. 139.033.
T. Vianu, *Corespondență*, p. 92.

1 Emilian I. Constantinescu, istoric literar. Elev al lui Mihail Dragomirescu. Scrieri: *Anarhismul poetic* (1932, semnat Const. I. Emilian), *Valori literare în critica lui Titu Maiorescu* (1937), *Un aspect al orginalității lui Creangă* (1938).

2 Funcție pe care o va deține pînă la numirea în misiunea diplomatică la Belgrad.

211

[București, ianuarie 1946]

Ciornă în arhiva T. Vianu.
T. Vianu, *Corespondență*, p. 112.

1 Henri Jacquier (1900—?), istoric literar francez stabilit în România. Profesor la Universitatea din Cluj. Studii de estetică, teorie literară *(Între pictură și poezie)* și de literatură comparată *(Noțiunea de literatură comparată)*, eseuri despre scriitori francezi și români.

2 Apărut în *Bulletin linguistique*, an. XII, 1944, p. 7—13.

3 Recenzia a fost tipărită în *Revista Cercului literar*, an. I, nr. 5, mai 1945, p. 62—70.

4 Henri Jacquier îi va răspunde la 21 ianuarie 1946, cu o scrisoare pe care o vom publica în volumul următor.

212

București, 15 ianuarie 1946

Fără plic.
Originalul la Muzeul Literaturii Române, inv. 18.748.
T. Vianu, *Corespondență*, p. 79—80.

1 Pesemne, *Figuri și forme literare*, București, Casa Școalelor, 1946 și *Transformările ideii de om și alte studii de estetică și morală*, București, Tradiția, 1946.

213

Belgrad, [cca 28 martie 1946]

/Doamnei Elena T. Vianu, str. Andrei Mureșanu, 33 (prin Piața Confederației Balcanice) Telefon 2.32.94.
Plic cu antetul ambasadei/.
Orginalul în arhiva T. Vianu.
Inedită.

1 De la 1 martie 1946 pînă în decembrie 1947, T. Vianu a deținut funcția de ambasador extraordinar și plenipotențiar al României în Iugoslavia. Din misiunea diplomatică la Belgrad mai făceau parte: Alexandru Georgescu (consilier), Constantin Beaca (prim-secretar), Ion Giurcă (secretar), Ion Frunzetti (secretar de presă).

214

Belgrad, 30.III. [1946] (sîmbătă)

/Doamnei Elena T. Vianu, str. Andrei Mureșanu, 33 (Piața Confederației Balcanice), București. *Prin bunăvoința d-lui Aurelian Rădulescu.* Plic cu antetul ambasadei/
Originalul în arhiva T. Vianu.
Inedită.

1 *Viața românească* (an. XXXVIII, nr. 3, martie 1946, p. 137—140) publicase sub titlul *Scrisori din Franța (Fragmente dintr-un jurnal intim)* un violent pamflet al lui Eugen Ionescu împotriva naționalismului și legionarismului în România, în care incrimina „ofițerimea burgheză, magistratura burgheză, casta diplomatică". Ziarul Partidului Liberal inserase o notă *(Liberalul*, an, I, nr. 40, 27 martie 1946) intitulată *Insultă revoltătoare adusă armatei române*, în care protesta împotriva apariției articolului lui Eugen Ionescu și anunța că ceruse lămuriri la redacția periodicu-

lui literar, demers care „a provocat o scuză olimpiană din partea acestei publicații, care pune în spinarea d-lui Tudor Vianu, în misiune diplomatică la Belgrad, o inadvertență de schimbare a manuscrisului". A doua zi, apare un articol pe prima pagină a ziarului, cu titlul *Cine insultă armata*, semnat Ion Zurescu, care discută amplu chestiunea, afirmînd că redacția *Vieții românești*, unde Mihai Ralea și Tudor Vianu au un cuvînt greu de spus, n-are nici o scuză pentru apariția articolului.

2 Volumul este cel semnalat la scrisoarea 124, nota 2, și unde T. Vianu figurează cu un articol intitulat *Poezia lui I. Pillat* (p. 131—148). În sumar mai erau prezenți Ionel Teodoreanu, Horia Furtună, Ion Lugoșanu, Ștefan Popescu, George Fotino, Sebastian Șerbescu, Basil Munteanu, V. Voiculescu, I. Biberi, Al. Philippide, I.M. Sadoveanu, Alice Voinescu, Perpessicius, O. W. Cisek, Maria Holban. În scrisoarea lui T. Vianu trebuie să deosebim între relațiile de prietenie ce îl legaseră de Ion Pillat, cele curtenitoare față de Maria Pillat și atitudinea față de Partidul Liberal, condus, *de facto*, în acea vreme de Mihai Fărcășanu.

3 Cumnatul lui T. Vianu, cel de al doilea soț al surorii sale, Victoria, Sebastian Șerbescu, era, cum am arătat, el însuși colaborator la volum.

4 *Figuri și forme literare*, Casa Școalelor, 1946.

5 *Transformările ideii de om și alte studii de estetică și morală*, Tradiția, 1946.

215

Belgrad, 9 aprilie [1946]

/Doamnei Elena T. Vianu, str. Andrei Mureșanu, 33 (Piața Confederației Balcanice), București. Plic cu antetul ambasadei/
Originalul în arhiva T. Vianu.
Inedită.

1 Mihai și Ioana Ralea.

2 Numele de alintare al fiicei lui T. Vianu, Maria, născută la 16 septembrie 1940.

216

[Belgrad, aprilie 1946]

Fără plic.
Originalul în colecția H. Zalis.
T. Vianu, *Corespondență*, p. 108, de unde reproducem textul.

1 Ion Frunzetti, care lucra ca secretar de legație la Belgrad, se îmbolnăvise de scarlatină. Fusese internat într-un spital din capitala iugoslavă.

217

[Belgrad, 3 mai 1946]

Fără plic.
Originalul în colecția H. Zalis.
T. Vianu, *Corespondență*, p. 108—109, de unde reproducem textul.

218

Belgrad, 28 VI 1946

Fără plic.
Originalul în arhiva T. Vianu.
Inedită.

1 Sora lui T. Vianu, Victoria, se căsătorise cu ziaristul Sebastian Șerbescu, directorul ziarului *Semnalul*.
2 Vezi nota 1, scrisoarea 69.

219

[Belgrad,] 9 august 1946

Fără plic.
Originalul în colecția H. Zalis.

T. Vianu, *Corespondență*, p. 194—195, de unde reproducem textul.

1 *Cahiers France-Roumanie* erau editate de *Association France-Roumanie*, al cărei președinte era Joseph Paul Boncour (1873-1972), ministru al Afacerilor Străine (1933—1938) și ambasador al Franței la București, fost președinte al Consiliului de Miniștri (1932—1933). Vicepreședinți erau Elena Văcărescu (1866—1947), senatorul Marcel Cachin (1869—1958), director al ziarului *L'Humanité* și unul din întemeietorii Partidului Comunist Francez, fostul ministru Louis Marin, rectorul Universității din Paris, medicul Gustave Roussy (1874—1948) și psihologul Henri Wallon (1879—1962), profesor la Collège de France.

220

[Belgrad,] 24 august 1946

Fără plic.
Originalul în arhiva Șerban Cioculescu.
T. Vianu, *Corespondență*, p. 90—91, de unde reproducem textul.

1 Șerban Cioculescu fusese numit profesor universitar la Iași. Îi scrisese lui T. Vianu, la 6 august 1946, pentru a-i mulțumi pentru încurajarea și ajutorul dat.

221

Belgrad, [17 noiembrie 1947]

Ciornă în arhiva T. Vianu.
Inedită.

222

[Belgrad, 28 noiembrie 1947]

Ciornă în arhiva T. Vianu.
Inedită.

1 T. Vianu primise deja, probabil, acordul lui P. Groza pentru întoarcerea în țară, astfel încît cererea către Ministerul Afacerilor Străine devenea o simplă formalitate. Ciorna acestei cereri este scrisă pe verso-ul unui referat pe care îl transcriem aici :

„Referat

Subsemnatul am onoarea a informa Onor. Minister al Afacerilor Streine că n-am mai încasat drepturile mele de reprezentare de la finele lunii mai curent.

De asemeni n-am mai încasat salariile lunare, începînd din luna septembrie curent, decît sub formă de aconturi.

Cum împrejurarea aceasta mă lipsește, în acest moment, de mijloacele necesare reinstalării și pregătirilor în vederea iernii, îmi iau permisiunea de a ruga Onor. Minister să binevoiască a-mi avansa o sumă în lei, în contul drepturilor mele de reprezentare, proporțională cu necesitățile cărora trebuie să le fac față cu prilejul înapoierii mele în țară.

T. Vianu

28.IX.1947 Ambasadorul României la Belgrad"

223

București, 20.XII.947

/D-Sale domnului Dr. Aurel Buteanu, str. Colonel Enescu (fostă Turin), no. 8, Timișoara. Exp. T. Vianu, str. Andrei Mureșanu, 33, București/
Originalul la Muzeul Literaturii Române, inv. 21.034.
Inedită.

1 Aurel Buteanu (1904—1976), scriitor și publicist. A colaborat la *Adevărul, Adevărul literar și artistic, Viața românească, Dimineața, Societatea de mîine*. Vicepreședinte al Sindicatului presei române din Ardeal și Banat, directorul ziarului *Patria*. Deputat în 1933. *Reforma statului în lumina bugetului* (1933) ; *Spre o nouă constituție* (1933) ; *Teatrul românesc în Ardeal și Banat* (1941). Traduceri din literatura maghiară (1957—1971).

2 Plicul păstrează chitanța mandatului, în valoare de 3 000 lei. Scrisoarea arată că T. Vianu nu primise de la Bucu-

rești suma necesară întoarcerii în țară (vezi referatul din nota 1 a scrisorii precedente). Călătoria a avut astfel un caracter improvizat, iar Aurel Buteanu a găzduit la Timișoara și a împrumutat cu bani pe ambasadorul României în Iugoslavia.

224

[București, 18 februarie 1948]

Ciornă în arhiva T. Vianu.
Inedită.

1 Al. Dima, *G. Ibrăileanu. Concepția estetică*, București, Casa Școalelor, 1947.

2 Nu va apărea decît postum, în 1966 (vezi *Opere*, vol. 4, p. 294—365).

3 Al. Dima îi va răspunde cu o scrisoare din 28 februarie 1948.

225

[București, februarie 1948]

Ciornă în arhiva T. Vianu.
Inedită.

1 Transformarea Academiei Române avea să aibă loc abia la 9 iunie 1948, prin decret prezidențial.

2 T. Vianu n-a publicat nici un studiu cu acest titlu. Deoarece *Analele Academiei Române, Secțiunea literară* n-au publicat lucrările vechii instituții decît pînă la sesiunea generală din vara anului 1947, nu știm dacă T. Vianu și-a ținut comunicarea plănuită. Sînt însă motive să credem că aceasta era o parte din lucrarea scrisă la Belgrad și publicată postum, *Tezele unei filosofii a operei* (eventual o expunere făcută în jurul capitolului 5: *Natură, tehnică, artă. Controverse de frontieră*, vezi *Opere*, vol. 7, p. 511—550).

226

[București, aprilie 1948]

Ciornă în arhiva T. Vianu.
Inedită.

227

București, 17 mai 1948

Ciornă în arhiva T. Vianu.
T. Vianu, *Corespondență*, p. 211—212.

1 Sándor Török (n. 1904, Drăușeni), ziarist și scriitor maghiar. Studii medii în Transilvania. În 1923 și-a început cariera jurnalistică la ziarele maghiare din Transilvania: *Ellenzék* (1923), *Az Ujság* (1924), *Temesvári Hirlap* (1925). În 1929 se stabilește în Ungaria, unde devine redactor responsabil al periodicului *Szegedi Napló*. După 1945 lucrează la Radio, apoi este redactor la Editura pedagogică din Budapesta (1951—1959) și mai tîrziu, redactor șef al publicației *Család és Iskola*. Scrierile sale constau în reportaje sociale, foiletoane, povestiri, opere pentru tineret. Romanul *Cineva bate la ușă*. Premiul Baumgarten (1933). În 1938 devine membrul societății literare „Petőfi".

2 Gyula Schöpflin (n. 1910, Budapesta), înalt funcționar și diplomat maghiar. Scriitor și critic sub pseudonimul István Nágypál. Participă, în 1931, la mișcări studențești comuniste, este închis o perioadă. Redactor la *Révai Lexicon*. Între 1945 și 1949 colaborează la Radiodifuziunea maghiară ca director de program. În 1949 este trimis ca ambasador la Stokholm, apoi la Oslo. În 1950 se stabilește la Londra și intră în disidență. Scrieri: studii și povestiri în revistele *Nyugat*, *Gondolot*. Romanul *Budapesta nu răspunde*. *Dramaturgia radiodifuziunii contemporane* (1948); *Radioul modern* (1948).

3 Radiodifuziunea maghiară inițiase o anchetă la care au răspuns personalități pregnante ale vieții culturale și științifice europene: scriitorul danez Martin Andersen Nexő, André Siegfried, profesor la Collège de France, profesorul britanic J.B.S. Haldane, judecătorul Max Huber și savantul Einstein. Punctajul anchetei, alcătuit de Sándor Török, era următorul:

„1) Este într-adevăr posibil ca omenirea de azi să se găsească într-o confuzie, cum s-ar spune, într-un talmeş-balmeş al concepţiilor ei spirituale ?

2) Dacă da : care sînt cauzele şi care sînt îndatoririle gînditorilor omenirii pentru a ne înlesni să ajungem la nişte «convenţii» ?

3) Dacă nu putem vorbi despre un «turn al lui Babel», întrebarea nu mai are actualitate, dar atunci aş dori să-mi daţi descrierea unui diagnostic liniştitor."

228

[Bucureşti, iulie 1948]

Originalul în arhiva Ministerului Educaţiei şi Învăţămîntului.
Ovidiu Bădină, *Dimitrie Gusti la Academie*, în *Revista de filozofie*, tom. 13, nr. 8, 1966, p. 1037—1046, de unde reproducem textul.
T. Vianu, *Corespondenţă*, p. 198—199.

229

Bucureşti, 5 ianuarie 1951

Fără plic.
Originalul în colecţia Ovidiu Drimba.
T. Vianu, *Corespondenţă*, p. 106.

230

[Bucureşti,] 21 mai 1952

/Acad. Prof. G. Călinescu, str. Vlădescu, 53, Bucureşti, raionul Stalin. Exp. Prof. T. Vianu, str. Andrei Mureşanu, 33, Bucureşti/
Originalul în arhiva Institutului de istorie şi teorie literară „G. Călinescu", inv. 3.756.
T. Vianu, *Corespondenţă*, p. 86.

1 La 23 martie 1949, T. Vianu primise o adresă din partea Academiei R.P.R. (nr. 2042), în care i se aducea la cunoştinţă că fusese numit de către Prezidiul Academiei R.P.R. colaborator ştiinţific la Secţiunea de Filosofie a Institutului de Istorie şi Filosofie. Misiunea sa era de a începe alcătuirea unui Vocabular filosofic, sub supravegherea lui Mihai Ralea, la data aceea membru titular activ al Academiei. Pe data de 7 martie 1950, acelaşi Prezidiu al Academiei îi comunica (adresa nr. 2.831), în urma propunerii Institutului de Istorie şi Filosofie, făcută cu adresa nr. 355, din 22.II.1950, că a hotărît eliberarea sa din sarcina de colaborator ştiinţific.

231

Joi seara
[Bucureşti, probabil început de iulie 1952]

Fără plic.
Originalul în arhiva T. Vianu.
Inedită.

1 Femeia de serviciu.
2 Gabriela Beligrădeanu ,căsătorită Stăncescu (1929—1983). nepoata lui T. Vianu, fiica surorii sale Cornelia.
3 Mihai şi Ioana Ralea.

232

Miercuri ora 5 d.a.
[Poiana Ţapului, 23 iulie 1952, d.p.]

c.p. /Elena Vianu, str. Andrei Mureşanu, nr. 33, Bucureşti, R. Stalin, Exp. Prof. T. Vianu, str. Alex. Scarlat Stan, nr. 9, Poiana Ţapului, Regiunea Ploieşti, Raionul Sinaia/
Originalul în arhiva T. Vianu.
Inedită.

1 Numele de alintare al Mariei, fiica lui T. Vianu.
2 Nadia Pandrea, fiica lui Petre Pandrea, care avea o casă de odihnă la Poiana Ţapului.

233

[Zamora, cca 27 iulie 1952]

Fără plic.
Originalul în arhiva T. Vianu.
Inedită.

1 Al. Rosetti.

234

P[oiana] Țapului, 2 august 1952

Fără plic.
Originalul în arhiva T. Vianu.
Inedită.

235

Marți, 7.VII.1953. [Poiana Țapului (Zamora)]

c.p./ Elena Vianu, str. Andrei Mureșanu, nr. 33, București, r. Stalin. Exp. Prof. T. Vianu, str. Alex. Scarlat Stan, nr. 9, Poiana Țapului (Zamora), R. Sinaia, Regiunea Prahova/
Originalul în arhiva T. Vianu.
Inedită.

1 Vezi nota 1, scrisoarea 231.

236

Sîmbătă, 25 iulie [1953] [Poiana Țapului (Zamora)]

c.p /Elena Vianu, str. Andrei Mureșanu, nr. 33, București, R. Stalin. Exp. Prof. T. Vianu, str. Al. Sc. Stan, nr. 9, Poiana Țapului (Zamora)/
Originalul în arhiva T. Vianu.
Inedită.

237

Vineri
[București, 28 august 1953]

/Doamnei Elena T. Vianu, Poiana Țapului (Zamora)/
Originalul în arhiva T. Vianu.
Inedită.

238

Luni, după-amiază
[București, 1 sept. 1953]

c.p/Elena T. Vianu, Poiana Tapului (Zamora), reg. Ploiești, raionul Sinaia, str. Alex. Scarlat Stan, nr. 9. Exp. Prof. T. Vianu, București, str. Andrei Mureșanu, nr. 33, raionul Stalin/
Originalul în arhiva T. Vianu.
Inedită.

239

[București,] 19 iunie 1954

Fără plic.
Originalul în arhiva Institutului de istorie și teorie literară „G. Călinescu", nr. inv. 3.758.
T. Vianu, *Corespondență*, p. 87.

1 Reproducem aici răspunsul, inedit, al lui G. Călinescu:

„21 iunie 1954

Iubite prietene,

Am citit cu emoțiune mesajul dumitale în versuri așa de vibrante, adus de simpaticul Vianu-junior, care îmbină într-un mod așa de surprinzător, din punct de vedere fizic, trăsături de-ale dumitale și de-ale doamnei Vianu. Un tînăr încîntător, de o spirituală timiditate.

Am scos din cui lira mea plină de praf, vrînd să-ți răspund cu cîteva acorduri, dar instrumentul era cu totul dezacordat întrucît acum toate atențiile mele sunt pentru orga la care execut *Scrinul negru*. Ca să nu las să treacă o penibilă tăcere, îți scriu, provizoriu, o explicație în proză.

N-am crezut niciodată că lealul, bravul Vianu ar putea comite o felonie. Știam numai că anume ipochimeni îndeamnă pe unii intelectuali să ia parte la «discuție». Tertulian încă de mult m-a vestit că ai avea de gînd — zicea el — să scrii un articol la *Viața românească* despre limba romanului, dînd a înțelege că ar cuprinde negații. Eu i-am exprimat îndoiala mea, de față fiind Crohmălniceanu, că acest lucru s-ar întîmpla, referindu-mă la părerea pe care o dăduseși despre limba poeziilor (într-o vizită la mine). Indivizii păreau foarte contrariați. Apoi Horia Oprescu însuși (om de treabă, dar din regiunile înapoiate ale umanității) a venit cu un articol din *Gazeta literară*, semnat de dumneata, insinuînd că era îndreptat împotrivă-mi și elogiindu-te, ce-i dreptul, cu argumentul că e tot ce se putuse smulge de la dumneata. Am citit articolul (frumos) și i-am declarat îndată că nu văd nici o legătură între articol și persoana mea. Deci totul se reduce la insinuări din partea altora (într-o chestiune în care caut să schimb repede vorba și să-mi văd de treburile mele) și la afirmarea, din partea mea, a imposibilității de-a te vedea în condițiile actuale un detractor al meu, ca lamentabilul graeculus Philippide, pe care l-am uns poet mare și l-am propus busculîndu-l puțin pe bietul Perpessicius, pentru un loc de academician. Însă de la Philippide te aștepți la orice.

Sunt fericit că o astfel de neînțelegere ne-a dat prilejul să ne simțim mai aproape și a produs delicatele, reconfortantele versuri, care-ți fac cinste ca poet și ca om. Te îmbrățișez cu toate mîinile sufletului meu. Poezia am depus-o în colecția Institutului, sigilată deocamdată.

G. Călinescu

Am să te rog să vii într-o zi la mine cu doamna, să-mi vezi paradisul de buzunar, cînd voi termina ultimul detaliu (peste vreo săptămînă). Te voi invita telefonic. Sărutări de mînă doamnei Vianu, al cărei simț pentru coloare l-am admirat. Vreau să-i văd și alte opere.

G.C."

240

Poiana Țapului, 20.VII.1954

Fără plic.
Originalul la Muzeul Literaturii Române, inv. 18.749.
Inedită.

1 Inedită. O reproducem mai jos:

„*Dragă Vianu,*

Bănuiești desigur chestiunea în care-ți scriu. E vorba de ticăloșia unui «confrate», care în ziarul *Veac nou* m-a atacat pentru traducerea lui *Faust*, iar pe tine pentru *Antoniu și Cleopatra*. Eu cred că opinia publică va privi cu mîhnire la această conturare senilă a marelui poet. Ciudat e că în ziua cînd apărea articolul, în alt ziar apărea un mic fragment din *Faust* în traducerea tînărului «neaoșist», despre care mi-ai vorbit. Bănuiesc o legătură între aceste lucruri.

Mi-ar plăcea să știu cum văd lucrurile cei de la editură. N-ai fi așa bun să-mi scrii un rînd-două?

Te îmbrățișez cu toată dragostea,
L. Blaga
Cluj
str. Martinuzzi, 14"

6 iulie 1954

2 L. Blaga lucra în acea vreme la traducerea din *Faust* (publicată la E.S.P.L.A. în 1955) și tipărise cîteva fragmente: *Prolog în cer*, în *Almanahul literar*, IV, nr. 11, noiembrie 1953, p. 19—22; *Noapte*, în *Almanahul literar*, V, nr. 1, ianuarie 1954, p. 37—50; *În fața porții cetății*, în *Steaua*, V, nr. 2, mai 1954, p. 68—77. După cum se știe, Blaga nu avea, în acei ani, drept de semnătură pentru creațiile originale. Prin aceeași situație trecuse și T. Vianu, căruia între 1948 și 1953 nu i se publicase, practic, nici un rînd original. Ca mulți oameni de litere în perioada aceea, trăise din traduceri, publicînd în 1951 versiunea românească a lui *Antoniu și Cleopatra*, în 1955 *Iuliu Cezar* și *Poezie și adevăr* și cizelînd chiar, în 1951—1952, traduceri din literatura rusă (din N. Ostrovski și N. V. Gogol).

Confratele detractor nu era altul decît Tudor Arghezi, care, în paginile revistei *Veac nou* (organ al Consiliului General A.R.L.U.S.), an. X, nr. 33, 2 iulie 1954, p. 2, atacase, în articolul intitulat *Edituri și tîlmăciri*, traducerile din Goethe și Shakespeare ale lui L. Blaga și T. Vianu.

3 Tînărul „neaoșist" de care vorbea Blaga era Ion Iordan, care propunea spre publicare editurii traducerea primei părți din tragedia lui Goethe. Aluzia pe care o face T. Vianu cu cîteva rînduri mai jos se referă la un interviu dat de Eugen Jebeleanu în *Gazeta literară* (an. I, nr 17, 8 iulie 1954, p. 4), din care reproducem un fragment:

„Tălmăcitorul trebuie să se apropie de autorul din care traduce, cu o înaltă calificare și cu pietate. Altfel nu se poate. Altfel se întîmplă să ne aflăm în fața unor traduceri de felul fragmentului din *Faust* a cărui versiune în românește a iscălit-o Ion Iordan zilele trecute într-un ziar. Iată numai cîteva versuri:

FAUST:

Cinstită-izbîndă cată, nu deșartă!
Nu fi un zdrînga-zdrînga de nătîng!
Ci lesne se rostesc, c-un dram de artă,
Un crez și-o minte, cumpănind adînc.
De-ți deslușești din suflet crezămîntul,
Nu-i trebuință să vînezi cuvîntul!
Căci scăpărînd vorbe-n care, crețe,
Îmi vînzoliți o lume-n flecuștețe.
Sînt sarbăde, ca vîntul neguratec,
Prin frunze moarte susurînd tomnatec."

Răspunzînd cumva cronicii lui T. Arghezi din *Veac nou*, T. Vianu publică în paginile *Gazetei literare* (an. I, nr. 23, 19 august 1954, p. 6) articolul *Literatura universală în românește*, în care, discutînd traducerile apărute în ultimii ani, elogiază fragmentele versiunii lui Blaga tipărite la data aceea.

241

[București,] 25.VIII.1954

Text stabilit după copia de mîna lui Petru Dumitriu, aflată în arhiva T. Vianu.
Inedită.

1 Sonetul este ocazionat de apariția primului volum al romanului lui Petru Dumitriu, *Bijuterii de familie*. Copia se află pe a doua pagină a unei scrisori a lui Petru Dumitriu către Tudor Vianu, cu următorul conținut:

„27 decembrie 1957, ora șase seara

Iubite domnule Profesor,

Plin de entuziasm la ideea dv. de-a insera sonetul *Davida* în volumul de versuri, m-am informat și am aflat că azi-dimineață nu intrase încă sub presă, operație însă iminentă. De-aceea mă grăbesc să vă trimit sonetul ca să-l revedeți și ca să fie cules și paginat, ceea ce implică o amînare de 12—24 ore a datei apariției, care ar fi cam peste 8—10 zile. Aștept cu emoție sonetul revăzut de dv. și sînt al dv. vechi și afectuos admirator și discipol,

Petru Dumitriu"

242

[București,] 3 noiembrie 1954

Fără plic.
Originalul la Biblioteca Academiei Române. Manuscrise S $\frac{52\ (9)}{\text{DXIX}}$.
T. Vianu, *Corespondență*, p. 192.
Al. Dima, în *Manuscriptum*, VI, nr. 2 (19), 1975, p. 129.

1 *Arta poetică* a lui Al. Stamatiad n-a văzut lumina tiparului decît în numărul mai sus citat din *Manuscriptum*, p. 130—135.

243

[București, 19 martie 1955, d.p.]

/Acad. Prof. G. Călinescu, str. Vlădescu, 53, București (raionul Stalin). Exp. T. Vianu, str. Andrei Mureșanu, 33 (raionul Stalin), București/
Originalul în arhiva Institutului de istorie și teorie

literară „G. Călinescu", nr. inv. 3.880.
T. Vianu, *Corespondență*, p. 87—88.

1 G. Călinescu, *Istoria literaturii române în monografii. Gr. M. Alexandrescu*, București, 1955, Institutul de istorie literară și folclor al Academiei R.P.R., litografiat.

244

București, 24 mai 1955

/Prof. Victor Iancu, str. 23 August, nr. 8, Sibiu.
Exp. T. Vianu, str. Andrei Mureșanu, 33, București (raion Stalin)/
Originalul în arhiva T. Vianu.
T. Vianu, *Corespondență*, p. 131—132.

1 Victor Iancu îl ruga pe T. Vianu, într-o scrisoare din 16 mai 1955, să intervină în favoarea fiicei sale, Florica, studentă la Institutul de artă dramatică din București.

2 Marieta Sadova, actriță și profesoară la Institutul de artă dramatică, era consoarta lui Ion Marin Sadoveanu.

245

[București,] 25 VI 1955

Originalul nu ni s-a păstrat. Se găsește probabil între hîrtiile rămase de la Alexandru Colorian. Acesta a trimis însă familiei poezia, de două ori, transcrisă de mîna sa.
Inedită.

246

Joi seara

[Poiana Țapului, iulie 1955]

Fără plic.
Originalul în arhiva T. Vianu.
Inedită.

1 Lothar și Elena Rădăceanu. Lothar Rădăceanu (1899—1955), om politic, academician, profesor universitar la București. Lider, secretar (1927—1938, cu întreruperi) și secretar general (1944—1948) al Partidului Social-Democrat. După unificarea P.C.R. cu P.S.D., membru al Biroului Politic și secretar al C.C. al P.C.R. (1948—1952). Ministru de Finanțe, ambasador al R.P.R. în Finlanda.

2 Al. Odobescu, *Opere*, vol. I—II, ediție îngrijită, cu glosar, bibliografia scriitorului și studiu introductiv de Tudor Vianu, E.S.P.L.A., București, 1955. Studiul introductiv este reprodus în *Opere*, vol. 2, 1972, p. 37—119.

247

[București,] 9 octombrie 1955

Fără plic.
Originalul în colecția Al. Husar.
T. Vianu, *Corespondență*, p. 119—120, de unde reproducem textul.

1 David I. Prodan (n. 1902), istoric al Evului mediu românesc. Studii universitare la Cluj (1921—1924). Doctorat în istorie (*Răscoala lui Horea în comitatele Cluj și Turda*, 1938). Profesor la Facultatea de Istorie și Geografie din Cluj (1948—1962). Șef de lucrări la Institutul de Istorie națională Cluj-Sibiu (1943—1948). Șef de secție la Institutul de Istorie și Arheologie (1948—1972). Membru corespondent (din 1948) și titular (din 1955) al Academiei R.S.R. *Teoria imigrației românilor din Principatele Române în Transilvania în veacul al XVIII-lea*, 1944; *Iobăgia în domeniul Băii de Arieș la 1770*, 1948; *Urbariile Țării Făgărașului*, vol. I, *1601—1650*, 1970. Cartea citată în scrisoare este probabil *Supplex Libellus Valachorum*, 1948. David Prodan fusese profesorul lui Al. Husar.

248

București, 29 octombrie 1955

Fără plic.
Originalul în arhiva D. Gusti.
T. Vianu, *Corespondență*, p. 118; *Manuscriptum*, an. XIX, nr. 4 (73), 1988, p. 158, de unde reproducem textul.

1 J. W. von Goethe, *Din viața mea. Poezie și adevăr*, traduceri și studiu introductiv de Tudor Vianu, 2 vol., București, E.S.P.L.A., 1955.

249

București, 23 noiembrie 1955

Fără plic.
Originalul în arhiva L. Gáldi, Budapesta.
T. Vianu, *Corespondență*, p. 193, de unde reproducem textul.

1 Laszlo Gáldi (1910—1974), lingvist, lexicograf, istoric literar, traducător ungur. Profesor la Universitățile din Budapesta și Cluj. A condus secția de Dicționare mari a Institutului de lingvistică a Academiei maghiare de științe. Studii de istoria limbilor franceză și română, de latinitate medievală. Merite în dezvoltarea relațiilor culturale româno-maghiare. Contribuții de istoria lexicografiei, poetică și stilistică. *Elemente neogrecești ale limbii române*, 1939 ; *Dicționarul latin-român al lui Samuil Micu-Klein*, 1944 ; *Istoria lexicografiei maghiare în perioadele iluminismului și Reformelor*, 1957 ; *Să cunoaștem formele poetice*, 1962 ; *Stilul poetic al lui Eminescu*, București, 1964. Traduceri din Alecsandri, Eminescu, Macedonski, Goga, Emil Isac, Bacovia, Fundoianu.

2 T. Vianu fusese invitat de către Academia maghiară de științe pentru a conferenția la Budapesta, în cadrul Congresului Internațional de Literatură. Cu acest prilej, îl cunoscuse pe L. Gáldi.

250

[București, 3 aprilie 1956]

Fără plic.
Originalul la Muzeul Literaturii Române, inv. 12.813.
Inedită.

1 Alexandru A. Hodoș (1893—1967), romancier, traducător și gazetar. A colaborat la revistele *Luceafărul, Flacăra, Vieața nouă, Ideea națională*. Ziarist pasionat, a făcut parte din redacția cotidianului *Minerva*. Îndată după primul război mondial a scos la Sibiu, împreună cu I. U. Soricu, apoi cu Eugen Goga, ziarul *Renașterea română*. În 1922 a întemeiat, alături de Octavian Goga, noua serie a revistei *Țara noastră*, rămînînd redactorul revistei pînă în 1938. Excelente traduceri din literatura franceză (Rabelais, Flaubert, Duhamel, R. Rolland).

2 Al. Hodoș tradusese în 1923 romanul lui Romain Rolland *Colas Breugnon*. Lipsit — în perioada anilor cincizeci — de resurse, se gîndea să propună la E.S.P.L.A., reeditarea vechii traduceri și îi cerea sprijinul lui T. Vianu. Romanul a fost, într-adevăr, retipărit, în seria „Biblioteca pentru toți", în 1958.

251

[București,] 4 mai 1956

Fără plic.
Originalul în colecția Constantin Ciopraga, Iași.
Inedită.

1 Ședință la care Al. Dima anunțase imposibilitatea de a veni la București la data fixată și trimisese o listă de teme, pe care era dispus să le preia în cadrul manualului de literatură universală proiectat.

252

[București,] 1 august 1956

Fără plic.
Originalul în colecția Tudor George.
T. Vianu, *Corespondență*, p. 112.

1 Tudor George (n. 1926), poet, la data schimbului epistolar cu T. Vianu, antrenor de rugby. *Legenda Cerbului*, 1957 ; *Balade*, 1967, 1968 ; *Țara migrenelor*, 1970 ; *Imnuri olimpice*, 1975 ; *Imaculatul panegiric*, 1977 ; *Catehismul iubirii*, 1977. Traduceri din poezia italiană.

2 Tudor George trimisese lui T. Vianu, împreună cu dactilograma *Legendei Cerbului* (16 pagini), o lungă scrisoare, datată 27 iulie 1956.

253

[București], 21 septembrie 1956

Fără plic.
Originalul în colecția Mircea Șeptilici.
T. Vianu, *Corespondență*, p. 193, de unde reproducem textul.

1 Mircea Șeptilici îi trimisese, la 18 septembrie 1956, o emoționantă scrisoare în care îi mulțumea pentru atitudinea morală exprimată în articolele sale de gazetă, „pentru articolul d-voastră în ultimul număr din *Contemporanul*", „pentru ceea ce ați scris despre doamna Alice Voinescu, pentru articolul *Franța—România*, pentru o scrisoare prefață adresată unui tînăr, pentru etc., etc., în sfîrșit pentru o serie de rînduri în care am avut marea bucurie să regăsesc echilibru, seninătate și adevăr, monete dintotdeauna rare, mereu falsificate și — uneori — voit retrase din circulație".

254

[Belgrad,] Duminică, 28 oct. [1956]

c.p./D-nei Elena T. Vianu, str. Andrei Mureșanu, 33 (r. Stalin), București, România/
Originalul în arhiva T. Vianu.
Inedită.

1 T. Vianu se îndrepta către India unde avea să ia parte la cea de-a IX-a Conferință generală a UNESCO. Era pentru prima oară (și singura, de altfel) cînd ajungea în Orientul Mijlociu. Îl însoțeau, între alții, Mihai Ralea și fiica acestuia Catinca. Impresiile culese de-a lungul călătoriei (Veneția, Roma, Khartum, Karaci, Delhi) avea să le evoce în cîteva articole publicate în *Gazeta literară* din 1957, strînse apoi în volum (*Opere*, vol. 1, 1971, p. 341—374).

2 Miodrag Ibrovac, profesor de literatură franceză la Universitatea din Belgrad, prieten al României.

255

Veneția, luni, 29 oct. [1956]

c.p. ilustrată : Palatul Ducal, Veneția.
/D-nei Elena T. Vianu, str. Andrei Mureșanu, 33 (r. Stalin), București, România/
Originalul în arhiva T. Vianu.
Inedită.

256

[Roma,] 30 oct. 1956

c.p. ilustrată : Roma, Basilica St. Petru.
/Doamnei Elena T. Vianu, str. Andrei Mureșanu, 33, (r. Stalin), București, România/
Originalul în arhiva T. Vianu.
Inedită.

257

[Roma,] 31 oct. 1956

c.p. ilustrată : Roma, Piața Sf. Petru.
/D-nei Elena T. Vianu, str. Andrei Mureșanu, nr. 33 (r. Stalin), București (România)/
Originalul în arhiva T. Vianu.
Inedită.

1 Catinca Ralea.

258

[Khartum,] 31 oct. [1956], ora 9 seara

c.p. ilustrată : Sudan, Wadi Halfa.
/Elena T. Vianu, str. Andrei Mureșanu, 33, București. Romania, Europe/

Originalul în arhiva T. Vianu.
Inedită.

259

[Karachi,] Joi, 1 nov. 1956

c.p. ilustrată : Karachi, 133 Bunder Road.
/D-nei Elena T. Vianu, str. Andrei Mureșanu, 33, Bucarest, Roumanie, Europe/
Originalul în arhiva T. Vianu.
Inedită.

260

Delhi, 2 nov. 1956

c.p./D-lui Ion Marin Sadoveanu, str. Aurel Vlaicu, 59 (etaj I), Bucarest, Roumanie, Europe/
Originalul la Biblioteca Academiei Române. Manuscrise S $\frac{64\ (1)}{DCCLVIII}$.
T. Vianu, *Corespondență*, p. 187—188.

261

Delhi, 5 nov. 1956

Fără plic.
Originalul în arhiva T. Vianu.
Inedită.

262

Delhi, 8.XI.1956

c.p. ilustrată : Delhi, Taj Mahal.
/D-nei Elena T. Vianu, str. Andrei Mureșanu, 33 (r. Stalin), Bucarest, Roumanie, Europe/

Originalul în arhiva T. Vianu.
Inedită.

263

[New Delhi,] 14 nov. 1956

c.p. ilustrată : New Delhi, Hotel Imperial.
/D-nei Elena T. Vianu, str. Andrei Mureșanu, 33, Bucharest, Romania, Europe/
Originalul în arhiva T. Vianu.
Inedită.

264

Delhi [16 noiembrie 1956]

Fără plic.
Originalul în arhiva T. Vianu.
Inedită.

265

Delhi, 21.XI.1956

Fără plic.
Originalul în arhiva T. Vianu.
Inedită.

266

New Delhi [cca 23 noiembrie 1956]

Fără plic.
Originalul în arhiva T. Vianu.
Inedită.

267

[Bucureşti,] 4 ianuarie 1957

Fără plic.
Originalul se află în colecţia Marius Dan.
T. Vianu, *Corespondenţă*, p. 95, de unde reproducem textul.

1 La 29 decembrie 1956, Marius Dan, pe atunci neavînd încă 18 ani împliniţi, îi scrisese în plină confuzie sufletească şi existenţială lui T. Vianu. Nu-l cunoscuse pînă atunci şi nici nu avea cum. Urma de 13 ani o şcoală pedagogică în Cluj, apoi la Deva, iar părinţii săi locuiau la Orăştie. Citea literatură, filosofie, asculta muzică atunci cînd avea prilejul. Îl descoperise pe T. Vianu din cărţi şi din articole scrise în gazete. Imboldul de a-i scrie îi venise în urma lecturii articolului despre Thomas Mann, din volumul *Generaţie şi creaţie*. Exclus de la examenul de absolvire a şcolii pedagogice, concediat, în urma unor restructurări, dintr-un post provizoriu, se vedea lipsit de muncă, fără diploma de absolvire a şcolii pedagogice şi, mai ales, îndepărtat de marele lui vis de a deveni student la Facultatea de Filologie. Marius Dan se adresa lui T. Vianu pentru a-i cere sfatul (vezi şi scrisoarea 286).

268

Bucureşti, 23 ianuarie 1957

Ciornă în arhiva T. Vianu.
T. Vianu, *Corespondenţă*, p. 94.

1 Constantin Cuza (n. 1924), scriitor braşovean. Romane (*Inorogul nu moare*, 1970 ; *Prinţul de aur*, 1971 ; *Capriciu*, 1972 ; *Dumnealui şi Eva*, 1973). A scris, de asemenea, împreună cu Maria Lambucă, o monografie despre *Societatea pentru crearea unui fond de teatru român* (Braşov, 1971).

2 Constantin Cuza se adresase lui T. Vianu, într-o scrisoare din 21 ianuarie 1957, rugîndu-l să-i acorde timpul necesar lecturii unei drame scrise de el, spre a-i cere sfatul cu privire la reuşita literară a acesteia.

269

Bucureşti, 20 martie 1957

Fără plic.
Originalul, probabil pierdut o dată cu colecţia A. E. Baconsky.
T. Vianu, *Corespondenţă*, p. 35, de unde reproducem textul.

1 A. E. Baconsky îi scrisese lui T. Vianu, la 14 martie 1957, în numele colegiului de redacţie al revistei *Steaua*, pentru a-l ruga să primească de a face parte din acest colegiu.

270

Bucureşti, 23 aprilie [1957]

c.p./Paris 17e, Franţa, Rue Brémontier, Légation de Roumanie (pentru d-na Elena Vianu). Exp. Acad. Prof. T. Vianu, str. Andrei Mureşanu, 33, Bucureşti, Roumanie/
Originalul în arhiva T. Vianu.
Inedită.

1 Monografia *Racine*, Bucureşti, Ed. Tineretului, 1956.
2 *Elena Vianu*, *„Jean Racine"* de F. Lupaşcu, în *Iaşul literar*, martie 1957, p. 116—117.

271

[Bucureşti,] 2 mai 1957

Fără plic.
Originalul în colecţia Teodor Ionescu.
Inedită.

1 Teodor Ionescu (n. 1915), muzeograf şi istoric de artă. Absolvent al liceului din Constanţa. Studii de istoria artei. Redactor al *Revistei dobrogene* (1936—1937), la care au colaborat Tudor Arghezi, Dragoş Protopopescu, Emanoil Bucuţa, Mircea Eliade, Pericle Martinescu, Saşa Pană. Muzeograf la Muzeul Zam-

baccian din Bucureşti (1947—1948). Între anii 1956 şi 1971 conduce la Sibiu Galeria de artă Brukenthal. Contribuţii la identificarea tablourilor Galeriei. Albumul-catalog *Muzeul Brukenthal*, Bucureşti, Editura Meridiane, 1964.

2 *Problema identificării tablourilor din galeria Brukenthal*, în *Studii şi comunicări*, Sibiu, 1956.

272

[Bucureşti,] 2 mai 1957

c.p./Mme **Hélène** Vianu, Hôtel Régina (chambre 118), Place des Pyramides, Paris (France). Exp. T. Vianu, str. Andrei Mureşanu, 33, Bucureşti (Roumanie).
Originalul în arhiva T. Vianu.
Inedită.

273

Bucureşti, 4 iunie 1957

Fără plic.
Originalul în colecţia Gh. Iancovici, Lugoj.
Ioan Stratan, *Dor de fraţi, epistolar lugojean*, Timişoara, 1977, p. 262, de unde reproducem textul, semnalat de N. Scurtu.

1 Gheorghe Iancovici (n. 1924), istoric şi critic literar. Studii în revistele *Steaua*, *Orizont* etc., despre Ionel Teodoreanu, Gib Mihăescu şi alţii.

274

[Bucureşti,] 23 iunie 1957

Fără plic.
Originalul în colecţa Tudor George.
T. Vianu, *Corespondenţă*, p. 113.

1 La 13 aprilie 1957, Tudor George trimisese lui Tudor Vianu un exemplar din volumul *Legenda Cerbului* (vezi şi scrisoarea 252), împreună cu o lungă scrisoare.

275

[Bucureşti,] 1 iulie 1957

Fără plic.
Originalul în colecţia Gh. Iancovici, Lugoj.
Ioan Stratan. *Dor de fraţi, epistolar lugojean*, Timişoara, 1977, p. 313, de unde reproducem textul, semnalat de N. Scurtu.

1 Nu am putut regăsi scrisoarea lui Gh. Iancovici.

276

Buc., 1 sept. 1957

Ciornă în arhiva T. Vianu.
Inedită.

1 *India* în „Luisiadele" lui Camoëns, în *Steaua*, an. VIII, nr. 7, iulie 1957, p. 68—74.

2 Numărul 8 al revistei inserează într-adevăr o *errata*, cerînd scuze cititorilor şi autorului pentru greşelile de tipar.

277

[Bucureşti,] 26 decembrie 1957

/D-lui Acad. Prof. G. Călinescu, str. Vlădescu, 53, Bucureşti (r. Stalin). Exp. T. Vianu, str. Andrei Mureşanu, 33, Bucureşti/
Originalul în arhiva Institutului de istorie şi teorie literară „G. Călinescu", nr. inv. 8.757.
T. Vianu, *Corespondenţă*, p. 88—89.

1 La 27 decembrie 1957, T. Vianu împlinea şaizeci de ani. Cu acest prilej, *Tribuna* publica un articol omagial, semnat de Radu Enescu (an. I, nr. 46, Cluj, 21 decembrie 1957). Pe un colţ al foii se găsea un mic text al lui G. Călinescu. Îl reproducem în întregime :

„A căuta unui intelectual firul răsucit pe fus al ursitoarelor şi crîmpeiul care a mai rămas mi se pare o ceremonie neagră, pe care ciocnirea cupelor abia o înveseleşte puţin.

Cînd eram foarte tînăr, Tudor Vianu, nu cu mult mai în vîrstă decît generația noastră, mă umplea de admirație prin maturitatea lui cerebrală. Scrisul său mi se părea dificil, crispat de idei. Cîțiva ani mai tîrziu, cînd l-am cunoscut personal, m-au surprins tinerețea și candoarea lui, o anume blazare sentimentală, plină de fantezie și probleme. Era, sufletește, un poet. A scris versuri grațioase și probabil scrie (nu demult mi-a trimis cîteva). A adora poemul și a impregna cu el o operă oricît de serioasă este a te izbăvi de vîrste. Salut omul tînăr.

G. Călinescu"

București, decembrie 1957

278

[București,] 26 decembrie 1957

/D-lui Profesor Victor Iancu, Institutul Pedagogic, Facultatea de Filologie, Timișoara. Exp. T. Vianu, str. Andrei Mureșanu, 33, București/
Originalul în arhiva T. Vianu.
T. Vianu, *Corespondență*, p. 132.

279

[București,] 1 ianuarie 1958

Fără plic.
Originalul în colecția Tudor George.
T. Vianu, *Corespondență*, p. 113.

280

[București,] 3 ianuarie 1958

Fără plic.
Originalul în colecția N. Lupu.
T. Vianu, *Corespondență*, p. 143, de unde reproducem textul.

1 Nicolae I. Lupu (n. 1921), arheolog și istoric al antichității. Licența în istorie la Cluj (1945), profesor secundar (1947—1948). Director al Muzeului Brukenthal din Sibiu (1948—1968). Lector din 1969 și decan (pînă în 1972) la Facultatea de Filologie-Istorie, Sibiu. Membru corespondent al Academiei de Științe Sociale și Politice (din 1970). Contribuții privind epoca hallstattiană, cea geto-dacică și romană. *Cetăți dacice din sudul Transilvaniei*, 1966 ; *Cetatea Sibiului*, 1968.

281

București, 10 ianuarie 1958

Fără plic.
Originalul în colecția H. Zalis.
T. Vianu, *Corespondență*, p. 204, de unde reproducem textul.

1 Ion Zamfirescu (n. 1907), licențiat în 1929 al Facultății de Litere și Filosofie din București. Profesor secundar de filosofie și drept la liceele Gh. Lazăr, Mihai Viteazul și Sf. Sava din București (1929—1942). Doctor în litere și filosofie al Universității din București (1941), Conferențiar de filosofie la București. După război, profesor de istoria teatrului la Facultatea de Filologie din Craiova. *Elemente de etică* (cu D. Gusti), ediția a III-a, 1941 ; *Spiritualități românești*, 1941 ; *Orizonturi filosofice*, 1942 ; *Istoria universală a teatrului*, 2 vol., 1958 ; *Teatrul european în secolul luminilor*, 1981 ; *Teatrul romantic european*, 1984; *Oameni pe care i-am cunoscut*, 1987 (cu un capitol despre Tudor Vianu).

282

[București,] 21 ianuarie 1958

Fără plic.
Originalul în colecția I. Nijloveanu, Craiova.
Inedită.

1 Ion Nijloveanu, fost student al lui Tudor Vianu, profesor secundar la Craiova. Culegător de folclor (*Basme populare românești*, 1982 ; *Balade populare românești*, 1984) și povestitor (*Satul copilăriei*, 1983).

2 Îi trimisese o scrisoare de omagiere la împlinirea celor șaizeci de ani, însoțită de o poezie care îi era dedicată : *Cărturarul*.

283

[București,] 7 februarie 1958

Fără plic.
Originalul, probabil, pierdut o dată cu colecția A. E. Baconsky.
T. Vianu, *Corespondență*, p. 35—36, de unde reproducem textul.

1 În *Steaua*, an. VIII (94), nr. 12, decembrie 1957, p. 32—33, A. E. Baconsky publicase un articol omagial. Îl reproducem în cele ce urmează:

„Tudor Vianu

Ocupîndu-se de personalitatea lui Tudor Vianu, acad. G. Călinescu, în a sa *Istorie a literaturii române*, începea cu aceste cuvinte: «Tudor Vianu a început cu versuri la *Flacăra*, făcînd greșeala de a nu persevera». O vreme, mai demult, cînd, învățînd farmecul poeziei noastre contemporane, stăruiam adesea în preajma excelentei *Antologii a poeților de azi*, alcătuită de Pillat și Perpessicius, am întîlnit versuri ca acestea:

Iată veniră de-acum
Albele zile de toamnă—
Stau, sus, pe stînci, și privesc
Cum se coace porumbul...
Unde e sufletul meu
Cu dureri așa fericite?
Vine o pală de vînt și mă bate
Cînd aprinsă,
cînd rece...

semnate de Tudor Vianu, și poate că am formulat fără cuvinte regrete asemănătoare. Dar mai tîrziu am înțeles că prin vasta și prestigioasa d-sale operă, autorul *Esteticii* a continuat întotdeauna să fie un eminent slujitor al poeziei. Indiferent dacă se desfășoară în domeniul esteticii — căreia în cuprinsurile noastre i-a dat o strălucire deosebită — în filosofia culturii, în eseistică sau în critica literară, activitatea lui Tudor Vianu este străbătută de aceeași pasiune a poeziei. Creatorul a păstrat cu o afectuoasă discreție investitura inițială, în virtutea căreia se manifestă cu evidență permanenta lui transvazare cu poezia.

Așa l-am văzut întotdeauna și în contingența acestui sentiment, ne permitem să preluăm de la d-sa vorbele lui Schelling, care spunea că «după cum filosofia a fost născută și hrănită în copilăria științei de catre poezie... tot astfel, după desăvîrșirea ei... filosofia se va revărsa din nou în oceanul poeziei, din care a ieșit altădată».

N-am ascultat niciodată în rezonanța vreunui amfiteatru universitar pe profesorul Tudor Vianu: despre farmecul prelegerilor d-sale ne-au vorbit cu pecetea juvenilelor înflăcărări ale studenților de odinioară atîția confrați pentru care nu ne-am ascuns o umbră de invidie. Dar dincolo de piatra patinată a universităților, și noi am fost elevii lui Tudor Vianu, cum am fost ai unui G. Călinescu sau Vasile Pârvan. Pentru că templul în care oficiază asemenea spirite este sub zodia marilor mutațiuni simbolice. Am parcurs cu aceeași înfrigurare *Estetica* și *Arta prozatorilor români*, *Filosofie și poezie* și *Dualismul artei*, *Istorism și raționalism* și *Poezia lui Eminescu* și atîtea altele. Am admirat întotdeauna la Tudor Vianu erudiția prolifică și armonia, echilibrul și noblețea unei etici superioare, subtilele inflexiuni afective, umanitarismul generos și acel superb flux al gîndirii și al liniștii. Și cum am fi putut să iubim și să admirăm îndeajuns pe strălucitul exeget al acelei stranii zeități a poeziei noastre care a fost Al. Macedonski?

Toate acestea ne vin în minte acum, cînd academicianul Vianu împlinește 60 de ani, și ne bucurăm că sărbătoarea d-sale are loc la sfîrșitul lui decembrie, în plin anotimp al armoniei și al seninătății olimpice. Și ne bucurăm că îl avem alături și că ne-a acordat cinstea de a participa în colegiul nostru redacțional, luînd cu frecventă solicitudine paginile *Stelei* drept intermediu pentru activitatea d-sale de distins exponent al culturii românești.

La această sărbătoare aducem omagiul nostru, însoțindu-l cu cele mai bune urări.

A. E. Baconsky"

284

[București,] 8 februarie 1958

Fără plic.
Originalul în colecția Nadia Pandrea, București.
T. Vianu, *Corespondență*, p. 150.

1 Petre Pandrea îi scrisese la 1 februarie 1958 pentru a-l felicita pentru articolul *Nivelul civilizației*, publicat în *Gazeta literară*, an. V, nr. 5, 30 ianuarie 1958, p. 1—2 (în *Opere*, vol. 12, p. 695—697): „Eseul dens și strălucitor, ca un far pe întinsul mării, a formulat gîndurile mele amorfe și sentimente răvășite în acțiune cotidiană de un sfert de secol. Dați-mi voie să-l semnez în inima mea, să-l decupez și să-l pun lîngă buletinul de identitate, să-l recitesc în orele tot mai dese de melancolie și să-l arăt prietenilor de la instanțele provinciale, unde sînt mereu chemat."

2 În arhiva T. Vianu se păstrează cinci scrisori din Germania anilor 1927—28, semnate de Petre Marcu-Balș.

3 Andrei Pandrea, *Hoinar prin Bucegi*, București, Ed. Tineretului, 1957.

285

[București,] 26 martie 1958

Fără plic.
Originalul la Muzeul Literaturii Române, inv. 16.612.
T. Vianu, *Corespondență*, p. 71—72.

1 Rîndurile erau prilejuite de apariția volumului de *Versuri* ale lui Tudor Vianu. Le reproducem mai jos:

„Dragul meu Tudor,

Zilele acestea, versurile tale au răsunat în mine ca o mare și răscolitoare veste. Bucurii și dureri uitate din nou au căpătat glas și drumul care leagă sufletele noastre, neumblat de atîta vreme, a înflorit sub soarele cald al amintirei.

Am retrăit serile din strada Segmentului; te-am revăzut în cercul de penumbră al abajurului verde, aplecat asupra unei cărți sau stînd de vorbă. «Cîmpul de germinare» de atunci a rodit și ți-a adus victoriile reușitei. Dar, din toate realizările tale, nici una din ele nu a cuprins o atît de bogată și de patetică frumusețe ca versurile tale.

Păcat însă că trierea pe care ai făcut-o a fost prea severă. Mai sînt multe din poeziile tale, dinainte de 1916, pe care m-ar fi bucurat să le regăsesc în volum. De unele din ele nu-mi amintesc decît parfumul; de altele doar un vers izolat, exuberant de tinerețe și de încredere ca: *Și lespedea cînta sub al tău pas* sau de o subtilă și muzicală înfiorare ca *Lungile suspine de violine* din versiunea dată de tine poeziei lui Verlaine.

Strînse în volum, după atîta vreme, și înșirîndu-se de-a lungul existenței tale de pînă acum, poeziile tale sînt o mărturie și un mesaj care vor înfiora întotdeauna și sufletele adolescenților și ale celor încărunțiți.

Știu că adevăratele victorii au ochii plînși; că ele nu pot uita drumul străbătut, nici greaua și inevitabila solitudine și nici «zgura de amărăciune». Dar propria ta împlinire rămîne, totuși, marea bucurie a răsplătirei.

Am alăturat portretul tău din 1915 de cel care împodobește cartea ta de versuri. Privirea dîrză și plină de încredere în tine, de atunci, de blînda încruntare a ochilor care privesc departe. Și am simțit că din toate imaginile tale, pe care le-am cunoscut de-a lungul anilor, cea mai adevărată, cea mai patetică este cea de azi.

23 martie 1958

Te îmbrățișez,
Simon"

286

[București, 26 martie 1958]

Ciornă în arhiva T. Vianu.
T. Vianu, *Corespondență*, p. 96.

1 În afară de prima scrisoare (vezi nota 1, scrisoarea 267). Marius Dan i-a mai trimis lui T. Vianu zece scrisori în anii 1957—58, care punctează reușita la examenul de absolvire al Școlii pedagogice și două eșecuri succesive la examenul de admitere în Facultatea de Filologie. Nu posedăm alte răspunsuri ale profesorului, dar găsim în scrisorile lui Marius Dan ecourile îmbărbătărilor pe care i le adresa, cărților pe care în mai multe rînduri i le dăruise. Din cîte știm, Marius Dan este astăzi ofițer de poliție.

287

[București, 10 mai 1958, d.p.]

Originalul, probabil pierdut, o dată cu colecția A. E. Baconsky.

T. Vianu, *Corespondență*, p. 36, de unde reproducem textul.

1 Invitația de a conferenția la Cluj despre descendența poetică a lui Macedonski (scrisoare din 10 mai 1958).

2 *Atitudinea stilistică*, în *Steaua*, an. IX, nr. 6, iunie 1958, p. 76—79 (în *Opere*, vol. 4, 1975, p. 131—137).

288

[București,] 8 octombrie 1958

Fără plic.
Originalul în colecția Teodor Ionescu.
Inedită.

1 Nu am găsit nici un articol sub semnătura lui Teodor Ionescu în numerele revistei *Rumänien heute*.

289

[Paris,] 5 nov. 1958

/Madame Elena Vianu, str. Andrei Mureșanu, 33, Bucarest (Roumanie). Exp. Ac. Tudor Vianu, Hôtel Pierre I de Serbie, 25, avenue Pierre I de Serbie (Paris 16e)/
Originalul în arhiva T. Vianu.
Inedită.

1 Vasile T. Malinschi (n. 1912), economist român. Doctor în științe economice, profesor universitar la București, membru titular al Academiei R.P.R. din 1955, prim-secretar adjunct al Academiei (1959—1963). Lucrări de economie agrară și în domeniul financiar-bancar.

2 Este vorba de piesa *Ultimă oră* a lui Mihail Sebastian.

3 Paul Zumthor, istoric literar și poetician francez. Profesor de poetică și teorie medievală la Universitatea din Montréal. *Histoire littéraire de la France médiévale* (1954); *Langue et technique poétique à l'époque romane* (1963); *Langue, texte, énigme* (1975); *Parler du moyen âge* (1980). Cartea sa *Essai de poétique médiévale* (1972) a fost tradusă în românește (1983).

290

[Paris,] Duminică, 8 nov. [1958]

c.p. /D-nei și d-lui Seb. Șerbescu, str. Vasile Lascăr, 46, et. II, Bucarest, Roumanie/
Originalul în arhiva T. Vianu.
Inedită.

291

[Paris,] Duminică, 8 nov. [1958]

c.p. ilustrată: Paris, Vedere generală asupra Pieții Concorde.
/D-nei Elena Vianu, str. Andrei Mureșanu, 33 (r. Stalin), Bucarest (Roumanie)/
Originalul în arhiva T. Vianu.
Inedită.

292

[Paris,] Marți [18 noiembrie 1958]

/D-nei Elena T. Vianu, str. Andrei Mureșanu, 33 (Piața Confederației Balcanice), București/
Originalul în arhiva T. Vianu.
Inedită.

293

Duminică seara
[Paris, 23 noiembrie 1958]

/Madame Elena Vianu, str. Andrei Mureșanu, 33, Bucarest (Roumanie)/
Originalul în arhiva T. Vianu.
Inedită.

1 Athanase Joja (1904—1972), filosof și logician român. Profesor universitar la București, director al Centrului de Logică, membru titular al Academiei R.P.R. și președinte al secției de științe economice, filosofice și juridice din 1955, prim delegat al

României la UNESCO, membru corespondent al Academiei de Științe Morale și Politice din Paris. Încercări de fundamentare materialist-dialectică a logicii (*Studii de logică*, 3 vol.; *Logos architekton*).

2 Antoine Adam, profesor de literatură franceză la Sorbona Specialist în clasicismul francez. *Théophile de Viau et la libre pensée française en 1620*, Paris, 1936; *Histoire de la littérature française au XVIIe siècle*, Paris, 1956; *Le Roman français au XVIIe siècle*, în *Romanciers du XVIIe siècle*, Paris, Gallimard, ed. Pléiade, 1958; *Les Libertinus au XVIIe siècle*, Paris, 1964.

3 Alphonse Dupront, istoric francez. Director al Institutului de studii franceze în România (1932—1940). Președinte al Universității Paris-Sorbona (Paris IV) în 1974. Director de studii la École de Hautes Études en Sciences Sociales. Lucrări de antropologie religioasă și psihologie colectivă. Colaborator la revista *Annales*. Raportor la congresele internaționale de științe istorice din 1965 și 1970. T. Vianu îl evoca astfel: „M. Dupront a longtemps été directeur de l'Institut Français de Bucarest, et, en cette qualité, il a gagné parmi nous de vives sympathies qui sont allées à ses talents d'organisateur, à ses mérites de professeur et d'homme de science — sympathies que je suis heureux de pouvoir lui exprimer aujourd'hui à nouveau, avec l'émotion de le retrouver après tant d'années" (*Actes du Colloque International de Civilisations, Littératures et Langues romanes*, Bucarest, 1959, p. 32).

3 Pierre Daix (n. 1922), romancier, critic literar, eseist și traducător francez. Membru al Partidului Comunist Francez (1939—1969). Redactor-șef al revistei *Lettres françaises* (1948—1972). Romane, lucrări despre Aragon (*Aragon, une vie à changer*, 1975), Picasso, istoria romanului francez (*Sept siècles de roman*, 1955). Publicistică politică (*J'ai cru au matin*, 1976; *Le Futur indocile*, 1979). Prefețe (*Une journée d'Ivan Dénissovitch* Alexandr Soljenițîn, 1964).

294

[București, cca 25 august 1959][1]

Ciornă pierdută din arhiva T. Vianu.

T. Vianu, *Corespondență*, p. 218—221 (greșit datată), de unde reproducem textul.

1 Hartmut von Hentig (n. 1925), pedagog german. Profesor titular de pedagogie la Universitatea din Göttingen (1968), apoi la Bielefeld. Laureat al premiului Schiller al orașului Mannheim

(1969) și al premiului Sigmund-Freud pentru proză științifică (1986). Vicepreședinte al Academiei Germane pentru Limbă și Artă (din 1987). *Probleme des altsprachlichen Unterrichts*, 1960; *Wie hoch ist die höhere Schule?*, 1962; *Platon, Lehren*, 1966; *Öffentliche Meinung, öffentliche Erregung, öffentliche Neugier — pädagogische Überlegungen zu einer politischen Fiktion*, 1968; *Magier oder Magister? Über die Einheit der Wissenschaft im Verständigungsprozess*, 1972; *Das allmähliche Verschwinden der Wirklichkeit*, 1984; *Die Menschen stärken, die Sachen klären — Ein Plädoyer für die Wiederherstellung der Aufklärung*, 1985.

2 În 1959, cu prilejul bicentenarului nașterii lui Friedrich Schiller, s-a desfășurat la Wittenberg, în R.D.G., organizat de Academia de Științe din Berlin, un colocviu intitulat *Renaissance und Humanismus in Mittel- und Osteuropa* (actele au fost publicate sub același titlu de către Johannes Irmscher, în 1962, la Akademie-Verlag din Berlin), colocviu la care s-au reintîlnit după zece ani, specialiștii din vestul și estul Europei. Hartmut von Hentig a publicat în *Frankfurter Hefte*, Februarheft 1961, o dare de seamă intitulată *Humanismus und die DDR. Von der Ohnmacht eines Namens* (p. 3—14), în care, în legătură cu delegația română (din care, pe lîngă T. Vianu, făcea parte și George Oprescu), scria: „*Românii* au rămas, cu fondul lor romanic, deschiși culturii franceze. Vorbesc desăvîrșit franceza și au studiat — întîmplător nu sînt decît domni mai în vîrstă — în parte în Germania. Sînt europeni în sensul cel mai larg. Se alătură tînărului vestgerman pentru a sta cu el de vorbă despre vremurile de odinioară, care mai dăinuie încă pentru ei: Göttingen și Heidelberg; Husserl și Nikolai Hartmann; Spengler și Spranger; Curtius și Reinhardt, vechea glorie a asociațiilor de studenți și germanitatea lui Birmarck; vinul de Rin și tronul imperial; cafeneaua Kommerell; capela din Wurmling și Bebenhausen; *Pasiunea după Matei* și *Don Carlos*..., toate acestea sînt pentru ei sunete dintr-un paradis pierdut. «Ce-a mai scris Eliot între timp? Ce face Jaspers? Scheler mai e citit? Povestiți, vă rog, despre Gide, Paul Valéry...»"

În cele ce urmează reproducem scrisoarea primită de la Hartmut von Hentig:

„Im Hafen von Edinburgh
den 4.8.59

Sehr verehrter Herr Professor und lieber Freund,

Wie Sie am Briefkopf sehen, bin ich noch unterwegs — auf der Rückkehr von Island, wo ich wandernd und reitend Ab-

stand zu den eignen sachlichen und persönlichen Problemen gesucht habe. Nun habe ich auf dem Schiff Zeit zu lesen und — wenn es einmal stillsteht — auch etwas zu schreiben. Da gehen meine Gedanken zurück zu dem bewegensten und stärksten Eindruck dieses Jahres: der Begegnung mit Ihnen und Ihren Kollegen aus den östlichen Ländern Europas. — Das Gefühl eines grossen menschlichen Versäumnisses hat mich so stark bestürmt, als ich nach 12 Jahren zum erstenmal wieder mit jemandem freundschaftlich über den «eisernen Zaum» hinweg gesprochen habe, dass ich meinte, ich müsse auf der Stelle mein Leben ändern. Wenn man jung ist, will man etwas tun. Man will die Welt ändern, sie nicht nur besser verstehen, und Sie wissen, in wessen Nähe ich mich mit diesem Wunsch stelle. — Ich will in der Schule die Menschen zu den Fragen veranlassen, denen man nicht mehr ausweichen kann, auch wenn man sie nicht beantwortet. Und eine dieser Fragen, die man nicht alle in der klassischen Literatur lesen und die man wohl überhaupt nicht einfach recipieren kann!, hat sich uns in Wittenberg gestellt, in jedem noch so belanglosen Wort, das wir gewechselt haben. — Wir haben beide mit einem grossen, von uns jedenfalls nicht gewollten Ungenügen zu tun. Warum können wir ihm nicht begegnen? — Die einen sagen: weil der andere nicht will; die anderen: weil wir alle samt nicht können.

Ist es nicht grotesk, dass eine Tagung von «Humanismus» so ausklingt, wie sie es (jedenfalls für mich) tat? — Ein Humanist sollte jenseits aller Besichtigungen und Anschwärzungen stehen. — Ich meine nun, der Fehler liegt darin, dass die eine Sorte von Humanisten nicht glaubt, dass der Mensch alles kann. Diese Humanisten werden humanistisch erst an den Grenzen des Menschen. Die anderen machen den Mensch zum Mass aller Dinge, sie verwechseln Inhalt und Methode, sie machen die Selbstständigkeit, in der der Mensch fragen und arbeiten muss, zum Kriterium seiner Menschheit, während sie doch ein Kriterium der Sache ist, der Aufgabe, des Verfahrens. — Ich bin der Meinung, dass Humanismus ohne mutiges Bekenntnis zu Grenzen, zu übermenschlichen Voraussetzungen, zu einer so gefährlichem wie unfruchtbaren Rechthaberei ausartet. — Sie sagten, es käme auf die Liebe an. Das meine ich auch. Gelehrsamkeit ist kein Heilmittel, auch wenn sie die Antigone zum Gegenstand hat. Aber Liebe ist überhaupt kein Objekt methodischer Bemühung — und keineswegs ein pädagogisches Mittel allein. Zwar: keine Erziehung ohne Liebe, aber auch: überhaupt keine Handlung ohne Liebe. Wenn ich eine Schule entwerfe,

darf ich nicht so allgemein bleiben wie wir es alle als Humanisten moderner Erfahrung immer gern sein und sagen möchten: «Nicht mitzuhassen, mitzulieben bin ich da!» *Ja*, aber wie komme ich dahin! Wie antworte ich einem Kreon oder schwerer noch: wie antworte ich einer Welt, die dem Kreon glaubt? — Und sind wir nicht alle umgegeben von Kreon und seiner Welt! — Ich habe, seit ich zurückbin, mich gefasst und weiss, wieder, dass es nicht hilft, grosse Manifeste aufzusetzen. Wir müssen im kleinen treu bleiben und ausharren. Auch das lebt die Antigone.

Meinem Unterricht jedenfalls werden die Erfahrungen aus Wittenberg oft zu hilfe kommen.

Ich lasse Ihnen durch meine Buchhandlung den Jaspers zugehen, von dem ich mit Ihnen sprach. — Ich weiss nicht, ob Sie Auerbachs «Mimesis» wünschen? — Vielleicht haben Sie ihn schon! Bitte lassen Sie mich wissen *.

Es grüsst Sie in Freundschaft (und bittet Sie auch Professor Oprescu herzlich zu grüssen)

Ihr

Hartmut von Hentig

* auch andere Wünsche!"

„Mult stimate domnule Profesor și iubite prietene,

Așa cum vedeți din antetul scrisorii, mă aflu încă pe drum — mă întorc din Islanda, unde, hoinărind și călărind, am căutat distanțarea de problemele imediate și personale. Acum, pe vapor, am vreme să citesc și — cînd stă pe loc —, și să scriu cîte ceva. Gîndurile mele se întorc la impresia cea mai vie și mai puternică a acestui an: întîlnirea cu dv. și cu colegii dvs. din țările răsăritene ale Europei. Sentimentul unei mari omisiuni omenești m-a tulburat atît de tare cînd, pentru prima dată după 12 ani, am stat prietenește de vorbă cu cineva, dincolo de «căpăstrul de fier», încît aveam impresia că trebuie să-mi schimb pe loc felul de a trăi. Cînd ești tînăr vrei să faci ceva. Vrei să schimbi lumea, nu numai s-o înțelegi mai bine, și dv. știți în ce măsură îmi doresc acest lucru. La școală vreau să-i îndemn pe oameni către acele întrebări cărora nu te mai poți sustrage astăzi, chiar dacă nu-ți stă în puteri să le rezolvi. Și una din aceste întrebări, pe care nu le poți citi toate în literatura clasică și peste care nu poți trece pur și simplu, ni s-a ivit la Wittenberg, în fiecare cuvînt, fie și lipsit de importanță, pe care l-am schimbat între noi. Amîndoi avem de-a face cu

o insuficiență mare, nedorită de noi. De ce nu o putem preîntîmpina? Unii spun: pentru că celălalt nu vrea; alții: pentru că noi toți nu sîntem în stare.

Nu este oare grotesc că un colocviu despre «Umanism» s-a sfîrșit astfel (cel puțin pentru mine)? Un umanist ar trebui să se găsească dincolo de toate examinările și ponegririle. Cred că greșeala constă în aceea că un tip de umaniști nu crede că totul îi stă în putință omului. Acești umaniști devin umaniști abia la limitele omului. Ceilalți fac din om măsura tuturor lucrurilor, confundă conținutul și metoda, fac din independența în care omul trebuie să întrebe și să muncească criteriul umanității sale, în timp ce ea este totuși un criteriu al obiectului, al misiunii, al procesului. Sînt de părere că umanismul fără o profesiune de credință îndrăzneață degenerează în limită, în ipoteze supraomenești, într-o pretenție revendicativă, tot atît de periculoasă pe cît e de sterilă. Spuneați că depinde de iubire. Sînt de acord. Erudiția nu e un leac, nici chiar cînd are ca obiect pe Antigona. Dar iubirea singură nu e nicidecum un obiect al strădaniilor metodice și în nici un caz un mijloc pedagogic. Într-adevăr, nici o educare fără iubire, dar și nici o acțiune fără iubire. Cînd concep o școală, nu am voie să rămîn atît de general precum ne place tuturor, ca umaniști de experiență modernă, să fim și să spunem: «Sînt aici nu ca să urăsc împreună cu voi, ci ca să iubesc împreună cu voi!» *Da*, dar cum ajung la asta! Cum îi răspund unui Creon sau, și mai dificil, cum răspund unei lumi care îi dă crezare lui Creon? Și nu sîntem noi oare înconjurați cu toții de Creon și de lumea lui! De cînd m-am întors, m-am recules și știu acum din nou că nu ajută la nimic să răspîndești manifeste. Trebuie să rămînem credincioși în mic și să perseverăm. Antigona a trăit și asta. În orice caz, experiențele de la Wittenberg vor veni deseori în ajutor cursurilor mele.

Vă trimit prin librăria mea cartea lui Jaspers de care v-am vorbit. Nu știu dacă ați dori să aveți *Mimesis* a lui Auerbach? Poate o aveți deja! Dați-mi vă rog de știre.*

Vă salută cu prietenie (și vă roagă să-l salutați și pe profesorul Oprescu)

al dv.

Hartmut von Hentig

* și alte lucruri pe care vi le doriți!"

3 Vezi nota 1, scrisoarea 296.

295

[București,] Joi [9 septembrie 1959]

Fără plic.
Originalul în arhiva T. Vianu.
Inedită.

1 Maria Rosetti, soția lui Al. Rosetti.

2 Colocviul Internațional de civilizații, literaturi și limbi romanice, București, 14—17 septembrie 1959. Organizat de Comisia Națională Română pentru UNESCO și de Academia R.P.R., a reunit iluștri romaniști, printre care menționăm cîteva nume: Roger Caillois, Alphonse Dupront, René Gsell, Jean Varloot (Franța), Gerhard Rohlfs, Kurt Wais (R.F.G.), Angelo Monteverdi, Giuseppe Petronio (Italia), Z. Czerny (Polonia), Werner Krauss, Rita Schober (R.D.G.), Alf Lombard, Bertil Malmberg (Suedia). Comitetul de organizare al Colocviului era alcătuit din Iorgu Iordan, Tudor Vianu, Al. Rosetti, Valentin Lipatti.

3 Restaurantul Casei Oamenilor de Știință, din Piața Cosmonauților.

296

[București, noiembrie 1959]

Ciornă în arhiva T. Vianu.
T. Vianu, *Corespondență*, p. 232—234 (greșit atribuită).
Text reprodus.

1 Kurt Wais (n. 1907), romanist german, profesor de romanistică și literatură comparată la Universitatea din Tübingen încă din 1933. Studii de literatură franceză (*Mallarmé*, 1938), contribuții la istoria relațiilor culturale și literare între Germania și Franța, studii de literatură hispano-americană. De asemenea, lucrarea fundamentală *Frühe Epik Europas und die Vorgeschichte des Nibelungenliedes*.

2 Pe Kurt Wais, T. Vianu îl cunoscuse la București, cu prilejul Colocviului Internațional de civilizații, literaturi și limbi romanice. Acesta îi trimisese o scrisoare de mulțumiri la 30 octombrie 1959.

3 Cofetarul Weber era un personaj din Tübingen-ul tinereții lui Tudor Vianu.

297

București, 21 decembrie 1959

Fără plic.
Originalul în colecția Al. Husar.
T. Vianu, *Corespondență*, p. 120—121.

1 Într-o scrisoare din 13 decembrie 1959, Al. Husar îl anunța că fusese transferat la catedra de literatură română a Facultății de Filologie din Iași.

2 Al. Husar, *Dincolo de ruine... Cetăți medievale*. Cuvînt inainte de Camil Mureșan, București, Ed. Tineretului, 1959.

298

București, 19 ianuarie 1960

/Prof. Emilian Constantinescu, intrarea Bolidului, 7, raionul Stalin, București. Exp. T. Vianu, str. Andrei Mureșanu, 33, București, r. Stalin/
Originalul la Biblioteca Academiei Române, Manuscrise, coresp. inv. 139034.
T. Vianu, *Corespondență*, p. 93.

299

București., 27.I.1968

Fără plic.
Dactilograma semnată se află în colecția C. D. Zeletin, București.
Inedită.

1 C. D. Zeletin, pe numele său adevărat Constantin Dimoftache (n. 1935), medic și poet. Absolvă Facultatea de Medicină din București (1959). La data scrisorii, lucra la Hunedoara, ca medic de circumscripție. Apoi se mută la Mangalia, intr-un post de chirurg la Sanatoriul de tuberculoză osteoarticulară. Devine, prin concurs, cercetător științific (1962), asistent universitar (1965), șef de lucrări (1983) la Catedra de Biofizică a Facultății de Medicină din București. Doctor în științe medicale. A publicat lucrări științifice în domeniul biofizicii celulare și al medicinii nucleare în reviste de specialitate din țară și din străinătate. În literatură a debutat în 1960, în revista *Luceafărul*. Membru titular al Uniunii Scriitorilor. Poet (*Călătorie spre transparență*, 1977; *Andaluzia*, 1986), are o bogată experiență de traducere din poezia franceză (*Lirică franceză modernă, florilegiu*, 1981) și mai cu seamă din lirica italiană (*Lirica Renașterii italiene*, 1966; *Sonetul italian în Evul mediu și Renaștere*, 2 vol., 1970; Michelangelo, *Poezii, opera omnia*, 1986). Traducerea *Sonetelor* lui Michelangelo, apărută la sfîrșitul anului 1964, se deschidea cu un *Cuvînt înainte*, de Tudor Vianu, unul din ultimele texte ale profesorului: „...intervenția acestui cuvînt înainte vrea să aducă, în primul rînd, amintirea plăcutei cunoștințe a unui tînăr medic, traducătorul, care m-a surprins prin întinderea intereselor lui literare și prin netăgăduita siguranță în stăpînirea versului clasic".

2 Ov. S. Crohmălniceanu lucra în redacția revistei *Viața românească*. C. D. Zeletin trimitea spre publicare poeziile *Enescu*, *Iarnă la Bicaz* și traduceri din Baudelaire. O scrisoare identică au trimis în aceeași zi, după mărturia poetului, Tudor Vianu și Perpessicius lui A. Rău, la redacția revistei *Steaua*, unde C. D. Zeletin trimitea poemul *Ovidiu*. Nici Ov. S. Crohmălniceanu, nici A. Rău n-au răspuns în vreun fel scrisorilor.

300

[Palermo,] 22.II 1960

c.p. ilustrată, Palermo, Catedrala.
/D-nei Elena T. Vianu, str. Andrei Mureșanu, 33 (r. Stalin), București, România/
Originalul în arhiva T. Vianu.
Inedită.

1 Între 23 și 28 februarie 1960 se desfășurau la Taormina lucrările celei de a treia Conferințe a Comisiilor Naționale Europene pentru UNESCO.

301

Taormina, 26.II 1960

c.p. /D-lui și D-nei S. Șerbescu, str. Vasile Lascăr, 46, et. II, Bucarest, Roumanie/
Originalul în arhiva T. Vianu.
Inedită.

302

București, [21 martie 1960]

Fără plic.
Originalul în colecția Klaus Heitmann, Heidelberg.
Inedită.

1 De la 1 octombrie 1958, T. Vianu fusese numit Director general al Bibliotecii Academiei R.P.R., funcție pe care o va deține pînă la sfîrșitul vieții.

2 Klaus Heitmann (n. 1930), romanist german. A predat la universitățile din Berlin și Marburg an der Lahn. În prezent, profesor titular la Universitatea din Heidelberg, unde conduce seminarul de romanistică. S-a ocupat de deformarea miturilor antice în literatura medievală, apoi de literatura franceză (Lesage, Marivaux, Diderot, Apollinaire, Céline, Ionescu). Studii importante asupra scriitorilor români (Eminescu, Blaga, Sextil Pușcariu, C. Rădulescu-Motru, A. E. Baconsky, Șt. Bănulescu). Cartea sa *Der französische Realismus von Stendhal bis Flaubert* (Wiesbaden, 1979) a fost tradusă și în limba română (Univers, 1983). Membru în colegiul de redacție al revistelor *Archiv für das Studium der neueren Sprachen und Literaturen* și *Studia romanica*.

3 Klaus Heitmann, *Fortuna und Virtus. Eine Studie zu Petrarcas Lebensweisheit*, Köln, 1958.

4 Klaus Heitmann, într-o scrisoare din 22 februarie 1960, își mulțumea pentru a-i fi scris și trimis studiul despre *Ideile lui Stendhal* anunțîndu-l totodată că redacta, în cadrul dicționarului *Literarisches Lexikon* (în 3 volume, care avea să apară la editura Francke din Berna, sub îngrijirea lui Wolfgang Kayser și Horst Rüdiger), un articol despre el. Îi trimitea totodată o bibliografie, întocmită de el.

303

București, 8 noiembrie 1960

Fără plic.
Originalul în colecția Al. Husar.
T. Vianu, *Corespondență*, p. 121.

304

19 nov. 1960, Paris

/Madame Elena Vianu, str. Andrei Mureșanu, 33, Bucarest (Roumanie). Exp. Professeur Tudor Vianu, Hôtel Claridge, Avenue des Champs Elysées, Paris/
Originalul în arhiva T. Vianu.
Inedită.

1 În aprilie 1960, amîndoi copiii lui T. Vianu se căsătoriseră.

2 La 14 noiembrie 1960 avusese loc, la Sediul permanent al UNESCO (Avenue de Suffren, 125), deschiderea solemnă a celei de-a cincisprezecea sesiuni a Organizației.

3 Cînd avusese primul infarct.

305

București, 14 ianuarie 1961

Fără plic.
Originalul în colecția C. D. Zeletin.
T. Vianu, *Corespondență*, p. 102.

1 Vezi nota 1, scrisoarea 299.

306

Paris, 7-, 26 mai 1961

c.p. ilustrată : Paris, Domul Invalizilor.
/D-nei Elena Vianu, str. Andrei Mureșanu, 33 (r. Stalin), București (Roumanie)/
Originalul în arhiva T. Vianu.
Inedită.

1 Ștefan S. Nicolau (1896—1967), medic. Academician, profesor universitar la București. Creatorul școlii românești de inframicrobiologie.

307

[Paris,] 31 mai [1961]

c. p. ilustrată : Place de l'Etoile — Arc de Triomphe
/Mme Elena Vianu, str. Andrei Mureșanu, 33 (r. Stalin), Bucarest (Roumanie)/
Originalul în arhiva T. Vianu.
Inedită.

308

[Paris,] 3 [iunie 1961]

c. p. ilustrată : Chartres, Porche Sud.
/D-nei Elena Vianu, str. Andrei Mureșanu, 33, (r. Stalin), Bucarest (Roumanie)/
Originalul în arhiva T. Vianu.
Inedită.

1 T. Vianu a datat *3 mai*. Data ștampilei arată însă că ilustrata a fost postată în Paris, la 5 iunie. Rectificăm deci greșeala.

309

[Paris,] 11 iunie 1961

c. p. ilustrată : Crépuscule sur la Seine.
/Madame Elena Vianu, str. Andrei Mureșanu, 33, (r. Stalin), Bucarest (Roumanie)/
Originalul în arhiva T. Vianu.
Inedită.

310

[București, iunie-iulie 1961]

/Vladimir Alexeevici Șvacichin, str. Sverdlovsc, nr. 14a, Perm, U.R.S.S./
Dactilograma în arhiva T. Vianu.
T. Vianu, *Corespondență*, p. 245.

1 *Problemele metaforei și alte studii de stilistică*, E.S.P.L.A., 1957. Studiul *Problemele metaforei*, în *Opere*, vol. 4, 1975, p. 199—283.

2 *„Ride pin'la lacrimi clopoțelul"*, publicat în volumul *Jurnal*, 1961, p. 231—234 și în *Opere*, vol. 5, 1975, p. 615—619.

311

Leningrad, 9 oct. 1961

/Elena Vianu, str. Andrei Mureșanu, 33, Bucharest, Romania, r. Stalin. Exp. Acad. T. Vianu, Hotel Astoria, Leningrad/
Originalul în arhiva T. Vianu.
Inedită.

1 Memorialul călătoriei în U.R.S.S. a fost publicat în *Opere*, vol. 1, 1971, p. 485—499. La 11 octombrie 1961, T. Vianu a ținut o lecție la Facultatea de Filologie din Leningrad despre *Shakespeare ca poet al Renașterii*.

2 Nadia Lovinescu, pe atunci secretara lui T. Vianu la Biblioteca Academiei.

312

Leningrad, 15 oct. 1961

c. p. /Romania, Bucharest, str. Vasile Lascăr, 46, Sebastian Șerbescu. Exp. Acad. T. Vianu, Hotel Astoria, Leningrad/
Originalul în arhiva T. Vianu.
Inedită.

313

[București,] 25 ianuarie 1962

Dactilograma în arhiva T. Vianu.
T. Vianu, *Corespondență*, p. 216—217.

1 István Söter, comparatist maghiar, era pe atunci secretarul Academiei Maghiare de Ştiinţe şi avea să devină rectorul Universităţii din Budapesta.

2 Publicată în *Opere*, vol. 11, 1983, p. 302—316.

314

[Bucureşti,] 7 februarie 1962

Fără plic.
Originalul în colecţia Mircea Maiorescu.
T. Vianu, *Corespondenţă*, p. 146.

1 Mircea Maiorescu, care era pe atunci asistent la spitalul „Emilia Irza" din Bucureşti, a devenit unul din cei mai cunoscuţi medici pediatri din ţară, profesor la Facultatea de Pediatrie.

2 Mircea Maiorescu trimisese lui T. Vianu o scrisoare, la 3 februarie 1962, în care îi mulţumea de a-i fi deschis, prin lucrările sale, accesul la opera lui Goethe. Socotindu-l drept „filosoful şi profesorul care, în cultura românească, a întrupat în modul cel mai amplu idealul cultural goethean", medicul îi adresa, pe această cale, un omagiu.

315

[Florenţa,] 13 III 1962

c. p. ilustrată : Florenţa, Capul lui David de Michelangelo.
/D-nei Elena T. Vianu, str. Andrei Mureşanu, 33, Bucureşti, România/
Originalul în arhiva T. Vianu.
Inedită.

316

[Tivoli,] 18 III 1962

c. p. ilustrată : Villa d'Este.
/D-nei Elena Vianu, str. Andrei Mureşanu, 33, Bucureşti, România/
Originalul în arhiva T. Vianu.
Inedită.

317

Miercuri dim.
[Budapesta,] 11 IV 1962

c. p. ilustrată : Budapesta, Bastionul Pescarilor.
/D-nei Elena Vianu, str. Andrei Mureşanu, 33, Bucureşti, R.P.R./
Originalul în arhiva T. Vianu.
Inedită.

1 T. Vianu scrisese 11. III. Rectificăm după data poştei.

2 Vezi scrisoarea 313.

318

Sîmbătă dim.
[Viena, 14 IV 1962]

c. p. ilustrată : Wien, Stephansdom, Festbeleuchtung.
/D-nei Elena Vianu, str. Andrei Mureşanu, 33, Bucureşti, Rumänien/
Originalul în arhiva T. Vianu.
Inedită.

319

Paris, marţi, 17 IV 1962

Fără plic.
Originalul în arhiva T. Vianu.
Inedită.

1 Constantin Nicuţă (n. 1906), filosof şi sociolog. Profesor universitar la Bucureşti. Decan al Facultăţii de Filosofie. Ambasador al R.P.R. la Paris (în perioada scrisorii). Studii de materialism istoric, istoria sociologiei.

320

[Paris,] Duminică, 22 IV [1962]

c. p. ilustrată : Palais de Fontainebleau. Étang des Carpes et Pavillon de Napoléon Ier.

/Mme Elena Vianu, str. Andrei Mureșanu, 33, Bucarest (Roumanie)/
Originalul în arhiva T. Vianu.
Inedită.

321

Paris, 1 mai 1962

c.p./D-lui I. M. Sadoveanu, str. Aristide Briand, 20, Bucarest (Roumanie)/
Originalul la Biblioteca Academiei Române. Manuscrise S $\frac{64\ (2)}{\text{DCCLVIII}}$.
T. Vianu, *Corespondență*, p. 188.

322

[București,] 22 iunie 1962

Fără plic.
Dactilograma în arhiva T. Vianu.
Inedită.

1 *Formation et transformation des termes littéraires*, Conférence de littérature comparée, Budapest, 26—27 octobre 1962, Budapest, 1962, *Acta litteraria Ac. Sc. Hung.*, tom. V, Separatum 1962, p. 53—59. Textul conferinței a fost publicat în românește în *Viața românească*, an. XVI, nr. 5, mai 1963, p. 125—130 și în *Opere*, vol. 12, 1985, p. 498—510.

323

[Paris, 21 noiembrie 1962 d.p.]

c. p. /Doamnei Viki Șerbescu, str. Vasile Lascăr, 46, et. II, Bucarest, Roumanie/
Originalul în arhiva T. Vianu.
Inedită.

324

[București, 19 decembrie 1962]

/Monsieur Dr. Minos Kokolakis, 3, Makryianni, Athènes (403), Grèce/
Ciorna în arhiva T. Vianu.
T. Vianu, *Corespondență*, p. 237—238. Datată după răspunsul din 19 ianuarie 1963, al lui M. Kokolakis.

1 Minos Kokolakis îi scrisese, la 17 octombrie 1962, spre a-i împărtăși interesul său pentru tema literară a lumii ca teatru în gîndirea veche și medievală și pentru a-i cere studiul *Din istoria unei teme poetice: lumea ca teatru*, publicat în volumul *Studii de literatură universală*, 2 (1960), p. 309—325. El însuși îi trimitea cărțile sale: *Pantomimus and the Treatise ΠΕΡΙ ΟΡΧΗΣΕΩΣ*, Athens, 1959; *Lucian and the Tragic Performances in his Time*, Athens, 1961, împreună cu două studii referitoare la tema de cercetare comună.

325

[București,] 14 februarie 1963

Fără plic.
Originalul în colecția Teodor Ionescu, Constanța.
T. Vianu, *Corespondență*, p. 141.

1 La capătul anchetei efectuate în vederea atribuirii portretului din colecțiile Muzeului Brukenthal, autorul lui s-a dovedit a fi Cristoph Amberger, maestru german din veacul al XVI-lea.

326

București, 9 martie 1963

Ciornă pierdută din arhiva T. Vianu.
T. Vianu, *Corespondență*, p. 145, de unde reproducem textul.

1 Max Herman Maxy (1895—1971), pictor român. A avut ca profesori pe C. Ressu, I. Iser, Fr. Storck. Expoziție personală

la București (1921). Studii la Berlin (1922—1923) cu pictorul Arthur Segal. Aderă curînd la cubism și numele său este întîlnit în toate manifestările de avangardă, pe lîngă cele ale lui Ion Vinea, Geo Bogza, Sașa Pană, Ilarie Voronca. Participă la expozițiile grupului „Contimporanul", în 1924, 1930, 1933, 1935, 1936, împreună cu artiști români de avangardă: Victor Brauner, Marcel Iancu, Cornel Mihăilescu. Pe lîngă pictură, se ocupă de scenografie și de arte decorative. Scrie articole teoretice cu caracter protestatar. Membru al grupării „Criterion". După război, este profesor la Institutul de Arte plastice „Nicolae Grigorescu" (1949—1951) și director al Muzeului de Artă al R.S.R. (1949—1971).

327

București, 10 aprilie 1963

/Monsieur Prof. Dr. Leon Edel, Chairman du Local Organizing Comitee de la International Federation of Modern Languages and Literatures, New York University, Washington Square, New York 3 (U.S.A.)/
Ciornă pierdută din arhiva T. Vianu.
T. Vianu, *Corespondență*, p. 222—223, de unde reproducem textul.

1 Leon Edel, președintele comitetului de organizare al celui de-al 9-lea Congres al Federației internaționale de limbi și literaturi moderne, autor, printre altele, al unei monografii despre *The Bloomsbury Circle*, îi trimisese, la 4 martie 1963, o invitație de a lua parte la lucrările Congresului de la New York ce urmau să se desfășoare în jurul temei *Istoria literară și critica literară*.

328

București, 14 aprilie 1963

Ciornă în arhiva T. Vianu
/On. Sign. Ministro Plenipotenziario Gian Franco Pompei, Via Bertoloni, 1, Roma, Italia/
T. Vianu, *Corespondență*, p. 226—227.

1 Gian Franco Pompei era delegat al Italiei la UNESCO. A fost președinte al Consiliului Executiv.

329

Vineri dim
[26.IV.1963, Paris, d.p.]

/Madame Hélène Vianu, 33, str. Andrei Mureșanu, Bucarest, 3, Roumanie. Exp. T. Vianu, Hotel Saxe-Résidence, 9, Villa de Saxe, Paris (7e)/
Originalul în arhiva T. Vianu.
Inedită.

1 Conferința Elenei Vianu, *Rivarol ou les incompréhensions de l'exil*, publicată în revista de la Geneva, patronată de editorul corespondenței monumentale a lui Voltaire, Théodore Besterman. Vezi nota, 2, scrisoarea 93.

2 Julien Cain era în 1963 conservator general la Bibliothèque Nationale.

330

Paris, 1 mai [1963]

/Madame Hélène Vianu, 33, str. Andrei Mureșanu, București, 3 (Roumanie)/ Exp. Acad. T. Vianu, Hotel Saxe-Résidence, 9, Villa de Saxe, Paris VIIe/
Originalul în arhiva T. Vianu.
Inedită.

331

București, 9 iunie 1963

Fără plic.
Originalul în arhiva Liviu Rusu.
T. Vianu, *Corespondență*, p. 184, de unde reproducem textul.
Steaua, an. XXXIII, nr. 12, decembrie 1982, p. 22.

1 L. Rusu, *Însemnări despre Titu Maiorescu*, în *Viața românească*, an. XVI, nr. 5, mai 1963. Se știe că vreme de mai bine de un deceniu, contribuția maioresciană fusese, în cultura oficială, denigrată și judecată din unghiul sociologismului vul-

gar. Articolul lui L. Rusu era prima pledoarie în favoarea mentorului „Junimii" care își croia drum spre lumina tiparului în România.

2 Pentru interesul faptului de istorie literară, reproducem mai jos textul scrisorii lui L. Rusu la care răspunde Tudor Vianu, publicat de Maria Alexandrescu Vianu în *Steaua*, an. XXXIII, nr. 12, decembrie 1982, p. 22 :

„Cluj, 4 iunie 963

Mult stimate domnule Vianu,

Probabil ai văzut în *Viața românească* însemnările mele despre Titu Maiorescu, mai ales că în același număr ai și d-ta un articol admirabil. Aș vrea ca în legătură cu articolul meu să afli și geneza lui. A fost oarecum comandat. Vorbisem odată cu Daicoviciu, care îmi povestea despre marile dificultăți în legătură cu *Istoria României* și *Istoria Transilvaniei* spunînd că și aici, ca și în alte domenii, există anumite făgașuri, calapoade, create de anumiți «sfetnici», care adesea prezintă problemele într-o lumină falsă. Marea greutate este să reușești să înlături aceste prejudecăți, dar că forurile noastre superioare totdeauna sînt dispuse să asculte argumentări temeinice și sînt recunoscătoare pentru ele. I-am spus că cunosc și eu astfel de cazuri, între care cel mai important este Titu Maiorescu. Din vorbă-n vorbă m-a rugat să-i arăt ceva din «documente». I-am arătat și a rămas uluit. Și-a făcut și cîteva însemnări. Peste cîtva timp îmi dă un telefon că a fost la Comitetul Central și că, între altele, a amintit și despre problema aceasta. Drept urmare tov. Răutu mă roagă stăruitor să fac și un referat în sensul celor spuse. L-am făcut și i l-am predat lui Daicoviciu, care l-a dus la București. N-am mai știut despre soarta lui. La mijlocul lui aprilie tov. Răutu a fost la Cluj. I-a spus lui Daicoviciu să-mi comunice că a citit referatul cu multă atenție, i-a plăcut foarte mult și că mă felicită, i-a plăcut mai ales argumentația marxistă. Drept urmare a dat ordin să se publice așa cum era. Acesta este articolul din *Viața românească*. N-aveam idee unde o să apară, tov. Răutu n-a spus-o, n-am aflat decît cînd a apărut. M-a surprins foarte mult, fiindcă eu știam că numărul pe mai al revistei era încheiat încă din martie, așa încît, după cum am aflat, a trebuit să se scoată un alt articol ca să intre al meu. Această grabă explică, cred, unele greșeli de tipar.

Prin urmare, articolul meu are mai mult caracterul de sesizare a forurilor superioare și de punere a problemei, făcînd și unele sugestii fără pretenția de a da o soluție definitivă. Mă gîndesc că d-ta vei avea un cuvînt hotărîtor de spus. Dacă se va ivi discuția, poate voi avea și eu încă ceva de spus. În orice caz nu pot să nu mărturisesc că tot ce s-a scris mai frumos și mai întemeiat pînă acum în legătură cu Titu Maiorescu este capitolul respectiv al d-tale din *Istoria literaturii române.*

În altă ordine de idei : în martie, cînd am fost la București, am reușit să-l conving pe Philippide să se avînte la traducerea lui Eschil. Avînd la îndemînă textele din cuvînt în cuvînt din «Collection des Universités de France» (Association Guillaume Budé) și mai ales traducerea în germană, în metru original, a lui Droysen, precum și altele, apoi cu controlul lui Pippidi, cred că ar ieși treabă la înălțime. Blaga se hotărîse s-o facă, dar n-a mai apucat. Philippide s-a arătat dispus, îmi spunea însă că lui îi vine greu să se ofere. N-ai vrea să sesizezi d-ta Editura pentru literatură universală în acest sens ? Ar fi hotărîtor. Știu că editura are în plan acest lucru și ar fi păcat să ajungă pe mîna unora care n-au nimic cu poezia. Nici *Orestia* lui Murnu nu merge.

Al d-tale cu toată căldura,
L. Rusu

Am aflat că articolul lui Savin Bratu din *Luceafărul* din 11 mai a fost determinat de articolul meu, care, sosit la redacția *Vieții românești*, a produs o întreagă mișcare în acea clădire, în care de fapt se află și *Luceafărul*."

3 Tudor Vianu intervine, într-adevăr, și el în „discuție" publicînd articolul ***Înțelegerea lui Maiorescu***, în ***Viața românească***, an. XVI, nr. 8, august 1963, p. 52—59 (*Opere*, vol. 2, 1972, p. 354—366). Cît privește însemnătatea intervenției sale, vezi *Notele* volumului 2 de *Opere*, p. 710—713.

332

București, 23 iulie 1963

/Monsieur le Professeur François Jost, Department of French, University of Colorado, Boulder, Colorado, U.S.A./
Ciornă în arhiva T. Vianu.
Inedită.

1 François Jost, comparatist elvețian, profesor la Universitatea din Fribourg, organizator al celui de-al IV-lea Congres al Asociației Internaționale de Literatură Comparată de la Fribourg (31 august—5 septembrie 1964), la care Tudor Vianu n-a mai apucat să participe.

333

București, 2 septembrie 1963

Ciornă în arhiva T. Vianu.
T. Vianu, *Corespondență*, p. 224—225.

1 Prof. dr. Raghu Vira (New Delhi) fusese directorul Academiei internaționale de cultură indiană și membru în Parlamentul indian. Vezi și scrisoarea 265: „Am vizitat și familia indigenă a unui savant, un filolog, obținînd și pe această cale impresii noi", unde este desigur vorba de Raghu Vira.

334

[București,] 10 septembrie 1963

Fără plic.
Originalul în arhiva Liviu Rusu, Cluj.
T. Vianu, *Corespondență*, p. 134—135, de unde reproducem textul. *Steaua*, an. XXXIII, nr. 12, decembrie 1982, p. 22.

1 Înainte de publicarea articolului lui Tudor Vianu, *Înțelegerea lui Maiorescu* (vezi nota 3, scrisoarea 331), este de menționat luarea de poziție a acad. C. I. Gulian (*Valorificarea critică și necritică a lui Titu Maiorescu*, în *Contemporanul*, nr. 24, 14 iunie 1963, violent polemică la adresa lui L. Rusu: „Articolul [lui L. Rusu, n.n.] manifestă tendința de preluare necritică, în bloc, a ideologului junimist și a omului politic reacționar care a fost Maiorescu". În aceste împrejurări, L. Rusu îi scrie lui Tudor Vianu (scrisoarea a fost publicată de Maria Alexandrescu Vianu în *Steaua*, an. XXXIII, nr. 12, decembrie 1982, p. 22):

„Cluj, 3 sept. 963

Iubite domnule Vianu,

Cu nespusă încîntare ți-am citit articolul despre Titu Maiorescu și îți sînt profund recunoscător de a fi intrat în discuție cu o ținută așa de înaltă, cu atîta demnitate academică, lucruri cu care de altfel ne-ai obișnuit de totdeauna. Nu pot decît să repet și astă dată: nimeni la noi nu cunoaște această problemă ca d-ta, nimeni n-a prins-o în așa măsură în toată amploarea și adîncimea ei și nimeni n-a prezentat-o așa de frumos, cu atîta înțelegere. Iată pentru ce alăturarea d-tale în discuție în sensul în care ai făcut-o îmi este atît de prețioasă.

Dar nu pot să nu-mi exprim cea mai adîncă recunoștință pentru frumoasele rînduri pe care mi le-ai trimis în legătură cu articolul meu. A fost o mare satisfacție pentru mine și o mare încurajare. Îți închipui, dragă domnule Vianu, că surghiunul meu de la catedră, timp de 12 ani, n-a trecut fără urme de adîncă timorare, așa încît cuvintele d-tale atît de călduroase mi-au înălțat moralul cum nu-ți poți închipui. O singură dată am mai avut emoții așa de copleșitoare: cînd Murgulescu, cu prilejul reintegrării mele la catedră, mi-a spus: «am mai reparat o nedreptate care s-a comis». Scrisoarea d-tale îmi sosise spre seară și îți mărturisesc sincer că aproape toată noaptea n-am dormit, atît de intense au fost emoțiile produse. Și nu pot să nu repet și astă dată cea mai profundă recunoștință pentru gîndurile bune pe care le-ai exprimat totdeauna în legătură cu mine în diferite împrejurări în interesul reintegrării mele.

Desigur te miri de manuscrisul alăturat. Este răspunsul la articolul lui Gulian apărut în *Contemporanul*, în care m-a atacat așa de impetuos. Încă atunci l-am sesizat pe Ivașcu la telefon întrebîndu-l dacă mi-l publică. Mi-a răspuns să-l scriu și să-l trimit cît mai repede că mi-l publică imediat. Dar văd că au trecut două luni și n-a mai apărut. Daicoviciu l-a citit și el și a găsit că e foarte bine ca ținută și argumentare — și văd că nu i-a dat drumul. Neapariția lui este o mare nedreptate, fiindcă și astă dată Gulian a făcut o serie de afirmații cu desăvîrșire neadevărate, atît în seama lui Maiorescu, cît și în seama mea. Te rog foarte mult să sacrifici cele vreo 20 minute și să-l citești măcar sub forma aceasta, țin foarte mult să-l vezi, poate va fi util în anumite împrejurări.

Articolul din același număr al *Vieții românești* consider că este cercetare serioasă care merită toată atenția. Însă și el alunecă, în ce mă privește, puțintel, pe panta lui Gulian: îmi atribuie lucruri pe care nu le-am afirmat. Îndeosebi nu înțeleg mai ales atitudinea din primul capitol pe care îl intitulează de-a dreptul: Între «cazul Maiorescu» și «cazul Tolstoi», afirmînd că eu aș susține *identitatea de fond* între Maiorescu și Tolstoi, cînd doar la mine nici vorbă despre așa ceva, fiindcă de fapt

eu îl citez propriu-zis pe Lenin, care în legătură cu Tolstoi ne arată *cum trebuie să procedăm*. Chestiunea aceasta o tratez în răspunsul meu alăturat, fiindcă și Gulian a vorbit în același sens. Ai găsit d-ta că eu l-aș identifica pe Maiorescu cu Tolstoi ? Dragă domnule Vianu, oare nu cumva ai putea afla de la Ivașcu ce-i cu articolul meu, de ce nu s-a publicat și ce perspective are în legătură cu el ? Ți-aș fi nespus de recunoscător dacă mi-ai putea comunica ceva în privința aceasta.

Închei, iubite domnule Vianu, exprimîndu-mi încă o dată cea mai profundă gratitudine și cele mai bune urări de sănătate ca să-ți duci munca înainte cu spor.

Al d-tale din toată inima,
L. Rusu"

335

[Paris,] 28 sept. [1963]

c.p. ilustrată : L'Avenue des Champs Elysées et l'Arc de Triomphe de l'Étoile.
Mme Elena Vianu, str. Andrei Mureșanu, 33, București III (Roumanie)/
Originalul în arhiva T. Vianu.
Inedită.

1 Vezi scrisoarea 329.

336

[Paris,] 8 oct. [1963,]
ora 10 seara

c.p. ilustrată : Les illuminations Place de la Concorde.
/Doamnei Elena Vianu, str. Andrei Mureșanu, 33, București III (Roumanie)/
Originalul în arhiva T. Vianu.
Inedită.

1 Localitate în sudul Franței. Podgorie renumită de vin roșu.

337

[Paris,] Vineri, 13 oct. [1963]

c.p. ilustrată : Moulin Rouge, la nuit.
/D-nei Elena Vianu, str. Andrei Mureșanu, nr. 33, București (Roumanie)/
Originalul în arhiva T. Vianu.

1 *Studii de literatură universală și comparată*, ediția a doua revăzută și adăugită, București, Editura Academiei, 1963, 658 p.

338

[Paris,] 23 oct. [1963] dimineața

/Madame Hélène Vianu, str. Andrei Mureșanu, 33, Bucarest III (Roumanie). Exp. Acad. T. Vianu, Hôtel Saxe-Résidence, 9, Vila de Saxe, Paris (7e).
Orginalul în arhiva T. Vianu.
Inedită.

339

București, 4 noiembrie 1963

Fără plic.
Originalul în colecția Hartmut von Hentig.
Inedită.

1 Reproducem mai jos scrisoarea lui H. von Hentig :

„PROF. HARTMUT V. HENTIG

34 Göttingen 26.9.1963
Stauffenbergring 10
Tel. 41843

Lieber, hochverehrter Freund !

Daß ich Ihnen nach so langer Zeit und auch dann erst in einer nicht ganz erfreulichen Sache schreibe, liegt an der gro-

ßen Belastung, der ich mich in Göttingen ausgesetzt sehe. Bitte, haben Sie Geduld, es werden bessere Zeiten kommen.

Für heute eine Bitte: In der Zeitschrift „Gymnasium", Band 70, Heft 4 (Juli 1963) befindet sich eine Rezension der inzwischen herausgegebenen Vorträge der Wittenberger Tagung vom Jahr 1959. Naturgemäß geht die Kritik der westdeutschen Zeitschrift am ausführlichsten auf Drexlers und meinen Beitrag ein, um dann mit folgendem Passus zu schließen:

«Wenn man diese Darstellungen liest und dabei im Auge behält, in welcher Umgebung sie vorgetragen wurden, dann blieb die Antwort natürlich nicht aus, konnte gar nicht ausbleiben. Sie war eine schallende Ohrfeige, die M. T. Vianu (Bukarest) à notre ami Hentig und au professeur Drexler in recht liebenswürdigem Französisch verabreichte: Der erste Humanismus, im 15. und 16. Jahrhundert, dem diese Tagung galt, habe die Quellen der antiken Kultur neu geöffnet et grandement contribué à formuler les idéaux de l'humanité. Der zweite (deutsche) Humanismus von Winckelmann bis Hölderlin habe sich im gleichen Sinne entwickelt, aber im wesentlichen auf das Individuum (II 327) und eben auf Deutschland (Tacke II 324) beschränkt. Was seitdem geschehen sei, sei der bankerotte Versuch des libéralisme bourgeois, am menschlichen Individuum weiter herumzudoktern, das sich als unfähig erwiesen habe, der neuen (technischen) Welt des 19. Jahrhunderts Herr zu werden (Beweis: Zwei Weltkriege). Dann gebe es noch einen dritten Humanismus, einen humanisme social, celui auquel nous devons apporter notre adhésion, ...celui qui se propose le relèvement de la valeur morale par l'amélioration des conditions de vie de toutes les couches du peuple... (II 327), oder, ganz konform, Tacke II 324: „Jetzt aber zeichnen sich bereits Züge eines weltweiten, allmenschlichen, sozialistischen Humanismus ab."
War das, was die Herren aus dem Westen bewogen hatte, ihre Theorien Dortselbst vorzutragen, nun Naivität (oder Bekennermut) oder war es nur die krankhafte Sucht, um jeden Preis auf allen Hochzeiten zu tanzen (wenn auch «außerhalb der eigentlichen Tagung») und dabei ihren Privathumanismus an den Mann zu bringen? Man sage nicht, um diese Ohrfeige zu bagatellisieren, die Fronten seien jetzt wenigstens geklärt. Das waren sie längst. Alldies nicht, weil „der Westen" (wer fühlte sich durch die Herren vertreten?) dort keine gute Figur gemacht habe. Die macht er auch sonst sehr oft nicht. Sondern weil wir uns auf diese Weise noch weiter auseinanderreden.»

Ihre hier zitierten Anmerkungen sind in Wittenberg ja nicht ausgesprochen worden und umso wichtiger wäre es mir, sie nachträglich zu lesen. Ich kann mir nicht denken, daß der Rezensent des *Gymnasium* damit recht hat, daß es sich um eine «schallende Ohrfeige» handelt. Mir wäre also nicht nur an Ihrer Darlegung (vielleicht in Form eines Sonderdrucks), sondern vor allem an Ihrer Deutung gelegen.

Von den Dingen, die ich damals gesagt habe, ist mir heute nur noch die provozierende These von einem Humanismus als Methode wichtig. Eine scharfe Kritik scheue ich keineswegs.

Nichts wünsche ich mir mehr als ein Wiedersehen mit Ihnen. Irgend eine internationale Tagung sollte uns doch zusammenbringen! Es grüßt Sie sehr herzlich

Ihr sehr ergebener

Hartmut Hentig"

„PROF. HARTMUT V. HENTIG

34 Göttingen, 26.9.1963
Stauffenbergring 10

Iubite, preastimate prietene,

Faptul că vă scriu după atîta vreme și, cu toate acestea, într-o chestiune nu foarte îmbucurătoare se datorează sarcinilor cu care am fost împovărat la Göttingen. Vă rog însă să mai aveți răbdare, vor veni timpuri mai bune.

Pentru astăzi, o rugăminte: în revista *Gymnasium*, volumul 70, caietul 4 (iulie 1963), se găsește o recenzie la conferințele între timp apărute de la Colocviul de la Wittenberg din 1959. Bineînțeles, critica revistei vest-germane privește în amănunțime contribuția lui Drexler și a mea, pentru a încheia cu următorul paragraf:

«Dacă citești aceste expuneri și te gîndești în ce context au fost ele prezentate, răspunsul nu lipsește, nu poate lipsi. Acesta a constat într-o palmă răsunătoare, pe care dl. T. Vianu (București) a dat-o à notre ami Hentig și au professeur Drexler într-o foarte amabilă franceză: Cel dintîi umanism, în secolele XV și XVI, la care se referea colocviul cu pricina, a redeschis izvoarele culturii antice et grandement contribué à formuler les idéaux de l'humanité. Al doilea umanism (cel german) de la Winckelmann pînă la Hölderlin s-a dezvoltat în același sens, dar în esență rezumîndu-se la individ (II 327) și doar la Germania. Ce s-a petrecut de atunci este încercarea eșuată a unui libéralisme bourgeois de a drega pe individul uman, care se do-

vedise incapabil de a deveni stăpînul noii lumi (tehnice) a secolului al XIX-lea ,dovadă : două războaie mondiale). Apoi, ar mai fi un al treilea umanism, un humanisme social, celui auquel nous devons apporter notre adhésion, ...celui qui se propose le relèvement de la valeur morale par l'amélioration des conditions de vie de toutes les couches du peuple... (II 327), sau, întru totul conform cu Tacke II 324 : „acum însă se zăresc trăsăturile unui umanism mondial, general uman, socialist".

Ceea ce i-a hotărît pe domnii din Vest să-și prezinte chiar acolo teoriile era oare naivitate (sau dispoziție de confesiune), ori doar mania bolnăvicioasă de a juca la toate nunțile cu orice preț (chiar și «în afara colocviului propriu-zis») și să-și capătuiască astfel umanismul lor privat ? Să nu se spună, pentru a bagateliza această palmă, că cel puțin s-au clarificat fronturile. Erau de mult clare. Și toate acestea nu pentru că Vestul (cine s-a simțit oare reprezentat de acei domni ?) nu a făcut acolo figură bună. Deseori nu o face. Ci fiindcă ne contrazicem și mai tare în acest fel.»

Părerile dvs. citate aici nu au fost rostite la Wittenberg și ar fi cu atît mai important pentru mine de a le citi acum. Nu pot crede că recenzentul de la *Gymnasium* are dreptate să vorbească de o «palmă răsunătoare». Aș avea, așadar, nevoie nu numai de expunerea dvs. (poate în forma unui extras), ci mai ales de cîteva lămuriri.

Din lucrurile pe care le-am spus atunci nu mă mai interesează decît teza provocatoare a umanismului ca metodă. Nu mă tem în nici un caz de o critică aspră.

Nu mi-aș dori nimic mai mult decît o revedere cu dvs. Vreun congres internațional ar trebui să ne reunească !

Vă salută din inimă,

al dvs. foarte devotat

Hartmut Hentig"

N-am putut găsi un exemplar din revista *Gymnasium* pentru a putea citi în întregime recenzia. Aceasta era însă scrisă desigur de un dușman al lui Hartmut von Hentig. Rugat să ne comunice detalii despre persoanele pe care le citează în scrisorile de acum mai bine de un sfert de veac, profesorul Hentig a avut amabilitatea să ne răspundă într-o scrisoare (cităm în traducere) :

„Profesor dr. Hans Drexler, filolog clasic la Göttingen, decan și poate chiar rector sub naziști, astfel încît după 1945 i-a fost retrasă permisiunea de a preda. Era, pe cînd l-am cunoscut — o existență tragică — mereu preocupat de justificarea sa și de aceea tuturor inoportun. M-am purtat politicos față de el și totodată deschis, ceea ce mi-a adus din partea lui un atașament perseverent. După amintirea mea, la Wittenberg n-a fost deloc oportunist și a diferit într-un chip îmbucurător pentru mine de atacatorul din R.D.G., dl. Tacke, care dobîndise acolo mari onoruri și o funcție în partid și de care nu mai știu nimic altceva."

Cum se vede și din această scurtă notă, atmosfera fusese încărcată la Wittenberg. Recenzia din *Gymnasium* amesteca laolaltă idei și pasaje vulgar-oportuniste ale lui Tacke (*Der Latein — und Griechischunterricht in der DDR von neuen Möglichkeiten und Aufgaben*, în actele Colocviului, vol. II, p. 323—325) cu convingerile adînc umaniste ale lui Tudor Vianu.

340

București, 7 noiembrie 1963

Fără plic.
Originalul în colecția Klaus Heitmann, Heidelberg.
Inedită.

341

Paris, 19 nov. [1963]

/Madame Hélène Vianu, str. Andrei Mureșanu, 33, Bucarest III (Roumanie). Expéditeur : Academician Tudor Vianu, Hôtel Montalembert 3, Rue Montalembert, Paris (7e)/
Originalul în arhiva T. Vianu.
Inedită.

342

[București,] 5 decembrie 1963

Fără plic.
Originalul în colecția Al. Husar.
T. Vianu, *Corespondență*, p. 121—122.

1 Al. Husar semnează o cronică la volumul *Jurnal*, în *Studii și cercetări științifice*. Iași, Filologie, an. XIII, fasc. 2, 1962, p. 252—259.

343

București, 5 decembrie 1963

Fără plic.
Originalul în colecția Hartmut von Hentig.
Inedită.

1 Scrisoarea 340.

344

București, 6 decembrie 1963

Fără plic.
Originalul în colecția Hartmut von Hentig.
Inedită.

1 O reproducem mai jos:

„34 Göttingen, den 29. 11. 1963
Stauffenbergring 10

Hochverehrter, lieber Freund!

Ich bin sehr beglückt gewesen von Ihrem Brief und danke Ihnen ausserordentlich für die Mühe, die Sie sich gemacht haben. Ich habe keinen Moment gezweifelt, dass die Dinge menschlich und sachlich so liegen, wie Ihr Brief sie nun darstellt. Ein weiterer Verfolg der Angelegenheit ist mir deshalb gleichgültig. Wichtig war in der Angelegenheit allein Ihre Freundschaft.

Ich werde am 30.11. meine Antrittsvorlesung halten, zu dem Sie vom Rektorat eine gedruckte Einladung schon längst hätten erhalten müssen. Sie ist, wie ich erfahre, erst in der vergangenen Woche herausgegangen. Die Hoffnung, Sie würden eine Reise nach Paris über Göttingen legen können, war ohnedies gering. Ich schicke Ihnen dann die im Januar erscheinende Drucklegung.

Mit aufrichtigem Dank und in der Hoffnung, dass es Ihnen gut geht, bin ich

Ihr getreuer und ergebener

Hartmut Hentig"

„34 Göttingen, 29.11.1963
Stauffenbergring, 10

Preastimate, iubite prieten!

Am fost foarte fericit primind scrisoarea dvs. și vă mulțumesc foarte mult pentru osteneala ce v-ați dat-o. Nu m-am îndoit nici o clipă că lucrurile stau atît de omenește și de simplu, precum mi le-a înfățișat scrisoarea dvs. O cercetare mai adîncă a chestiunii mi se pare de aceea inutilă. Importantă a fost pentru mine în această circumstanță doar prietenia dvs.

Îmi voi ține pe 30.II. prelegerea inaugurală, la care ar fi trebuit să primiți de mult o invitație tipărită din partea Rectoratului. Aceasta n-a fost însă expediată, o aflu acum, decît săptămîna trecută. Oricum, nădejdea că veți putea întreprinde o călătorie spre Paris prin Göttingen era mică. Vă voi trimite, în ianuarie, forma tipărită.

Cu mulțumiri sincere și în speranța că totul este în ordine, sînt al dvs.

fidel și devotat,

Hartmut Hentig"

345

București, 6 decembrie 1963

Fără plic.
Originalul în colecția Klaus Heitmann, Heidelberg.
Inedită.

1 În scrisoarea sa, o dată cu mulțumiri pentru trimiterea volumului *Studii de literatură universală și comparată*, Klaus Heitmann semnala un articol al profesorului său, Hugo Friedrich: *Über die Silvae des Statius und die Frage des literarischen Manierismus*, Frankfurt, Klostermann, 1963, în care acesta se situa pe o poziție diferită de cea a lui G. R. Hocke. Klaus Heitmann adăuga un mic citat, pe care îl reproducem, pentru confrun-

tarea cu viziunea lui Vianu: „Der Manierismus, wo er auch auftritt, ist primär ein Stilistikum [...] Man erkennt den literarischen Manierismus daran, dass in seinen Texten der normale Abstand zwischen Stil und Sache (ohne den es keine Kunstsprache gäbe) ein übermässiger geworden ist. Eine Autarkie und Hypertrophie des Stiles — der elocutio — br. tet sich aus. Das umfassende Gesetz lautet hier: nicht einer Sache zu dienen, sondern die Selbstbewegung und Parade der Kunstsprache zu fördern. Die Ausdrucks— und Darstellungsfunktion der Kunstsprache weicht der Diktatur der Sprachkünste. Manierismus ist nicht als Unnatur zu fassen, sondern als Übermass an Kunst" (p. 37—38).

346

[București, 1964]

/III. Sign. Prof. Mario Ruffini, Corso Principe Eugenio, 17, Torino, Italia/
Ciorna în colecția C. D. Zeletin, București.
Inedită.

1 Mario Ruffini (1896—1980), specialist italian în literatură română. După ce a studiat filologia în Italia, a făcut o specializare în română la Cluj, unde a fost lector de limba italiană. Doctorat la Universitatea din Torino *(La scuola attiva in Romania* și *Un pedagogisto romeno. Ion Găvănescul).* Profesor de limba și literatura română la Catedra de română a Universității din Torino (1930—1967). *I Romeni d'Istria; Antologia romena. Testi moderni* (1940); *Antologia romena dei secoli XVI e XVII* (1964).*L'influsso italiano in Valachia nell'epoca di Constantino Vodă Brâncoveanu (1688—1714)*, München, 1974. Traducerea de care este vorba în scrisoare este Mihai Eminescu, *Poesie d'Amore*, cu un studiu introductiv, Torino, Vicenzo Bona Tipografo, 1964, lucrare premiată de Academia R.S.R. Doctor *honoris causa* al Universității din București.

347

București, 27 februarie 1964

Ciornă pierdută din arhiva T. Vianu.
T. Vianu, *Corespondență*, p. 228, de unde reproducem textul.

1 Walter Biemel (n. 1918, Brașov), filosof și istoric al filosofiei german. A studiat istoria artei, filosofia, psihologia și sociologia la București (1937—1941). Între 1942 și 1944 studiază la Freiburg im Breisgau cu Martin Heidegger. Doctorat în filosofie cu lucrarea *Le concept de monde chez Heidegger*, susținută la Louvain în 1949. În 1958 abilitează cu lucrarea *Kants Begründung der Aesthetik und ihre Bedeutung für die Philosophie der Kunst.* Din 1962 este profesor de filosofie la Rheinisch-Westfalische Technische Hochschule din Aachen, iar din 1976 ocupă catedra de filosofie de la Staatliche Kunstakademie-Hochschule für bildende Kunst, de la Düsseldorf. Este autorul unor monografii despre Sartre (1964) și Heidegger (1973). A editat cîteva volume din operele lui Husserl și Heidegger. Traducător în franceză al lui Karl Jaspers și Martin Heidegger.

2 Despre negocierile cu privire la expunerea celebrului *Codex auraeus* în fosta capitală a lui Carol cel Mare își amintește profesorul Walter Biemel într-o scrisoare trimisă la 13 iunie 1985 Mariei Alexandrescu Vianu, din care cităm un fragment (în traducere):

„În 1965 a avut loc la Aachen o mare expoziție de artă carolingiană. Pentru expoziție, organizatorii voiau să obțină una din operele cele mai prețioase din acea vreme — *Codex aureus* — din România. De aceea am fost trimis spre negocieri în România. Tatăl dvs. m-a primit în biroul său. Era marcat de boală; avusese de curînd grele atacuri de inimă. În felul său amabil, m-a întrebat despre lucrările și planurile mele, iar apoi am vorbit despre expoziție. A telefonat îndată la persoanele competente de la Comitetul de Stat pentru Cultură și Artă și a insistat ca această operă de artă prețioasă să fie împrumutată pentru expoziție. Mi-a mijlocit, de asemenea, o convorbire cu directorul competent. Acesta, primindu-mă, nu a înțeles întîi de ce o operă de artă de o asemenea însemnătate trebuie expusă într-un oraș atît de mic precum Aachen. I-am lămurit importanța Aachenului pentru epoca carolingiană. Toate acestea nu ar fi fost însă posibile fără intervenția tatălui dvs.

I-am mai spus directorului că la deschiderea expoziției va fi invitată o delegație din România. Atunci toate au mers de minune. *Codex*-ul a fost adus: o delegație alcătuită din diverși profesori a venit la Aachen, între alții, prof. Ionașcu, prof. Vătășanu — m-am ocupat personal de ei în Aachen. Au fost salutați la vernisaj și li s-a mulțumit pentru împrumut. Apoi a fost executată o ediție-facsimil după *Codex* (Fundația Volkswagen pusese la dispoziție pentru acest lucru 300 000 de mărci.

Ediția a fost îngrijită de către prof. Braunfels, pe atunci profesor de istoria artei la Aachen, mai tîrziu la München).

Cu prilejul expoziției de la Aachen *Codex*-ul a fost arătat pentru prima oară complet, căci a fost expusă și legătura de carte — din care o copertă fusese împrumutată de la Muzeul Vatican, iar cealaltă de la Victoria și Albert Museum din Anglia

Mi s-a cerut de curînd o contribuție pentru revista *Arta* — un articol despre sculptorul Norbert Kricke. Cu această ocazie, am fost rugat să scriu și o scurtă introducere. Am scris acolo că îi datorez cel mai mult lui Tudor Vianu. A fost pentru mine profesorul ideal care m-a format. Nu știu cînd și dacă acest mic text va apărea, dar voiam să vă spun cît de mare este recunoștința mea pentru tatăl dvs."

INTERVIURI

Publicăm, în această secțiune, cîteva interviuri ale lui Tudor Vianu. Am păstrat de fiecare dată forma integrală, inclusiv introducerile reporterului, reproducînd în cursive tot ce ținea de intervenția acestuia.

1

DE VORBĂ CU D-L TUDOR VIANU

Apărut în *Viața literară*, an. I, nr. 20, 3 iulie 1926, revista săptămînală a lui G. Murnu, al cărei redactor era I. Valerian. În chip de motto sînt reproduse două strofe din poezia lui Tudor Vianu *In vie* (*Opere*, vol. 1, 1971, p. 19—20).

1 Charles Drouhet, *Vasile Alecsandri și scriitorii francezi*, București, Ed. Cultura Națională, 1924.

2

DE VORBĂ CU D. TUDOR VIANU

Tipărit în *Rampa*, an. XI, nr. 2654, 1 septembrie 1926, de unde reproducem textul.

3

DE VORBĂ CU D. PROF. TUDOR VIANU
Interviu filosofico-literar

Apărut în *Facla*, an. XV, nr. 1247, 25 martie 1935, de unde reproducem textul.

4

UN ETERN STUDENT
Răspunsul d-lui Tudor Vianu

Tipărit în *Adevărul*, an. LI, nr. 16 338, 1 mai 1937, ca răspuns la ancheta „Cea mai frumoasă amintire din viața de student", în cadrul căreia mai răspunseseră Em. Antonescu, I. A. Candrea, Iorgu Iordan-Iași, C. Rădulescu-Motru.

1 Vezi scrisoarea din 3 aprilie 1928 a rectorului Universității din Tübingen la nota 1, scrisoarea 77.

5

LUMEA DE MÎINE
De vorbă cu d. Tudor Vianu

Publicat în *Democrație, săptămînal independent de orientare politică și culturală*, al cărei director era Anton Dumitriu, an. I, nr. 10, 10 decembrie 1944 și în *Revista Fundațiilor Regale*, an. XII, 3 martie 1945, p. 691—692. Interviul a apărut și în volumul de interviuri al lui Ion Biberi, *Lumea de mîine*, București, Forum, 1945, p. 89—96. După confruntarea textelor, am ales pe cel din volum, pe care îl reproducem.

6

DE VORBĂ CU TUDOR VIANU

Publicat în *Universul literar*, an. LIV, nr. 4, 11 februarie 1945, al cărui director era pe atunci Al. Ciorănescu.

1 „Dass ich eine Novelle Flauberts wählte, erklärt sich aus Besprechungen mit einem rumänischen Doktoranden (Vianu), der sich zuerst mit Flaubert beschäftigen wollte, dann aber ein

anderes Thema vorzog." *Flauberts Erzählung „Ein schlichtes Herz"*, în Karl Groos, *Beiträge zur Aesthetik*, Tübingen, 1924, p. 22, nota 2.

2 Albert Thibaudet, *Gustave Flaubert, 1821—1880. Sa vie, ses romans, son style*, Paris, 1922.

7

Interviu rămas în manuscris, în arhiva Tudor Vianu, scris de mîna lui Ion Biberi. Poartă data 22 ianuarie 1949. Nu pare terminat și nu este nici complet. Lipsesc cîteva răspunsuri. În transcriere am omis întrebările urmate de spații albe. Publicăm textul astfel stabilit pentru importanța informațiilor biografice și pentru amintirile din vremea copilăriei și adolescenței.

1 Rudolf Virchow (1821—1902), medic și om politic german, întemeietor al patologiei celulare. Profesor la Würzburg (1849—1856) și Berlin (1856—1901). Lucrări de igienă, istoria medicinii. Unul dintre întemeietorii antropologiei moderne și al etnologiei. Săpături arheologice alături de H. Schliemann. Împărtășind opinii hotărît democratice, s-a dovedit în viața publică adversarul neîmpăcat al lui O. von Bismarck. Membru fondator al Partidului progresist liberal din Prusia. Carieră parlamentară (1862—1893).

2 Jean-Martin Charcot (1825—1893), medic francez. Lucrări celebre de anatomie patologică. A renovat studiul patologiei nervoase. Alexandru Vianu îi ascultase probabil lecțiile, ilustre, de la Salpêtrière, unde era medic încă din 1862 și unde organizase în 1879 un muzeu anatomo-patologic și un laborator complet. Membru al Academiei de medicină (1879) și al Academiei de Științe (1883) din Paris.

8

INTERVIU CU TUDOR VIANU DESPRE MĂIESTRIA STILISTICĂ

Publicat în *Luceafărul*, an. VI, nr. 3 (110), 1 februarie 1963, p. 3, de unde reproducem textul.

1 De remarcat întrebarea adresată, în deschiderea interviului, lui Tudor Vianu în calitatea sa de estetician. Să amintim că prima ediție a *Esteticii* sub noul regim a apărut abia postum, în 1968.

2 În *Contemporanul*, nr. 2 (848), 11 ianuarie 1963, p. 3, apăruse un articol semnat de Al. Philippide și intitulat *Spontaneitate și concepție*, în care autorul se ridica împotriva ideii de spontaneitate absolută în creație și sublinia importanța procesului creativ în fazele sale artizanale. O săptămînă mai tîrziu, în numărul 3 din 18 ianuarie 1963, îi răspundea G. Călinescu, care, în cadrul plachetei sale săptămînale *Cronica optimistului*, aprecia că „facultatea care prezidă la creație este *fantezia artistică* iar nu reflecția".

3 Cf. : „Gedanken ohne Inhalt sind leer, Anschauungen ohne Begriffe sind blind.", Immanuel Kant, *Kritik der reinen Vernunft*, A 52/B 76.

4 Amintim că Tudor Vianu îngrijise el însuși o ediție a *Operelor* lui Al. Odobescu în două volume, apărută în 1955. Cf. nota 2, Scrisoarea 246.

ARCADIA

Înainte de a fi tipărit în revista *România literară*, an. XXIII, nr. 16, 19 aprilie 1990, cu un cuvînt al editorului prezentului volum, poemul *Arcadia* a apărut în *Suplimentul literar* al revistei *Dialog* din München, septembrie 1989, însoțit de următoarea *Notă liminară*, aparținînd lui Ion Vianu :

„Poemul *Arcadia* a fost compus de tatăl meu, Tudor Vianu, în vara anului 1950, în casa noastră de la Zamora, la piciorul Caraimanului.

Menținut cu greu la catedra sa universitară dar prost văzut de regim, îngrijorat și îndurerat de soarta țării într-un moment cînd arestările se făceau din ce în ce mai numeroase și părea că nu se putea nimeni sprijini pe ideea unei salvări — de unde ar fi venit ? — tata se hotărîse să scrie acest poem. Cine a trăit vremurile acelea, cine știe despre oameni care au fost pedepsiți cu ani de închisoare fie și pentru că țineau un jurnal intim pe care nu-l arătaseră nimănui dar care încăpuse, la o percheziție, pe mîna securității poate să-și imagineze riscurile *exterioare* ale unei asemenea întreprinderi : scrierea *Arcadiei*. Cît despre riscul *interior*, trebuie să avem în vedere ce greu și ce periculos era în acea vreme să treci peste autocenzură.

L-a citit, în vara aceea lungă, de mai multe ori, unui public compus din numai trei persoane : mama mea, o soră a lui mai

mare, Ianți, și mie — pe atunci un băiat de șaisprezece ani. Alt public pentru *Arcadia*, atîta vreme cît a mai trăit, tatăl meu nu știu să mai fi avut.

L-a ascuns apoi în bibliotecă, la București, îndărătul unor tomuri de estetică. Din cînd în cînd, poate o dată la cîțiva ani, în aceeași strictă intimitate, îl scotea din ascunzătoare, îl citea cu voce tare și spunea: «Este cea mai bună operă a mea, poate că într-o zi nu voi fi cunoscut în literatura română decît prin ea».

Cînd eu însumi am părăsit țara, în 1977, am reușit, grație unui prieten străin, să aduc *Arcadia* în Occident. Și ce ocazie mai bună decît a douăzeci și cincea aniversare a dispariției tatălui meu aș fi putut găsi spre a o da în vileag publicului?

Poemul acesta scris *în secret* de un om de adevăr care vedea cu adîncă amărăciune instalîndu-se un regim ce avea ca principiu întemeietor minciuna pune cu deosebită acuitate problema dublei conștiințe. Sîntem oare îndrituiți moralmente să gîndim un lucru în taină, și să spunem altceva, deseori chiar contrariul a ceea ce gîndim? În ce măsură frica de moarte, de suferință, justifică o astfel de fisură pînă în adîncul ființei noastre? Întrebarea nu se pune nici de azi, nici de ieri. În satrapiile orientale ale Veacului de mijloc se instaurase chiar un fel de disciplină particulară numită *ketman* și care consta în practica sistematică a minciunii publice în același timp cu salvgardarea în străfundurile conștiinței a credinței celei adevărate.

Ca unul care am trăit atîția ani sub teribila apăsare ideologică a comunismului, am tendința să spun că practica *ketmanului* are o parte negativă și una pozitivă. Negativ e faptul că o atare disciplină înăbușe protestul deschis și face imposibilă — dacă nu chiar de neconceput — schimbarea. În această măsură cel care practică *ketmanul* devine aliatul obiectiv al opresiunii. Dar în acești ani lungi, mult prea lungi, am văzut atîția oameni (și mă gîndesc mai ales la contemporani sau prieteni ai tatălui meu) care înăbușeau în ei chiar această voce intimă și secretă, încît nu mă pot împiedica să nu văd în pornirea lui de-a scrie *Arcadia* un demers extrem de profitabil, sporit de șansa — și de speranța — că într-o zi un public adevărat va fi capabil să o cunoască, să o judece și să o guste. Nu mai trebuie să spun ce fel de datorie împlinesc aici.

Dar să ne oprim acum asupra poemului propriu-zis. Din punct de vedere formal el e o capodoperă — pot să o spun fără părtinire, întemeiat pe lungi lecturi, relecturi și comparații — una din cele mai frumoase poezii ale literaturii române. Grația majestuoasă a metricii, bogăția vocabularului, amestecul, pusă în proporția secțiunii de aur, al unui stil tradiționalist cu elemente moderne fac din *Arcadia* o pură delectare și pentru cei rămași acasă, și pentru cei care, departe, se lasă o clipă în voia gîndului pentru a-i respira atmosfera virgiliană.

Arcadia sesizează, în versuri cu adevărat înaripate, una din tragediile limbajului ca niciodată mai prezentă în societatea totalitară de tip marxist: captivitatea cuvîntului, pervertirea sensului — **în slujba minciunii.**

Care e semnificația *Arcadiei* azi? Într-o țară în care cuvintele sînt mai mult ca oricînd întoarse pe dos, într-o țară în care anii beznei totale fizice și intelectuale sînt numiți, cu un cinism neîntrecut, «ani lumină», ea constituie o critică radicală și de o absolută actualitate.

Dar mai e un motiv pentru care lectura *Arcadiei* e nu numai un prilej de delectare estetică ci și de profundă reflexie. Conjunctura contemporană se prezintă astfel încît, deși România se găsește într-o totală imobilitate aparentă, sfîrșitul stagnării poate fi totuși întrevăzut cu mai multă probabilitate ca oricînd. *Arcadia* devine primul text al unui program politic întemeiat pe respectul și pe practica sistematică a adevărului.

Așa să fie!

21 mai 1989 *Ion Vianu*"

ADDENDA

PRESTIGIUL IDEALURILOR

Publicat în *Gîndul nostru*, seria II, an. I, nr. 6, 3 decembrie 1944, de unde reproducem textul. Articolul se înscrie în seria de reflecții asupra culturii, din care fac parte și *Filogeneza idealului*, apărut în aceeași revistă în 1942 (*Opere*, vol. 9, 1980, p. 349—351) și *Crizele istorice*, publicat în *Democrația* la 22 octombrie 1944 (*ibidem*, p. 361—367).

ANEXĂ

În economia ediției de *Opere*, secțiunea de literatură universală și comparată (volumele 10 și 11) a fost îngrijită de Gelu Ionescu și George Gană. Potrivit înțelegerii editorilor, postfața la această secțiune, care urma să apară la sfîrșitul volumului 11, a fost redactată de Gelu Ionescu. Deoarece însă acesta a părăsit țara, atrăgîndu-și măsurile represive (de interzicere a semnăturii) ce se luau în asemenea cazuri de către vechiul Consiliu al Culturii, această postfață a fost retrasă în ianuarie 1983 de sub tipar. În această situație nou creată, George Gană s-a văzut silit să-și asume redactarea unei alte postfețe, care să poată încheia, conform normelor critice ale ediției, secțiunea editată. Ea a apărut ca încheiere a volumului menționat, întreprinzînd o analiză atentă a contribuțiilor de literatură universală și comparată ale lui Tudor Vianu și asigurînd astfel unitatea de structură a ediției.

Deoarece beneficiem astăzi de fericitul moment al ridicării tuturor interdicțiilor și socotim că datorăm lui Gelu Ionescu publicarea unei contribuții samavolnic oprite de cenzură, ne facem o bucurie din a o tipări în conținutul *Anexei* de față.

Vlad Alexandrescu

În viața culturală și literară a deceniilor 6 și 7, Tudor Vianu ocupa locul celei dintîi autorități academice în domeniul literaturii universale și comparate. Cursurile sale universitare, conferințele, marea majoritate a titlurilor (cărți, studii, articole) publicate în ultimii zece ani de viață (se vor împlini în 1984 două decenii de la dispariția sa) aparțin acestor domenii, astfel încît, în conștiința publică a acestei perioade, pentru noile generații de filologi și scriitori formate atunci, cît și pentru critică, prestigiul comparatistului eclipsează aproape total pe cel al esteticianului, al teoreticianului și filozofului culturii. Luată în considerație era și activitatea stilisticianului și poeticianului (*Problemele metaforei* apăruseră în 1957); contribuțiile sale mai recente în domeniul istoriei literaturii române nu aveau valoarea acelor despre Eminescu, Macedonski, „Junimea", Ion Barbu, publicate în deceniile 4 și 5 și care, cum știm, au fost reeditate doar postum.

Abia din 1968, o dată cu apariția celei de a IV-a ediții a *Esteticii*, reintră în circulația largă studiile sale fundamentale, care, timp de peste douăzeci de ani, fuseseră retipărite, rămînînd departe de bibliografii și fiind accesibile doar în marile biblioteci (dacă nu suferiseră și interdicțiile „fondului secret") Ulterior, *Arta prozatorilor români, Idealul clasic al omului, Filozofie și poezie*, precum și prezenta serie de *Opere* — începută în 1971 și aflată, prin volumul de față, la un pas de încheiere — creează cadrul unei corecte receptări, unei complete cunoașteri, valorizări și înțelegeri a întregului operei și personalității autorului.

Acest regim de cenzură proletcultistă nu s-a aplicat, cum bine știm, doar operei lui Vianu. O necesară cercetare asupra mecanismelor și consecințelor atît de divers deformante ale epocii dogmatismului nu s-a scris încă. Marile valori naționale au

avut parte de tratamente diferite. Între ele, cazul de față : odată acceptată a circula, ca nume, autoritatea lui Vianu, ca și cea a lui G. Călinescu de altfel, era, în fond, o... moștenire, un produs al creațiilor anterioare, acum oprite să reapară, indexate unele, împiedicate astfel a-și reverifica valoarea și actualitatea. Autoritate care se răsfrînge, inerent, asupra contribuțiilor recente, supradimensionîndu-le în pofida celor vechi, acestea din urmă aproape ignorate de generațiile tinere sau trecute „discret" sub tăcere de cei ce comentau noile apariții, chiar și atunci cînd nu făceau economie de elogii. În cazul lui Vianu, valoarea și circulația comparatistului — necontestabilă — acoperă însă nedrept și deformant pe cea a esteticianului, axiologului, filozofului culturii, chiar și pe aceea a criticului și istoricului literar. O evaluare defectuoasă, omițînd criteriile ierarhiei interne a unei opere, produce și o receptare defectuoasă. Istoria receptărilor — temă de cercetare atît de actuală azi, pe care și-o dispută atît disciplina istoriei literare cît și cea a comparatisticii, într-o conlucrare pe care o consider fastă pentru „știința literaturii" — a înregistrat nenumărate și extrem de variate cazuri cînd, din motive tot atît de diferite, opera unui scriitor (filozof, teoretician etc.) a fost cunoscută și a putut chiar înrîuri uneori prin aspectele mai puțin importante ale acesteia, dînd naștere, o dată cu trecerea timpului, la tot atît de numeroase și de necesare „redescoperiri" sau „revizuiri" — în contexte mai dramatice denumite „reconsiderări" sau „valorifcări". În cazul nostru, cine se apropie de creația lui Tudor Vianu începînd cu (sau rezumîndu-se doar la) studiile de literatură universală și comparată — și această condiționare a dominat receptarea sa în deceniile mai sus menționate, de cele mai multe ori chiar cu eliminarea alternativei stipulate — se situează într-un unghi de receptare și înțelegere nefavorabil atît pentru sine cît și pentru autor. Căci studiile de literatură universală și comparată adunate în volumele apărute între 1955 și 1963 nu constituie partea cea mai sigură a posterității sale — iar justa și adînca lor înțelegere și apreciere nu e posibilă decît din perspectiva cunoașterii operei anterioare.

Astfel că doar republicarea integrală și sistematică a operei, reintrarea în circuitul public și în cadrul de discuție al specialiștilor creează premisele unei corecte valorizări și situări a fiecărei secțiuni, a fiecărui domeniu în care Tudor Vianu s-a manifestat. Studiile de literatură universală și comparată își găsesc astfel locul și importanța în succesiunea celor aparținînd altor discipline, mai adînci și mai generale, într-o operă obsedată de ideea unității și armoniei. Și această observație nu privește doar această secțiune a operei vianești, ci toate, în corelarea lor, astfel că tot abia acum pot fi corect înțelese, încadrate și studiile inedite apărute în volumul *Postume* (1966), în care, bunăoară, *Simbolul artistic* și *Tezele unei filozofii a operei* erau scrise cu douăzeci de ani înainte. Caracterul interdisciplinar al acestor scrieri, ca și al multor altor contribuții ale lui Vianu, nu creează numai dificultăți de încadrare editorilor, ci, mult mai important, este esențial pentru înțelegerea specificității demersului care guvernează construcția operei sale. Astfel, o temă de meditație asupra căreia efortul sintetizator, ordonator și creator se concentrează își poate găsi soluția, împlinirea, prin trecerea ei succesiv prin rigorile mai multor discipline, în încercarea de a epuiza soluțiile fiecăreia în parte și, totodată, de a le conjuga într-o viziune unitară, suplă, deschisă, dar deloc întîmplătoare și improvizată. De aceea, chiar studiile cu caracter limitativ — fie cele de foarte strictă specialitate, fie cele neurmărite pînă la ultimele lor consecințe și concluzii — conțin, explicit de cele mai multe ori, sugestii de deschidere, idei de urmat, teme de meditat, pe care multipla, impresionanta sa competență le putea sesiza și uneori doar propune.

În acest cadru, cu aceste premise, paginile de față își propun să reaprecieze locul, rolul și valoarea studiilor de literatură universală și comparată ale lui Tudor Vianu, atît în întregul operei cît și luate în sine, beneficiind de observațiile mai vechi ale altor comparatiști (Edgar Papu, Alexandru Dima, Zoe Dumitrescu-Bușulenga etc.), dar, mai cu seamă, de sintezele asupra personalității autorului semnate de George Gană, Mircea Martin, Ov. S. Crohmălniceanu, Eugen Simion, Sorin Alexandrescu, N. Tertulian, Ion Ianoși.

Tudor Vianu a început să se preocupe intensiv și în mod expres de domeniul literaturii universale și comparate abia din 1948 și pornind de la noile sale obligații didactice. Reforma învățămîntului nu mai găsește loc pentru cursurile de estetică și filozofie a culturii pe care Vianu le ținea încă din 1924, astfel incît, la 50 de ani, cel dintîi estetician de competență europeană pe care l-a avut cultura română se vede silit să se „reprofileze".

Introducerea acestor noi discipline în învățămîntul filologic a fost, de altfel, o bună inițiativă, înființarea unei catedre de specialitate era o necesitate, toate marile universități europene o aveau de mult timp. Și este, de asemenea, evident că însărci-

narea lui Vianu pentru organizarea acestui început era din cele mai potrivite, mai cu seamă că, în condițiile anilor dogmatismului, acestui obiect de studiu universitar aveau să-i revină și sarcini de suplinire a atîtor alte discipline dispărute — reintroduse apoi treptat, după aproape un deceniu. Cum se știe, climatul de elaborare nu era propice nici în Universitate, nici în viața publică. Indexul numelor necirculabile este foarte mare și, pentru cîtva timp, îl cuprinde și pe al său, semnătura dispărîndu-i aproape cu totul. Scrierile lui Vianu căzuseră victimă diverselor atacuri de tristă amintire, parodii sau simulacre ale unei autentice gîndiri marxiste. Convingerile sale democratice și antifasciste, apelurile la reconstrucție de după încheierea războiului — care, citite azi, se arată lipsite de orice urmă de demagogie, pornite dintr-o profundă convingere, congeneră concepției sale activiste despre cultură — demnitățile de director al Teatrului Național și de ambasador în Iugoslavia, cu care fusese însărcinat între 1945 și 1947, fac și mai greu de justificat anii de cvasi-proscriere ce au urmat și care, în prelungirea celor ai războiului, au grevat adînc destinul savantului.

Din perspectiva preocupărilor sale, a devenirii operei, este de observat că, în anii imediat următori războiului, Vianu se apropia de formularea unei concepții proprii, de încheierea unui sistem în care își găseau răspuns nenumăratele probleme pe care le ridicaseră studiile anterioare din domeniul esteticii, completate cu cele de filozofie, morfologie și istorie a culturii, de sociologie, axiologie și estetică aplicată. În drumul „către o concepție estetică a lumii“, în care arta se desenează ca forma superioară și modelatoare a oricărei forme a muncii, apăruseră, în 1946, volume din cele mai dense și mai personale din întreaga creație — *Figuri și forme literare, Transformările ideii de om* — din același an (și cel următor) datînd și redactarea altor trei studii de întindere, ce vor apărea, din păcate, abia postum: *Simbolul artistic, Tezele unei filozofii a operei* și *Problemele filozofice ale esteticii*. În aceste condiții de creativitate, aflat în plină maturitate și în deplină forță de formulare a originalității spiritului și gîndirii sale — în înțelegerea valorilor operei lui Vianu este necesară răbdarea de a urmări lenta sa evoluție, temeinica sistematizare ce pregătește concluzia diferențiatoare — apropierea de un nou domeniu, ca cel al literaturii universale și comparate, oricît de interesant în sine, dar — cum bine se știe — secundar din punct de vedere teoretic, nu poate fi considerată o opțiune firească și liberă, în sens de necesitate in-

terioară, ci o soluție de supraviețuire temporară; care s-a dovedit foarte acaparantă, cerîndu-i ani încărcați de lecturi beletristice și de istorie literară universală, de obligații didactice asumate pe care voia să le onoreze la nivelul prestigiului său — și nu era ușor. Amînarea proiectelor se vede prelungită și de imposibilitatea de a publica ceea ce ar fi trebuit să fie încheierea sistemului său; după 1954 apare însă posibilitatea de a publica articole și studii în noul domeniu abordat — adică aceea de a se exprima în forme publice, în virtutea unei vocații și necesități care nu mai trebuie înțeleasă decît de cei ce nu scriu. Astfel s-au născut studiile, articolele și conferințele din domeniul literaturii universale și comparate care au acaparat ultimii cincisprezece ani de viață ai esteticianului, fiind concurate numai de obligațiile academice și oficiale, ce și-au făcut și ele apariția prin 1956, înmulțindu-se după 1960.

Nu este greu de înțeles, dar mult mai greu de judecat, de ce unei opere construite cu atîta trudă și răbdare, ce-și descoperă arhitectura unitară și dominată de un model al echilibrului clasic, îi lipsesc încheierile pe măsură, rămase doar formulate, schițate, atît cît să poată fi luate în considerare de cei ce se ostenesc, cu atît profit, să cunoască întregul; dacă ar fi fost scrise, aceste încheieri ar fi apărut astăzi, dar vitregiile care au împiedicat elaborarea lor, toate frămîntările interioare și crizele nu transpar decît rareori în scrisul din ultimii ani ai atît de discretului Tudor Vianu, adică doar în unele poezii sau pagini confesive. E ciudat și semnificativ cum nu găsește scriitorul român forța de a scrie pentru sertar...[1]

Noul domeniu abordat, cum arătam, cere un mare efort de lectură — și e suficient ca cineva să cerceteze atent manuscrisul neterminatei lucrări de amploare ce se intitulează *Formarea ideii de literatură universală* pentru a-l constata. Mult timp și energie iau, în primii ani ai deceniului 6, și traducerile pe care Vianu se silește să le facă, bucurîndu-se de plăcerea de a fi atît de aproape de Goethe sau Shakespeare. Apoi elaborarea studiilor, chiar dacă de valori diferite, a cursurilor acaparează energia sa intelectuală, din ce în ce mai scăzută o dată cu apariția bolii de inimă care i-a fost fatală. Privind însă în totalitate, se adună, din nou, un mare volum de pagini scrise în care, chiar dacă uneori mai șterse, calitățile scrisului și gîndirii autorului sînt

[1] Gelu Ionescu nu avea în vedere poemul *Arcadia*, publicat în paginile volumului de față (n. ed.).

ușor de recunoscut. Observat cu atenție, conținutul volumelor 10 și 11, ce strîng și sistematizează pentru prima oară tot ceea ce a scris important Tudor Vianu în domeniul literaturii universale și comparate, își arată atît principiile structurante cît și o întindere de cunoștințe și preocupări care delimitează, cert, un sector concludent al operei. Astfel, chiar dacă comparatistul este silit să oculteze, în condițiile arătate, pe estetician și filozof, el rămîne nu numai congener acestora, ci și apt, prin valoarea sa intrinsecă, a completa profilul unei personalități de întemeietor, cum puține are cultura noastră în acest veac.

Din punct de vedere științific, sarcinile „reprofilării" la care ne-am referit nu-l surprind: solidul fundament teoretic al culturii sale estetice, vasta deschidere de perspective acumulată prin studiile de filozofia culturii nu pot decît să servească demersului de tip comparatist. Apoi, cum bine se știe, literatura n-a fost pentru Vianu numai o pasiune de tinerețe, ci un permanent obiect de studiu supus diverselor perspective de investigare și meditație, comparatistica fiind și ea, de multe ori, implicată în diverse scrieri. Încă din adolescență — paginile de debut din *Literatorul* și *Sburătorul* ne-o dovedesc — orizontul lecturilor sale este larg deschis către literatura universală, și nu altfel va rămîne pînă în ultimii ani de viață: cercetînd fosta sa bibliotecă, răsfoind volume recent apărute — literatura și filozofia existențialistă, teatrul așa-zis al absurdului, romanul postbelic etc. — le-am găsit pline de însemnări, gata a fi luate în discuție. Marii clasici ai literaturii universale au fost, cum se știe, principalul material de referință, exemplificare și reflecție al tuturor studiilor sale care nu aveau ca obiect literatura — și simpla răsfoire a indicilor de nume e concludentă: lecturi întinse și adînci din Goethe — indubitabil, cel mai citat nume literar — Schiller, Flaubert, Shekespeare, Voltaire, Rousseau, Tolstoi, Proust, Valéry, Montaigne, Hugo, Zola, Dostoievski, Dante, Cervantes, Homer, Balzac, Boileau, Baudelaire, Herder, Lessing, Maupassant, Poe, Mallarmé, Rilke, Ibsen, Thomas Mann, Gide, Racine, Stendhal, Eminescu.

Desigur, obligația de „a citi literaturi" și nu doar opere cere un nou mare efort, dar „sistemul" fusese practicat în toate perioadele de acumulare ce pregătiseră elaborarea studiilor de estetică, axiologie etc. Și nu numai: anii de pregătire a scrierilor despre Eminescu, Ion Barbu și prozatorii români îi ceruseră atente investigări în tot romantismul, cu deosebire în cel german, în direcția poeziei hermetismului sau în proza europeană, cu deosebire în cea franceză, a secolului al XIX lea.

Faptul că Tudor Vianu, în pofida atîtor lecturi de texte beletristice și critice, de exegeză, a scris, înainte de 1955, relativ puține studii ce ar putea fi încadrate în domeniul de care ne ocupăm aici, poate primi mai multe explicații:

Prima — și poate cea mai importantă — este aceea că lecturile sale erau dirijate de un interes care nu era cel al comparatistului, ci al esteticianului sau filozofului culturii. Plăcerea lecturii și bucuria literaturii, mărturisește cu discreție, rămîn fundalul pentru permanența reflecției asupra ideii. Chiar asupra scriitorilor aprofundați — Goethe și Schiller, Flaubert și Valéry, preferințe nete — criticul literar întîrzie, ezită sau se sfiește să se exprime în studii sau eseuri ce ar avea ca obiect literatura. Operele lui Goethe, Ibsen, Valéry sau Hugo sînt mereu invocate în studii de flozofia culturii *(Goethe și timpul nostru, Faust și civilizația modernă, Henrik Ibsen și idealurile moderne, Paul Valéry și neoclasicismul, Imanență și transcendență la Victor Hugo)*; *Filozofie și poezie* e o cercetare de estetică; chiar și *Ideile lui Goethe despre artă* (1932), eseu ce figurează în secțiunea de față, putea fi încadrabil și între studiile de estetică. Mai mult, Vianu nu se consideră un specialist în literaturi străine, în cea germană sau franceză, de pildă, pe care le cunoștea cel mai bine. Și publicistica sa din acest domeniu pînă în același an 1955, e puțină și nu e apoi retipărită în volume decît cu rare excepții: eseurile despre *Falstaff* (1946), *Thomas Mann* (1930 și 1945) sau *Baudelaire* (1924). Este de notat o inițiativă mai de amploare pe care o deducem din suita de studii *Fazele portretului moral* (1945), *Sinceritatea în literatura subiectivă* și *Din psihologia și estetica literaturii subiective* (ambele din 1946), în cadrul căreia sînt investigate problemele teoretice și evoluția atitudinilor în genul memorialistic, dar precisele disociații de teorie literară, precum și numeroasele analize ale unei cuprinzătoare serii de însemnate opere din această categorie au totuși ca finalitate a demonstrației concluzii ținînd de sfera filozofiei istoriei, parte a filozofiei culturii; ideile de aici se așează în succesiunea celor formulate în *Transformările ideii de om* sau în *Idealul clasic al omului.*

În orice caz, volumul *Figuri și forme literare* (1946) — din care face parte și suita de studii mai sus menționată — este cel mai aproape de domeniul literaturii universale din totalitatea celor apărute pînă la această dată. Volum cu un conținut compozit, ca și altele, de altfel, acesta are ca dominantă indubita-

bilă o problematică literară proiectată pe fundalul literaturii universale, al unor mari, cunoscute opere cu valoare de model. Această dominantă este pentru prima oară de semnalat, după ce în alte volume anterioare, de același tip, preeminentă fusese problematica esteticii, filozofiei culturii sau cea a orizontului literar românesc *(Studii și portrete literare*, 1938). Dominanta nu este numai cantitativă, ci și calitativă, cîteva din studiile și eseurile dedicate unor scriitori români *(Starea poetică și forma poetică, Atitudinea și formele eului în lirica lui Eminescu)* beneficiind explicit de perspectiva universalistă. O structură asemănătoare vom regăsi în volumul *Literatură universală și literatură națională* (1956), cu deosebirea că acesta din urmă se va înscrie total și asumat în perspectiva teoriei comparatismului.

Se poate spune că un vast fond „pasiv" de cunoștințe și lecturi a devenit activ tîrziu, resuscitat de lecturi intensive de beletristică și istorie literara, cerute de obligațiile catedrei, reapropiindu-i astfel — printr-o coincidență care avea probabil darul să-l uimească — ultimii ani de cei ai primei tinereți : începutul și sfîrșitul operei lui Vianu sînt dominați de literatură.

Cum se știe, luările de poziție teoretică ale lui Vianu în domeniul literaturii universale și comparate au fost puține.[1] E greu de crezut că, sub acest aspect, disciplina în care se angajase nu l-a preocupat mai mult decît o lasă să se vadă numărul mic al contribuțiilor, mai cu seamă că interesul pentru aspectul teoretic a primat, de obicei, în opera sa. Drept este că experiența în disciplină a profesorului a rămas relativ mică în comparație cu a clasicilor comparatiști occidentali, autori de referință ; de asemeni, nivelul la care comparatistica se cantonase, din punctul de vedere al principiilor teoretice, nu era prea evoluat, ideea „crizei de creștere" plutea în aer — și datorită conservatorismului rigid al autorităților și revistelor comparatiste, toată mișcarea teoretică, toate schimbările de perspectivă care s-au produs după 1965 au rămas, în general, departe de domeniul la care ne referim. Nici circumstanțele interne nu sînt prea faste pentru a permite dezvoltări teoretice ce s-ar fi depărtat prea mult de sociologismul exagerat. Astfel că, oricît l-ar fi preocupat, cum e de presupus, condițiile de exprimare a convingerilor și nedumeririlor produse de reflecția asupra disciplinelor nu erau prea încurajatoare ; șansa îmbogățirii teoriei comparatisticii prin contribuția unui cercetător cu o atît de solidă bază filozofică și estetică s-a pierdut prin timpuria moarte a lui Vianu.

Atîtea cîte sînt, precizările teoretice ale lui Tudor Vianu au totuși o sigură importanță națională, mai mult, conțin o seamă de idei interesante și situabile în avangarda acelor ani.

Prima observație care se impune este aceea că disociațiile pe care Tudor Vianu le face în legătură cu problemele ce ne preocupă aci pornesc de obicei de la o realitate didactică, culturală : este specific demersului vianesc pornirea sau/și căutarea unei finalități într-o perspectivă de interes larg, cu atît mai mult cu cît circumstanțele unei inaugurări o cereau presant și direct. Temeiurile și justificările didactice și culturale sînt expuse în termeni care s-au impus de atunci încoace, fiind reluate de nenumărate ori și devenite evidențe : nici o literatură, nici o operă sau autor nu pot fi studiate, valorizate și analizate în izolare, cunoașterea, studiul literaturii universale fiind o necesitate vitală în viața literară, științifică, politică și culturală modernă. Dacă azi doar spiritele retrograde și complexate se pot îndoi de această evidență, în anii '50 claritatea și fermitatea frazelor lui Vianu au jucat un rol de primă importanță, corespunzător autorității sale academice. A vorbi răspicat, în anii '50, în plină vînătoare de vrăjitoare cosmopolite, de „conștiința unității culturale a lumii" era un sigur act de curaj.

Pentru Vianu, literatura universală este un concept analizat în trei accepțiuni posibile[1], un domeniu și o materie de învățămînt universitar ; literatura comparată, o știință — uneori numai o metodă de studiu ; în fine, atît domeniul cît și conceptul au o istorie — și de această parte a lucrurilor pare mai degrabă atras autorul *Esteticii*. Este de observat — și acest lucru a fost posibil abia la o atentă cercetare a manuscriselor — că Vianu a consacrat mult timp elaborării unei lucrări de amplă sinteză tocmai asupra formării ideii de literatură universală, din care a

[1] Vezi, în afara secțiunii respective (vol. 10), și începutul studiului *Antichitatea și Renașterea*, precum și continuarea, în *Addenda* volumului de față, a cercetării asupra *Formării ideii de literatură universală*, postum apărută pentru prima oară în *Manuscriptum*, nr. 3, 4/1982. Reflecții teoretice de mică întindere mai sînt cuprinse și în diverse alte studii.

[1] Vezi studiul *Conceptul de literatură universală*, vol. 10, p. 61.

publicat doar un prim fragment.[1] Nu este, firește, deloc întîmplătoare această opțiune: prin ea se întrevede chiar formația cercetătorului, filozof și istoric al ideilor. Cu adevărat, disciplina ducea lipsa unor ample cercetări asupra istoricului ideii, conceptului (oare ele au fost elaborate pînă azi?) — și știm din restul operei cîtă însemnătate punea autorul pe clarificarea prealabilă a termenilor și conceptelor operaționale. Proiect ambițios, întemeiat pe o amplă bibliografie, *Formarea ideii de literatură universală* este cea mai importantă contribuție a lui Tudor Vianu în acest sector al operei.

Perspectiva din care Tudor Vianu privește principiile și conceptele clasice ale domeniului se caracterizează prin suplețe, printr-o dialectică îmbinare a criteriilor valorizatoare cu acele provenite dintr-un imperativ al actualității. Astfel, pentru el patrimoniul valorilor universale rămîne mereu deschis: înspre prezent și viitor, deoarece calitatea universalității poate fi cîștigată de operele recente, dar și înspre trecut: căci perspective noi, cerute de o inevitabilă presiune a actualității, pot reinterpreta, redescoperi — deci revaloriza — opere „vechi", trecute prin conuri de umbră, uitate sau ignorate din diverse motive ale jocului istoriei. De asemeni, deci, această calitate a universalității poate fi temporar pierdută (e citat doar cazul aparte al „modelor") — schimbul între literaturile naționale și patrimoniul literaturii universale fiind permanent: o operă poate deci *țîșni din* sau *recădea în* seriile istorice ale literaturilor naționale sau ale celei universale, aceasta absorbindu-și valorile din patrimoniile distincte și individuale prin specificitate ale literaturilor naționale, oferindu-le în schimb acestora criterii și modele sigure, acceptate de întreaga lume. Valorizarea este deci un proces mereu perfectibil, atît prin confruntarea cu ceea ce a fost omologat prin clasicizare, cît și prin permanenta verificare a faptului că o valoare universală nu numai că a fost dar a și rămas pentru noi, pentru actualitate, o „forță activă" în conștiința și cultura lumii. Considerînd deopotrivă perspectiva diacroniei cît și cea a sincroniei o verificare a valorizării prin confruntare atît în planul sintagmatic cît și în cel paradigmatic, Vianu propune o definiție a domeniului ce se caracterizează prin armonie, adîncime și echilibru, depășind tehnicismul și reîntorcîndu-ne tacit în zonele filozofiei culturii.

---

[1] Vezi notele pentru respectiva scriere: vol. 10, p. 801, vol. 11, p. 624.

O întoarcere „naturală" în raport cu dezvoltarea personalității și preocupărilor autorului, tentat să atragă mereu și cercetările secundare către domeniul său predilect. Nu e deloc întîmplătoare, în sensul aceleiași atracții, preferința pe care Vianu o arată pentru acele studii de comparatistică în care sînt urmărite „seriile de idei". Distingînd patru tipuri de serii: istorice, formale, tematice și de idei, Vianu le recomandă pe ultimele ca fiind cele mai interesante de studiat și cercetat, o bună parte a contribuțiilor sale din perioada analizată aci fiind, sau tinzînd să fie, prin scopul și concluziile lor, subsumabile sferei istoriei ideilor și culturii și nu comparatisticii de care le leagă, în fond, numai aparențele. Gesticulația comparatistă a putut fi un subterfugiu în studii ca *Din istoria unei teme poetice: lumea ca teatru*, sau *Patosul adevărului în „Oedip" și „Hamlet"*; *Ideile lui Stendhal, Filozofia istoriei în „Război și pace"* sau *Istoria ideii de geniu*[1] — reluarea și lărgirea unei cercetări mai vechi — au folosit doar un cadru organizatoric comparatist. În multe alte studii (începînd chiar cu cele din anii '40—'46, cum arătam), finalitatea cercetării transcende, în fond, sfera literaturii, chiar atunci cînd Vianu estompează devierea sau se oprește, limpede, înainte de a epuiza concluziile aparținînd unei științe proscrise în epoca dogmatismului. Dacă, pe de o parte, Vianu își cenzurează vizibila atracție pentru speculația asupra istoriei și filozofiei culturii și ideilor în studiile cu caracter monografic dedicate marilor scriitori, iar, pe de alta, el teoretizează și recomandă comparatisticii o cale care iese, net și fără dubii, din cadrul disciplinei propriu-zise, este pentru că, dincolo de atracția „naturală" de care vorbeam mai sus, Vianu tinde, conștient și inconștient, să epuizeze un capitol al vieții sale neîncheiat din punct de vedere intelectual și generîndu-i astfel insatisfacție pentru această neîncheiere, de care se simte numai într-o măsură culpabil. Astfel că, nu de puține ori, comparatistica a slujit drept paleativ sau confortabilă deghizare pentru o necesitate de exprimare, un mod de a rămîne între mari și sigure valori într-o epocă în care chiar acest fapt era suspectabil, un fel cert și util de a le promova și apăra, o șansă de demnă supraviețuire.

Dînd prioritate seriilor de idei, Vianu — cum arătam mai sus — deturnează demersul comparatist nu numai față de linia tradițională, ci și față de direcțiile mai noi. De altfel, față de metodologia comparatistă el și-a manifestat cîteva rezerve nu

---

[1] Publicată de noi în secțiunea de filozofia culturii — vezi *Opere*, vol. 9, p. 383 și urm.

numai întemeiate pe deplin, dar care vor face școală — desigur în formulări mult mai cuprinzătoare și detaliate — în deceniul 8 și în actualitate. Recomandînd, în cîteva fraze numai, dar în repetate împrejurări, deplasarea atenției cercetării comparatiste (în domeniul influențelor) de la emițător la receptor, observînd că influența nu se explică numai ca o *consecință* ci și ca o *necesitate* — ca o „alianță ideologică" impusă de un context complex și deci nu numai pur literar — formulînd chiar foarte îndrăzneața idee: „Chipul unei opere se schimbă o dată cu felul înrîuririi *din* ea" (s.n.), Vianu se întîlnește cu teoreticienii de azi ai esteticii receptării, cu care are, desigur, multe puncte comune în formație. („Ne lipsește încă o teorie valabilă a succesului literar", spune undeva Vianu.) Dacă obiecțiile sale în ceea ce privește excesele comparatismului, mai cu seamă în felul mecanic și exterior de a înțelege fenomenul influențelor, atrag atenția asupra considerării și valorizării factorilor extraliterari în procesul de receptare, este de observat și acceptarea, mai mult sau mai puțin tacită, a excesului sociologismului, prin ignorarea sau minimalizarea importanței criteriilor provenite din seriile formale și deci strict specific literare. Determinismul extraliterar — și nu o dată chiar extracultural — e mai prezent în această parte a operei lui Vianu decît în oricare alta — și, desigur, această concesie trebuie citită ca o inevitabilă presiune a epocii; regretabile pentru integritatea operei, aceste concesii — jenante azi — sînt incomparabil mai mici, mai estompate și mai benigne decît ale majorității contemporanilor, între care unii își permiteau să privească cu o ridicolă și malignă severitate „estetismul" opiniilor lui Vianu.[1]

O parte din opiniile teoretice cuprinse în contribuțiile cu acest specific se referă, cum arătam, la probleme de metodologie ce consideră lucrurile mai cu seamă din perspectiva didactică; sînt de discutat astfel și argumentele privind necesitatea prezentărilor de curente sau așa-numitelor „secțiuni transversale"; în studiile de sinteză sau în prezentări cvasi-monografice de mari scriitori, Vianu face, cu ponderea și corectitudinea sa specifică, mai multă popularizare decît studiu. Stilul e mai oral, mai romanțat, mai descriptiv — vezi *Schiller*, *Shakespeare ca poet al Renașterii* etc. Mi se pare important a remarca, în întregul acestei secțiuni a operei, insistența sa privind interesul pentru actualitatea operelor, pentru partea lor vie, capabilă de a reprezenta o forță activă literară și culturală. Ea poate

1 Vezi *Note*, în *Opere*, vol. 10, p. 852—853.

chiar surprinde pe cei ce văd în Tudor Vianu un spirit dominat de preceptele unui clasicism academic. „Trecutul pentru prezent", mereu afirmat de autor, este nu numai o componentă a concepției sale filozofice generale, ci și semnul unei mari disponibilități, al unui adînc și permanent interes pentru modernitate și pentru o valorizare în spiritul modernității: „Viața literară a tuturor popoarelor și a întregii omeniri este făcută dintr-un lung și laborios proces de eliminări treptate". Faptul de a se fi ținut departe de exces — și în această privință, dar nu numai — trebuie înțeles ca o marcă a unui mare efort de reținere și nu a unei incapacități de a înțelege și trăi, în secret, excesul. Efigia demnității și nobleții culturii pe care Vianu a reușit să o impună pe primul rang al valorilor acestui neam a cerut sacrificii și discreție, adică virtuți ce sînt azi, din păcate, din ce în ce mai rar prețuite.

Și din alcătuirea masivului volum *Studii de literatură universală și comparată*, 1963 — volum cu unele omisiuni și inegalități — dar mai cu seamă din felul cum își concepe demersul reiese o anume rigiditate istoristă, chiar o oarecare intoleranță teoretică față de alte perspective (tipologică, morfologică etc.) asupra unor fenomene ce-l preocupă: argumentele invocate în polemică față de cercetările lui Étiamble, Auerbach, Hocke sau Curtius (prea puțin citat) nu sînt convingătoare și poartă pecetea conjuncturii mai mult decît ar fi fost de dorit. Oricît de important a fost locul pe care l-a ocupat viziunea istorică în întregul creației vianești, nu cred că volumul mai sus amintit trebuie privit ca o schiță a unei istorii a literaturii universale — de fapt europene — așa cum s-a afirmat; și aceasta, nu numai datorită considerabilelor lacune, sau inserării în cuprins a unor piese ce nu depășesc evidențele protocolare ale unor ocazii festive, ci mai cu seamă datorită faptului că Vianu însuși considera un asemenea proiect utopic, periclitat chiar în condițiile unei munci în echipă. Cred că acest volum nu trebuie să fie considerat altceva decît a vrut să fie: adică o culegere *unitară ca domeniu și metodă*, reprezentînd un efort de întemeiere asupra căreia s-a concentrat mai bine de zece ani, oferind cercetării naționale modele și posibilități de investigare, idei și procedee, teme de reflecție, precum și, nu în ultimul rînd, rezultate ale acestei munci de care să se poată ține seama. Chiar dacă europocentrică, viziunea sa asupra domeniului e deschisă universalității și diversității de opinii și perspective. Reproșînd, în mai multe ocazii, marilor literaturi o egolatrie, un „imperialism" și o lipsă de considerare pentru micile literaturi, Vianu militează,

pornind și de la marile valori ale literaturii române, pentru o circulație lipsită de prejudecăți, pentru o valorizare și revalorizare a unor zone ignorate de comparatismul internațional; programul și aspirația, pledoaria și structura demersului și opiniei sale sînt ale unuia dintre ultimele spirite de tip umanist ce-au supraviețuit în lumea postbelică.

Rămîn încă unele probleme de amănunt a fi observate.

Așa, multe din studiile prezente se trag unele din altele, se completează sau se constituie ca ecouri și aplicații ale altor studii, aparținînd altor domenii de cercetare, în special celui al esteticii: „Constelația tutelară" este cea alcătuită din Goethe și Schiller; primul, un reper al întregii existențe intelectuale, cel de al doilea, o pasiune a tinereții: splendida pagină de memorialistică ce deschide monografia de popularizare înseamnă un fel de elogiu emoționat adus celui prin care Vianu a devenit kantian, celui care i-a dat tema de reflecție pentru teza de doctorat. De asemeni, în multe pagini întîlnim glose pe marginea unor lucrări și concluzii mai vechi. Cu puține excepții, domeniul literar, chiar cel universal, rămîne subordonat în opera lui Vianu, care a fost, esențialmente, un om al ideilor, un practician al istoriei ideilor, un teoretician ce a simțit mai acută nevoia aplicației asupra faptelor „pozitive" ale limbii și stilului decît aceea de a specula în interiorul literaturii, concepută într-o „autonomie" specifică pentru critic sau scriitor. Chiar proiectele sugerate: acela de a scrie o istorie a criticii, o alta a realismului — asupra căruia întîlnim păreri interesante și contradictorii — sau „o istorie a literaturii moderne cu preocuparea de a arăta cum s-a dezvoltat cunoașterea omului, ce regiuni ale sufletului omenesc au fost cucerite prin operele poeților și ce imagini noi ale omului au fost pe rînd impuse prin acestea" sînt înțelese de autor, cum se vede și din acest citat, dintr-o perpectivă avînd o finalitate ce depășește domeniul literaturii; este acea caracteristică aspirație a adîncimii, a întregului — literatura, chiar cea universală, nefiind altceva decît, așa cum spusese chiar Goethe, „fragmentul fragmentelor".

Inegalitatea valorică a contribuțiilor în domeniul literaturii universale și comparate ale lui Vianu este, totuși, cu mult mai puțin compromițătoare decît cea a altor scriitori, altor opere contemporane lor. Dacă studiul despre *Cîntare omului* a lui Arghezi dezvăluie, mai degrabă, „defectele" comparatismului atunci cînd este aplicat asupra unei opere fără semnificație, de valoare îndoielnică, cîteva din încercările lui Vianu de a valorifica opere ale literaturii naționale — cele ale lui Eminescu, de pildă — prin „confruntarea" explicită a procedeelor comparatistice se pot constitui ca un model de cercetare. Adînc cunoscător al literaturii române, Vianu a putut găsi deseori, în diverse eseuri, motive de satisfacție în descoperirea unor aspecte sau valori originale, specifice, nu prin exaltarea lor nemăsurată (și falsificantă, în cele din urmă), ci prin demonstrații cumpănite, lipsite de complexe și sigure de sine pentru că venind dintr-un simț al valorii dublat de o cunoaștere pe cît de doctă, pe atît de „trăită".

De altfel, întreaga operă a lui Vianu are, dincolo de ambiția expunerii unei concepții asupra culturii și artei, elaborată cu răbdare și formulată cu o prudență ce i s-a reproșat — pe drept sau pe nedrept — și o altă finalitate, nu mai puțin importantă: și anume aceea de a aduce în cultura, gîndirea, literatura, în *limba* românească fundamentele universalității, ale valorilor și criteriilor ce o formează și o străjuiesc. Poate că nici un alt gînditor și exeget român nu a făcut atît de multe pentru împămîntenirea acestui fundal, pentru apropierea spiritului, criteriilor și reperelor universalității. Mentalitatea și atitudinea lui Vianu în această direcție nu sînt ale unui popularizator ce dorește doar să informeze, corect și precis. Ele provin dintr-o încredere în capacitatea culturii și intelectualului român de a asimila acest fundal, aceste fundamente, de a putea evolua în acest cadru larg, singurul capabil de a produce creații ale științei, spiritului și artei compatibile cu universalitatea. Alături de alți intelectuali și artiști, mai cu seamă cei ai epocii interbelice, Vianu înțelegea că aceasta este singura șansă și principala condiție de afirmare a viitoarelor generații, și, în același timp, singura cale de înțelegere, analiză și prețuire adîncă și justă a valorilor originale.

Cursurile și studiile sale de literatură universală sînt întru totul încadrabile în acest efort și conduse în lumina acestei finalități. Importanța cunoașterii și apropierii acestui fundal e departe de a fi fost istovită și ea rămîne o necesitate vitală atît pentru întreaga cultură cît și pentru învățămîntul umanistic contemporan. Comparatismul nu e posibil decît atunci cînd toți termenii sînt la fel de bine cunoscuți — și glasurile ce cîrtesc împotriva necesității unor astfel de acțiuni (în speță: cursurile sau studiile despre literatura universală) ignoră imensul deficit intelectual și creativ ce-l poate genera lipsa orizontului și criteriilor ce pot veni numai de la universalitate. Oricîte dificultăți se pot naște — și sîntem departe de momentul dispariției difi-

cultăților și imperfecțiunilor, așa cum, de altfel, Vianu singur o afirma — aceste acțiuni culturale, critice și didactice, sînt cele care fac posibilă ieșirea din diletantism, pun bazele unei competențe și competitivități la care aspiră orice cercetător, orice demers modern, actual.

Pătrunderea literaturii universale — prin contact direct și mai cu seamă prin traduceri — dezvoltarea unei exegeze a ei în limba națională sînt fenomene ce țin de forța de creativitate a unei limbi și a unui popor. Într-un proces lent și susținut, printr-o lărgire condiționată de factori asupra cărora Vianu s-a oprit (chiar dacă numai în trecere) există mari dificultăți, reușite parțiale, etape intermediare. Scrierile lui Vianu dedicate universalității valorilor literaturii, structurilor constitutive ale conceptului, acestei infinite și complexe realități ce se numește literatură universală, conțin și reprezintă un mare efort, cu toate riscurile și inegalitățile în reușită. Numeroase pagini, dense și nobile, cum sînt cele despre Shakespeare, Goethe, Gorki — un foarte interesant eseu — Eminescu, Thomas Mann, Voltaire, precum și neabătuta țintire și teoretizare a finalității la care ne-am referit rezumă esența valorică a contribuției lui Tudor Vianu. În același timp, trebuie afirmat, ca o certitudine, că exemplul și calitatea scrisului lui Vianu în acest domeniu a avut un enorm rol : acela de a da un exemplu, un îndemn și un sprijin cercetătorului și criticului român din generațiile mai tinere de a aborda cu curaj marea literatură a lumii ca un tot accesibil, în care complexele nu pot fi depășite decît prin probitate și sincronism. La originea tuturor succeselor pe care le-a înregistrat exegeza românească pentru aducerea literaturii lumii în circuitul național, prin atîtea căi, stă această ultimă parte a operei lui Tudor Vianu, de al cărui nume cultura română a viitorului va fi mult mai legată decît se crede, în mod obișnuit, azi.

1982

GELU IONESCU

CORRIGENDA

La lectura volumului al 12-lea din ediția Tudor Vianu, Opere, *București, Editura Minerva, 1985, cititorul este rugat să țină seama de următoarele completări :*

— la p. 329, r. 17 de jos, în loc de [...] *se va introduce textul :* „În rolul lui d'Artagnan, G. Carabin a arătat o mobilitate și o tinerețe care au cucerit simpatia publicului".

— la p. 364, r. 13 de jos, în loc de [...] *se va introduce textul :* „Spectacolul a fost pus în scenă de Vlad Mugur, tînăr regizor foarte talentat, pe care îl urmăresc de la debuturile lui. Buna înțelegere a mediului prezentat, reliefarea abilă a momentelor comice, ritmul alert al desfășurării spectacolului, întreaga îndrumare dată actorilor săi au marcat regia lui Vlad Mugur ca pe un succes sigur, care îi dă dreptul să aspire a rezolva problemele cele mai grele ale repertoriului clasic și modern. Vlad Mugur a izbutit să-și asocieze doi artiști încercați, pe Cella Voinescu pentru schițele de costum, pe W. Siegfried pentru scenografie. Nu este nevoie să insist asupra meritelor lui W. Siegfried ca regizor și decorator. Creațiile dramatice învie în fantezia lui Siegfried, după felul propriu al talentului său, în imagini scenice de mare seducție coloristică și decorativă. Siegfried nu s-a dezmințit nici de data aceasta, grupînd materialele folosite, cu tonurile lor de acuarelă, volumele și planurile, în ansambluri armonioase dominate de tonuri complementare. Am admirat ingenioasa stilizare a unei perdele de fundal (în actul II) ca un arbore de grădină de un mare efect decorativ. Jocul perdelelor suspendate, marcînd planurile în adîncime, introduce în viziunea scenică o frumoasă euritmie".

— la p. 369, r. 8 de sus, în loc de [...] *se va introduce textul :* „a lui W. Siegfried".

— la p. 376, r. 5 de jos, în loc de [...] *se va introduce textul :* „datorite în parte invenției fecunde a pictorului Mircea Marosin".

Eliminarea acestor fragmente s-a datorat intervenției cenzurii exercitate de fostul Consiliu al Culturii și Educației Socialiste. Din fericire, este singurul volum al seriei mutilat de „vigilența" acestui for defunct.

George Gană

LISTA ALFABETICĂ A DESTINATARILOR *

B

* Alcătuită de Nadia Lovinescu. Cifrele culese cu aldine indică numărul scrisorii.

C

D

E

F

G

H

I

J

K

L

M

N

P

R

S

INDICE DE NUME*

* Alcătuit de Nadia Lovinescu.

C

I

J

K

L

M

Q

R

S

Ș

SUMARUL

CORESPONDENŢĂ

INTERVIURI

ARCADIA

ADDENDA

ERATĂ

La pag.	107, rîndul	6 de sus,	în loc de	*Nordeney*	se va citi	*Norderney*
„	111 „	5 de jos	„	*le așteptăm*	„	*le așteptam*
„	121 „	12 de jos	„	*Să ne mîngîie*	„	*Să se mîngîie*
„	378 „	10 de jos	„	*labour*	„	*labeur*
„	386 „	12 de jos	„	*viitoare. Valentin*		*viitoare, Valen-tin*
„	396 „	8 de sus	„	*urmării*	„	*urmărit*
„	443 „	4 de sus	„	*lăudată,*	„	*lăudată.*
„	443 „	6 de jos	„	*mai sus — și*	„	*mai sus și —*
„	444 „	12 de sus	„	*urcă-n șiță*	„	*urcă-n viță*
„	445 „	11 de jos	„	*de ospețe*	„	*de ospețe.*
„	445 „	2 de jos	„	*adesea-n*	„	*adese-n*
„	446 „	6 de sus	„	*aievea*	„	*aieve*
„	447 „	10 de jos	„	*alt arcadian)*	„	*alt arcadian).*
„	448 „	4 de sus	„	*de Han-Tătar*	„	*la Han-Tătar*
„	448 „	12 de jos	„	*sleiță de la*	„	*sleită, de la*
„	449 „	5 de sus	„	*adevăr rostesc*	„	*adevăr vestesc*
„	449 „	14 de jos	„	*acradieni*	„	*arcadieni*
„	450 „	13 de jos	„	*căldură !*	„	*căldură.*
„	459 „	7 de sus	„	*a trăit*	„	*a trecut*
„	517 „	5 de jos	„	*merge*	„	*mergea*
„	613 „	18 de jos	„	*Birmarck*	„	*Bismarck*

Lector : MARGARETA FERARU
Tehnoredactor : VASILE CIUCĂ

Bun de tipar : 11.06. 1990
Coli ed 31,53 Coli tipar 43,75

Tiparul executat sub comanda
nr. 521 la
Întreprinderea Poligrafică
„13 Decembrie 1918",
str. Grigore Alexandrescu nr. 89-97
București,

Bunicii lui Tudor Vianu, părinții doctorului Alexandru Vianu.

Constanţa Vianu, ca. 1905.

Tudor Vianu, cca. 1910—1912.

Victoria Vianu în casa părintească de la Giurgiu din str. Vasile Alecsandri, nr. 7. Cca. 1908—1910.

Casa de pe Cristophstrasse, nr. 18, unde a descins Tudor Vianu la Tübingen și a locuit cîteva luni (martie-iunie 1922).

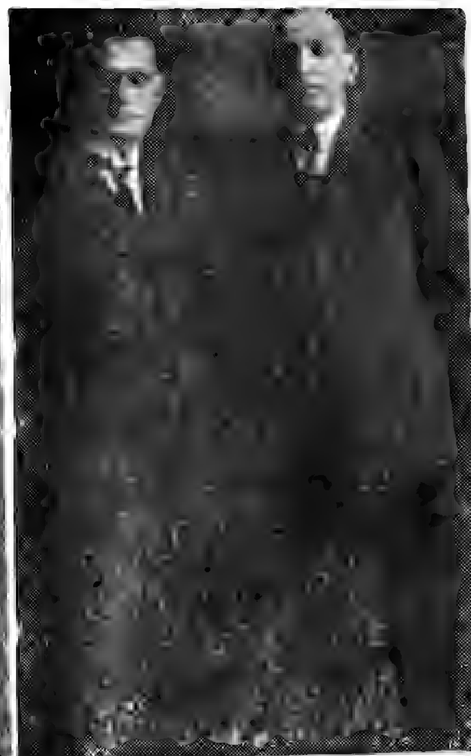
Tudor Vianu în anii studiilor în Germania.

Fotografie din Tübingen. Malul Neckarului și, în al doilea plan, turnul în care a locuit Hölderlin, nebun, între 1807 și 1843.

Karl Groos, conducătorul tezei de doctorat a lui Tudor Vianu la Tübingen.

Împreună cu Dan Barbilian la Tübingen în semestrul de vară 1923.

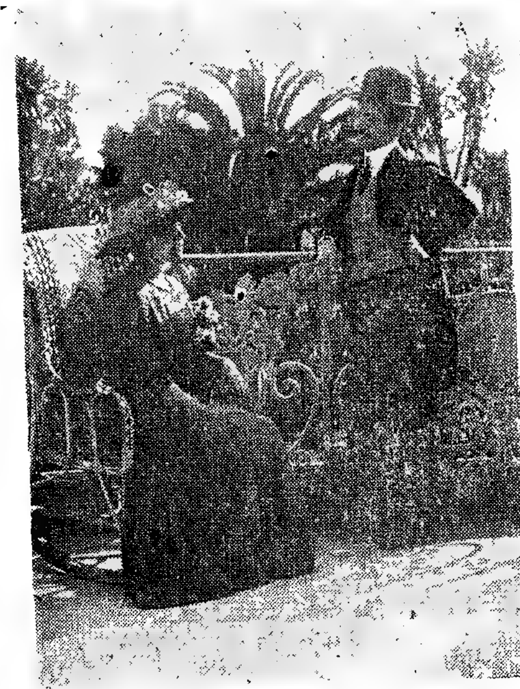
În vacanță la Norderney, împreună cu sora și cumnatul său, Cornelia și Charles Belgrădeanu (august 1922).

Dr. Alexandru Vianu în martie 1926.

Casa din str. Cortului, nr. 14 (azi str. ing. Emil Balaban), în care s-a mutat la București după încheierea războiului dr. Alexandru Vianu împreună cu cei doi fii ai săi. Tudor Vianu a locuit aici pînă in octombrie 1926.

Dr. Ștefan și Elena Irimescu în călătorie de nuntă la Nice (1910).

Fiica lor, Elena (în 1925), viitoarea soție a lui Tudor Vianu.

Victoria Budisteanu.

Alecu Vianu.

Elena Vianu
(ca. 1933)

Tudor Vianu
(ca. 1930).

Constanța
Ianulescu.

[illegible]
Belgrădeanu.

Alecu Vianu (cca. 1935), fratele lui Tudor Vianu

Deschiderea lucrărilor celui de-al IX-lea Congres Internațional de Filosofie (Congresul Descartes) în Amfiteatrul mare al Sorbonei, 1—6 august 1937. În spatele prezidiului, în primul rînd, la stînga, Tudor Vianu, apoi, al treilea spre dreapta, Ion Petrovici. Paul Valéry ține cuvîntul de deschidere.

Vizita lui Z. Zawirski, profesor de filosofie la Universitatea din Varșovia, la Facultatea de Litere și Filosofie din București (cca. 1938). În rîndul întîi, de la Ioan C. Petrescu. În picioare N. Bagdasar, Al. Posescu, Marin Popescu-Spineni, stînga la dreapta : Tudor Vianu, C. Rădulescu-Motru, Z. Zawirski, Ion Petrovici, Ion Petrovici. Paul Valéry ține cuvîntul de deschidere.

La Delphi, pe terasa Muzeului, aprilie 1933.

Pe terasa vilei de la Zamora, august 1939.

La Zamora, în 1947.

Cu Elena Vianu, la Albești, mai 1939.

La sărbătorirea lui Mihail Sadoveanu în aula Academiei (1955), acesta îi mulțumește lui Tudor Vianu pentru alocuțiunea sa.

Colocviul de Limbi, Literaturi și Civilizații Romanice, București, 14—17 septembrie 1959. Tudor Vianu era în comitetul de organizare. Sus, cu Giuseppe Petronio (dreapta).

La o conferință la Ateneul Român, cu Tutu Georgescu și Elena Vianu.

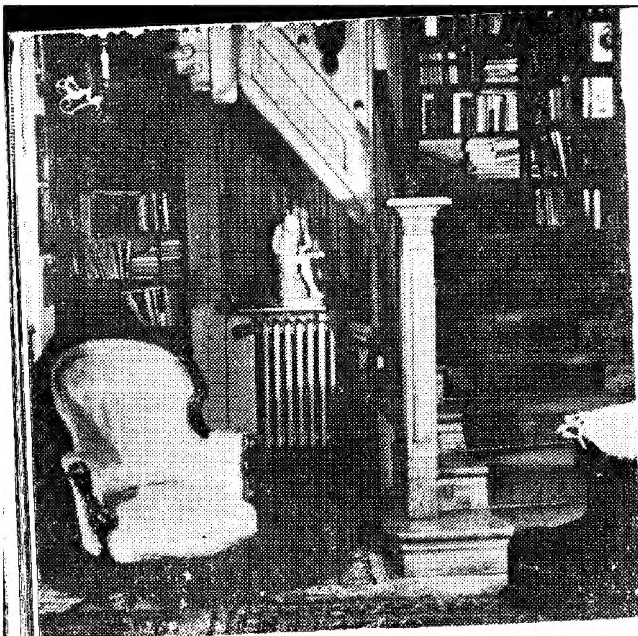

La Sinaia, în castelul Foișor, cu prilejul deschiderii Colocviului Internațional de Civilizații Balcanice (8—14 iulie 1962), organizat de Comisia Națională pentru UNESCO și de Academia R.P.R. Tudor Vianu era președintele Comitetului de organizare. La dreapta, V. Lipatti, secretarul acestui comitet, la stînga, din partea UNESCO, N. Bammate, șeful secției de Filosofie și științe umane la departamentul de activități culturale UNESCO.

Cu Mihai Ralea la o sesiune UNESCO

Imagini (1964) din casa di
str. Andrei Mureşanu, nr. 3
locuită de Tudor Vianu într
1933 şi 1964.

Elena Vianu în 1960.

În 1964.

În Georgia, la Djvari (U.R.S.S.), octombrie 1961.

„Ștefan și Centaurul". Elena Vianu și cel dintîi nepot (Ștefan), în iunie 1964